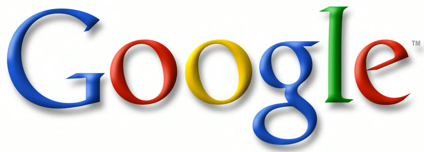
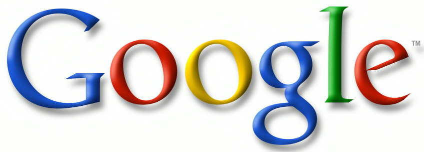

GRYPT ALS'T RYPT.

F. v. Bleyswyk Fecit.

HET LEVEN
VAN
WILLEM DE I.

Prins van Oranje, Graef van Nassau, Stadhouder en Capitein Generael van Holland, Zeeland, Utrecht, en Vriesland, enz. enz. enz.

GESCHREVEN DOOR ****.

DERDE DEEL.

Beginnende met de PACIFICATIE *van* GENT, *en eindigende met het overlyden van de* PRINS.

TWEEDE DRUK.

Beaufort, Levinus Ferdinand de

TE LEYDEN,

By { SAMUEL LUCHTMANS, *TE MIDDELBURG,* LEENDERT BAKKER. } 1732.

Met Privilegien.

HET LEVEN VAN WILLEM DE I. PRINS VAN ORANJE &c.

NEGENDE BOEK.

INHOUD.

Holland en Zeeland geven de Prins een breede last over het volk van oorlog, en vermeerderen syn tractement. Haerlem komt aen de Prins over. De Prins staet de vrye oeffening van de Roomsse Godsdienst aldaer toe. Aenmerking daer op. De Steden bedingen, dat de Prins geen bezetting daer in mogt leggen. Schoonhoven, Tholen en Goes komen ook aen de Prins over. De Prins voorsiet, dat de Vrede niet bestendig souw wesen. Aenmerkelyke brief van de Prins aen de Staeten Generael. Onderhandeling met Don Jan. De Prins schryft aen de Staeten Generael daer tegen. De Staeten Generael sluyten een Verdrag met Don Jan. Schriftelyk advys van de Prins daer tegen. De Staeten Generael en Don Jan senden aen de Prins. Haer voorstel.

Antwoort daer op. Hevige woorden tussen de Prins en de Afgesonde van Don Jan. De Afgesonde van Don Jan soeken de Prins te verstricken. Syn edelmoedige antwoort. Hy doet de dyken, door de hooge waetervloed beschaedigt, herstellen. Don Jan beveelt de Ketters te straffen. Het Duytsch krygsvolk blyft nog in 't Land. Het Spaens krygsvolk blyft in Luxemburg. Don Jan soekt de Prins den oorlog aen te doen. De Prins schryft aen de Staeten Generael. Stelt op alles goede ordre. Hy reist nae West-Vriesland. Wort aldaer met groote vreugde ontfangen. Men soekt de Prins van het Stadhouderschap van Utrecht te versteeken. Die van Utrecht nodigen de Prins om in haer Stad te komen. Hy komt in de Stad en wort ingehaelt. Het Verdrag met Utrecht wort gesloten. Don Jan maekt sig meester van het Casteel van Naemen. Verslaegentheit daer over. Don Jan beschuldigt de Prins voor de Staeten Generael. Handel met Don Jan. De Prins doet de brieven van Don Jan onderscheppen. Waer uyt syn trouwloose handel wort ontdekt. Antwerpen wort voor de Staeten verseekert. De Prins maekt vrienden in Braband. Hy maekt een aenslag op Breda. De Stad gaet aen hem over. Don Jan schryft wederom

derom aen de Staeten Generael. Antwoort daer op. De Staeten Generael senden aen de Prins om hulp tegen Don Jan. Hy besluyt nae Braband te gaen. Vertrekt, komt tot Antwerpen en wort aldaer ingehaelt. Zegepraelende intrede van de Prins tot Brussel. Hy raed de Staeten, om Don Jan binnen Naemen te belegeren, dog te vergeefs. Groote toevloed van menschen, om de Prins te komen sien. Seldsaeme gerustheit en vertrouwen van de Prins. Verstoortheit van Don Jan over het inhaelen van de Prins. Laeste aenbieding aen Don Jan. Is van geen vrugt. De Staeten Generael doen een verdediging tegen hem drucken. Don Jan geeft mede een geschrift daer tegen uyt. Syn beswaering tegen de Prins. Hy beschuldigt hem, dat hy stond naer het Gouvernement Generael. Wat daer van zy. De Prins wort tot Stadhouder over Braband gevordert. Syn misslag. Naeryver van de meeste Nederlandse Heeren tegen hem. De Aertshertog Matthias wort ontboden, om syn verheffing te beletten. Verbolgentheit van de Prins daer over. Hy bedaert, en tragt tot Luytenant van de Aertshertog te werden aengestelt. Hy wort daer toe door Engeland aen de Staeten voorgedraegen. De Coningin van Engeland

land leent de Staeten geld en spreekt voor haer. Don Jan klaegt aen de Coningin over de Prins. De Hertog van Aerschot wort door die van Gent gevangen genomen. De Prins wort deswegen verdagt gehouden. Hy wort versogt binnen Gent te komen, en wort aldaer heerlyk ingehaelt. Don Jan wort vyand verklaert. De Prins doet Amsterdam insluyten. Klagten van Don Jan daer over. Verdrag met die van Amsterdam door bemiddeling van de Staeten Generael. De Staeten van Holland weigeren het goed te keuren. Aenslag om Amsterdam te bemagtigen. Die mislukt. Het Verdrag wort met die van Amsterdam naeder geslöten. Inhond van het selve. De Prins doet de Overheit van Amsterdam, te saemen met de Roomsse Geestelyken uytsetten. Verdeeltheit over het groot gesag van de Prins, en kuypery tegen hem. Staetkunde en voorsigtigheit van de Prins. De Aertshertog wort ingehaelt. Inhoud van het Verdrag met de Aertshertog. Toeleg om de Prins van het Ruwaertschap van Brabant te versteeken. Hy wort daer in gehandhaeft, en bekomt daer en boven het Luytenant-Generaelschap van de Aertshertog. Don Jan bereid sig ten oorlog en wort sterk. De Prins tragt sig in goede

de staet van tegenweer te stellen. Hy wort door syn wederstrevers daer in belemmert. Het leger van de Staeten wort door Don Jan geslaegen. Wackerheit van de Prins om het Land te beschermen. Het heffen van geldmiddelen, en het maeken van een staet van oorlog. De Prins houd Holland en Zeeland van de andere Provinciën afgesondert. De Hertog van Alençon bied syn hulp aen de Nederlanders. De Prins send Gesanten aen de Ryksdag tot Worms. Graef Johan van Nassau wort Stadhouder van Gelderland. De Gereformeerde in Braband en Vlaenderen versoeken de vrye en openbaere oeffening van haer Godsdienst. Verschil tussen de Provinciën, en moeyelykheden daer over. De Prins wort selfs over syn maetigheit in de Godsdienst-gelastert. Handeling met de Hertog van Alençon. Die van Henegouwen stellen sig tegen de vrye oeffening van de Godsdienst. De Prins schryft aen die van Middelburg ten voordeel van de Mennonisten. De ontydige yver van de Gereformeerde doed de saeken van de Staeten te gronde gaen. De Prins doet door de Heer de Plessis daer tegen schryven. Verlegentheit in het Leger van de Staeten by gebrek van geld. Ongeregeltheit van de Gereformeerde tot Gent.

Waer door de afval van de Walsche Provinciën wort veroorsaekt. Dood van Don Jan, en syn afbeelding.

1577. IN het voorgaende Deel hebben wy de Prins van Oranje, te saemen alleen met Holland en Zeeland, met een machtige vyand sien worstelen, by wie sy niet in 't minst te vergelyken waeren; haer Vryheit met de grootste moed en standvastigheit sien verdedigen; haer Land en Steden, goed en bloed ten dienst van de gemeene saek opofferende, en nogtans in de uyterste nood niet beswykende, tot dat sy, door de groote overmagt van den vyand genoegsaem overweldigt, benauwt, en gelyk als afgemat zynde, en reets leggende te zieltoogen, op een onverwagte wyse, en daer geen menschelyke voorsiening plaets kon hebben, uyt de nood zyn gereddet, niet door de bystand van een vreemde Mogentheit, nog door de wysheit ofte dapperheit van de Prins van Oranje, veel min door haer eige kragt, maer alleen door de Almachtige hand van God, die het behaegde den Groot Commandeur seer schielyk weg te rucken, en hem geen tyd te gunnen, om de noodige ordre op de Regeering te stellen. Wy sullen de Prins voortaen met Holland en

Zee-

Zeeland het hooft sien opbeuren, en 1577.
voor eerst de bemachtigde ofte afgeweeke Steden sien wederkeeren tot het gemeene lichaem, en vervolgens de Prins sig met vlyt en voorsichtigheit sien bedienen van de korte tyd van rust en ademschepping, die hem en den Lande was gegeven, om sig te herstellen, en tot een krachtige wederstand gereed te maeken. Daer nae sal men beschouwen, hoe dat Holland en Zeeland, die tot hier toe den oorlog alleen, sonder eenige van de andere Provinciën tot haer Bondgenooten te hebben, sonder hulp ofte onderstand van iemant ter Weereld, en alleen ten koste van haer eige goed en bloed, sig tegen de gantsche magt van Spanjen, tot verdediging van de Vryheit, in de bresse hadden gestelt, sig met verscheide andere Nederlandse Provinciën hebben verbonden en vereenigt; hoe dat de Prins van Oranje dat Verbond wyslyk heeft bevordert, te wege gebragt en voorgestaen, en sig door het selve tegen de machtige Conink van Spanjen heeft staende gehouden, en niet t' ondergebragt is konnen werden, tot dat hy door de hand van een eerloose moordenaar is ter neder gevelt.

In den beginne van dit jaer hebben de Heeren Staeten van Holland Zeeland en West- Holland en Zeeland ge-

1577. *Ven de Prins een breede last over het volk van oorlog, en vermeerderen syn tractement. By Resol. van den 10. en 21. January 1571.*

West-Vriesland te saemen vergaedert zynde, de Prins gemachtigt, om tot bescherming van den Lande, en tot bewaering van de stroomen, sterkten en haevenen, met kennis van de Gemachtigde der Staeten, op het getal en onderhoud van het krygsvolk, en de noodige schepen, sulke ordre te stellen, soo wel in opsigt van het getal der Hoofden van elk vendel en van de schepen, als op de besolding en betaeling derselve, soo als hy zoude vinden te behooren. Daer benevens, in overweging genomen hebbende de swaere kosten, die de Prins daegelyks moest doen en draegen, soo in syn Hofhouding, als ter saek van de Regeering der Landen in dese beroerten; en boven dien syn groote moeite, sorg en arbeid, die hy sonder ophouden, tot bescherming deser Landen was doende, als andere diensten meer, in verscheide gelegentheden bewesen, soo hebben de Staeten syn tractementen als Stadhouder en Capitein Generael vermeerdert, en hem, ten laste van Holland en Zeeland, toegelegt een somme van veertig duysend guldens jaerlyks, alle maenden te betaelen uyt de eerste en gereedste penningen van de gemeene middelen.

Om de saemenhang van saeken niet te breeken, sullen wy voor eerst gaen sien, hoe

hoe de Steden van Holland en Zeeland, 1577.
die te voren in de magt van den vyand waeren geweest, wederom zyn verlaeten, ofte vrywillig by Verdrag tot het gemeene lichaem zyn wedergekeert, en sig oversulks onder het Stadhouderschap van de Prins hebben begeven. Daer nae, hoe de overige Provinciën sig by de Pacificatie van Gent hebben gevoegt: en eindeling, wat verders in de Nederlanden, nae de komst van Don Joan van Oostenryk, bysonder in opsigt van de Prins van Oranje, is voorgevallen.

Gelyk Haerlem niet als met het uyterste gewelt van haer Mede-Leden was afgescheurt geworden, soo was die Stad ook de eerste, die sig wederom by haer ging begeven, en aen de Prins, als Stadhouder, onderwerpen. De Overheit sond den Schout met een Burgemeester, mitsgaeders Heer Godefroy van Mierloo, Bisschop van die Stad, aen de Prins, om als Gemachtigde met hem over de voorwaerden te handelen. Het Verdrag wiert haest gesloten. Wy sullen ons met de Den 22. January.
voorwaerden van het selve niet ophouden, maer alleen aenmerken, dat de Prins daer by, onder anderen toestond en beloofde: *Dat de oeffening van de Roomsse Godsdienst binnen de stad Haerlem onderhouden zoude werden, soo wel* De Prins staet de vrye oeffening van

 on-

1577. *onder de Weeretlyke als Geestelyke, beide Mans en Vrouwen, sonder aen deselve eenige verbindering ofte naedeel daer in toe te brengen: en om sulks des te beter nae te komen, dat een Ordonnantie gemaekt zoude werden, waer by bevolen moest werden, dat alle de gene, die deselve van de Roomsse Godsdienst eenig smaed, naedeel ofte verhindering quaemen te doen, sonder oogluyking gestraft zouden werden, als verstoorders van de gemeene rust en vrede. Wel verstaende dat die van de Gereformeerde Godsdienst ook een vrye Kerk moesten hebben.*

de Roomsse Godsdienst aldaer toe.

Diergelyk Verdrag heeft de Prins daer nae met de steden Schoonhoven, Goes, Tholen en op het laest met Amsterdam ook gesloten, nogtans was het strydende met den inhoud der Voorwaerden van de Opdragt der Opperste Magt aen de Prins, waer van hier voren gewag is gemaekt. Men kan ligt begrypen, dat de Prins sulke toegeventheit in dat geval heeft gebruykt, om die Steden des te beter daer door te bewegen, de party van de Spanjaerts te verlaeten, en sig met de andere Leden van haer lichaem wederom te vereenigen. Dog het is bekend, dat die Voorwaerde niet lang is onderhouden en naergekomen, en dat de Godsdienst in 't ver-

Aenmerking daer op.

vervolg is geschikt en gebragt op deselve 1577.
voet, gelyk die albereits in de overige
Steden van Holland en Zeeland, volgens
het besluyt van de Staeten, was ingevoert
geworden. Men kan het niet ontkennen, dat de Roomsgesinde, by het niet naerkomen van het Verdrag in het stuk van de Godsdienst, beledigt zyn geworden, te meer, om dat 'er veel onder haer zyn geweest, die de waepenen tot voorstand van de Vryheit soo wel hebben opgenomen, als de Gereformeerde, die een weerzin hadden in de wreede Geloofsdwang, en die soo wel als de Gereformeerde besesten, dat het maer een middel was, door de Spanjaerts arglistig uytgevonden, om dese Landen, soo wel in 't Weereltlyke als in 't Geestelyke, onder een naere dienstbaerheit te brengen. Nogtans mag men te regt daer op antwoorden, dat 'er daer nae, niet sonder seer gewichtige redenen, van die Voorwaerde, in opsigt van de Godsdienst, is afgegaen: want in alle de andere Steden van Holland en Zeeland was de openbaere oeffening van de Gereformeerde Godsdienst albereits te voren, door het besluyt van de Staeten, ingevoert en bevestigt geworden, en in die Steden selfs, die dit Verdrag in den beginne hadden gemaekt, waeren de Gereformeerde in korten soodae-

1577. daenig toegenomen, dat sy verre het grootste gedeelte van de Gemeinte uytmaekten. Dat men nu de openbaere oeffening van twee Godsdiensten, soo veel van een verschillende, en soo weinig overeenkomende, in een en het selve Land zoude toestaen en wettigen, was seer bedenckelyk, en aen groote ongemacken onderhevig, te meer, omdat men met 'er tyd bevond, dat de meeste Roomsgesinde nog nae de zyde van Spanjen bleven overhellen, sulks men sig op deselve niet veilig kon betrouwen. Als men daer by acht geeft op de machtige en wyduytgestrekte Geestelyke Heerschappy van den Paus van Roomen, en hoe onbepaelt alle Geestelyke daer aen zyn onderworpen, wat invloed deselve Geestelyke op de Roomsgesinde hebben, en hoe weinig staet men op den eed en de plegtigste verbintenissen kan maeken: daer en boven nog, hoe de Roomsse Geestelyke, sig eens ergens ingedrongen hebbende, niet konnen rusten, voor dat sy door alle bedenkelyke wegen en middelen, door recht en onrecht, de heerschappy over alle andere Gesintheden hebben verkregen, en die bekomen hebbende, niet konnen dulden, dat 'er een ander Geloof ofte Godsdienst in de Weereld zy, als de haere, hoe dat sy met een bittere haet niet alleen, maer met de

uy-

uyterste verwoetheit, erger dan de wreede 1577
en verscheurende dieren, tegen de verschillende Goddiensten, ingenomen zynde, sy niet te vrede zyn, voor dat sy alle deselve tot de grond toe hebben uytgeroeyt en verdelgt, soo sal men haest overtuygt werden, dat men de openbaere vrye oeffening van de Roomsse Godsdienst in 't vervolg niet heeft konnen toestaen, sonder het Land in een oogenschynelyk gevaer te stellen, van de Vryheit, voornaementlyk in het stuk van de Godsdienst, wederom te verliesen, en het andermael aen de wreede geloofsdwang van de Roomsse Geestelyke onderhevig te maeken. Met een woord, het gemeene welvaeren van het Land, en de Vryheit, soo onlangs dier verkregen, konden niet lyden, dat sulk een Verdrag ten voordeele van de Roomsse Godsdienst nae de letter wiert naegekomen. Nogtans hebben de Roomsgesinde sig in dese Landen niet te beklaegen, want in het Burgerlyke hebben sy deselve Vryheit als de Gereformeerde, en genieten, sonder onderscheid, de bescherming van de Wetten, sulks sy, in dien opsigt, alle de deelen van een vrye Regeering deelachtig zyn. In het Geestelyke is 'er niemant, die op haer Geloof ondersoek doet; en soo sy en haer Geestelyke sig

met

1577. met bescheidenheit en zedigheit komen te gedraegen, hebben sy geen reden, om sig in dese Landen, nopende de vrye oeffening van haer Godsdienst, te beklaegen: het waere te wenschen, dat aen de Gereformeerde en Protestanten, in de Landen, daer de Roomsse Godsdienst de overhand heeft, gelyke Vryheit wierde vergunt. De Roomsse Geestelyke hebben door haer onrustige aert, door haer heerschzucht, en door haer gruwsaeme wreetheit de Gereformeerde genootsaekt, om tegen haer te moeten waeken; en alle andere verschillende Gesintheden hebben een algemeen belang, om sig tegen den aenwasch en de overmagt van het Pausdom te saemen te voegen. Want het is andersints om haer goed en bloed, om het versaeken van haer geloof, of om haer uyterste verderf te doen.

De Steden bedingen, dat de Prins geen Bezetting daer in mogt leggen.

In het Verdrag van de Steden, die sig aen de Prins onderwierpen, was nog een Voorwaerde, die de magt van de Prins, ontrent het leggen van Bezettingen van krygsvolk eenigsints bepaelde, en het schynt, als of men bedugt was, dat de Prins de magt, die hem dienaengaende by de Opdracht van de Hooge Overheit was gegeeven, t' eeniger tyd wel mogt misbruyken. Die van Haerlem, Amsterdam en Schoonhoven bedongen, dat de

de Prins haer Steden met geen Bezettingen van krygsvolk mogt beswaeren, ten waere in hooge nood, en dat het welvaeren der Landen sulks was vereisschende; die van Goes en Tholen gingen nog verder, en bedongen, dat sulks moest geschieden by goeddunken van de Staeten van Holland en Zeeland, en by voorweten van de Overheit der voorschreve Steden. Maer korten tyd nae de overkomste van die van ter Goes, schynt het, dat de Prins de Overheit van die Stad niet en vertrouwde, of dat hy een voorwendsel sogt, om sig van deselve Stad, door bezetting van krygsvolk, te verseekeren. Want hy deed de Regeering aldaer aenseggen, hoe dat hy kondschap had bekomen, dat een hoop vyantlyk krygsvolk, in Braband leggende, van voornemen was, om de droogten over te trecken, en sig in het Eyland van Zuyd-Beverland te komen legeren, haer syn hulp aenbiedende, om daer tegen te voorsien. Maer dat gerucht was ongegrond en ook gansch niet waerschynelyk, soo dat die van Goes, de list merkende, tot antwoort gaeven, dat sy daer tegen met wagten ten platten Lande hadden voorsien, versoekende, dat men haer in alle vroomheit en oprechtheit wilde vertrouwen, want dat aen haer in desen 1577

geen

1577. geen gebrek gevonden zoude werden.

Schoonhoven, Tholen en Goes komen ook aen de Prins over.

Na dat Haerlem aldus aen de zyde van de Prins was overgekomen, volgden binnen korten tyd de steden Schoonhoven, Tholen en Goes. Maer met Amsterdam viel meer te doen, en men kon die Stad niet als met veel moeite, na langduerige onderhandeling, en onder groote bedreigingen, jae selfs feytelykheden overhaelen, sulks het Verdrag eerst in 't begin van het volgende jaer, door bemiddeling van de Heeren Staeten van Utrecht, wiert getroffen, soo als wy op syn tyd sullen sien.

Naer het sluyten van de Pacificatie van Gent, deden de Staeten Generael, tot Brussel vergaedert, alle mogelyke pogingen, om sig tegen de Spanjaerts en haer aenhangers te sterken, en de overige Provinciën te noodigen en te bewegen, om het Verdrag van Pacificatie aen te nemen. De Steden Valencyn en Caemeryk wierden te saemen met haer Casteelen voor de Staeten verseekert: die van Groeningen verklaerden sig mede voor deselve, en naemen haer Stadhouder, den Heer van Billy gevangen. De Provincie van Utrecht begaf sig ook, naer een langduerige onderhandeling, onder het Stadhouderschap van de Prins, waer van op syn tyd naeder sal werden gesprooken.

De

De Nederlanders waeren alle te ſaemen over de Pacificatie van Gent ſeer verblyd, hopende te gelyk ontſlaegen te ſullen werden van het laſtig jok van het Spaens en vreemd krygsvolk, en van den verderffelyken oorlog tegen Holland en Zeeland. Maer de Prins van Oranje de ſchielyke overkomſt van Don Joan van Ooſtenryk vernomen hebbende, daer benevens de ſtaetkunde van den Conink en de argeliſtigheit van de Spanjaerden te wel kennende, was van oordeel, dat die Vrede niet beſtendig ſouw weſen, en hy wiert haeſt in dat gevoelen, door eenige onderſchepte brieven van den Conink, en door de heimelyke kondſchap, die hy altyd aen 't Hof van Spanjen had, beveſtigt. Derhalven was hy met overleg van de Staeten van Holland en Zeeland ſteets bedagt, om voor eerſt de afgeweeke Steden en Leden van die Provinciën onder ſyn Stadhouderſchap te recht te brengen, waer van wy hier voren reets gewag hebben gemaekt, en voorts om het Land te verſterken en in een goede ſtaet van tegenweer te brengen.

1577.

De Prins voorſiet, dat de Vrede niet beſtendig ſouw weſen.

Maer bekommert zynde, dat de Staeten Generael ſig door Don Joan van Ooſtenryk mogten laeten miſleiden, had de Prins dienſtig geoordeelt, ſyn goeddunken dien aengaende aen gemelte Staeten

Aenmerkelyke Brief van de Prins aen de Staeten Generael.

1577. Generael wydloopig te schryven, en haer te waerschouwen, van het gene sy, in de aenstaende onderhandeling met Don Joan, te doen hadden. De brief is seer aenmerkelyk, en verdient, dat wy den inhoud kortelyk daer van melden. Hy verklaerde alvorens, dat het gene hy haer zoude seggen, niet voortquam uyt eenige drift, ofte om het Land in beroerte te houden: betuygende in oprechtheit des gemoeds voor God, dat syn voornemen noyt anders was geweest, dan om dese Landen geregeert te sien door de Staeten Generael, onder de wettige gehoorsaemheit van haer natuerlyke Vorst, gelyk van alle tyden was geschiet. Voortgaende raede hy haer, dat sy sig geensints in onderhandeling met Don Jan souden inlaeten; ten zy de Spanjaerts en vreemdelingen alvorens uyt den Lande waeren vertrocken. Dit was overeenkomende, seide hy, met de Voorrechten, soo van de Blyde Inkomst als van meer andere, haer alle seer wel bekent: weshalven een ieder tot behoud van de Voorrechten geneigt behoorde te wesen, soo sy niet wilden vervreemden en ontaerden van de grootmoedigheit haerer Vorouderen, selfs mogt men daer van niet wyken, sonder merk van eerloosheit. Dat sy behoorden voort te gaen

met

met sig te sterken, en in staet te stellen, 1577.
om door alle bequaeme middelen sulke
wyse van Regeering te beletten, als'er te
voren was geweest, en derhalven geen
ruyters nog voetvolk moesten afdanken,
voor dat sy daer ontrent gerust konden
wesen. Spreekende van het Spaens krygs-
volk, seide hy, dat sy soo veel ongere-
gelde boose daeden hadden bedreven, dat
noyt van diergelyke, selfs onder de woeste
en wreede volkeren was gehoort. Hy
waerschouwde haer, sig niet te vleyen en
in te beelden, dat de Conink het gene
albereits was geschiet, ten besten zoude
opnemen, ofte oyt vergeten het leed,
dat hem, soo hy meinde, door haer reets
was aengedaen, want, seide hy, *dewyl-
le de Conink te voren sulke groote teike-
nen van gramschap heeft getoont om een
arm smeekschrift, dat overgegeven is ge-
weest*, (te weten, dat van de Edele aen
de Hertogin van Parma) *sal het nu geen
kleine misdaed wesen, waer aen hy
eeuwiglyk sal gedenken. Gy moet staet
maeken, dat gy alle, een iegelyk nae syn
verdiensten, de eerste plaets op het ban-
ket sult hebben, 't welk hy u bereid,
want de Princen vergeten sulke dingen
nimmermeer, dan soo lang hen het mid-
del ontbreekt, om sig te wreeken, kon-
nende wel veinsen tot beter gelegentheit,*

1577. *gelyk men dikwyls gesien heeft. De Vorsten konnen geen tegenspreeken lyden, en daer sullen haer noyt list, gewelt, ofte allerley schoone woorden en beloften ontbreeken, om haer wederstrevers te verdelgen.* Voor het overige gingen de gedagten van de Prins daer henen. Dat de Staeten sig behoorden te voorsien van Raeden, soo van Staete, als Financie, dat sy de vryheit moesten hebben, om twee ofte driemael des jaers te vergaederen, ofte soo dikmaels het hen zoude goeddunken, om te sien, of de saeken wel en wettiglyk wierden beleid, om deselve, des nood, te verbeteren, ende voorts alsulke ordre te stellen, als sy ten dienst van 't Gemeen bevinden zouden te behooren. Voorts, dat alle de Casteelen van de Steden afgeworpen moesten werden, ook dat de Conink geen krygsvolk zoude mogen aennemen, als met voorgaende bewilliging van de Staeten Generael. Tot besluyt, versogt hy haer, *dit alles ten besten te willen nemen, als voortkomende van den genen, die alle middelen, tot den laesten druppel van syn bloed, voor het welvaeren en de rust van het gemeene Vaederland zoude aenwenden.*

De raed van de Prins was goed en heilsaem, streckende tot behoud van de

Vryheit en Voorrechten tegen de Spaens- 1577.
se Heerschappy, maer daer was geen de minste hoop, om daer toe te konnen geraeken, dan door het voeren van den oorlog tegen den Conink, aengesien hy de grootste afkeer van de weereld altyd had getoont, om sulke ofte diergelyke dingen aen de Nederlanders toe te staen, liever willende, dat het Land het onderste boven wiert gekeert. Maer het oogmerk van de Prins in desen was, om de andere Provinciën, en wel bysonder die van Braband en Vlaenderen daer door aen syn zyde te krygen, en te bewegen, om met hem, en die van Holland en Zeeland te saemen, tegen de Spanjaerts aen te spannen, en de Vryheit der Nederlanden te helpen verdedigen. Ook wiert hy in syn verwagting niet bedrogen, want verscheide Heeren, die de party van de Spanjaerts nog heimelyk bleven begunstigen, en die geern gesien hadden, dat Don Jan als Gouverneur Generael van de Nederlanden, sonder eenige Voorwaerden, wierde ontfangen, wierden door dit schryven van de Prins opgehouden, en durfden die saek niet verder dryven, waer door het gebeurde, dat de Staeten Generael besloten, alvorens met Don Jan in onderhandeling te komen, waer door de arglistigheit en verkeerde toeleg

1577. van Don Jan wiert ontdekt, en de andere Provinciën vervolgens te gelyk in den oorlog tegen de Spanjaerts wierden ingewickelt.

Die van Holland en Zeeland, in tyts door de Prins gewaerschouwt zynde van de ilingse toeleg van Don Jan en de Spanjaerden, dat 'er waerschynelyk een nieuwen oorlog te vreesen was, besloten haer grensplaetsen, soo veel als het mogelyk was, te versterken, en daer toe een somme van een hondert en ses en twintig duysend guldens op te brengen. Boven dien, dat men gewoonelyk in dienst zoude houden vyftig Vendelen voetknegten, ieder tot hondert en dertien koppen sterk, twee hondert paerden, en drie hondert graevers, mitsgaeders vyf en veertig schepen van oorlog, waer van de onkosten te saemen op ruym hondert duysend guldens ter loopende maend wierden geraemt: ook naemen sy in overleg, indien den oorlog wederom mogt beginnen, hoe men den kryg best op een anders bodem mogt voeren; als mede, hoe men best vrienden in Gelderland, Vriesland en Overyssel zoude maeken, om een Verbond met die Landen tot gemeene bescherming en verseekertheit te sluyten.

Onderhan- De Staeten Generael gaeven aen Don Jan

Jan te kennen, dat sy hem, als Gouverneur Generael van de Nederlanden niet en konden ontfangen, dan onder dese voorwaerden. Dat hy eerstelyk en voor al het Spaens en vreemd krygsvolk uyt den Lande moest doen vertrecken. De Pacificatie van Gent onlangs met die van Holland en Zeeland gesloten, goed keuren, en sig naer den inhoud van deselve richten. Sulks geschiet zynde, dat hy de Vergaedering van de Staeten Generael van alle de Nederlanden moest beschryven, soo als het laest door Keyser Caerel V. was geschiet. En eindeling, dat hy de Voorrechten, Vryheden, en oude Herkomens van den Lande moest voorstaen. Vervolgens quaemen sy te saemen in onderhandeling, soo over den inhoud van die voorwaerden, als over alle het gene verders te doen stond, en geschikt moest werden. Dog het bleek wel haest, soo uyt syn handeling, als uyt onderschepte brieven, dat Don Jan arglistig handelde, en niet het minste meinde, van alle het gene hy voorgaf, soekende dan de eene swaerigheit, en dan wederom de andere, om maer tyd te winnen, en sig ondertussen, soo veel hy kon, sterk maekende: hy sogt niet dan allerley voorwendselen, om het vertrek van het Spaens en vreemd krygsvolk uyt te stellen. Einde-

1577. Handeling met Don Jan.

1577. deling maekte hy swaerigheit, om de Pacificatie van Gent aen te nemen, want hy had groote bedenking, seide hy, of deselve niet tegen de Roomsse Godsdienst, en tegen de gehoorsaemheit aen den Conink was strydende, immers, aen beide naedeelig mogt wesen. Om hem hier in te voldoen, en syn gemoed gerust te stellen, deden de Staeten Generael die vraeg aen de Hoogleeraers, beide in de Godgeleertheit en Rechten tot Leuven, voorstellen, en die gaeven vervolgens een schriftelyke verklaering, dat in de Pacificatie van Gent niets en was begrepen, 't welk aen de Roomsse Godsdienst naedeelig kon wesen, in tegendeel, dat het selve tot dienst en herstelling van die Godsdienst in de Nederlanden was streckende. Gelyke verklaering gaeven de Bisschoppen, Abten, Deekenen en andere Geestelyke van de Nederlanden. Daer en boven gaf de Raed van Staete insgelyks een verklaering, dat de Pacificatie niets en behelsde, dat aen het gesag en wettige gehoorsaemheit aen den Conink nadeelig was. Dog het was Don Jan daer om eigentlyk niet te doen, hy sogt maer uytvlugten, om het versoek van de Staeten te verydelen, en waerschynelyk heeft hy daer toe een heimelyke last gehad, want de Conink had sig

al-

altyd byſonder afkeerig getoont tegen 1577.
alle het gene in 't verſoek van de Staeten
was begrepen, waer door hy met'er daed
toonde, dat hy een quaed en ondeugend
Vorſt was, en dat hy niets goeds met ſyn
Onderdaenen in de ſin had. Want in
een vrye Regeering geeft het altyd groot
naedenken, als een Vorſt een groot getal
vreemd krygsvolk in 't Land wil houden.
Waer toe is het dienſtig? ſoo hy
wel wil regeeren, aen wie ſal hy ſig beter
en veiliger vertrouwen, dan aen ſyn
Onderdaenen? En wat de Vergaedering
van de Staeten belangt, alle goede Vorſten
hebben altyd veel werk daer van gemaekt,
en die geern doen byeenkomen,
want aen wie ſal een Vorſt beter raed
vraegen, en van wie ſal hy krachtiger en
veerdiger byſtand erlangen, dan van de
Staeten? nae wie ſal hy beter hooren,
dan nae de ſtemme van het gantſche Volk,
dat door de Staeten word verbeeld? Maer
alle quaede Vorſten, en voornaementlyk
haer verkeerde Staetsdienaers en Hovelingen
zyn altyt afkeerig van de Vergaedering
der Staeten, ſy zouden die geern
vernietigen, ſy ſchroomen voor de ſtemme
van het Volk, ſy vreeſen het verwyt
van haer quaede Regeering en handel te
ſullen hooren, en konnen niet verdraegen,
dat de ſmeekingen en zuchten van

 het

1577. het Volk over haer verdrucking, door de mond van de Staeten haer ter ooren komen.

De Prins schryft aen de Staeten Generael tegen de onderhandeling met Don Jan.

De Prins van Oranje van de voornemens van Don Jan wel onderricht zynde, en gesien hebbende de stucken van de onderhandeling, met het antwoort by Don Jan daer op gegeven, gaf van alles opening en kennis aen de Staeten van Holland en Zeeland, die vervolgens bedugt zynde, dat de andere Provinciën een nadeelig Verdrag met Don Jan mogten maeken, goedvonden, haer meining dien aengaende aen de Staeten Generael te schryven, en deselve daer tegen te waerschouwen, met betuyging, soo sy sig door eenig Verdrag tegen de Pacificatie wilden laeten verleiden, ofte een ander sluyten, waer door 's Lants Vryheden en Rechten te niet gedaen ofte gekrenkt mogten werden, sy sig daer aen niet en begeerden te gedraegen, en ook onschuldig wilden wesen van alle 't quaed, dat ter oorsaek van dien den Lande mogt overkomen.

De Staeten Generael sluyten een Verdrag met Don Jan.

Des niet tegenstaende, wiert de onderhandeling met Don Jan wederom hervat, en met tussenkomst van de Ambassadeurs van den Keyser eindeling tot een besluyt gebragt. De Pacificatie van Gent wiert daer by, wegens den Conink, aen-
ge-

genomen en bevestigt, met het verleenen van een volkome vergiffenis van alle het vorige misbedryf en ongelyk. Dog alsoo eenige Voorwaerden daer in wierden gevonden, die bedenkelyk voorquamen, maekten de Afgesonde van Holland en Zeeland swaerigheit, om dat Verdrag, sonder voorgaende kennis en overleg met de Prins en bysondere last van de Staeten, te teikenen, en daer aen toe te komen. Hier op sonden de Staeten Generael eenige Gemachtigde aen de Prins, om syn goeddunken te mogen verstaen, en ingevolge van dien, gaf de Prins, te saemen met de Staeten van Holland en van Zeeland, een schriftelyk advys over, behelsende de redenen, waerom sy aen dat Verdrag niet en konde toekomen: dog deselve schynen wat verre te zyn gehaelt, om dat men het niet dienstig achte recht uyt te spreeken. Want behalven dat men genoegsaem verseekert was, dat de gantsche handeling van Don Jan bedrieglyk was, soo was de swaerigheit daer in eigentlyk gelegen, omdat in het gemelte Verdrag plegtig wiert belooft, dat men de Roomsse Godsdienst zoude onderhouden en handhaeven; als mede, dat men alle verbintenissen zoude opseggen, die men te voren met uytheemsse, tot bescherming van 't Land, had gemaekt, twee

Schriftelyk advys van de Prins daer tegen.

sae-

1577. saeken; die de Prins niet en kon beloven nog naerkomen, sonder sig met Holland en Zeeland groot ongelyk te doen. Dog niet lang daer nae verklaerden de Prins en de gemelde Staeten opentlyk, dat het Verdrag met Don Jan was strydende tegen de oude Christelyke en Apostolische Godsdienst, daer sy belydenis van deden, en bygevolge, sy niet en vermogten dat by haer onderteikening te bevestigen.

Onder de Afgesonde van de Staeten Generael aen de Prins was ook de Hertog

Lib.9. Hist. van Aerschot, en Strada verhaelt, dat hy de Prins seer perste, om het Verdrag met Don Jan gemaekt goed te keuren en te teikenen, maer dat de Prins hem tot antwoort had gegeven, dat hy het niet en kon doen, ter oorsaek van de Gereformeerde Godsdienst, en de muts van syn hooft ligtende, daer by had gevoegt, *siet hoe kael ik op myn hooft ben, maer weet benevens, dat ik ook niet minder kael in myn hart ben.* Dat luyd in onse tael niet, maer in 't Latyn is 'er een speling op de woorden *Calvus* en *Calvinus*. Waerschynelyk is het een ongezoute boertery van Strada, om de Prins bespottelyk te maeken, want in onse tael steekt 'er nog sin nog aerdigheit in die woorden, en het is niet te gelooven,

dat

dat de Prins en de Hertog van Aerſchot malkander in 't Latyn aengeſproken ſullen hebben. 1577.

Te dier tyd deed de Prins van Oranje verſoek aen de Staeten Generael, om ingevolge de Pacificatie van Gent herſtelt te werden in 't bezit van ſyn Stad en Caſteel van Breda. De Staeten verſtonden, dat hy daer toe gerechtigt was, en dat men overſulks de bezetting daer uyt behoorde te lichten. Doch de Raed van Staete beweerde, dat hy maer herſtelt behoorde te werden, ſoo veel het goed aenging, maer dat ſyn Majeſteit, als Vorſt en Heer, vermogt, de Stad en het Caſteel met krygsvolk te bezetten, na ſyn believen, 't welk waer was, en aldus bleef die Stad nog langen tyd met de bezetting belaſt.

Hier nae deed Don Jan van Ooſtenryk een prachtige intrede binnen Bruſſel, en hy wiert aldaer op een heerlyke wyſe, onder een groote toeloop van menſchen, ingehaelt, vervolgens deed hy ſyn eed als Gouverneur Generael van de Nederlanden, in handen van den Biſſchop van 's Hertogenboſch, in de naem van de Staeten Generael, 't welk gedaen zynde, deden de Staeten hem insgelyks den eed. De Prins bleef ſig in Holland en Zeeland ophouden, het was ſyn pligt

an-

1577. anderfints wel geweest, om Don Jan ook te gaen verwelkomen, en syn Hof aen hem te maeken, maer hy vertrouwde sig aldaer niet, want de bloedige voetstappen van de Graeven van Egmont en van Hoorn verschrikten hem. Eenige Heeren van aensien versogten hem, dat hy tot Gent wilde komen, om met haer te spreeken en te handelen, onder verseekering, dat hem geen quaed aldaer zoude wedervaeren: hy gaf daer van kennis aen de Staeten van Holland en Zeeland, maer die maekten swaerigheit in de reis, en versogten hem, misschien nae syn sin, dat hy by haer wilde blyven, en niet nae Braband gaen, soo omdat de saeken van 't Land syn afwesen niet en konden lyden, als om het groot gevaer, dat sy voor syn persoon daer in vreesden.

De Staeten Generael en Don Jan senden eenige Gemachtigde aen de Prins.

De Prins siende, hoe dat het met de aenneming van Don Jan was toegegaen, en een groot mistrouwen van hem hebbende, had geen de minste gedagten, om sig onder syn gehoorsaemheit als Gouverneur Generael te begeven, nog hem daer voor te erkennen. De Staeten Generael sulks bespeurende, sonden de Heeren Caspar Schets, Heer van Grobbendonk, Tresorier Generael, en Elbertus Leoninus, Cantzelier van Braband, aen de Prins

Prins en aen de Staeten van Holland en 1577.
Zeeland, als doen tot Geertruydenberg Den 14.
daer toe vergaedert zynde, om over ee- Mey.
nige saeken met haer te handelen, voor-
naementlyk over het opbrengen van een Haer
hondert en vyftig duysend guldens, ten voorstel.
dienst van de gemeene saek, mits daer
van aftreckende dertig duysend guldens,
ten behoeve van de Dykagie van Schou-
wen in Zeeland, voor soo veel de Conink
daer in gehouden was, gemerkt die Dy-
kagie, geduerende de belegering van
Zierkzee, doorgesteeken was geworden.
Het doen afstellen en ophouden der Li-
centen, blyvende een redelyk Convoy-
geld, tot bewaering van de schepen te-
gen de Zeeroovers, het brengen van
de munt op een redelyke en eenpaerige
voet, en andere meer. De Afgesonde
bedankten voor eerst de Prins en de Stae-
ten van Holland en van Zeeland voor
haer goede diensten en hulp, sonder-
ling voor de leening van krygstuyg en
oorlogsvoorraed, gebruykt tegen de
Spaanjaerts, versoekende dat haer een
staet van de onkosten gegeven mogt
werden, om behoorlyke betaeling daer
voor te doen: Voorts versogten sy, al-
soo het Spaens, Italiaens, en Bourgon-
disch krygsvolk alreeds uyt den Lande
was vertrocken, dat de stad Nieuw-
poort

1577. poort in Vlaenderen, die te voren aen de Prins tot verseekering was gegeven, wederom gestelt mogt werden in handen van de Staeten van die Provincie, met aenbieding van te sullen versorgen, dat de Bezettingen uyt Breda en Warneton wierden geligt. Het antwoort van de Prins en van de Staeten van Holland en Zeeland was op sommige stucken voldoende, en op andere wederom niet, waer mede wy ons niet breeder sullen ophouden. Maer geduerende die onderhandeling, sond Don Jan aldaer mede uyt syn naem den Hertog van Aerschot, de Heeren van Barlaymont, van Hierges, Willerval, en Meetkerke, verselt door Doctor Andreas Gail, Ambassadeur van den Keyser, om aen de Prins en de Staeten van Holland en Zeeland voor te draegen, dat Don Jan, ingevolge syn belofte, het Spaens, Italiaens en Bourgondisch krygsvolk albereits uyt den Lande had doen vertrecken, dat hy den vereischten eed aen de Staeten Generael had gedaen, en het Gouvernement Generael van alle de Nederlanden aengenomen, mitsgaeders, dat de Conink had goedgekeurt, bondig en van weerden gehouden het Verdrag, by hem met de Staeten Generael gesloten, mitsdien nu niet meer overig was, dan de Gemein-

Antwoort daer op.

te de vrugt van de gemaekte Vrede te 1577.
laeten genieten, en haer te verlossen van de rampen en armoede, geduerende de burgerlyke oorlogen en beroerten geleden; en wederom te vernieuwen de vriendschap, eendragt en goed verstand, die voortyts tussen de gesaementlyke Provinciën, onder de gehoorsaemheit van syn Majesteit, pleeg te wesen. Dienvolgende, dat de Heeren Staeten van Holland en van Zeeland op bequaeme middelen bedagt wilden wesen, om de Onderdaenen de vrugt van de Vrede deelachtig te maeken, en dat wederzyts daer toe verseekering wiert gegeven. In 't bysonder, dat de Prins van Oranje nu verworven had, 't gene hy soo seer had begeert, naementlyk, de herstelling in syn goederen en eer, mitsgaeders het vertrek der Spanjaerden, waer op hy de aenneming der waepenen had gegrond: dat het meer dan tyd was, het Land in rust en Vrede te brengen, versoekende, dat hy van syn zyde alle naedenken wilde wegnemen, en sig, tot het vorderen van sulken heilsaemen werk, oprechtelyk laeten gebruyken. Ofte soo hy nog geen genoegen had, ofte ietswes anders begeerde, dat hy opentlyk seggen en verklaeren wilde, wat hy verders tot syn verseekering en voldoening had te eis-

 schen,

1577. schen. Het schynt, dat men de Prins op die wyse haetelyk sogt te maeken, om de schuld van alle de quaede gevolgen en onheylen in toekomende aen hem te wyten, indien het Land wederom in den oorlog mogt geraeken.

De Prins en de Staeten van Holland en van Zeeland antwoorden gesaementlyk daer op, dat 'er geen beter middel was om alle wantrouwen weg te nemen, dan de Pacificatie van Gent in alle syn deelen nae te komen; dat sy van haer zyde bereid waeren, daer aen te voldoen, met versoek, dat de andere Provinciën van gelyken wilden doen. Dat het Verdrag met Don Jan laest tot Marche en Famine gesloten, met de Pacificatie van Gent niet was overeenkomende, gelyk sy te voren de Generaele Staeten daer van hadden gewaerschouwt, en de stucken van beswaering daer tegen overgegeven. Dat het Hoogduytsch krygsvolk nog niet uyt den Lande was vertrocken. De Prins van Oranje nog in 't bezit van syn goederen niet herstelt. De Graef van Bueren, syn Soon, aen hem nog niet wedergegeven. Dat hy nog niet herstelt was in syn Stadhouderschap over de Provincie van Utrecht. Dat die van de Gereformeerde Godsdienst nog in de andere Provinciën en Steden niet wierden

den toegelaeten, om aldaer te mogen wonen. Alle 't welke tegen den inhoud van de Pacificatie van Gent was stryden- de. Boven dien, dat het Verdrag, by de Generaele Staeten met Don Jan gemaekt, naedeelig was aen het recht van de Staeten, dewyle by het selve de Vergaedering van de Staeten van de Provinciën, soo wel als van de Generaele Staeten, aen de magt en het believen van Don Jan was gelaeten, daer deselve nogtans, ingevolge de Voorrechten van den Lande vry behoorden te wesen, sonder van het welbehaegen van den Gouverneur Generael af te hangen. Dat men voort was gegaen, met Don Jan als Gouverneur en Capitein Generael te ontfangen, sonder het goeddunken van die van Holland en Zeeland en van de Prins van Oranje daer op alvorens te hebben ingenomen. En wat meer is, men hadde hem ontfangen met syn gevolg van Italianen en Spanjaerts, die in groot aensien en vertrouwen by hem waeren, en dat verscheide onder deselve wierden gevonden, die seer partydig tegen de Nederlanders waeren, en te voren quaede diensten hadden gedaen, waer uyt selfs een gerugt was ontstaen, dat Don Jan verkeerde aenslaegen brouwde. Eindeling, dat men door seeker Verbond en Unie, die de Gene- 1577.

1577. raele Staeten onder ſig gemaekt hadden, een nieuw ſlag van Inquiſitie wilde invoeren, erger en wreeder als de vorige.

Hevige woorden tuſſen de Prins en de Afgeſonde van Don Jan.

Alle die redenen waeren van klem, en konden door de Afgeſonde van Don Jan met geen goede ſchyn werden beantwoort: ondertuſſen vielen daer over hevige woorden. De Prins beklaegde ſig byſonder dat de Graef van Bueren, ſyn Soon, aen hem niet en wiert wedergegeven, te meer, omdat het wegvoeren van hem niet alleen tegen de Voorrechten van den Lande in 't gemeen, maer wel byſonder tegen die van de Hooge School tot Leuven was ſtrydende: hy vraegde aen Elbertus Leoninus, die mede Hoogleeraar aldaer was, of ſulks niet waarachtig was, die het niet en kon ontkennen, maer in tegendeel het ſeggen van de Prins beveſtigde. De Afgeſonde van Don Jan hier mede verlegen zynde, en niet wetende, wat daer op te antwoorden, ſogten een blaeuwe uytvlugt, ſeggende, dat het geſchiede uyt vaederlyke liefde, die ſyn Majeſteit ſyn Soon was toedraegende, en om hem van alle ongemacken te behoeden. De Prins kon ſulke geveinsde tael niet verdraegen, hy duwde haer met verbolgentheit toe. *Het moet wel een vreemde vaederlyke liefde weſen, want ſyn Majeſteit,*

ter-

terwyle hy my aldus myn Soon ont- 1577.
bond., maekt my balling, berooft my van alle myn goederen, en krenkt my in myn eer, soo veel hy kan. Daer nae viel de onderhandeling op de klagten van de Prins, nopende het Stadhouderschap over Utrecht, dat het aen hem nog niet en was wedergegeven. Hier op seiden de Afgesonde van Don Jan, dat die Provincie, volgens het advys van de Raed van Staete en van den grooten Raed tot Mechelen, onder syn Stadhouderschap niet en behoorde, ten minsten, dat men alvorens die saek aen de Staeten Generael moest brengen, om derselver goedvinden daer op te verstaen. De Prins antwoorde, dat het gemelde Stadhouderschap volgens Commissie van den Conink aen hem toequam, en dat hy het, ingevolge de Pacificatie van Gent, moest wederkrygen; dat het aen de verklaering van de Raed van Staete nog van den Grooten Raed tot Mechelen niet en stond; en soo sy dat mogten doen, konden sy alle de voornaemste stucken van de Pacificatie van Gent, die nae haer sin niet en waeren, wel in twyffel trecken. Vervolgens vroeg de Prins, *Waerom de Casteelen van Antwerpen, Gent en Utrecht niet en wierden afgeworpen?* Sy antwoorden. *Dat men*

1577. *met het nederwerpen van de Casteelen van Gent en Utrecht smaed zoude doen aen de gebeugenis van Keyser Caerel V. die gemelde Casteelen had doen bouwen.* De Prins voerde hen daer op te gemoet. *Gy doed daer mede nog meer ongelyk aen de Ingesetenen, want gy toont hier door een quaed vertrouwen op deselve te hebben: ofte soo het daerom niet en geschiet, toont gy selfs daer mede quaed in de sin te hebben, om die Casteelen tot naedeel van 's Lants Vryheit en Voorrechten te gebruyken.* Hier nae verweten sy hem, dat hy eenige brieven aen die van Gelderland, Vriesland en Utrecht had geschreven, die van quaede gevolgen konden wesen, en waer uyt wel veel onrust mogt ontstaen. De Prins bekende, dat hy had geschreven, dog dat syn brieven niet anders waeren inhoudende, dan een aenbieding van syn goedwilligen dienst, tot rust en welvaeren van het Land, seggende, dat hy den inhoud van deselve brieven altyd wel gestand zoude doen.

De Afgesonde van Don Jan soeken de Prins te verstricken.

De Afgesonde van Don Jan, siende, dat sy op die wyse niet veel by de Prins konden vorderen, sogten hem door syn eige belang te verlocken en te misleiden, derhalven seiden sy, dat Don Jan wel wenschte te weten, wat voldoening hy voor

voor ſig ſelven in 't byſonder zoude begeeren. Dog de Prins gaf tot antwoort. Dat hy voor al aen de Pacificatie van Gent begeerde voldaen te hebben; achtende, dat het welvaeren van den Lande daer aen was gelegen: 't welk geſchiet zynde, wilde hy in dank aennemen, alle 't gene men hem voor ſyn byſondere belangen wilde vergunnen, ſoo verre deſelve met het gemeene Lants nut en welvaert mogten overeenkomen, waer op hy betuygde alleen te ſien, en niet op ſyn eige baet en voordeel. Hier mede naemen de Afgeſonde van Don Jan haer afſcheid, ſeggende verſlag van het verhandelde te ſullen gaen doen, en haer gedagten laeten gaen, wat tot het beſtendig maeken van de Vrede nog dienſtig zoude weſen. 1577. Syn edelmoedig antwoort.

Door de ſwaere ſtormwind en hooge waetervloed in 't laeſt van het voorlede jaer, waeren veel dyken, voornaementlyk in Zeeland en het Noorder-Quartier beſchaedigt ofte doorgebroken, en op ſommige plaetſen waeren ook de dyken, ter oorſaek van den oorlog, doorgeſteeken geworden; derhalven nam de Prins veel moeite en bevlytigde ſig ſoo veel hy kon, om de ſchaede te herſtellen, en de dyken wederom in behoorlyke ſtaet te brengen, reiſende met een onver- In December. De Prins doet de dyken, door de hooge Waetervloed beſchaedigt, herſtellen.

1577. moeide yver van de eene plaets nae de ander, om de geschillen en swaerigheden, ter dier oorsaek geresen, in te schicken of weg te nemen, om goede Keuren en Ordonnantien op het beleid van de Dykagien te maeken, en in sommige gevallen ook met syn gesag tussen beiden komende, de onvermogende door haer naebueren doende ondersteunen, daer benevens eenig geld tot onderstand door het Gemeene Land versorgende. Hier door wiert het Land wederom in behoorlyke staet en verseekertheit gebragt, en de Prins won door syn voorsigtigheit, bescheidenheid en goede raed, de liefde en achting der Ingesetenen soodaenig, dat hy niet alleen als haer beschermer, maer ook als haer Vaeder en weldoender wiert geacht en geëert. By dese gelegentheit konnen wy niet voorbygaen, de slegte staet van Holland en Zeeland in die tyd, met de woorden van Bor, te verbeelden. *Het Land van Holland en Zeeland had den oorlog soo lange jaeren op den hals gehad tegen den machtigsten Vorst van geheel Europa, en het was soo bedorven door den oorlog, dat 'er nauwlyks een Quartier onbeschaedigt was gebleven, of de vyand had 'er in 't midden gelegen, soo dat men nauwlyks sonder gevaer*

In syn 10. Boek.

vaer van de eene Stad tot de andere kon komen, de landen op veel plaetsen woest en ongebaent leggende, vele met de waeteren bedekt, dorpen, huysen, hoven verbrand of bedorven, de huysen der Edellieden ten platten Lande meest vernielt; hebbende nog soo groote kosten wegens het onderhoud van volk van oorlog en schepen te draegen, en boven dien nog sulke merkelyke sommen van penningen tot hulp en bystand van haer naebueren opbrengende. Het is te verwonderen, dat sulk een bedorve Land nog sulke groote kosten konde opbrengen, als tot herstel en vernieuwing der dyken wel noodig was. Nogtans is alle 't selve, hoewel beswaerlyk, geschiet, met sulke goedwilligheit, dat het te verwonderen is, en een eeuwige gedeugenis verdient. De Naekomelingen behooren derhalven niet te vergeten, God voor syn groote en onuytspreekelyke genaede, goedheit en barmhartigheit, altyd te loven en te danken. 1577.

Men verhaelt, dat de Prins in die tyd, door den Heer van St. Aldegonde, een aenslag maekte, om Don Jan, het zy met list ofte met gewelt uyt Brussel te lichten, en hem nae Zeelant te voeren, maer alsoo niemant dan Strada daer van gewag maekt, en alle onse *Strada lib. 9.*

1577. schryvers daer van swygen; ook dat sulk een onderneming genoegsaem onuytvoerlyk was, komt dat verhael ons niet waerschynelyk voor.

Wat 'er ook in het Land geschiede, en hoe de saeken stonden, of het wel of quaelyk ging, Conink Philip II. bleef altyd vast by syn voornemen, om de Nederlanden alle te saemen, soo in de Burgerstaet als in de Godsdienst, onder een onbepaelde magt te brengen, dat was syn groot voornemen, 't welk hy soo lang had gedreven, en daer bleef hy soo hartneckig in volharden, dat hy het in 't minste niet en wilde laeten vaeren, selfs niet met de geheele ondergank der Nederlanden: dat beproefde hy door alle bedenkelyke wegen en middelen. De Hertog van Alba had dat voornemen met de uyterste wreetheid en hoogmoed voortgedreven, dog hy was daer in te schande gemaekt: de Groot-Commandeur had in den beginne door sagtheit en goede woorden getragt daer toe te geraeken, en daer nae door het voeren van een hevigen oorlog, dog te vergeefs; den Hemel wilde het niet gedoogen, en nu quam Don Jan eens onderstaen, of hy door geveinstheit en bedrog tot dat oogmerk niet en kon geraeken, bereid

Don Jan beveelt de Ketters te straffen.

zyn-

zynde, om, des nood, dat voornemen 1577.
met magt van waepenen voort te setten. Hy kon nogtans soo wel niet veinsen, of hy liet uyt dese en gene omstandigheden haest blyken, wat hy in den sin had. Hy deed aen alle Overheden schryven, dat de meining van syn Majesteit en de syne niet en was, om eenige Ketters te dulden, en om te toonen, dat het ernst was, wiert een eersaem Burger tot Mechelen, genaemt Pieter Panis, die in een Predicatie van de Gereformeerde was geweest, en die bekende aen gemelde Godsdienst toegedaen te wesen, met de dood gestraft. De Prins van Oranje, van syn gevangenis gehoort hebbende, schreef aen de Overheit van Mechelen voor hem, en versogt met veel ernst, dat sy hem wilden ontslaen, om niet van nieuws op te rechten, seide hy, de vertooning van de voorgaende tyranny, daer soo veel quaeds uit gevolgt was: dog te vergeefs. Dit was echter uytdruckelyk tegen de Pacificatie van Gent strydende.

Het Hoogduytsch krygsvolk was nog in het Land gebleven, ter oorsaek, dat men met haer, nopende de afreekening en betaeling van de achterstallige soldy, nog niet kon overeenkomen: maer men bespeurde wel haest, dat Don Jan alles onder

Het Hoogduyts krygsvolk blyft nog in 't Land.

der

1577. der de hand aenwende, wat hy kon; om die afreekening moejelyk te maeken, en in plaets van de saek tot een vergelyk te brengen, dat hy geduerige swaerigheden deed voorkoomen, om haer vertrek, onder dat voorwendsel, op te houden, en sig daer nae van deselve te bedienen.

Het Spaans krygsvolk blyft in Luxemburg leggen.

Het Spaans krygsvolk, in plaets van nae haer Land voort te trecken, bleef in Luxemburg en Lotharingen leggen, om tot dienst van Don Jan digt by de hand te wesen. Ook kon hy syn brandende lust, om de Prins van Oranje te gaen beoorlogen, soo weinig verbergen, dat hy de Staeten Generael tot Brussel ging aensoeken, om de waepenen tegen de Prins wederom op te nemen, seggende, dat hy de stad Amsterdam sogt te dwingen, om sig onder syn Stadhouderschap te onderwerpen, gelyk het waer was, en ook geschiede, daer by voegende, soo hy nog in Spanjen ofte Italien was, dat hy om die redenen alleen zoude overkomen, om die van Amsterdam tegen de Prins te beschermen. Maer de Staeten Generael toonden sig in 't minst daer toe niet genegen, seggende, dat die saek wel naeder overweeging vereischte, dat men den oorlog, daer soo veel ellende uyt gekomen was, behoorde te schuwen, en dat sulke geschillen wel door

Don Jan soekt de Prins den oorlog aen te doen.

een

een wettige Vergaedering van de Staeten Generael beslist konden werden; door alle 't welke het mistrouwen tegen Don Jan hoe langer hoe grooter wiert. 1577.

De Prins van alles, wat 'er tot Brussel wiert verhandelt, wel onderricht werdende, schreef aen de Staeten Generael; om haer indagtig te maeken de voordeelen, die het Land, door de Pacificatie van Gent, reets had genooten, en hoe die Pacificatie het eenige heilsaem hulpmiddel was geweest, om het arme Vaederland van soo veel rampen en quaelen te verlossen: hoe dat hy sig selven, met alle syn vrienden, broederen, goederen en syn leven selfs: insgelyks de Staeten van Holland en Zeeland, met de grootste trouw, stantvastigheit, en met haer eigen lyf, leven en middelen, sig hadden laeten gebruyken, om tot sulk een gewenscht einde te geraeken, en sulken heilsaemen goed te verkrygen. Vervolgens, om haer te vermaenen, en op te wecken, dat sy by de Pacificatie van Gent wilden blyven, en de hand daer aen houden, dat den inhoud van deselve ten uyteinde toe wierde volbragt, voorseggende, indien men sulks niet en deed, dat dese Landen wederom in erger staet zouden vervallen, dan sy oyt te voren waeren geweest. By die gelegentheit

De Prins schryft aen de Staeten Generael. *By syn Brief van den 20. Juny.*

1577. heit deed hy ook syn beklag, dat men de strenge Placcaeten, op het stuk van de Godsdienst, wederom poogde in 't werk te stellen, schavotten oprechtende, om de gemoederen der menschen te tyranniseren; waer mede hy, het gene te voren tot Mechelen was geschiet, in 't oog had.

De Prins stelt op alles goede ordre.

Voorts gebruykte de Prins de korten tyd van rust, niet alleen om de saeken van het Gemeene Land op een goede voet en in beter ordre te brengen, om de Steden en Grensen in behoorlyke staet van tegenweer te stellen, en op alles wel en behoorlyk te voorsien; maer hy reisde ook met een onvermoeide vlyt van de eene Stad en plaetse nae de ander, om door syn tegenwoordigheit alle twist en tweedragt weg te nemen, de verloope saeken overal te recht te brengen, en aen een iegelyk, soo veel hem mogelyk was, genoegen te geven. Zedert syn eerste wederkomst in Holland, was hy in West-Vriesland en het Noorder-Quartier nog niet geweest, daer in belet geweest zynde, niet alleen door syn menigvuldige groote besigheden, maer ook, omdat de toegank tot dat Quartier hem seer moeyelyk en selfs gevaerlyk was geweest, zynde door Haerlem en Amsterdam van Holland afgesneden, sulks de Prins daer

door

door was genoodsaekt geworden, om 1577.
Sonoy met de Regeering aldaer te laeten
begaen. Nu kreeg hy lust om dat Quar-
tier te gaen besien, en de Princes, syn
huysvrouw, reisde met hem. Hy wiert
in alle plaetsen, daer hy quam, of waer
hy doortrok, met uytgelaete tekenen
van vreugde, van liefde en achting ont-
fangen, ieder een wilde hem sien, en
achte sig geluckig van hem te mogen aen-
schouwen, dien sy den eenige verlosser
naest God, uyt alle haer ellenden, en
uyt de wreede slaeverny der Spanjaerden,
waeren houdende; sy noemden hem haer
Vaeder en verlosser, en over al daer hy
aenquam, riep het volk malkanderen toe,
*Vaeder Willem, Vaeder Willem is ge-
komen*, en sy juychten over syn komst
met sulke hartelyke blyken van vreugde
en toegenegentheit, dat men ligt kon be-
speuren, dat het geen gemaekte nog ge-
bode vreugdetekenen waeren, maer in
tegendeel, dat die uyt een innerlyke lief-
de en ongeveinsde hartelykheit waeren
spruytende. De Prins wist die blyken van
liefde uytnemende wel te beantwoorden,
hy en de Princes waeren tegen een ie-
gelyke van de minste tot de meeste seer
vriendelyk en gemeensaem, aen een ie-
gelyk met een goed gelaet en vriende-
lyke woorden genoegen gevende; ieder
een

Hy reist nae West-Vriesland.

Wort aldaer met groote tekenen van vreugde ontfangen.

1577. een aenhaelende, en ſig in alles nae de ſinnelykheit van 't Gemeen ſchickende. Alles, wat de Prins raede, wiert voor goed gehouden, alles, wat hy deed, wiert goedgekeurt, en alles, wat hy gebood, wiert veerdig agtervolgt en uytgevoert.

Men ſoekt de Prins van het Stadhouderſchap van Utrecht te verſteeken.

De Prins was te dier tyd in ſyn Stadhouderſchap over Utrecht nog niet herſtelt, hoewel daer toe genegentheit genoeg by die Provincie was. In den beginne wiert de ſaek opgehouden, ter oorſaek, dat het vreemd krygsvolk aldaer in bezetting bleef leggen, en het koſte veel tyd en moeite, eer die Stad en Provincie daer van kon worden ontlaſt. Daer nae waeren 'er, die de Prins daer van ſogten te verſteeken, en men had de ſaek ſoo weten te beleggen, dat 'er op de naem van de Staeten van Utrecht aen de Staeten Generael was geſchreven, ten einde de Graef van Boſſu tot Stadhouder over die Provincie aengeſteld mogt werden, en dat de Brieven daer van door den Raed van Staete opgemaekt mogten werden. Als dit aen de Prins ter ooren quam, ſond hy Mr. Paulus Buys, Advocaet van Holland, aen de Staeten van Utrecht, om deſelve te bewegen, dat ſy ſig wederom, als te voren, onder ſyn Stadhouderſchap wilden begeven, aenbiedende, haer in alles een redelyke

vol-

voldoening te geven, met verseekering, 1577.
dat sy geen swaerigheit, ter oorsaek van de verscheidentheit van Godsdienst, behoefden te maeken, alsoo een iegelyk sig verseekert mogt houden, dat hy niet van meining was, om eenige verandering in de saeken van de Godsdienst aldaer te maeken, of de oeffening van deselve te verhinderen, gelyk men mogt sien, dat in de Steden van Holland en Zeeland, die sig wederom onder syn Stadhouderschap hadden begeven, was geschiet. Voor het overige maekte hy hen indachtig de nabuerschap en gemeenschap, die 'er tussen de Ingesetenen van Holland en Utrecht was, en hoe dat Keyser Caren V. die twee Landschappen had vereenigt, met belofte, van door een en deselve Stadhouder in toekomende te werden bestiert. Ende voor soo veel de Graef van Bossu aenging, dat hy verklaert had, het Stadhouderschap over Utrecht niet te begeeren, en het selve ook niet te sullen aennemen, als met goedvinden en toestemming van de Prins van Oranje. De Staeten van Utrecht gaeven hier op tot antwoort, dat sy de Prins voor syn toegenegentheit bedankten, met versoek van daer in te willen volharden, dat sy de stucken, waer op sy voldoening begeerden te erlangen, ten spoedigsten zou-

By Acte van April 1534.

1577. den doen opstellen, en door haer Gemachtigde aen hem senden. De Raed van Staete sogt dit te beletten, en de onderhandeling met de Prins over dwers te werpen, beweerende, dat die van Utrecht, ingevolge de Pacificatie van Gent, niet gehouden waeren, om sig wederom onder het Stadhouderschap van de Prins van Oranje te begeven, ofte voldoening van hem te ontfangen, verdraeyende ten dien einde de woorden van de Pacificatie: immers, seiden sy, dat die saek gestelt behoorde te werden aen het goedvinden van de Generaele Staeten. De Raed van Staete was nog geheel en al Spaensgesind, die maekte t'elkens swaerigheit, ofte vond duysterheit in de Pacificatie van Gent, en op dat voorwendsel beweerde dan die Raed, dat sulke saeken in staet en buyten uytvoering moesten blyven, tot dat by de Staeten Generael daer op naeder zoude werden besloten. Op die wyse moest alles onseeker blyven, en op het laest wederom in verwarring geraeken.

Die van Utrecht noodigen de Prins om in haer Stad te komen.

Onaengesien alle de bewegingen daer tegen, bleven de Staeten van Utrecht genegen, om sig wederom onder het Stadhouderschap van de Prins te begeven, en ondertussen wiert de onderhandeling steets voortgeset. Maer om die te ver-

hae-

kaesten en tot een goed besluyt te brengen, reisde de Prins, onder voorwendsel van eenige noodige bestellingen, na Woerden: by die gelegentheid sond de Overheit van Utrecht eenige uyt den haeren aen hem, om hem te noodigen, dat hy, soo nae by haer Stad zynde, haer wilde komen besoeken, en met syn tegenwoordigheit vereeren, seggende, dat syn komst aldaer seer aengenaem zoude wesen, met versoek nogtans, dat hy sonder krygsvolk, en selfs sonder syn gewoone Lyfwagt, wilde komen, om geen quaed vermoeden te geven, hem een Vendel Burgers tot syn Lyfwagt aenbiedende, daerbyvoegende, hy behoefde geen wantrouw te hebben, hem zoude niet dan alle vriendschap en goedwilligheit wedervaeren. Onder de vrienden en Hovelingen van de Prins waeren 'er, die een quaed vermoeden daer uyt opvatteden, hem raedende, dat hy sonder Lyfwagt niet in de Stad zoude komen; en wel bysonder was de Princes dienaengaende ongerust, en sogt hem van die reis te wederhouden. Dog de Prins was goed van vertrouwen, en hoe wel hy wist, dat 'er veel bittere soo Spaens als Roomsgesinde in de Stad wierden gevonden, die hem seer vyandig waeren, soo besloot hy, de beleefde 1577.

1577. nooding aen te nemen, de reis te doen, en binnen de ſtad Utrecht te komen, alleen met ſyn gewoon gevolg, ſonder krygsvolk ofte Lyfwagt, ſig op de goedwilligheit en trouw der Burgers verlaetende. Hy trok dan op die wyſe, ſoo als het wiert verſogt, van Woerden na die Stad, wordende aldaer door de Burgery met veel blydſchap en tekenen van toegenegentheit ingehaelt. Hy reed door de Tolleſteeg-Poort naer het St. Jans Kerkhof, daer hy ten huyſe van Heer Adriaen van Zuylen, Deeken van St. Jan, ſyn verblyf ging nemen. By ſyn intrede gebeurde het, dat eenige ſchoten boven op de poort en langs de wallen aldaer wierden geloſt, en dat een prop quam vliegen op de koetswaegen, daer de Prins met de Princes in zat: de Princes, die ſig te voren ſoo ſeer over die reis bekommert had getoond, wierd daer door ſoodaenig ontſtelt, dat ſy den Prins, haer gemael, om den hals vallende, uytriep, *wy zyn verraeden!* Dog de Prins bemerkende wat het was, ſprak haer een moed in 't lyf, en bragt haer tot bedaeren. De Straeten, daer de Prins door moeſt ryden, waeren met menſchen, en de venſters van de huyſen met toeſienders vervult, een iegelyk was beluſt om een Prins te ſien, die ſoo veel

Hy komt in de Stád, en word ingehaeld. Den 18. Augusti.

voor

voor de Vryheit had gedaen, en van wien 1577.
sy soo dikwyls met verwondering hadden hooren spreeken. Als hy by de Reguliers-brugge was gekomen, ontmoete hem een droevig geval, want een dogtertje van een burger, ontrent negen jaeren oud, uyt de venster leggende, om de Prins te sien, viel van boven neder op de straet plotselyk dood, even voor de voeten van de paerden, die de koetswaegen trocken, daer de Prins op reed. De paerden stonden stil, en de Prins siende, wat 'er gebeurde, deed het kind opnemen, en begeerde het te sien, hy vertrooste de bedroefde ouders, beklaegde het ongeluk van het kind, en toonde daer over bedroeft te wesen. Siende ook, dat men swaerigheit maekte, om het doode lichaem op te nemen en in huys te brengen, voor dat het door het Gerecht was aenschouwt, en vreesende, dat het door het groot gedrang van het volk vertreden zoude werden, gaf hy last, dat men het zoude wegnemen, seggende het genoeg was, dat hy daer kennis van had. Ingevalle de Prins binnen Utrecht eenig quaed was wedervaeren, zoude dit geval, nae de gewoonte van sommige Schryvers, tot een quaed voorteeken geduyd zyn geworden. De Rhetorykers van Utrecht quaemen, onder

1577. meer andere, de Prins met een fyn verwellekomen, waer in hy als een tweede David wiert verbeeld, en elk veers wiert met dese twee regelen besloten.

Weest dan wellekoom Prince, alder eeren waerdig,
Die noyt en zyt bevonden bloedgierig nog hoovaerdig.

Was het veers niet nae de regels van de kunst, ten minsten was het wel op den aert van de Prins gepast, die altyd verre van wreedheit en hoogmoed was.

Om de harten van het volk van Utrecht te winnen, wist de Prins sig aldaer van syn gewoone minsaemheit wonderlyk wel te bedienen: hy at in 't openbaer, daer hem een groote menigte menschen ging sien, en men schonk de wyn in overvloed aen alle de toesienders. Ook ging hy in geselschap van eenige uyt de Overheit, en verselt met syn Lyfwagt van Burgers, te voet door de Stad wandelen; ieder toonde sig even vlytig en vriendelyk, niemant was 'er te vinden, die hem oyt vyandig was geweest, of quaed van hem had gesprooken, het scheen, als of hy in een Stad was gekomen, die hem altyd toegedaen was geweest. Des anderen daegs vertrok hy wederom uyt de Stad, seer voldaen over de groote blyken van toegenegentheid, hy be-

tuyg-

toeygde daer over fyn genoegen, feggende, dat hy de Staeten, mitsgaeders de Stad, Steden en Landen van Utrecht, altyd in gunftige geheugenis zoude houden, en defelve noyt in den nood zoude verlaeten. 1577.

Over de voldoening aen die van Utrecht te geven, en opdat die Provincie fig wederom onder fyn Stadhouderfchap mogt begeven, wiert by het aenwefen van de Prins gehandelt, en foo verre daer in gevordert, dat het Verdrag niet lang daer nae, tot fyn groot genoegen wiert gefloten.

Het Verdrag met die van Utrecht word gesloten.

Op den 9. October.

De voorwaerden van het Verdrag waeren voornaementlyk defe. *Dat de Prins de Stad, Steden en Landen van Utrecht niet en mogt verhinderen nog beletten de oeffening van de Roomsse Godsdienst, alfoo defelve boven menfchen geheugenis tot nog toe aldaer onderhouden was geweest. In tegendeel moest hy met fyn magt en gefag de Overheit byftaen en fterken jegens alle degene, die iets tegen de gemeene rust en vrede, en wel fonderling tegen de Roomsse Godsdienst mogten ondernemen; niet te min, dat de Placcaeten op het ftuk van de kettery, ingevolge de Pacificatie van Gent, gefchorft zouden werden. Dat de Prins, komende binnen Utrecht, Steden of Landen van*

1577. *dien, niet verselt zoude mogen wesen met eenig krygsvolk, maer alleen met die van syn gevolg en Hof, sonder dat sy eenige Predikanten daer onder mogten mengen, om haer Godsdienstoeffening aldaer te doen, dewyle de Staeten soodaenige persoonen, tot sulken einde, aldaer niet en begeerden te lyden, ofte in den Lande van Utrecht toe te laeten.*

De Prins aldaer komende, zouden de Staeten, tot bewaering van syn persoon, geven een hondert voornaeme burgers ofte meer, nae syn believen.

In het vergeven van eenige Geestelyke Beneficiën, zoude de Prins daer mede moeten voorsien soodaenige persoonen, die, volgens de instelling en het oud gebruyk, daer tot gewettigt waeren.

De vernieuwing van de Magistraet van de Stad, Steden en Landen van Utrecht, moest door de Prins als Stadhouder jaerlyks gedaen werden, op de gewoonlyke daegen, en uyt de benoeming daer toe te maeken.

De Prins moest den Aerts-Bisschop en andere Geestelyke toelaeten de oeffening van haer rechtsgebied, jegens de gene, die kerkelyke goederen waeren bezittende, beneficianten, en alle andere, wesende van de Roomsse Godsdienst, ingesetenen zynde van de Steden, die by Ver-

Verdrag onder syn Stadhouderschap waeren gekomen. 1577.

Hy mogt niet opstellen eenige schattingen of lasten op de persoonen ofte goederen van de Ingesetenen, sonder schriftelyk bevel en besluyt van den Raed van Staete, tot de Regeering der Nederlanden gestelt, van den Gouverneur Generael in der tyd wesende, en van de Generaele Staeten, ten waere by verwilliging en toestemming van de Staeten der selver Landen.

Insgelyks geen bezetting nog krygsvolk brengen in de Stad, Steden en Landen van Utrecht, al waere het ook, dat hy dagt sulks noodig te wesen, sonder uytdruckelyke toestemming van de Staeten, daer op eerst wettelyk beschreven zynde, ten waere, by bewilliging en begeerte van de Stad, daer sy ingebragt zouden werden; welverstaende, soo eenige Steden bezetting mogten innemen, sonder weten en toestemming van de Staeten, dat sy de lasten selfs daer van zouden draegen.

De Prins moest onder die van de Reekenkaemer, tot Utrecht zittende, laeten blyven de stucken en papieren, met de geheime geschriften, betreffende de Stad, Steden en Lande van Utrecht, sonder die in Holland te laeten overvoeren:

1577. *ren: ende de Reekenkaemer soude de saeken, raekende Stad, Steden en Lande van Utrecht vrylyk mogen beleiden, sonder door die van Holland belet te worden, alsoo die van de voorschreve Reekenkaemer van Utrecht sig ook met de Reekenkaemer van Holland niet en souden bekreunen.*

De Raed Provinciael van Utrecht en alle andere Beampten, tot de Gerechtsoeffening behoorende, souden op haer vorige last in hunne dienst voortgaen, sonder eenige nieuwigheit daer in te plegen, mogende de Prins niet verder ondernemen, nogte sig eenige andere magt aenmaetigen, dan die hy te voren als Stadhouder had mogen oeffenen; voorts moest hy de hand daer aen houden, dat die van den Hove Provinciael van Utrecht, en andere Beampten, haer magt niet te buyten gingen, en deselve niet uytstrekten tot naedeel van de Staeten in 't gemeen; en de Geestelyke en Steden in 't bysonder, merkelyk in saeken van Regeering, en dat alle nieuwigheden by henlieden ingevoert, afgedaen souden worden.

De Prins onderteekende het Verdrag, en de Staeten van Holland en Zeeland keurden het goed, dog die van Bommel, als nog een Bondgenoodschap zynde, ver-

verklaerden, dat sy het Verdrag met haer zegel niet en konden bevestigen, alsoo het in veel deelen tegen haer Stads en Lants rechten quam aen te loopen, seggende, niet te min bereid te wesen, om met die van Utrecht en andere naebueren goed verstand te houden, en de algemeene vyand te helpen afweeren. Niet lang daer nae is de stad Bommel wederom onder Gelderland gekeert, daer deselve behoorde. 1577.

Ondertussen had Don Jan van Oostenryk sig by verrassing meester gemaekt van het Casteel van Naemen, seer wel gelegen om het Duytsch en Spaens krygsvolk, dat hy, ingevolge de Pacificatie, en op versoek van de Staeten, uyt den Lande had moeten senden, weder te doen komen, en den oorlog tegen de Staeten te beginnen. De staetzucht van Don Jan was te groot, en syn gedagten vlogen te hoog, om langer met een wettig gebied te vreden te wesen. Daer by had Conink Philip II. geen de minste gedagten, om sig nae de Pacificatie te richten, en syn voornemen, tot het bekomen van een onbepaelde Heerschappy in de Nederlanden, te laeten vaeren. Alle 't gene, wegens het onderhouden en naerkomen van de Pacificatie van Gent, by Don Jan met de Staeten was gehandelt, Don Jan maekt sig meester van 't Casteel van Naemen.

1577. en verdraegen, was maer geveinsdelyk gefchiet, om te Staeten te misleiden, forgeloos te maeken en in flaep te wiegen, om misverftand en verdeeling, volgens de gewoone konftenaryen van het Hof, te doen ryfen, en om tyd te winnen, opdat hy ondertuffen bequaeme gelegentheit mogt hebben, om fyn gefag te veftigen, en de Staeten met de waepenen te dwingen. Men ontdekte ook kort daer nae, foo uyt de onderfchepte brieven van Don Jan, als van fyn Secretaris Escovedo, dat alle haer pogingen en liftige *handelingen* daer henen ftrekten. Don Jan fchreef onder anderen aen den Conink, *Dat de Nederlanders wilden vry blyven, en leven naer hun goeddunken, en daerom souden sy liever te vreden wesen, dat den Turk, Heer van dese Landen quam te worden. Dog nae den weg, die sy insloegen, soo zoude de Prins van Oranje het wesen, 't welk al het selfde was. Dat het quaed door goede middelen niet genesen kon worden, maer dat men vier en bloedstorting moest in 't werk stellen.* Even eens of dat tot hier toe, en voornaementlyk onder den Hertog van Alba, niet genoeg en was gefchiet. Voorts, *alle 't gene men van de Nederlanders kon sien en hooren, strekte tot de vryheit van Conscientie, vergetende*

Alles te vinden by Bor 11. Boek.

God en den Conink, en wederkeerende tot de Kettery. Giſſende, dat 'er een verdeeltheit daer uyt zoude ontſtaen, oordeelde hy, dat die gelegentheit den Conink niet quaelyk te pas zoude komen, want ſeide hy, *de eene party ſal ſig ſchikken by uwe Majeſteit, en zynde alſoo verdeelt, ſoo zullen wy des te gemackelyker meeſter van haer werden, en den eenen kaſtyden door den anderen.* In een Brief aen de Keyſerin ſchreef Don Jan onder anderen, *Want in der waerheid, ſy en willen alhier nog bekennen henlieder God, nog haer Conink geboorſaem weſen, gelyk ſy behooren, maer zyn van meining, in alle ſaeken vryheit te hebben, in diervoegen, dat het een deerlyke ſaek is om te ſien, hoe dat ſy te werk gaen. Met den kortſten geſegt, ſy beminnen en zyn in alle manieren geboorſaem den allerverkeertſten en tyrannigen Ketter, en wederſpannigſte, die ter weereld is, dewelke is de vermaledyde Prins van Oranjen, en in tegendeel hebben ſy een afkeer, en onteeren den naem en het bevel van haer natuerlyke Prince en Heer, ſonder God te vreeſen, of reſpect of ſchaemte voor de menſchen te hebben.* Terwyle Don Jan den Prins van Oranje aldus leelyk by de Keyſerin en andere Vorſten afbeelde, 1577.

ſchreef

1577. schreef hy hem, nae de gewoonte der Hovelingen, seer vriendelyke brieven, vol van lof, en betuyging van vriendschap en hooge achting.

Verslaegentheit over het bemachtigen van het Casteel van Naemen.

Als de tyding van het bemachtigen van het Casteel van Naemen ruchtbaer was geworden, ontstont 'er een groote verslagentheit in het Land, dewyle men, niet sonder reden, bekommert was, van andermael in de vorige beroerten, rampen en onheylen te vervallen. De Staeten Generael hadden haer meeste krygsvolk afgedankt, haer geldmiddelen waeren uytgeput, en derhalven waeren sy niet in staet om den oorlog tegen Don Jan te voeren, waar door sy sig in de uyterste verlegentheit bevonden, niet wetende, hoe sy best aen Don Jan souden wederstaen, indien hy geweld wilde gebruyken, gelyk het seer waerschynelyk was. Sy vonden dienvolgende best te wesen, hem te vrede te stellen, en met hem, over het gene hy nog meer mogt begeeren, in onderhandeling te komen. Ende alsoo Don Jan voorwende, dat hy sig van het Casteel van Naemen meester had gemaekt, alleen tot verseekering van syn persoon, en omdat men hem laegen had gelegt om hem gevangen te nemen, soo sonden de Staeten eenige uyt den haeren, om aen hem haer goe-

goede meining, tot behoud van de Roomsse Godsdienst, en tot handhaeving van de gehoorsaemheit aen den Conink, te betuygen, ende te versoeken, dat hy dog geen gehoor wilde geven aen sulke valsche aenbrengers, die alleen maer voorhadden om de gemeene rust te stooren: ofte soo hy eenige bewysen van een aenslag op syn persoon had, dat hy deselve aen de Staeten wilde overgeven, opdat de schuldige, andere ten voorbeeld, gestraft mogten werden. Hier op sond Don Jan eenige stucken aen de Staeten, waer op hy voldoening begeerde te hebben, betuygende nogtans, dat hy bereid was om de Pacificatie te onderhouden, mits de Staeten van haer zyde volbragten, het gene sy plegtig belooft en gesworen hadden te sullen doen, te weten, de onderhouding van de Roomsse Godsdienst, en de behoorlyke onderdaenigheit aen den Conink. Ende alsoo hy bevond, dat de Staeten, by gebrek van gesag, haer belofte dienaengaende niet en konden naerkomen, was hy van meining, om haer met syn magt by te staen, en op die wyse aen syn Majesteit genoegen te geven, en voor hen de rust en vrede, die sy begeerden, te wege te brengen. Ende ingevalle de Prins van Oranje, met de Staeten van Holland en Zeeland,

Onderhandeling met Don Jan.

1577. land, niet ſtiptelyk aen de Pacificatie van Gent wilde voldoen, begeerde hy, dat de Staeten Generael voortaen geen verſtand ofte vriendſchap met de voorſchreve Prins en Staeten zouden houden, maer in tegendeel ſig by hem zouden moeten voegen, om den Prins tot reden te brengen. Uyt dat antwoort van Don Jan kan men klaer beſpeuren, waer ſyn gedagten henen gingen, naementlyk, het oud verſchil wiert wederom levendig gemaekt, want door de onderhouding van de Roomſſe Godsdienſt *verſtond* hy, volgens de gewoone tael van 't Hof, het handhaeven van de Inquiſitie en geloofsdwang; en door de behoorlyke onderdaenigheit aen de Conink, de onderwerping aen het onbepaeld en het willekeurig geſag van de Vorſt. Tot het volbrengen van dat oogmerk was hy bereid de Staeten met ſyn magt by te ſtaen; en de andere Provinciën moeſten ſig met hem voegen, om de Prins van Oranje met Holland en Zeeland t' onder te brengen, dat is, ſy moeſten de ketenen van haer eige dienſtbaerheit helpen ſmeden. Dat was het eigentlyk, daer hy ſoo zeer nae haekte, want hy begeerde den oorlog wederom tegen de Prins en tegen Holland en Zeeland te voeren, en haer met gewelt van waepenen t' onder te brengen, om de-

ſel-

zelve tot de twee hooftsaeken, daer het alleen om te doen was, te weten de geloofsdwang, en de onbepaelde onderwerping aen de Vorst, te dwingen. Voorts begeerde Don Jan, dat hem een Lyfwagt, genomen uyt de Nederlanders, toegestaen mogt werden: dat 'er geen Gouverneurs in de Steden mogten zyn, als daer 'er te voren waeren geweest. Dat alle Gouverneurs, Oversten en Bevelhebbers, by hem ontboden werdende, moesten komen, en hem als haer Capitein Generael gehoorsaemen. Dat 'er een lyst moest gemaekt werden van alle de gene, die bevoegt waeren om in de Vergaedering van de Staeten te verschynen, opdat hy mogt weten, of 'er geen onder waeren, die verdagt wierden gehouden van quaede diensten te doen. Dat is, hy wilde volslaegen meester van het krygsvolk wesen, en bevoegt zyn, om uyt de Vergaedering van de Staeten te sluyten alle soodaenige persoonen, die by hem verdagt waeren. Dat was hem genoeg om syn voornemen uyt te voeren. In syn Brief aen de Generaele Staeten betuygde hy alles gedaen te hebben, om de Prins van Oranje, en die van Holland en Zeeland met de andere Provinciën te vereenigen, en weder te brengen onder de gehoorsaemheit van den Conink, ver-

1577.

Don Jan beschuldigt de Prins voor de Staeten Generael.

1577. wytende aen deselve, dat sy niet ophiel-
den van met woorden en werken haer
onkruyd te zaeyen, en nieuwe beroer-
ten te verwecken, de oorsaek zynde,
dat het gemeene volk, soo moede en
mat zynde van de voorlede oorlogen, sig
niet tot rust had konnen begeven, en ge-
nieten de vrugt van de Vrede. Dat sy
sig middelerwyle sterk maekten, en de
plaetsen bleven behouden, die men ter
goeder trouwe in haer handen had ge-
steld, sonder den Conink daer in te ken-
nen. Dat sy Nieuw-Gastel in Braband de-
den versterken, en de stad Nieuwpoort
in Vlaenderen, die tot verseekering in
haer handen was gestelt geweest, bleven
inhouden. Dat sy aen die van Amster-
dam, die soo veel voor de Godsdienst en
voor haer Vorst hadden geleden, geen
genoegen wilden geven. Dat sy ook
met Utrecht wilden handelen, om die
Provincie onder het Stadhouderschap
van de Prins weder te brengen, hoewel
sy geen recht daer toe hadden. Des niet
tegenstaende, dat 'er veel in de andere
Provinciën waeren, die hem begunstig-
den, tot naedeel en ondienst beide van
den Conink en van de Godsdienst. Dat
die van Holland en Zeeland sulke groote
vervolgers en vyanden van de Godsdienst
waeren, dat sy geen saeken meer ter har-
ten

en naemen, dan deselve tot de grond 1577.
toe te bederven en uyt te roeyen, durvende vrylyk seggen, alwaere het soo, dat de Vergaedering van de Generaele Staeten goedvond de Roomsse Godsdienst aldaer staende te houden en te handhaeven, sy het selve niet en zouden gedoogen, nog daer aen gehoorsaemen. Alhoewel sulke en diergelyke klagten wat breed by Don Jan wierden uytgemeten, om een schoon voorwendsel te vinden, moet men echter bekennen, dat die niet geheel ongegrond waeren. De Prins van Oranje met de Staeten van Holland en Zeeland hebben naer alle waerschynelykheit in het aennemen van de Pacificatie van Gent ter goeder trouwe gehandelt: dog wat de vrye en openbaere oeffening van de Gereformeerde Godsdienst belangt, die albereits in Holland en Zeeland door het besluyt van de Staeten was ingevoert en gevestigt, hebben sy geen gedagten gehad, om daer van af te gaen. Sy hebben by de Pacificatie wel willen toestaen, dat men het goedvinden van de Generaele Staeten daer ontrent zoude volgen, maer de Prins meinde soo veel ingank by die Vergaedering te sullen vinden, dat hy wel een voordeelig besluyt dien aengaende na syn genoegen zoude konnen uytwerken, immers maeken, dat

1577. de saeken van de Godsdienst in Holland en Zeeland stilswygende op die voet souden blyven, gelyk deselve als doen waeren. Maer daernae siende, dat Don Jan onverwagt in 't Land was gekomen, dat de Generaele Staeten met hem waeren verdraegen, op een wyse, die hem seer verdagt voorquam, en kennende den onverzettelyken aert van de Conink, en de heimelyke toeleg van Don Jan en de Spanjaerts, soo voorsag hy, dat de Pacificatie van Gent van geen duer soude wesen, en dat het met de voorsigtigheit niet overeenquam, sig daer op te verlaeten; dienvolgende oordeelde hy best te wesen, sig in Holland en Zeeland meer en meer te sterken, en alle de Steden van die Provinciën, te saemen met Utrecht, onder syn Stadhouderschap weder te brengen, opdat hy aldus met eendragt en gemeene magt van alle deselve in staet mogt wesen, om het geweld van den vyand af te keeren, en sig aldaer staende te houden.

Handel van de Staeten Generael met Don Jan.

Niet tegenstaende Don Jan, door het innemen van het Casteel van Naemen, seer verdagt was geworden, hadden de Staeten Generael echter goedgevonden, uyt vrees van in een nieuwen oorlog te sullen vervallen, hem door haer Afgesonde vriendelyk te laeten vermaenen, dat hy alle

re

ǝdenen van mistrouwen wilde laeten 1577.
aeren, en tot Brussel wederkeeren, om
net haer op nieuws in onderhandeling
e komen, bereid zynde, een redelyke
oldoening aen hem te geven. Derhal-
en stelde hy eenige voorwaerden op,
lie hy begeerde door de Staeten te wer-
len naegekomen, dog die sy seer hard
n vreemd vonden, want hy sprak een
eer hoogmoedige tael, even eens, als
f hy reets overwinnaer was. Hy toon-
le syn grootste verbolgentheit tegen de
Prins van Oranje en de Staeten van Hol-
and en Zeeland, en hy begeerde, dat
le andere Provinciën wederom de wae-
enen tegen deselve zouden opvatten:
ysonder voer hy in groote hevigheit te-
gen de Prins van Oranje uyt, seggende:
*Dat hy sig binnen het Casteel van Nae-
nen had begeven, om sig in verseker-
heit te stellen, en sig te bewaeren te-
gen de laegen, die daegelyks door het
volk van de Prins van Oranje tegen
hem en syn Majesteit wierden gelegt,
saeyende haer kettaryen, en verdrucken-
de het gesag van syn Majesteit. Ende
omdat de Prins dag voor dag vergro-
gerde, en syn verdoemde Godsdienst
deed vermeerderen, het meer dan tyd
was, dat de Staeten van de andere
Provinciën sig by den Conink en syn*

1577. *Gouverneur voegden, om te saemen de waepenen tegen hem op te nemen, en hem te dwingen de Pacificatie te volbrengen, en te beletten, dat het quaed daegelyks niet en vermeerderde.* De Afgesonde van de Staeten Generael antwoorden hier op: *Dat het nog te vroeg was, de Pacificatie te breeken, dog om de Godsdienst en het gesag van syn Majesteit te bewaeren, het noodig was, te volgen de ordre, by de Pacificatie voorgeschreven, te weten, alvorens het Duytsche krygsvolk uyt den Lande te doen vertrecken, en de Vergaedering van de Staeten Generael van alle de Provinciën te beschryven, en sig vervolgens te richten naer het gene aldaer besloten zoude werden, om de Prins aldus in syn ongelyk te stellen, soo hy weigerig mogt wesen, om daer aen te voldoen.* Maer dit antwoord behaegde Don Jan niet. *Het was de pligt veel eer van goede Onderdaenen,* seide hy, *het gesag van den Conink staende te houden, als te gedoogen, dat syn Vassal, een Ketter wesende, sig allenxkens van syn Land meester zoude maeken. Dat hy wel verseekert was, dat de Prins sig nimmermeer aen het besluyt der Staeten zoude onderwerpen.*

In de voorwaerden, die Don Jan aen de

de Staeten overgaf, was ook het naervolgende begrepen, dat de Prins van Oranje en de Staeten van Holland en Zeeland eigentlyk maekte. *Alsoo men bevond, dat van de zyde des Princen van Oranje en der Staeten van Holland en Zeeland, de Pacificatie daegelyks wiert tegengegaen, sonder wederseggen der Generaele Staeten, soo verstand syn Hoogheit, dat sulks zoude werden gebetert, en dat de voorschreve Staeten hem daer toe moesten bystaen nae haer vermogen.* 1577.

Ende dienvolgende zoude men bevelen, soo van wegen de Staeten, als uyt synen naem, dat de Prins van stonden aen deed afkondigen het Verdrag, tussen hem Don Jan en de Staeten Generael gemaekt.

Dat de Prins deed ophouden de Predicatiën, Scholen en oeffeningen van de nieuwe Gesintheden, in de steden Haerlem, Schoonhoven en andere, die hem by de Pacificatie wederom in handen waeren gestelt, en dat hy de Bezetting, die hy tegen het Verdrag aldaer gelegt had, weg deed.

Dat hy ook naelaeten zoude nieuwe sterkten te maeken, en doen afbreeken, die hy reets gemaekt had.

Dat hy de Kerken en Cloosters zoude stel-

1577. *stellen in deselve staet, soo die ten tyde van de Pacificatie waeren, met haer goederen en inkomsten, die vervreemd waeren. Insgelyks, dat hy alle andere Onderfaeten van den Lande in 't genot haerer goederen zoude moeten stellen.*

Dat hy uyt de stroom van Amsterdam deed vertrecken de oorlogschepen, die hy daer had leggende, sonder die van gemelde Stad eenige moeyelykheit aen te doen, te waeter nog te lande, maer haer koophandel vry en vrank laeten genieten.

Dat hy van stonden aen deed wedergeven de stad Nieuwpoort in Vlaenderen, gelyk hy, ingevolge het Verdrag daer van gemaekt, gehouden was te doen.

Dat alle mandementen en bevelen, by den Prince gegeven, tegen die van den Provincialen Raed van syn Majesteit in Holland, zittende als doen tot Utrecht, en die van de Reekenkaemer, tot naedeel van de rechten van syn Majesteit, herroepen en te niet gedaen zouden werden. Insgelyks de Declaratie, by hem gedaen tegen de gene, die de zyde van syn Majesteit waeren houdende.

Dat alle Ontfangers van den Conink, in de Steden en plaetsen van Holland, die, tot den dag van de Pacificatie toe,

haer

aer reekeningen aen de Reekenkaemer 1577.
ian syn Majesteit, zittende tot Utrecht,
adden gedaen, niet gebouden zouden we-
en die te doen ter Kamer, opgerecht by
len Prince.

Ende ingevalle de Prins van Oranje
veigerig mogt wesen, ofte niet begeerde
e volbrengen, alle 't gene van hem al-
lus wiert gevordert, zoude hy daer door
laerlyk doen blyken syn hardneckige we-
lerspannigheit, en quaed voornemen; en
lerhalven zouden de Staeten gebouden
vesen, om sig tegen hem te verklaeren,
n sig te voegen by syn Majesteit, om hem
e bedwingen tot het gene, dat hy volgens
le Pacificatie gebouden was te doen.

Uyt die voorwaerden siet men, wat le Prins te dier tyd deed, en hoe dat hy n Holland en Zeeland alles nae syn oog-nerk schikte. Men moet bekennen, dat yn gedrag in allen deele met de Pacifica-ie van Gent niet was overeenkomende, oo dat hy sig beswaerlyk van quaede rouw zoude hebben konnen zuyveren, en zy ter selver tyd klaer was gebleeken, lat de Conink en Don Jan selfs de minste gedagten niet hadden, om de Pacificatie an haer zyde nae te komen, maer in egendeel, om deselve by de eerste be-uaeme gelegentheit te verbreeken: en lat Don Jan, op syn vertrek uyt Span-

 jen

1577. jen, door den Conink by syn Instructie was aenbevolen; *Dat hy met hulp van de Generaele Staeten moest oorlog voeren tegen den Prince van Oranje en die van Holland en Zeeland, om, deselve vernielt zynde, te ligter meester te werden van alle de andere.* De Prins, van alle 't selve niet onbewust zynde, achte sig verpligt, om voor syn eige behoud en dat van Holland en Zeeland te waeken, en mogt niet naelaeten die Landen, dewelke sig aen hem hadden toevertrouwt, en soo veel met hem opgeset en geleden hadden, in verseekertheit te stellen, en op alle mogelyke wyse voor het gedreigde verderf, en voor de verwoede wraek van den Conink, te behoeden: en by de uytkomst is hy ten vollen dienaengaende geregtveerdigt geworden.

Blykt uyt de Declaratie van de Staeten Generael by Bor 11. B.

De Prins doed de Brieven van Don Jan aen de Conink onderscheppen.

Geduerende de onderhandeling van Don Jan met de Staeten Generael, wiert syn quaed voornemen uyt syn onderschepte brieven klaer ontdekt, en weereldkundig gemaekt: want de Prins van Oranje siende, dat de Spaensgesinde de overhand begonden te krygen, dat sy veel menschen innaemen, en groote aenhang maekten, onder het glimpig voorwendsel van het behoud der Roomsse Godsdienst, en de schuldige gehoorsaemheit aen de Vorst, ontkennende het quaed voornemen van den

len Conink, en beweerende, dat Don Jan 1577.
net wel meinde, en dat hy oprechtelyk
met de Staeten handelde, soo had hy middel
gevonden, om de brieven, die Don
Jan en syn Secretaris Escovedo aen den
Conink schreven, en door Vrankryk nae
Spanjen sonden, te doen onderscheppen:
ten dien einde versogt hy Hendrik, Conink
van Navarre, die daer nae onder de
naem van Hendrik IV. Conink van Vrankryk
een onsterffelyke roem heeft verkregen,
dat hy hem dien gewenste dienst
wilde doen. De Conink wel wetende,
dat het behoud van de Gereformeerde
Godsdienst in de Nederlanden daer van
was afhangende, stond het geern toe,
en hy deed de brieven op de Heyde van *Vie de*
Bourdeaux onderscheppen en afwerpen, *Monsr. de*
en vervolgens sond hy deselve, door den *Plessis. Livre 1.*
Heer de Plessis aen de Prins. De Brieven
waeren door de eyge hand van Don Jan
en van syn Secretaris geschreven, die
bekent was, sulks het niet geloochent
kon worden. De Prins deed de Brieven
ontcyfferen, en hy sond alle deselve, te
saemen met de ontcyffering, en de sleutel
daer van, aen de Staeten Generael, soo dat
men klaer kon sien, dat'er, nog in de brieven,
nog in de onrcyffering, geen bedrog
en was. Hier uyt wiert men nu sonder *Waer uyt*
eenig tegenspreeken gewaer, hoe listig *syn trouwloose han-*
en

1577. en trouwlooslyk hy handelde, voornae-
[..]del word mentlyk, hoe dat hy het Duytsche krygs-
ontdekt. volk trachte te bewegen, om sig tegen de Staeten te verklaeren, en de voornaemste Sterkten, daer sy nog in bezetting hadgen, hem in handen te stellen. Hier door wierden iedereen de oogen geopent, de Spaensgesinde, met schande overlaeden, durfden sig niet meer openbaeren, nog haer gewoone konstenaeryen in 't werk stellen; men sag, dat het meer dan tyd voor de Staeten was, om toe te sien, en het verderf, dat haer boven 't hooft was hangende, voor te komen; hoe dat de aensoekingen van Don Jan aen de andere Provinciën, om sig nevens hem tegen de Prins van Oranje en Holland en Zeeland te verklaeren, maer quaedaerdige streeken waeren, om de een van den anderen te scheiden, om de Pacificatie te verbreeken, den eenen door den anderen te verswacken, om daernae wraek te nemen, en haer alle te saemen te vier en te swaerde uyt te roeyen. Het gevaer was reets nae by, en het was meer dan tyd om sig te waepenen, en op haer bescherming te denken.

Antwerpen word voor de Staeten verseekert. Don Jan sogt voor al sig van Antwerpen te verseekeren, en hy had de Bezetting van het Casteel reets gewonnen: maer de Staeten, in tyts daer op verdagt zynde, vonden middel, om het groot-

ste

ste gedeelte van de Bezetting, door het beleid en de goede diensten van Martini, Griffier van Antwerpen, wederom aen haer zyde te trecken, onder belofte, van haer de achterstallige soldy te sullen betaelen, en waer op die van het Casteel sig voor de Staeten verklaerden. De Bezetting van de Hoogduytschen, die onder het bevel van de twee Oversten, Focker en Fronsberg, in de Stad lag, en aen Don Jan insgelyks toegedaen was, quam aenstonts in de waepenen, en trok byeen, om sig aldaer te beschermen, waer uyt een groote ontsteltenis binnen Antwerpen rees, soo dat men voor een tweede plundering bekommerd was. Om sulks voor te komen, besloot de Overheit van de Stad, met goedvinden van de voornaemste Cooplieden, met de Duytsche Oversten in onderhandeling te komen, en haer voor eerst hondert en vyftig duysend guldens, tot betaeling van haer achterstallige soldy, aen te bieden, onder voorwaerde, dat sy de Stad ten spoedigsten moesten verlaeten, daer toe de noodige schepen en waegens aenbiedende: de onderhandeling geschiede tussen de muer of vesten, en de laeste brugge van de nieuwe Stad, daer het Duytsche krygsvolk was geweeken, en terwyle sy daer mede besig waeren, soo word 'er een 1577.

vloot

1577. vloot schepen ontdekt, de Rivier opwaerts nae de Stad vaerende, groote vertooning maekende met haer vlaggen en wimpels. Martini had, eenige daegen te voren, van syn aenslag op het Casteel aen de Prins van Oranje kennis gegeven, om in tyts syn hulp daer tegen te mogen erlangen, ende ingevolge van syn versoek, had de Prins den Admirael Hautain van Zeeland, met eenige schepen en krygsvolk, naer het Eiland van Tholen gesonden, om naeby de hand te wesen, wanneer men de vereischte bystand noodig zoude hebben. Op de eerste tyding van het overgaen van het Casteel quam de Admirael Hautain met syn schepen en krygsvolk naer Antwerpen gevaeren. Het gesigt van de schepen en volk maekte een groote verbaestheit in het Duytsche krygsvolk, en gaf de burgers van Antwerpen wederom moed: de schepen voor de Stad gekomen zynde, wierden drie schoten met scherp uyt deselve gedaen nae de plaets, daer het Duytsch krygsvolk geschaert stond, en daer de onderhandeling geschiede, waer door eenige van haer wierden gequest; het gesigt van de schepen met krygsvolk, het gesnor van de kogels, en het gerucht, dat 'er aenstonts van de bystand der Zeeuwen opging, maekte sulke verbaestheit

in

n de Duytschers, dat sy geheel en al in 1577.
verwarring geraekten, roepende, *De Geusen, de Geusen komen!* en daer op liepen sy in wanordre de een door de ander, soo wel de Bevelhebbers als de gemeene, en begaeven sig op de vlugt, sig geheel en al van een verstroyende, de eene door dese, en de andere door gene poort, wegloopende, gelyk een hoy schaepen, die door den wolf word gejaegt, achterlaetende pak en sak, en selfs het gereed geld niet mede nemende, dat aldaer ter plaetse was gebragt, en haer was aengeboden. Aldus wiert Antwerpen door de schepen en het krygsvolk van de Prins uyt het gevaer van een tweede plundering verlost, en die Stad met het Casteel voor de Staeten verseekert, waer over Don Jan niet weinig verset stond.

De Staeten van Holland en Zeeland senden weder om haer Gemachtigde op de Vergaedering van de Staeten Generael.

Vervolgens sonden de Staeten van Holland en Zeeland wederom haer Gemagtigde op de Vergaedering van de Generale Staeten, maer men maekte swarigheit om deselve aldaer te ontfangen, en toe te laten, ter oorsaek in haer lastbrief niet en was gestelt, dat sy voor goed en van weerden zouden houden, alle 't gene in de Vergaedering besloten zoude worden, als mede niet, dat sy goedkeurden het Verdrag te voren met Don Jan ge-

1577. gesloten. De Afgesonde van Holland en Zeeland gaeven daer op soodaenig een voldoening, dat sy, des niet tegenstaende, met eenpaerigheit van stemmen in de Vergaedering wierden toegelaeten. Haer tegenwoordigheit quam die van Antwerpen wel te pas, want sy versogten, dat haer Casteel geslegt mogt worden, waer tegen veel swaerigheit in de Vergaedering wiert gemaekt, dog eindeling wiert het versoek by overstemming, en door de medewerking van de Afgesonde van Holland en Zeeland toegestaen. Hier op vielen die van Antwerpen met alle magt aen 't werk, en het Casteel wiert in korten, aen de zyde van de Stad, afgeworpen en open gelegt. Die van Gent en andere volgden dat voorbeeld.

De Prins maekt vrienden in Braband. De Prins van Oranje bespeurende, hoe dat de verwydering tussen Don Jan en de Staeten Generael daegelyks grooter wiert, dat het mistrouwen toenam, en de een sig tegen den anderen sogt te sterken, sulks het naer alle waerschynelykheit tot een openbaeren oorlog zoude uytbersten, oordeelde, dat het voor hem tyd was om syn voordeel daer mede te doen: hy hadde altyt het oog op Braband, en hy onderhield steets een heimelyk verstand met verscheide luyden van verstand en vermogen, die hy oordeelde bequaem te

we-

wesen, om hem by gelegentheit dienst te konnen doen; in 't bysonder hadde hy tot Antwerpen veel goede vrienden en vertrouwelingen, voornaementlyk den Griffier Martini, ook was de burgery van die Stad hem in 't gemeen toegedaen, want syn vorige diensten, aen de Stad bewesen, waeren nog in versche geheugenis, en derhalven had de Prins wel reden, om sig alles goeds uyt de omstandigheit van saeken te beloven. Om nae by te wesen, en des te beter gelegentheit te hebben van op syn belangen te letten, en het goed verstand met syn vertrouwelingen in Braband te onderhouden, reisde hy nae Geertruydenberg, en bleef sig eenigen tyd aldaer ophouden. Terwyle hy aldaer was, kreeg hy gelegentheit om een aenslag op syn stad Breda te maeken, die hem welgelukte. Die Stad was aen hem nog niet overgelevert, niet tegenstaende sulks, ingevolge de Pacificatie van Gent, albereits moest zyn geschiet. De Overste Fronsbergen lag als doen met ses vendelen van syn Regiment aldaer in bezetting, en hy weigerde daer uyt te trecken, want hy was in goed verstand met Don Jan, en hy had belooft, alle de Steden, daer syn volk in bezetting lag, te houden, onder toesegging, dat de Conink syn achterstallige soldy zoude be-

1577.

Hy maekt een aenslag op Breda.

1577. betaelen. Derhalven wiert de ſtad Breda, door den Graef van Hohenloo en den Heer van Champagny, wegens de Staeten Generael ingeſloten, om de Duytſche bezetting tot de overgaeve te dwingen. Hier op had Fronsbergen bedektelyk een van ſyn Hoplieden aen Don Jan geſchikt, om te weten, of hy middel had, om hem te komen ontſetten, en verders te vernemen, hoe dat hy ſig zoude moeten gedraegen. Deſe Hopman by Don Jan tot Naemen gekomen zynde, en door hem vervolgens met ſchriftelyke en mondelinge antwoord afgevaerdigt, wiert gevangen genomen, ſoo als hy wederom heimelyk in de Stad trachte te komen, en by de Prins tot Geertruydenberg gebragt. Hy wiert aldaer door bevel van de Prins wel ſcherpelyk ondervraegt en onderſogt, en eindeling, ten deele door groote bedreigingen, en ten deele door beloften, bragt men hem tot bekentenis, dat hy door Fronsbergen aen Don Jan was geſonden, en dat hy een klein briefje tot antwoord had medegebragt, 't welk hy overleverde. Het briefje was niet grooter dan een lid van een vinger, van ſeer fyn poſtpapier, behendig gevouwen, en met een zegeltje van lak, met het waepen van Don Jan, toegedaen, en het was genaeyt

bo-

boven in syn broekband: vervolgens wiert het met groote omsigtigheit geopent, en men vond daer in ses regelkens, met een fyne penne, en kleine letters in cyffer geschreven, en by Don Jan onderteikent, behelsende het naervolgende. *Wy verstaen de gelegentheid uwer Stad, en de swaerigheit uwer saeken, gy hoopt de Stad nog wel ses weeken te sullen houden, soo daer ontset voor handen is. Wy hebben volk en middelen aen de hand om het te waegen, maer wy willen seeker gaen, houd het nog twee maenden, en ik verseeker u ondertussen verlost te sullen worden.* De Prins sulks gesien hebbende, deed een ander briefje schryven met deselve cyffer, en hy liet de hand van Don Jan naebootsen door Willem Silvius, vermaert Boekdrucker tot Antwerpen, die de Prins aldaer was komen sien en begroeten, soodaenig, dat men de rechte hand en onderteikening van Don Jan daer van niet kon onderscheiden. De inhoud van het selve was. *Wy hebben de gesteltenis van uw saeken en van de Stad verstaen; wy willen regt met u handelen, het waere ons leed, dat wy sulk een eerlyk Regiment, en bysonder uw persoon, die wy hoog achten, ter schande en in't verderf zouden laeten komen: wy zyn hier selfs genoeg-* 1577.

F 2 *saem*

1577. *ſaem belegert, zynde by nae het gebeel Land tegen ons opgeſtaen, ſulks wy t de verſogte hulp niet konnen toeſeggen: ſiet aen te gaen en te bekomen het beſt en eerlykſte Verdrag u mogelyk zynde, om u en uw volk tot dienſt des Coninks te bewaeren, en u herwaerts aen te voegen. Myn magt by malkanderen heb bende, ſal het op Breda niet aenkomen.* Dit briefje wiert op deſelve wys gevou wen, en het zegel van Don Jan, dat van het vorige konſtig was afgenomen, wiert met een weinig warm lak daer op geplakt. De Prins liet den Gevange Hopman voor hem komen, vertoonde hem het briefje, en verhaelde hem den inhoud van het ſelve, begeerende op hem, dat hy het aldus aen den Overſte Fron bergen wilde behandigen, en vervolgens onder de Bezetting verſpreiden, dat 'er geen hulp nog ontzet van Don Jan was te verwagten. Ingevalle hy dit wel wil de verrichten, en daer door te weeg kon brengen, dat de Stad wierde overgege ven, beloofde hem de Prins, dat hy met ſyn Vendel in dienſt van de Staeten zou de blyven, en dat hem daer en boven een goude keten, ter waerde van vier duyſend guldens, geſchonken zoude wer den. De Hopman liet ſig daer mede o verreeden, ende beloofde by handtaſting

ae

aen de Prins, dat hy het getrouwelyk 1577.
ſoude uytvoeren. Dit alles geſchiede in de tegenwoordigheit van Martini, Griffier van Antwerpen, die door de Staeten Generael en door die Stad aen de Prins was geſonden, en aen wie de Prins als doen verſogt, dat hy daer van kennis wilde draegen, om vervolgens aen de Staeten daer van verſlag te doen. Hier mede wiert de Hopman los gelaeten, en geraekte wederom, gelyk als heimelyk, binnen Breda; hy quam ſyn belofte getrouwelyk nae, overleverende aen ſyn Overſte Fronsbergen het naegebootſte briefje, en onder het volk verſpreidende, dat 'er geen hoop van ontzet was. Hier uyt ontſtond een flaeuwhartigheit en tweeſpalt onder de Bezetting, en de Prins, daer van gewaerſchouwt zynde, deed het Duytſche krygsvolk aenbieden de keur van twee ſaeken, of ſy met haer Overſte vry en ongemoeyt wilden uyttrecken, en hem de Stad overleveren, ſonder eenige betaeling van haer achterſtallige ſoldy te ontfangen; dan of ſy haer Overſte wilden overleveren, en van de Staeten drie maenden ſoldy ontfangen, te weten, twee in gereed geld, en een in laekenen, en dat ſy haer overige achterſtallen zouden quydſchelden. Sy verkoren het laeſte, en ingevolge van dien, nae-

Breda gaet aen de Prins over.

1577. Den 4. October. naemen sy haer Overste Fronsbergen gevangen, en leverden hem, te saemen met de stad Breda, aen de Prins over, die seer verheugt was, sig wederom in het bezit te sien van het beste stuk van syn oud erfgoed: en geen minder vreugde betoonde de burgery van die Stad, omdat sy sig onder haer eigen Heer saegen gebragt. Gelyk die Hopman getrouw was geweest in het naerkomen van syn woord, soo was de Prins het ook van syn zyde, hy nam hem met syn vendel in dienst van de Staeten aen, en als hy korten tyd daer nae tot Antwerpen was gekomen, besorgde hy, dat hem de beloofde goude ketting, wegens de Staeten Generael wiert vereert. De Griffier Martini wierp hem die om den hals, en de Prins deed daer en boven een gouden penning van synen 't wege daer aen hangen, ter waerde van hondert kroonen.

Don Jan schryft wederom aen de Staeten Generael. Terwyle Don Jan besig was met syn volk te versaemelen, en sig te waepenen, om de Staeten den oorlog aen te doen, begon hy te bespeuren, dat hem veel dingen ontbraeken, en dat hy al te voorbaerig was geweest, met sig meester van het Casteel van Naemen te maeken, en sig daer door te ontdecken. Derhalven besloot hy wederom syn toevlugt tot list en geveinsdheit te nemen, spree-

ken

kende niet, als van syn groote genegentheit tot dese Landen, tot de Vrede, en tot het onderhouden van de Pacificatie van Gent, alles ingevolge het Verdrag met hem gesloten, sig nogmaels verschoonende, dat hy sig van het Casteel van Naemen had moeten verseekeren, om syn persoon tegen de laegen syner vyanden te bewaeren: op die wyse schreef hy ook aen de Staeten Generael, haer voor oogen stellende alle de onheilen van den oorlog, en hoe bloedig en afgryssely k deselve soude wesen, haer vermaenende, dat sy een heilsaem besluyt tot rust en vrede wilden nemen, met byvoeging, ingevalle sy den kryg voor de vrede wilden verkiesen, dat 'er als dan geen mensch ter weereld zoude wesen, die niet en zoude oordeelen, dat sy voorbedagtelyk den oorlog tegen den Conink wilden voeren, en dienvolgende, syn Majesteit selfs noodsaekten om de waepenen, tot verdediging van den dienst Gods, en van de gehoorsaemheit, die sy hem schuldig waeren, te moeten aennemen. De Staeten schreven hier op tot antwoord aen Don Jan, dat sy geen andere meining hadden, dan om in rust en vrede te mogen leven, onder de gehoorsaemheit van den Conink, en in naerkoming van de Roomsse Godsdienst, op die wyse, als het begrepen 1577. Antwoord daer op.

1577. was in het Verdrag van de Pacificatie van Gent, waer van alle haer daeden ge tuygenis konden geven. Dog sy beklaeg den sig, dat Don Jan, terwyle sy van haer zyde het krygsvolk hadden afge-dankt en weg gesonden, de Duytsche voor syn vertrek nae Naemen wederom had byeenversaemelt, en dat hy, ze-dert het Verdrag by de Staeten met hem gesloten, altyd vreemd volk by sig ge-houden had, en alleen geluystert nae menschen, die quaelyk tot dese Landen waeren gesint, die hem van quaeden raed dienden, en nergens soo seer naer haek-ten, als om wraek te nemen: gevende hem mitsdien in bedenking, of hy selfs niet in goeden gemoede overtuygt was, verre daer van daen, dat het in haer magt was, om den oorlog ofte de vrede te ver-kiesen, dat sy tot het opnemen der wae-penen wierden gedrongen; hem daer en boven te gemoed voerende, dat hy door het opnemen van de waepenen de oorsaek zoude wesen van het geheele verderf van de Godsdienst, gelyk men reets in Hol land en Zeeland tot haer leedwesen ha onderyonden. Die opmerking was w gegrond, gelyk het by de uytkomst oo is gebleeken, want door het weder o vatten van de waepenen is de Rooms Godsdienst in de vyf andere Vereenigd Pr

Provinciën te gronde gegaen, en in die 1577.
van Braband en Vlaenderen is deselve ook seer nae by haer verderf geweest.

Don Jan schreef daer en boven nog een brief aen alle de Staeten van de Provinciën en Overheden van de Steden van alle de Nederlanden, waer in hy op het breetste en schoonste betuygde de groote genegentheit, die de Conink en hy selfs tot behoud deser Landen, en onderhouding van de rust en vrede, hadden, en daer benevens vertoonde de groote onheilen en rampen, die den oorlog met sig zoude slepen, en hoe dat sy sig in haer eigen verderf gingen storten, sig beklaegende over de listen en laegen van eenige quaedwillige en ligtvaerdige menschen tegen syn persoon, en dat men geloof gaf aen de Prins van Oranje en syn dienaers, die steets lasteringen uytstroyden, en syn woorden en daeden verdraeyden, daer by voegende, *dat hy verwondert was, hoe dat soo weinige quaede, boose en onbedagte Geesten, sulken groot gesag hadden, om soo veel goede, eerlyke en treffelyke luyden, Prelaeten, Geestelyke, Heeren, Edellieden, wyse, voornaeme en goede Ondersaeten, ook de Roomsse Godsdienst toegedaen zynde, de waepenen te doen aennemen tegen hun eigen Godsdienst, natuerlyke Vorst, en*

1577. *tegen haer vrienden, maegen, vaederland, jae haer selven, en haer eigen bloed en ingewanden. Sy mogten wel overdenken, met welken Conink en Vorst sy te doen hadden, en dat alle de gene, die haer tot den oorlog quaemen te raeden, haer ergste vyanden waeren, die anders niet en sogten, dan haer en haer Godsdienst te niet te brengen, en haer de ongehoorsaemheit tegen haer Vorst te doen begaen. Dat sy sulks niet en konden doen, sonder te vallen in de misdaad van wederspannigheit en gequetste Majesteit.* Hoewel dit schryven gericht was, om de Nederlanders af te schrikken, dat sy de waepenen niet zouden durven opvatten om sig te beschermen, soo was het nogtans van weinig uytwerking, alsoo men over al te wel overtuygt was van de quaede meining en voornemens van Don Jan en de Spanjaerts, niet te min bleef de Onderhandeling met de Staeten nog wat dueren; Don Jan deed nog eenige voorslaegen, om de Staeten te verstricken, of in slaep te wiegen, en voornaementlyk, om de schuld van de vredebreuk, en de onheylen, die daer uyt mogten volgen, aen deselve te wyten, dog de Staeten waeren op haer hoede, sy lieten sig niet verschricken nog verbaest maeken. Eindeling, schreef hy nog eens in 't breede,

soo

soo aen de Generaele Staeten, in 't gemeen, als die van elke Provincie in 't bysonder: het zoude ons te lang en verdrietig vallen, om ons met alle die geschriften en onderhandelingen breeder op te houden, en wy sullen derhalven maer eenige stucken uyt syn laeste Brief, die de Prins van Oranje raeken, aenhaelen. Aengaende de Brieven, die in Vrankryk waeren afgeworpen, en alhier ontcyffert, waer van hier voren is gemeld, seide Don Jan: *Hoewel men voorgaf, dat het van wegen de Prins van Oranje niet en was geschiet, hy echter wel wist, dat het door syn bevel gedaen was: dat men meer eerbied en gehoorsaemheit in dien opsigt aen syn Majesteit schuldig was, en dat men deselve brieven geheel en ongeopent aen syn Majesteit behoorde weder te senden, gelyk het getrouwe Vassallen en Onderdaenen paste. Dat het een daed was van groote verwaentheit, en ligtveerdigheit, waer uyt men de ondankbaerheit aen syn Majesteit, voor syn vergiffenis van het voorgaende, met een groot wantrouwen en achterdenken kon bespeuren. Dat het onderscheppen en afwerpen van brieven, tussen particuliere persoonen, een merkelyke boon was, en een misdaed van valsheit, en dat de Brieven van syn Opperheer en Vorst,*

1577.

Van den 24. Augusti, soo aen de Generaele als particuliere Staeten.

1577. *Vorst, of van syn Stadhouder Generael af te nemen, te onderscheppen, en opbreeken, een misdaed was van gequetste Oppermagt, strydende tegen alle oprechtheit, en bysonder ook tegen de Pacificatie van Gent.*

Dat de Prins van Oranje en de Hollanders en Zeeuwen sig meer dan te voren tot den oorlog bereidden: dat sy verscheide daeden begingen, strydende tegen de Pacificatie, soo wel in opsigt van de voldoening der Steden, die de Prins onder syn Stadhouderschap had ontfangen. Dat de Prins sig had laeten ontvallen, dat de Generaele Staeten sig vergisten aengaende de Godsdienst, en dat hy haer besluyt in dien opsigt niet en soude konnen naerkomen: aldus opentlyk betuygende de kleine wil, die hy had, om de Pacificatie te volbrengen. Dat alle syn woorden en werken steets daer henen strekten, om een nieuwen oorlog te verwecken. Gevende derhalven in bedenking, of het niet een dwaese daed zoude wesen, dat men sig van de zyde van syn Majesteit ontwaepende, daer een ander nog gewaepent bleef.

Dat de Burg-Graef van Gent hem tot Brussel in de middernagt was komen waerschouwen, dat men in onderhandeling

ling was om hem en syn gevolg dood te slaen, en dat hy mits dien tot Brussel niet in seekerheit was. Dat de Hertog van Aerschot hem hadde aengebragt, hoe dat alles van quaed tot erger ging, en dat hy met syn gevolg niet langer in seekerheit was, en dat hem voor seeker bekent was, daer 'er verbintenissen en saemensweeringen tegen hem wierden gemaekt, en de eerste meining van de Prins van Oranje was, om sig van syn persoon te verseekeren. 1577.

Dog wat 'er ook mogt werden gehandelt, en wat Don Jan op het schoonste mogt voorwenden, de Staeten betrouwden hem niet meer, syn onderschepte brieven getuygden te klaer tegen hem, en rechtveerdigden het gedrag van de Prins van Oranje, ook wierden de Staeten nog des te meer verbittert, omdat hy deselve overal lasterde, en haer de schult van wederspannigheit verweet. Om echter alles te doen, wat in haer vermogen was, en in de wettige gehoorsaemheit aen den Conink te blyven, en den oorlog te vermyden, waeren sy genegen, om eenige voornaeme Heeren aen den Conink af te senden, en syn Majesteit, nopende de rechte gesteltheit der saeken van de Nederlanden, te onderrichten, met versoek, dat een ander Stadhou-

1577. houder Generael, van fynen bloede, in plaetfe van Don Jan, mogt werden gesonden. Maer fy konden niemant vinden om de reys te doen, en dien laft te aenvaerden, ieder een verfchoonde fig daer van, en niemant durfde fig tot die befending laeten gebruyken: want het voorbeeld van de Markgraef van Bergen op den Zoom, en van den Heer van Montigny was haer nog in verfche geheugenis. Derhalven was 'er niet anders overig, als de redenen van haer befwaering tegen Don Jan in gefchrift te vervatten, en haer verfoek door een Brief bekent te maeken, gelyk fy ook deden. Het lot van de Nederlanders was waerlyk te beklaegen, het is buyten tegenfpreken, dat haer Rechten en Vryheden wierden gefchonden niet alleen, maer dat fy wreedelyk wierden onderdrukt, en door de Spanjaerts op de baldaedigfte en onweerdigfte wyfe mishandelt: de Vorft was verre van de hand, haer klagten en fmeekfchriften quaemen hem niet ter ooren, of hy ftopte fyn ooren voor defelve, en zyn hart bleef, als een andere Pharao, verftokt. Wilden fy een Smeekfchrift aen de Gouvernante overgeven, fy wierden verklaert, de misdaed van gequetfte Oppermagt te hebben begaen, en als foodaenige geftraft: fonden fy haer Gemachtig-

tigde aen de Vorst, om hem beter mon- 1577.
deling te onderrichten, en voor het Volk te spreeken, die Gemachtigde wierden tegen het recht der volkeren, en tegen alle redelykheit, die onder de menschen plaets behoorde te hebben, soo sy niet als wilde en verwoede dieren willen te werk gaen, de een met de dood, en de andere met gevankenis gestraft, tot dat hy in die verdrucking quam te overlyden, ofte met vergif wiert omgebragt.

De Staeten Generael siende, dat den oorlog met Don Jan onvermydelyk was, stelden sig, soo veel sy konden, in staet van tegenweer, en wierden selfs genoodsaekt, om de bystand van de Prins van Oranje en van de Staeten van Holland en Zeeland te komen versoeken. Een wonderlyke omkeering van saeken! sy, die soo kort te voren de Spanjaerts hadden geholpen, om de Prins met Holland en Zeeland t' onder te brengen, moesten nu deselve om hulp tegen de Spanjaerts komen smeeken. Sy sonden derhalven den Vryheer van Bassigny, en Roeland Corteville, Schepen van Brugge, aen de Prins, en aen de Staeten van Holland en Zeeland, daer toe gesaementlyk binnen Haerlem vergaedert zynde, en deden door deselve vertoonen: *Hoe dat Don Jan syn verborgen quaeden wille tegen*

De Staeten Generael senden aen de Prins, om hulp tegen Don Jan.

1577. *tegen dese Landen in 't werk stellende, het slot en stad van Naemen, Charlemont en Marienburg hadde ingenomen, meinende van gelyken met Antwerpen, Maestricht en meer andere plaetsen te doen: dat hy daer en boven sogt te winnen en tot hem te trecken alle Overheden van de Steden, Oversten, Hoplieden en Bezettingen, hen daer benevens voorhoudende, dat sy een anderen eed souden doen, strydende met de gene, die sy te voren aen syn Majesteit en aen de Staeten gedaen hadden, oversulks alle middelen in 't werk stellende, om de Pacificatie te niet te doen. Dat hy recht tegen den inhoud van de voorschreve Pacificatie uyt Duytsland, Vrankryk, Bourgnognen, Savoyen, Italiën en Spanjen, allerley krygslieden, soo te voet als te paerde, had doen komen, om de Nederlanden te vier en te swaerde te onderdrucken en te overvallen, meer als sy oyt te voren waeren geweest. Ende alsoo het dienvolgende niet mogelyk was, om dese Landen in haer oude gerechtigheden, voorrechten en vryheit te mogen houden, sonder oorlog te voeren, soo versogten sy, dat de Staeten van Holland en Zeeland tot onderstand van de gemeene welvaert, en voornaementlyk om de vreemde krygs-*

lie-

lieden te verdryven, wilden opbrengen, in handen van den Tresorier Generael der voorschreve Staeten, den hondertsten penning van haer haeffelyke en erffelyke goederen, en daerenboven voor een half jaer inbrengen de gemeene middelen en imposten, gelyk de andere Provinciën reets gedaen hadden. Insgelyks, dat sy haer aendeel wilden opbrengen in twee millioenen sevenmael honderd en tachtig duysend guldens, by de andere Provinciën reets ingewilligt, en begonnen te lichten, als weesende het eenige middel, om de uytheemsse uyt den Lande te verdryven, en te houden, die sonder eenig recht gepoogt hadden, en nog poogden, de Edele en Heeren van den Lande het leven te benemen, den rykdom van den Lande tot sig te trecken, en de Gemeinte in eeuwige slaeverny te brengen en te houden. Immers en in allen gevalle versogten sy een spoedige onderstand, by voorraed ten minsten van een honderd duysend daelders, door die van Holland te geven, en van een honderd duysend guldens, door die van Zeeland. Voorts, dat sy haer Gemagtigde nae de Vergaedering van de Generaele Staeten wilden affenden, om de Munt op een eenpaerige voet in alle dese Landen te brengen. Hier op 1577.

1577. gaeven de Staeten van Holland en Zeeland tot antwoord : *Dat sy albereits haer bereidwilligheit, en selfs boven haer vermogen hadden getoont, in het betaelen van het Walsche krygsvolk in Holland leggende : in het leveren van krygsvoorraed en geschut, om de Spanjaerts uyt het Casteel van Utrecht te verdryven : in het betaelen van tien vendelen voetknegten, die nae Brabant en Vlaenderen waeren gesonden; mitsgaeders in het onderhoud van de schepen van oorlog en bezettingen, tot verseekering der Landen, stroomen en haevenen noodig zynde. Dat haer Landen boven dien met swaere onkosten, van onderhoud en herstelling der dyken, sluysen, watermolens &c. waeren belast, om deselve wederom te konnen bouwen, dewyl nog wel een derde part met het waeter was belaeden, en eenige jaeren lang was geweest, sulks men voor dat jaer nog geen vrugten, en voor eenige toekomende jaeren weinig, en niet soo goed als te voren van die overstroomde Landen zoude mogen trecken of genieten, te meer, omdat de Landlieden meest verloopen, verstorven, ofte verarmt waeren, soo door de overstrooming, als door brand, berooving en uytteering van het krygsvolk, in diervoegen, dat meer als twee deelen*

van

van de Dorpen en huysen ten platten Lande geheel en al vernielt, verbrand en verwoest waeren. Dat de gestalte van het Land van Schouwen, nog boven dit alles, aen een iegelyk bekent was, 't welk men nootsaekelyk by het een ofte ander middel onderstand moest doen, soo men 't selve Eyland niet geheel en al wilde laeten vergaen, met gevaer van eenige omleggende Eylanden, die het gewelt van 't waeter als dan zouden moeten keeren, 't welk anders by het Land van Schouwen wiert afgekeert. Ende hoewel die van Holland en Zeeland, om die en meer andere redenen, wel verwagt hadden, dat men haer in het opbrengen van penningen ongemoeit zoude laeten, waeren sy echter bereid, om binnen den tyd van acht maenden op te brengen een somme van een honderd en vyftig duysend guldens, boven het onderhoud van haer schepen van oorlog, en bezettingen, mits dat alle de Steden van Holland en Zeeland onder het Stadhouderschap van de Prins wierden gebragt, gelyk mede de Stad en Provincie van Utrecht. Want die Stad, als mede Amsterdam waeren te dier tyd nog onder het Stadhouderschap van de Prins niet wedergekeert. 1577.

Ondertussen begon Don Jan sig hoe langer hoe meer te versterken, doende

 de

1577. De Prins word door de Staeten Generael versogt om haer by te staen.

de weggesonde Spanjaerts wederkomen, en over al volk aennemende, waer door de Staeten Generael niet sonder reden bekommert wierden, hoe sy sig tegen hen souden verweeren. De vrienden van de Prins naemen die gelegentheit waer, en deden een voorslag in de Vergaedering, dat men hem by een plegtige besending behoorde te versoeken, ten einde hy selfs wilde overkomen, om de Staeten met syn goede hulp en raed by te staen. Daer waeren nog veel tegenstrevers en benyders van de Prins, die het tegenspraeken, en het sogten te beletten, niet te min wiert het by meerderheit van stemmen overgehaelt, en dienvolgende besloten, dat men de Prins, door eenige Heeren uyt de Vergaedering daer toe soude laeten versoeken, waer toe benoemt wierden Heer Jan van der Linde, Abt van St. Geertruyd, de Heer van Champagny, Elbertus Leoninus, en de Advocaet Liesveld. Ondertussen was de Prins nae Geertruydenberg gereist, om naeder by de hand te wesen, en de Afgesonde van de Staeten Generael quaemen hem daer begroeten, hem volgens haer last voordraegende: *Hoe dat het noodig was, dat alle de Nederlandse Provinciën malkanderen met raed en daed bystonden tot haer eigen behoud, en tot het afkeeren van ge*

geweld en onderdrucking. Dat de Staeten Generael wel wetende, hoe veel de tegenwoordigheit van de Prins haer tot hulp en dienst zoude verstrecken, aengesien syn sonderlinge bequaemheit, wysheit en liefde, die hy tot het welvaeren deser Landen was draegende, sy hem versogten, dat hy ten spoedigste wilde overkomen, en sig binnen Brussel laeten vinden, om met hem, als wesende een Lid van de Raed van Staete, te overleggen en beraeden, wat ten meesten dienst van den Lande mogt strecken. Dog alsoo de wederpartyen en vyanden deser Landen de Staeten Generael in 't gemeen, en die van de Provinciën in 't bysonder, beswaerden, en haer daer mede by syn Majesteit en alle Mogentheden in den haet sogten te brengen, als of sy voorgenomen hadden, om tot verandering van Heer en van Godsdienst te komen, en sulks door toedoen van de Prins, en dat alle 't gene onderling was verdraegen en verhandelt, eigentlyk daer toe strekte, soo versogten sy, dat de Prins, te saemen met die van Holland en Zeeland, met 'er daed wilden betoonen, dat sy van geen andere meining waeren, dan de Pacificatie van Gent te onderhouden, en dienvolgende dat sy wilden toelaeten de oeffening van de Room- 1577.

1577. *se Godsdienst, in de Steden, die de Prins, ingevolge de Pacificatie van Gent, in handen waeren gestelt, als mede in de andere Steden van Holland en Zeeland, die sulks mogten versoeken; belovende daer en boven, dat hy, nog die van Holland en Zeeland niet zouden toelaeten, dat 'er eenige verandering van Godsdienst in de andere Provinciën zouw geschieden.*

Dese Besending en nooding was de Prins seer aengenaem, op die wyse wiert de weg voor hem gebaent, om tot het Opperbestier van alle de Nederlanden te konnen geraeken: dog het laeste Lid van die voorstelling, naementlyk, het behoud van de Roomsse Godsdienst, was voor hem een teer stuk, want de saek van de Godsdienst was in Holland en Zeeland niet meer in syn geheel, en de Gereformeerden hadden allesints aldaer de overhand gekregen, en waeren albereits, by besluyt van de Staeten, in de openbaere oeffening van de Godsdienst alleen gevestigt. Daer van af te gaen, was voor hem niet dienstig: daer en tegen kon hy de vereischte verklaering, nopende de handhaeving van de Roomsse Godsdienst, ingevolge den inhoud van de Pacificatie, ook niet weigeren, sonder de andere Provinciën tegen hem en die van Holland en Zeeland te doen opstaen, en alle gemeenschap met

hem af te breeken. Uyt die swaerigheit, daer een ander mede verlegen soude zyn geweest, wist hy zich met een heussche en dubbelsinnige antwoord te redden, en de Afgesonde wel vergenoegt van hem te laeten gaen. *Hy dankte God;* seide hy, *en prees te gelyk myn Heeren de Generaele Staeten, dat sy een vast besluyt genomen hadden, om het behoud van dese Landen eendragtig en met gemeene magt voor te staen, hoopende, dat deselve God, die haer dese heilsaeme eendrachtigheit had ingeboesemd, deselve soo zoude regeren, dat die tot het algemeene best van het Land, van een ieder in 't bysonder, en tot wederoprechting van de oude Vryheit en welvaeren deser Landen mogt strecken. Daer benevens kon hy haer mede niet genoeg bedanken voor de goede gedagten, die sy van hem beliefden te hebben, en het betrouwen, dat sy stelden in syn zuyvere oprechte genegentheit, liefde en goede wille, soo jegens haer, als tot het gemeene welvaeren deser Landen. Alhoewel hy alle de deagden en bequaemheden, die sy hem geliefden toe te schryven, in sig niet en bevond, soo zoude hy nogtans niet naelaeten, alle 't gene hem God verleent had, niet alleen, syn ervaerentheit en raed, maer ook alle syn middelen, jae syn leven en bloed te gebruyken, voor het welvaeren* 1577.

1577. *van het Vaederland en dienst van de Heeren Staeten, welker vertrouwen hy soodaenig hoopte te voldoen, dat sy sig daer in niet bedrogen zouden vinden. Ende hoewel hy niets ter weereld liever wenschte, dan sig terstont nae Brussel te begeven, om syn lieve Vaederland, daer hy opgevoed was, eens wederom te mogen sien, en te gebruyken het geselschap van syn beste vrienden en Medebroeders, soo versogt hy haer te willen aenmerken de last, die hy in Holland en Zeeland had, en de wederzydse verbintenis met de Staeten van deselve Landen, die seer toegenomen en bevestigt was door de getrouwe hulp, die sy malkanderen soo dikwyls in de uyterste nood hadden gedaen, sulks hy noyt sig onderwonden had iets van belang te doen, sonder voorgaende kennis en goedvinden van de Staeten van Holland en Zeeland. Derhalven bad hy haer, dat sy hem een weinig tyds wilden vergunnen, om de goede meining en bewilliging van de voorschreve Staeten daer op te mogen verstaen, opdat hy des te gevoeglyker en sonder eenige swaerigheit sig geheel ten algemeenen dienst van het Vaederland mogt laeten gebruyken.*

Nopende het onderhouden van de Pacificatie van Gent, en het met 'er daed toe-

toelaeten van de oeffening der Roomsse 1577.
Godsdienst in de Landen van Holland en Zeeland, mitsgaeders de belofte, dat de gemelde Godsdienst ook in de andere Provinciën niet en zoude werden benaedeelt, wist de Prins sig door een algemeene bewoording en belofte, en met de saek aen het besluyt van de Generaele Staeten over te geven, sig seer voorsigtig uyt den strik te redden, seggende: *Dat hy te vreden was te beloven, soo voor hem selven, als voor die van Holland en Zeeland, dat sy, ingevolge de Pacificatie van Gent, niet en zouden toelaeten, dat iets tegen de algemeene rust en vrede wierde ondernomen, sonderling niet tegen de Roomsse Godsdienst, en de oeffening van deselve. Maer alsoo het stuk van de oeffening der voorschreve Godsdienst in de Landen van Holland en Zeeland alleen de Staeten van die Landen voornaementlyk aenging, die de Pacificatie van Gent hadden helpen sluyten, dat in desen geen verandering kon vallen, ten minsten tot de Vergaedering van de Generaele Staeten van alle de Nederlanden, vreesende, soo daer over eenig oproer onder de Gemeinte mogt komen, dat de schuld hem toegeschreven zoude werden. Maer gelyk hy niet en verstond eenige heerschappy*

1577. *te gebruyken boven de Heeren Staeten Generael, vergaedert tot Brussel, maer alleen deselve te helpen, en te dienen in 't beleid van saeken, soo veel in hem wesen zoude, en daer sy hem in wilden gebruyken, was hy te vreden, te beloven, dat hy het geheele gesag in dat stuk, en om bequaeme ordre daer in te stellen, zoude laeten aen haer vrye wille en keure, in gevolge de Pacificatie, sonder hen in eenige manieren daer in te beletten, ofte te verhinderen, nogte te gedoogen, dat sy belet ofte verhindert wierden. Dat hy daer en boven zoude helpen straffen alle de gene, die door oproerige daeden de gemeene rust zouden willen verstooren.*

De Prins besluyt nae Braband te gaen.

De Afgesonde van de Generaele Staeten naemen met dit antwoord genoegen, en nae dat sy haer verslag daer van in de Vergaedering hadden gedaen, en nae dat de Staeten van Holland en Zeeland in 't vertrek van de Prins, niet sonder groote swaerigheit, hadden bewilligt, soo bereide de Prins sig tot de reis, en immiddels wiert alles by de Generaele Staeten, en wel bysonder by de steden Brussel en Antwerpen gereed gemaekt, om hem, met alle teekenen van eer en vriendschap, te ontfangen. De Staeten van Holland en Zeeland siende,

de, dat de Prins sig nae Braband ging begeven, om sig te vertrouwen aen de gene, die nog onlangs te voren syn vyanden waeren geweest, daer de Roomsse Godsdienst de overhand had, en alwaer sig veel vreemde en Spaensgesinde bevonden, die de Prins in haer hart waeren haetende, hoewel sy genootsaekt wierden hem een goed gelaet te toonen, waeren niet sonder reden voor de veiligheit van syn persoon bekommert, vreesende voor de listen en laegen syner vyanden, die wel wisten, dat aen hem genoegsaem het behoud van Holland en Zeeland niet alleen, maer selfs van alle de Nederlanden, was afhangende, en derhalven lieten sy daegelyks in alle kerken openbaere Gebeden doen, ten einde God Almagtig hem wilde bewaeren tegen de aenslaegen, die de vyanden der waerheit tegen syn persoon mogten ondernemen.

1577. Bekommering daer over.

Vervolgens vertrok de Prins, verselt van syn Broeder Graef Johan van Nassau, die uyt Duytsland daer toe was overgekomen, van syn Huysvrouw Charlotte de Bourbon, den Heer van St. Aldegonde en meer andere, en voorts van syn gewoon Hofgesin, van Geertruydenberg te scheep nae den Ouden-Bosch, daer hy een bende ruyters vond, om

Hy vertrekt. Den 17. Septemb.

1577. om hem naer Antwerpen te geleiden. De Stad naederende, wiert hy door de Burgery, die hem in de waepenen te gemoet quam, met uytgelaete teekenen van vreugde ingehaelt. Het was nu bynae elf jaeren geleden, dat de Prins uyt Antwerpen was vertrocken, om dese Landen, vermits de komst van den Hertog van Alba, te verlaeten, en syn leven aldus te bergen, dat hy gelyk als in ballingschap had moeten omswerven, en in de uyterste nood en benaeuwtheit genootsaekt was geworden een wanhopigen oorlog te moeten voeren, niet alleen tegen de Spanjaerts, maer te gelyk tegen syn oude goede vrienden en bekende, onder wie hy soo gemeensaem had geleeft, en van wie hy te voren soo veel tekenen van genegentheit en vriendschap had ontfangen. Nu sag hy sig niet alleen in syn eer, ampten en goederen herstelt, maer boven dien, de Spanjaerts uyt den Lande verdreven, en sig door de andere Provinciën genoodigt, om deselve uyt het Land te houden, en syn raed en hulp daer toe te gebruyken, sulks hy sig genoegsaem aen 't hooft van de meeste en machtigste Provinciën der Nederlanden sag, en sig met de hoop kon vleyen, dat hy niet alleen de Spanjaerts, maer de gantsche Spaensse Regeering,

Komt tot Antwerpen, en word aldaer ingehaelt.

ring, daer hy ſoo lang te voren toe gear- 1577.
beid had, uyt den Lande zoude verdry-
ven, en een Regeering van Nederlandſe
Heeren, nae ſyn genoegen, oprechten,
waer van hy het Hooft zoude weſen. Hy
bleef ſig vyf daegen lang tot Antwerpen
ophouden, ging de Stad beſien, en aen-
ſchouwde met vermaek het afbreeken van
het Caſteel, daer men als doen mede be-
ſig was. Hy wiert overal, daer hy door
ging, met de grootſte eer en achting door
de burgery en het gemeen ontmoet, en
aengeſien als de lang verwagte verloſſer
van het verdrukte Nederland.

Terwyle de Prins tot Antwerpen ver- Zegepraelende Intrede van de Prins tot Bruſſel.
toefde, wierden door de Staeten Generael
aen hem geſonden de Abten van Villiers
en Marolles, de Baron de Freſin, Sene-
ſchal van Henegouwen, en de Heer van
Capres, om hem aldaer uyt haer naem te
verwelkomen, en te verſoeken, dat hy tot
Bruſſel wilde komen. Als hy ingevolge
van dien uyt Antwerpen vertrok, deed
hem de Burgery van die Stad uytgeley,
treckende gewaepent op de eene zyde van
de nieuw gedolve Vaert, tot op een myle
nae aen Bruſſel. Alhier quaemen hem ee-
nige Heeren uyt Bruſſel, verſelt van de
Burgery in de waepenen, met ſlaende
trommels en vliegende vaendelen ontmoe-
ten, om hem binnen de Stad te geleyden.

Sy

1577. Sy bragten hem drie schepen; die sy to syn dienst en onthael hadden toebereid; het eerste was voor hem, waer in een kostelyk banket was aengerecht: het tweede was rondom met pylaeren verciert, daer de waepenen van de Seventien Provinciën aen waeren hangende, verbeeldende deselve Provinciën, die hem quaemen verwelkomen en ontfangen: het derde verbeelde de Rhetoryk-Caemer van Brussel, waer in, door verscheide persoonen, de verlossing van verdrukte en gevange wiert vertoont, om daer mede het verslaefde en gedrukte Nederland, dat door de Spanjaerden wiert geketent, te verbeelden, en dat nu door de Prins uyt syn

Den 23. September. boeyen wiert verlost. Hy deed syn intrede tot Brussel, en wiert aldaer ingehaelt met sulke eer en prael, als of hy de Vorst van de Nederlanden was geweest, en meer, als nog oyt te voren was geschiet, en het gene het aengenaemste voor hem was, en het wenschelykste is, dat aen een man van eer en verdiensten mag gebeuren, en dat de zegeprael van die groote Overwinnaers verre te boven gaet, hy zegepraelde als een verlosser en beschermer met een ongeveinsde toejuyching van het Volk, dat hem met een hartelyke genegentheit ontfing en verselde.

De Prins raed de Het eerste dat de Prins nae syn aen- komst

komst deed, was de Staeten Generael te raeden, dat sy ten spoedigste krygsvolk zouden aennemen, om Don Jan binnen het Casteel van Naemen te gaen belegeren, daer hy van alles nog onvoorsien was, maer de Staeten konden tot sulken besluyt niet komen, want daer waeren veel van de groote Heeren en voornaeme Geestelyke, die de sterke stroom en drift van het Volk maer waeren gevolgt, en die in haer hart van de Prins afkeerig waeren, en oversulks die alle haere pogingen steets in 't werk gingen stellen, om syn voorneemens, al was het tot naedeel van 't Gemeen, tegen te gaen, gelyk in 't vervolg nog meer is gebleeken. Ook was het ontsag voor de Conink nog soo groot, dat sy het ongeoorlooft achteden, om syn Stadhouder Generael selfs met geweld aen te tasten, en hier door won Don Jan tyd, om de Staeten selfs den oorlog aen te doen.

1577. Staeten om Don Jan binnen Naemen te belegeren, dog te vergeefs. *Reid. 2. B.*

De toevloed van menschen tot Brussel was seer groot, om de Prins van Oranje te komen sien; in Braband en Vlaenderen waeren 'er nog veel overig, die hem te voren hadden gekent, en hem in syn luyster en prachtige Hofhouding tot Brussel gesien, en die hem nu quaemen begroeten; andere waeren begeerig om een Prins te komen sien, en aen haer kinderen te toonen, van wie sy soo veel hadden

Groote toevloed van menschen om de Prins te komen sien.

1577. den hooren spreeken, die sig als een Be-
schermer der Nederlanden in de bresse had
gestelt, en nu gekomen was, om haer
van het ondraeglyke Spaensse jok te ver-
lossen. Maer men was het meest ver-
wondert te sien, hoe dat de Prins, soo
aenstonds nae syn komst, geheel vrymoe-
dig onder die van Brussel verkeerde, en
sig aen deselve soo gerust vertrouwde, als
of'er te voren niets was voorgevallen, e-
ven eens, of hy syn oude vrienden en be-
kende wederom was komen sien, en by
haer ging verkeeren, daer hy *echter* wel
wist, hoe veel vyanden, benyders en te-
genstrevers hy in de Stad had, en groote
reden van naedenken had, dat'er op syn
leven toegelegt zoude werden. Sulk een
vertrouwen kan niet als in luyden van
een verheve geest en moed vallen; het is
de Prins als eigen geweest, en hy heeft
het niet konnen afleggen, niet tegenstaen-
de de listen en laegen van syn vyanden,
die hem aen alle kanten gelyk als omcin-
gelden, en waer van hy niet onbewust
was, tot dat het hem eindeling doodelyk
is geweest.

Verstoortheit van Don Jan over het inhaelen van de Prins.

Wy hebben de Prins tot hier toe aen-
gesien, als het Hooft van Holland en
Zeeland, dog wy sullen hem voortaen
eenigen tyd lang aen het Hooft van meest
alle de Nederlanden sien, een saek, die hy

soo

ſoo lang vieriglyk had begeert, en die het grootſte voorwerp van ſyn ſtaetzucht was geweeſt. Don Jan hoorende, hoe dat de Staeten Generael den Prins van Oranje by hen hadden ontboden, en hoe dat hy tot Bruſſel met ſulk een groote eer en achting was ingehaelt, wiert daer over ten uyterſte ontſtelt, en hy verweet aen de Afgeſonde van de Staeten Generael, dat y den grootſten vyand van de Roomſſe Godsdienſt, en die het Hooft en aenleiler van alle de vorige wederſpannigheden n oorlogen was geweeſt, hadden ingenaelt, om aldaer te regeeren, en te gebielen, het eerſte bewind van ſaeken te hebpen, en alle hoop van verzoening met len Conink af te ſnyden. 1577.

Nae de aenkomſt van de Prins naemen le Staeten Generael nog in beraed, of nen voor het laeſt niet een naedere poſing en aenbieding by Don Jan zoude oen, om de ſaeken op een redelyke wy: met hem in te ſchicken, en deſe Lanen voor een nieuwen oorlog te behoeen. Derhalven wiert met goedvinden an de Prins van Oranje een naedere voorag van Verdrag opgeſtelt, om deſelve en Don Jan voor te draegen, en met hem aer over in onderhandeling te komen. De Staeten ſonden ten dien einde aen hem en Biſſchop van Brugge, en den Heer Laeſte aenbieding van de Staeten Generael aen Don Jan.

1577. van Willerval. Tussen beiden moeten wy alhier aenmerken, dat in meest alle besendingen, en beleid van saeken in die tyd, soo wel Roomsse Geestelyke, *Bisschoppen*, Abten, en Prelaeten sig lieten gebruyken, als andere weereldlyke, tot bewys, dat die Geestelyke ten vollen overtuygt waeren, hoe dat de Godsdienst by Conink Philip II. maer tot een voorwendsel wiert gebruykt, om de Vryheit van 't Land daer mede te ondermynen, en syn onbepaelde Heerschappy, te gelyk met de overheering der *Spanjaerden*, in te voeren. De voorwaerden nu van het Verdrag, dat men Don Jan ging aenbieden, bestonden voor het wesentlykste: In het onderhoud van de Pacificatie van Gent: het afdanken, en het wegsenden van het vreemd krygsvolk: en wel voornaementlyk, dat de Nederlanden door den Conink geregeert moesten werden, met goedvinden van de Staeten, om het Land in syn oude rust en Vryheit te stellen. Dat waeren drie Hooftsaeken, die de Prins, en alle trouwhartige Nederlanders, wie de Vryheit en 's Lants welvaren ter harten ging, altyd hadden voorgestaen, en die de Conink noyt had willen inwilligen nog naerkomen. Men had nog een saek, die de Prins in 't bysonder raekte, hier by gevoegt, name-

ment-

nentlyk, dat Don Jan moest beloven uyt te werken, dat de Graef van Bueren, ingevolge de Pacificatie, in vryheit wierde gestelt, en in dese Landen gebragt, ter plaetse daer de Staeten Generael vergaedert waeren, uyterlyk binnen den tyd van twee maenden. 1577.

De onderhandeling was van geen andere vrugt, als dat Don Jan daer door genootsaekt wiert syn veinsing en vermomming te laeten vaeren, en sig opentlyk voor vyand te verklaeren. Hy was over die voorslag onverduldig geworden, en vreesende, dat hy door het volk van de Staeten binnen Naemen ingesloten, en tot overgaeve gedwongen mogt werden, alsoo hy van alles nog ongereed was, besloot hy daer uyt te wyken; hy versterkte derhalven de Bezetting van de Stad, en liet in het Casteel het beste en ervaerenste krygsvolk, dat hy by sig had, en hy vertrok van daer nae Luxemburg, om syn verwagt werdende krygsvolk aldaer te versaemelen, en den oorlog tegen de Staeten te gaen voeren. Ende opdat sulks opentlyk mogt blyken, schreef hy aen de Staeten Generael, *Dat haer geschrift soo veel onredelyke eisschen en daeden behelsde, dat hy klaer daer uyt kon bespeuren, haer meining te wesen, om de Roomsse Gods-* Is van geen vrugt. By syn Brief van den 2. October.

 dienst,

1577. *dienst, te gelyk met het gesag van syn Majesteit, te vernietigen, jae soo verre, dat men aen den Conink niet anders, als de bloote naem, onder het bestier van een Raed zoude laeten, daer men alles by meerderheit van stemmen zoude besluyten: daer by quam, dat sy den Prins van Oranje onder haer hadden doen komen, 't welk hy meinde, de Conink niet zoude goedkeuren. Dat sy verscheide Sloten en Casteelen hadden afgeworpen, sonder oorlof daer toe te hebben, en oneindig meer andere onbetaemelyke daeden gepleegt, die sulk een groot Vorst, als hy was, niet geern kon lyden. Ende naedien sy soo onbedagt waeren, dat sy, in plaetse van hem alle schuldige eer te bewysen, en syn gesag te erkennen, sig durfden verstouten, van hem vyandig aen te tasten, hy daerom besloten had, naer het Land van Luxemberg te vertrecken, en van daer op syn Gouvernement te letten, volgens de last, die hy daer van hadde ontfangen, om de bevelen van syn Majesteit af te wagten.* Hy eindigde met de naervolgende bedreiging en verwyt. *Ons van daer gehoorsaemende, sult gy doen, 't gene, waer toe gy verbonden en gehouden zyt, volgens de verpligting, die gy hebt tot uw natuerlyken Vorst, die u geen de minste ge-*

gelegentheit ter weereld heeft gegeven; 1577.
om het tegendeel te doen, maer u sulk een merkelyke gunst en genaede heeft bewesen, dat gy daerom alleen ten eeuwigen daege syn allerootmoedigste en onderdaenigste dienaeren en ondersaeten behoort te zyn en te blyven.

Men ſal ligt vraegen, hoe Don Jan ſoo onbedagt kon weſen, van aldus aen de Staeten opentlyk voor te draegen de merkelyke gunſt en genaede, die de Conink haer had beweſen, aengeſien het nog in verſche geheugenis was, hoe de Conink met de Nederlanders, onder het beſtier van den Hertog van Alba, op de allerwreetſte en onweerdigſte wyſe had gehandelt. Dog men moet weten, dat Don Jan de tael van het Hof van Spanjen ſprak: men hadde het gantſche Nederlandſe Volk ſchuldig verklaert aen de misdaed van gequetſte Oppermagt, en bygevolge ter dood veroordeelt, met verbeurtmaeking van alle haer goederen. Nu had de Conink dat vonnis maer voor een gedeelte, en aen de voornaemſte van het Land laeten uytvoeren, de overige hadde hy het leven geſchonken, mits, dat ſy ſig aen ſyn onbepaelde Heerſchappy zouden onderwerpen, en ſyn wil voor een wet aennemen: en dat was immers de groote gunſt en genaede, die

 de

1577. de Conink haer had bewesen, en waerom sy, ten eeuwigen daege, syn alderootmoedigste en onderdaenigste dienaeren en Ondersaeten behoorden te zyn en te blyven. Don Jan redeneerde, gelyk als de geweldenaers gewoon zyn te doen, als sy de magt hebben, om de menschen van haer leven en goederen te gelyk te berooven, en sy vergenoegen sig met iemant in 't leven te spaeren, maer nemen de goederen alleen nae sig, en meinen dan, dat sy een groote weldaed *hebben* bewesen, en dat men haer *deswegen* grootelyks is verpligt.

Hier op beging Don Jan een daed, die de boosheit en het quaed voornemen der Spanjaerts tegen dese Landen klaer ontdekte, en die hem by alle eerlyke lieden haetelyk moest maeken. De muytery van de Spanjaerden, haer geweld en moedwil, en byfonder de plundering van Antwerpen, en de overlast tot Aelst begaen, kon op geenerley wyse werden verschoont, en was ten hoogsten strafbaer, soo wel volgens de krygswetten, als de burgerlyke, verre daer van daen, dat men het zoude wettigen of beloonen. De Raed van Staete had dienvolgende het Spaensse krygsvolg voor vyanden van het Land verklaert, en een Placcaet tegen haer uytgegeven. Nu deed

Don

Don Jan tot Antwerpen op alle gewoone plaetsen een geschrift op syn naem aenplacken, waer by hy verklaerde, dat syn Majesteit van haer dienst wel was voldaen, en dat sy daer voor beloont souden worden. Dat die beroerten by gebrek van betaeling waeren ontstaen, en dat hy, niet tegenstaende alle 't selve, haer voor goede en getrouwe ondersaeten van syn Majesteit verklaerde, en dat sy als sulke syn Majesteit hadden gedient. Derhalven dat hy hier door het Placcaet van de Raed van Staete, voor soo veel sulks noodig was, te niet deed. 1577.

De Staeten Generael bespeurende, dat Don Jan haer by alle Coningen en Vorsten haetelyk had gemaekt, en dat hy de schuld van wederspannigheit haer te laste sogt te leggen, deden een verdeding in geschrift stellen, en met den druk in verscheide taelen gemeen maeken, waer by sy aentoonden de regtveerdige redenen, die sy hadden, om de waepenen op te nemen, mitsgaeders het quaed en arglistig gedrag van Don Jan, en de wreede en onversoenlyken haet, die de Spanjaerts tegen dese Landen waeren draegende, en nu wederom sogten uyt te voeren. Sy sonden een afschrift van gemelde verdeding aen de meeste Vorsten van het Christenryk.

De Staeten Generael doen een verdeding tegen Don Jan in druk uytgaen.

1577. Hier tegen liet Don Jan van ſyn zyde ook een geſchrift uytgaen, waer in hy de redenen, door de Staeten bygebragt, tragte te wederleggen, aenwyſende de goede dienſten by hem gedaen, en wat de Prins van Oranje met de Staeten van Holland en Zeeland tegen den inhoud van de Pacificatie hadden begaen, en hoe dat de Staeten Generael met de Prins hadden ſaemen geſpannen. Daerenboven ſchreef hy nog een brief aen de Staeten, deſelve uyt den naem en van wegen den Conink bevelende, dat *ſy* ten eerſten onder ſyn gehoorſaemheit zouden wederkeeren, afleggende de waepenen, die ſy, ſonder ſyn toeſtemming en bevel, hadden opgenomen, en deſelve laetende aen ſyn Majeſteit, wie het alleen toequam te gebieden over ſyn Onderſaeten, Overſten en krygslieden, in ſyn Landen weſende. Dat ſy daer en boven de Prins van Oranje en ſyn aenhangers in haer Land niet en zouden dulden nog toelaeten, als bekent zynde voor vyanden van den Conink en van de Godsdienſt, en verſtoorders van de gemeene ruſt.

Don Jan geeft een geſchrift daer tegen uyt.

De redenen van beſwaering van Don Jan tegen de Prins en de Staeten van Holland en Zeeland zyn meeſt de ſelve, daer wy hier voren gewag van hebben ge-

Beſwaering van Don Jan tegen de Prins.

maekt,

maekt, en de overige bestaen in het naervolgende. Dat de Prins, om te beletten, dat de uytgeweeke goede Onderfaeten des Coninks niet wederom in 't bezit van haer goederen mogten komen, aen deselve een boosen en buytensporigen eed hadde doen voorhouden, en met de eene of de andere uytvlugt gepaeyt, sulks sy nauwlyks een deel daer van konden bekomen. Dat hy by Placcaet, op naem van den Conink, had bevolen, over te brengen de renten en inkomsten van alle de Kerkelyke en Geestelyke goederen, om daer mede voorsien te worden tot onderhoud van de Predikanten, en Schoolmeesters van de Gesintheden, die in Holland en Zeeland wierden geoeffent, 't welk onder de naem van de Conink niet en behoorde te geschieden, die een beschermer was der H. Kerke. Jae, dat men het zegel van de Conink had misbruykt, om de goederen, aen Geestelyke persoonen toebehoorende, te bekeeren tot voordeel en gebruyk van de Ketters. Zedert welk Placcaet men in Holland en in Zeeland eenige Kerken, Cloosters en andere Geestelyke plaetsen tot de grond toe had afgeworpen, dewelke tot die tyd toe geheel en in wesen gebleven waeren, hebbende de materialen verkogt, en gebruykt tot andere weereltlyke saeken,

1577.

Placcaet van den 17. *April* 1577.

1577. ken, als tot Dordrecht, Gouda, Leer-dam en in de Beverwyk was geschiet: in 't bysonder van de Carthuysers tot Geertruydenberg, daer de materialen van een seer kostelyke Kerk en Clooster geschikt waeren geweest tot het bouwen van seeker huys, dat de Prins aldaer had verkogt. Dat de Prins niet naergekomen had de Voorwaerden, toegestaen aen de Steden, die sig onder syn Stadhouderschap hadden begeven, als naementlyk van Haerlem en Schoonhoven. *Dat* hy, te saemen met die van Holland en Zeeland, verscheide Predikanten en Leeraers van haer Gesintheit, en andere verstoorders van de gemeene rust, in Vlaenderen, Braband en elders hadden gesonden, die met heimelyke byeenkomsten, en somtyts met openbaere ergernis de Pacificatie hadden verbrooken. Voorts, dat sy alle Gesintheden en ketteryen wilden toelaeten, en gepoogt hadden een queekschool van alle de Gesintheden, die in Holland toegelaeten wierden, op te rechten, om die in de overige Provinciën voort te planten. Dat 'er in het Noorder-Quartier, en bysonder in Waeterland, wel vier en twintig Gesintheden waeren, die de een van d'ander verscheelden, en in een huysgesin dikwyls wel seven ofte acht verscheide, soo dat 'er aldaer geen Gods-

dienst uytgesloten wiert, dan de Roomsse alleen. En dit alles, sonder aenschouw te nemen, dat een Vorst niet gehouden is, om sig in syn Land nae de sinnelykheit van syn Ondersaeten te schicken, en een andere Godsdienst toe te laeten dan de syne. Dat de Prins van Oranje boven dien soo vermetel was, van verscheide nieuwe lasten, tollen, licenten en Convoyen, op te stellen, en verbond te maeken met etlyke vreemde Fursten en Heeren. Dat hy syn Majesteits geschut had doen vergieten, en syn waepenen daer op stellen: schepen en meer andere dingen doen verkoopen, die, volgens het derde artykel van de Pacificatie, aen syn Majesteit overgegeven moesten werden, om syn Majesteit daer van te versteeken. Dat hy met den Graeve van Egmont en van Lalain, en de Heeren van Heze en Champagny, door bemiddeling van St. Aldegonde en Theron had te saemen gesworen, om de persoon van hem, Don Jan, aen te tasten en te vangen, ofte by gebrek van dien, hem uyt den Lande te jaegen met syn gevolg, en de Prins in 't Gouvernement Generael van alle de Nederlanden te stellen. Dat de Prins tot Geertruydenberg sulke tael zoude hebben gevoert, dat hy niet zoude konnen naerkomen, alle 't gene de Generaele Staeten 1577.

1577. in het stuk van de Godsdienst mogten be-sluyten. En dat die van Holland ter selver tyd sig mede beroemden, dat sy de saeken soo zouden verwarren, dat men geen tyd zoude hebben om tot het beschryven van de Vergaedering der Generaele Staeten te komen, en indien het eindeling geschiede, en schoon de vyftien andere Landen iets besloten ofte vaststelden op het stuk van de Godsdienst, dat die van Holland en Zeeland sig daer aen niet en zouden gedraegen. Dat sy nimmermeer en zouden lyden, dat de Roomsgesinde aldaer wederom meester wierden, en dat haer Predikanten zouden moeten vertrecken. Sig daer benevens beroemende, dat sy sterk genoeg waeren, om den oorlog tegen Spanjen te voeren. Spreekende van den Heer van St. Aldegonde, seide hy, *Dat hy seer oproerige en haetelyke redenen voerde tegen de Oppermacht van de Vorsten, als wesende in de schole van Calvinus geleerd en onderwesen, wiens huysgenoot en scholier hy soo menige jaeren was geweest. Dat alle Vorsten Tyrannen waeren, dat 'er geen wettige Regeerings wyse was, dan die van de Cantons van Switzerland, met diergelyke meer, weerdig aen sulken bedrieger, waer op alle Coningen en Vorsten wel acht dienden*

den te geven, als wesende een saek, daer haer Staet en eer aen gelegen was. 1577.

Onder alle die stucken van beswaering van Don Jan tegen de Prins en de Staeten van Holland en Zeeland, waeren 'er eenige ongegrond, en andere ten ergsten verdraeyt, maer uyt deselve wort onder anderen mede bespeurt, hoe Don Jan de Prins van Oranje beschuldigde, dat hy van voornemen was, om sig in 't Gouvernement Generael van de Nederlanden te dringen. Als men let, op het gene de Heer van St. Aldegonde aen de Staeten van Holland, tot Dordrecht vergaedert, uyt naem van de Prins heeft voorgedraegen, en op het gene daer nae is gevolgt, moet men bekennen, dat die beschuldiging niet ongegrond is geweest, en dat, te dier tyd, het groot voorwerp van des Princen staetzucht was het Gouvernement Generael der Nederlanden. Hy was een van de grootste staetkundige, die 'er oyt bekent zyn geweest, die een sonderlinge bequaemheit had, om de menschen te leiden daer hy wilde, die van verre en van ter zyden, door alle bedekte wegen en middelen wist te handelen, en tot syn oogmerk te geraeken, waer toe hy overal syn vertrouwelingen en uytgesonde, daer hy de bequaemste en schranderste toe wist uyt te kiesen, ge-

Beschuldiging van Don Jan tegen de Prins, dat hy stond naer het Gouvernement van de Nederlanden.

1577. gebruykte. Hoe dat hy nu syn voornemen om tot het Gouvernement Generael te geraeken, in 't bysonder heeft voortgeset, en door alle welke middelen hy heeft gewerkt, is niet klaer genoeg bekent; want de heimelyke wegen der Vorsten zyn dikwyls te duyster om nae te speuren. Wy zouden ook niet geern onse eige gissingen voor waerheit willen doen doorgaen, niet te min sullen wy seggen, hoe dat het ons niet onwaerschynelyk voorkomt, en de waerheit ofte gegrondheit daer van geern aen den Leser overlaeten, om daer van te oordeelen.

Wat daer van zy. Om de Nederlanders daer toe te leiden, dat sy nae den Prins van Oranje met 'er tyd zouden omsien, en deselve gelyk als ongevoelig te gewennen, dat sy hem, als het aenstaende Hooft en de verlosser der Nederlanden, zoude aenschouwen, en hem te doen sien, tot wien sy haer eenige toevlugt in den nood moesten nemen, droeg men sorg, om hem in verscheide gedrukte schriften van die tyd te prysen, en als soodaenig een aen het Volk te vertoonen. In een Boekje, dat in den jaere 1574. tot Delft wiert gedrukt, en voor Opschrift had: *Vriendelyke vermaening aen de Heeren Staeten van Braband en Vlaenderen &c.* en 't welk alomme in de Nederlanden wiert verspreid, vind men de-

Vermelt by Bor 7. B. pag. 568. en te vinden in 't

se

se aenmerkelyke woorden. Na dat aldaer gesprooken was van Don Louis de Requesens, dat hy een persoon was van laege geboorte, die syn Vader niet en kon noemen, een vreemdeling, en in dese Landen niet eenen voet Lants, ook geen vrienden nog maegen hebbende, die boven dien naer onse Rechten en oude Herkomens geen Stadhouder, nog Gouverneur en Capitein Generael mogt wesen, soo wort de Prins van Oranje aldaer behendig met dese woorden aengepresen. *En wat wilt gy in sulken handel, edeler, machtiger, bekender en williger Hooft begeeren: als die door grondelyke genegentheit totten lieven Vaederland van selfs u syn dienst aenbied, die is de doorlugtige Hooggebore Vorst, de Prince van Oranjen. En is hy niet van Keyserlyke stamme en afkomst? en heeft hy in dese Landen niet soo veel schoone Heerlykheden, dat hy alleen dienaengaende de machtigste naest den Coninck is? Wie zyn syn Heerlykheden in Duytsland, in beide de Bourgondiën, en syn Princelyke Heerlykheit van Oranjen onbekent? en is hy niet Burchgraeve van Antwerpen? en is hy niet de voornaemste en eerste Raed van Staete, denwelken, benevens den wettigen Stadhouder, het bestier deser gantscher Lan-*

1577. *Byvoegs. bl.* 145.

1577. *Landen bevolen is? en is hy niet Sta-
houder en Capitein over Holland, Ze-
land, West-Vriesland en Utrecht? is
is hy niet in 't Hof tot Brussel soo ve[el]
als opgevoed? en heeft hy dese Landen
onder Keyser Caerel en den Conink niet
menigen dienst gedaen? en heeft hy in
't afwesen des Coninks in Spanjen, (nae-
demael de gene, die van syn Majesteit
de hoogste Regeering aenbevolen was, nae
geenen raed meer leven en wilde, en de
Landen met alle vileinigheit en tyrannye
mishandelde en overviel) niet met twee
geweldige tochten uyt Duytsland de ge-
meene vyanden t' huys en in haer nest ver-
sogt? en heeft hy niet, om dese Landen
van de vileinigste Spaensse slaverny te
verlossen, goed en bloed opgeset? hebben
ook van gelyken niet gedaen alle syn Broe-
ders? en is hy nog tegenwoordig niet by
den genen, die het Spaensse jok van haer-
ren hals afgeworpen hebben, om met hen
voor het lieve Vaederland te leven en te
sterven, en het selve in goede geschikt-
heit en eendragt te houden? Maer gy en
wilt tegen den Conink niet doen. Doet
dan sulken heerlyken Held en Vorst tegen
den Conink? dat zy verre van dat edele
bloed. Doen dan ook de Hollanders en
Zeeuwen tegen den Conink? dat zy ver-
re van soo dappere en voortreffelyke ge-*

moe-

moorderen. Maer dat word anders verstaen, zult gy seggen. Van wie? van de Spanjaerden, Paepen, Monnicken en haer aenhangeren. Maer dese alle zyn selfs gesworre vyanden van den Conink. Kennen de Spanjaerts den Conink wel anders, dan soo hy geregeert word van de Heeren der Inquisitie? kennen ook de Paepen en Monnicken den Conink wel anders, dan een Vassal, of wel veel eer een Slaef van den Paus? Men sal ligt seggen, dat dit maer een geschrift is geweest van de een ofte de ander, die sig aengemaetigt heeft, om syn raed over 's Lants saeken, sonder gevraegt te werden, te geven, gelyk het dikwyls gebeurt: dog als men het wel insiet, sal men bespeuren, dat het met een goed oordeel is geschreven, en dat het saeken behelst, die niet wel uyt de gedagten en de penne van een particulier konnen voortkomen; daer by is het tot Delft in de tegenwoordigheit en gelyk als onder de oogen van de Prins gedrukt, uytgegeven, en alomme versonden geworden, soo dat het buyten twyffel met syn kennis en goedkeuring, is het niet door syn last, geschiet is. Als men daerenboven het beleid en gedrag van de Prins in alle syn saeken naespeurt, sal men bevinden, dat hy door sulke en 1577.

1577. diergelyke geschriften gewoon was den weg tot syn voornemens te baenen, en dat hy met de penne meer gevordert heeft als met den degen, waer toe *hy* veel bequaeme Lieden, en onder meer andere, den Heer van St. Aldegonde altyd in syn dienst had, die door welgeredeneerde en bondige geschriften, de Gemeinte eerst te voren gingen bereiden tot de saeken, die de Prins in de sin *had* te ondernemen.

De Prins was nu in Braband, *hy* had de Gemeinte op syn hand, en *hy* was door deselve met groote toejuyching ontfangen, soo dat de gelegentheit hem scheen te noodigen, om een stap te doen tot het verkrygen van het Gouvernement Generael der Nederlanden. JOHAN CASIMIR, Ceurvorst van de Paltz, was de Prins van Oranje, en de saek van de Gereformeerde in de Nederlanden seer toegedaen, gelyk het bekent is: men wist het soo te bestellen, dat de Staeten Generael goedvonden aen gemelde Ceurvorst te schryven, om hem voor te dragen de gelegentheit des Lants, en de vrees die sy hadden, van op nieuws in een veel swaerder oorlog te geraeken, dan sy oyt te voren waeren geweest, leggende de schuld op Don Jan en syn geveinsde bedrieglyke handeling, ver-

soe-

soekende; dat gemelde Ceurvorst haer 1577.
met ruyters en voetknegten, voor haer geld, behulpig wilde wesen, ingevalle den oorlog, die sy vreesden, mogt voortgaen. De Ceurvorst, Paltzgraef, schreef hier op tot antwoord aen de Staeten Generael. Dat hem de welvaerd der Nederlanden niet minder ter harten ging, dan aen wylen syn Heer Vader, de Paltzgraeve Frederik, en dat hy, des versogt zynde, een goede hoop volks, soo te voet, als te paerde, tot haer dienst gereed zoude hebben, verders daer by voegende. *Ende alsoo het niet genoeg en is, veel volk te velde te brengen, maer het eerste en voornaemste is, dat daer toe gekoren werde een goed en verstandig Hooft, die den krygshandel en listen der vyanden verstaet, ende waer op men sig mag vertrouwen; en dat onse welbeminde Neve, de Prins van Oranjen, door de handeling van de saeken van Holland en Zeeland eenige jaeren geduerende, met 'er daed heeft getoont, dat hy in alle trouw en oprechtheit de Nederlanden, mitsgaders haer Vryheit, voorspoed en welvaert, ter harten genomen heeft, kennende ook den handel en laegen van de vyanden, soo dunkt ons, naer ons verstand, seer noodig te wesen, dat gy u ganschelyk met hem*

1577. *verdraegt en vereenigt, en hem ook voor een man stelt, om te beleiden en dryven alle het voorgenome werk, opdat door traege en verwarde handelingen van die saeken, de uwe, die van sig selven goed is, niet quaelyk af en loope, gelyk ligtelyk gebeurt, als de saeken van den kryg door verscheide Hoofden en sinnen worden beleid, waer door het Hoogduytsch krygsvolk ook eenig quaed genoegen in haer dienst mogt krygen.*

Dit aldus voorgegaen zynde, was het voor de Prins tyd geworden, om syn pogingen, tot bereiking van syn oogmerk, in het werk te gaen stellen, waer toe hy des te meer wiert aengemoedigt, omdat hy sag, met hoe groote teekenen van eer en achting hy door het Volk wiert ontmoet, en hoe aengenaem hy by de Gemeinte was. De gelegentheit deed sig ook seer voordeelig voor hem op, want die van Braband hadden geen afsonderlyken Stadhouder, en stonden onmiddelyk onder het gebied van den Gouverneur Generael van de Nederlanden. Nu stond den oorlog tegen Don Jan waerschynelyk ondernomen te werden, en bygevolge was die Provincie van een Hooft en Stadhouder onvoorsien. De Prins voorsag wel, soo hy aen het Stadhouderschap over Braband kon geraeken, dat het

hem

hem een groot gesag zoude bysetten, en dat het een stap zoude wesen, om aen het Gouvernement Generael te geraeken. Hy wist sig in tyts soodaenig van de genegentheit van het Volk te bedienen, en hy bragt de saeken soo verre, dat hy door de Staeten van Braband, met eenpaerigheit van stemmen, hoe wel het veele niet aenstond, tot Stadhouder en Ruaert van de Provincie wiert verkoren, met sulk een genoegen van 't Gemeen, dat daer over, soo tot Brussel als tot Antwerpen, vreugdevieren wierden aengestooken. En hoewel het alleen by wyse van voorraed geschiede, wiert 'er bygevoegt, tot 'er tyd toe, de Conink zoude hebben doen herstellen, alle 't gene tegen de Voorrechten was ondernomen, waer door het Stadhouderschap genoegsaem voor altyt in syn handen wiert gestelt. 1577.

Men moet bekennen, dat de Prins sig in desen, door syn al te groote Staetzucht, heeft laeten vervoeren, en dat hy een misslag heeft begaen, die aen de Nederlanden in 't gemeen, en aen syn eige saeken seer naedeelig, jae genoegsaem verderffelyk is geweest. Hadde hy sig met syn Staet, en met syn Stadhouderschap over Holland, Zeeland en Utrecht te vrede gehouden, en was hy Syn misslag.

1577. binnen de wettige paelen van syn gesag gebleven, om die van Braband en de andere Nederlandse Provinciën met syn goede raed en hulp by te staen, gelyk de nooding van de Staeten Generael behelsde, hy was veel geluckiger geweest. Nu wiert hy door syn al te groote verheffing aen de nyd en afgunst bloot gestelt, en hy verwekte daer door de naeryver van de meeste groote Nederlandse Heeren tegen hem, waer door de saeken van de Nederlanden in 't gemeen, en de syne in 't bysonder, wierden vertachtert, ende op het laest geheel en al in verwarring quaemen te geraeken. Want al in den beginne verwekte de inhaeling van de Prins, en de buytengewoone eer hem aengedaen, met de groote toejuychingen des Volks, een groote afgunst tegen hem, soo dat de meeste Nederlandse groote Heeren daer over yverden, en hem die eer quaemen te benyden. Syn verheffing nu tot Stadhouder en Ruaert van Braband, en de groote gunst van de Staeten jegens hem, maekte de afgunst van die Heeren nog grooter, en stelde hem tot het voorwerp van haer haet en nyd. De meeste, die hem hadden helpen inhaelen, en die daer toe met raed en daed hadden geholpen, kregen daer van berouw, want haer

Naeryver van de meeste Nederlandse Heeren tegen hem.

Reid 2. B. *Meteren* 7. *Boek.*

voor-

voornemen strekte in den beginne niet 1577.
verder, dan om sig van syn goede raed en hulp te bedienen., en hem syn oude plaets in de Raed van Staete wederom te laeten bekleeden. De voornaemste van die Heeren waeren, de Hertog van Aerschot, en de Markgraef van Havré, syn Broeder, de Graef van la Lain, met syn Broeder, de Heer van Montigny, en meer andere, wel tot sestien ofte twintig toe, uyt de voornaemste en treffelykste Edellieden van den Lande, die sig wel het meest ende vroomst tegen de Spanjaerden hadden gequeten, en het met den Lande wel meenden, ook wel bysonder, die oorsaek van de Pacificatie van Gent waeren geweest. Sy konden de groote magt van de Prins, en de gunst van het Volk tot hem, niet verdraegen, seggende, dat sy in het stuk van de Regeering door hem niet overheert begeerden te worden, te meer, om dat de Roomsse Godsdienst onder syn bestier niet genoeg verseekert was. Van die tyd spanden sy te saemen, en besloten heimelyk, om den Heer van Maelstede nae Duytsland te senden, en den Aerts-Hertog Mathias de Regeering aen te bieden. Omdat dit een groote belemmering in de voornemens van de Prins was, en syn groote voornemens quam te stuyten, en

1577. dat het ook een groote omkeer van faeken in de Nederlanden maekte, fullen wy nog wat breeder daer van fpreeken.

De tegenftrevers van de Prins naemen veel menfchen tegen hem in, want alle die de Roomfſe Godsdienft toegedaen waeren, een groote bekommering hadden, dat hy, niet tegenftaende fyn vorige verklaering, wel een verandering in de Godsdienft te wege mogt brengen, of te veel vryheit aen de Gereformeerde en andere Gefintheden toeftaen. Het groot vermogen, en de verheffing van de *Prins* begon haer hoe langer hoe meer verdagt te werden, fiende, dat hy door die trap gemackelyk tot het Gouvernement Generael der Nederlanden kon geraeken. De Hertog van Aerfchot was kort te voren Stadhouder over Vlaenderen gemaekt, in plaets van de Graef van Reux, die de party van Don Jan bleef aenkleven. Die Hertog hadde een groot gefag in Braband en Vlaenderen, en hy was de party van de Staeten genoeg toegedaen. Maer fiende, hoe feer het gefag van de Prins de overhand begon te krygen, vatte hy een argwaen tegen hem op, en de oude naeryver van het Huys van Croy tegen dat van Naffau begon te herleven. Om het voornemen van de Prins tegen te gaen, en fyn voorgenome grootheit en gefag in den

den beginne te ſtuyten, vonden ſy beſt, 1577.
den Aerts-Hertog Mathias van Ooſtenryk, Soon van de Keyſer Maximiliaen de tweede, en Broeder van de regeerende Keyſer Rudolph de tweede, tot Gouverneur Generael van de Nederlanden te verſoeken, en hem daer toe te doen aenſtellen. Die ſaek wiert ſonder kennis van de Prins, en ſonder eenige de minſte toeſtemming van de Staeten, ſeer heimelyk, by de Heeren hier boven gemelt, en eenige weinige andere van haer aenhang meer, in 't heimelyk beſloten en uytgevoert, ſig verſeekert houdende, dat, als men den Aerts-Hertog kon bewegen om het Gouvernement te aenvaerden, en men hem ten dien einde in 't Land kon doen komen, de Prins nog niemant anders ſig daer tegen zoude durven ſtellen. Sy naemen tot een voorwendſel, dat Don Jan het Land had verlaeten, en dat de Staet en Regeering ſonder een Hooft en Gouverneur Generael niet en kon beſtaen, en alſoo de Conink daer op niet en had voorſien, dat men het ſelfs moeſt doen, en men niemant beter daer toe kon verkieſen, dan de Aerts-Hertog Mathias, een Broeder van de Keyſer, die de Roomſſe Godsdienſt buyten twyffel zoude handhaeven en voorſtaen, en die de Conink ook waerſchynelyk aengenaem

De Aerts-Hertog Mathias word ontboden om de verheffing van de Prins te beletten.

1577. naem zoude wesen, dewyle hy syn bloed verwant en swaeger was. Eer de Prins van Oranje eenige kennis en kondschap van dat voornemen kon bekomen, hadden sy den Heer van Maelstede albereits nae Weenen gesonden, om den Aerts-Hertog Mathias te noodigen, het Gouvernement te willen aenvaerden, en hem dat aentebieden, en daer op was hy soo schielyk van Weenen vertrocken, en met groote dagreisen reets te post tot Lier aengekomen, dat 'er voor de *Prins* nog de Staeten geen tyd was om het op te schryven, en dien handel tegen te gaen. Als de saek, te gelyk met de komst van de Aerts-Hertog, ruchtbaer was geworden, ontstond 'er een groote beweeging en misnoegen; alle die buyten het geheim waeren, en de Prins van Oranje toegedaen, naemen dat stuk seer hoog op, het was een groote vermetelheit, seiden sy, dat eenige weinige Heeren een saek van sulken groot belang op sig dursden nemen, en de Staeten daer in vervangen. Maer in 't bysonder was de Prins uytnemende verstoort, hy sag en kon ook ligt begrypen, datmen het alleen had gedaen, om syn gesag te besnoeyen, en om syn verheffing tot Gouverneur Generael, daer hy soo nae haekte, tegen te gaen en te verydelen: hy toonde openlyk

Verbolgentheit van de Prins daer over.

yk syn misnoegen, en dreigde naer Hol- 1577.
land te sullen vertrecken, om niet weder te keeren, en sig in toekomende met de saeken van Braband en van de andere Provinciën niet meer te bemoeyen. Niet te min, het was geschiet, de Aerts-Hertog had die last albereits aengenomen, en was in 't Land gekomen, sulks niemant sig opentlyk daer tegen durfde stellen.

De Prins niet konnende beletten, het gene albereits was geschiet, en te veel ontsag hebbende voor den Aerts-Hertog, en den Keyser, syn Broeder, om sig opentlyk tegen syn verheffing aentekanten, en hem daer mede eenige smaed aen te doen, wende het op een andere boeg: hy had te veel verstand om sulken botten misslag te begaen, daer syn vyanden waerschynelyk haer voordeel mede gedaen souden hebben: ook was hy wel gewoon, de weereldse saeken aentenemen, soo als hem die voorquaemen, om deselve op de beste wyse tot syn voordeel te keeren. Hy wist, dat de Aerts-Hertog Mathias een jong Heer, en van weinig bequaemheit was, en boven dien, in de saeken van Regeering en van de Nederlanden niet het minst ervaeren, bygevolge, dat hy genoegsaem niet anders dan een schaduwe soude wesen, en syn naem en ge-

1577. ſag leenen aen de gene, die ſig meeſter van de Regeering kon maeken. Derhalven wende hy ſyn gedagten daer henen, om tot Luytenant van de Aerts-Hertog te werden verklaert, gelyk in 't vervolg is geſchiet. De Prins ſig bedaerende, ſeide, dat, de ſaek aldus geſchiet zynde, het onbetaemelyk zoude weſen, den Aerts-Hertog, die ſoo gewilliglyk was overgekomen, en den laſt van de Regeering aenvaerd had, voor het hooft te ſtooten, dat de Keyſer en andere Vorſten van het Ryk dat voor een groote hoon en ſmaetheit zouden opnemen, waer over ſy niet zouden naelaeten ſig in 't vervolg ſeer gevoelig te toonen; dog om de ſaeken wel te ſchicken, dat hem eenige Heeren van bekende trouw en ervaerentheit bygevoegd dienden te werden, die hem met haer goede raed zouden byſtaen, ſonder eenige verdagte perſoonen ofte vreemdelingen by hem toe te laeten.

Hy bedaert ſig, en tragt tot Luytenant van de Aerts-hertog te werden aengeſteld.

De Prins durfde ſig nog niet bloot geven, om opentlyk naer het Luytenantſchap van de Aerts-Hertog te ſtaen, maer gelyk de Ceurvorſt van de Palts hem te voren aen de Staeten Generael tot het Hooft der Nederlanden had aengepreſen, ſoo deed men hem nu in Engeland een aengenaemen dienſt, om hem of

De Prins word door Engeland aen de Staeten voorgedraegen, om tot Luytenant van de Aerts-

op de andere wyse te vorderen, en waer- 1577.
schynelyk sal het op syn versoek zyn *Hertog te*
geschiet. Walsingham, Secretaris van *werden*
Staat van de Coningin van Engeland, *aengestelt.*
was de Prins van Oranje seer toegedaen, en had syn saeken altyd bevordert. De Coningin Elisabeth was hem ook niet ongenegen, en scheen de saeken van de Nederlanden te begunstigen. Als de tyding van het ontbieden van de Aerts-Hertog Mathias in Engeland quam, was men daer over bekommert, om dat men wel wist, wat een groot misnoegen daer door aen de Prins wiert gegeven, soo dat men veel twist en oneenigheit daer uyt te gemoet sag. De Markgraeff van Havré en de Raetsheer Adolph van Meetkerke waeren kort te voren door de Generaele Staeten naer Engeland gesonden, om onderstand van volk en geld aen de Coningin tegen Don Jan te versoeken. Walsingham ontbood Meetkerke by hem, en quam met hem over de saeken der Nederlanden in gesprek, toonende syn bekommering over het gene aldaer was voorgevallen, sonderling, om dat men sulken groot misnoegen aen de Prins had gegeven, die de kloekste Raedsman en de dapperste van de Christenheit was, gelyk hy in de vorige oorlogen wel had ge-

1577. getoont. Dat de Aerts-Hertog, hoe
hy goede gaeven mogt hebben, en w
een goede imborst was, nogtans de b
quaemheit en ervaerentheit niet en had
om de Staeten te dienen, en haer me
raed en daed, ofte met geld by te staen
Dat de Prins van Oranje misnoegt zyn
de, en de saeken in sulken gevaerlyke
gesteltheit wesende, het voor de Conin
ginne niet geraeden zoude wesen, om
aen de Staeten onderstand met geld en
volk van oorlog te doen, soo als sy an
dersints wel genegen was geweest, vree
sende, dat haer hulp te vergeefs zoude
wesen, en dat sy daer door den oorlo
op haer Coninkryk mogt verwecken son
der eenige vrugt ofte voordeel. Des
en diergelyke redenen voorgegaen zyn
de, voegde hy tot besluyt daer by
Dewyle de saeken dog soo verre wa
ren gekomen, dat 'er geen beter midd
was, dan den Aerts-Hertog Mathi
aen te nemen op soodaenige voorwa
den, die tot haer verseekertheit, e
tot onderhoud van haer Voorrechten
Vryheit mogten strecken: maer wel b
sonder op dese uytdruckelyke voorwa
de, dat de Heer Prins van Oranje ver
koren moest werden tot syn Luytenant
Generael, 't welk grootelyks tot ver
eeniging van de Prins met den Aerts-
Her

Hertog dienen zoude, en een goed vertrouwen by 't Gemeen zoude verwecken, verseekert zynde, dat 'er als dan niets gedaen zoude werden tegen het welvaeren en de Voorrechten van den Lande, sonder welke schicking 'er geen hoop was, om eenige bystand van volk ofte geld uyt het Ryk van Engeland te bekomen. De Raetsheer Meetkerke bleef niet in gebreeke van dienaengaende in 't breede verslag aen de Staeten Generael te doen, en aldus wiert de weg voor de Prins van Oranje gebaent, om tot het Gouvernement Generael van de Nederlanden, onder de naem van Luytenant Generael van de Aerts-Hertog, te geraeken; dog eer wy daer toe komen, moeten wy nog van eenige andere saeken, die tussen beiden voorvielen, spreeken. 1577.

Het ontbieden van de Aerts-Hertog Mathias was soo schielyk toegegaen, gelyk wy even te voren gesegt hebben, dat hy albereits tot Lier was aengekomen, eer de Staeten Generael iets van dat voornemen wisten, veel min, dat sy tyd gehad hadden om de voorwaerden op te stellen, waer op sy hem tot Gouverneur Generael zouden ontfangen. Dewyle hy nu niet gevoeglyk tot Lier kon blyven, daer men hem albereits eenigen tyd hadde stil laeten zitten, soo wiert hy door

1577. door de Staeten versogt, om binnen An[t]werpen te willen komen, en haer naede[r] besluyt aldaer af te wagten. Vervolgen[s] wiert hy aldaer door de Prins van Oran[-]je, aen het Hooft van de Burgery, heerlyk ingehaelt, en de Prins wist sig verders tegen hem met soo veel eerbied en ge[-]dienstigheit te gedraegen, dat hy de Aerts-Hertog daer door geheel quam in te nemen, en veel meer ingank by hem vond, dan de gene, die hem tot het Gouvernement hadden gevordert.

De Coningin van Engeland leent de Staeten geld, en spreekt voor haer. De Staeten Generael bleven steets om hulp by de Coningin van Engeland aen houden, en verkregen ter leen een som[-]me van twintig duysend ponden sterlings, onder verband van de steden Brussel, Gent, Brugge, Duynkerke, Nieuwpoort, en Middelburg in Zeeland. Daer bene[-]vens deed sy door den Ridder Smit aen de Conink van Spanjen voordraegen, en bidden, dat hy dog met syn Onderdaeten in de Nederlanden medelyden wilde heb[-]ben, en de Spanjaerden van daer doen vertrecken, opdat de Nederlanders niet uyt wanhoop genootsaekt wierden sig, tot naedeel van syn Majesteit, tot ande[-]re Mogentheden te keeren. Ook sond sy aen Don Jan, en deed hem seggen, dat sy niet langer kon lyden, dat de Neder[-]landers in diervoegen door de Spanjaer[den]

onderdrukt zouden werden, of dat sy 1577.
andersints genoodsaekt zoude wesen, om
deselve by te staen. Hier op beklaegde Don Jan klaegt aen de Coningin over de Prins.
sig Don Jan aen de Coningin over de
Prins van Oranje, seggende, dat hy van
syn zyde de Vrede had gebrooken en ge-
schonden: derhalven sond de Coningin
ook aen de Prins, om hem te vermaenen, dat hy de Pacificatie van Gent wilde onderhouden, met bedreiging jegens hem, soo hy de Vrede in allen deele niet achtervolgde. Dog de Prins deed sig hier op by de Coningin ontschuldigen, betuygende, dat hy geen saek meer ter harten was nemende, dan de onderhouding van de Pacificatie, als wesende het eenige middel om de Nederlanden in haer vorige rust en welvaert te herstellen, met welke verklaering de Coningin genoegen nam. Daer nae sloot de Markgraef van Havré een Verdrag met haer Majesteit, uyt naem van de Staeten Generael, waer by sy beloofde de somme van een hondert duysend ponden Sterlings aen de Staeten voor een jaer te leenen, insgelyks deselve by te staen, met vyf duysend voetknegten en een duysend paerden, ten koste van de Staeten. Daer tegen zouden de Staeten geen oorlog en vrede, nog geen Verbonden mogen maeken, ofte andere saeken van gewigt doen, als met

1577. haer Majeſteits toeſtemming en raed. En de ingevalle tweedragt tuſſen de Staeten mogt ryſen, dat ſy ſig nae de uytſpraek van haer Majeſteit zouden moeten gedraegen. Daer en boven zoude de Coningin een Hooft over haer krygsvolk ſtellen, die mede zitting in de Raed van Staeten moeſt hebben, om over alle ſaeken aldaer voorkomende te handelen.

De Hertog van Aerſchot word door die van Gent gevangen genomen.

De Hertog van Aerſchot met het Stadhouderſchap over Vlaenderen voorſien zynde, gelyk wy hier boven hebben gemelt, reiſde nae Gent, om bezit van ſyn Stadhouders-Ampt te nemen, en wierd in den beginne met groote eer aldaer in gehaelt en ontfangen. Hy had de Heeren van Champagny en van Swevegem in ſyn geſelſchap, de twee voornaemſte, die met hem heimelyk waeren te ſaemengeſpannen, om den Aerts-Hertog Mathias in te haelen. Dog terwyle hy aldaer was, verſpreide men onder 't Gemeen, dat hy en de ſyne ſig eenige woorden tot naedeel van de Prins van Oranje hadden laeten ontvallen, en dat ſy de gene waeren, die tegen de verkieſing van de Prins, tot Stadhouder over Braband, hadden geproteſteert. Daer by gebeurde het, dat de Hertog, aengeſprooken werdende om die van Gent in haer Voorrechten te herſtellen, de o

voo

voorsigtigheit had van een quaed gelaet te toonen, en tot antwoord te geven, *dat men die Privilegie-roepers wel vinden zoude, en sulke muytmaekers doen straffen.* By die gelegentheit, en op dat voorwendsel wiert het Volk, door Ryhove, Imbyse, en Croivelde, die de Prins van Oranje seer toegedaen waeren, gaende gemaekt, en de Hertog wiert, te saemen met de Bisschoppen, van Brugge en Yperen, en de Heeren van Rassegem en Swevegem en meer andere, door Ryhove gevangen genomen, en in bewaering gestelt. Sy gaeven voor reden van die buytensporige handeling; Dat die Heeren groote tweedragt tussen de Nederlanden sogten te verwecken. Dat sy in de Vergaedering van de Staeten van Vlaenderen een protest hadden ontworpen, tegen de vordering van de Prins van Oranje tot Stadhouder over Braband, niet tegenstaende hy wettig daer toe was verkoren, en by de Staeten Generael voor aengenaem verklaert; welk protest daer toe strekte, om de Prins van dat Stadhouderschap te ontzetten, en tweedragt te verwecken, bysonder tussen Braband en Vlaenderen. Dat sy voorgenomen hadden, ingevalle de Prins van dat Stadhouderschap niet en wilde afstaen, wederom een openbaeren oorlog tegen hem 1577.

1577. te voeren, en liever Don Jan met syn Spanjaerden, Italiaenen en andere uytheemsse, in het Land te laeten komen, dan sulks nae te laeten. Dat sy de Aerts-Hertog Mathias, sonder weten van de Generaele Staeten, tot Gouverneur Generael van de Nederlanden hadden gestelt, en van voornemen waeren, om hem met een bezetting van krygsvolk binnen Dendermonde te brengen, en hem in Vlaenderen sterk te maeken. Men verbreide ook een brief, die door de Raetsheer Hessels aen den Graef van Reux geschreven zoude zyn geweest, waer in onder anderen gemelt wiert, *dewyle de Hertog van Aerschot nu als Stadhouder was ontfangen, men wel eenige nieuwe middelen in 't werk zoude stellen, overeenkomende met de meining van den Conink, om desen schendigen Ketter, met alle syn aenhang en gevolg, te ringelen.* Waer door de Prins van Oranje, buyten twyffel, wiert beteekent.

Het gevangen nemen van de Hertog van Aerschot, en van soo veel andere voornaeme Heeren, wiert by de Staeten Generael gansch niet goedgekeurt, in tegendeel baerde het een groote bekommering, dat het van een quaed voorbeeld en van seer schaedelyke gevolgen zoude wesen, ten minsten, dat 'er veel

twist

twist en oneenigheit uyt stond te rysen. 1577.
Derhalven sonden sy in alle spoed den Advocaet Liesvelt nae Gent, om te wege te brengen, dat de gevange Heeren wierden losgelaeten, en sig nopende het voorgevalle te laeten onderrichten. De Prins wiert verdagt gehouden, dat het, soo niet door syn bestelling, ten minsten met syn kennis en goedvinden was geschiet; maer siende hoe de Staeten Generael en de gantsche weereld sulks seer quaelyk opnaemen, sond hy Jonkr. Arend van Dorp van synen 't wege mede nae Gent, om de ontslaeging van den Hertog uyt te werken. Ryhove wilde in den beginne nergens nae luysteren, en hy sterkte sig tegen den Hertog, soo veel hy kon, dog eenigen tyd daer nae liet hy hem, gelyk als ongeern, los, onder belofte, van alles te sullen vergeten en vergeven: niet te min wierden de andere Heeren nog eenigen tyd gevangen gehouden.

De Prins word verdagt gehouden wegens het gevangen nemen van den Hertog van Aerschot.

De Prins hadde een oude wrok op den Hertog van Aerschot, sy waeren beide de machtigste en uytstekentste onder den Nederlandsen Adel, waer uyt een naeryver, gelyk het gemeenelyk geschiet, tussen haer en haer aenhangers ontstond, en sy trocken doorgaens een tegenstrydige party; daer by had de Hertog onlangs,

1577. door het ontbieden van de Aerts-Hertog Mathias, de Prins in syn voornemen leelyk gedwarsboomt. Om sig aen hem te wreeken, en de vorige streek aen hem betaelt te setten, deed de Prins, door middel en beleid van Ryhove, hem de schande en hoon, van hem in syn eigen Gouvernement te doen gevangen setten. Het is wel waer, dat Reid getragt heeft de Prins daer van te ontschuldigen, maer verscheide andere Schryvers spreeken daer van klaer genoeg, ook leiden ons alle de omstandigheden daer toe, om te gelooven, dat het gevangen nemen van den Hertog van Aerschot, en de andere Heeren, geschiet is, indien niet opentlyk door het bevel van de Prins, ten minsten met syn overleg en toestemming. Nogtans maekte hy hier door veel vyanden, voornaementlyk onder den grooten Adel, soo dat 'er te dier tyd op syn leven wiert toegelegt, want men waerschouwde hem, dat hy wel op syn hoede mogt wesen, en dat 'er in Vrankryk waeren omgekogt, om hem, het zy met vergif, ofte wel by andere bequaeme gelegentheit, om te brengen.

Reid 2. B. *Thuanus lib.* 64. & 66. *Histor. riar. Strada Decade* 2. *lib.* 1. *Meteren* 7. B. *Hooft* 12. B.

By die gelegentheit van de moeyelykheden tot Gent geresen, en de vreese, die 'er was, dat die van Gent sig van de andere Provinciën wilden affonderen, en

ge-

gelyk als een Republic op ſig ſelfs weſen, 1577.
wiſten de vertrouwelingen van de Prins
de ſaeken ſoo nae ſyn oogmerk te ſchic-
ken, dat hy door de Staeten van Vlaen-
deren verſogt wiert, om tot Gent te wil-
len komen, en haer met ſyn tegenwoor-
digheit vereeren, ten einde hy alle ſae-
ken aldaer tot vrede en eendragt wilde
helpen ſchicken, en verhoeden, dat 'er
geen ſcheuring onder de Provinciën, nog
ook tuſſen de Leden van de Provincie
mogt geſchieden. Dit was een byſonde-
re groote eer voor de Prins, en een klein-
achting voor de Hertog van Aerſchot,
die Stadhouder over Vlaenderen was. De Den 29.
Prins liet ſig ook gemackelyk daer toe Decemb.
bewegen, en reisde nae Gent, in 't ge-
ſelſchap van Graef Jan van Naſſau, ſyn
broeder, en met een groot gevolg van
Heeren: daer en boven verſelden hem De Prins
hondert en ſeventig beſoldigde Burgers word ver-
van Antwerpen, om hem tot een Lyf- ſogt binnen Gent
wagt te dienen. Was de Prins te voren te komen,
op een heerlyke en zegepraelende wyſe en word aldaer
ontfangen tot Utrecht, Antwerpen en heerlyk
Bruſſel, die van Gent wilden deſelve daer ingehaelt.
in niet te goed geven, en begeerden in
openbaere blyken van eerbewyſing en
genegentheit voor haer niet te wyken.
De Heer van Croivelde toog de Prins met
twee hondert Gentſe Beſoldelingen te ge-
 moet,

1577. moet, en de Stad genaedert zynde, wiert hy door den Hoog-Bailliuw aen het hooft van de Schepenen ontfangen, en voorts door een groot getal Edellieden, koophuyden, en voornaeme burgers te paerd, wel tot twee hondert in getal, ingehaelt. Daer en boven wierden hem vier hondert besoldigde burgers gegeven, om hem als tot een lyfwagt in de Stad te dienen. Aen de Stads-Poort komende, boden sig vier en vyftig knaepen van de Gildens, ieder met een flambauw in de hand, aen, om hem te geleiden. Langs de straet, daer hy door ging, van de Poort tot aen 't Huys, daer hy in ging, stonden vier en vyftig brandende piktonnen: als hy des avonts ter maeltyd zat, wiert hy door een persoon, die de Gemeinte verbeelde, met een digt verwellekomt, en de twee laeste regelen van elk veers eindigden met dese woorden.

Weest welkom edel Prince binnen onser Steden,
Die in des Heeren naem komt als een Vorst des Vreden.

Voorts wiert hy door de Overheit van de Stadt, en door de vier Leden van Vlaenderen heerlyk ter maeltyd onthaelt, daer en boven deden de vier Caemeren van de Rhetorica aldaer veel schoone vertooningen 't syner eeren: sulks iedereen sig be-

vly-

vlytigde, om de Prins alle eer en vriend- 1577.
ſchap te bewyſen, en de andere Steden
daer in te boven te gaen. Tot Gent zyn-
de handelde de Prins met de Staeten of-
te vier Leden van Vlaenderen, inſonder-
heit ook met de Overheit van de Stad,
om een goed verſtand, vrede en eendragt
met de andere Provinciën en Steden te
onderhouden, mitsgaeders om de ontſlae-
ging van de gevange Heeren te wege te
brengen, ontrent welk laeſte hy nog ee-
nige ſwaerigheden ontmoete. De Heer
de Thou verhaelt, dat de Prins het ſoo *Lib. 64.*
wiſt te ſchicken, dat de Hertog van Aer- *Hiſtoriar.*
ſchot alleen, en ſonder de andere gevan-
ge wiert losgelaeten, om dat hy alleen
niet veel kon uytrechten. Dat hy ſig
geliet, als of hy voor de andere gevan-
ge ook wilde ſpreeken, echter wel mogt
lyden, dat deſelve nog eenigen tyd in be-
waering wierden gehouden.

Op het laeſt van 't jaer verklaerden de Don Jan
Staeten Generael van de Nederlanden, wort vy-
dat ſy Don Jan van Ooſtenryk niet meer and ver-
waeren houdende voor Stadhouder, Gou- klaert.
verneur ofte Capitein Generael van de
voorſeide Landen, maer voor een ver-
breeker van de Pacificatie, door hem be-
ſworen, en voor een vyand van het Vae-
derland: ende over ſulks alle ſyn voor-
ſtanders en aenhangers voor wederſpan-

1577. nige van deſelve Landen, met laſt hem daer voor te houden, en als ſoodanige aen ſyn perſoon en goederen te handelen. De Vergaedering van de Staeten Generael tot Bruſſel, op welker naem alle ſaeken in die tyd wierden beleid, beſtond als doen uyt de Afgeſonde van dertien Nederlandſe Provinciën. Die van Luxemburg, Limburg, Vriesland en Overyſſel hadden aldaer geen Gemachtigden, de twee eerſte waeren de zyde van Don Jan houdende, en waerom de twee laeſte niemant tot de Vergaedering hadden afgeſonden, is ons onbekent.

Alles ging de Prins van Oranje nu nae wenſch, en hy vond ſig tot de hoogſte top van geſag in de Nederlanden gevordert: en daer benevens ſag hy ſig in ſtaet, om den oorlog tegen de Conink van Spanjen met de magt van meeſt alle de Nederlandſe Provinciën te voeren; niets ontbrak 'er meer aen ſyn geluk en voorſpoed, als dat de machtige ſtad Amſterſtam ſteets weigerig bleef, om ſig wederom onder ſyn geſag en Stadhouderſchap te begeven, waer over hy in ongeruſtheit bleef, vermits die Stad de party van Spanjen blyvende houden, geheel Holland vaneengeſcheurt was. De Overheit van die Stad was geheel en al Spaensgeſind, en bleef daer in volharden.

den. Don Jan daer van niet onbewuſt 1577.
zynde, ſtyfde haer daer in, haer vermaenende en aenmoedigende, dat ſy dog ſtandvaſtig by hun voornemen wilden blyven, en niet beſwyken, immers ſig geenſints aen de zyde van de Prins begeven, pryſende haer ſtandvaſtigheit, belovende, dat de Conink haer voor die getrouwe dienſt grootelyks zoude beloonen, en dat hy haer in korten zoude komen ontſetten. Hy achte de getrouwheit van die van Amſterdam (ſeide hy) ſoo hoog, dat hy, alleen om die reden, en om die getrouwe Stad te ontſetten, uyt Spanjen zoude overkomen. Hier door wierden ſy ſoo geſtyft, dat de Prins, wat hy ook eenigen tyd lang deed, het zy met liſt ofte geweld, ofte met minnelyke onderhandeling en voordeelige aenbieding, niet tot ſyn oogmerk kon geraeken.

De Heeren Staeten van Holland waeren deswegen ſeer bekommert, vreeſende, dat ſy daer door genoodſaekt zouden werden, om den oorlog andermael in 't midden van haer Land te moeten voeren, daer ſy in tegendeel, wanneer Amſterdam aen haer zyde was, hoop hadden, om eindeling van den oorlog binnen 's Lants ontlaſt te werden, en den vyand op een anders bodem te konnen ſchutten. Der- 1578. De Prins doed Amſterdam influyten.

hal-

1578. halven hadden sy op het einde van 't vorige jaer eenige Leden uyt den haeren aen den Prins nae Brussel gesonden, om onder meer andere saeken aen hem voor te draegen. Dat die van Amsterdam met geweld bedwongen mogten werden, om sig aen hem te onderwerpen, en de vereischte voldoening van hem te komen ontfangen. De Prins, die altyd tot de sagste middelen overhelde, en hoop had, om die van Amsterdam door vriendelyke onderhandeling over te haelen, wilde geensints tot geweld en daedelykheden verstaen, niet te min gaf hy last, dat men de Stad van verre, soo te waeter als te lande, zoude insluyten, en deselve in de toevoer van levensmiddelen en koophandel belemmeren, om de Overheit aldus tot reden te brengen. Don Jan sulks vernomen hebbende, maekte een groot gerugt daer over, klaegende, dat de Prins, tegen den inhoud van de Pacificatie van Gent, de goede stad Amsterdam, in plaets van aen deselve behoorlyk voldoening te geven, boose en onredelyke voorwaerden sogt op te dringen, en dat hy, om deselve te dwingen sig daer aen te onderwerpen, de stroomen met syn oorlogschepen had beset, en alle de in en uytgangen van de Stad soodaenig beslo-ten, dat de koophandel op de Oostzee

Klagten van Don Jan daer over.

en

en elders geheel en al ſtil ſtond, en van daer wiert getrocken: boven dien, dat hy, door eenige van ſyn uytgeſonde, de Gemeinte ſogt op te wecken, om tegen de Overheit op te ſtaen. 1578.

Eindeling wiert de ſaek ſoo verre gebragt, dat de Overheit van Amſterdam haer Gemachtigde aen de Prins tot Bruſſel ſond, om met hem over de voorwaerden van voldoening te handelen, en het Verdrag wiert door bemiddeling van de Staeten Generael geſloten, echter op het welbehaegen van de Staeten van Holland: ondertuſſen ſond de Prins aen Sonoy en andere bevel, dat ſy geen vyantlykheden meer tegen de Stad zouden ondernemen, en ophouden van deſelve te benaeuwen. De meeſte Hollandſe Steden waeren op die van Amſterdam ſeer verbittert, omdat die Stad, door het ſoo lang houden van de party van Spanjen, de oorſaek was geweeſt, dat de Spanjaerts ſig tot in 't hart van Holland hadden geveſtigt, en dat de gantſche Provincie door den oorlog was bedorven geworden, waer van men de ſmerte nog gevoelde; daer by is het te vermoeden, dat 'er by ſommige Steden een naeryver over de koophandel was, om deſelve by deſe gelegentheit aen Amſterdam te onttrecken. Derhalven weigerden de Staeten

Verdrag met die van Amſterdam, door bemiddeling van de Staeten Generael.

1578. ten van Holland, om de voldoening soo als deselve door de Prins, onder de bemiddeling van de Staeten Generael, was toegestaen, goed te keuren, en aen te nemen, seggende, dat men op die wyse van Amsterdam niet verseekert kon wesen, dat de uytgeweeke burgers sig daer in niet en zouden durven betrouwen, en oversulks niet mogen genieten het voordeel van de Pacificatie van Gent. Dat Holland meer dan te voren in gevaer zoude wesen, want sy waeren voor seeker onderrigt, dat 'er *een heimelyke* onderhandeling door de Overheit van Amsterdam met Don Jan wiert gehouden, en het derhalven te vreesen was, dat Holland wederom den geheelen oorlog op den hals zoude krygen. Die vrees was niet ongegrond, en daerom weigerden de Staeten de beletselen, tegen Amsterdam af te doen, en in tegendeel besloten sy, die Stad meer en meer te benaeuwen, om deselve aldus tot het aennemen van beter en redelyker voorwaerde te dwingen. Die van Amsterdam, sulks verstaende, hadden een vermoeden, dat de Prins niet opregtelyk met haer handelde, en sonden andermael haer Gemachtigde, om haer beklag daer over te doen. De Prins toonde sig seer t'onvrede, en schreef aen de Staeten: dewyle hy

De Staeten van Holland weigeren het goed te keuren.

hy met die van Amsterdam was verdrae- 1578.
gen, naer inhoud van het afschrift, dat hy haer albereits te voren had gesonden, hy redelyk en behoorlyk vond, dat alle beletselen, soo te waeter als te lande, wierden afgedaen, opdat die van Amsterdam aldus het voordeel van de Pacificatie van Gent mogten genieten: dat hy hen dienvolgende versogt, en niet te min gelaste, van aenstonts, en op sigt van syn brief, daer aen te voldoen. Het komt ons nogtans seer waerschynelyk voor, dat de Prins in desen *listig* handelde, en wel mogt lyden, dat de Staeten van Holland dit verdrag niet goedkeurden, nog gestand wilden doen. Want de voldoening was te veel tot voordeel van die van Amsterdam, en sy waeren daer door, soo wel als te voren, genoegsaem onafhankelyk van de Prins, gelyk de Heeren Staeten van Holland wel aenmerkten. Nu spraeken de Staeten Generael nogtans voor die van Amsterdam, en hy had dat Verdrag op haer bemiddeling niet konnen weigeren te sluyten, maer hy maekte, soo wy vermoeden, onder de hand, dat de Staeten het weigerden goed te keuren. Want indien het hem ernst was geweest, zouden de Staeten sig tegen syn bevelen niet gesteld hebben gehad, en hy had te veel gesag daer toe, om te lyden,

1578. dat een Verdrag, door hem gesloten, niet en wierde goedgekeurt. De Staeten, om niet geheel ongehoorsaem aen de Prins te wesen, stonden toe, dat 'er eenige weinige levensmiddelen, met turf en hout, dog in kleine schuyten, binnen Amsterdam gebragt mogten werden, en ondertussen besloten sy, om de redenen van haer gedrag en beswaering tegen die van Amsterdam aen de Prins te senden. Niet te min nog bekommert zynde, dat Holland, door middel van Amsterdam, wel in de vorige onheilen en rampen mogt vervallen, besloten sy ook, dat men tot verseekertheit van den Lande van Holland en van Zeeland in 't bysonder, en van alle de Nederlandse Provinciën in 't gemeen, de stad Amsterdam op de eene ofte de andere bequaeme en listige wyse zoude sien te bemagtigen, en wederbrengen onder de gehoorsaemheit van de Prins, sonder nogtans eenige overlast of plundering aen de Ingesetenen, het zy Geestelyke ofte Weereldlyke, te plegen. De Prins heeft sig hier buyten gehouden, en de aenslag is op naem en door last van de Staeten van Holland aengeleid en uytgevoert, nogtans is 'er ook een welgegrond vermoeden, dat hy niet alleen daer van kennis heeft gehad, maer dat hy het onder de hand soo had beleid, om de haete-

Aenslag om Amsterdam door list te bemagtigen.

telykheit daer van te ontgaen. Want men vind in de Acte van den Oversten Helling, gegeven aen de gene, die sig tot den aenslag lieten gebruyken, de naervolgende woorden. *Hier tegen belooft de voorschreve Overste, Jonkr. Herman van Helling, van wegen syn Excellentie en de Staeten van Holland, indien dese aenslag gelucken wilde, eenen iegelyk, die sig tot desen tocht gebruyken laeten, twee maenden soldy &c.* Ingevolge van dien, wierden alle Overste en krygslieden, in dienst ofte eed van de Prins mitsgaeders van de Landen van Holland en Zeeland zynde, gelast en machtig gemaekt, om de stad Amsterdam te veroveren, ofte sig van deselve te verseekeren, met belofte van een eerlyke belooning voor de gene, die sig daer in wel mogten quyten. De aenslag wiert den Oversten Helling aenbevolen, en men beschikte hem ten dien einde tien vendelen voetknegten: onder de Hopliede was ook Nicolaes Ruychaever, een Amsterdammer van geboorte, en wie bygevolge de gelegentheit van de Stad wel bekent was. Sy maekten een aenslag op de Haerlemmer Poort, en bemagtigden deselve, waer nae vier vendelen voetknegten in de Stad trocken, tot voor het Stadhuys toe, alwaer de Burgers met 1578.

1578. het Stadskrygsvolk, aldaer de wagt hebbende, sig soo dapper verweerden, dat 'er van wederzyden verscheide sneuvelden, en daer wiert op den Dam wel vier ueren lang gevogten, tot dat de Overste Helling wiert dood geschoten. De ses andere vendels krygsknegten, die mede tot de ondernemingе geschikt waeren, en de vier eerste moesten volgen en ondersteunen, bleven achter, of quaemen *niet op* haer tyd, sulks die vier vendels te swak zynde, het te quaed kregen, en sig op de vlugt moesten begeven; de dappere Hopman Ruychaever, de sig in alle gelegentheden seer wel en kloekmodig had gedraegen, en den Lande wel had gedient, wier in koelen moede, en nae dat hy sig gevangen had gegeven, vermoord.

Die mislukt.

Dese mislukte aenslag maekte veel gerugt het geheele Land door: die van Amsterdam deden haer beklag deswegen aen de Staeten Generael, die vervolgens in een brief aen de Prins vertoonden de quaede gevolgen, die daer uyt stonden te rysen, en het naedenken, dat men deswegen tegen hem opvatte, met versoek, van sig nopende de regte gelegentheit der saek te laeten onderrichten, en de schuldige te doen straffen. De Prins geliet sig, als of hy op de Staeten van Holland en de ondernemers seer gestoord was, daer

by betuygende, dat hy in goeden gemoede kon verklaeren, dat de aenslag sonder syn kennis was geschiet. De Staeten, in schyn, om de Prins genoegen te geven, en hem te bevredigen, sonden eenige Gemachtigde aen hem, met een schriftelyk Vertoog van de redenen van beswaering en bekommering, die sy tegen die van Amsterdam hadden, waer door sy bewogen waeren geworden, om sulks te ondernemen. De Prins liet sig hier mede ligt bevredigen, seggende, dewyle het nu aldus geschied was, men sien moest, hoe dat men de Generaele Staeten en die van Amsterdam best voldoening zoude konnen geven, onder de meeste verseekertheit van den Lande. De Afgesonde van de Staeten vertoonden daer benevens, dat sy vastelyk besloten hadden, niet te sullen ophouden, voor dat sy de stad Amsterdam, het zy met geweld, ofte by een goed Verdrag, onder het bestier en Stadhouderschap van de Prins hadden gebragt, het koste ook wat het mogt, dewyle sy anderſints nog verseekert, nog gerust konden wesen. Dog de Prins maekte swaerigheit, om iets meer tegen Amsterdam te ondernemen, seggende, dat het veel goed en bloed zoude kosten, eer men soodaenig een Stad met geweld kon dwingen: waer op de 1578.

1578. Afgesonde van de Staeten tot antwoord gaeven, dat sy goede kondschap hadden van de oneenigheden binnen de Stad geresen, waer uyt men mogt hoopen, dat de Overheit wel genoodsaekt zoude werden, om de voldoening op redelyke voorwaerden aen te nemen. Ende ingevalle men des niet tegenstaende tot openbaer geweld moest komen, dat sy de somme van hondert en vyftig duysend guldens, die daer toe wiert vereischt, zouden tragten te vinden en op te brengen, dewyle hen soo veel aen de stad Amsterdam was gelegen. Hier op liet de Prins de Staeten met de saek begaen, hy wenschte soo wel als de Staeten, dat 'er een goed en spoedig einde van de saek wiert gemaekt, en het was hem genoeg, dat de daedelykheden niet op syn naem, ofte door syn bevel, maer op die van de Staeten wierden gepleegt, om sig aldus by de Staeten Generael daer over te verschoonen. Men ging dan voort met Amsterdam nog meer, en van naeby te benaeuwen en in te sluyten, en de Staeten gaeven ten dien einde last aen Sonoy, die ook niet in gebreke bleef, van alle aenkomsten van de Stad soodaenig met krygsvolk te bezetten, dat niemant uyt ofte in de Stad kon komen. Die van de Stad deden

haer

haer beklag deswegen aen Sonoy, ver- 1578.
soekende te mogen weten, door wiens last sy aldus wierden belegert, en vyandlyk gehandelt, opdat sy ook weten mogten, hoe sy sig daer in zouden hebben te gedraegen. Hier op antwoorde Sonoy, dat hy aldaer met syn volk door last van de Staeten van Holland was gekomen, niet om eenige vyandlykheden te plegen, maer om te beletten, dat de algemeene vyand niets op de Stad, tot naedeel van 't gemeene Land, mogt ondernemen. Ondertussen begonnen de saecken aldaer, wanneer men somtyts malkanderen te nae quam, tot openbaere vyandlykheden uyt te bersten: ook viel het soo gemackelyk niet om Amsterdam te dwingen, want sy begonnen haer sluysen open te setten, en het platte land onder waeter te doen loopen, waer uyt te vreesen stond, dat niet alleen gansch Amstelland, maer ook een groot gedeelte van Rhynland en van den Lande van Utrecht, door het waeter overstroomt zoude werden: ende om de Stad uyt te hongeren, was ook geen kans, alsoo deselve van levensvoorraed en krygsbehoeften wel was voorsien. Niet te min, de overstrooming, en het verderf van 't Land, was ook in toekomende het verderf van de Stad, en daerom wierden die

1578. van Amsterdam wyslyk te raede van haer Gemachtigde aen de Staeten van Holland, binnen Delft vergaedert, te senden, om te vernemen, hoe sy uyt die swaerigheit konden geraeken, en een goed Verdrag sluyten: dog voor die tyd vrugteloos. De Staeten gunden eenigen tyd aen de Afgesonde van Amsterdam, om naer huys te gaen, en sig naeder te beraeden, met een stilstand van waepenen, geduerende de tyd van ses daegen, die daer nae nog voor vier daegen wiert verlengt. De Afgesonde, ingevolge van dien, aen de Overheit verslag gedaen hebbende van den staet der onderhandeling, hoe verre deselve was gebragt, en waer in dat het overige verschil bestond, wierden wederom gemagtigt om nae den Haege te reisen, en de onderhandeling met de Heeren Staeten van Holland aldaer te hervatten, en, soo veel doenlyk, tot een goed einde te brengen. De Heeren Staeten van Utrecht immiddels siende, hoe dat de verbittering daegelyks grooter wiert, en bedugt zynde, dat deselve tot openbaere vyandschap verder mogt uytbersten, waer uyt seer groote onheilen, schaede en ongemacken, niet alleen voor Holland, maer selfs voor Utrecht stonden te vreesen, sonden ook eenige Gemachtigde nae den Haege aen de Heeren

ren Staeten van Holland, om deselve 1578.
tot vrede en inschicking te vermaenen, en haer dienst tot bemiddeling aen te bieden. Sy vertoonden, in 't breede, de groote ongemacken, die te vreesen waeren, indien het verschil niet in der minne wiert gevonden, biddende, dat sy dog alle geweld wilden schuwen, soo om haer selfs als die van Utrechts wille, die, als Naebueren, haer deel aen de schaede en ongemacken te verwagten hadden, dat sy dog de vrede en sagte middelen voor den oorlog wilden stellen. De Staeten van Holland bedankten de Afgesonde van Utrecht voor derselver sorgvuldigheit en genege aenbieding tot bemiddeling van de verschillen, verklaerende, dat sy deselve geern wilden aennemen, en stelden hen de stucken van het verschil ten dien einde in handen, daer by voegende, het haer leet te wesen, dat die saek tot hier toe nog niet ingeschikt was geworden, ter oorsaek van de groote hardneckigheit van die van Amsterdam, die soo styf op eenige stucken bleven staen, dat deselve niet ingewilligt konden werden, ten zy men de verseekertheit en bescherming van het Land wilde verwaerloosen; want dat men op die wyse nog minder van Amsterdam verseekert zoude wesen, als te voren, en

1578. het in haer magt zoude blyven, om het Land wederom op een nieuw in 't verderf te brengen. De Utrechtse Middelaers gingen daer op by die van Amsterdam, om deselve insgelyks te overreeden, van de saek te willen inschicken, en soo stipt op haer stuk niet te blyven staen: in den beginne begeerden de Gemachtigde van Amsterdam daer nae niet te luysteren, en bleven soo vast by haer eisch, dat de Staeten van Holland alle verdere onderhandeling wilden afbreeken, dog die van Utrecht gingen wederom tussen beiden, en bleven soodaenig met een onvermoeide vlyt en sorg aenhouden, dat het Verdrag eindeling ten wederzyts genoegen wiert gesloten en geteekent, tot groote blydschap van alle Ingesetenen, soo van Holland als van Utrecht, maer bysonder van de uytgeweeke Amsterdamsse burgers, die nu wederom in de Stad mogten keeren, en haer goederen aenvaerden. De Gemagtigde van de Heeren Staeten van Utrecht behaelden hier mede groote eer en dank. Sy hadden een goede en heilsaeme dienst gedaen, waer over de Heeren Staeten van Holland deselve hooglyk bedankten, en vervolgens op een heusche wyse hartelyk ter maeltyd onthaelden.

Het Verdrag word met die van Amsterdam gesloten. Den 8. February.

De voornaemste en wesentlykste inhoud

houd van dat Verdrag, was. *Dat binnen de stad Amsterdam, en in de Vryheit en Ambagts-Heerlykheit van deselve, geen andere Godsdienst mogt gepredikt, geleerd, nog geoeffent worden, dan de oude Algemeene Roomsse Godsdienst, en dat niemant, van wat staet ofte beroep hy mogt wesen, iets zoude mogen doen, ofte ondernemen tegen de gemeene rust en vrede, sonderling ook niet, tegen de Roomsse Godsdienst ofte oeffening van deselve.*

1578. Inhoud van het selve. *Dit Verdrag is daer nae op den 20. Decemb. 1581. verandert, en een ander tot wederzyds genoegen gesloten. Bor 2. D. 16. B.*

Nogtans mogt een iegelyk binnen de Stad woonen en verkeeren, sonder tot het onderhouden van de plegtigheden der Roomsse Godsdienst gedwongen te worden.

Het zoude een iegelyk ook geoorlooft wesen, om de oeffening der Gereformeerde Godsdienst, die echter buyten de stad, Vrydom, en Ambagts-Heerlykheit moest gedaen werden, by te woonen.

Het krygsvolk, by de Stad aengenomen, moest afgedankt werden, sonder dat het haer geoorlooft zoude wesen, om in toekomende iemant in dienst ofte waerdgeld aen te nemen, dan met bewilliging van de Prins, en voorgaende kennis van de Staeten.

Dog opdat alle Geestelyke en Weereldlyke, de Overheden en burgers, mits-

1578. *gaeders de vreemde en inlandse Kooplieden in verseekertheit gestelt mogten werden, en tegen alle ongemacken behoed, en om alle oneenigheit onrust ofte beroerte voor te komen, zouden de Prins en de Staeten, ten koste van het gemeen Land, en uyt het lichaem van de Gemeinte der Stad, aennemen vier, vyf ofte ses hondert besoldelingen, om deselve ten hoogsten onder vier vendelen te verdeelen, ten believen van de Prins en van de Staeten. Welke besoldelingen niet anders gebruykt mogten werden, binnen ofte buyten de Stad, als tot het onderhouden van de Pacificatie van Gent, en van het tegenwoordig Verdrag, mitsgaeders tot verseekertheit en gerustheit van de Stad. Ook zouden de Prins en de Staeten niet vermogen, deselve besoldelingen by afdanking te verminderen, onder de vier hondert hoofden, als met toestemming van de Overheit der Stad, betaelt uyt 's Lands gemeene middelen, die binnen de Stad wierden geheven.*

De Stad mogt met geen krygsvolk door de Prins nog door de Staeten t' eenigen tyd belast werden, ten waere de hooge nood van den vyand sulks mogt komen te vereisschen, in welk geval sy den eed aen de Stad moesten doen, en, de nood ophoudende, daer uyt getogen werden: ook

zou-

zoude geen krygsvolk door de Stad mogen trecken, dan met believen van de Overheit van deselve. 1578.

Die van Amsterdam moesten, om des noods wille, gedoogen, dat de Convoygelden, by die van Holland en Zeeland opgestelt, ofte by gemeene bewilliging van de Staeten op te stellen, mede binnen de voorschreve Stad ontfangen zouden werden, onvermindert haer Voorrechten daer tegen, en sonder dat het in gevolg voor het toekomende getrocken zoude werden.

Daer tegen zouden sy vry en ontlast blyven van alle de schulden en lasten van Holland en Zeeland, gemaekt zedert den jaere 1572.

Aldus sag de Prins van Oranje alle de Steden en Leden van Holland en Zeeland te gelyk met Utrecht wederom vereenigt, en onder syn Stadhouderschap gebragt, waer door hy sig in staet vond, om den vyand buyten de paelen van die Landen te keeren, en den oorlog met gesaementlyke magt tegen Spanjen te voeren, ingevalle de andere Nederlandse Provinciën in verwarring mogten geraeken, ofte overheert worden. Dog het baerde hem een groote ongerustheit, dat de Overheit van Amsterdam sig niet vrywillig, maer nae groote tegenstreving, en ge-

De Prins' doed de Overheit van Amsterdam te saemen met de Roomse Geestelyke uytsetten.

1578. gelyk als gedwongen en geperst; aan hem had onderworpen, en boven dien, de Roomsse Godsdienst, te gelyk met de Spanjaerts, seer toegedaen bleef, soo dat hy reden had om bekommert te wesen, dat die Stad sig, by de eerste bequame gelegentheit, wel wederom tot den vyand mogt keeren, tot een onherstelbaer verlies voor Holland. Om daer tegen te voorsien, soo lang de vorige Regeerders in bediening bleven, was niet doenlyk, en om de Regeering buyten tyts, en op een buytengewoone wyse, te veranderen, was voor hem niet raedsaem, want men zoude niet naegelaeten hebben, hem voor de gantsche weereld van onwettige handeling en quaede trouw, in het opentlyk verbreeken van het Verdrag, te beschuldigen. Om echter tot syn oogmerk te geraeken, sonder dat het scheen van hem te komen, stelde hy, nae syn gewone handeling, een list in 't werk, die hem wel gelukte. De uytgeweeke burgers waeren, ingevolge van het Verdrag, wederom in de Stad, en in het bezit van haer goederen gekomen, sy waeren meest alle van de Gereformeerde Godsdienst, sulks sy de party van de Gereformeerden in de Stad seer versterkten. Ook hadden sy weinig genoegen in het Verdrag, want sy mogten binnen de Stad en deselfs

rechts-

rechtsgebied geen oeffening van haer 1578.
Godsdienst doen, en sy begonden aenstonts daer over te yveren. Om de Overheit haetelyker te maeken, verspreide men, dat Don Jan een goed verstand met deselve bleef houden, en dat hy van voornemen was, om een aenslag op de Stad te maeken, 't welk niet onwaerschynelyk was. Vervolgens quam Mr. Willem Bardesius, een Amsterdammer van geboorte en opvoeding, en wiens vaeder het Schout-Ampt van de Stad voor desen had bekleed, ook in Amsterdam. Hy was te voren door de Prins in veel saeken en gelegentheden, en voornaementlyk in West-Vriesland en het Noorder-Quartier, gebruykt geweest, en had goede diensten gedaen. Dese nam aen de saeken ten dienst van de Prins en Gereformeerden te beleiden, en Sonoy kreeg een heimelyke last, om hem, des nood, met volk van oorlog by te staen. Hy maekte een groote aenhang in de Stad, en schikte alles, wat noodig was, om syn voornemen wel uyt te voeren, en om hem in tyds bystand te doen, deed Sonoy aen de Hoplieden van de Bezettingen tot Munnickendam, Saerdam en elders, naest en ontrent Amsterdam leggende, waerschouwen, dat sy haer volk in alle stilheit vaerdig zouden houden, om aenstonts, op het eerste be-

1578. bevel, uyt te trecken. Vervolgens nam men de gelegentheit waer, dat 'er verschil tussen de Overheit en de Burgery was ontstaen, over het vermaeken of vervullen van de Schuttery, soo dat men de Gereformeerden onder dat voorwendsel in de waepenen bragt: sig nu sterk genoeg siende, naemen sy den Schout, Burgemeesters, Schepenen en alle de Regeerders gevangen; voorts ook de meeste Paepen, en alle de Bedel-Munnicken, sy bragten deselve alle te saemen in schepen, en deden dense aenstonts afvaeren, en uyt de Stad vertrecken. Dit alles geschiede sonder eenige de minste beweging, wanordre ofte bloedstorting, dat te verwonderen is; de Roomsgesinde bekreunden sig des niet, soo dat het schynt, dat die Spaensgesinde Overheit by de Gemeinte selfs niet wel gesien was, en dat deselve een weersin in haer gedrag had. Dit geschiet zynde, gingen sy naer het Clooster van de Grauw-Broeders, en beroofden het selve, de Beelden in stucken smytende, en de Altaeren afwerpende, sonder eenige verdere buytensporigheit te plegen, en daer mede geraekte de Stad in rust. In plaets van de uytgezette Regeerders, wierden andere door de Prins aengestelt, op wie hy sig beter kon betrouwen, en Mr. Willem Bardesius wiert tot belooning van

syn

fyn goede dienften tot Burgemeefter verheven. 1578.

Het aenftellen van de Prins tot Stadhouder ofte Ruwaerd van Braband, en fyn groot gefag by de Gemeinte aen de eene zyde, en het ontbieden van de Aerts-Hertog Mathias aen de andere, maekte een groote beweging, misnoegen, kuypery en verdeeltheit onder de Nederlandfe groote Edellieden en voornaemfte Regeerders, waer uyt niet anders dan verwarring tot ondergank van de Gemeene faek kon fpruyten. De Hertog van Aerfchot en fyn aenhang, die met het ontbieden van de Aerts-Hertog Mathias getragt had het groot gefag van de Prins te befnoeyen, en het bewind van faeken felfs in handen te krygen, om de Prins vervolgens wederom naer Holland en Zeeland te fenden, daer hy van daen was gekomen, fag nu tot fyn leetwefen, dat hy in fyn verwagting was bedrogen. Want de Prins was hem veel te gaeuw, te meer, om dat hy door den oorlog, die hy foo lang tegen de Spanjaerts had gevoert, en door den yver, die hy fteets voor de Vryheit deed blyken, het vertrouwen van de Gemeinte en haer genegentheit won. Syn tegenftrevers ftelden derhalven op nieuws alle haer vermogen en konftenaryen in 't werk, om

Verdeeltheit over het gefag van de Prins, en kuypery tegen hem.

Languet Epift. 133. *Meteren* 7. *B.*

1578. om de saeken van het Land meer en meer te verwarren, en de Prins daer door in verlegentheit te brengen, nu met de overdragt van het Gouvernement aen den Aerts-Hertog moeyelyk te maeken, en dan wederom, met den Hertog van Anjou voor te slaen. De Spaensgesinde ondertussen deden haer voordeel daer mede, en dreven, dat men sig best met *Don* Jan behoorde te verdraegen en verzoenen, die, daer van ook verwittigt zynde, niet naeliet het vier van tweedragt, soo veel hy kon, aen te blaesen.

Staetkundé en voorsigtigheit van de Prins.

De Prins bespeurde wel, dat de nyd en afgunst van sommige Heeren tegen hem de eigentlyke oorsaek van alle die bewegingen was, en hy voorsag, dat die oneenigheit het Land niet alleen schaedelyk zoude wesen, maer dat deselve tot geheel verderf van hem en syn party zoude strecken. Derhalven gebruykte hy die staetkundige voorsigtigheit, dat hy sig geliet, als of hy de rechte oorsaek daer van niet en merkte, en als of het een saek was, die niet hem in syn bysonder, maer het gemeene Land, en de belangen van de Aerts-Hertog raekte. Hy stelde dan alle syn bequaemheit in 't werk, om syn bitterste wederpartyen te winnen, en een iegelyk te overreeden, dat het Land door die tweespalt in het uyterste verderf stond

te

te vallen, dat de vyand buyten twyffel syn voordeel daer mede zoude doen, en dat de Keyser, siende, hoe onwaerdig men met de Aerts-Hertog, syn Broeder, handelde, sulks voor een groote hoon en smaed zoude opnemen, dat 'er derhalven niets beter was, als de Regeering deser Landen ten eersten aen den Aerts-Hertog over te draegen. Dit vertoog vond soo veel ingang, dat 'er besloten wiert, de voorwaerden van de Overdragt op te stellen, en deselve aen den Aerts-Hertog te senden, die vervolgens by hem wierden aengenomen, en daer op wiert hy tot Brussel seer heerlyk ingehaelt.

1578.

De Aerts-Hertog word ingehaelt.

De voornaemste inhoud van de Voorwaerden der Overdragt bestond in het naervolgende. *Dat de Aerts-Hertog het Land moest regeeren met een Raed van Staete, waer van de Leden moesten wesen ingeboren van den Lande, daer toe bequaem, en getrouwe goede Patriotten, niet wesende staetzuchtig ofte gierig, en boven al niet deelachtig geweest hebbende in de voorgaende beroerten; daer benevens geleert en ervaeren, soo wel in de saeken van staet als van oorlog.*

Inhoud van het Verdrag met de Aerts-Hertog.

De Leden van den Raed moesten verkoren worden by de Generaele Staeten.

1578. *Op alle saeken, ter kennis van de Raed behoorende, moest men met meerderheit van stemmen besluyten, sonder dat de Gouverneur Generael hem met eenigen Geheimen Achter Raed mogt behel- pen.*

De Gouverneur en Raeden vermogten niet iets van gewigt te doen, dat de Generaliteit eigentlyk raekte, als naementlyk, het toestaen van Beden, en lichting van geld, breeking van vrede ofte oorlog, en het maeken van Verbonden met uytheemsse Vorsten en Volkeren. Ook niet te maeken eenige Placcaeten en Ordonnantiën, invoeren de eenige nieuwe gebruyken en gewoonten, sonder alvorens daer op in te nemen het goeddunken van de Staeten Generael, daer toe wettelyk vergadert zynde, ofte wel van de Staeten van elke Provincie, nae 't gebruyk der selve.

Verders was de Gouverneur en Raed gehouden, om ingevolge de Pacificatie van Gent wederom op te rechten ende te herstellen de Voorrechten en loffelyke gewoonten, die men kon bewysen geschonden, verbrooken, ofte met geweld te niet gedaen te zyn geweest.

De Staeten Generael mogten vergadert blyven, tot beleid van de saeken va

van den Lande, soo lang het hen goed-dunken zoude: ook zouden sy mogen by-eenkomen en vergaedert blyven t'elkens en soo dikwyls, als het haer zoude believen: selfs mogten, op versoek van eenige Provincie ofte Land, om voorvallende saeken van gewigt, de andere Provinciën byeenkomen en vergaederen, sonder eenig verder bevel ofte toestemming van den Gouverneur daer op te moeten verwagten of verkrygen. Insgelyks zouden de Staeten in elke Provincie mogen vergaederen, t'allen tyde, en soo dikwyls als het deselve zoude believen. 1578.

De Pacificatie van Gent moest in alle syn deelen onderhouden en naegekomen werden.

De Gouverneur Generael zoude de gewoone Lyfwagt van Hellebardiers hebben, sonder deselve echter te mogen vermeerderen, dan by goedvinden van de Staeten.

Insgelyks zoude hy en syn Raeden mogen stellen het Hooft van het Leger, en de verdere hooge Ampten van het krygsvolk begeven; sonder dat hy nogtans eenig buyten gewoon volk van oorlog mogt aennemen, dan by bewilliging van de Staeten.

Gelyk hy mede niet bevoegt zoude wesen,

1578. *sen, om eenige bezetting van krygsvolk in de Steden te leggen, sonder de bewilliging van de Staeten, en sonder de Overheit van de Steden daer op te hooren, tan waere in hoogdringende en klaerblykelyke nood.*

Hy vermogt geen Stadhouders over de bysondere Provinciën aen te stellen, dan by raed en met toestemming van de Provincie, daer hy over wiert gestelt; en soo het eenigsints doenlyk was, moest de Stadhouder syn wooning houden in deselve Provincie, en aldaer gegoed en geerft wesen.

Alle Penningen, by de Staeten ingewilligt, moesten gehandelt en besteed werden by beleid van de Staeten selfs, ofte by de gene, die sy daer toe zouden stellen.

De Staeten mogten, des nood, aennemen de aenbiedingen van hulp, by de naebuerige Coningen en Vorsten werdende gedaen, bysonder, soo men deselve den oorlog wilde aendoen, wesende de Gouverneur in dat geval gebouden sulks goed te vinden en nae te komen.

De Casteelen, in welker afbreeking de Staeten albereits hadden bewilligt, en die nog niet afgebrooken waeren, zouden met 'er daed afgeworpen moeten werden: En nopende de andere, waer over men

men bekommert mogt wesen, dat deselve in toekomende tot verdrucking van de Landen konden dienen, zouden de Generaele Staeten sig naeder beraeden. 1578.

Daerenboven zoude de Aerts-Hertog, geduerende den tyd dat hy in 't Gouvernement Generael was, niet vermogen iemant in syn dienst aen te nemen, hy en waere ingeboren van den Lande, behalven de gene, die hy in syn gevolg had medegebragt, ofte die in 't bysonder, door last van de Staeten selfs, soo sy vreemdelingen waeren, tot syn dienst zouden werden toegelaeten: soo nogtans, dat sy sig geen saeken, de Regeering van den Lande raekende, mogten onderwinden, nog naer eenige Bedieningen staen.

Voorts wiert tot besluyt daer by gevoegt. *Ingevalle de Aerts-Hertog eenige van die voorwaerden quam te verbreeken, de Staeten voor af betuygden, dat het haer geoorloeft zoude wesen, nae voorgaende vermaening, en by weigering van de inbreuk te verbeteren, de waepenen aen te nemen tot hun wettige bescherming, soo tegen de Aerts-Hertog selfs, als tegen alle andere.*

Uyt den inhoud van die Instructie, en de uytdruckelyke betuyging op het einde van deselve gedaen, kan men klaer be-

1578. speuren, hoe seer de Staeten bekommert waeren, dat de Gouverneur Generael, met de Raed van Staete hem bygevoegt, deselve wegen zoude inslaen, die de vorige hadden betreden, en dat sy sig met 'er tyd van haer gesag, tot naedeel van de Vryheit der Provinciën, zouden bedienen. Alle de Voorwaerden, hier boven gemelt, zyn de wesentlykste Rechten en Vryheden, die aen de Staeten van den Lande, in opsigt van de Vorst, wettig toebehoorden, en die soo dikwyls en op sulken hooggaende wyse verbrooken waeren geworden.

Toeleg om de Prins van het Ruaertschap van Braband te versteeken.

Maer nu moest de Prins van Oranje wederom een hevige aenstoot lyden. *Hy* was te voren, gelyk gemelt is, tot Stadhouder ofte Ruwaert van Braband verkoren, in een tyd, dat 'er geen Gouverneur Generael was. Dog de Aerts-Hertog Mathias nu daer toe verheven zynde, verviel dat aensienlyke Eer-Ampt van de Prins, ter oorsaek die Provincie geen bysondere Stadhouder pleeg te hebben, maer onmiddelyk te staen onder het bevel van den Gouverneur Generael, sulks de Aerts-Hertog nu eigentlyk mede Stadhouder van Braband moest wesen. De wederstrevers van de Prins maekten een kuypery tegen hem, om hem van dat Ruwaertschap te versteeken, ofte hem te nood-

noodsaeken van dat neder te leggen, maer 1578.
alle haer poogingen waeren te vergeefs, selfs wist hy sig daer van soodaenig tot syn voordeel te bedienen, dat deselve veel eer tot syn verheffing quaemen te strecken. Hy had geen de minste gedagten om dat Ampt af te staen, want het was hem van te groote aengelegentheit, nogtans waeren de redenen, die tegen hem ingebragt wierden, seer wel gegrond, en konden niet tegengesprooken worden. De Prins was noyt verlegen, om in het gene hy had ondernomen, op de eene ofte de andere wyse tot syn oogmerk te geraeken: hy wist syn eige belangen altyd met den yver voor de Vryheit, en met het behoud en welwesen van het Land te bedecken, sulks men in verscheide saeken en handelingen, daer hy syn grootheit en eige belangen in beoogde, zoude gesegt hebben, dat hy met een zuyvere meining te werk ging. Ende als hy de saeken, die hy voornam, niet volslaegen kon doordringen, wist hy altyd, onder die gewoone bepaelingen, *alleen voor die tyd, en by wege van voorraed, en sonder dat het tot een naedeelig gevolg in toekomende getrocken mag werden*, ofte andere diergelyke, tot syn oogmerk te geraeken. Soo ging het hier ook, hy vertoonde aen de Staeten, dat het maer

1577. voor een tyd was, dat hy het Ruwaert-schap wilde behouden, en dat den dienst van den Lande daer aen merkelyk was gelegen, derhalven wiert, naer een hevige twist, by meerderheit van stemmen besloten: Dat de Prins in het Stadhouders Ampt van Braband zoude blyven, ter tyd toe, de saeken van het Land bevredigt zouden wesen, en dat by de Staeten Generael, ingevolge de Pacificatie van Gent, alsulke goede ordre op den staet van het Land zoude wesen gestelt, als het betaemde, behoudens dat de *Prins*, in opsigt van syn Ampt, aen den Gouverneur Generael onderworpen zoude wesen. Dit was nog niet genoeg, maer de Prins gebruykte in tyds syn vrienden, die hy in de Vergaedering had, en hy wist boven dien een besluyt van de Staeten Generael uyt te werken, waer by de Aerts-Hertog wiert versogt en gebeden, dat hy, aengemerkt syn jonkheit, den Prins van Oranje tot syn Luytenant Generael in de Regeering wilde verkiesen, gelyk ook aenstonds geschiede, tot groote spyt van syn wederstrevers en benyders.

Hy word daer in gehandhaeft, en bekomt daer en boven het Luytenant Generaelschap van de Aerts-Hertog.

Als nu de Aerts-Hertog Mathias tot Brussel heerlyk was ingehaelt, wiert hy, te saemen met de Prins van Oranje, naer het Raedhuys gebragt, daer sy beide wegens de Generaele Staeten minnelyk wierden

ont

ontfangen en begroet, en vervolgens geleid naer de Puye van het Raedhuys, die ten dien einde cierlyk was opgeschikt, alwaer de Griffier van de Staeten Generael in 't openbaer, en ten aenhooren van een iegelyk, voorlas de stucken en Voorwaerden, waer op de Aerts-Hertog tot Gouverneur Generael wiert ontfangen, met den eed daer toe dienende, welke door den Aerts-Hertog gedaen zynde, keerde hy sig tot den Prins van Oranje, hem versoekende, dat hy den last van de Regeering en het gebied als syn Luytenant Generael wilde aenvaerden; welke last vervolgens door den Prins gewillig aengenomen werdende, wiert den eed aen hem mede voorgelesen, houdende: *Dat hy als Stadhouder, en de saeken doende van den Doorluchtigen Prince Mathias, Aerts-Hertog van Oostenryk, als des Catholyken Coninks Stadhouder, Gouverneur en Capitein Generael in dese syne Nederlanden, op syn Princelyk woord en trouw beloofde, de Staeten van alle de Nederlanden in 't gemeen, en de Staeten en Leden van de Provinciën in 't bysonder, te houden in haer Voorrechten, Vryheden ende oude Herkomens. Dat hy den inhoud van de Instructie, aen de Aerts-Hertog voorgelesen, en by hem besworen, getrouwelyk* 1578.

1578. *lyk zoude naerkomen, sonder deselve op eenigerhande wyse ofte onder eenige uytvlugten tegen te gaen.* Die plegtigheit wiert vervolgens mét een prachtige maeltyd besloten.

Aldus sien wy den Prins van Oranje tot de hoogste top van eer en gesag in de Nederlanden gestegen: het Gouvernement Generael der Nederlanden was langen tyd te voren het voorwerp van syn begeerte geweest, en het toppunt daer hy nae streefde; het is wel waer, dat hy de eernaem daer niet van voerde, maer als Luytenant Generael van de Aerts-Hertog Mathias hadde hy de gantsche klem van de Regeering in handen, de Aerts-Hertog diende maer voor een schaduwe, en de Prins hadde het gesag. Hy kon sig echter niet lang in die verheve staet houden, de magt van de Conink van Spanjen was te groot, de naeryver van verscheide Nederlandse Heeren tegen syn nieuwe waerdigheit en groot gesag te bitter, en de verdeeltheden binnen 's Lants te gevaerlyk, om sig lang in die verheve post te handhaeven, soo dat wy hem wel haest met oneindige moeyelykheden, verdeeltheden en wisselvalligheden sullen sien worstelen, waer door hy genoodsaekt is geworden de gedagten van het Gouvernement Generael te laeten

ten vaeren, en eindeling syn toevlugt, 1578.
gelyk te voren, tot Holland en Zeeland te nemen.

Don Jan van Oostenryk hoorende, hoe dat de Staeten den Aerts-Hertog Mathias tot Gouverneur Generael der Nederlanden hadden aengenomen, en de Prins van Oranje tot syn Luytenant Generael in de Regeering gestelt, was daer over uytnemende gestoort, en bereide sig met alle magt ten oorlog; hy trok syn krygsvolk in 't Land van Luxemburg by een, en de vermaerde Alexander Farnese, Prins van Parma, Soon van de gewese Gouvernante, quam hem aldaer met de oude Spaensse en Italiaensse krygsbenden versterken. Ook bragt hem de Graef van Mansvelt eenige Fransse benden, daer hy het bevel over voerde, soo dat syn Leger ruym twee en twintig duysend koppen, alle van uytgelese en ervaere Bevelhebbers en oude geoeffende krygsknegten, sterk was. De Prins van Oranje hadde ondertussen de last van de Regeering op syn hals, en hy ondervond wel haest, hoe verdrietig en lastig het is, te regeeren over een Land, dat eerst syn Vryheit begint weder te krygen, wanneer men gemeenlyk een quaed gebruyk daer van maekt, en over menschen, die sig niet gewillig onder-

Don Jan bereid sig ten oorlog, en word sterk.

wer-

1578. werpen, maer die nydig en wederstre
zyn aen den genen, die uyt het midd
van haer, in weerwil van veelen, tot he
bestier van saeken is verheven. Hy moes
het Ruwaertschap van Braband en he
Ampt van Luytenant Generael van de
Aerts-Hertog niet begeert nogte aen-
vaerd hebben, dan genoegsaem by alge-
meene bewilliging, en niet door over-
stemming. De Prins sag het naekend on-
weer opkomen, en verzuymde van syn
zyde ook niet, om volk te werven en
te versaemelen, en alles in 't *werk* te
stellen, wat tot een wackere tegenweer
kon dienen: hy vermaende de Staeten
Generael, dat sy dog met allen ernst be-
dagt wilden wesen, om sig in staet te
stellen, niet alleen om een verweeren-
den oorlog te voeren, maer selfs om Don
Jan geheel en al uyt de Nederlanden te
verdryven, eer hy sterker wiert, en nog
meer onderstand van volk en geld uyt
Spanjen kreeg. Des niet tegenstaende
waeren de Staeten Generael seer traeg en
slap in haer toerustingen, maer voornae-
mentlyk wiert de Prins belemmert door
de afgunst en naeryver van veel aensien-
lyke Heeren tegen hem, die de saek der
Spanjaerden liever wilden begunstigen,
en sig met den Conink verzoenen, dan
lyden, dat de Prins aldus in eer en gesag
bo-

De Prins ontragt sig in goede tegenweer te stellen.

Hy word door syn wederstrevers daer in belemmert.

boven haer verheven zoude blyven: sy 1578.
stelden sig in alle manieren tegen hem, soo in 't openbaer, als in 't heimelyk, om hem, in alle 't gene hy ten dienst van den Lande wilde doen, raeden, ofte ondernemen, tegen te gaen. Derhalven, om de saeken te vertraegen, te verwarren, en de Prins aldus in verlegentheit te brengen, beweerden sy, dat men maer een verweerenden oorlog tegen Don Jan moest voeren, en tyd winnen, om naeder antwoord van den Conink te bekomen; waer door het gebeurde, dat de tyd en gelegentheit verliep, en Don Jan met syn Leger tot by Naemen quam, eer dat van de Staeten gereed en sterk genoeg was.

Het Leger van de Staeten word door Don Jan geslaegen.

De Graef van Lalain hadde het Opperbevel over het Leger van de Staeten, en hy was te dier tyd, te saemen met den Burg-Graef van Gent, Overste van de Ruytery, en veel andere hooge Bevelhebbers, seer ontydig, nae Brussel ter bruylost getrocken. De Staeten, kondschap bekomende van het aennaederen van Don Jan met syn Leger, waeren niet sonder reden bekommert, dat haer Leger te swak zoude wesen, en sig niet in staet vond, om Don Jan het hooft te bieden: derhalven sonden sy, op raed van de Prins van Oranje, last aen den Heer van Goignies, die in afwesen van de Graef

van

1578. van Lalain het Opperbevel voerde, om in stilte met het Leger op te breeken, en verder in Braband te trecken, om het gevegt aldus te vermyden, tot dat men sterker van volk zoude wesen. Dit opbreeken kon soo heimelyk niet geschieden, of het quam ter kennis van *Don* Jan, die een aenslag maekte, om *het* Leger van de Staeten, geduerende *het* aftrecken, aen te tasten, ofte aen het selve afbreuk te doen. Eerst wiert het Staeten Leger in haer togt met schermutselen belemmert en opgehouden, tot dat de Prins van Parma, aen het hoofd van eenige benden ruyters, de kans schoon siende, soodaenig op de *ruytery* van de Staeten aenviel, dat hy deselve verstroyde en op de vlugt dreef, waer door het gantsche Leger in wanordre geraekte, en sig op een schandelyke wyse op de vlugt begaf, met achterlaeting van haer geschut, krygsvoorraed en veldtuyg. Men wil, dat 'er wel tot ses duysend mannen van het Staeten Leger dood bleven, en niet meer, dan tien ofte twaelf van de zyde van Don Jan, 't welk by na ongelooffelyk is, en ten minsten klaer doet sien, dat 'er nog moed, nog beleid, nog krygstugt in het Leger van de Staeten moet zyn geweest. De Heer de Goignies, die als doen het Opperbevel over het

het Leger voerde, wiert gevangen genomen, met omtrent ses hondert gemeene, welke laeste Don Jan meest alle deed ophangen, uyt wederwraek, ofte onder voorwendsel, dat het Staeten volk te voren eenige Spaensse had mishandelt. Don Jan veroverde daer en boven dertig vendels, en vier standaerden. 1578.

Als de tyding van de nederlaeg tot Brussel quam, ontstond 'er een oproer onder de Gemeinte, men vatte de waepenen op, en men dreigde de Staeten geweld aen te doen, vermids men haer de schuld daer van gaf, en het zoude niet sonder groote onheilen afgeloopen hebben, ten waere de Prins van Oranje sig tussen beiden hadde gesteld, en de Gemeinte door syn gesag bevredigt. *Languet Epist.* 135.

Don Jan syn overwinning vervolgende maekte sig in korten meester van verscheide kleine Steden in Braband, mitsgaeders van de stad Leuven, waer door de schrik alomme in 't Land wiert verspreid, en by die gelegentheit begonnen de Spaensgesinde overal de hoofden op te steeken, en nae verandering te staen. De Prins van Oranje wende alle mogelyke vlyt aen, om de schaede te herstellen, en de voortgank van de overwinnende waepenen van Don Jan te stuyten: derhalven voorsag hy de steden Brussel en Meche-

1578. chelen, zoo met voorraed als een talry-
ke bezetting, doende soo veel volk uyt
Holland en Zeeland komen, als men
daer kon missen, waer mede die Steden
voor die tyd wierden verseekert.

Te dier tyd had de Keyser den Graef van Swartzenburg andermael nae de Nederlanden gesonden, om de Staeten te vermaenen, dat sy de Roomsse Godsdienst in dese Landen wilden behouden, en in de gehoorsaemheit van den Conink blyven, ende voorts om eenige *voorslaegen van Vrede en inschicking te doen.* Waer op de Staeten by een wydloopig geschrift quaemen te antwoorden, dat sy begeerig waeren te blyven by de Roomsse Godsdienst, en in de gehoorsaemheit des Coninks, dog volgens den inhoud van de Pacificatie van Gent, welke Don Jan en de Spanjaerts hadden verbroken. Vervolgens was 'er ook een onderhandeling met den Baenderheer van Selles geweest, die daer toe door den Conink uyt Spanjen was afgesonden, waer mede wy ons niet sullen ophouden. Nogtans konnen wy een omstandigheit van de selve niet voorbygaen, naementlyk, dat Selles onder anderen een voorslag deed, dat de Prins van Parma sig selfs in handen van de Staeten zoude stellen, om met haer over de Vrede selfs te handelen, met be-

belofte, van dese Landen wederom te fullen stellen in de selve staet, waer in sy ten tyde van Keyser Caerel V. waeren geweest, dog alsoo het niet redelyk was, dat sulk een Prins sig selven zoude waegen, en sonder eenige versekering blyven in een Land, dat in oorlog en geheel in de waepenen was, soo versogt hy, dat de Prins van Oranje sig daer tegen op deselve wyse wilde stellen in handen van Don Jan, ofte van iemant anders, op wie syn Majesteit sig mogt vertrouwen, onder verseekering, dat aen de Prins geen ongelyk nog leed zoude wedervaeren. Maer die voorslag wiert niet aengenomen, want de Prins van Oranje behoefde geen groote voorsigtigheit te hebben, om de strik te merken, die voor hem wiert gespannen. Sulke en diergelyke voorslaegen meer, die men wel wist geen ingank te sullen vinden, wierden maer gedaen, om sig voor de weereld te ontschuldigen, en de Gemeinte te misleiden. 1578.

Hier nae deed de Conink een Placcaet in de Nederlanden afkondigen, waar by aen alle Geestelyke en Weereltlyke Overheden en Onderdaenen wiert bevolen, aen Don Jan te gehoorsaemen, als zynde de wettige Luytenant Gouverneur en Capitein Generael des Conínks: ge- Van den 1. February.

1578. biedende daer benevens aen de Staeten
vergaedert binnen de stad Brussel ofte
ders, ende aen een iegelyk van dese
dat sy sig aenstonts naer huys zoude
hebben te begeven, scheidende en bre
kende haer Vergaedering.

Wackerheit van de Prins om het Land te beschermen.

In dese gevaerlyke gesteltheit van sa
ken deed de Prins van Oranje alles, wa
men van een wacker en ervaere Staets-
man kon verwagten: hy was steets met
een onvermoeide yver besig, om op al-
les behoorlyk te voorsien, en hy raed
de Staeten Generael, dat sy *ook* va
haer zyde alles wilden toebrengen, o
het Land in beter staet van tegenweer
stellen, en soo veel krygsvolk op de been
te brengen, waer mede men Don Jan
niet alleen kon wederstaen, maer hem
selfs, te gelyk met de Spanjaerts, uyt
den Lande mogt dryven. Daer benevens
vermaende hy haer echter, dat sy haer
staet van oorlog wel zouden maeken,
geen volk meer in dienst aennemen, dan
sy raed wisten om te konnen betaelen.
Waerlyk een heilsaeme raed, die in alle
welgestelde Regeeringen voor al wel be
tragt behoorde te werden. Want het is
voor den dienst veel beter, een klein ge
tal krygsvolk, wel voorsien en betaeld
en bygevolge in goede krygstugt gehou
den werdende, op de been te houden
da

dan een veel grooter getal, die quaelyk werden betaalt, die derhalven in de behoorlyke onderwerping en krygstucht niet gehouden konnen werden, die daer door onbequaem en onwillig worden om te vegten, die om geld roepen, wanneer het op een vegten gaet, en daer en boven de Steden en Landen, tot welker behoud en bescherming sy moesten dienen, uytplunderen en bederven, waer van men in den oorlog tegen den Conink van Spanjen droevige gevolgen heeft gesien. Dog het is daer niet by gebleven, de meeste Vorsten en Staeten van Europa hebben zedert soo veel en sulke swaere oorlogen gevoert, en soo veel krygsvolk, verre boven haer vermogen, in dienst genomen, en moeten selfs in tyd van vrede, uyt een onderling mistrouwen, soo veel steets in dienst blyven houden, dat sy niet in staet zyn om deselve richtig te betaelen, dat haer geldmiddelen werden uytgeput, en haer Onderdaenen daer door soodaenig boven maeten werden beswaert, dat 'er naeuwlyks eenige hoop van herstelling meer overig is; dat, om sulken kostbaeren onderhoud te vinden, sy genoodsaekt werden menigvuldige swaere lasten en schattingen op haer Onderdaenen te leggen, die in vorige tyden gansch onbekent en 1578.

1578. ongehoort waeren, waer van Caerel de Stoute, Hertog van Bourguognen, en Keyser Caerel V. in dese Landen het eerste begin hebben gemaekt, sulks het eindeling daer op begint uyt te komen, dat den krygsdienst, die eigentlyk tot behoud en bescherming der Landen en Onderdaenen is gericht, tot verdrucking en verteering van deselve wort gebruykt, dat gansch Europa genoegsaem tot een roof voor de krygslieden is geworden, en dat de Gemeinte arbeid, saeyt en maeyt, meest tot onderhoud *van* het krygsvolk.

Men ging dan op de goede raed van de Prins voort, met een staet te maeken van viermael hondert duysend guldens ter loopende maend, tot onderhoud van een Leger van vyf en twintig duysend en vier hondert mannen te voet, en van drie duysend twee hondert paerden, boven en behalven de bezettingen in de Provinciën: ende alsoo de Prins dat getal nog niet groot genoeg oordeelde te wesen, wiert daerenboven een Verdrag met de Paltzgraef Johan Casimier gesloten, waer by hy sig verbond, om drie duysend ruyters en soo veel voetknegten ten dienst van de Staeten te leveren: daerenboven moest hy nog twee duysend ruyters, en drie duysend Switzers

zers ligten, te betaelen uyt de onderſtandgelden van de Coningin van Engeland. Ende om dat 'er gereed geld gebrek was, bragt de Prins een leening van hondert en twintig duyſend guldens by de Overheit van Antwerpen te weeg. 1578.

Het heffen van geldmiddelen, en het maeken van een ſtaet van oorlog.

Tot verval van de laſten van den oorlog wierden de Staeten genoodſaekt de vereiſchte geldmiddelen te ſoeken, en men ſtelde als doen eenige belaſtingen op verſcheide waeren en levensmiddelen, die nu als nog onder de naem van gemeene middelen van conſumtie in geduerig gebruyk zyn gebleven, en die albereits te voren door die van Holland en Zeeland afſonderlyk waeren ingevoert, en met vrugt geheven geworden Ook maekte men een ſtaet van oorlog, om het aengenome krygsvolk over alle de Provinciën te verdeelen, opdat de betaeling, door elke Provincie in 't byſonder voor ſyn aendeel wierde gedaen, ſoo om te weten, hoe veel krygsvolk ieder van de Provinciën ten dienſt van 't Gemeen kon houden, als om de quaede betaeling te vermyden, dewyle men oordeelde, dat ieder Provincie in 't byſonder beſt ſorg voor het onderhoud en richtige betaeling van ſyn eige krygsvolk zoude draegen. Met'er

1578. tyd heeft men die wyse van verdeeling door ondervinding nog verbetert, en wel byſonder daer nae over de Vereenigde Nederlanden, ook heeft men bevonden, dat het beter met de ſin, geſteltheit en belangen van de Provinciën overeen quam, dat de laſten van den oorlog in 't algemeen wierden opgemaekt, en als dan over elke Provincie in 't byſonder verdeeld, ieder voor ſyn bekent aendeel daer in, ten dienſte van 't Gemeen. Nogtans vond de Prins te dier tyd niet goed, om die van Holland en Zeeland met de andere Provinciën in gemeenſchap van de laſten en ſchattingen, en van den ſtaet van oorlog te brengen, waerſchynelyk, omdat hy albereits van die tyd af, en te voren, die twee Provinciën voor ſig ſelfs had geſchikt en afgeſondert, en van voornemen was, ſig aldaer te veſtigen, en die voor ſig ſelven als Graef te verkrygen, gelyk daer nae by de uytkomſt is gebleeken. Derhalven quaemen die van Holland en Zeeland, op de raed van de Prins, met de Staeten Generael in onderhandeling over de byſtand, die ſy tegen Don Jan zouden helpen doen, en men verdroeg ſig, dat die twee Provinciën alle het krygsvolk, tot de bezettingen binnen deſelve noodig, t' haeren laſte en koſten zouden nemen, mitsgaders

De Prins houd Holland en Zeeland van de andere Provinciën afgeſondert.

ders het beveiligen van de Zee, Stroomen en Rivieren, en dat sy daer en boven nog ten dienst van de Staeten Generael zouden onderhouden vyf en twintig Vendelen voetknegten, ieder van twee hondert koppen, en hondert ruyters: maer den oorlog kort daer nae tegen Don Jan met alle magt gevoert werdende, hebben die van Holland en Zeeland, op naeder versoek van de Generaele Staeten, nog t' haeren laste genomen een Regiment te voet van ses Vendelen, en daer mede zyn die twee Provinciën buyten de gemeenschap van de andere gebleven. 1578.

Ontrent die tyd begon de Hertog van Alençon het oog op de Nederlanden te slaen, en sin te krygen om de heerschappy aldaer te bekomen, want nae de nederlaeg van het Leger der Staeten, sond hy den Heer de la Fougere en syn Secretaris aen de Staeten Generael, haer beklaegende over het ongeluk hen soo onvoorligtig overgekomen, en syn persoon en middelen aenbiedende, om haer te hulp te komen. Dit was de Staeten by die gelegentheit seer aengenaem, en derhalven sonden sy den Baron van Aubigny en den Heer van Mansart na Vrankryk, om den Hertog daer voor te bedanken, en verders syn meining dien aengaende te vernemen.

De Hertog van Alençon bied zyn hulp aen de Nederlanders.

1578. De Aerts-Hertog Mathias en de Prins van Oranje vernemende, dat 'er een Ryksdag tot Worms gehouden stond te werden, vonden dienstig, dat 'er een aensienlyk Gesantschap uyt haer, en der Staeten Generaels naem aldaer wierde gesonden, om de droevige staet van de Nederlanden te vertoonen, de rechtveerdigheit van haer saek te verdedigen, en de hulp van het Ryk tegen Don Jan te versoeken. De Heer van St. Aldegonde was het Hooft van dat Gesantschap, en hy deed vervolgens een kragtige aenspraek om de saek der Nederlanders van alle naespraek te zuyveren, en te toonen, hoe dat het Ryk aen de bescherming en het behoud der Nederlanden ten hoogsten gelegen was. Don Jan sond aldaer ook syn Gesanten, om de saek van den Conink te verdedigen, en te toonen, dat de Aerts-Hertog Mathias geen wettig Gouverneur van de Nederlanden was, nog daer voor gehouden moest werden, en al soo weinig de Heer van St. Aldegonde voor Raedsheer ofte Gesant des Coninks, beweerende, dat men hem, als soodaenige, geen gehoor behoorde te verleenen. Aldegonde en syn Medegesant beweerden, dat het verschil over de wettigheit ofte onwettigheit, en wie voor de regte Gouverneur Generael der Ne-

De Prins send Gesanten aen de Ryksdag tot Worms.

Op den 7. Mey.

Nederlanden gehouden moest werden, 1578.
de Ryksdag niet en raekte, die geen
rechter daer over kon wesen. Vervolgens wiert by de Ryksdag ook geen swaerigheit gemaekt, om den Heer van St. Aldegonde en syn Medegesant als soodaenige te erkennen, men bedankte haer derhalven over de aenbieding van dienst en vriendschap, met gelyke betuyging van de zyde van het Ryk, en versoek, dat de Gesanten een afschrift van de aenspraek aen de Vergaedering wilden geven, om daer op naeder te letten. En hoewel het te dier tyd nog van geen vrugt was, wiert door die Besending en aenspraek echter soo veel te wege gebragt, dat verscheide Duytsche Vorsten, beter als te voren van de saek onderrigt zynde, in 't vervolg meer genegentheit voor de Nederlanders toonden.

Nu was de Prins van Oranje in die staet gekomen, dat hy aen syn Broeder, Graef Johan van Nassau, vergelding kon doen voor de goede diensten en getrouwe bystand, die hy hem had bewesen, want hy bragt het by de Baender-Heeren, Edele en Steden van Gelderland soo verre, dat gemelte syn Broeder tot Stadhouder van die Provincie wiert verkoren. Maer dese vordering van Graef Johan van Nassau vermeerderde de nyd en afgunst

Graef Johan van Nassau word Stadhouder over Gelderland.

1578. van eenige groote Heeren tot de Prins
Raid 2. B. en syn geslacht, Jae selfs van den Graeve van den Berg, die Graef Johans Suster ten huwelyk had.

De Gereformeerden in Braband en Vlaenderen versoeken de vrye en openbaere oeffening van haer Godsdienst.

Die van de Gereformeerde Godsdienst waeren ondertussen in sommige Provinciën, en wel bysonder in Braband en Vlaenderen, seer vermenigvuldigt, en begonden in groote menigte haer Vergaederingen te houden, en Predicatiën te doen, voornaementlyk ook binnen Antwerpen en Gent. Sig soo sterk vindende, oordeelden sy, dat het *de gelege* tyd was, om de vrye en openbaere oeffening van haer Godsdienst in de Nederlanden te verkrygen. Die saek was *by* de Pacificatie van Gent uytgestelt, en gelaeten tot het aenstaende besluyt, by de Generaele Staeten te nemen, 't welk niet ligt om te doen was, ook had men zedert de Pacificatie nog niet eens daer aen gedagt, nog iets verder daer in gedaen, omdat men met de saek verlegen was. Nu meinden de Gereformeerde, dat de Aerts-Hertog en de Raed van Staete daer in konden voorsien, sig door de hulp en voorspraek van de Prins van Oranje een goede uytslag belovende, en derhalven gaeven sy ten dien einde een breed Versoekschrift over. Wy sullen alleen daer op aenmerken, dat de Gereformeerden in

in dat Geschrift op de tegenwerping, die 1578.
men haer deed, en om het mistrouwen, dat de Roomsse Geestelykheit van haer had, weg te nemen, een openbaere betuyging deden; *Dat sy ganschelyk niet en begeerden de Roomsse Godsdienst met geweld uyt te roeyen, nog haer goed te nemen, ofte sig in 't bezit derselve te setten, ofte iet te doen, strydende tegen de pligt van goede medeburgeren &c.* Welke betuyging daer nae, in een tweede Versoekschrift, nog veel kragtiger als de vorige wiert herhaelt. Echter hebben sy die niet lang naergekomen, maer in tegendeel, en wel bysonder tot Antwerpen en Gent, door de onbesonne yver van sommige, tegengegaen, waer door het verderf van de Gereformeerde Godsdienst, te gelyk met het verlies van Braband en Vlaenderen, is veroorsaekt geworden. Verders toonden sy, hoe dat een van beide moest geschieden, of, dat de Gereformeerden voor altyd sonder de oeffening van haer Godsdienst aldus moesten blyven, of, dat sy de openbaere oeffening van deselve moesten hebben. *Het eerste*, seiden sy, *was de Republic soo schaedelyk, dat 'er niet erger kon bedagt werden, streckende tot verachting Gods, en aller godsaeligheit, volgens een Epicurees godloos wesen, daer*
uyt

1578. *uyt ook een overtreding en verwer[p] van alle Goddelyke en menschelyke r[ech]ten bestond.* Op de tegenwerping, [dat] de openbaere oeffening van twee [ver]schillende Godsdiensten in een en [de] selve Land niet wel te gelyk staen kon blyven, toonden sy met versch[ei]de redenen en voorbeelden, *Dat het van ouds, en tegenwoordig op veel plaet-sen, en in verscheide Ryken met vrugt en tot rust en vrede van de Landen was ge-schied: dat men van ouds, soo wel als te deser tyd, onbeschaemde Raedsmannen had gevonden, die de Vorsten sogten in te boesemen, dat twee Godsdiensten niet te saemen konden bestaen, dog dat sulke menschen allereerst de straffe van haer dwaesen raed hadden gedraegen. Men mogt veel eer seggen, dat alle de ge-ne, die een van beide de Godsdiensten hadden willen onderdrucken, haer Staet en Regeering in groot gevaer hadden gestelt. Die van Duytsland en Vrank-ryk hadden beide, nae groote bloedver-gieting, geen ander middel gevonden om die te stelpen, dan de bewilliging en toe-laeting vau beide de Godsdiensten. De vryheit van Godsdienst hadde altyd rust en vrede met sig gebragt, en in tegen-deel, daer die Vryheit was verhindert geworden, had sulk Coninkryk terstont* g

gelyk als in een brandend vier gestaen, bereid om sig selven te verteeren en tot assche te brengen. Het is te vermoeden, dat de Gereformeerden, die het Versoekschrift hadden opgestelt, en de gene die het quaemen overgeven, ter goeder trouwe handelden, en wel overtuygt waeren van de gronden daer in vermelt, en de redenen, die sy aldaer gebruykten. Dog wy zouden de waerheit van de Historie te kort doen, indien wy wilden beweeren, dat de Gereformeerden standvastig by die gevoelens zyn gebleven, want het tegendeel sal soo aenstonts en voor het einde van dit Boek nog blyken. Men heeft overlang wel aengemerkt, dat de gevoelens van een verdrukte en vervolgde Kerk, in het stuk van de Vryheit en Godsdienst, en van de verdraegsaemheit, veel verschelen. Daer by siet men het meest altyd gebeuren, dat eenige driftige en onbesonne Kerkelyke, onder schyn van een grooten yver tot behoud van de Godsdienst, veel saeken doordringen, die andersints aen Luyden van verstand en van een besaedigt oordeel niet en behaegen, wie het dikwyls leed is, dat men met geen meer bedaertheit en voorsigtigheit te werk gaet. Derhalven, indien de Gereformeerden kort daer nae, tegen de rede-

1578.

1578. denen en gronden, in haer Versoekschr
vervat, hebben aengegaen, moet m
de Kerk daerom niet verdagt houden, n
van quaede trouw beschuldigen, ma
denken, dat de driftigheit en onbeson
yver van sommige Kerkelyke de over-
hand heeft genomen.

Verschil tussen de Provinciën, en moeyelykheden daer over ontstaen.

De Aerts-Hertog en de Raed van Stae-
te vonden sig niet bevoegt om dat ver-
soek in te willigen, maer gaeven daer
van kennis aen de Afgesonde ter Verga-
dering van de Staeten Generael: dese
maekten ook swaerigheit, om *iets* daer
ontrent te besluyten, sonder een *uytdruc-
kelyke* last van haer Provinciën daer toe
te hebben, en sonden derhalven een af-
schrift van die twee Versoekschriften der
Gereformeerden aen de Staeten. De mee-
ste Provinciën bragten vervolgens haer
goeddunckën daer op in, dog de gevoe-
lens waeren daer over seer verschillende.
Ondertussen vond de Prins best en dien-
stig te wesen, dat tot dienst en rust der
stad Antwerpen een Ordonnantie aldaer
wierde afgekondigt, waer by voor eerst,
en tot naeder believen van de Staeten Ge-
nerael, aen de Gereformeerden binnen
Antwerpen eenige Huysen, tot de vrye
oeffening van haer Godsdienst, onder
eenige bepaelingen nogtans, wierden
aengewesen, gelyk ook geschiede, maer
sy

fy waeren daer mede niet te vrede, en 1578.
men fag te gemoet, dat fy fig eerftdaegs *Languet*
van de openbaere kerken, in weerwil van *lib.* 1. *Epist.*
de Roomsgefinde, meefter zouden mae- *ad Augu-*
ken. Daer benevens fchreef de Overheit *stum Saxo-*
van Gent ook aen de Prins, haer bekom- *niae Ducem,*
mering te kennen gevende, en hoe fy *Epist.* 137.
de burgers niet langer in toom konde 146. *en*
houden. Waer op hy antwoorde, dat 147. 154.
fulke pogingen van de Gereformeerden gansch ontydig waeren, en dat fy beft zouden doen van haer Godsdienftoeffening in eenige huyfen te plegen. Tot Antwerpen, daer de Prins felfs tegenwoordig was, ging het niet beter, en de Gereformeerden deden op verfcheide plaetfen in 't openbaer haer Predikatiën, daer een groote toevloed van volk was, 't welk de Roomsgefinde feer verbitterde, die fig daer tegen wilden ftellen, waer uyt groote onheilen te vreefen ftonden. De Overheit, te faemen met de Deekens van de Gilden quaemen haer beklag daer over aen de Prins doen, verfoekende, dat hy fulke byeenkomften wilde beletten, en de gemeene ruft helpen bewaeren. Maer hy antwoorde, dat hy het hadde foeken te beletten, foo lang hy kon, dog dat het niet meer in fyn magt was, alfoo men hem gehoorfaemheit weigerde. Ende als een van de

Bur-

1578. Burgemeesters daer op ernstig bleef aen te houden, vraegde hem de Prins, of hy dagt, dat de Gemeinte daer toe bedwongen kon werden? de andere daer op antwoordende, dat hy wel vertrouwde sulks te konnen doen, hervatte de Prins. Doet gy het dan, want ik geve u daer toe last. Maer daer quam niet van. Men heeft wel aengemerkt, dat de Roomgesinde als doen, met alles te willen behouden, alles quaemen te verliesen, want indien sy met goeden wille haer medeburgeren eenige Kerken ofte Cappellen hadden willen inruymen, sy de overige voor sig hadden konnen behouden. Ondertussen heeft die twist en verbittering over de openbaere oeffening van de Godsdienst veel quaed aen de saeken der Nederlanders gedaen. Want de Spanjaerts en Spaensgesinde deden haer voordeel daer mede, en voorsaegen te recht, dat de Regeering der Staeten alsoo niet lang en kon bestaen, maer daer door haest te gronde zoude gaen, en dat het daerom best voor haer was, geen Verdrag te maeken, en den oorlog ondertussen sleepende te houden. Te voren waeren alle Ingesetenen in 't gemeen, sonder onderscheid van gesintheit, tegen de Spanjaerts gekant, en streden voor de Vryheit van 't Vaederland. Maer nae die

droe-

droevige verdeeltheden over de Gods- 1578.
dienst, heeft de eene burger sig tegen den anderen gestelt, sig heimelyk voor malkanderen wagtende, ende in vreese levende: in sommige Steden hebben sy tegen malkanderen in de waepenen gestaen, waer door het gebeurde, dat de gene die zig de sterkste vonden, haer wederpartye uyt de Stad dreven. De Prins ondertussen en de Overheden vermaenden, riepen en baeden om gematigtheit en bescheidentheit, maer het mogt niet baeten, een iegelyk, die daer van sprak, wiert voor een Paepist, huychelaer ofte verraeder van 't Vaederland gescholden. Jae de onbescheidenste dryvers en kryters wierden als de grootste yveraers voor de Godsdienst en Vryheit gepresen. De Prins selfs, dat meer is, wiert door Petrus Dathenus, als toen Predikant tot Gent, opentlyk van de Predikstoel voor een ongoddist en een goddeloos mensch uytgemaekt. Daer benevens beweerde hy, dat het artykel van de Pacificatie van Gent, nopende de handhouding aen de Roomsse Godsdienst, goddeloos was, en omdat de Prins in tegendeel vermaende, dat het gemelte artykel naegekomen moest werden, dat men op een ongelege tyd en met wanordre niets behoorde te veranderen, dat men beswore Verbonden

De Prins wort selfs over syn gemaetigtheit in de Godsdienst gelastert.

1578. moeſt houden, en dat God een vyand van meineedigheit was, ſchaemde die man ſig niet, de Prins op een onbeſcheiden wyſe te verwyten, dat hy nog God nog Godsdienſt had, Graef Johan van Naſſau moeſt tot Arnhem en Nimwegen dikwyls ook ſeer ſmaedige woorden hooren en verdraegen.

Handeling met de Hertog van Alençon.

De Walſche Provinciën waeren de Roomſſe Godsdienſt wel het meeſt toegedaen, dit verſoek en het gedrag van de Gereformeerden, en de verbintenis van de Staeten Generael met de Coningin van Engeland, te ſaemen met het Verdrag, dat met de Paltzgraef Johan Caſimier wierd geſloten, baerden een groot naedenken aen deſelve, als of men de Roomſſe Godsdienſt ter gelegen tyd wilde onderdrucken, derhalven drongen die van Artois en Henegouwen daer op ſterk aen, dat men de vorige aenbieding van den Hertog van Alençon behoorde aen te nemen, en met hem in onderhandeling komen, om ſig aldus met de hulp van een Vorſt, die de Roomſe Godsdienſt byſonder toegedaen was, te ſterken. De Staeten Generael bewilligden daer in, dog de Coningin van Engeland, ſulks vernemende, wiert bekommert, dat Vrankryk ſig op die wyſe wel meeſter van de Nederlanden mogt maeken,

ken, en sy schreef daer over aen den Co- 1578.
nink van Vrankryk, die tot antwoord gaf, dat het doen van den Hertog van Alençon, syn Broeder, hem niet aen en ging, en hy sig daer mede niet en wilde bemoeyen. Des niet tegenstaende, was de Coningin daer over ongerust, en sy sond de Heeren Cobham en Walsingham, als Gesanten aen de Staeten Generael en aen de Aerts-Hertog Mathias, om de onderhandeling met den Hertog van Alençon tegen te gaen, en te verhinderen, onder bedreiging, dat sy de beloofde onderstandgelden, ter somme van twintig duysend ponden sterlings, zoude inhouden, en boven dien aen de Paltzgraef Johan Casimier belasten, dat hy met syn Hulpbenden niet en soude voorttrecken. Des niet tegenstaende wiert de saek soo sterk voortgedreven, dat deselve in korten tot besluyt wiert gebragt, en de Staeten Generael verschoonden sig daer mede by de Coningin, dat de nood haer dwong, om den Hertog als vriend te ontfangen, dewyle sy bedugt waeren, dat hy de party tegen haer zoude kiesen. Derhalven naemen de Staeten Generael den Hertog van Alençon (hy wiert als doen Hertog van Anjou genaemt, maer wy sullen hem de eerste naem altyt geven, omdat hy onder deselve wel meer

1578. in de Nederlanden is bekent geweest) a
tot Beschermer van de Nederlanden, t
gen de Tyranny van de Spanjaerden
van haer aenhangeren. De Hertog b
loofde de Staeten by te staen met tie
duysend paerden, tot syn eigen kosten
geduerende den tyd van drie maenden
en soo de vyand binnen dien tyd nog nie
uyt den Lande was verdreven, zoude hy
de bystand, in voegen als voren, blyven
doen, met drie duysend voetknegten,
en vyf hondert paerden. De Hertog
zoude sig met de saeken van de Rege
ring van het Land niet mogen bemoeyen
maer alles moest blyven aen het bewind
van de Staeten, van de Aerts-Hertog en
van de Raed van Staete, soo als de Re-
geering te dier tyd was gestelt. Daer by
beloofden de Staeten, ingevalle sy nae-
maels een anderen Vorst wilden verkie-
sen, dat sy den Hertog voor alle andere
zouden stellen, op soodaenige voorwaer-
den, als hem dan voorgehouden zouden
werden: want daer was het den Hertog
eigentlyk om te doen. Voorts stelden
de Staeten hem tot syn verseekering in
handen de steden Quenoy, Landrechie
en Bavais. Met de overige voorwaerden
van het Verdrag zullen wy ons niet op-
houden.

Niet tegenstaende de Staeten veel moei

te hadden met geld te versaemelen, en krygsvolk op de been te brengen, en selfs, dat eenige Provinciën de penningen, waer op sy gestelt waeren, traeg opbragten, geraekte het Leger van de Staeten eindeling wederom te velde, onder het beleid en Opperbevel van de Graef van Bossu, die sig met het selve tot Riminant, tussen Lier en Herenthaels, versterkte. Don Jan had ook een leger van ervaere krygsvolk by een, wel dertig duysend mannen sterk, en daer onder vyf ofte ses duysend paerden. Het was hem te voren by Gemblours soo wel gelukt, dat hy wederom aengelokt wiert om het Staeten leger aen te tasten: hy deed een hevige aenval daer op, dog wiert kloekmoedig ontfangen, en met verlies afgewesen, sulks hy sig in syn hoop bedrogen vindende met syn leger tot onder Naemen week, en sig aldaer ging versterken. 1578.

Het versoek van de Gereformeerden, om de vrye oeffening van haer Godsdienst, bysonder in Braband en Vlaenderen te hebben, verweckte nog al veel beweeging en misnoegen. De Staeten van Henegouwen stelden sig onder andere daer heftig tegen, en sonden een wydloopig advys aen den Aerts-Hertog en de Raed van Staete, waer by sy de Prins van O- Die van Henegouwen stellen sig tegen de vrye oeffening van de Godsdienst.

1578. ranje opentlyk verweten, dat syn gedr
was strydende tegen den eed, die hy
voren by syn komst in Braband plegtig h
gedaen, soo wel voor hem, als die va
Holland en Zeeland, naementlyk, da
hy, ingevolge de Pacificatie van Gent,
niet zou gedoogen, nog verdraegen, da
iets tegen de gemeene rust wierde voor-
gestelt ofte ondernomen, sonderling ook
niet tegen de Roomsse Godsdienst, en de
oeffening van deselve. Des niet tegen-
staende kregen de Gereformeerden tot
Antwerpen in korten tyd ver*scheide* Ker-
ken in, daer sy de openbaere oeffening
van haer Godsdienst deden, en onder
anderen die van de Jesuiten, selfs wier-
den de groote Lieve Vrouws en St. Jacobs
Kerken aen haer ingeruymd, blyvende
het Choor, dat met planken afgeschoten
wiert, voor de Roomsgesinden. Daer
en boven kregen die van de Protestantse
Godsdienst mede twee Kerken tot haer
gebruyk.

De Prins schryft aen die van Middel-burg ten voordeel van de Menno-nisten.

De Overheit der stad Middelburg had-
de in die tyd van de Mennonisten, in
haer Stad woonende, gevergt, dat sy den
burgereed zouden hebben te doen, en
met haer waepenen nevens andere burgers
ter wagt trecken, by weigering van dien,
had men haer de burgerneering verboden,
de aenbieding die sy deden, om alle la-
sten

ſten en ſchattingen, ſoo wel als andere burgers en Ingeſetenen te betaelen, en een waeker in haer plaets te ſtellen, wiert niet aengenomen. Derhalven naemen ſy haer toevlugt tot de Prins van Oranje, die deſe menſchen wel toegedaen zynde, en altyd ſyn gewoone grondregel van de vryheit van Godsdienſt volgende, aen de Overheit van Middelburg ſchreef. *Dat ſy groot ongelyk hadden, van die menſchen niet in vrede en ſtilheit volgens haer gemoed te laeten leven, ingevolge de Acte, die hy te voren, met goedkeuring van de Gouverneur en Raeden van Walcheren, aen deſelve had verleent, en die vervolgens aen haer was vertoont geworden. Ende alſoo ſy daer op niet en hadden gelieven te letten, alſoo weinig, als op ſyn voorgaende brieven aen haer geſchreven, verklaerde hy uytdruckelyk, dat het haer niet toequam, ſig over iemants Geloof te bekommeren, voor ſoo verre niet gedaen ofte bedreven wiert, dat tot iemants ergernis mogt ſtrecken, in welk geval hy niemant begeerde aen te ſien ofte te dulden. Dienvolgende aen haer bevelende, ſig te onthouden van de Doopsgeſinden in toekomende moeyelyk te vallen, ofte hen te beletten koophandel te dryven, en haer handwerk te doen, om voor wyf en kinderen de koſt te winnen,*

1578.

By ſyn Brief van den 28. July.

1578. *nen, laetende deselve haer winkelen open doen en werken, gelyk sy voortyts gedaen hadden, ten minsten, tot 'er tyd toe, dat by de Generaele Staeten anders daer op zoude werden besloten: behoudens, dat de Doopsgesinden niet en vermogten te doen of te ondernemen, dat tot iemants ergernis kon strecken, en dat sy daer en boven de behoorlyke lasten nevens andere burgers zouden draegen.*

De ontydige yver van de Gereformeerden doet de saeken van de Staeten te gronde gaen.

Het Leger van de Staeten wiert tot Riminant daegelyks sterker, en vond sig in staet, niet alleen, om aen Don Jan het hooft te bieden, maer te gelyk, om hem met syn Spanjaerts geheel en al uyt het Land te verdryven, en alles scheen een goede uytkomst te beloven, ten waere het ongeluckig verschil over de openbaere oeffening van de Gereformeerde Godsdienst de saeken niet alleen had verachtert, maer selfs tot de uyterste verwarring en verloop gebragt, waer door alle de vrugt van de pogingen van de Prins van Oranje en van de Staeten wiert verloren. De wreetheit van de Roomsse Geestelyke, de bloedige vervolging en rechtspleging van de Inquisitie, had, soo kort te voren, de ondergank van haer Godsdienst in Holland en Zeeland veroorsaekt, die kort daer nae ook in de an-

ndere Vereenigde Nederlanden daer uyt 1578.
olgde. Maer nu quam in tegendeel de
nbesonne drift van sommige Gerefor-
neerden, en der selver ontydige yver
er saeken, voornaementlyk in Bra-
and en Vlaenderen, ook bederven; in-
ien sy met de vereischte bescheidentheit
n voorsigtigheit waeren te werk gegaen,
was 'er te dier tyd hoop, dat de Gere-
ormeerde Godsdienst niet alleen in Bra-
rand en Vlaenderen zoude staende zyn
gebleven, maer dat deselve in de overige
Provinciën seer zoude toegenomen heb-
ben, jae selfs, dat sy met 'er tyd de over-
hand zouden hebben gekregen, want de
gantsche Gemeinte door meest alle de
Nederlanden scheen sig tot de Gerefor-
meerde Godsdienst te willen neigen, en
de Roomsse Geestelyke waeren in 't al-
gemeen in verachting geraekt. Men kan
hier uyt afnemen, hoe sterk de Gerefor-
meerden albereits in die twee Provinciën
waeren, dat sy en de Protestanten alleen *Languet*
binnen de stad Antwerpen wel twaelf of- *lib. 1. Epist.*
te dertien Kerken hadden, die het groot *ad Aug.*
getal toehoorders niet en konden bergen. *Saxoniae*
Wanneer de Gereformeerden de vrye *Duc. Epist.* 178.
oeffening van haer Godsdienst in de eene
ofte de andere Stad hadden verkregen,
vergenoegden sy sig daer mede niet,
maer soo drae sy sig de sterkste saegen,

1578. naemen sy de Kerken van de Room-
sinde in, 't welk een groote verbitteri
by deselve verwekte, en haer deed o
sien, vreesende, dat den oorlog teg
den Conink van Spanjen, niet soo
voor de Vryheit der Nederlanden,
wel de voortplanting der Gereformee
Godsdienst, wiert gevoerd. Het ge
tot Antwerpen, Gent, ter Goes, en el
ders was geschiet, kon tot bewys da
van verstrecken, dog wy achten het ni
noodig, om ons breeder, nopende al
die gevallen, in te laeten, als voor so
verre het een ofte het ander tot de Prin
van Oranje betreckelyk is. De Prin
dan siende, hoe dat die onbesonne drift
tot den ondergank van 't Land strekte,
en dat de voornaemste Heeren en Room-
se Geestelyken sig daer door tot de Mal-
contenten quaemen te wenden, versogt
aen de Heer de Plessis, dat hy een ver-
handeling wilde schryven, om te too-
nen de ongerechtigheit, schaedelykheit
en gevaer van sulke handelingen, bequae-
mer om alles te verderven, dan om de
Godsdienst te vorderen, 't welk hy ook
deed.

De Prins doet door de Heer de Plessis daer tegen schryven.

Vie de Monsr. de Plessis, Liv. I.

Om alsulke onordentelykheden tegen
te gaen, en het Volk eenigsints te vrede
te stellen, deed de Aerts-Hertog, met
goedvinden van de Prins van Oranje, en
van

Placcaet van de Religions Vrede van den 22. July

van de Raed van Staete, en nae langdue- 1578.
rige beraeding met de Staeten Generael, *Meteren*
een *Placcaet*, nopende de Religions Vre- 8. *B.*
de, uytgaen, maer dat was ook niet naer
het genoegen van beide de Gesintheden,
en het wiert niet achtervolgt, gelyk het
gemeenlyk met sulke saeken toegaet.

Graef Jan van Nassau, Stadhouder van Gelderland, Broeder van de Prins van Oranje, yverde bysonder voor de Gereformeerde Godsdienst, en sogt deselve allerwegen te vorderen: om het des te gemackelyker en sonder opspraek te doen, versorgde hy, dat by elk Vendel krygsknegten een Predikant wiert gevoegt, om voor haer te prediken, 't welk men niet kon beletten, en by die gelegentheit quaemen veel burgers en inwoonders ter gehoor van de prediking, waer door de Godsdienst op verscheide plaetsen toenam. Nogtans waeren de Staeten van Gelderland weigerig, om de voorgeslaege Religions Vrede aen te nemen, en soo het schynt, hadden de Roomsgesinde in die Provincie nog verre de overhand. Graef Jan van Nassau schreef seer ernstig aen de Staeten van Gelderland, om deselve daer toe te bewegen, niet alleen sonder vrugt, maer sy klaegden in tegendeel aen de Aerts-Hertog over het gedrag van haer Stad-
hou-

1578. houder, ter oorsaek hy de Gereformeerde Godsdienst trachte in te voeren.

Verlegentheit in het Leger van de Staeten by gebrek van geld.

Ondertussen was het Leger van de Staeten in de uyterste verlegentheit, by gebrek van geld, geraekt, want de Provinciën bragten haer aendeel in de betaeling van het krygsvolk niet op. De Prins van Oranje wende alle mogelyke vlyt aen, en gebruykte steets seer kragtige beweegredenen, om het gevaer aen de Provinciën voor oogen te stellen, en deselve tot het spoedig opbrengen van geld te bewegen, waer door hy soo veel te weeg bragt, dat 'er betaeling van een maend soldy aen het gantsche Leger wiert gedaen, en de saeken zouden sig mogelyk wel geschikt hebben, ten waere de ontydige en onbesonne yver van sommige Gereformeerden tot Gent, daer Petrus Dathenus veel quaed onder deed en een schielyke rol speelde, het alles hadde verachtert en bedorven. Die van Gent naemen op haer eige hand en gesag eenige Vendelen voetvolk en ruyters in dienst aen, die sy gebruykten, om de Kerken der Roomsgesinde op het platte Land te berooven, de goederen van deselve in de Stad te brengen, en de beelden te verbreeken: by die gelegentheit, gelyk men kan vermoeden, wierden veel moedwil en ongeregeltheden gepleegt:

Ongeregeltheit van de Gereformeerden tot Gent.

on-

nder anderen overvielen sy het huys 1578.
an de Vrouw van Stegers, daer de
Roomsse Geestelyken haer meeste goede-
n hadden gevlugt en geborgen; sy plun-
erden 't huys, naemen de Vrouw, die
n weduwe was, gevangen, en brag-
n haer met alle de geroofde goederen
e Gent, en dit alles, ter oorsaek sy
oeffening van de Gereformeerde Gods-
enst in haer Heerlykheit had verboden.
Door sulke en diergelyke mishandeling
ntstont 'er sulken schrik in de Paepen en
Munnicken, dat sy sig op de vlugt be- *Languet*
gaeven, en men verhaelt, dat 'er op die *lib. 1. Ep.*
tyd wel twee duysend gevlugte Paepen 158.
en Munnicken alleen binnen de stad
Douay wierden gevonden. By die gele-
gentheit verjaegden de Gentenaers ook
ses Vendelen Waelen, aldaer leggende,
wel twee hondert van deselve dood slaen-
de. Dit alles maekte een groote verbit-
tering by de Walsche Provinciën, en
veroorsaekte, dat sy haer aendeel, tot Waer
onderhoud van het Leger, niet opbragten. door de
Daerenboven vielen sy met haer krygs- afval van
volk, onder het bevel van den Heer van de Wal-
Montigny, in de landen en plaetsen on- sche Pro-
der Gent behoorende, seggende, dat sy vinciën
de Roomsse Godsdienst tegen die van word ver-
Gent gingen beschermen, plegende al- oorsaekt.
daer veel overlast en schaede, vorderen-
de

1578. de brandschatting, en allerhande vyan
lykheden tegen de Gentenaers bedryv
de, die doorgaens tegen de Waelen n
opmogten, alsoo sy sig beter op het
rooven der Kerken, en plaegen van
Paepen en Munnicken, als op den kry
verstonden. Hier uyt ontstonden su
groote moeyelykheden en onheilen,
deselve den afval van de Walsse Prov
ciën hebben veroorsaekt, die het v
derf van Braband en Vlaenderen nae
heeft gesleept. De Waelen naemen
naem van Malcontenten aen, daer me
te kennen gevende, dat sy over de R
geerings wyse der Nederlanden en h
beleid van saeken niet voldaen waere
en dat was de eerste stap, om sig wed
om aen de Conink te onderwerpen. S
ke onordentelykheden waeren de Pr
van Oranje seer tegen de borst, hy vo
sag het groot verval van de gemeene sa
en de beklaeglyke onheilen, die dae
uyt stonden te volgen, hy deed syn be
om het misnoegen te stillen, en om d
vervalle saeken te regt te brengen, aen
beide zyden redelyke voorwaerden te
inschicking aenbiedende, dog alles t
vergeefs, gelyk hier onder naeder s
blyken.

Dood van Don Jan, en syn af- De saeken in die staet zynde, quam
Don Jan van Oostenryk, in 't bloeye
va

n syn jaeren, maer ontrent dertig jae- 1578.
oudzynde, seer onverwagt te sterven. beelding.
y was een bastaert Soon van Keyser Den 1.
rel V. by een Duytsche vrouw, gelyk Octobe.
n meent, geteelt. Hy was met veel
de hoedaenigheden begaeft, aenge-
m en minnelyk van wesen, kloek van
stand, dapper en ervaeren in den oor-
: maer daer tegen wederom vermetel,
stig, en van een staetzuchtige in-
st, staende nae groot gesag en vermo-
n, en sig op de een ofte andere wyse
t een Opper-Vorst, ofte tot de Conink-
ke waerdigheit tragtende te verheffen,
o dat Conink Philip II. daer over groot
aedenken tegen hem opvatte, en be-
kommert wiert, dat hy sig t'eeniger tyd
van syn Staeten in de Nederlanden selfs
meester mogt maeken, waerom hy hem
aldaer soodaenig niet ondersteunde, als
syn saeken andersints wel vereischten.
Van syn siekte, en de oorsaek van syn
dood, heeft men seer verscheidentlyk ge-
sprooken. Bor verhaelt, dat hy van de
pest is gestorven, en soo is het gerugt van
syn dood ook in den beginne verspreid
geworden. Andere willen, dat hy een *Languet*
koorts gekregen hebbende, daer men *lib. 1. Epist.*
geen gevaer van vreesde, deselve vervol- *ad August.*
gens door spyt en hartseer, om dat hy al- *Saxoniae*
dus door de Conink wiert verlaeten, en *Ducem.*
Epist. 155.

syn

1578. syn groote voornemens in rook sag verdwynen, is verergert, soo dat hy daer aen uytteerde, en quam te overlyden. Reid, en meer andere schryvers willen, dat hy met vergif omgebragt zoude wesen, en selfs is 'er deswegen groot nadenken op de Conink gevallen, want het is seeker, dat de Conink hem mistrouwde, en dat hy alle middelen onder de hand in 't werk stelde, om syn hoogmoedige voornemens te verydelen en tegen te gaen. Ende alsoo Reid nog een omstandigheit daer by meld, die de Prins van Oranje raekt, sullen wy syn woorden alhier stellen. *Daer was ook geen klein vermoeden, dat Don Jan met vergif voortgeholpen was, het zy door den Abt van St. Geertruyd, die by vertrouwde vrienden roemde, soodaenigen dienst den Vaederlande gedaen te hebben, ofte ook, door bevel van den Conink selfs. Hy had genoeg laeten blyken, dat hy met een matige staet niet te vreden was, maer nae hooger stond, ook middelen en gebied over het krygsvolk had, om den Conink uyt de zael te stooten, waer toe de Prins van Oranje hem geern geport zoude hebben, aenbiedende door Doctor Leoninus, die van wegen Don Jan in Holland gesonden was, alle vriendschap, hulp en bystand, indien hy, met uytsluyting des Coninks, de*

Reid. 2. B. Hooft Nederl. Histor. 14. B.

de Nederlanden voor sig selfs wilde aen- 1578.
vaerden, welke aenbieding hy niet aen-
nam, nogtans sig daer over niet en stoor-
de. Maer het scheen, dat hy het nog te
vroeg achte te wesen, om de Prins te
vertrouwen, en dat hy het echter niet in
de wind sloeg. De Schryver van het Leven van de Heer de Plessis komt eenige omstandigheden daer van te melden, die nog verder gaen, en de Prins van Oranje ook in 't bysonder raeken, en welke by geen andere schryvers, ons wetens, werden gevonden: indien hy dat uyt de aenteekeningen ofte gedenkschriften van de gemelde Heer de Plessis heeft gehaelt, is'er geen reden, om aen de waerheit te twyffelen, te meer, omdat hy ten deele met Reid daer in overeenstemt. Hy verhaelt, dat de Abt van St. Geertruyd seeker persoon, van Marseille geboortig, genaemt Guerin, een uytsteekend groot vergifter, voor de somme van twintig duysend guldens, waer van hy 'er hem tien duysend op de hand gaf, omkogt, om Don Jan door vergif te doen sterven, 't welk hy ook volvoerde. De Abt van St. Geertruyd, benevens meer andere Roomsse Geestelyken, siende, dat het vermogen van de Prins van Oranje daegelyks grooter wiert, en steets tot naedeel van de Roomsse Godsdienst gedyde, dat

Vie de Monsr. de Plessis. Livre 1.

1578. de Beelden in veel Kerken wierden verbrooken, de Paepen en Munnicken uytgeset, verlieten de party van de Staeten, en keerden sig tot de Malcontenten, en dewyle het vergiftigen van Don Jan soo wel was gelukt, maekten sy een toeleg, om sulks aen de Prins van Oranje ook te doen, en handelden daer over met gemelte Guerin. De schelm nam het aen te doen, en quam ten dien einde tot Antwerpen, daer de Prins was, schuylende onder het geselschap van eenige Fransse Heeren, maer de Prins wiert daer tegen gewaerschouwt, soo dat hy sig van hem wagte. Op die wyse zouden sy een uytsteekende dienst hebben gedaen aen den Conink, met hem te verlossen en ontlasten te gelyk van Don Jan, wien hy mistrouwde, en van de Prins van Oranje, syn hevigste vyand. Dog of het door last van de Conink zy geschied, of dat hy daer kennis van heeft gehad, wort niet gemelt, en derhalven sullen wy het in 't midden laeten.

HET

HET LEVEN VAN WILLEM DE I. PRINS VAN ORANJE &c.

TIENDE BOEK.

INHOUD.

DE Prins van Parma wort Gouverneur van de Nederlanden. Oordeel van de Prins van Oranje van hem. Besending aen die van Gent. Slegte staet van de Provinciën. Hessels word gehangen. De Gentenaers jaegen de Roomsse Geestelyken uyt de Stad. De Prins reist nae Gent. Stilt de beroerte, en maekt een Verdrag. Hy word daer over gelastert. Dood van de Graef van Bossu. De Prins brengt de Unie van Utrecht te weeg. Elisabet, Coningin van Engeland, is de eerste geweest, die de Unie heeft bedagt en aengeraeden. De Unie vind in den beginne veel tegenstrevers. De Unie word gemaekt. Het Hooft van deselve. De Prins neemt de Unie opentlyk aen. Korte inhoud van de Unie. Eerste artykel. Aenmerking daer op.

Verdere inhoud van de Unie. Aenmerking op het V. en VI. art. Aenmerking op het IX. art. Aenmerking op het X. art. Aenmerking op het XII. art. Bedenking over het verstand van het XIII. art. Naeder uytlegging van het XV. art. Wonderlyke wisselvalligheit der weereldse saeken. Verschil in Zeeland met de Prins, over de wyse van stemmen op de Staetsvergaedering. De Prins van Parma arbeid om de Walsche Provinciën tot afval te brengen. De Prins van Oranje tragt daer tegen te voorsien. Slegte Regeering van de Staeten. Vredehandeling tot Ceulen. De Roomsse Geestelyken worden uyt Antwerpen geset. De Prins tragt het te beletten, maer te vergeefs. Hy beklaegt sig daer over, en wil syn dienst nederleggen. Hy geraekt daer door in groote verlegentheit, en wederzyts in den haet. Beroerte tot Antwerpen. Quaede gevolgen van het uytsetten der Roomsse Geestelyken tot Antwerpen en Gent. Ongeregeltheit van de Gereformeerden en van Petrus Dathenus tot Gent. Dathenus tragt de Prins uyt Gent te houden. De Prins gaet nae Gent, om tegen die ongeregeltheden te voorsien. Dathenus vlugt uyt de Stad. De Walsche Provinciën maeken haer Ver-

Verdrag met den Conink. De Hertog van Alençon bied wederom ſyn hulp aen. Afbeelding van den Hertog van Alençon. Onderſoek nae de redenen, waerom de Prins met den Hertog van Alençon heeft aengeſpannen. Naedenken tegen de Prins over ſyn onderhandeling met den Hertog van Alençon. Groot verval van de ſaeken der Bondgenooten. De Prins ſoekt ſyn heil by de ſeven Vereenigde Provinciën. Syn vertoog over het beleid der ſaeken van den Lande. De vertoogen van de Prins zyn vrugteloos. In tegendeel wort hy gelaſtert. Hy wort daer over mismoedig. Syn naedruckelyke redenvoering aen de Staeten Generael. De Staeten van Holland verſoeken, dat de Prins in haer Provincie wil komen. Stellen hem verſcheide ſaeken voor. Het oprechten van een Grooten Raed. Verſchil over de Reekenkaemer en Munt in Zeeland opgerecht. Bedenking over het gebruyken van de naem des Coninks. Verſchil met die van Haerlem. Met die van Amſterdam. De Graef van Rennenberg verklaert ſig voor den Conink. De Prins reiſt naer Amſterdam. Verbreeking van de Beelden tot Utrecht. De Prins wort verſogt daer in te voorſien. Syn uytſpraek. Verſchil van de Prins met de Staeten van Zeeland.

P 3 Men

1578. Men had geen reden, om sig over het schielyk afsterven van Don Jan te verblyden, als men hoorde, dat de Coninck van Spanjen tot syn Opvolger had verkoren Alexander Farnese, Prins van Parma, Soon van Margariet, Hertogin van Parma, die te voren Gouvernante der Nederlanden was geweest. De Prins van Parma had meer bequaemheit en besaedigtheit als Don Jan, en by de uytkomst is het ook gebleeken, dat hy een groot krygsman was. De Prins van Oranje oordeelde derhalven te recht, dat de Regeering van de Prins van Parma den Lande schaedelyker zoude wesen, als die van Don Jan geweest was, omdat hy sagter van aert was, en beter met desen Landaert overeenkomende, dat hy de Landen en de neiging des Volks beter kende, als hebbende soo langen tyd, onder de Regeering van de Hertogin van Parma, syn Moeder, daer in verkeert, en met de voornaemste Heeren en Edele van het Land gemeensaeme kennis gehouden. Dat hy echter een Italiaensen aert had, en niet minder listig en geveinst was, dan Don Jan hadde geweest.

De Prins van Parma word Gouverneur van de Nederlanden.

Oordeel van de Prins van Oranje van hem.

De vyandschap tussen die van Gent en de Waelen, die men Malcontenten noemde, was soo groot geworden, dat het platte Land en de ope Plaetsen daer door wier-

wierden uytgeput en bedorven, sulks de 1578.
Provincie van Vlaenderen niet in staet was om haer aendeel in geld ten dienst van de Generaliteit op te brengen. Men vreesde voor de quaede gevolgen, en derhalven wierden eenige Gemachtigde, soo door de Staeten Generael, de Aerts-Hertog Mathias en de Prins van Oranje in 't gemeen, als door de Steden Brussel en Antwerpen in 't bysonder, nae Gent gesonden, om tussen beiden te komen, en het verschil van de Gentenaers met de Waelen by te leggen. Besending aen die van Gent.

Uyt het Vertoog, door de Gemagtigde van Antwerpen aldaer gedaen, siet men, hoe slegt het met de Nederlanden was gestelt, en hoe weinig hoop dat 'er was, om het tegen den Conink van Spanjen te konnen uythouden. Het beste en grootste deel van Braband, seiden sy, was door den vyand bemachtigt, en het overige was gansch uytgeteert en afgeloopen, sulks sy geen middelen hadden, om de noodige Bezettingen van de Steden te konnen onderhouden. Dat 'er maer geringe onderstand van Gelderland was te verwagten, en dat die Provincie in negen maenden tyds maer seventien duysend guldens ten dienst van de Generaliteit had opgebragt. Vriesland was verre afgelegen, en gevoelde Slegte staet van de Provinciën.

1578. den overlast niet, die de andere Landen van den Vyand hadden geleden, sulks die Provincie mede in negen maenden maer drie en twintig duysend guldens had betaelt. Die van Holland en Zeeland waeren door den langduerigen oorlog soodaenig verarmt, dat sy het krygsvolk, t'haeren laste staende, quaelyk konden betaelen. Die van Henegouwen hadden niet alleen weinig te berde gebragt, maer in tegendeel selfs by de Generaliteit aengehouden om betaeling voor haer Bezettingen.

De Afgesonde deden een voorslag aen die van Gent, dat sy aen de Geestelyken het gebruyk van haer goederen zouden laeten. De Roomsgesinde in de oeffening van haer Godsdienst niet verhinderen. Ende eindeling, dat sy alle de gevange, ten voorleden jaeren in hechtenis gestelt, moesten ontslaen. Sy bewilligden daer in, mits de Gereformeerde Godsdienst in alle de Steden en Plaetsen van de Nederlanden opentlyk wierde toegelaeten. Dog die voorwaerde maekte het Verdrag vrugteloos, soo dat de moeyelykheden en tweespalt nog eenigen tyd lang bleven dueren.

Hessels, die een Lid van den Bloed- Wy konnen alhier niet voorbygaen, het gene in die tyd en by die gelegentheit tot Gent gebeurde, waer uyt men

sien

sien kan, hoe de Goddelyke wrack de booswigten somtyts, door de wet van vergelding, het selve quaed doet wedervaeren, dat sy aen andere hebben begaen. Mr. Jacob Hessels, te dier tyd Procureur Generael van den Raed van Vlaenderen tot Gent, was te voren een Lid van den Raed der Beroerten, ofte anders van den soo genaemden Bloedraed, onder den Hertog van Alba, geweest, en hy was in het vorige jaer, by gelegentheit van de beroerte, waer van wy hier voren gewag hebben gemaekt, benevens den Provoost Jan Visch, gevangen genomen. Hessels was de man, van wie men verhaelt, dat hy gewoon was des naemiddags in de Gerechtsbank van den Bloedraed te slaepen, en als het syn beurt was om te stemmen, dat hy, wacker gemaekt werdende, en syn oogen vryvende, voor advys uytbragt, *ad patibulum*, *ad patibulum*, *aen de galg*, *aen de galg*. Voorts, dat syn huysvrouw, die een Suster, of soo andere willen een Nigt van de President Viglius was, hem dikwyls over syn wreetheit had bestraft, en bespeurende, hoe dat hy steets van de galg en van hangen sprak, tot hem gesegt zoude hebben, *gy hebt altyd de galg en het hangen in de mond, ik vrees, dat gy t'eeniger tyd ook nog eens aen de*

1578. raed was geweest, word gehangen.

Meteren 8. *B.*

1578. *galg zult geraeken.* Dit gebeurde hem ook op deselve onwettige en geweldige wyse; als hy andere had doen hangen. De Heeren van Ryhoven en Imbise hadden in die beroerten het grootste gesag en aenhang binnen Gent, en sy waeren gelyk als de Hoofden van het Volk. Hessels, haer als muytmaekers aenmerkende, had by syn grysen baerd gesworen, dat hy haer beide t'eeniger tyd zoude doen hangen. Dit haer overgebragt zynde, en de Aerts-Hertog met de Prins van Oranje vervolgens tot ontslag van de gevangen blyvende aenhouden, waeren sy bekommert, dat Hessels ook mogt vry geraeken. 'Het gebeurde daer op, dat Ryhove gelast was, om met eenig volk uyt Gent nae Cortryk te trecken, en die Stad tegen de Malcontenten te verseekeren, by die gelegentheit verklaerde hy aen Imbise, dat hy niet en sou vertrecken, voor dat Hessels met den Provoost Visch gehangen waeren, want, seide hy, wy konnen andersints niet gerust wesen, en het is beter, dat wy de gene, die ons willen doen hangen, selfs voorkomen, en haer op gelyke wyse handelen. Hier op besloten die twee, op haer eige gesag en bevel, sonder eenige wyse van rechtspleging, en sonder vonnis van den Rechter,

de

de gemelde Hessels en Visch te doen 1578.
hangen. Sy deden haer onverwagt uyt de gevankenis haelen, daer sy te saemen op het schaekbort zaeten te spelen, op een waegen setten, en buyten de Stad voeren, alwaer sy deselve by een, aen een boom, deden opknoopen. Die twee waeren met den gemeenen haet van het Volk belaeden, Hessels had te voren in dienst van de Graef van Egmont geweest, die hem een goed meester was, nogtans liet hy sig door den Hertog van Alba gebruyken, om het vonnis tegen de Graeven van Egmont en van Hoorn op te stellen. Hy dreigde dikwyls, en hy swoer by syn grysen baerd, dat hy het selve nog t'eeniger tyd ook tegen de Prins van Oranje zoude doen, soo dat een iegelyk ten vollen overtuygt was; dat de Galg haer rechte loon was. Nogtans wiert die onrechtmaetige handel by alle Luyden van verstand mispresen, en men was, niet sonder reden, voor meer sulke quaede gevolgen bevreest.

De Hertog van Alençon sogt, by gelegentheit van die beroerten, syn voordeel te doen, en een stuk van de Nederlanden voor sig te verkrygen. Hy sond den Heer van Bonnivet nae Gent, om aen de Overheit van die Stad te vertoonen de onheilen, die uyt sulken tweedragt

1578. dragt stonden te rysen, sig aenbiedende tot Scheidsman tussen hen en de Waelen, en tot beschermer en bewaerder der Vryheit en rust der Nederlanden. Maer voor die tyd nog sonder gevolg.

Het grootste deel der Nederlanden was te dier tyd in een erbarmelyke staet, en een tooneel van de woede des oorlogs niet alleen, maer te gelyk van tweespalt, partyschap en verwarring aen alle kanten. De Aerts-Hertog Mathias had de naem van Gouverneur Generael en geen gesag, de Prins van Oranje was volslaegen meester van Holland, Zeeland en Utrecht, daer by hadde hy groot gesag in Braband en Vlaenderen, maer hy wiert aldaer door de naeryver van de voornaemste Heeren en Edele overdwarst. Die van Artois en Henegouwen sweefden gelyk als tussen beiden in onseekerheit, niet wetende waer sy sig wilden wenden, sy waeren te gelyk tegen de Spanjaerts en tegen de Nederlanders misnoegt, maer daer benevens hadden sy in haer tegenwoordige staet geen behaegen, 't welk een teeken was, dat sy sig haest aen den Conink zouden onderwerpen. Don Jan was Gouverneur Generael geweest van den Conink, maer voor vyand verklaert, nogtans hadde hy drie Provinciën van de Nederlanden in

syn

syn geweld. Daer by waeren 'er gelyk als vyf verscheide Legers, die het Land verteerden, en tot in de ingewanden verscheurden, te weten, dat van de Staeten, van Hertog Johan Casimier, van de Spanjaerden, van den Hertog van Alençon op de grensen, en dat van de Malcontenten, alle meest onbetaeld, en bygevolge toomeloos, en ten koste van de arme landlieden levende. 1578.

De Coningin van Engeland liet die van Gent door haer Ambassadeur tot inschicking en maetigheit vermaenen, seggende, dat de gansche weereld andersints moest denken, dat sy den oorlog begeerden in 't Land te houden, en daer benevens een quaed vermoeden opvatten, dat sy geen Regeering meer begeerden te kennen, nog Overheden te gehoorsaemen. De Afgesonde van de Aerts-Hertog en van de Prins van Oranje, te saemen met die van de Generaele Staeten bleven ook krachtig aenhouden, en onder anderen deed de Prins van Oranje haer te kennen geven. *Hoe dat hy verklaerde en betuygde, dat hy tegen alle de swaerigheden geen raed meer wist, ingevalle die van Gent sig nae de Generaliteit niet en wilden richten, maer haer saeken affsonderlyk houden; dat hem noyt grooter swaerigheit was*

over

1578\. *overgekomen, daer de ondergank uit het Land, en de verwoesting van het gemeene Vaederland van was afhangende, en daer syn eer en achting, en syn eige verderf en dat van syn Huys meer aen was gelegen. Dat hy nog bovendien t'onrecht wiert beschuldigt, en verdagt gehouden, als of hy de aenleider en begunstiger was van alle de ongeregeltheden, tot Gent geschied, daer hy in tegendeel noyt gedagt hadde van sulks te doen, waerom hy ook van meining was, om met toestemming van de Generaele Staten syn verdediging daer tegen in drukt te laeten uytgaen. Ende hoewel hy de vordering van de Gereformeerde Godsdienst wel sogt, was hy echter bekommert, dat door de ontydige en onbesonne yver van eene Stad, alle de andere Steden en Provinciën in gevaer waeren van in tweedragt te vervallen, en daer door een roof te werden van den vyand. Boven dien, dat de Gereformeerde Godsdienst daer door uyt verscheide Steden en Provinciën geweert zoude blyven. Alle 't welke door de Religions Vrede voorgekomen kon werden. Dat den Turk het Griekse Ryk, geduerende de verschillen over de Godsdienst, hadde onderdrukt, en dat 'er geen kryg den Lande schaedelyker was, dan den inland-*

landsen oorlog ter saeke van de Gods-dienst. 1578.

Alle die vermaeningen en vertoogen mogten niet helpen, de eene ongeregeltheit sproot uyt de andere, en het gemeene volk, door een blinden yver ingenomen zynde, en door oproerige menschen, onder schyn van Godsdienstigheit, gelyk het doorgaens gebeurt, aengezet werdende, quam op de been, jaegde alle de Roomsse Geestelyken uyt de Stad, en verbrak de Beelden, ook de vercierselen der Kerken en Cloosters te gelyk ter neder werpende, met sulken verwoetheit, geraes en getier, als of sy alle te gelyk dol en raesende waeren geworden: niemant durfde haer daer in wederstaen, het gesag der Overheit, te saemen met de eerbied en het ontsag voor de Ambassadeurs van Engeland, en de Afgesonde van den Aerts-Hertog en de Prins, onder wiens oogen dit alles quam te geschieden, wiert met de voeten getreden.

De Gentenaers jaegen de Roomsse Geestelyken uyt de Stad, en verbreeken de Beelden.

Als de tyding ter ooren van de Aerts-Hertog, van de Prins, en van de Generaele Staeten was gekomen, vond men sig deswegen seer verlegen, en bekommert; men sag, hoe dat alle vermaeningen vrugteloos waeren geweest, en men vreesde, dat alle verdere pogingen

gen

1578. gen by een raesende Gemeinte ook te vergeefs zouden wesen. Omdat de Prins van Oranje aldaer soo wel gesien was, en hy een sonderlinge bequaemheit had, om een ontroerde Gemeinte te stillen, wiert eendrachtelyk by de Staeten Generael besloten, hem te versoeken, dat hy derwaerts wilde reisen, en sien, of hy die van Gent niet tot reden en bedaeren konde brengen, en vervolgens een goed Verdrag met haer sluyten, eer de verwydering en swaerigheden nog grooter wierden. De Prins had geen sin in die last, en wilde sig niet geern daer toe laeten gebruyken, maer de Heer de Plessis, sulks siende, voerde hem te gemoet, dat hy het behoorde te doen, want dat Keyser Caerel V. wel uyt Spanjen nae die Stad was gereist, en sig aen het welbehaegen van de Conink van Vrankryk had gestelt, om den opstand aldaer te dempen, hoe veel te meer, seide hy, kon hy dat doen, die soo nae by was, en de Stad was de moeite wel weerdig. De Prins liet sig overreeden, hy reisde aenstonds nae Gent, daer hy met de Overheit der Stad en de voornaemste van de Gemeinte vlytig handelde, en het eindeling, met veel moeite, geduld, overreeding en ernstige betuyging, soo verre bragt, dat 'er een goed

De Prins reist nae Gent. Stilt de beroerte, en maekt een Verdrag.

goed Verdrag tussen de Gereformeer- 1578.
den en de Roomsgesinden wiert geslo-
ten, behelsende voor het wesentlykste;
Dat de openbaere en vrye oeffening van beide, de Gereformeerde en Roomsse, Godsdiensten binnen Gent toegelaeten zoude werden in soodaenige Kerken, als aldaer wierden uytgedrukt. Wel-verstaende, dat de Roomsgesinden geen plegtige Omgangen buyten haer Kerken mogten doen, nog haer Sacrament opentlyk met pragt langs de straeten draegen.

Dat de Geestelyken in haer Cloosters mogten wederkeeren, en haer Godsdienst aldaer met geslote deuren oeffenen, sonder de klocken by nagt te mogen luyden.

De Munnicken mogten uyt het Cloosterleven scheiden, en haer kleed en order verlaeten, om sig tot een anderen staet te begeven, en in sulk geval moest hen een redelyk onderhoud, nae 't goedvinden van de Overheit, werden gegeven.

Alle de Bedelorders, soo van Mannen als Vrouwen, wierden buyten het Verdrag gesloten, en moesten uyt de Stad blyven, om de schaemele Gemeinte te ontlasten.

Vervolgens moest een iegelyk sig ont-

1578. houden van malkanderen in het oeffenen van de Godsdienst te stooren, moeite, smaed ofte belet aen te doen.

Niemant mogt komen ter plaetse, daer men een andere Godsdienst, dan de syne, veffende, ten zy, dat hy sig stil en gemaniert wilde houden, en sig voor al wagten van ergernis te geven.

Alle de Geestelyken, soo wel de Gereformeerde als de Roomsgesinde, moesten sig in alle zedigheit, en stilheit jegens malkanderen, en met getrouwheit en onderdaenigheit jegens haer Overheit gedraegen, sonder sig eenigsints met de saeken van de Regeering te mogen bemoeyen. In tegendeel wiert haer wel uytdruckelyk geboden, sig te onthouden, van in 't heimelyk ofte in 't openbaer iets te seggen, te leeren ofte te prediken, dat tot tweedragt ofte oproer mogt strecken.

Tot naerkoming van alle 't welke, zouden acht voornaeme, gegoede en eerlyke luyden, vier uyt elke Gesintheit, werden verkoren, die gemachtigt wierden, om alle 't gene in dat Verdrag was begrepen, te doen achtervolgen, en de geschillen, die ter saeke van dien mogten rysen, te bevredigen, doende, des nood, daer van verslag aen de Schepenen van de Stad.

Men

Men kan niet ontkennen, dat het voorschreve Verdrag door de Prins seer wel en wyslyk is bevordert en gesloten, nogtans voldeed het aen de Gereformeerden geensints, men vond het vreemd, dat de Prins, die voorgaf soo seer aen de Gereformeerden toegedaen te wesen, soo veel aen de Roomsgesinden hadde ingewilligt, en sulk een gunst aen deselve had bewesen. Maer buyten twyffel zullen dat onrustige en driftige menschen zyn geweest, die nae de wyse van de Roomsgesinden sig niet stil konnen houden, nog te vreden wesen, voor dat sy alle verschillende Godsdiensten hebben verjaegt ofte uytgeroeyt. Ook bekreunde de Prins sig niet veel daer over, en hy antwoorde aen de gene, die daer van spraeken, *dat men aen een iegelyk, ook aen de vyanden selfs, het woord en beloften moest houden.* Waer nae de Prins wederom van Gent vertrok, dog in 't vervolg sal blyken, dat het Verdrag niet is naergekomen. 1578. Hy wort daer over gelastert.

Op het laest van dit jaer overleed Maximiliaen de Hennin, Graef van Bossu, die te voren door den Conink, in plaets van de Prins van Oranje, en vermits syn vertrek uyt den Lande, tot Stadhouder over Holland, Zeeland en Utrecht was aengestelt geworden. Wy Dood van de Graef van Bossu.

1578. zouden geen gewag daer van maeken, ten waere het de Jesuit Strada gelust had, om de Prins van Oranje by die gelegentheit op een schandelyke wyse te lasteren. Het is bekent, hoe die Graef in de Scheepstryd op de Zuyderzee gevangen was geworden, en in bewaering wiert gehouden tot de tyd van de Pacificatie van Gent toe. De Prins had desen syn tegenstrever altyd op een sagte en heusche wyse doen handelen, en als hy wiert losgelaeten, maekte hy vriendschap met den Graef, en bragt hem tot de party van de Staeten tegen de Spanjaerts over. Nu verhaelt Strada, dat de Graef, het zy uyt weesin tegen de Prins van Oranje, ofte berouw, van dat hy sig had laeten misleyden om de waepenen tegen den Conink te voeren, ofte wel uyt genegentheit voor de Prins van Parma, en omdat hy sag, dat syn Landgenooten, de Waelen, sig met den Conink stonden te verzoenen, sig mede daer toe genegen begon te toonen, en dat de Prins van Oranje sulks te gemoet siende, hem door vergif van kant had geholpen. Hy voegt daer by, dat de Prins den Graef op syn uyterste quam besoeken, en siende, dat de Roomsse Priester met het Oly wel in quam, om den Graef op syn uy-

terſte te berechten, hy ſpottender wyſe 1578.
gevraegt zoude hebben, wat het voor
een plegtigheit was? Maer dat de Graef,
een afkeer van ſulke goddeloofe tael
hebbende, ſig niet had konnen onthou-
den, van de Prins te verwyten, dat hy
de oorſaek was van het verlies van ſyn
eer en goederen, daer by voegende, ik
kan niet lyden, dat myner ziele zae-
ligheit my op myn uyterſte werde beno-
men. Hoewel Strada voorgeeft, ſulks
uyt de Brieven van Mendozza, Ambaſ-
ſadeur van Spanjen aen het Hof van En-
geland, en uyt de Geſchriften van de
Prins van Parma, te hebben gehaelt,
ſchynt hy ſig nogtans te ſchaemen, om
dat volſlaegen te beveſtigen; en waer-
ſchynelyk ſal het een quaedaerdig ſtraet-
gerugt zyn geweeſt, dat de vyanden van
de Prins geern voor waerheit hebben
aengenomen. De Prins was van te eer-
lyken inborſt, om ſulke booſe daeden
en ſchelmſtucken te bedryven, en in te-
gendeel een groot vyand daer van, ſulks
geen het minſte naedenken, nopende het
eerſte, op hem kon vallen. Ende no-
pende het tweede, hadde hy te veel ge-
maetigtheit en beſcheidentheit, om in
dier voegen met de Graef op ſyn uyter-
ſte te ſpotten. Alle onſe Schryvers ſwy-
gen niet alleen daer van, maer Bor ver- *In ſyn* 13. *B.*

 haelt

1578. verhaelt in tegendeel, dat de Prins de vriendschap van de Graef hoog achte, en selfs by de Staeten van Holland voor hem sprak, ten einde hem een jaergeld van vyf duysend guldens toegelegt mogt werden, en dat hem de Heerlykheden van Putten en Geervliet, tot belooning van syn goede diensten, gegeven mogten werden.

De Prins brengt de Unie van Utrecht te weeg.

Nu komen wy tot de grootste, heerlykste en beste daed, die de Prins van Oranje oyt van syn leven heeft gedaen, te weten, het ontwerpen, bevorderen en sluyten van de Unie van Utrecht, waer uyt de Doorlugtige Staet van de Vereenigde Nederlanden is gesproten. Het is buyten tegenspreeken, dat hy de Insteller, Bevorderaer en Uytwerker van de Unie van Utrecht is geweest, en hy heeft het ook bekent, seggende; *Wy bekennen, dat wy de Unie eerst gedreven hebben, dat wy se daer nae gevordert hebben, jae dat wy ons beneerstigt hebben, dat se mogt onderhouden werden.* Sulks hy in dien opsigt als de Grondlegger van den Staet der Vereenigde Nederlanden aengesien en geacht moet werden, hoewel hy in den beginne geen gedagten heeft gehad, om sulken nieuwe Republic op te rechten, gelyk daer nae uyt de Unie is geboren.

In syn Apologie p. 92.

De

De Prins is echter de eenige niet, wien de roem toekomt, maer de wydberoemde Elisabet, Coningin van Engeland, moet haer deel daer in hebben, en aengemerkt worden, als de eeste Instelster daer van, en die de Prins van Oranje en de Nederlanders met haer goede raed daer toe heeft gedient, hoewel niemant van alle onse Schryvers daer eenig gewag van heeft gemaekt. Languet schryft, dat hooggemelde Coningin die van Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht en Vriesland raede, sig in een verbond met malkanderen te vereenigen, met belofte, van aen haer bystand te zullen doen, en haer te beschermen, soo men hen tragte t'onder te brengen. Soo dat de Prins van Oranje eigentlyk haer gedagten en goede raed heeft opgevolgt, en in 't werk gestelt. Men behoeve aen het verhael van Languet niet te twyffelen, want syn brief is meer dan anderhalf jaer te voren geschreven, eer de Prins die raed van de Coningin heeft in 't werk gestelt, sulks de uytkomst toont, dat syn schryven wel gegrond was.

1578. Elisabet, Coningin van Engeland, is de eerste geweest, die de Unie heeft bedagt en aengeraeden. *By syn Brief van den 2. February.* 1577. *Lib.* 1. *Epist. ad Aug. Saxoniæ Ducem. Epist.* 107.

Gelyk de Prins een voorsienig en staetkundig man was, kon hy uyt het gedrag van eenige Provinciën, en uyt de tweedragt en moeyelykheden, die in sommige waeren gerelen, ligt begrypen, dat de

1578. Pacificatie van Gent van geen duer zoude wesen, en dat het hem onmogelyk was, vermits de groote naeryver van veel Heeren tegen hem, en de onverdraegsaemheit van de Gereformeerden en Roomsgesinden jegens malkanderen, waer uyt een groote haet en openbaere vyandschap ontstond, om alle de Nederlanden, gelyk hy gehoopt had, in een verbond tot haer gemeene bescherming te vereenigen, en de Spanjaerts aldus uyt den Lande te verdryven. Want Luxemburg, Limburg, en Naemen bleven de party van Spanjen houden, en de Walsche Provinciën, als Artois, Henegouwen en Walsch Vlaenderen, waeren Malcontenten, dat is, sy sogten eigentlyk maer een voorwendsel, om sig van de andere te scheiden, en de Pacificatie van Gent te verlaeten, waer toe de ongeregeltheit van die van Gent, en de onbesonne ontydige yver van de Gereformeerden aldaer hen schoone gelegentheit gaeven. Derhalven was hy niet sonder reden bekommert, dat de gansche last van den oorlog tegen den Conink van Spanjen wederom op syn hals, en tot last van Holland en Zeeland alleen, zoude komen: en door de uyterste benaeuwtheit, waer in hy het beswaerlyk met Holland en Zeeland tegen soo en groote overmagt

van

van den Conink kon uythouden, en dat 1578.
hy eindeling onder den last zoude moeten beswyken. Maer laet ons hem selfs hooren spreeken van de redenen, die hem tot het vorderen van de Unie ook hebben bewogen. *De Spanjaerts*, seide hy, *hadden alle haer hoop op onse oneenigheit gestelt, sy hadden alreede sommige Provinciën door heimelyke handel aen haer zyde gebragt, ook hadden sy aen de hand sommige vergiftige luyden, die sig midden onder ons waeren houdende. Nu, wat hulpmiddel kon men beter tegen de oneenigheit vinden, dan eenigheit, en wat gewisser en bequaemer praeservatif tegen het venyn der tweedragt, dan eendragt? door middel van dewelke alle haer bewerp en bedryf, alle haer raedslaegen by nagt gehouden, en haer heimelyk verstand, in een oogenblik syn verspreid en verstroyd geworden. Want God, die een God is des vredes en der eendragtigheit, wilde daer mede bewysen, hoe groot een afsien en gruwel dat hy van bedrieglyke tongen heeft, en hoe ligtelyk dat hy sulke valsche en vervloekte aenslaegen kan om verre stooten en verydelen.*

In syn Apologie.pag. 92.

Om dan alles te doen, wat nae menschelyke voorsienigheit in sulke verwarde toestand van saeken te bedenken was, om de tegenwoordige Seven Vereenigde

1578. Landen tot haer gemeene bescherming te verbinden, en daer in te vereenigen, mits welken hy in staet hoopte te zullen wesen, om een kragtige wederstand te konnen bieden. Alle die Landen zyn tegen een gelegen en grensende, en de eene verstrekt tot een kragtige hulp en voormuer aen de andere. Holland en Zeeland zyn welgelegen, en sterk uyt de natuer, als sy sorg voor haer Scheepsvloot en Zeevaert draegen, daer haer grootste sterkte in bestaet; en de Prins oordeelde, dat Gelderland gelyk als een grensvesting voor Holland verstrekte, want dat de vyand, Gelderland bemagtigt hebbende, daer door ook meester was van de vier Hoofdstroomen van de Nederlanden, als den Rhyn, de Maese, de Wael en den Yssel, en dat het Land van Holland daer om niet weinig aen Gelderland was gelegen.

De Prins was altyd gewoon, wanneer hy eenige saeken van groot gewigt wilde ondernemen, om de menschen te voren, door redenen en overreedingen ter saeke dienende, in te nemen, en daer toe te bereiden, opdat hy geen wederstand mogt ontmoeten, als het ter saeke quam; ten dien einde hadde hy altyd eenige ervaere en bequaeme luyden aen de hand, die hy in de

de Provinciën en in de Steden fond, om 1578.
alles tot syn oogmerk te bereiden, en met de voornaemste Regeerders te spreeken en te handelen. Aldus hadde hy eenigen tyd te voren een heimelyk verstand gehouden met eenige van de voornaemste Heeren en Regeerders in Gelderland, Vriesland en Overyssel, om de gemoederen aldaer tot syn gedagte Vereeniging met Holland en Zeeland te bereiden, en ten dien einde hadde hy Mr. Jacob Muys verscheide maelen nae Gelderland gesonden, dog hy verstond, dat Vriesland en Overyssel daer toe niet te bewegen zouden wesen, ten zy dat Gelderland voorging, en sig eerst voor de Unie verklaerde. Hy gebruykte tot Utrecht den dienst van Mr. Floris Thin, Advocaet van de Heeren Staeten van die Provincie, en Mr. Floris Heermael met meer andere. In Vriesland Carel Roorda, Duco Martena en andere. Die van Bommel hadden sig in den vorigen oorlog van Gelderland afgesondert, en sig met Holland en Zeeland onder den Prins begeven, nu hielpen sy de Unie in Gelderland, soo in 't heimelyk als in 't openbaer, krachtig voortsetten, soo dat sy deswegen een eeuwige roem hebben verdient.

In den beginne durfde de Prins sig niet ont-

1578. ontdecken; nog de Unie op syn naem en door syn gesag opentlyk bevorderen, uyt vrees, dat men hem verdagt zoude maeken, als of hy van de Pacificatie van Gent wilde afgaen, en dat men hem zoude naegeven en haetelyk maeken, dat hy van voornemen was, om een afgesonderde party met die Provinciën te maeken, want de swaerigheden, die de Graef van Rennenberg, en meer andere, daer nae tegen de Unie maekten, bestonden daer ook in, dat deselve geschiede sonder voorgaende kennis van de Aerts-Hertog, en om sig van de Generaele Staeten te willen scheiden. En daerom is 't, dat in 't hooft van de Unie wel uytdruckelyk wort verklaert, dat de voorschreve Unie en Verbintenis niet en geschiede, *om sig van de Generaele Unie, by de Pacificatie van Gent gemaekt, te scheiden, maer om deselve nog meer te sterken.* Derhalven vond hy goed, om den dienst van syn Broeder, Graef Johan van Nassau, Stadhouder van Gelderland &c. daer toe te gebruyken, en daer van daen komt het, dat de Graef de Unie heeft geteekent, en dat 'er niet een woord van de Prins van Oranje wort gemelt, nog syn onderteekening aldaer wort gevonden. Dog als hy daer nae bevond, dat de Unie by een iegelyk wiert goedge-

gekeurt, en dat verscheide andere Lan- 1578.
den en Steden sig daer by voegden, heeft hy, nae verloop van ruym drie maenden, sig by een affonderlyke verklaering daer by gevoegt, deselve aengenomen en goedgekeurt.

Niet tegenstaende de Prins onder de hand, en Graef Johan van Nassau opentlyk, alle mogelyke vlyt quaemen aen te wenden, en alle minnelyke overreedingen gebruykten, om de Landen tot de Unie te brengen, ontmoeteden sy in den beginne veel swaerigheden en tegenstrevingen, selfs in Gelderland, daer Graef Johan van Nassau Stadhouder was, en nog meer in Vriesland, Overyssel, en Stad en Lande van Groeningen, over welke Provinciën de Graef van Rennenberg Stadhouder was. Dog geheel Holland, Zeeland en Utrecht waeren ten eersten tot de Unie genegen, en gingen de andere Provinciën daer in met een goed voorbeeld voor. Ondertussen had de Prins de Staeten van Holland en Zeeland gesaementlyk binnen Gorcum laeten beschryven, en dewyle hy door syn gewichtige besigheden in Braband aldaer selfs niet tegenwoordig kon wesen, sond hy Graef Johan van Nassau, syn Broeder, aen de Vergaedering, verselt met Jaques Taffin, Tresorier en Secretaris van de Prins,

De Unie vind in den beginne veel tegenstrevers.

Tegen den 15. Novemb.

1578. Prins, om eenige saeken uyt syn naem aldaer voor te draegen. Onder anderen versogt de Prins, dat de Staeten dog met aendagt wilden letten, op het gene hy haer te voren soo ernstig had aenbevolen, nopende seeker verbond, met het Hertogdom van Gelder en Graefschap Zutphen, Vriesland en meer andere Landen, te maeken, waer van hy hen het ontwerp, nevens syn brieven, hadde overgesonden, aengesien hy het selve Verbond den Lande hoe langer hoe meer oorbaerlyk en nut bevond. Ingevolge van dien wiert een besluyt by de Staeten van Holland en Zeeland voor de Unie genomen.

Graef Johan van Nassau de goede wil en genegentheit van de Provinciën van Holland, Zeeland en Utrecht bespeurende, en sig daer benevens verlaetende op de toesegging van verscheide Edellieden en Regeerders in de vier overige Provinciën, besloot met de saek voort te gaen, om sulken goeden werk niet ten halven te laeten steeken, in verwagting dat de overige Provinciën sig daer nae by de Unie souden voegen. Dog om de saeken daer toe wel te bereiden, wierden alvorens, soo tot Utrecht als elders, verscheide Vergaederingen gehouden, om het Verbond van vereeniging te ontwerpen, opdat de Gemachtigde daer van een afschrift nae haer

haer Provinciën mogten nemen, om het 1578.
elk in den synen smaekelyk te maeken, en
de goedkeuring daer op te verwerven.
Laestelyk quaemen nog eenige Gemach- Op den
tigde binnen Utrecht by een, daer die 5. December.
van Holland Zeeland en Utrecht sterk
bleven aenhouden, dat die saek ten eer-
sten by de tegenwoordigen ter hand mogt
werden genomen, derhalven besloten sy,
om op de tienden January van het vol-
gende jaer wel gelast tot Utrecht te ko-
men, en op het sluyten van de Unie te
vergaederen.

Op den bestemden dag quaemen bin- 1579. Den 10. January.
nen de Stad Utrecht by een, Graef Jo-
han van Nassau, Stadhouder van Gelder-
land, met eenige Gemachtigde van die
Provincie, mitsgaeders die van Holland, De Unie wort gemaekt.
Zeeland en Utrecht, en van de Omme-
landen. Nae dat sy eenigen tyd nae de
Afgesonde van de andere Provinciën had-
den gewagt gingen sy eindeling met de
saek voort, sulks sy in korten het ver- Den 23. January.
bond van de Unie besloten en vaststel- Den 29. derselver maend.
den, doende het selve vervolgens van het
Raedhuys van Utrecht openbaerlyk af-
kondigen.

In het hooft van de Unie wort gesegt.
Dat die van den Furstendomme (Gel- Het hooft van de Unie.
derland) *van de Graefschappen en Lan-
den van Holland, Zeeland, Utrecht,*

1579. *en Vriesse Ommelanden, tussen de Eems en Lauwers, raedsaem gevonden hebben, sig naeder en in 't bysonder met den anderen te verbinden en te vereenigen, niet om hen van de generaele Unie, by de Pacificatie van Gent gemaekt, te scheiden, maer om deselve nog meer te sterken, en hen selven te voorsien tegen alle ongemacken, waer in sy mogten vervallen door eenige practyken, aenslaegen of geweld van haere vyanden, om te weten, hoe, en in wat manieren, de voorschreve Provinciën hen in sulken geval zouden hebben te gedraegen, en jegens 't geweld van hun vyanden konnen beschermen, en om verdere scheiding van de voorschreve Provinciën en bysondere Steden van dien te schouwen, blyvende anders de Pacificatie van Gent in waerde. &c.*

Dog hier op staet aen te merken, dat de Afgesonde van Gelderland en het Graeffschap Zutphen, op het sluyten van de Unie nog niet volkomentlyk waeren gelast, derhalven naemen sy dag, tot den negenden February toekomende, om naeder verklaering van de Baeren-Heeren, groote en kleine Steden te doen. Ingevolge van dien hebben die van het Quartier van Nimwegen, van Arnhem, Den 5. en en de stad Venlo, ieder de Unie by een by-

bysondere verklaering aengenomen. Van 1579.
wegen de Provincie van Vriesland is by 9. Maert.
het sluyten en teikenen van de Unie nie- en den 11. April.
mant tegenwoordig geweest, maer daer
nae hebben de steden Leeuwaerden, Den 23. Maert.
Sneek, en Franeker, met eenige Grietmans
en bysondere Edele van die Provincie, de
Unie aengenomen, gelyk alle de overige
steden van Vriesland in 't vervolg ook
hebben gedaen. Uyt de Provincie van den 2. Juny.
Overyssel, en uyt de stad Groeningen is
ook niemant op het teikenen van de Unie
gemachtigt en tegenwoordig geweest, en
dat quam daer van daen, omdat de Graef
van Rennenberg, Stadhouder van Vriesland, Overyssel, en de stad Groeningen
en Ommelanden, in 't eerst tot het aennemen van de Unie niet bewogen kon
werden, sulks die Provinciën, soo het
schynt, het sonder de goedkeuring van
haer Stadhouder niet en durfden doen.
De Graef nam tot een voorwendsel van
syn weigering, dat het geschiede, om
sig van de Generaele Staeten te scheiden,
en dat de meeste Quartieren van syn Gouvernement sig in de Unie nog niet en
hadden begeven. Eindeling is de Graef Den laesten Maert.
met veel moeite tot het aennemen van
de Unie gebragt, waer van hy een verklaering heeft gegeven, sulks de Provinciën van Overyssel en van Stad en Lan-

1579. de van Groeningen door haer Stadhouder daer in zyn begrepen geworden.

Gelyk men in den beginne het Verbond van de Unie had tegengegaen, en sommige sig bevlytigt hadden om het te beletten, soo vond het in tegendeel, wanneer het was gesloten en den inhoud bekent geworden, syn goedkeuring by veele. Die van Gent waeren de voorbaerigste, en aenstonts gereed om het aen te nemen, en sig daer in te begeven, gelyk sy deden. Daer op volgden die van Yperen, Antwerpen, Brugge, en het Vrye.

Den 4. February. Den 10. July. 13. July. Den 1. February 1580.

De Prins neemt de Unie opentlyk aen.

By syn Acte van den 3. Mey 1579.

De Prins van Oranje siende, hoe de Unie doorgaens wiert goedgekeurt, vertoefde niet lang om sig opentlyk daer voor te verklaeren, en deselve ook aen te nemen. *Hy hadde als nog uytgesteld*, feide hy, *om de Unie te onderschryven, dog alsoo nu syn Hoogheit de Aerts-Hertog, met een groot deel der Provinciën, verklaert hadden, dat sy voor goed insaegen, en bevonden raedsaem te wesen, dat een soodaenige Unie zoude geraemt, besloten en aengenomen worden, tot beter beleiding der saeken des gemeenen Vaederlants, soo hadde hy nu willen verklaeren, gelyk hy deed, de voorschreve Unie, soo als deselve tussen de Provinciën gemaekt en gesloten was geweest,*

voor

voor goed aen te nemen en te houden, als 1579.
voor seeker achtende, dat in deselve de Overheit en't gesag der Hoogheit van den Aerts-Hertog niet verkort nogte vermindert en wiert. In het hooft van die verklaering heeft de Prins syn gewoone heilsaeme grondregel gestelt, naementlyk, *Dat hy, tot behoud der gemeene welvaert, rechten en vryheden der Nederlanden altyd oorbaerlyk en noodig gevonden had, alle goede vriendschap, eenigheit en eendragt onder de Provinciën derselver Landen, Steden en Leden van dien, te onderhouden, waer door niet alleen de gemeene vyand met meer gewelt, gemeene magt en onderlinge bystand wederstaen en afgweert, maer hem ook de middelen benomen zouden werden, van tussen deselve Provinciën, Steden en Leden van dien, eenig onverstand of tweedragt te zaeyen of te maeken, ter oorsaek, soo van het onderscheid van Godsdienst als anders.*

Voorts is de wesentlyke inhoud van de Unie het naervolgende. Eerstelyk verbinden en vereenigen sig de Provinciën, om ten eeuwigen daege by malkanderen te blyven, soo en in diervoegen, als of sy maer een Provincie waeren, sonder dat deselve sig t'eeniger tyd van den anderen zouden scheiden, ofte Korte inhoud van de Unie, I. artyk.

1579. laeten ſcheiden, het zy by uyterſte wille, ſchenking, overdragt, verwiſſeling, verkooping, verdrag van vrede ofte van huwelyk, nog om geen andere oorſaeken, hoe dat het ook mogt gebeuren. Onvermindert nogtans een iegelyke Provincie, en de byſondere Steden, Leden ofte Ingeſetenen van dien, haer byſondere voorrechten, vryheden, rechten, loffelyke herkomens, en alle andere haer geregtigheden.

Aenmerking daer op.

Dit eerſte artykel is het weſentlykſte deel, en om ſoo te ſpreeken, de ziel van de Unie. Dat is door alle de ſeven Provinciën, van den beginne aen, tot den huydigen dag toe, en ſulks den tyd van hondert en vyftig jaeren lang, onder Gods zegen, getrouweſyk naegekomen ende onderhouden, en het moet de wenſch van alle goede en getrouwe Regeerders en Ingeſetenen van den Staet weſen, dat deſelve tot de laete naekomelingen onverbreekelyk onderhouden moge werden. Alle de Provinciën hebben een weſentlyk belang in het onderhouden van de Unie, ſy vinden alle te gelyk daer in haer veiligheit en ſterkte, en de eendragt maekt haer magt. De Bondel van de ſeven Pylen, het zinnebeeld van de Eendragt, kan niet anders dan door een groote overmacht werden

ver-

verbrooken, maer gescheiden zynde, 1579
zoude een kleine Mogentheit, en een swacke Naebuer dikwyls in staet wesen, om de eene voor, en de andere daer nae, te overvallen, en t'onder te brengen: en overheert zynde, zoude 'er voor een alleen geen middel meer overig wesen, om sig te konnen herstellen, en uyt de hand van de vyand te redden. Daer men in tegendeel heeft gesien, hoe dat drie Provinciën van de seven, door de magt van Vrankryk overstroomt en overheert zynde, de overige vier alle haer kragten hebben ingespannen, om deselve wederom uyt de handen van den vyand te rucken, en niet eer gerust hebben, voor dat sy deselve wederom in haer geheel tot het gemeene lichaem van Staet hadden wedergebragt, en vervolgens hebben sy die, als haer oude Vrienden en Bondgenooten wederom in de Unie ontfangen. Een daed van trouwhartige bystand en vriendschap, waerdig om als een loffelyk voorbeeld niet alleen aen de naekomelingen te werden overgelaeten, maer dat te gelyk doet sien, wat uytnemenden voordeel de Bondgenooten door de Unie genieten. De bysondere Onderdaenen en Ingesetenen, soo van hooge als laege staet, vinden daer in haer bescherming, en veiligheit, en sy genieten onder de

1579. schaduwe van de Unie, de geruste bezitting van haer leven, vryheit, en goederen. Door de Unie zyn de seven Provinciën tot een Vrye Staet geworden, die te gelyk een bolwerk is van de Vryheit van Europe. Onder de gunst en bescherming van de Unie hebben wy het geluk van te mogen leven in een gemaetigde Vryheit, beide in de Burgerstaet en in de Godsdienst: een geluk, dat onse loffelyke en dappere Voorouders vieriglyk hebben begeert te mogen genieten, en dat sy met haer goed en bloed, met een heldenmoed en stantvastigheit in 't midden van de uyterste gevaeren en rampen voor ons hebben verkregen, en aen ons overgelaeten. Een iegelyk van de Ingesetenen van desen Vryen Staet is door de Unie een Heer in het zyne geworden, van den Edelman af, tot den Landman toe, hy is van niemant afhankelyk, dan van de wetten, hy leeft in een geruste bezitting en verseekertheit van syn leven, vryheit, eer en goederen, waer van hy niet kan berooft werden, als door syn misdaed, en door vonnis van syn daegelykse ofte wettige Rechter. Dat is immers een groote en heerlyke saek, syn eigen te wesen, het zyne gerustelyk te mogen bezitten, en van niemant anders, dan van de wetten, af te hangen. Maer

Maer nog grooter is het geluk van de 1579. vryheit van Godsdienst, waer in wy leven, onder welke niemant over enkele gevoelens strafbaer is, daer men in de gemoederen der menschen niet en wroet, daer men geen verspieders en verklickers houd, om de menschen onder menigvuldige voorwendsels, als van het hooren van een Predicatie, het lesen van soo genaemde verbode boeken, het spreeken van een onbedagt woord, het verkeeren met Ketters, en wat dies meer is, met wreede pyningen ter dood te brengen. Daer een iegelyk mag gelooven en belyden, wat hy met het ligt van syn gemoed meint overeenkomende te wesen, mits hy sig stil en zedig daer in kome te gedraegen. Men vergelyke de tegenwoordige Staet van de Vereenigde Nederlanden, in het stuk van de Godsdienst, met de recht erbarmelyke Staet van onse Voorouders onder de Spaensse Inquisitie, men sal haest overtuygt wesen, dat 'er in de weereld niets wenschelyker kan wesen, dan onse gemaetigde vryheit in de Godsdienst, en dat het goed en bloed, waer mede deselve is verkregen, niet te dier is besteed geworden. God heeft dat Verbond van de Unie door syn kragtige bystand in de uyterste nood soo dikwyls sigtbaerlyk ondersteunt, en met syn ze-

1579. gen van den Hemel achtervolgt. Het behaege God aen onse Overheden en Regeerders, van hooge en laege staet, Burgers en Inwooonders, ieder in het syne, sulke gedagten in te boesemen, die tot behoud van de Unie mogen strecken, en haer te recht te doen begrypen, hoe seer sy in deselve zyn gehouden, en wat onwaerdeerlyk geluk sy onder de bescherming van de Unie komen te genieten, en haer daer benevens geen minder beleid, moed en stantvastigheit tot het behouden en voorstaen van de Unie te verleenen, dan aen onse Vooroudes tot het macken en verkrygen van deselve. Wy zullen dit met de woorden van de Prins van Oranje selfs besluyten. *Onderhoud uwe Unie wel, bewaert uwe Unie wel, dog siet neerstig toe, Myne Heeren, dat gy niet alleen met woorden ofte by geschrift, maer ook met 'er daed ter uytvoering in 't werk stelt, 't gene dat het bundelken pylen, met eenen band te saemen geknoopt en gebouden, het welk gy in uw zegel voert, medebrengt en beduyd.*

In syn Apologie p. 92.

Verders moet men uyt de woorden, in het begin van dit artykel vermelt, *dat de Provinciën sig verbinden en vereenigen, om ten eeuwigen daege by malkanderen te blyven, soo en in diervoegen, als of*

of sy maer een Provincie waeren, niet 1579.
begrypen, als of de seven Provinciën *H. de Groot*
door dit Verbond soodaenig vereenigt, *Apologie* 1. *Cap.*
en ineengesmolten waeren, dat deselve alle gesaementlyk tot een eenig Land, onder een en deselve Souverain, ende onder een Regeering waeren gebragt. In tegendeel geven die woorden niet anders te kennen, als een kragtig Verbond tot haer onderlinge bescherming en versee-kertheit, en tot onderhouding van oprechte Vriend-en Naebuerschap ten eeuwigen daege aengegaen: dat het soo verstaen moet worden, leeren ons ook de naervolgende woorden. *Onvermindert nogtans een iegelyk Provincie, en de bysondere Steden, Leden ofte Ingesetenen van dien, haer bysondere Voorrechten, Vryheden, Rechten, loffelyke Herkomens en alle andere haer Geregtigheden, waer in sy den anderen geen naedeel, hinder ofte letsel doen zullen.* Het is derhalven een plegtig Verbond van vriendschap, tussen seven bysondere Souveraine Provinciën aengegaen, die, des niet tegenstaende, ieder haer Souverainiteit hebben behouden, ieder haer bysondere Regeerings wyse, wetten en gewoonten hebben, t'eenemael onafhankelyk van de Generaliteit, en van de andere Bondgenooten, uytgesondert alleen in die saeken,

1579. ken, welke by dese Unie, ofte daer na, by gemeene overgifte, aen de Generaliteit bysonder zyn opgedraegen, en niet verder, waer van hier onder sal werden gesprooken.

Verdere inhoud van de Unie.

By het tweede lid van dit eerste artykel word vastgestelt. Ingevalle de Provinciën, Steden ofte Leden van de Unie eenig verschil met den anderen mogten hebben, nopende haer bysondere Voorrechten, Vryheden en Rechten, dat deselve verschillen by de gewoone Rechtspleging, Scheidsmannen, ofte minnelyk Verdrag beslist zullen werden, sonder dat de andere Landen, Steden ofte Leden van dien, soo lang beide partyen sig het recht onderwerpen, sig daer mede zullen hebben te bemoeyen, ten waere sy geliefden tussen te komen tot verdrag.

II. art.

Ingevolge en tot naerkoming van dat Verbond van vereeniging beloven de Provinciën, in het tweede artykel, malkanderen met lyf, goed, en bloed, by te staen tegen alle geweld, dat iemant hen mogt aendoen onder voorwendsel van de Naem van de Coninkl. Majesteit, ofte ter saeke van het Verdrag van Vrede tot Gent gemaekt.

III. art.

Insgelyks in het derde artykel, dat sy malkanderen ook sullen bystaen, en helpen beschermen, tegen alle uytheemsse en

en inheemsse Heeren, Fursten, Landen, 1579.
Steden of Leden, die hen in 't gemeen, ofte bysonder, eenig geweld ofte ongelyk wilden aendoen, of oorlog maeken; behoudens, dat de bystand, nae gelegentheit van saeken, by de Generaliteit besloten zoude werden.

Om de Provinciën, Steden en Leden IV. art.
van dien des te beter tegen alle geweld te mogen verseekeren, wort in het vierde artykel vastgestelt, dat de Grens-Steden en andere, daer men het noodig zoude vinden, ter beleid van de Generaliteit gesterkt zouden werden, ten koste van de Provinciën, waer in deselve gelegen zyn, mits daer toe de bystand voor de eene helft van de Generaliteit hebbende. Dog ingevalle raedsaem wiert gevonden, om in eenige van de Provinciën nieuwe Sterkten te leggen, ofte die te veranderen en af te werpen, dat de kosten, daer toe noodig, by alle de Provinciën gedraegen zouden werden.

Tot verval van de onkosten, die tot V. art.
de Gemeene bescherming wierden vereischt, wort in het vyfde artykel verstaen, dat in alle de Provinciën eenpaeriglyk en op een gelyke voet geheven, en openbaerlyk aen de meestbiedende verpagt ofte ingevordert zouden werden seekere imposten op de wynen,

bie-

1579. bieren &c. dat insgelyks daer toe gebruykt zouden werden de inkomsten der Domeinen van den Conink, de lasten daer op staende afgetogen.

VI. art. Alle welke middelen, volgens den inhoud van het sesde artykel, by gemeen overleg, verhoogt en verlaegt zouden werden, nae dat de nood en gelegentheit sulks zouden vereisschen, ende alleenlyk verstrekt werden tot de gemeene bescherming, en tot het gene de Generaliteit gehouden was te draegen, sonder dat deselve middelen tot eenige andere saeken bekeert mogten werden.

In syn Apologie 1. Cap. Aenmerking op het V. en VI. art. De Groot betuygt, dat dese twee artykelen noyt en zyn achtervolgt, en het is ook waer: alleen heeft men in den beginne het eenigen tyd lang getragt te doen, maer de ondervinding heeft geleert, dat deselve niet naergekomen konden werden. Want het onderscheid tussen de eene en de andere Provincie is te groot: in de Landen daer groote rykdommen, koophandel, neering en welvaert zyn, en bygevolge, daer de winst en dagloonen grooter zyn, kan men hooger lasten heffen, dan in een Land, daer alle 't selve soo niet en is, en daer men van den landbouw en hanteeringen alleen moet leven, daer het geld schaers, en het dagloon klein is. In plaets van de

de Gemeene Middelen op een gelyke voet 1579.
in alle de Provinciën te heffen, en deselve aen de Generaliteit tot de gemeene bescherming over te geven, heeft men niet lang daer nae beter en dienstiger geoordeelt, alle de lasten, tot de gemeene bescherming van de Unie vereischt werdende, over alle de Provinciën, ieder volgens seeker aendeel ofte Quote, te verdeelen, daer nae een staet van oorlog te maeken, en die jaerlyks met een Generaele Petitie, door den Raed van Staete opgestelt, aen de Vergadering van haer Hoog Mogende over te brengen, die deselve vervolgens aen de Provinciën senden, met versoek, van daer in te bewilligen, en de noodige betaelingen, ieder voor syn bekende aendeel, ingevolge van dien te willen doen.

Vervolgens wort in het sevende arty- VII. art.
kel vastgestelt, dat de Grens-Steden en andere, als de nood sulks zoude vereisschen, t'allen tyde sulke bezettingen van krygsvolk zouden moeten ontfangen, als het de Vereenigde Provinciën, met overleg van den Stadhouder van de Provincie, daer de bezetting gelegt moest werden, zouden goedvinden; behoudens, dat de Capiteinen en krygsknegten, boven den Algemeenen eed, ook een bysonderen eed aen de Stad ofte Provin-

1579. vincie, daer ſy gelegt wierden, gehouden zouden zyn te doen.

VIII. art. Op dat men t'allen tyden gedient mogt werden van de byſtand der inwoonders van den Lande, wiert in het achtſte artykel goedgevonden, dat alle de Ingeſetenen van de Vereenigde Provinciën, van achtien jaeren oud tot ſestig toe, opgeſchreven zouden werden, om, het getal van de ſelve geweten zynde, by de eerſte ſaemenkomſte der Bondgenooten, daer op beſloten te werden, ſoo als men tot de meeſte beſcherming van den Lande bevinden zoude te behooren. Dat is miſſchien voor die tyd noodig geoordeelt, maer de inhoud van dit artykel is noyt opgevolgt, en komt van ſelfs te vervallen.

IX. art. Ingevolge van het negende artykel moet het maeken van Beſtand ofte vrede, het aenvaerden van den oorlog, en het opſtellen van laſten en ſchattingen, met Gemeen overleg en bewilliging van de Provinciën geſchieden. Maer in alle andere ſaeken, het beleid van het Verbond met den aenkleven van dien raekende, zoude men ſig moeten ſchicken naer het gene by de meeſte ſtemmen van de Provinciën, in het Verbond begrepen, beſloten zoude werden: dit nogtans maer by proviſie, tot dat anders by de

de Bondgenooten verstaen zoude werden. 1579.
Indien het nogtans gebeurde, dat de Provinciën in saeken van bestand, vrede, oorlog ofte schattingen, met den anderen niet en konden overeenkomen, moest het geschil by provisie gestelt werden aen de Heeren Stadhouders der Vereenigde Provinciën, te dier tyd wesende, die het geschil zouden vergelyken, ofte daer van uytspraek doen, soo als sy bevinden zouden in billykheit te behooren. Dog indien gemelte Stadhouders sig daer in niet en konden verdraegen, zouden sy sulke onpartydige gevoegde tot haer nemen, als hen goeddunken zoude; en partyen zouden gehouden wesen, om sig nae derselver uytspraek te gedraegen.

Dewyle in sulke voornaeme stucken, als in dit artykel worden vermelt, geen overstemming plaets heeft, blykt het waer te wesen, het gene in seeker verklaering van den Heer van Oldenbarnevelt wort gesegt. *Dat de Unie niet en is gegrond op overstemming in saeken van gewigt, maer op vriendelyk verdrag, ofte ter uytspraek van onpartydige, ook in saeken andersints ter dispositie van de Generaliteit gestelt.* Voorts heeft men by dit artykel een groot Voorrecht en magt aen de Heeren Stadhouders gegeven,

Aenmerking op het nevegende artykel. *Leven van Barnevelt, in 4. pag.* 168.

1579. ven, om Scheidsmannen tussen de verschillende Provinciën te wesen, en uytspraek te doen. Maer men moet de sin van dit artykel wel verstaen, de meining is niet geweest, om sulken recht voor altyd, en aen de volgende Heeren Stadhouders te geven, gelyk sommige meinen, in tegendeel staet 'er, dat het geschiede *by provisie*, dat is, alleen voor die tyd, en tot naeder besluyt van de Bondgenooten; en ten anderen, hadde het syn opsigt alleen op de Stadhouders, te dier tyd en op het sluyten der Unie wesende, maer niet op de gene, die in toekomende aengesteld mogten werden. Uyt de sin van dit artykel vloeit echter, ingevalle de Bondgenooten malkanderen, in de saeken alhier uytgedrukt, niet en konnen verstaen, dat het verschil ter uytspraek van onpartydige goede mannen, te weten Luyden van Regeering, en ervaeren in 's Lands saeken, behoorde gebragt te werden, nae dat alle minnelyke vermaeningen en overreedingen, volgens ordre van de Regeering gebruykelyk, vrugteloos zyn geweest.

X. art. In het tiende artykel is een verbod begrepen, dat geen van de Provinciën, Steden ofte Leden van dien, eenige Confæderatiën of Verbonden met naebuerige Heeren ofte Landen zoude mogen maeken,

ken, sonder bewilliging van de Bondge-nooten. 1579.

Over de sin van dit artykel is naederhand verschil tussen de Provinciën geresen, by gelegentheit van de bekende Acte van Seclusie. De Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland hebben als doen beweert, dat dit artykel alleen getrocken kan werden tot soodaenige Verbonden, die de Gemeene Unie raeken; maer niet tot sulke, die de Provinciën in 't bysonder aengaen, en volkomentlyk van derselver bysondere en Souveraine dispositie afhangen. Aenmerking op het tiende artykel. *Deductie over de Acte van Seclusie.* 1. *Deel.* 5. *Cap.*

In het elfde artykel wort vastgestelt, ingevalle eenige naebuerige Landen, Fursten, Heeren of Steden sig in dit Verbond van Unie wilden begeven, dat sy daer toe met gemeene bewilliging van de Provinciën ontfangen zouden werden. XI. art.

Ende in het twaelfde, dat de Vereenigde Provinciën gehouden zouden wesen, sig met den anderen in het stuk van de Munt te vergelyken, naer uytwysen van de Ordonnantiën, die men daer op zoude maeken, welke de eene sonder de andere niet en zoude mogen veranderen. XII. art.

Hier uyt moet men nogtans niet besluyten, dat het recht van de Munt aen Aenmerking op het twaelf.

1579. de Generaliteit overgegeven zoude we-
de atykel. ſen, ofte met deſelve gemeen gemaekt zyn: in tegendeel heeft iedere Provincie in 't byſonder het recht en alle de Regalia van de Munt aen ſig behouden. Maer ſy hebben ſig verbonden, om op een gelyke voet te munten, dat is, het geld te ſlaen nae de gehalte van de Generaliteit, ieder ſpecie van gelyke alloi en gewigt in alle de Provinciën, volgens de Placcaeten en Ordonnantiën, by de Staeten Generael daer op gemaekt.

XIII. art. Ende wat aengaet het ſtuk van de Godsdienſt, wort in het dertiende artykel vaſtgeſtelt, dat die van Holland en Zeeland ſig daer in mogten gedraegen nae haerlieder goeddunken, en de andere Provinciën van de Unie zouden ſig mogen ſchicken nae de Religions Vrede, by de Aerts-Hertog Mathias alreede beraemt, ofte daer in, ſoo in 't gemeen als byſonder, ſulke ordre te ſtellen, als ſy tot ruſt en welvaert van de Provinciën, Steden en Leden van dien, en tot bewaering van een iegelyk, het zy Geeſtelyke of weereldlyke, ſyn gerechtigheit, dienſtig zouden vinden, ſonder dat hen by eenige andere Provinciën hier in eenig belet gedaen zoude mogen werden, mits een iegelyk in 't byſonder in ſyn Godsdienſt vry mogt blyven, en dat

men

men niemant ter saek van de Godsdienst 1579.
mogt achterhaelen of ondersoeken, volgens den inhoud van de Pacificatie van Gent.

Over het verstand van dit artykel rees een bedenking, als of men niemant in de Unie wilde ontfangen, ten zy deselve de Religions Vrede wilde aennemen, ofte ten minsten, de beide Godsdiensten, de Roomsse en de Gereformeerde, toelaeten. Derhalven wiert noodig gevonden, by naeder uytlegging van dit artykel te verklaeren, dat de meining niet en was, om eenige Provinciën ofte Steden, die sig alleen aen de Roomsse Godsdienst wilden houden, en daer het getal van derselver Inwoonders van de Gereformeerde Godsdienst soo groot niet en was, om, ingevolge van de Religions Vrede, de oeffening van de Gereformeerde Godsdienst te mogen genieten, van de voorschreve Unie en verbintenis uyt te sluyten: in tegendeel, dat men altyd bereid zoude wesen, om sulke Provinciën ofte Steden, die sig alleen aen de Roomsse Godsdienst wilden houden, in de Unie te ontfangen, by soo verre sy sig andersints tot de voorschreve Unie wilden verbinden, en sig als goede Patriotten gedraegen: alsoo de meining niet en was, dat de eene Provincie of

Bedenking over het verstand van dit artykel.

1579. Stad sig de saek van de andere, in het stuk van de Godsdienst, zoude onderwinden, dit alles, om te meer vrede en eendragt tussen de Provinciën te houden, en de voornaemste oorsaek van twist en tweedragt te vermyden, en weg te nemen. Het schynt, dat dese verklaering alleen is gedaen, om de haetelykheit weg te nemen, als of de Unie alleen daer toe strekte, om de Roomsse Godsdienst uyt te roeyen, en dienvolgende, om de Walsse Provinciën daer door tot de Unie te locken, daer men in die tyd seer over bekommert was.

Bor 2. stuk 18. B. Hooft 20. B.

Bor verhaelt, en Hooft stemt met hem daer in over een, dat de Staeten Generael in den jaere 1583. de artykelen van de Unie nog eens oversiende, verstaen hebben. Aengesien het dertiende artykel van de Unie, spreekende van de Godsdienst, aldus was gestelt, om dat de Provinciën, uytgenomen Holland en Zeeland, de Roomsse Godsdienst toen ter tyd nog waeren oeffenende, en daerom geraeden vonden, de vryheit voor haer, in dit artykel vermelt, te bedingen, om de Godsdienst te mogen veranderen, wanneer sy, tot rust ofte welvaeren van haer Provinciën, geraeden mogten vinden, om sulks te doen; en dat nu alle de Provinciën, onder Gods genaede, de

Aenmerking op het dertiende artykel.

Euan

Euangelische Gereformeerde Godsdienst eendrachtelyk hadden aengenomen, men in toekomende daer by zoude blyven, sonder eenige verandering daer in te mogen doen, als met gemeene bewilliging van alle de Bondgenooten, met belofte, van malkanderen met lyf en goed daer by te handhaeven en te beschermen. Nogtans wort dit by Hugo de Groot ontkent, met de naervolgende woorden. *Andere seggen, dat nae de Unie hier in verandering zoude zyn geschiet: maer hier op wort geantwoort, dat niet en sal blyken eenige verandering geschiet te zyn by de Staeten van de Provinciën selve, sonder welker speciael consent niemant den Provinciën in dien deelen en zoude verbinden.* De woorden van Bor daer tegen zyn klaer, en daer is geen reden, om aen syn neerstigheit en goede trouw te twyffelen. Aen de andere zyde is het ook niet te denken, dat de vermaerde de Groot, wie sulke saeken van Regeering ten vollen bekent waeren, sulks ter quaeder trouwe zoude hebben geloochent ofte ontkent. Nogtans quam het verschil in die tyd over het houden van een Nationaele Synode, tussen haer Hoog Mogende en de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland, daer op eigentlyk aen: want ingevalle dit dertiende ar-

1579.

In syn Apologie. Cap. 2.

1579. tykel van de Unie, als doen niet en was verandert, waeren de Heeren Staeten van Holland in haer meining wel gegrond, maer ingevalle daer nae, in den jaere 1583., sulk een besluyt by de Staeten Generael, met toestemming en uytdruckelyke bewilliging van de Provinciën was genomen, soo als by Bor wort vermelt, was het in de magt van de Heeren Staeten van Holland niet meer, om eenige afsonderlyke schicking over een stuk van de Leere der Gereformeerde Godsdienst te maeken. De Groot heeft echter gelyk gehad, maer hy had sig hier ontrent wat breeder moeten verklaeren, sonder met een enkele ontkenning te volstaen: het is met de saek aldus gelegen. Het is wel waer, daer 'er in de Vergaedering van de Staeten Generael te dier tyd sulk een besluyt is genomen, als by Bor wort vermelt, maer men moet weten, dat men in die tyd de gewoonte had, van in de Vergaedering van de Staeten Generael dikwyls in saeken van gewigt besluyten te nemen, die door de Afgesonde van de Provinciën als dan wierden overgenomen, en daer van een afschrift versogt, om deselve te brengen ter kennis en tot naeder overweging van de Staeten der Provinciën, door wie sy waeren afgesonden, en die oversulks geen kragt hadden,

den, dan wanneer deſelve in elcke Provincie wierden goedgekeurt, en met haer beſluyt, dat ſy ter Generaliteit inbragten, beveſtigt. Nu vind men, dat het gene Bor voor een beſluyt van de Staeten Generael heeft genomen, eigentlyk maer een ontwerp is geweeſt, en dat de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland dat beſluyt, ſoo als het ter Generaliteit was ontworpen, niet en hebben goedgekeurt, maer alleen voor haer advys daer op ingebragt het naervolgende: *Dat de Euangeliſche Gereformeerde Godsdienſt, daer van de oeffening openbaerlyk is toegelaeten, en aengenomen gebruykt te worden, en ook tegenwoordig in 't openbaer gepredikt en geoeffent word, ſal werden gehandhaeft en beſchermt al omme binnen de Geunieerde Provinciën, ſonder de openbaere leering ofte oeffening van eenige andere Godsdienſt in de jegenwoordig geunieerde Provinciën toe te laeten. Ende voorts andere in den Verbonde toe te laeten, achtervolgens den inhoud van dit artykel.* Hier uyt ſiet men, dat de Heeren Staeten van Holland ſig als doen wel hebben willen verklaeren, nopende de openbaere oeffening, en het handhaeven van de Gereformeerde Godsdienſt, maer niet op het afſtaen van de

1579.

Te vinden in het groot Placcaet Boek. 2. D. p. 2157.

1579. vrye en Souveraine magt over de Gods-dienst, die deselve aen sig, ingevolge dit dertiende artykel, hadden behouden. Wat daer van zy, het is nu seeker, dat de Vereenigde Provinciën, in de groote Vergaedering ten jaere 1651. gehouden, met gemeene bewilliging hebben besloten.

Aitzma Herstelde Leeuw. in Fol. p. 61.

Dat de Provinciën, elk in den haeren, zullen staende houden die waere Christelyke Gereformeerde Godsdienst, gelyk als deselve alomme in de openbaere Kerken deser Landen tegenwoordig wort gepredikt en geleert, mitsgaeders in den jaere 1619. *by de Synode Nationael, gehouden tot Dordrecht, is bevestigt. Ende dat deselve Godsdienst, soo by elke Provincie in den haeren, als van wegen de Generaliteit, in de Landen onder derselver gebied behoorende, met de magt van 't Land sal gehandhaeft werden, sonder te gedoogen, dat oyt by iemant daer in eenige verandering sal werden gedaen.* Door welk Besluyt de Staeten van de Provinciën, en in 't bysonder die van Holland en Zeeland, van de magt, by haer volgens den inhoud van het dertiende artykel van de Unie behouden, zyn afgegaen, sulks het nu in de magt van een van de Provinciën niet en is, om in het stuk van de Leere der Gereformeerde Godsdienst eenige af-

son-

ſonderlyke ſchicking ofte verandering te 1579.
mogen maeken. Hoewel wy meenen, dat de woorden van dat beſluyt klaer genoeg zyn, en geen andere uytlegging konnen lyden, is 'er echter iemant gevonden, die ſulks in twyffel heeft gelieven te trecken. Voor het overige, en wel byſonder de uyterlyke Regeering van de Kerk, is de verdere inhoud van het gemelde dertiende artykel van de Unie nog in ſyn volle kragt gebleven, en elke Provincie heeft, nae haer Souveraine magt, het recht om daer ontrent ſoodaenige ſchickingen te maeken, als deſelve tot ruſt en welvaeren van haer Provincie, Steden en Leden van dien, en bewaering van een iegelyk, het zy Geeſtelyke of weereldlyke, ſyn recht, vinden te behooren, ſonder dat haer Hoog Mog. ofte de andere Provinciën bevoegt zyn, om ſig daer mede te bemoeyen, ofte haer eenig belet daer in te doen.

Public Gebed 3.D. *pag.* 247.

Men zoude aen alle Clooſter-Geeſtelyke hun goederen, die ſy in eenige van de Geunieerde Provinciën hadden gelegen, wederzyts laeten volgen, mits dat men de Geeſtelyken, die ſig, geduerende den oorlog tuſſen Holland en Zeeland en de Spanjaerden, uyt haer Clooſters, onder 't gebied van Holland of Zeeland, be- XIV. art.

1579. geven hadden, van behoorlyk onderhoud zoude doen voorsien, gelyk ook gedaen zoude werden aen de gene, die uyt Holland en Zeeland in eenige van de andere Provinciën vertogen, en sig aldaer onthoudende waeren.

XV. art. Die in de Cloosters ofte Geestelyke Gemeenschappen binnen de Geunieerde Landen waeren, ofte geweest hadden, en deselve uyt saeke van de Godsdienst ofte andere redelyke oorsaeken hadden of begeerden te verlaeten, moesten uyt de inkomsten van de Cloosters of Gemeenschappen, haer leven lang geduerende, behoorlyk onderhoud genieten. Dog dat aen de gene, die sig nae desen in eenige Cloosters wilden begeven, en deselve wederom verlaeten, geen onderhoud verstrekt zoude werden. Nogtans dat aen de gene, die tegenwoordig in de Cloosters waeren, ofte naemaels daer in zouden komen, vryheit van Godsdienst, en ook van kleederen toegestaen zoude werden, behoudens dat sy de Overste van de Cloosters in alle andere saeken onderdaenig moesten wesen.

Naeder uytlegging van het vyftiende art. Dog uyt den inhoud van dit artykel resen geschillen en rechtsgedingen: want de gene, die te voren uyt de Cloosters waeren geweeken, beweerden, gerechtigt te wesen tot de erffenis

van

van de goederen, by haer ouders, broe- 1579.
ders, susters en andere maegen, naegelaeten. Om de ongemacken hier uyt voorkomende te verhoeden, wiert by naeder uytlegging van dit artykel door de Bondgenooten verstaen, dat alle rechtsgedingen, die daer over albereits ingestelt waeren, ofte naemaels ingestelt mogten werden, in staet gehouden zouden werden, tot dat anders by de gesaementlyke Bondgenooten daer op zoude werden besloten.

Ingevalle in toekomende eenig mis- XVI. art.
verstand, twist of tweedragt tussen de Provinciën mogt ontstaen, indien het selve eenige Provinciën in 't bysonder aenging, dat het beslist zoude werden by de andere Provinciën, ende, ingevalle het alle de Provinciën in 't gemeen rackte, by de Stadhouders, volgens den inhoud van het negende artykel; die gehouden zouden wesen partyen recht te doen, ofte te vergelyken, binnen een maend; het gene by haer wiert uytgesprooken, moest achtervolgt werden, sonder eenige beroep daer van toe te laeten.

De Provinciën, Steden en Leden van XVII. art.
dien moesten sig wagten, van aen eenige Uytheemsse Fursten, Heeren, Landen of Steden eenige gelegentheit te

ge-

1579. geven van oorlogen, en om dat te vermy-
den, moesten sy soo wel de Uytheemsse
als de Ingesetenen goed recht doen.

XVIII. art. De eene van de Geunieerde Provinciën, Steden ofte Leden van dien, zoude ten laste en tot naedeel van de andere en sonder gemeene bewilliging, geen Imposten, Convoygelden, nog andere diergelyke mogen opstellen, nog eenige van de Bondgenooten hooger beswaeren, dan hun eige Ingesetenen.

XIX art. De Bondgenooten moesten op de Beschryving van de gene, die daer toe gemagtigt zouden wesen, binnen Utrecht verschynen, tot sulken daege, als hen aengeschreven zoude werden, om op de saeken, in de Brieven van Beschryving vermelt, te helpen raedplegen, en besluyten by de meeste stemmen, in manieren als boven vermelt is. Indien 'er eenige niet en verschenen, zouden de andere tot het besluyten van saeken, den gemeenen Lande raekende, mogen voortgaen. Dog in gewigtige saeken, zoude men de gene, die niet verschenen waeren, andermael beschryven. Die om gewigtige redenen niet en konden verschynen, mogten haer stemme schriftelyk oversenden.

XX. art. Ingevalle de Bondgenooten eenige saeken voorquaemen, waer aen sy dagten het

het gemeene Land gelegen te wesen, zouden sy het te kennen geven aen de gene, die tot de Beschryving waeren gemagtigt, opdat de andere Provinciën daer op beschreven mogten werden. 1579.

De duysterheit of twyffelachtigheit, die in desen bevonden mogt werden, zoude staen ter uytlegging van de Bondgenooten. Dog soo sy malkanderen daer in niet en konden verstaen, zouden sy haer toevlugt nemen tot de Stadhouders van de Provinciën, als boven is vermelt. XXI. art.

Ende by soo verre het noodig mogt wesen, de artykelen van dese Unie en Verbond in eenige deelen te vermeerderen, of veranderen, zoude het by gemeene toestemming gedaen moeten werden, en anders niet. XXII. art.

De Geunieerde Provinciën beloofden, alle 't gene in dese Unie was begrepen, nae te komen en te achtervolgen, sonder daer tegen iets te doen, ofte te gedoogen dat gedaen wierde, in eeniger wyse. Ende by soo verre iets by iemant in tegendeel gedaen mogt werden, wierde het selve verklaert te wesen nietig en van geener waerde. Verbindende de Provinciën ten dien einde alle haere Ingeseten, Steden en Leden van dien, haer persoonen en goederen, om deselve, in- XXIII. art.

ge-

1579. gevalle van overtreding aengehouden en bekommert te mogen werden, t'alle plaetsen, en by alle Heeren, Rechteren en Gerechten, daer men deselve zoude konnen ofte mogen bekomen.

XXI .art. Tot meerder vastigheit moesten de Stadhouders, in der tyd ofte naemaels wesende, mitsgaeders alle Overheden en Hooft-Officieren van iedere Provincie, Stad ofte Leden van dien, het Verbond van de Unie, en ieder artykel van het selve in 't bysonder, by eede beloven te zullen naerkomen en onderhouden.

XXV. art. Insgelyks moesten deselve by eede beloven, te onderhouden alle Schutteryen, Broederschappen en Collegiën, die in eenige Steden of Vlecken van dese Unie waeren.

XXVI. art. Hier van moesten Brieven gemaekt worden, die by de Heeren Stadhouders en de voornaemste Leden en Steden van die Provincie geteekent moesten werden.

Nae dat de Unie aldus gesloten was, wiert binnen de stad Utrecht een Vergaedering opgerecht, die aldaer blyven zoude, om op alle voorvallende saeken de noodige ordre te konnen stellen.

Wonderlyke wisselvallig. De Prins van Oranje met de Aerts-Hertog Mathias en de Afgesonde tot de

Stae-

Staeten Generael bleven sig in die tyd 1579.
meest binnen de stad Antwerpen onthou- heit der
den, soo omdat die Stad wel de sterkste weereldse
tegen de vyantlyke ondernemingen was, saeken.
als omdat de Prins by de Gemeinte aldaer uytnemende wel gesien en geacht wiert. Laet ons alhier de wonderlyke omkeering en wisselvalligheit der weereldsche saeken eens beschouwen, en de woorden van seeker geschrift, dat daer nae, ter gelegentheit van het quetsen van de Prins tot Antwerpen is uytgekomen, daer toe aenhaelen.
De Prins van Oranje, word aldaer *By Bor 2. D.*
gesegt, *is uyt alle syn goederen gestooten* *in 't Byv.*
geweest, soo dat hy niet eenen gulden in *laeste stuk.*
Renten meer en hadde, en voor alle middelen niet anders en hadde, dan het fondament van een goede saek, te weten, van de Vryheit van een goed Volk tegen de Tyranny. Niet te min heeft hy sulken uytgank gehad, dat de Waepenen van Castilje tot Antwerpen, en in andere voornaeme plaetsen van de Nederlanden, zyn afgeworpen, dat de Prince in Duc d'Albaes Caemer slaept, en treed met syn voeten, als 't hem gelieft, den hovel der hoovaerdyen, daer dese Tyran syn beeld had opgerecht: en hy send en doet syn Lakeyen wandelen ter plaetsen, die de Cardinael Granvelle

tot

1579. *tot syn wellusten bereid hadde.*

Des niet tegenstaende stond het met de saeken van de Prins van Oranje en van de Generaele Staeten seer slegt, want sy hadden geen geld om haer krygsvolk te betaelen, de Provinciën bragten weinig op, ten deele uyt onvermogen, omdat het Land voor een groot gedeelte door den oorlog was uytgeput en bedorven, en ten deele wegens tweespalt en misnoegen, verwekt door de gene, die het heimelyk met de Spaensse hielden, en haer verzoening by den Conink sogten te verwerven. De Prins waerschouwde de Staeten in tyts, seggende, dat sy van twee middelen een moesten verkiesen, of, sig op genaede en ongenaede aen den vyand overtegeven, of het geld, dat tot haer bescherming wiert vereischt, te berde te brengen.

Uyt de bewegingen van de Prins van Parma kreeg de Prins van Oranje naedenken, als of hy in den sin had, om Antwerpen te komen belegeren, derhalven schreef hy aen Treslong, Lt. Admirael van Zeeland, dat de Prins van Parma wel in de sin mogt hebben, om eenige schanssen op de Schelde te maeken, om de doortocht aldaer te beletten, hem bevelende, dat hy drie ofte vier wel toege-

gerufte en bemande oorlogsboots der- 1579.
waerts zoude senden, omdat voornemen
van den vyand tegen te gaen, 't welk
Treslong ingevolge van dien ook aen-
stonts deed. De Prins van Parma quam
ook in der daed met syn Leger by Ant-
werpen genaedert, tot aen Burgerhoud
toe, daer drie duysend mannen van het
Staeten volk, soo Fransse Engelsse als
Schotten, verschanst laegen onder het
bevel van la Noue en andere. De Span-
jaerts quaemen deselve aldaer met een
onverschrocke moed aentasten, het Stae-
ten volk verdedigde sig wel, soo dat 'er
een hevig gevegt ontstond, dog eindeling
moest het krygsvolk van de Staeten tot
onder het geschut van Antwerpen wy-
ken. De Aerts-Hertog Mathias en de
Prins van Oranje stonden op de wallen
van Antwerpen, om het gevegt te aen-
schouwen, en de noodige bevelen te ge-
ven. Hier uyt meinde men, dat het de
Prins van Parma waerlyk ernst was, om
Antwerpen aen te tasten, dog het was
een krygslist, want hy trok in der yl
nae Maestricht, en ging die Stad, die
niet genoegsaem voorsien was, belege-
ren.

In die tyd ontstont 'er een verschil tus- Verschil in Zeeland met de Prins, over de
sen de Leden van de Vergaedering der
Heeren Staeten van Zeeland en de

1579. Prins van Oranje, over de wyse van stemmen van de Leden op de Vergaedering, 't welk soo hoog ging, dat de Vergaedering daer door bleef steeken, en alle saeken stille stonden, waer uyt veel quaede gevolgen te vreesen stonden. Om den Leser des te beter daer van te onderrichten, moeten wy herhalen, het gene wy te voren elders hebben aengemerkt, naementlyk, dat de Hooge Vergaedering van de Heeren Staeten van Zeeland van ouds bestont uyt drie Leden, den Abt van Onse Lieve Vrouwen Clooster tot Middelburg, de Ridderschap en Edele, en de vyf Graeffelyke Steden, Middelburg, Zierikzee, Reimerswael, Goes en Tholen, sulks, dat 'er maer drie stemmen op de Vergaedering waeren, den Abt hadde een stem, de Ridderschap en alle beschreve Edele te saemen een stem, en de voorschreve vyf Steden alle te saemen ook een stem. Als nu de staet van den Abt, door het invoeren van de Gereformeerde Godsdienst was vernietigt geworden, en dat die van Vlissinge en Vere, by een nieuw voorrecht door de Prins aen haer gegeven, de zitting en stem in de Vergaedering van de Staeten hadden verkregen, gebeurde het op de eerste Vergaedering en byeenkomst van de Staeten, als nu alle de Leden wederom tot het gemee-

wyse van stemmen op de Staetsvergaedering.

1. D. 3. B.

mee-

meene lichaem van Staet waeren gebragt, 1579.
dat 'er een bedenking ontſtond, hoe men onder de Leden moeſt ſtemmen, want nu was 'er een geheele weſentlyke verandering onder de Leden van Staet gemaekt. Den Abt, ofte het Lid van de Geeſtelyke, was 'er niet meer: de Edele bleven achter, en de Prins, uyt naem van ſyn Soon, de Graef van Bueren, bleef alleen het Lid van de Ridderſchap en Edele verbeelden en vervangen; en onder het Lid van de Steden waeren Vliſſinge en Vere nieuwlyks aengenomen, en nu voor de eerſtemael verſchenen. De Gemachtigde van de Prins, als ſoo genaemde Eerſte Edele; ſogt het daer toe te brengen, dat 'er wederom als van ouds, en niet tegenſtaende de groote verandering, maer drie ſtemmen in de Vergaedering zouden weſen, te weten, de Edele zoude nu de eerſte ſtem hebben, de vier oude Graefſelyke Steden, Middelburg, Zierikzee, Goes en Tholen (want Reimerswael was voor een groot gedeelte vergaen, en het ellendig overblyſſel van die Stad worſtelde te dier tyd met de Zee) te ſaemen de tweede, en Vliſſinge en Vere ook te ſaemen de derde. Dit quam buyten twyffel met de belangen van de Prins van Oranje over een, want ſoo doende, hadde hy, uyt ſyn eigen hoofde, als ſoo

1579. genaemde Eerste Edele, een stem van de drie: en Vlissinge en Vere waeren door haer nieuw verkrege Voorrecht kragtig aen hem verbonden, en waerschynelyk is hy albereits ook van die tyd af van sin geweest, om sig van die twee Steden meester te maeken, gelyk in 't vervolg is geschiet, soo dat hy op die wyse altyd twee stemmen van de drie in de Vergaedering zoude hebben. Om dat een glimp te geven, en de andere Leden te misleiden, had men een goed voorwendsel aen de hand, men onderstelde, dat Vlissinge en Vere gekomen en toegelaeten waeren in de plaets van den Abt: ten dien einde bragt men ook voor den dag een Acte onder de hand, welke de Prins aen die van Vlissinge en Vere in 't vorige jaer had gegeven, en waer by hy verklaerde van verstand te wesen, dat die twee Steden gestelt zouden werden in plaetse van den Abt, ofte Bisschop, en oversulks hebben en gebruyken de derde stem in de Vergaedering van de Staeten, en van die van Walcheren. Maer die toeleg was te grof om niet gemerkt te worden, het voorwendsel was geheel en al ongegrond, en het naedeel voor de oude Graeffelyke Steden te groot, om op eenigerhande wyse naegegeven ofte toegestaen te konnen werden; want soo

Boxhorn Chron. van Zeeland 2. D, pag. 588.

By syn Acte van den 8. Maert. 1578.

doen-

doende zouden Vlissinge en Vere met 1579.
haer beiden, die nieuwlyks dat recht
van zitting en ſtem hadden verkregen,
ſoo veel recht en geſag gehad hebben,
als de vier oude Graeffelyke Steden te
ſaemen. Deſe ſtelden ſig derhalven een-
paeriglyk daer tegen, beweerende, dat
ieder Lid affonderlyk een ſtem moeſt
hebben, en dat 'er ſoo veel ſtemmen als
Leden moeſten weſen, ſy wilden, ſei-
den ſy, aen die van Vliſſinge en Vere
niet betwiſten het recht van zitting en
ſtem, dat ſy van de Prins hadden ver-
kregen, maer het moeſt tot haer naedeel
niet weſen, en het kon ook niet dan
ſchaedelyk aen de Gemeene ſaek zyn,
indien aen het eene Lid meer geſag en
voordeel om te ſtemmen wierde gege-
ven, dan aen het andere. Dat het Præ-
laetſchap van Middelburg, in welkers
plaets die van Vliſſinge en Vere beweer-
den gekomen te weſen, hier niet te pas
quam, want dat het geheel en al was
vernietigt, de goederen en landen van
de Abdye verkogt en vervreemd, ſulks
de plaets van den Abt onder de Staeten
niet meer in achting quam, als zynde
t'eenemael vernietigt, maer dat deſelve
gehouden moeſt werden, als of die noyt
in de weereld was geweeſt. Om dat
verſchil in te ſchicken, wierden als doen

1579. twee voorslaegen gedaen, of, dat Middelburg en Zierikzee, als de twee eerste Leden zynde, te saemen de tweede stem zouden hebben, en de overige Steden de derde: of wel, dat de drie Steden van Walcheren te saemen de tweede stem zouden hebben, en de drie andere de derde. De laeste voorslag was wel de aennemelykste, maer wiert echter soo wel als de eerste te vergeefs gedaen, want op die wyse wierden Zierikzee, Goes en Tholen in rang achter Vlissinge en Vere gestelt, die nieuwlyks aengenomen waeren. Men bespeurde buyten twyffel ook wel, waerom het de Prins eigentlyk soo sogt te schicken, en dat was een krachtige reden voor de Steden om het tegen te gaen. Als 'er maer drie stemmen op de Vergaedering waeren, had de Prins, als soo genaemde Eerste Edele, een stem van de drie; dog als men Lid voor Lid moest stemmen, waeren 'er seven, en daer van hadde 'er de Prins maer een. De bovengemelte Graeflyke Steden konden niet bewogen worden, om in desen aen de Prins iets toe te geven, en alle syn pogingen waeren vrugteloos, sulks 'er te dier tyd niets wiert besloten, en ondertussen bleven de Leden hooft voor hooft stemmen, nae de ordre, soo als sy in de Vergae-

gaedering zitting hadden, en aldus wier- 1579.
den de ſtemmen, tot het nemen van een
besluyt, opgenomen. Maer dat quam
met de belangen van de Prins niet over
een, en hy was niet van ſin het daer by
te laeten blyven. Derhalven deed hy in Den 19.
't begin van 't volgende jaer, door Arent Mey
van Dorp, ſyn Gemachtigde als Eerſte 1579.
Edele, dat verſchil op de Vergaedering
wederom levendig maeken. Want als
de Leden gereed waeren, om op het eer-
ſte Point van Beſchryving te gaen advi-
ſeren, en de ſtemmen, als te voren,
nae de ordre van zitting wierden ge-
vraegt, ſoo ſtelde ſig Dorp, uyt de naem
van de Eerſte Edele, daer tegen, ſeggen-
de, Hy verſtond, dat men op de Ver-
gaedering alleen met drie ſtemmen zou-
de handelen, gelyk van ouds was ge-
ſchiet, en dat hy niet en kon lyden, dat
de Graef van Bueren, (want gelyk wy
meermaels hebben gemelt, wiert den ſtaet
van Eerſte Edele als doen niet verbeeld
door de Prins, maer door de Graef van
Bueren, ſyn Soon, als Heer van St. Maer-
tensdyk,) in ſyn gerechtigheit onder de
Staeten wierde verkort, beweerende
wederom, dat die van Vliſſinge en Ve-
re gekomen waeren in de plaets van den
Abt van Middelburg, en overſulks, dat
de Graeffelyke Steden de tweede, en die

1579 van Vlissinge en Vere de derde stem moesten hebben. Hier uyt rees andermael nog grooter verschil en verwydering als te voren, want de Graeffelyke Steden begeerden het nu nog veel minder, als te voren toe te staen ofte te gedoogen, sy naemen de saek soo hoog op, en sy stelden sig soo hevig daer tegen, dat sy sig in geen 's Lants saeken wilden inlaeten, waer door alles bleef steeken, tot merkelyken ondienst van den Lande. Sy gingen nog verder, en sy naemen de saek soo ter harten, want die was haer ook waerlyk van te groote aengelegentheit, dat sy sig gesaementlyk daer tegen vereenigden, en een schriftelyk Vertoog uyt haer aller naem deden opstellen, en door haer Afgesonde aen de Prins tot Antwerpen overleveren, waer by sy haer goed recht, en de onbillykheit van het gene de Eerste Edele vorderde, klaer genoeg aentoonden, spreekende te gelyk een vryborstige tael, en aen de Prins klaer genoeg te kennen gevende, dat het met syn voorgewende staet van soo genaemde Eerste Edele soo vast niet en stond, dat deselve hem niet toequam, en dat sulks van ouds alsoo niet en was geweest. De Prins siende de moed en stantvastigheit van die van Middelburg, Zierikzee, Goes en Tholen, en met hoe grooten

ten yver en vrymoedigheit sy haer saek 1579.
voorstonden, en oversulks, dat hy niet
dan door hardigheit ofte geweld, daer
hy altyd afkeerig van was, tot syn oog-
merk kon geraeken, vond best te wy-
ken, en syn voornemen tot beter gele-
gentheit uyt te stellen, derhalven ver-
leende hy een verklaering aen de Stae-
ten van Zeeland, waer by hy toestond, Den 14. Juny. 1579.
dat geduerende den oorlog op de Ver- *By Boxhorn* 2.
gaedering van de Staeten nae ordre ge- *Deel pag.*
stemt zoude werden, dienvolgende, dat 600.
men van de eerste Edele zoude begin-
nen, en voorts de stemmen van Stad tot
Stad, ieder op haer rang, opnemen. Dog
alleen by provisie; want hy verstond
verders, dat 'er naer het eindigen van
den oorlog maer drie stemmen op de
Vergaedering plaets zouden hebben, ge-
lyk syn Gemachtigde, als hier voren is
gesegt, hadde beweert. Niet te min
zyn de saeken, ook naer het eindigen
van den oorlog, aldus gebleven, en syn
Naesaeten hebben daer nae noyt goedge-
vonden om dat verschil wederom leven-
dig te maeken.

Als wy aen de eene zyde gaen beschou-
wen het gesag en aensien, dat de Prins
van Oranje in Holland en Zeeland had,
en hoe dat alle saeken genoegsaem door
hem alleen wierden bestiert, en alles van

1579. hem was afhangende, selfs hoe dat hy door de de Opdracht van Hooge Overheit genoegsaem het gantsche gesag van de vorige Graeven van Holland en Zeeland in handen had, en hoe dat onse Voorouders des niet tegenstaende hem somtyts kloekmoedig wederstonden, als hy haer Rechten en Vryheden te nae quam, moeten wy ons verwonderen, en wy konnen haer deswegen ook niet genoeg prysen, en aen de Naekomelingen ter naevolging voorstellen, over haer getrouwe yver ten dienst van 't Gemeen, en over haer nauwkeurige oplettentheit en sorg, om de aeloude wettige Regeering voor te staen, en haer Voorrechten en Vryheden te bewaeren. Hoe groot het gesag van de Prins ook was, en hoe lief en aengenaem hy haer mogt wesen, konden sy dikwyls niet bewogen worden om hem daer ontrent iets toe te geven, en als het somtyts geschiede, was het niet, als nae een langduerige aensoeking, overreeding, en door Hoofsche vleyery, die hy meesterlyk in 't werk wist te stellen, om tot syn oogmerk te geraeken.

De Prins van Parma arbeid om de Walsche Provinciën

Terwyle de Prins van Parma Maestricht belegerde, arbeide hy te gelyk, om de Walsche Provinciën door beloften, en gunstbewysingen aen eenige voornaeme Heeren, tot een afval van de Staeten te

te brengen. Die Landen waeren seer y- 1579.
verig voor de Roomsse Godsdienst, en tot afval te brengen.
derhalven misnoegt, dat 'er op sommige
plaetsen groote nieuwigheden, tot nae-
deel van deselve, en tegen den inhoud
van de Pacificatie van Gent, waeren in-
gevoert geworden. Ook was de Prins
van Oranje by haer niet wel gesien, sy
hadden een argwaen tegen hem opgevat,
en konden syn groot gesag niet lyden;
daerom viel het aen de Prins van Parma De Prins van Oranje tragt daer tegen te voorsien.
des te gemackelyker, om haer aen de zy-
de van den Coninк over te haelen, ge-
lyk kort daer nae geschiede.

De Aerts-Hertog Mathias en de Prins
van Oranje bekommert zynde, soo over
de Walsche Provinciën, als over de be-
legering van Maestricht, vonden goed, de
Vergaedering van de Staeten Generael
binnen Antwerpen te beschryven. De
Prins wende alle mogelyke vlyt aen, om
de Staeten daer toe te brengen, dat 'er Slegte Regeering van de Staeten.
ten spoedigste geld opgebragt mogt wer-
den, om een Leger op de been te hou-
den, en Maestricht daer mede te ontset-
ten, dog alle syn pogingen waeren te
vergeefs. Want voor eerst quaemen de
Afgesonde van de Staeten traeg by een,
daer nae waeren sy niet ten vollen gelast,
of de een wilde eerst het advys van de
andere innemen, waer door dikwyls geen

van

1579. van alle ter saek adviseerde; en daer het meest op aen quam, tot het uytvinden van geldmiddelen, en het invoeren van schattingen, kon men malkanderen niet verstaen; soo dat 'er niets van belang wiert besloten, en ondertussen ging Maestricht verloren. Want niet tegenstaende die Stad sig dapper verweerde, taste de Prins van Parma deselve, door verscheide achtereenvolgende stormen, soo hevig aen, dat hy die eindeling stormenderhand bemachtigde, en by die gelegentheit wiert het krygsvolk van de Bezetting, te saemen met de Burgers, oude en jonge, vrouwen en kinders, sonder onderscheid op een erbarmelyke wyse dood geslaegen.

Vredehandeling tot Ceulen. De Keyser deed nog geduerig alle minnelyke voorslaegen, en hy wende syn goede diensten aen, om de Nederlanders met den Conink te verzoenen, en ten dien einde was 'er een Byeenkomst van Vredehandeling tot Ceulen voorgeslaegen, en ingevolge van dien besloten de Staeten haer Gesanten derwaerts te senden. De Keyser had tot syn Gemachtigde benoemt de Ceurvorsten van Trier en Ceulen, den Bisschop van Wurtzburg, de Graef van Swartzenburg, en den Heer van Gymnich. De Conink van Spanjen sond den Hertog van Terra No-

Nova als syn Gesant derwaerts, met 1579.
meer andere, en de Staeten Generael
den Hertog van Aerschot met verscheide
andere. De Gemachtigden van den Keyser
deden een schriftelyke voorslag, die
niet onredelyk schynt, en indien Partyen
wederzyts tot een goed Verdrag geneigt
waeren geweest, konden de saeken
op die voet ingeschikt zyn geworden.
Dog daer waeren geen de minste
gedagten by den Conink van Spanjen,
om tot een redelyk Verdrag te komen,
hy bleef steets by syn voornemen volharden,
om dese Landen door de waepenen
te dwingen, en vervolgens als overwonne
nae syn welbehaegen te beheeren.
Daer by was de Prins van Parma
meester te velde, en geduerende de
onderhandeling van Ceulen hadde hy de
stad Maestricht stormenderhand ingenomen,
en de Walsche Provinciën stonden
gereed, om sig aen den Conink te onderwerpen;
soo dat de Spanjaerts te dier
tyd een schoone kans hadden, en derhalven
was het van haer belang niet, om
vrede te maeken. Daer en boven was
'er twist en oproer aen de zyde van de
Staeten, met onvermogen en klein gesag.
Aen de andere zyde waeren 'er
regtveerdige redenen van mistrouwen by
de Prins van Oranje en de Staeten Generael

1579. rael tegen den Conink, en al wierden 'er redelyke Voorwaerden aengeboden, wie kon haer verseekeren, dat deselve naegekomen zouden werden? de Conink had soo dikwyls syn woord gebroken, dat 'er in toekomende geen staet meer op hem en was te maeken, en boven dien was 'er een ingewortelde haet en afkeer by den Conink en de Spanjaerts tegen de Nederlanders, sulks 'er selfs geen waerschynelykheit was, dat het beste en redelykste Verdrag naegekomen zoude werden. Ook is het niet te gelooven, dat het de Prins van Oranje mede ernst was om tot een Verdrag te komen, de vyandschap tussen hem en de Conink was te groot, en daer waeren te voren sulke saeken voorgevallen, dat hy sig noyt aen de Conink meer kon vertrouwen, gelyk hy selfs wel heeft laeten blyken, en derhalven was 'er voor hem niet overig, als, ingevalle van Verdrag, de Nederlanden te verlaeten, daer hy sulken groot gesag, hooge eerampten, jaerloonen, daer hy gemackelyk en heerlyk op kon leven, en syn meeste goederen had, en in plaets van dien, in Duytsland te gaen woonen en leven, daer hy sig als een arm vergete Graef had moeten ophouden. Hier toe hadde hy geen de minste gedagten, en hoewel

de

de saeken van de Staeten Generael in 1579.
groot verloop quaemen, en hy bygevolge wel sag, dat hy het niet lang in Braband en Vlaenderen, tegen de magt van Spanjen, kon uythouden, soo was de kans nogtans voor hem te schoon, om de party aldus te verlaeten: want hy had tegenwoordig geheel Holland, Zeeland en Utrecht tot syn wil, selfs was hem de Hooge Overheit in de twee eerste Provinciën opgedraegen, en te voren hadde hy ondervonden, wat die twee Provinciën, hoewel vaneengescheurt, en den vyand binnen in haer boesem hebbende, door haer voordeelige gelegentheit aen de Zee, Rivieren en Stroomen, konden doen: wat hadde hy nu niet te verwagten, dewyle die twee Provinciën, te saemen met Utrecht, geheel en ongeschonden onder syn gebied stonden?

De Groot verhaelt, dat de Prins van *Lib. 3. Annal.*
Oranje siende, hoe dat 'er geen Vrede in de Nederlanden, dan tot syn naedeel, gemaekt kon werden, en ook vreesende, ingevalle hy sig tegen de Vrede stelde, dat hy van wederzyts gehaet zoude werden, en gevaer loopen, van door een ieder verlaeten, en aen de Conink overgelevert te werden, het soo wist te schicken, dat men vast op den eisch van vrye oeffening van de Gods-

dienst

1579. dienst bleef staen, die hy wel wist, dat de Conink noyt zoude inwilligen. Daer mede te kennen gevende, dat de Prins, de Vredehandeling niet opentlyk durvende tegengaen, de saeken aldus bedektelyk had geschikt, dat deselve vrugteloos moest afloopen. Voorts, dat men te dier tyd met de Conink op redelyke voorwaerden had konnen verdraegen, ten waere sommige uyt eigenbaet het hadden belet. Wat het eerste aengaet, wy hebben hier boven ook getoont, dat de Prins niet van sin was om een Verdrag met de Conink te sluyten, en bygevolge is het wel te denken, dat hy het van ter zyden soo schikte, dat die Onderhandeling van geen goede uytslag was. Maer wat het tweede belangt, dat men te dier tyd op redelyke Voorwaerden met den Conink had konnen verdraegen, daer ontrent heeft de Groot sig vergist, en hy heeft sig selfs ook tegengesprooken, wanneer hy kort daer nae bekent, dat de Voorwaerden, die de Conink in opsigt van de Godsdienst aenbood, seer hard en onredelyk voorquaemen, gelyk het in der daed ook is geweest. De Conink was nog veel minder dan de Prins genegen om tot een redelyk Verdrag te komen, en Strada verhaelt, dat de Hertog van

Decade 2. lib. 2.

Ter-

Terra Nova een geheime last van de Co- 1579.
nink had, waer by hem bevolen wiert, op drie saeken te blyven staen. Eerstelyk, dat 'er niets in de Roomsse Godsdienst verandert mogt werden: ten tweeden, dat 'er niet afgegaen wierde van de schuldige gehoorsaemheit aen den Conink; en ten derden, dat de Aerts-Hertog Mathias uyt de Nederlanden moest vertrecken. Dat was eigentlyk, volgens de gewoone tael van 't Hof, dat de invoering van de Inquisitie, en de onbepaelde gehoorsaemheit altyd vast moesten staen, en aldus viel 'er geen redelyk Verdrag te maeken. Maer dit is waer, dat de voorslag ter inschicking, die de Keyser liet doen, dog sonder eenige vrugt, niet onredelyk voorquam. By de uytkomst bleek het ook, dat de Keyser die Vredehandel met een goed en heilsaem oogmerk had voorgeslaegen, maer dat in tegendeel, soo wel de Conink, als de Staeten Generael en de Prins van Oranje, deselve niet anders aengenomen, en haer Gemachtigde wederzyts nae Ceulen gesonden hadden, dan om sig maer voor de weereld en voor de Ingeseetenen te verschoonen, en de schuld van het afbreeken der Onderhandeling de een op de ander te leggen. Nogtans deden de Spanjaerts haer meeste voordeel daer mede,

1579. want by die gelegentheit wisten sy ver-scheide van de voornaemste Heeren, en onder andere den Hertog van Aerschot selfs, tot sig te locken.

H. de Groot lib 3. Annal. Reid 2. B. Men verhaelt ook, dat de Conink, ten tyde en by gelegentheit van de Vrede-handeling tot Ceulen, seer groote en voordeelige aenbiedingen aen de Prins liet doen, om de saek van de Nederlanders te verlaeten, en een affonderlyk Verdrag met hem te sluyten. Dat men hem aengeboden zoude hebben, syn oudste Soon de Graef van Bueren in vryheit te stellen, en aen hem de hooge Bedieningen van de Prins, syn Vaeder, in de Nederlanden te geven: ook soo veel goederen aen de Prins, als hy oyt te voren bezeten had, mits, dat hy sig uyt de Nederlanden zoude vertrecken, om in Duytsland stil te gaen leven, en het overige van syn daegen aldaer in rust door te brengen; dat die aenbieding hem door de Graef van Swartzenburg, syn swaeger, wiert voorgehouden, die te gelyk op syn eer in waerheit verklaerde, wel verseekert te wesen, dat alle 't gene de Prins beloof wiert, onverbreekelyk naegekomen zoude werden. Maer dat de Prins daer op tot antwoord gaf, dat hy tot geen affonderlyke handeling genegen was. Maer, voegt de Groot daer by, hy had te veel

re-

redenen van mistrouwen tegen den Co- 1579.
nink, en hy was te gelyk te eerlyk, en
de rykdommen versmaedende, om sig
aldus te laeten omkoopen. Ingevalle
hem alsulke groote aenbiedingen gedaen
waeren geworden, en hy had sig ten
vollen op het woord van de Conink konnen
verlaeten, was hy waerlyk te eerlyk
en te edelmoedig, om die van Holland
en Zeeland, die soo veel met hem
opgezet hadden, en soo veel om synen
't wille hadden uytgestaen, en die hy
plegtig in de Vergaedering tot Dordrecht
en meermaels belooft had, geen afsonderlyke
Vrede ofte Verdrag met den Conink
te zullen maeken, aldus te verlaeten,
en aen de ongenaede van den Conink
over te geven. Maer het is ook
soo breed met die aenbiedingen niet gesteld
geweest; want Strada verhaelt verders,
dat de Conink op geenerley wyse
wilde toestaen, dat de Prins in de Nederlanden
zoude blyven, en ook niet
begeerde, dat hem voor syn vertrek eenige
vergoeding van synen 't wege wierde
aengeboden: maer soo hy daer nae iets
uyt enkele genaede versogt, men hem
konde toestaen de Voorwaerden, waer
van hier boven breeder is gesprooken.
Dat was geen redelyk Verdrag ofte aenbieding,
waer op de Prins sig kon verlaeten,

1579. ten, hy had geen de minste rede om te denken, dat de Conink hem groote genaede zoude bewysen, wanneer hy uyt het Land was vertrocken, en de Conink hem niet meer behoefde te ontsien. Maer laet ons de Prins selfs van dit geval hooren spreeken. Op het verwyt, dat de Conink hem in den Ban deed, dat hy sulke groote aenbiedingen versmaed had, en weigerig was geweest, om de Nederlanden te verlaeten, en sig ter plaetse van syn geboorte te vertrecken, heeft hy geantwoord. Dat 'er sulke aenbiedingen, als men voorgaf, noyt en waeren geschiet, maer in tegendeel, dat men noyt soo veel op hem had konnen gewinnen, nog door brieven van de Keyserlyke Gesanten, nog door heimelyke listen, dat hy eenige artykelen uyt syn naem wilde oversenden, gestaediglyk daer op antwoordende, in gevalle sy de Vrede wilden geven op sulke voorwaerden, die de Staeten aengenaem mogten wesen, en die sy waeren versoekende, hy sig daer mede ook voldaen zoude houden, geen andere voorwaerden begeerende, het zy goede ofte quaede, te genieten, dan deselve die de Staeten konden verkrygen. Deze benevens betuygende. *Soo lang als het God behaegen zoude, maer een drop*

In syn Apologie p. 94.

bloets

bloets, ofte slegts een penning van alle syne goederen, jae maer een weinig verstants, neerstigheit, geloof en aensien, hem te laeten overblyven, by alle 't selve nog ten dienst van de Staeten wilde besteeden, toeeygenen en opofferen. Soo als het ons uit de eige woorden van de Prins toeschynt, heeft men hem, gelyk als van ter zyden, eenige aenbiedingen laeten doen, en gelyk als van verre doen sien, soo nogtans, dat hy alle 't selve moest versoeken, en gelyk als van de genaede van de Conink verwerven, 't welk genoegsaem met het verhael van Strada overeenkomt, en dat hy ook niet begeerde te doen. Die aenbiedingen van ter zyden waeren, dat men syn Soon uyt de hechteniszoude ontslaen, hem gevende des Vaeders staet en Bedieningen in de Nederlanden, daer en boven soo veel goederen aen de Prins in Duytsland, als hy te voren had, of tegenwoordig was bezittende, hem van alle syn schulden te ontlasten, en nog boven dien gevende, onder goede verseekering, tienmael hondert duysend guldens. Op het verwyt van de Conink dienaengaende antwoorde hy. *Soo wy geweigert hebben die aenbieding aen te nemen, konnen sy daer in anders straffen en schelden, dan onse standvastigheit en trouw, Gode en den* 1579.

1579. *Vaderlande bewesen, dewelke wy voor alle 't goed van de weereld gestelt, en hooger dan alle 't selve geacht hebben.* Voorts daer by voegende, *Denkt niet, Myn Heeren, dat wy sulken grooten lust en begeerte hebben, om altyd te slaeven en te arbeiden, ofte geern sulke moeite en last op onsen hals willen nemen; daer benevens soo veel quaed te moeten hooren, en soo valschelyk beschuldigt te werden, niet alleen van onse vyanden, maer ook, meer dan ons lief is, van de gene, die onse vrienden behoorden te wesen, en die in ons niet weinig gehonden zyn: jae soo lange van onse goederen beroofd te wesen, en onsen lieven Sone in gevankenisse te moeten sien, en boven dien, ons met groote schulden belast te vinden, dat wy niet doen zouden, als alle andere menschen, die liever rust, dan moeite en arbeid, en liever voorspoed, dan quelling en overlast hebben, wanneer wy maer middelen saegen, om van soo groote swaerigheden een einde te maeken. Maer als wy dat niet en konnen verkrygen, sonder u te verraeden, jae sonder u te verlaeten, en, soo veel als in ons waere, u tot een roof te stellen, en te werpen tussen de tanden van sulke bloeddorstige wolven, sal de gantsche weereld*

veld het ons niet voor goed houden, en loffelyk achten, dat wy, nog om lyf, nog om goed, nog om wyf of kinderen slegts de minste verraedery willen begaen? 1579.

In die tyden, en zedert den beginne van de Beroerten, had men in dese Landen de gewoonte ingevoert, die nog lang in onse Republic is gebleven, dat men saeken van Staet en Regeering in kleine geschriften, anders blaeuw boekjes genaemt, verhandelde, die door den druk gemeen maekte, en deselve onder de Gemeinte verspreide, om het Volk daer mede in te nemen, soo als het met de belangen en insigten van dese of gene Hoofden van de party overeenquaem. Als de Vredehandeling tot Ceulen vrugteloos was afgeloopen, quaemen 'er verscheide boekjes voor en tegen uyt, en in een van deselve wiert de Prins van Oranje niet duyster tot het Opperhoofd der Nederlanden, gelyk als in 't verschiet, aengewesen, met de naervolgende woorden. *By Bor 2. D. 13. B. op 't einde.*
Het beste en het seekerst is, dat wy den genen, die wy kennen, en ons kent, die onder ons opgevoed is, die voor ons heeft opgeset syn goed, syn bloed, syn maegen, die God soo wonderbaerlyk heeft begenaedigt, wiens wysheit en voorsigtigheit ook onse vyanden sulken schrik maekt, dat se tegen hem haer uyterste remediën en

 kracb-

1579. *krachten, dat in vergif en heimelyke moordsteekingen, versoeken moeten. Al sulk een personagie, seg ik, laet ons dien onse machten en middelen, met een korte eendragtige resolutie, naer onse Landrechten en besworen Vrydommen, in handen stellen, soo lang, tot dat de saeken, met Gods gratie, tot een goed einde gebragt zyn, volgende daer in de voetstappen van de wyse oude Romeinen, die sulks in haeren nood gedaen, en daermede bewesen hebben, dat wy, nu anders doende, in de uyterste ellende vervallen moeten.* Dus siet men, hoe dat men de Prins als een Romeinsse Dictator heeft willen aenpryssen, het blykt niet dat het met syn weten of goedkeuring is geschiet, niet te min quam het met syn insigten wel over een.

De Roomsse Geestelyken worden uyt Antwerpen geset.

Terwyle men tot Ceulen handelde, geschiede 'er tot Antwerpen en in eenige andere groote Steden sulke groote buytensporigheit tegen de Roomsse Geestelyken, dat het alleen genoeg was, om het Verdrag van Vrede, indien het al wederzyts wel gemeint was, om verre te stooten. Zedert de Pacificatie van Gent waeren de Gereformeerden in veel plaetsen, en ook bysonder tot Antwerpen, soodaenig toegenomen, dat sy de machtigste waeren geworden. Het gebeurde, dat

de

de Roomsse Geestelyken op Hemelvaers- 1579.
dag binnen Antwerpen een staetelyke Ommegank nae haer wyse door de Stad wilden doen, en ten dien einde quaemen de Geestelyke van alle Ordres in de groote Kerk van Onse Lieve Vrouwe by een, alwaer de Aerts-Hertog Mathias met syn gantsche Hofgesin sig ook bevond, om de soo genaemde Processie by te woonen. Uyt de Kerk komende wiert den Ommegank door de wagt gestuyt, en de plaets gestopt: hier over vielen hevige woorden, en vervolgens trocken eenige Roomsgesinde Italiaenen haer degens, om de weg met geweld te baenen. Maer de wagt stelde sig daer tegen, en schoot onder den hoop, waer door een man en een vrouw wierden gedood. De Ommegang was naeuwlyks half uyt de Kerk gekomen, en de voorste wierden hier door soo verschrikt, dat sy hals over kop, de een over d'ander, malkanderen verdringende en met de voeten tredende, in groote verwarring wederom in de Kerk weeken. Hier zaeten sy alle te saemen in groote benaeuwtheit, niet wetende, wat men van voornemen was met haer te doen, en het ergste vreesende. Maer de Prins sulks vernemende, bysonder, dat de Aerts-Hertog met syn Hofgesin ook onder den hoop was, ging aenstonts

De Prins tragt het te beletten, maer te vergeefs.

1579. met syn Hofwagt nae de Kerk toe, meenende de Gemeinte door syn gesag en achtbaerheit te stillen, daer hy veel moeite toe deed, maer daer was geen gehoor nog ontsag, men riep aen alle kanten, *Paepen uyt*, *Paepen uyt*. De Prins versogt maer drie ueren tyd, om sig met de Overheit van de Stad te beraeden, wat men best in die gelegentheit van saeken doen zouw, maer te vergeefs, het mogt niet helpen, selfs kreeg hy met veel moeite de Aerts-Hertog met syn volk uyt de Kerk. De oproerige begeerden, dat de Prins de saeken met de Overheit zouden bewilligen, om de Paepen en Munnicken uyt de Stad te setten, dog siende dat sy sulks van hem niet konden verkrygen, trocken sy nae de Kerk, bragten alle de Roomsse Geestelyke, honderd en twintig in getal, daer uyt, en leiden alle deselve onder een groot geraes en getier buyten de Stad.

De Prins beklaegt sig daer over, en wil zyn dienst neerleggen.

Dit was een daed van groot gerugt, en te gelyk van quaed gevolg, seer naedeelig aen de saek van de Prins van Oranje en van de Staeten, en bysonder haetelyk voor de Gereformeerden. Ook was de Prins daer over uytnemende gestoort, hy deed des anderen daegs de Overheit van de Stad, Deekens van de Gildens, en Wykmeesters vergade-

deren en vertoonde aen deselve. *Hoe* 1579.
dat hy altyd voor den welstand van den Lande, en bysonder voor die van de stad Antwerpen had gesorgt, met wat vlyt by derselver welvaeren, vryheit, en voorspoed had bevordert; hoe dat het eenig middel, om de selve te bewaeren, was de vordering van den koophandel, die met alle vryheit en verseekertheit gedreven moest werden; dat het hem daerom seer leed was, het gene daegs te voren was geschiet tot kleinachting van den Aerts-Hertog, van hem, en van de Raed van Staete, en streckende tot verderf van den koophandel, stilstand in neering, en affnyding van verscheide Landen en Steden, die daar door veroorsaekt soude werden, als ook tot verderf van de Stad in 't bysonder. Ende opdat men de schuld van sulke ongeregeltheden aen hem niet en mogt wyten, hoewel hy alles daer tegen had gedaen, wat in syn vermogen was, soo was hy liever bereid, om in handen van syn Hoogheit en van haer af te leggen den last, die hy als Luytenant Generael en Gouverneur van Braband had verkregen. Ende ingevalle men sulke ongehoorsaemheit en buytensporigheit in toekomende niet en wilde verhoeden, dat de Aerts-Hertog en de Raed van Staete

1579. *te ook besloten hadden haer dienst neder te leggen, en haer afscheid te nemen. Hy was verre*, seide hy vervolgens, *van sulke ongeregeltheden goed te keuren, en moest verklaeren, dat deselve strydig waeren tegen het Verbond van de Religions Vrede, 't welk hy niet en verstond te breeken, ook redelyk vindende, dat niemant in syn conscientie geweld wierde aengedaen, en, dat men aen een ander behoorde toe te laeten de vryheit, die men selfs zoude begeeren te genieten.* De Overheit van Antwerpen was soo wel als de Prins met de saek verlegen, betuygende in alles haer pligt daer tegen te hebben betragt, dat goede Wethouders schuldig waeren te doen, en veel liever, seiden sy, als sulke buytensporigheden te moeten gedoogen, wilden sy ook haer dienst nederleggen. Eindeling wiert nae veel overleg beraemt en vastgestelt een Ordonnantie, die vervolgens op de naem van de Aerts-Hertog en van de Prins wiert afgekondigt. Waer by voor eerst vergeten, en te niet gedaen wiert, alle het gene te voren was geschiet, en vervolgens wiert vastgestelt, de Unie van Utrecht af te kondigen, en een Religions Vrede te maeken, die eeuwigduerend zoude wesen. De Roomsgesinden wederom in het bezit te stellen van de Lie-

ve

ve Vrouwe Kerk, en twee andere, de weereltlyke Priesters en andere Geestelyken wederom in de Stad te laeten komen, uytgesondert eenige; die geteekend stonden in seeker briefje, die waerschynelyk van de onrustige geweest zullen zyn. Ende voor soo veel de Biddende Orders aenging, dat deselve nog voor die tyd uyt de Stad moesten blyven. 1579.

Aen de andere zyde wiert in de Religions Vrede ook iets gestelt, dat de Predikanten raekte, en dat daer toe strekte, om deselve mede binnen de paelen van haer Bediening te houden. Te weten, dat men de Predikanten aen de Schout en Wethouders der Stad in persoon moest voordraegen, om aldaer ontfangen te werden, en dat deselve vervolgens den eed van getrouwheit en onderdaenigheit moesten doen. Dat sy sig wel bysonder moesten wagten, van sig met de Stads saeken, rechtspleging, ofte gesag van de Overheit, op wat wyse het ook mogt wesen, te bemoeyen, mitsgaeders van te spreeken ofte te prediken, dat tot tweedragt ofte oproer mogt strecken: in tegendeel, dat sy gehouden waeren, om in het prediken, onderwyssen en spreeken, sig alleen te richten naer het gene, dat tot rust, liefde en eendracht van de Gemeinte mogt strecken.

Hier

1579. Hier mede nam die beroerte voor die tyd een einde, en Languet verhaelt, dat men de Aerts-Hertog, die over den hoon hem aengedaen seer verstoort was, vyftig duysend guldens vereerde, om hem te vrede te stellen, en het leed te doen vergeten.

Lib. 1. Epist. ad Aug. Saxoniæ Duc. Epist. 166.

Hy geraekt daer door in groote verlegentheit, en wederzyts in den haet.

Het quaed voorbeeld van die van Antwerpen wiert haest door meer andere Steden gevolgt. De Prins van Oranje, die soo langen tyd steets alle syn vlyt en sorg had aengewend om de twee verschillende Godsdiensten, te weten de Gereformeerde en Roomsse, tot onderlinge verdraegsaemheit te brengen, bevond nu tot syn smert, dat hy vergeeffe moeite had gedaen. En hy was waerlyk soo wel als het gemeene Land te beklaegen, want buyten en behalven dat hy daer door sag om verre werpen alle syn hoop en verwagting, die hy op de Pacificatie van Gent, en op het Verbond van de gesaementlyke Provinciën tegen de Spanjaerts, had gestelt, en derhalven te gemoet sag, dat hy wel haest wederom naer Holland en Zeeland gedreven zoude werden, en het hevigste van den oorlog aldaer wederom zoude op den hals krygen, soo wiert hy boven dien nog van wederzyden haatelyk gemaekt, en verdagt gehouden, de gewoone dog onverdiende loon van alle

sagte en gematigde menschen, gelyk de 1579.
Prins was, die de saeken van Godsdienst, niet met een onbesonne drift en partyschap, maer met bescheidentheit, liefde en verdraegsaemheit geern behandelt saegen. De schuld was aen wederzyden, soo wel by de Gereformeerden als by de Roomsgesinden, niemant heeft de oorsaek van die ongeregeltheden beter bekent, dan de Prins; hy spreekt selfs daer van op de volgende wyse. *Die van de Gereformeerde Godsdienst hebben de vrye oeffening van deselve begeert, 't welk groote verdeeling en tweedragt heeft veroorsaekt, zynde een deel soo partydige vyanden der voorseide Godsdienst, dat sy de poort nog open wilden houden voor de bloedige vervolging van de Inquisitie, selfs vervalschende de Edicten, soo onmaetig en ongeregeld waeren de driften van sommige. En een deel ook van d'ander zyde, al was 't dat sy begeerden, 't gene dat in reden gegrond was, nogtans en hebben sy geen maete gehouden in de wyse van behandeling, die sy hielden.*

In syn Brief aen de Provinciën by Bor 2. D. 12. B.

Als de tyding van het innemen van Maestricht tot Antwerpen quam, ontstond 'er een groote beroerte en beklag, soo aldaer, als in andere Steden van Braband. De Gemeinte quam aldaer op de been, en stelde sig voor de huysen van de

Beroerte tot Antwerpen. *Languet lib. 1. Epist. ad Aug. Saxoniæ Duc. Epist. 67.*

1579. de Aerts-Hertog en van de Prins van Oranje, morrende en verwytende, dat sy groote schattingen gaeven en uytgeput wierden, maer dat ondertussen de Gemeene saek quaelyk wiert behandelt, soo dat 's Lands penningen elders en tot eigen gebruyk bekeert wierden, sonder iets van belang tegen den vyand uyt te rechten. Men was voor een gevaerlyke oproer bekommert, de Stads poorten wierden gesloten, en men stelde verders alle bedenkelyke middelen daer tegen in 't werk, tot dat de Aerts-Hertog en de Prins het Gemeen eindeling met veel moeite en goede woorden tot bedaeren bragten.

De droevige staet, waer in het gemeene Land quam te vervallen, was nog meer beklaeglyk dan het lot van de Prins van Oranje. De Vyand was met een groote overmacht in het hart van Braband; het Leger van de Staeten rechte niets uyt; selfs had men geen de minste pogingen gedaen om Maestricht te ontsetten. Het ellendig ongeval van die Stad was nog versch voor oogen, en het vergote bloed was naeuwlyks koud geworden; daer uyt sag men, wat de andere Steden ook te wagten hadden, dat men sig dapper geweert hebbende, geen ontzet was te hoopen, en derhalven voor het verslinde-

de

de swaerd van den vyand moest bucken. 1579.
De Walsche Provinciën stonden tot den afval gereed, sulks men niet verre siende behoefde te wesen, om te begrypen, dat het Land een van de twee uyterste quaelen over het hooft hing, of, om sig op genaede en ongenaede aen den Conink te onderwerpen, dat is, den hals onder de vorige slaeverny wederom te buygen, of, dat al soo erg is, om, gelyk als Maestricht, verdelgt te worden. De eenige menschelyke uytkomst, haer nog overig zynde, was, verdraegsaemheit van beide de Godsdiensten jegens malkanderen en eendracht, die de Prins van Oranje steets aenprees, en waer toe alle syn vermaeningen strekten: Maer in tegendeel, verre van de handen in een te slaen, en op haer gemeene bescherming te denken, gingen de menschen, gelyk als door een dolle drift ingenomen, en als of de vyand niet genoeg was, malkanderen verderven, en gelyk als in haer ingewanden wroeten. Het gene te voren tot Gent, en nu tot Antwerpen was geschiet, gaf aen de Walsche Provinciën het zy een reden, of het zy een voorwendsel, om de Bondgenooten te verlaeten, en sig aen den Conink te onderwerpen, want de Roomsgesinden waeren aldaer verre de sterkste. In de ande-

Quaede gevolgen van het uytsetten der Roomsse Geestelyke tot Antwerpen en Gent.

1579. re Steden, daer de oeffening van beide de Godsdienften, volgens de Religions Vrede, geleden en toegelaeten moest werden, geraekten de Burgers in een groot miftrouwen tegen malkanderen, en fterkten fig wederzyts, om meester van het veld te blyven. Daer de Gereformeerden eindeling de fterkfte waeren geworden, wierden de Paepen en Monnicken uytgezet, en de beelden uyt de Kerken geweert, gelyk kort daer nae tot Utrecht, Amersfoort, Haerlem, en op meer andere plaetfen gefchiede. In tegendeel, daer de Roomsgefinden de overhand hadden, wierden de Gereformeerden uytgejaegt, gelyk tot 's Hertogenbofch met veel bloedftorting gefchiede, waer op die Stad fig ook aen de Conink onderwierp. Tot Mechelen ging het mede niet wel, men wilde de Gereformeerden aldaer niet gedoogen, en daer door fogt men insgelyks de zyde van de Staeten te verlaeten. Brugge wiert naer een hevige Beroerte met veel moeite nog voor de Unie verfeekert.

Ongeregeltheit van de Gereformeerden en van Petrus Dathenus tot Gent.

De Gereformeerden fig de fterkfte binnen Gent fiende, begingen veel ongeregeltheden, en begeerden de Religions Vrede niet te achtervolgen, feggende, dat defelve de eenige weg en middel was om het uytgeroeide Pausdom, en miss-

mitsdien de Spaensse tyranny wederom 1579. op nieuws in te voeren. De Predikant Petrus Dathenus speelde daer een schielyke rol, en hielt een gedrag, dat met syn beroep gansch niet overeenquam. De Prins van alle de ongeregeltheden, die aldaer begaen wierden, hoorende, schreef, dat hy tot Gent wilde komen, en de saeken op een beter voet schicken, maer dat was aen Dathenus, en syns gelyke, niet aengenaem. Om de Prins uyt de Stad te houden, en de Gemeinte tegen hem gaende te maeken, stroyde men een blaeuw boekje uyt onder 't volk, het gene men meent, dat door Dathenus opgestelt was, behelsende de redenen, waerom het niet raedsaem was, dat de Prins binnen Gent quam. Naementlyk, dat hy de Overheit nae syn sin wilde veranderen, om alles binnen de Stad te doen, wat hem beliefde, waer uyt wel een groote bloedvergieting in de Stad mogt ontstaen. Dat hy de Religions Vrede wederom wilde invoeren, volgens den eed, die hy gedaen had, van de Roomsse Godsdienst in syn geheel te bewaeren. Dat hy als Luytenant Generael van de Aerts-Hertog wilde komen, om de Stad onder het jok van het Hof te houden, opdat hy de Gemeinte van de Souverainiteit en hoogste Vryheit mogt

Dathenus tragt de Prins uyt Gent te houden.

1579. berooven, die in den boesem van deselve gevallen was, en haer van rechtswege toequam. Dat hy onder schyn van 's Lands saeken te recht te brengen, de Stad wilde dwingen, om in het aennemen van den Hertog van Alençon te bewilligen, waer door de Stad van de Vryheit, die sy nu quam te genieten, en uyt de ondraeglyke Spaensse slaeverny, in de Fransse tyranny, veel hoogmoediger, wreeder en onlydelyker als de vorige, zoude vervallen. Dat ook uyt syn komst geen voordeel te verwagten was, gelyk het uyt syn vorige bleek, die de Stad niet dan oneer, kleinigheit, en swaere onkosten had toegebragt, gelyk het nu weer te vreesen stond, dewyle hy quam, om sig te wreeken van de gene, die de Vryheit en het welvaeren van de Stad meer ter harten ging, dan de insigten van de Prins: dat hy daer benevens, met syn Fransse raed, en met een sterke Lyfwagt en veel krygsvolk komen zoude, om de Fransse en Schotten in de Stad te brengen, en sig daer van meester te maeken. Ende aengaende het gene sommige voorgaeven, dat het Volk een Hooft moest hebben, was wel waer, seide men, voor soo veel het Land een Veldheer noodig had, om personelyk den kryg te voeren: maer daer toe was

de

de Prins onbequaem, die sig niet had 1579.
durven bloot geven, maer sig altyd in de Steden had gehouden, waer uyt niet dan groote schaede gekomen was, gelyk het was gebleeken uyt de schoone Legers, die men in 't veld had gebragt &c. Uyt alle die redenen siet men, gelyk men te voren ook had vermoed, dat Dathenus en de syne van voornemen waeren, om de Roomsse Godsdienst binnen Gent uyt te roeyen, en die Stad vervolgens tot een Republic op sig selven te maeken: een onbesonne vermetelheit, daer geen de minste hoop nog menschelyke verwagting toe was. Wanneer de Kerkelyke sig buyten haer beroep met weereldse saeken, daer sy geen kennis nog ervaerentheit van hebben, gaen bemoeyen, en in plaets van een Staetkundige voorsigtigheit te gebruyken, alleen met haer driftigheit te werk gaen, siet men gemeenlyk, dat sy Landen en Steden in haer verderf storten, en te gelyk de Godsdienst naedeel toebrengen, gelyk alhier tot Gent by de uytkomst is gebleeken.

De Prins gaet nae Gent, om tegen die ongeregeltheden te voorsien.

Hoewel de Prins van Oranje door dat geschrift seer gevoelig wiert gehoont, en het voor hem niet veilig was, om binnen Gent te komen, besloot hy echter, om sig derwaerts te begeven, en door syn tegenwoordigheit de saeken aldaer te recht

1579. te brengen; vertrouwende op verscheide goede vrienden, die hy binnen de Stad hadde. Maer alvorens moest hy beloven, dat hy geen bezetting van krygsvolk binnen Gent zoude brengen; dat hy de Voorrechten niet en·zouw verminderen of verbreeken, en die van de Wet laeten, soo als deselve waeren; als mede aen niemant van de Ingesetenen eenig belet ofte hinder doen. Ingevolge van dien quam de Prins, sonder syn gewoone Lyfwagt, en sig alleen op de Lyfwagt der Burgers betrouwende, binnen de Stad: syn voornaemste sorg was, om de Overheit van de Stad; die te voren op een ongewoone wyse was aengestelt, in goede ordre te brengen, stellende verscheide uyt haer Bediening, en onder anderen Imbyse, die vervolgens nae Duytsland by Hertog Johan Casimier vertrok. De Predikant Petrus Dathenus, hoewel hy by de Gereformeerden tot Gent in aensien was, en groote aenhank in de Stad had, kon het echter tegen de Prins niet uythouden, hy wiert beschuldigt, dat hy het bovenstaende blaeuw boekje, te saemen met Imbyse, tegen de Prins gemaekt en verspreid had, en vreesende daer van achterhaelt te worden, vlugte hy uyt Gent.

Meteren 9. B.

Dathenus vlugt uyt de Stad.

De Prins verhaelt, dat de Staeten, ofte Vier Leden van Vlaenderen, hem, niet eens,

In syn Apologie pag. 90.

eens, maer verscheide maelen, tot haer 1579. Stadhouder hebben verkoren, en dat sy, naer het stillen van de beroerten tot Gent, en als alle saeken nu in rust en vrede waeren, dikwyls daer toe hebben aengehouden, soo by hem selfs, als by de Staeten Generael, dog dat hy het noyt had willen aenvaerden.

Gelyk de Prins van Oranje aen de eene zyde alles deed, wat in syn vermogen was, om de eendragt tussen de Provinciën te houden, soo wende de Prins van Parma aen de andere zyde alle mogelyke vlyt en moeite aen, om deselve door tweedragt te verdeelen, en van een te scheiden, en aldus tot onderwerping aen de Conink te brengen. Hy won de voornaemste Heeren en Edele, en bragt het eindeling soo verre, dat in die tyd het Verdrag en verzoening van de Walsche Provinciën met den Conink wiert gesloten, en hoewel men sulks lang te voren te gemoet had gesien, gaf het echter een groote bekommering.

De Walsche Provinciën maeken haer Verdrag met den Conink.

In sulke bekommerlyke toestand van saeken, bleef de Hertog van Alençon syn hulp tot bescherming der Nederlanden nog al aenbieden. Men meinde, dat syn huwelyk met Elisabeth, Coningin van Engeland, voortgank zoude hebben, men vleide sig daer mede, in verwagting,

De Hertog van Alençon bied wederom syn hulp aen.

1579. dat hy daer door des te meer in staet zouw wesen, om een krachtige bystand aen de Nederlanders te doen, en dat Vrankryk en Engeland sig tot de bescherming van deselve zouden vereenigen. Derhalven begon men in die tyd sterk te dryven, dat 'er niet beter was, dan sig van den Conink van Spanjen te scheiden, en een ander Heer aen te nemen; dat die afscheiding moest voorgaen, eer men met den Hertog kon handelen: ten dien einde wiert een ontwerp opgestelt, en aen de Provinciën gesonden, om sig rypelyk daer op te beraeden, dog over een saek van sulk een groot belang viel veel bedenking, en het veroorsaekte veel twist-redenen van wederzyden. De Hertog vond in den beginne niet veel ingank, de harten van alle de Nederlanders in 't gemeen waeren van hem afkeerig, want de Roomsgesinden haekten doorgaens nae Spanjen, en de Gereformeerden schroomden niet sonder reden, dat een Roomsgesind Vorst, van sulken Geslagt, dat soo veel Christen bloed had doen vergieten, niet te betrouwen was. De Predikanten stelden sig met alle haer vermogen daer tegen, toonden haer bekommering, riepen en leerden van de Predikstoelen, dat God verboden had een Verbond met Afgodendienaers te maeken.

Reid 2. B.

FRAN-

FRANCOIS de VALOIS, Hertog van Alençon, was de jongste der Soonen van Hendrik de tweede, Conink van Vrankryk, en alsoo hy voortaen op het toneel der Nederlanden gaet verschynen, en een slegt bedryf daer op heeft gemaekt, sal het wel dienstig wesen, dat wy hem alvorens leeren kennen, en hem in syn leven, aert en manieren afbeelden. Weinig Vorsten zyn 'er in de Geschiedenissen bekent, van welkers quaeden imborst, en lafhartig, verkeert gedrag men in 't algemeen soo naedeelig heeft geoordeelt, dan van hem. Hy was klein van gestalte, en mismaekt van leden, soo dat de hoedaenigheden van lichaem en geest met syn hooge Geboorte gansch niet overeenquaemen. Hy was van een seer ongeruste, mistrouwende en veranderlyken aert, en van een verkeert en verdraeyt verstand, altyd genegen om de saeken te verwarren, en daerom bevorderde de Conink, syn Broeder, en de Coningin, syn Moeder, desselfs huwelyk met Coningin Elisabeth, om hem uyt Vrankryk te houden. Hy was altyd onderhevig aen de quaede raed van onnutte ondeugende menschen, konnende de pluymstrykers van waere vrienden niet onderscheiden, en het oor aen deselve leenende, staende naer een groot gesag,

1579. Afbeelding van den Hertog van Alençon.

Bentivoglio Nederl. Hist. 2. D. 2. B.

Memoires de Plessis Tome 1. p. 175.

Memoires de Walsingham p. 257.

Cambdenus parte 1. *Hist. Elisab.*

Busbequius Epist. 38.

Mezeray en Henry 3.

1579. en een groote naem willende maeken, sonder onderscheid, of hy die door een goed gedrag, door deugd of verdiensten, dan of hy die door verkeerde handelingen en boose daeden verkreeg. Hy was van een staetzuchtige en ongeruste aert, veracht wegens syn mislyke kleine gestalte van lichaem, en slegt gelaet, en nog meer, omdat hy nog eer nog trouw had. Hy was dubbelhartig en quaedaerdig, gehaet van de gantsche weereld, en van weinig aensien: ook was hy opgevoed aen een Hof, te dier tyd het ondeugentste, en bedorventste van de gantsche weereld, daer de goddeloosheit, ongodistery, toovery en de schrickelykste vuyligheden, lafhartigheit, trouwloosheit, vergifting en moord, ten allerhoogsten in swang gingen. Als Conink Hendrik de vierde (te dier tyd Conink van Navarre) hoorde, dat de Hertog van Alençon nae de Nederlanden zoude trecken, seide hy tegen den Hertog van Sully, die hem derwaerts wilde gaen verselen. *Ik bedriege my seer, indien de Hertog van Alençon, die gy op syn tocht na de Nederlanden wilt gaen versellen en dienen, niet bedriegen sal alle de gene, die sig op hem sullen vertrouwen, en boven al, indien hy oyt aen de Gereformeerden gunstig is, ik hebbe hem dik-*

Mezeray en Charles IX.

Thuanus lib.61. Hist.

Histoire de Henry le grand par Hardouin de Perefixe.

Memoires de Sully tome 1. pag. 102. in 12.

wyls

wyls hooren seggen, dat hy de Gerefor- 1579.
meerden in syn hart meer haete, dan den Duyvel, daerenboven is hy soo quaedaerdig, trouwloos, lafhartig, onbequaem tot eenige deugd, en mismaekt van lichaem, dat ik my niet en kan inbeelden, dat hy eenigsints bequaem is, om een edelmoedige daed te bedryven. De selve Conink op een andere tyd met de Hertog van Guise van hem spreekende, seide. *Ik hebbe my noyt konnen schicken nae de sin van den Hertog van Alençon; nog my op syn vriendschap ofte woorden vertrouwen, hem achtende te wesen een Prins van een quaedaerdige geest, ligtvaerdig en trouwloos.* Alle 't welk de Hertog van Guise ook toestemde.

Mem. de Sully. tome 1. p. 598.

Te voren had gemelte Hertog van Alençon, by syn eerste tocht, een blyk gegeven van de uyterste trouwloosheit, en lafhartigheit, want hy had, onder schyn van vriendschap, den Heer van Inchy, Gouverneur van het Casteel van Cameryk, op de raed van verkeerde luyden, die by hem waeren, van syn Gouvernement berooft, en sig volslaegen meester daer van gemaekt, niet tegenstaende gemelde Heer van Inchy het Casteel voor hem had behouden en bewaert.

Memoires susdits. tome 1. p. 112.

Dit

1579. Onder-soek nae de rede-nen, waerom de Prins met den Hertog van Alençon heeft aengespannen.

Dit alles soo zynde, sal men buyten twyffel verwondert wesen, hoe dat de Prins van Oranje kon aenspannen met sulk een Vorst, wiens aert en quaede hoedaenigheden hem niet onbekent konden wesen, en van wie hy geen goed ter weereld, nog voor hem selven, nog voor het Land, en nog minder voor de Godsdienst kon verwagten, gelyk by de uytkomst ook is gebleeken. Dat meer is, die hy tegen de sin van de Nederlanden in 't algemeen, en wel bysonder van de Gereformeerden, tot de Souverainiteit van de Nederlanden vorderde. Maer daer men nog meer over verwondert moet staen, is, dat hy de saek van den Hertog heeft blyven begunstigen, en selfs, tegen de sin en betuyging van de Staeten van Holland en Zeeland, met hem is blyven handelen, naedat hy openbaere blyken van syn trouwloosheit en geweld, by syn onderneming op Antwerpen en meer andere Steden, had gegeven, en met schande uyt den Lande was verdreven. Men kan in desen tot verschooning van de Prins niet inbrengen, dan dat hy, door de verheffing van den Hertog hoopte, om Vrankryk daer door in den oorlog tegen Spanjen in te wickelen, want de Conink van Navarre liet hem door de Heer de Plessis weten,

Vie de Monsr. de

dat

dat hy geen ſtaet daer op behoefde te maeken, dat de Hertog nog machtig, nog ryk genoeg was, om de Nederlanden op ſyn eige koſten te beſchermen, en dat de Conink, ſyn Broeder, hem daer in niet en zoude byſtaen, die wel wenſchte, dat de Hertog werk in de Nederlanden had, maer niet begeerde, dat hy t'eeniger tyd vreedſaem bezitter van deſelve zoude werden. 1579. *Pleſſis. Livre 1. p. 54.*

Wat de Prins heeft bewogen, om tegen ſyn gewoone voorſigtigheit en ſtaetkunde met den Hertog van Alençon aen te ſpannen, en ſyn aenneming de Provinciën opentlyk aen te raeden, gelyk hy deed, komt in onſe Geſchiedeniſſen niet klaer genoeg voor; de Schryver van het leven van de Heer de Pleſſis heeft ons echter eenige omſtandigheden daer van naegelaeten, die wel gegrond ſchynen, en onſe oplettentheit verdienen. Hy verhaelt, hoe dat de Hertog van Alençon groote genegentheit toonde, om tot Heer en Beſchermer der Nederlanden aengenomen te werden, en ſig daer toe aenbood: aen de andere zyde was de Prins van Oranje genegen, om hem daer toe te vorderen, ſoo, omdat hy een weerſin had gekregen in de geduerige wederſtand, die hy in de behandeling van ſaeken quam te ontmoeten, en in

In ſyn Advys aen de Provinciën, by Bor. 2. D. 13. B.

Vie de Monſr. de Pleſſis Livre 1. p. 54.

1579. in de lasteringen, die men hem naegaf, als omdat hy hoopte, dat hy Vrankryk daer door in den oorlog tegen Spanje zoude inwickelen, waer door de Nederlanden gelegentheit zouden hebben, om adem te scheppen. De Heer de Plessis kennende den verkeerden inborst van den Hertog, en de quaede raed van de gene, die veel by hem vermogten, vond sig beswaert om aen de Prins te verswygen het groot onheil en quaed dat hy daer uyt voorsag, te meer, omdat hy sig verseekert was houdende, dat de onmetelyke Staetzucht van de gene, die hem verselden, met de Vryheit der Nederlanden gansch niet overeenquam. Verders vertoonde hy aen de Prins, dat hy selfs de schoonste gelegentheit van de weereld had, om sig in de Nederlanden machtig te maeken, en om deselve, als een andere Dictator Perpetuus, te regeren, in welk geval hy, de Plessis, wel geneigen was om sig in die Landen te blyven ophouden. Maer de Prins vertoonde hem daer tegen ernstelyk, dat hy geen ander middel sag om de Nederlanden te behouden, en versogt hem derhalven, dat hy des niet tegenstaende aldaer wilde blyven, om hem met syn goede raed by te staen. De Plessis antwoorde hem daer op. *Soo gy hem dan voor Meester moet en*

en wilt hebben, bedient uw van syn 1579.
groote begeerte, die hy heeft om dat te wesen, hem de Souverainiteit op soodaenige Voorwaerden opdraegende, dat hy uw geen quaed kan doen, al wilde hy het doen. Dit behaegde de Prins, en vervolgens gingen sy te saemen soodaenige Voorwaerden ontwerpen, welke sy kragtig genoeg oordeelden te wesen, om den Hertog binnen de behoorlyke paelen van een wettig gebied te houden. Maer de Prins en de Staeten vonden sig in 't vervolg in haer hoop bedrogen; want het bleek wel haest uyt syn gedrag, dat de plegtigste Verbonden en verbintenissen by sulke en diergelyke Vorsten maer een doode letter zyn, en dat de Onderdaenen geen meer seekerheit daer in hebben, en daer door in haer rechten niet beter bewaert en beschermt worden, dan door een papiere harnasch, dat haest verscheurt, en in 't vier geworpen kan werden. Als de Vorsten geen eer nog trouw en hebben, en sig van selfs aen haer woord niet willen binden, is het alles te vergeefs, wat men met haer handelt: Men kan bysondere Amptenaeren en Bedienden naeuwlyks en met veel moeite tot haer pligt, en binnen de paelen van haer Instructie houden, hoe sal men een Vorst, die het ge-

1579. gebied en de waepenen in handen heeft, voor wien de eene ontsag, de ander verpligting, en de derde vrees heeft, tot syn pligt brengen? Als haer gesag eens gevestigt is, soo is het niet meer veilig, om sig daer tegen te stellen, want Overheden en Onderdaenen, en alle die sig daer mede durven bemoeyen, om een Vorst tot syn pligt te vermaenen, die sig verstouten van voor de wettige Regeering, Voorrechten en Vryheden te spreeken, worden als quaedaerdige tegenstrevers, onrustige, oproerige, en selfs wederspannige haetelyk gemaekt, en dikwyls als soodaenige in rechten vervolgt, en met de dood gestraft.

Uyt dit verhael schynt men te moeten besluyten, dat de Prins, den Hertog was kennende, en van hem genoeg gewaerschouwt zynde, echter syn toevlugt, gelyk als uyt wanhoop, tot hem heeft genomen, siende dat hy sig niet langer op sig selfs, en sonder buytenlandse hulp, kon staende houden. Maer dat is niet waerschynelyk, want hy was soo wanhoopig niet, hy liet sig soo ligt geen vrees aenjaegen, en hy had te voren soo dikwyls in veel grooter gevaeren, jae in de uyterste benaeuwtheit geweest, daer hy sig nogtans door syn moed en stantvastigheit hadde uyt weten te redden. Ook

stond

ſtond het met ſyn ſaeken ſoo ſlegt niet, 1579.
want hoewel het waerſchynelyk was, dat hy ſig niet lang in Braband en Vlaenderen zouw konnen ſtaende houden, ſoo hadde hy nog ſyn toevlugt tot de tegenwoordige ſeven Vereenigde Provinciën, die of onder ſyn gebied ſtonden, of hem toegedaen waeren. Syn Broeder was Stadhouder over Gelderland, hy was het over Holland, Zeeland en Utrecht, en in de twee eerſte was hem de Hooge Overheit opgedraegen, met een volſlaege magt over het volk van oorlog. Vriesland begaf ſig niet lang daer nae mede onder ſyn Stadhouderſchap. Wat kon hy nu met alle de Provinciën te ſaemen en byeenverbonden niet doen, daer hy te voren met Holland en Zeeland alleen, en die nog door de twee machtigſte Steden, Amſterdam en Middelburg, van een waeren geſcheurd, ſulken krachtigen wederſtand had geboden? Daerenboven wiſt de Prins ook wel, dat het hulpmiddel, te weten, het inhaelen van den Hertog van Alençon, erger zoude weſen als de quael ſelfs, gelyk by de uytkomſt is gebleeken.

Om recht uyt te ſpreeken, de Prins heeft door het inhaelen van den Hertog van Alençon alleſints groote opſpraek gegeven, en daer by een groot naeden- *Naedenken tegen de Prins over ſyn onderhandeling*

1579. ken ten synen laste verwekt, dat hy sig wederom door syn al te groote Staetzucht laetende vervoeren, daer door getragt heeft, om de Nederlanden met den Hertog te verdeelen, ende voor syn deel te verkrygen de Souverainiteit ofte de Graefschappen van Holland en Zeeland en het Stift Utrecht, laetende het overige aen den Hertog van Alençon, om het tegen de Spanjaerden te beschermen, soo veel hy kon. Uyt de omstandigheden, die hier nae dikwyls zullen voorkomen, kan de bescheide Leser selfs daer van oordeelen. Men segge niet, dat de Prins daer toe de hulp van den Hertog van Alençon niet noodig had, want de afzetting en affweering van de Conink van Spanjen moest eerst voorgaen, nu is het bekent, wat swaerigheden en tegenstrevingen die saek, selfs in Holland en Zeeland, ontmoete, en indien het niet gesaementlyk door alle de Provinciën was geschiet, zoude de Prins syn oogmerk affonderlyk in Holland en Zeeland niet bereikt hebben gehad.

met de Hertog van Alençon.

Het is gebleeken, dat de Prins van Oranje de saek van den Hertog van Alençon niet verder toegedaen was of begunstigde, dan alleen om hem tot Hertog van Braband, en Hertog Graef, ofte

te Souverain van de andere Nederlandse 1579.
Provinciën te vorderen, maer dat hy geen de minste gedagten had, om de Souverainiteit van Holland, Zeeland en het Stift Utrecht aen hem op te draegen. Die de vordering van den Hertog wel het meest dreven, en echter geen vertrouwelingen van de Prins waeren, nog syn geheime insigten kenden, waeren in die gedagten, dat met den Hertog over de Souverainiteit van alle de Nederlandse Provinciën gehandelt moest werden, ten einde deselve aen hem aldus eenpaeriglyk wierde opgedraegen. Maer die beter van de saek onderricht waeren, en wel wisten, hoe dat de Prins Holland en Zeeland in 't bysonder voor sig, en affonderlyk van de andere Provinciën, had gehouden, waeren seer oplettende, wat men in die twee Provinciën dienaengaende zoude besluyten. Men behandelde de saek in Holland seer heimelyk, en opdat het niet souw uytlecken, nog aen die van de andere Provinciën ter ooren komen, wiert aen de Afgesonde ter Staetsvergaedering aenbevolen, dat elk in den synen maer mondeling, en onder belofte van stilswygen, van de saek verslag zoude doen. Vervolgens wiert by de Staeten van Holland en Zeeland verstaen, dat men de Prins

1579. van Oranje moest handhaeven in syn gesag en onafhankelyk Stadhouderschap over Holland en Zeeland, sonder iemant anders aldaer te erkennen, ofte toe te laeten, soo lang den oorlog zoude dueren, ingevolge de Unie, die sy met malkanderen hadden gemaekt: om welke redenen sy tot nu toe geen bevelen van den Aerts-Hertog Mathias, nog van die van synen Raede, het zy in 't gemeen nogte in 't bysonder, hadden willen ontfangen, maer alleen aen de Prins van Oranje hadden gehoorsaemt; werdende het aennemen van den Hertog van Alençon dienvolgende afgeslaegen, sonder in eenig Verdrag met de andere Provinciën daer over te willen komen. Dog aengaende de affweering van den Conink, konden de Leden niet overeenkomen, sommige maekten swaerigheit, en andere wilden sig nog niet verklaeren, maer zouden de saek uytstellen, sulks daer op niet en wiert besloten.

Groot verval van de saeken der Bondgenooten.

De saeken van de Bondgenooten geraekten ondertussen hoe langer hoe meer in verloop en verwarring, en men was niet sonder groote reden bedugt, dat de Prins van Parma, nae de verovering van Maestricht, syn overwinning zoude vervolgen, dog hy bleef sig eenigen tyd lang stil houden, sonder iets van belang

uyt

uyt te rechten, ſoo door een ſwaere ſiek- 1579.
te, die hem overquam, als ook, waerſchynelyk uyt gebrek van geld. De Prins van Oranje beklaegde ſig byſonder over de langduérige beraedingen en langſaeme beſluyten van de Staeten Generael, en dat 'er geen geld wierde opgebragt, waer door alle goede ſaeken en voornemens wierden uytgeſtelt ofte verachtert. Het is te verwonderen, hoe dat men in een tyd van ſulke uyterſte benaeuwtheit, daer men den vyand in ſyn boeſem had, en geduerig een rampſaelig lot, als dat van Maeſtricht, had te verwagten, ſoo traeg en achterhoudende kon weſen, éven eens, als of men genegen was, om ſig als ſchaepen ter ſlagting over te geven. In plaets van hand aen 't werk te ſlaen, en met de waepenen in de vuyſt den vyand te keer te gaen, was men ſteets ſeer lang met verdrietige voorſlaegen en raedplegingen beſig, even als of men in een tyd van volle geruſtheit was.

De Prins begon reets te beſpeuren, dat hy ſyn heil en ſterkte by de ſeven tegenwoordig Vereenigde Provinciën moeſt ſoeken, derhalven ſond hy den Heer van St. Aldegonde naer Utrecht met een ontwerp, om de Vereenigde Provinciën aldaer te bewegen, om op alles een goed

De Prins ſoekt ſyn heil by de ſeven Vereenigde Provinciën.

1579. goed en kort besluyt te nemen. In het hooft van dat ontwerp ofte vertoog vermaende hy de Provinciën wel te recht, dat sy sig moesten bedenken, of sy den oorlog tegen de Spanjaerts wilden vervolgen, of de Vrede, die haer aengeboden wiert, aennemen: ende ingevalle sy het beter en verseekerder voor den Lande oordeelden te wesen, om den oorlog voort te setten, dat sy rypelyk behoorden te overleggen, of sy de magt wel hadden om het te doen, en sig vervolgens moesten bereiden, om den oorlog met alle ernst en kragt voort te setten. Voorts worden eenige saeken in dat ontwerp voorgedraegen, die alleen op omstandigheden van die tyd haer opsigt hebben, en op de wyse van het voeren van den oorlog, waer mede wy ons niet zullen ophouden. By dit ontwerp versogt de Prins ook, dat de Provinciën een besluyt wilden nemen op de aenneming van den Hertog van Alençon, en wat men hem tot antwoord zoude geven: hy schynt het uyterlyk in haer vrye keur te laeten, maer in de grond kan men bespeuren, dat hy de handeling met den Hertog voor goed keurde, en de Provinciën aenprees. Het is aenmerkelyk, dat hy van de Aerts-Hertog Mathias, Gouverneur Generael der Nederlanden, al-

Vertoog van de Prins over het beleid der faeken van den Lande.

aldaer te kennen geeft, naementlyk, dat 1579.
hy genoodsaekt was geworden syn Hof te sluyten, en de huyshouding op te breeken, by gebrek van de betaeling van syn tractement, dat hem belooft was. Derhalven gaf de Prins in bedenking, van wat voor een quaed gevolg sulks, soo wel binnen als buyten 's Lands, en bysonder in Duytsland, wesen zoude, en wat voor een schande en oneer het voor dese Landen gereekent zoude werden, ingevalle syn Hoogheit genoodsaekt wiert het Land uyt armoede te verlaeten, en wat oorsaek men aen hem en de syne geven zoude, om by gelegentheit daer aen te gedenken, en haer gevoelig daer over te toonen. Daer benevens versoekende, dat de Vereenigde Provinciën sig eindeling wilde verklaeren, hoe sy met den Aerts-Hertog wilden handelen, en wat sy van meening waeren met hem te doen. Die Vorst was op een losse voet in dese Landen ontboden, en gekomen, hy hadde aldaer niet anders als voor een schaduwe gedient: by de aenstaende Onderhandeling met den Hertog van Alençon, was hy nu, niet alleen onnut, maer ook lastig geworden. Voortgaende, verklaerde de Prins, dat het hem onmogelyk was, om langer op die voet te dienen, als hy tot nog toe ge-

1579. daen had, ſig vindende ſonder eenige magt, geſag, en ſonder iemants raed, die van wegen de Generaliteit gemagtigt was, desgelyks ſonder middelen van volk en geld, en ſonder eenige gehoorſaemheit, ſulks een iegelyk ligt kon begrypen, dat het aldus niet lang kon blyven dueren. Derhalven verſogt hy, dat de Provinciën dog eindeling goede ordre op de Regeering wilden ſtellen, ſonder de ſaeken langer in ſulken verwarring te laeten loopen, gelyk ſy tot nu toe gedaen hadden: voorſlaende, dat ſy een ofte meer Hoofden van de Regeering wilden verkieſen, ſoo 't hen goed dagt, by welke alle ſaeken van Staet en oorlog voortaen beleid mogten werden; mitsgaeders, dat men een Raed ſtelde, die gemachtigt wiert, om op alle ſaeken van belang beſluyt te nemen, en het ſelve te gelyk ter uytvoering te brengen, ſonder dat men de ſaeken meer van den eenen op den anderen quam te verſchuyven, en daer door alle goede gelegentheden te verzuymen, gelyk men als nog gedaen had, overmits de Afgeſonde van de Staeten noyt geſag of volle magt gehad hadden, om iets in gewigtige ſaeken te beſluyten, of dat ter uytvoering te ſtellen, ſoo dat men nimmermeer iets vrugtbaers had konnen uytrechten.

Daer-

Daerom verklaerde hy, soo de Staeten 1579.
hem in syn dienst wilden laeten volharden, dat het onmogelyk was iets goeds te doen, ten zy dat hy met den Raed, die daer toe geschikt zoude werden, gemachtigt wierde, om in alle voorvallende saeken van gewigt soodaenigen besluyt te mogen nemen, als sy nae den eysch en gelegentheit van saeken vinden zouden te behooren.

Spreekende van die van Gent, seide hy. *Dat sy voortvoeren in veel nieuwigheden, waer door niet alleen de Stad, maer het gantsche Graefschap van Vlaenderen geschaepen was, in het uyterste verderf te komen, overmits sy alle dingen nae haer eigen sin doende, geen Unie nog verstand met de andere Provinciën en Steden waeren houdende, het geld van het Gemeen bestedende nae haer gelieven, nemende ook alsulk krygsvolk aen, als 't haer goed dagt.*

De Staeten der Vereedigde Nederlanden op alles rypelyk gelet hebbende, sonden eenige uyt de Vergaedering aen de Prins, die sig als doen tot Gent bevond, om ten deele haer gedagten aen hem bekent te maeken, en ten deele syn goeden raed, op het beleid der saeken van den Lande, in te nemen, alsoo

1579. hy sig in dat ontwerp niet duydelyk genoeg hadde geuyt. Het waeren vier Hooftsaeken. De eerste raekte de handeling van Vrede met den Conink. De tweede de middelen, die tot het beter opbrengen van penningen mogten strecken. De derde de onderhandeling met den Hertog van Alençon; en de vierde het bestier van den Lande, soo in saeken van Staet als van oorlog. Nopende het eerste toonde de Prins, dat men de Vrede alleen moest maeken, ingevolge het ontwerp door de Staeten Generael aen haer Afgesonde op de Vredehandeling tot Ceulen mede gegeven, sonder iets daer in te veranderen; dog dat 'er geen Vrede met den Conink was te maeken, en dat men sig op geenerley wyse daer op kon verlaeten. Want dat de vyanden van den Lande, en van de Godsdienst, onder schyn van Vrede, niet anders en sogten, dan het goed en bloed van alle de Inwoonders deser Landen, en dat men voor alle verseekertheit niet anders hebben zoude, dan den eed en het woord van de gene, die vyanden van de Gereformeerde Godsdienst waeren, en die sig daer van ligtelyk konden doen ontslaen: ook had de ervaerentheit genoeg geleert, hoe weinig de Gereformeerde sig op de getrouwheit van sulke men-

schen

ſchen konden verlaeten, ſelfs had men 1579.
geſien, dat ſommige ingebore des Lands, Spaensgeſind, en geheel verbittert zynde tegen de gene, die de Roomſſe Godsdienſt verlaetende de Gereformeerde hadden aengenomen, liever de Vryheit van haer Vaederland met de voeten hadden laeten treden, dan de Vervolging tegen de Gereformeerden nae laeten. Niet te min betuygde de Prins, voor God en voor alle Vorſten en Heeren, dat niemant meer belang by de Vrede had, dan hy, en dat niemant deſelve om verſcheide redenen meer begeerde, en ook noodiger had, dan hy. Want dat het de gantſche weereld bekent was, hoe vele en ſchoone Heerlyke goederen de vyand hem was onthoudende, en dat men de Graef van Buere, ſyn Soon, in Spanjen gevangen was houdende. Men kon wel denken, ſeide hy, dat hy een natuerlyke liefde voor ſyn Soon had, ſoo wel als andere vaeders voor haer kinderen, ſelfs was 'er niets, dat hy, nae de bevordering van de eere Gods, en de ruſt en het welvaeren des Vaederlands boven alle andere dingen ſoo ſeer begeerde. Nu wiſt hy wel, dat hy ſyn Soon noyt uyt de gevangenis verloſt kon ſien, als door een Vrede. Daer en boven, was hy nu tot ſulken ouderdom gekomen, dat hy

al-

1579. alreede begon af te gaen, hebbende nu den tyd van meer dan twaelf jaeren lang, gedurig en onophoudelyk, groote moeite en arbeid gedaen, waerom hy wel wenschte eenige rust in syn ouderdom te mogen genieten. Het zoude hem ook gemackelyk vallen, om op syn eige saeken en belangen te voorsien, sonder in eenig gevaer te komen, maer zoude het hem niet tot een groote schande gereekent werden, ingevalle hy, om syn eige saeken te vorderen, raed wilde gaen geven tot een Vrede, die niet vast nog verseekert was? Wat een groote menigte volks was 'er, dat op hem was steunende, en van syn gesag afhangende, en onder die veele van de Gereformeerde Godsdienst, die alle te saemen de Vryheit van het Land met hem bevorderden? Zoude hy sulken ontallyke menigte van menschen, en ook van de selve Godsdienst, daer hy belydenis van deed, gaen verlaeten, tot een roof stellen, en alle te saemen gaen overgeven in handen van de bloedgierige Inquisiteuren, die te voren soo veel menschen ter dood hadden gebragt, en het Land bedorven? Wy haelen dit alles wat breeder op, omdat het recht edelmoedige en heldachtige gevoelens zyn, daer men de verheve geest, en eerlyke goedaerdige inborst van de Prins siet uytblinken.

No-

Nopende het opbrengen van penningen, seide hy, dat hy met het gevoelen van de Staeten dienaengande overeenquam, maer daer benevens ernstelyk versogt, dat de Provinciën dog ten spoedigsten wilden opbrengen de penningen, die sy albereits hadden ingewilligt, want dat het krygsvolk, by gebrek van betaeling, quam te verloopen. Dat de Steden en het platte Land, door de moetwilligheit van het krygsvolk, wierden verdrukt en bedorven, sonder dat hy, tot syn groot leedwesen, by gebrek van betaeling, daer in kon voorsien. 1579.

Aengaende de handeling met den Hertog van Alençon uyte hy sig nu veel klaerder, seggende, dat 'er geen ander middel overig was, dan toevlugt tot den bovengemelden Hertog te nemen, behoudens, dat het geschiede onder sulke voorwaerden, waer door het Land bystand van krygsvolk en genoegsaeme middelen, om aen den Spanjaert het hooft te bieden, wierde gedaen: en dat het ook ganschelyk mogt streecken tot verseekering van de Godsdienst, Voorrechten, Vryheden en Gerechtigheden des Lands. Maer soo het de Landen raedsaemer dagt, geen Vorst tot Beschermheer te kiesen, dat hy sig naer haer goeddunken zoude gedraegen, be-

lo-

1579. lovende haer alle dienſt en byſtand te zullen doen nae ſyn vermogen.

Verders komende tot de ſaeken van Regeering, deed hy voor eerſt ſyn beklag, dat ſommige menſchen, hoewel ſy wiſten, waer uyt de oorſpronk van de quaelen en onheilen voortquam, te weten, beide uyt gebrek van behoorlyke gehoorſaemheit en van geld, en daer benevens, door de liſtige en valſche handeling van quaelykgeſinde menſchen, ſy hem echter de ſchuld van ſulke ongeregeltheden toeſchreven. Dat andere, hoewel ſoo quaedaerdig en vernuftig niet zynde, evenwel uyt een natuerlyke neiging tot achterklap, ſonderling tegen de Overheit, ſig in ſulke en diergelyke vertellingen hadden verheugt, die ſelfs uytgeſtroyd, en ſeer onverſtandelyk verbreid, ſoo over haer taefelen, als over ſtraet en andere plaetſen, niet merkende, dat de uytvinders van ſulke laſteringen anders niet, dan het verderf van het Land en ſogten, en dat 'er waerſchynelyk eenige by de Vyanden daer toe omgekogt waeren.

Siende de ondankbaerheit van ſulke menſchen, ſeide hy, ten dienſt van welke ſyn Soon gevankelyk was weggevoert, hy drie Broeders had verloren, in ſwaere ſchulden was vervallen, en

voorts

voorts van alle ſyne goederen was be- 1579.
rooft geworden, hadde hy reden genoeg, om ſulke goede en vorderlyke voorwaerden aen te nemen, als hem aengeboden waeren geworden, ſoo hy daer nae maer had willen luyſteren. Maer dat hy alleen de eer van God voor oogen hebbende, mitsgaeders het welvaeren van het Vaederland, ſulk een hoon en ſmaed tot nog toe had vergeten.

Ende aengeſien de Geunieerde Provinciën hem het Luytenantſchap Generael van den Lande quaemen aen te bieden, verklaerde hy, gewillig en bereid te weſen, om iemant anders, die de Provinciën daer toe wilden verkieſen, te gehoorſaemen, belovende ſig geenſints in den dienſt van den Lande te willen ſpaeren, in alle 't gene in ſyn vermogen zoude weſen, alſoo hy ſig geheel en al ten dienſt van God Almachtig en van het Vaederland hadde overgegeven. Dog ſoo ſy hem voor Luytenant Generael wilden houden, verſogt hy, dat ſy van hem geliefden te verſtaen de oorſaeken, waer uyt alle die ongemacken van den Lande waeren geſproten. Vervolgens gaet hy haer alle die oorſaeken voor oogen ſtellen, waer uyt men kan ſien, dat hy geheel en al magteloos moeſt blyven, en niets van belang ten dienſt van

1579. 't Gemeen kon uytregten, soo dat het geen wonder was, dat de saeken van de Staeten aldus in verloop geraekten.

Daer was niet een Stad in den Lande, seide hy, dewelke, des versogt zynde, niet en weigerde bezetting van krysvolk in te nemen, waer door geheele Provinciën verloren gingen, gelyk het aen de steden Aeth, Aelst en Mechelen gebleeken was, uyt welke hy, door ontydig versoek, een deel krygsvolk hadde moeten wegnemen, waer door aen die Steden middel wiert gegeven om het overige krygsvolk te verjaegen. En wanneer eenige Steden al krygsknegten innaemen, was het in sulken kleinen getal, dat sy geen uytval konden doen, laetende den vyand loopen en brandschatten tot onder de Stad. Ende omdat de vyand soo wyd en breed tot in 't midden van 't Land kon loopen, moest hy in de kleine Steden en Vlecken bezettingen leggen, waer door den Landman wederzyts wiert gedrukt, berooft en geplundert; hier uyt quam het, dat sy onverduldig wordende, de schuld op de Overheit leiden. Het Land aldus bedorven zynde, was 'er geen middel, om de penningen van de schattingen, daer op gestelt, in te vorderen, waer door de ongeregeltheit daegelyks vermeerderde. Dat hem ook in de tyd van veertien

tien ofte vyftien maenden, geen pennin- 1579.
gen waeren verstrekt, om de kosten van den oorlog te voldoen, waer door hy alle bequaeme gelegentheit, om den Vyand afbreuk te doen, hadde moeten voorby laeten gaen, die andersints het Land hadde moeten verlaeten. Om alle welke ongeregeltheden te verhoeden, versogt hy, dat hem toegestaen mogt werden, om sterke bezettingen in de Grens-Steden te mogen leggen, die den Vyand het uytloopen, plunderen en brandschatten konden beletten. Als mede, dat 'er een Raed opgerecht mogt werden, die, ingevolge de voorslag albereits gedaen, gemachtigt mogt wesen, om een vaerdig besluyt op alle voorvallende saeken te nemen, sonder overneming, ofte sonder verslag aen haer Meesters te moeten doen, welverstaende, dat de Provinciën eenige saeken aen sig konden behouden, om selfs haer besluyt daer op te nemen.

De Vertoogen van de Prins syn vrugteloos.

Dog op alle dese en diergelyke Vertogen van de Prins wiert niet veel met vrugt besloten: dit verdroot hem seer, en hy was niet sonder reden bekommert, dat de Vyand in 't aenstaende jaer alles geheel en al zoude t'onderbrengen. En niet tegenstaende hy syn uyterste vlyt aenwende, om den Vyand te wederstaen, en altyd besig was met vermaeningen en voor-

1579. slaegen, om de vervalle saeken te recht te brengen, was het alles te vergeefs, en boven dien wiert hy met ondank en laster geloont, jae selfs met verachting gehandelt, niet alleen van de gene, die tot den Vyand genegen waeren, en het met opset deden, maer selfs van sulke, die de saek van de Staeten andersints wel toegedaen waeren, en die, nae den aert van het gemeene volk, de saeken niet diep insiende, en haer gedagten niet laetende gaen over de omstandigheden van tyd en saeken, ook onkundig zynde van de groote moeyelykheden en tegenstrevingen, die de Overheden ontmoeten, en de ongemacken, waer mede sy worstelen, aenstonds de onverdiende schuld van de onheilen en tegenspoet op de Overheit werpen. Ook moet men sig verbeelden, dat 'er altyd, en wel meest in sulke bekommerlyke tyden, menschen zyn, en dikwyls luyden van vermogen, die in troubel waeter geern vissen, die haer eige grootheit en vordering tot naedeel, jae tot ondergank van 't Gemeen, soeken, gelyk de Prins sulke menschen dikwyls ontmoete. Die booswigten, want soo mag men haer te recht noemen, kanten sig tegen alle goede raedslaegen, en uytvoering van deselve, sy weten die te doen mislucken, sy verbree-

In tegendeel word hy gelastert.

breeken heimelyk, of selfs dikwyls in 't 1579.
openbaer en met een opgeheve hand, alle goede en heilsaeme ordres van Regeering, en als 'er onheilen ofte verwarringen ontstaen, weten sy de schuld op de eerlyke Regeerders te werpen, en haer daer mede te bekladden, die het nogtans tot in de ziel smert, dat de saeken soo quaelyk gaen, en dat haer wyse raed en getrouwe dienst van geen vrugt is geweest. Dit alles soo zynde, is het niet te verwonderen, dat de Prins daer over mismoedig wordende, in de Vergaedering van de Staeten Generael tot Antwerpen ging, en aldaer, hoewel met bescheidentheit, een seer naedruckelyke een vrymoedige tael voerde. *Ik zoude over lang versogt hebben*, seide hy, *dat het uw beliefde my te ontslaen, gemerkt de kleine middelen, die de Provinciën gegeven hebben, om den gemeenen vyand te wederstaen, en soo veel lasteringen my naegegeven, en verachting my aengedaen, niet alleen van den vyand, maer ook van de gene, die sig beroemen de goede saek seer genegen te wesen, ten waere ik gehoopt had, dat men eindeling acht zoude geven op soo menigvuldige vertoogen, die ik te voren, en bysonder nu laest hebbe gedaen. Maer dewyle door het bedryf van eenige ver-*

Hy word daer over mismoedig.

Op den 26. Nov.

Syn naedruckelyke reden, voeringe aen de Staeten Generael.

1579. *keerde gesien, en by gebrek van goede wil in andere, daer in niet en wort voorsien, en ik niet anders kan te gemoet sien, als het aenstaende verderf en verwoesting des Lants, soo bidde ik uw, Myn Heeren, dat gy het niet quaelyk en neemt, soo ik myne Ampten tegenwoordig in uwe handen stelle. Ik hebbe soo veel arbeid en verdriet uytgestaen, spot en verachting moeten verdraegen, my geheel en al uytgeput, met verderf van myn Huys, van myn vrouw en kinderen, dat ik my niet langer in staet bevinde, om sulken swaeren last te draegen, te meer, aengesien de geringe middelen, weinig hulp, en geen overeenkoming tussen de Provinciën. Ik ben genoodsaekt geweest, een swaeren last te draegen, en een machtigen vyand te wederstaen met seer weinig onderstand van de Provinciën, en ik mag ter eeren Gods seggen, hoe dat het wonder is, dat ik het hebbe konnen doen, 't welk de quaedspreekers tot haer onderrichting mag dienen, die my gelastert hebben, van 's Lants penningen quaelyk te hebben besteed, aengesien selfs, dat ik nog in dese Landen, nog in Holland oyt een pennink van het Gemeen hebbe aengetast. Neemt het my derhalven niet quaelyk, dat ik my, in opsigt*

van

van den kleinen dienst, die ik tot nog toe 1579.
hebbe gedaen, my onderwerpe te verantwoorden tegen een ieder beschuldiger, die my zoude willen beswaeren, dat ik eenige saeken, soo van Staet, Oorlog als Financiën, quaelyk behandelt zoude hebben, en ik ben bereid om sulks voor alle Inwoonderen des Lands in 't gemeen, en een iegelyk in 't bysonder, te doen. Denkt nogtans niet, dat myn goede wille hier door eenigsints verandert, ofte vermindert zy, want ik onderwerpe my te gehoorsaemen, als den minsten der Heeren en Edele van den Lande, den genen, die het uw believen sal te verkiesen, om het Opperbevel te voeren, ik sal my vergenoegen met te bewaeren een Provincie of Stad, ofte eenig ander bevel te hebben, daer het uw gelieven sal my te gebruyken, belovende my met alle vlyt en getrouwheit, nae myn vermogen, daer in te gedraegen, soo als my God en myn conscientie myn getuygen zyn, dat ik uw, Myn Heeren, en 't geheele Land, soo in 't algemeen als in 't bysonder, wel ende getrouwlyk hebbe gedient. In dat Vertoog haelde hy nog wat breeder, en in 't bysonder, op de voornaemste quaelen, waer uyt hy voorsag, dat het aenstaende verderf van het Land stond te spruyten; die wel meest

1579. de gewoone gebreeken van een Staets-Regeering zyn, maer die als doen boven maeten in swang gingen, selfs vind men, dat 'er geheele Steden en Provinciën waeren, die de Vryheit, welke sy nog naeuwlyks hadden verkregen, soodaenig misbruykten, dat deselve wel naer een ongebonde Vryheit, en selfs naer een Anarchie geleek. De Afgesonde op de Vergaedering van de Staeten Generael waeren soo weinig gelast, dat sy alle saeken, selfs van klein belang, moesten overnemen, om ter kennis van haer Heeren en Meesters, die haer afsonden, te brengen, sonder een vaerdig besluyt daer op te durven nemen; als 'er saeken van eenig belang voorquaemen, stelden sy daegelyks uyt om daer van te handelen, tot dat sy nae haer Provinciën hadden geschreven, en als de lang verwagte Resolutiën quaemen, waeren deselve of nog onvolkomen, of tegenstrydig, soo dat 'er niets vast of bondig besloten kon werden, en ondertussen verliep de tyd en gelegentheit. Hier tegen vraegde de Prins, op een verwytende wyse. *Soo gy in saeken van sulken klein belang geen besluyt, sonder voorgaende last, durft nemen, soo verliese ik alle hoop, en wat hebbe ik dan van uw te verwagten, als ik uw t'avond of morgen sal voorbonden*

den een ſaek, die hondert ofte tweemael 1579.
hondert en vyftig duyſend guldens ſal bedraegen, en waer van nogtans het geheele behoud ofte verderf van den Staet ſal afhangen?

Hy raekte nog eenige andere gebreeken en misbruyk van de Regeering aen, die aen onſe Staetsgewyſe Regeering eigen zyn, en die niet alleen in die tyd, maer daer nae, en miſſchien tot de dag van heden toe, nog in ſwang zyn gegaen. *De Afgeſonde van de Provinciën en de Staeten Generael*, ſeide hy, *in plaets van te beraedſlaegen in 't gemeen, en op ſaeken raekende het gemeene beſt van alle de Landen, en het oog te hebben alleen op de Generaliteit, zyn veel eer Beleiders ofte Advocaten van haer Provinciën en Steden, om die in aller voegen te vorderen, ſelfs met verderf van de andere Provinciën.*

De Gemeene Middelen, dewelke onſe voornaemſte ſterkte behooren te weſen, werden voor het meerendeel verkeert, verachtert, ofte geheel verhindert, mits die niet op een gelyke voet werden geheven, maer ieder Land, ſelfs elke Stad, doet daer in nae ſyn welgevallen.

Hier uyt volgt nog een ander gebrek, dat de Provinciën, en ſelfs de Steden, de gemeene middelen verdeelen nae haer ei-

1579. gen gemak, en nut, tot haer ontlasting, waer door sy den koophandel, tot naedeel van andere Provinciën, die daer in oprechtelyk handelen, nae sig trecken, 't welk de vriendschap en eendracht, die tussen de Provinciën behoort te wesen, verhindert, en in tegendeel mistrouwen en naëdenken, de een tegen den anderen, verwekt.

De verscheide gank der Munte baert niet alleen vyandschap tussen de Provinciën, maer is ook de oorsaek, dat 'er veel misbruyken en dieveryen gepleegt worden by eenige kooplieden, doende geen anderen handel als geld wisselen, 't selve sendende van Land tot Land, altyd met schaede van de Gemeinte: door welk middel de handwerken allengskens ophouden, tot verderf van de schaemele Gemeente en van den Staet.

Daer is nog een ander misbruyk, dat in dese Landen in swang gaet, te weten, dat elke Provincie, en somwylen elke Stad, de Gemeene Penningen verdeelt sonder aensien, waer de gemeene nood sulks vereischt, maer een iegelyk tot het gene, wat hem gedagt heeft eigentlyk vorderlyk te wesen. Indien sulken gebrek niet gebetert en wort, is 'er geen middel, om eenigen voet op den oorlog nog op de geldmiddelen te houden.

De

De Provinciën behooren ook niet te denken, dat sy verschoont zyn van den oorlog, als de vyand uyt hun Land vertrekt, of dat hy verre van haer is. In tegendeel moeten sy, gelyk als leden van een lighaem, malkanderen gesaementlyk bystaen, en de Provinciën die aengevogten worden, gelykelyk helpen, en dat kan niet geschieden, ten zy, dat 'er een algemeene Raed opgerecht werde, die tot de gemeene saeken opsigt hebbe, die magt heeft, om oorlogsvolk aen te nemen, af te danken, en te senden, daer de nood drukt, de kryslieden behoorden niet te blyven ter eige beschicking der Provinciën en Steden, 't welk ook verstaen moet werden plaets te hebben in de oorlogschepen. 1579.

Men kan ligt denken, dat 'er op sulken naedruckelyken Vertoog, behelsende soo veel voornaeme misbruyken en ongeregeltheden, niet aenstonds een besluyt wiert genomen, men vond sig niet in staet, om de saeken soo spoedig en op een goede en eenpaerig wyse te richten, niet te min wiert 'er acht op gegeven, en in 't vervolg heeft men ook getragt een goed besluyt daer op te nemen. Men maekte verscheide ontwerpen om aen de Provinciën te senden, en onder anderen van de Instructie tot het oprechten van

1579. een Land-Raed. De Prins wiert met den Heer van St. Aldegonde, Leoninus en andere versogt, om een ontwerp te willen opstellen, hoe dat men de saeken van de Regeering op een beter voet mogt brengen. Ende omdat de grootste swaerigheit daer uyt voortquam, dat de Provinciën haer aendeel ten dienst van de Generaliteit niet opbragten, selfs van soodaenige penningen, die sy albereits te voren hadden bewilligt, wiert een ontwerp van een Verbandbrief opgestelt, waer by de Provinciën eendrachtelyk moesten beloven, ieder haer aendeel in sulke penningen, als by haer gesaementlyk ten dienst van 't Gemeen ingewilligt zouden werden, op te brengen, en aen den Ontfanger Generael van de Unie te betaelen. By gebrek ofte weigering van dien, zouden de andere Provinciën gemachtigt en bevoegt wesen, om de penningen, ten laste van de gebreckige Provinciën, Steden ofte Leden van dien, op intrest te nemen, en tot betaeling van deselve zouden sy aen de Bondgenooten moeten onderwerpen haer Provinciën, Steden en Leden van dien, mitsgaeders de Persoonen van de Ingeseten en Inwoonderen van deselve, ten bedwang van alle Hoven en Rechteren. Maer dat ontwerp was te hard, en niet wel uytvoerlyk,

lyk, want als men Provinciën, Steden 1579.
en bysondere Ingesetenen door middelen en dwang van rechten wilde noodsaeken, om de penningen, ten dienst van de Unie ingewilligt, op te brengen, zouden dikwyls moeyelykheden en groote verwydering daer uyt konnen ontstaen. Daer by zouden de Provinciën traeg en onwillig werden gemaekt, om haer toestemming dikwyls in swaere en buyten gewoone lasten van de Unie te geven, als sy te voren wisten, dat sy door dwang van rechten tot het opbrengen van haer aendeel gehouden zouden werden. Het gebrek van de Provinciën in desen komt soo seer niet uyt onwilligheit, als wel, omdat de swaere lasten van den oorlog het vermogen te boven gaen: men heeft sig in onse Republic van sulke haetelyke middelen van dwang onthouden, en in plaets van die heeft men in 't vervolg minnelyke wegen ingeslaegen, van Beschryvingen, Besending, van vriendelyke vermaening en overreeding, soo als tussen Bondgenooten betaemt, en dat is doorgaens ook van vrugt geweest.

Alsoo de Vergaedering van de Staeten Generael stond te scheiden, vond de Prins dienstig, om nog een krachtige aenspraek aen deselve te doen, om de swaerigheden, waer mede het Land 1580.

wor-

1580. worſtelde, en het naekende uyterſte gevaer op het laeſt voor oogen te ſtellen, ſoo om ſig van ſyn pligt te quyten, als om de Afgeſonde ter Vergaedering, die naer huys ſtonden te keeren, te verſoeken, dat ſy daer van een getrouw verſlag aen haer Meeſters wilden doen, en vervolgens met haer helpen beſluyten, alle het gene ten dienſt en tot verſeekering van het gemeene Land noodig wiert bevonden. Hy prees de Afgeſonde, dat ſy alles hadden gedaen, wat ſy volgens de paelen van haer laſt vermogten te doen, maer dat het gebrek was in het beleid en in de wyſe van Regeering. Onder meer andere ſaeken ſtelde hy haer nog eens de erbarmelyke ſtaet van den Lande voor oogen. *Veel welgegoede menſchen*, ſeide hy, *en ook luyden van eer, vinden het vreemd, dat ons daegelyks ſoo veel ongevallen overkomen, als dat Steden en geheele Provinciën werden verloren, of ſig tot den vyand keeren; dat de vyand het platte Land afloopt, en brandſchattet, dat ſommige ons verlaeten en andere party ſoeken, andere daegelyks verkouwen en vertraegen, ſoo dat de ſaeken niet meer met ſulke vierigheit en genegentheit, als in den beginne, worden behartigt, maer dat alles begint*

te

te verslappen, gelyk een krank lighaem dat uytdroogt. Maer sy zyn niet onderricht van de grond der saeken, en van de oorspronk, waer uyt alle die onheylen voortkomen. Als wy daer en boven aenmerken, het gene ons van buyten kan toekomen, soo vinden wy niet een Conink, of Vorst, ofte eenig Volk, dat ons toegedaen is, of onse vriendschap en verbond is soekende. Niemant komt van de zyde van de vyand tot ons over, en wy sien daegelyks, dat het van ons tot den vyand geschiet. Des niet tegenstaende versoeke ik, dat dese Vergaedering sig verseekert wil houden, dat ik onder Gods hulp voorgenomen hebbe met haer te leven en te sterven, des te meer, omdat ik wel bewust ben, dat de eere Gods, de verseekertheit van het Land, en het behoud van uwer en myner huysvrouwen, kinderen en goederen sulks komen te vereisschen. 1580.

De Prins wiert door de Heeren Staeten van Holland versogt, om in haer Provincie te willen komen, dewyle syn tegenwoordigheit aldaer, in opsigt van verscheide gewigtige saeken, wiert vereischt. Ingevolge van dien vertrok hy van Antwerpen nae Breda: de Aerts-Hertog Mathias geleide hem tot in die Stad, daer de

De Staeten van Holland versoeken, dat de Prins in haer Provincie wil komen.

Prins

1580. Prins hem met alle teekenen van eerbied en vriendſchap ontfing, en hem op een heerlyke wyſe in ſyn Caſteel onthaelde. De Aerts-Hertog keerde van daer over Bergen op den Zoom wederom naer Antwerpen, en de Prins vertrok naer Holland, daer hy naer een lang afweſen in 's Graevenhaege aenquam. De Staeten van Holland en Weſt-Vriesland hadden verſcheide ſaeken beraemt, om aen de Prins voor te draegen, en ſyn goeddunken daer op te verſtaen. De voornaemſte van deſelve waeren de naervolgende.

Den 1. February.

Stellen hem verſcheide ſaeken voor.

Dat voor al ordre geſtelt diende te werden op het beleid van de Gerechts-ſaeken, byſonder op het ſtuk van de de Hove Provinciael. Eenige Leden waeren van gevoelen, dat men het Hof moeſt laeten vonniſſen by Arreſt; andere, dat men ſeekere wyſe van Riviſie, die men by proviſie hadde ingevoert, zoude laeten blyven en ſtand grypen. De Edele en de meerderheit van de Leden meinden, dat men een Grooten Raed binnen Haerlem moeſt oprechten, in plaets van die van Mechelen. Dog de Prins vond hier op als doen beſt te weſen, dat den Raed ofte Commiſſariſſen van Riviſie, die men by proviſie had geſtelt, zouden blyven, tot dat men iets naeders daer op zoude heb-

Het oprechten van een Grooten Raed. *Hooft Nederl. Hiſt. 16. B.*

hebben besloten. Hier uyt is daernae de 1580.
oprechting van den Hooge Raed van Holland, Zeeland en Vriesland gesproten.

De Heeren Staeten van Zeeland hadden, volgens het verhael van Hooft, sig onderwonden een Raed, Reeken-Caemer en Munt in te stellen, tegen recht en gewoonte, soo die van Holland voorgaeven; tot afstand van welke nieuwigheit de Prins aennam de Zeeuwen te vermaenen. Maer die korte woorden van dese voortreffelyke Schryver dienen, tot beter verstand van de saek, wel wat opgeheldert te worden, te meer, omdat Bor insgelyks maer met weinig woorden daer van spreekt. Het is bekent, dat Holland en Zeeland van alle oude tyden door een en deselve Graef bestiert zyn geworden, en dat het echter twee afsonderlyke Souveraine Graefschappen zyn, de eene niet afhankelyk van de andere, gelyk wy elders hebben getoont. Niet te min had de Graef maer een Munt over beide de Graefschappen, binnen Dordrecht, en insgelyks syn Reeken-Caemer binnen 's Graevenhaege, daer syn Domeinen soo wel van Zeeland als van Holland wierden behandelt, en daer syn Rentmeesters in Zeeland, Bewesten en Beoosten Schelde, en van Tholen, moesten reekenen. Nu hadden

In syn Nederl. Histor. 16. B.

Verschil over een Reeken-Caemer en Munt, in Zeeland opgerecht.

1580. den de Heeren Staeten van Zeeland, by dese groote verandering van saeken dienstig en noodig gevonden, dat 'er een Reeken-Caemer en Munt binnen Middelburg wierden opgerecht. Het was in der daed wel een nieuwigheit, maer echter soodaenig een, die door de verandering van tyd en saeken wiert gewettigt, en die ook van de Souveraine magt van de Staeten van Zeeland was afhangende. De saek wiert echter in Holland seer hoog opgenomen, en de Staeten van die Provincie versogten de Prins, ten einde hy soodaenige ordre wilde stellen, dat die van Zeeland van dese nieuwigheden mogten afsien: waer op hy antwoorde, dat hy haer daer toe zoude vermaenen, en des nood ook beschryven, om eenige uyt den haeren over dat verschil aen hem te senden. Maer de Zeeuwen begeerden daer niet van af te staen, en beweerden in tegendeel, dat zy uyt krachte van haer Souverainiteit soo wel bevoegt waeren, om een Reeken-Caemer en Munt op te rechten, als Holland; De Graeffelykheits Reeken-Caemer in 's Graevenhaege hadde van outs alleen de kennis en het bewind over 's Graeve Domeinen, maer nu had de verandering van tyd en Regeering

ring een Reeken-Caemer in Zeeland 1589.
noodig gemaekt, daer de Staeten Rentmeesters, soo van de Gemeene Middelen, als van andere Staete lasten en inkomsten zouden reekenen, want dat konden nog behoorden sy in Holland niet te doen. En de Munt, seiden sy, was een Regael, enkel en alleen tot de Souveraine magt van Zeeland behoorende: het was ongerymt, dat men hen dat recht wilde betwisten, zynde de eene Provincie soo vry als de andere, en bevoegt, om binnen syn gebied op alles te mogen disponeren, 't gene tot nut en dienst van de Ingesetenen oorbaerlyk wiert geoordeelt, behoudens, dat het in 't bysonder tegen de Unie niet was strydende. Ondertussen gingen de Zeeuwen met haer werk voort, over de Reeken-Caemer viel soo veel moeyelykheit niet, ook hebben de Heeren Staeten van Holland daer nae, ten versoek van die van Zeeland, bewilligt, dat sy van de noodige stucken en bescheiden, ter Graefselykheits Reeken-Caemer van Holland berustende, de vereischte afschriften mogten laeten maeken, om deselve in haer Provinciale Reeken-Caemer over te brengen. Maer nopende het oprechten van de Munt ontstond een hevige twist en verwydering, die soo vere ging, dat

1580. die twee Provinciën, soo naeuw aen malkander verbonden, stonden van een gescheurt te werden. Want de Staeten van Zeeland hadden met seekeren Hieronymus Bruynzeels gehandelt over het oprechten en in staet brengen van de Munt, en hem tot haer Muntmeester aengestelt. Dese in Holland gekomen zynde, om sig aldaer van de benoodigtheden tot de Munt te voorsien, wiert door last van de Staeten van Holland aldaer vast gehouden. Dit naemen de Staeten van Zeeland seer euvel op, begeerende syn ontslaeging kost en schaedeloos, en by weigering van dien, betuygden sy van hoon, smaed en ongelyk hen aengedaen werdende, weigerende te gelyk in eenige onderhandeling ofte gemeenschap met Holland te komen, voor dat Bruynzeels wierde ontslaegen. Dit verschil bleef eenigen tyd lang dueren, selfs voegden sig die van Braband en Vlaenderen daer in met Holland, en sy verboden het geld op de Munt in Zeeland geslaegen. De Prins deed veel moeite, om dit verschil in te schicken, maer te vergeefs: eindeling liet men de saek, die te hoog was opgenomen, in Holland sagtjes vaeren, Bruynzeels wiert ontslaegen, en van de kosten, schaede ofte ongelyk wiert niet meer gesprooken,

ken, en aldus bleef de Munt in Zeeland 1580.
onverhindert gaen. In die tyd van verschil en verwydering tussen de twee Provinciën, oudste Vrienden en Bondgenooten, ontbrak het aen geen verkeerde en quaedwillige menschen, die, gelyk het dikwyls geschiet, het vier van tweedragt sogten aen te blaesen, en een scheuring tussen die twee Provinciën te verwecken. Maer de Heeren Staeten van Zeeland sulks bespeurende, en willende de verkeerde insigten van sulke menschen tegengaen, hoewel sy andersints tegen die van Holland seer gestoord waeren, deden een uytdruckelyke verklaering daer tegen. *Men behoorde niet*, seiden hy, *van de loffelyke Unie tussen Holland en Zeeland af te gaen, die moest ieder een ter harten gaen, het gemeen belang vereischte, dat men alle wederzyts leed en ongelyk vergaf, en dat men alle misverstand laetende vaeren, voor het toekomende, in goede vriendschap leefde.* Sulke goede en heilsaeme gevoelens en grondregels van de loffelyke Voorouders behooren de Naekomelingen sig altyd ter naevolging voor te stellen.

Aengesien veel Ingesetenen van den Lande misleid wierden, om dat men in de Rechtspleging, als anders, de naem van de Conink nog gebruykte, wiert Bedenking over het gebruyken van de

1580. de Prins ook versogt, syn meining te willen verklaeren, hoe men sig dienaengaende zoude gedraegen. Hier op vond hy goed, dat men alvorens het besluyt van de Staeten Generael zoude afwagten, die op dit stuk mede beschreven waeren.

naem des Coninks.

Verschil met die van Haerlem.

Die van Haerlem bleven in gebreke om de Gemeene Middelen van Consumptie binnen haer Stad in te voeren, ter oorsaek sy nog geen voldoening hadden gekregen, van het gene sy ter saek van de belegering hadden te eisschen, 't welk een groot misnoegen onder de Inwoonders van de andere Steden verwekte. Desen aengaende gaf de Prins tot antwoord, dat hy aen die van Haerlem zoude schryven, ten einde sy haer Gemachtigde over die saek aen hem wilden senden, belovende het daer toe te brengen, dat de Gemeene Middelen binnen Haerlem verpagt zouden werden.

Als mede met die van Amsterdam.

Die van Amsterdam beweerden niet alleen, dat sy, ingevolge haer Verdrag, de vier hondert krygsknegten, aldaer in gewoone bezetting leggende, uyt haer middelen, dog ten koste van Holland, moesten onderhouden, maer weigerden boven dien haer aendeel op te brengen in de schulden, by den Lande van Holland, geduerende den oorlog, gemaekt.

Hier

Hier op antwoorde insgelyks de Prins, 1580. dat hy daer over aen Burgemeesters en Regeerders van Amsterdam zoude schryven, ten einde sy mede eenige Gemachtigde aen hem wilden senden.

De Staeten hadden een Placcaet van Policie, en een Ordonnantie op het beleid van de Justitie doen opstellen, welke sy de Prins quaemen aenbieden, hy keurde deselve goed, en bewilligde in de afkondiging daer van. Dit gedaen hebbende vertrok hy naer Utrecht, om aldaer met de Afgesonde van de Vereenigde Nederlanden over verscheide saeken raed te plegen.

In die tyd wierden de Casteelen ofte Blokhuysen tot Leeuwaerden, Harlingen en Stavoren afgeworpen, die, ten tyde van Hertog Aelbert van Saxen, aldaer waeren gebouwt. De Vriesen waeren over dat afwerpen soo verheugt, als of sy nu eerst in Vryheit wierden herstelt. Terwyle de burgers tot Leeuwaerden met het afwerpen van het Casteel besig waeren, quaemen twee vendelen krygsknegten in de Stad, haelden de Minnebroeders uyt haer Clooster, en leidense onder het vendel met pypen en trommelen tussen haer ryen en gelederen uyt de Stad.

De Graef van Rennenberg, Stadhouder van Vriesland, Overyssel en Groenin- gen, De Graef van Rennenberg

1580. gen, was te dier tyd in onderhandeling met de Prins van Parma, om sig aen den Conink te onderwerpen, waer van het verlies van die drie Provinciën afhing.

verklaert sig voor den Conink.

Als men daer van wiert gewaerschouwt, was men daer over seer verlegen, derhalven begaf sig de Prins van Oranje in alle spoed van Utrecht nae Campen, om te sien, of hy de Graef van Rennenberg daer van kon wederhouden, en hem genoegen geven. Die Graef was Broeder van den Graef van Hoogstraeten, die een boesem vriend van de Prins was geweest, en hem onder de Regeering van de Hertogin van Parma kragtig had bygestaen, en stantvastig tot syn dood toe by syn vriendschap was gebleven; daerom kon de Prins het in den beginne niet gelooven; maer men meinde, dat het geen tyd van vertoeven, nog inschicking was, dat het gevaer te groot was, en dat de Prins vaerdige middelen moest gebruyken, want dat die drie Provinciën door de sagtheit en traegheit van de Prins zouden verloren gaen. Ondertussen wiert het valsch gedrag van den Graef en syn heimelyke onderhandeling klaer ontdekt, en als hy hoorde, dat de Prins met syn Lyfwagt tot Campen was aengekomen, en hem versogt aldaer by hem te willen komen, om met hem te spree-

ſpreeken, wiert hy bevreeſt, en ſig quaed 1580.
bewuſt zynde, durfde hy ſig aen de Prins niet vertrouwen, in tegendeel, dewyle hy wiſt, dat ſyn handel bekent was geworden, beſloot hy ſyn aenſlag te verhaeſten, en hy maekte ſig meeſter van de ſtad Groeningen. Als de Prins die tyding tot Campen hoorde, ſtond hy verſet, want hy ſag, dat hy miſleid was, en dat hy ſig te veel op Rennenberg had vertrouwt. Men verhaelt, dat hy nae die tyd, op geen Roomsgeſinden meer, hoe getrouw ſy ook ſcheenen te weſen, eenige ſtaet wilde maeken. De afval van de Graef van Rennenberg, en het argliſtig gedrag van hem en de ſyne, baerde alomme een groot miſtrouwen tegen de Roomsgeſinden, en byſonder in Vriesland, Overyſſel en de Ommelanden, alwaer verſcheide Rooms-en Spaensgeſinden wierden weg gejaegt, en de Beelden in de Kerken verbrooken. De Prins van Oranje ſtelde aenſtonds goede ordre, daer het noodig was, en byſonder in Overyſſel, om de aenſlaegen van de Graef van Rennenberg tegen te gaen, en daer door bragt hy te weeg, dat die Provincie voor de Unie wiert behouden.

Hier nae verreisde de Prins van Campen over Muyden naer Amſterdam. De Den 16. Maert.

1580. Overheit van die Stad wilde openbaert blyken geven, en maekte de noodige toebereidselen, om hem op een heerlyke wyse in te haelen. Ten dien einde hadden sy drie schuyten, op de wyse van Galeyen, ses Jagten, en drie Boots gereed gemaekt, en cierlyk toebereid, waer by de Makelaers, en Koopmans-Boden, ieder een cierlyke Roeybark hadden gevoegt, waer mede sy hem tot Muyden lieten afhaelen, en door een Admirael, daer toe aengestelt, benevens een Capitein aldaer ontfangen en begroeten: aen den Stads Boom gekomen zynde, wiert hy door het geschut, soo van de Stad, als van de Schepen, begroet; De Schutters, en twee Vendelen van des Stads Bezetting, waeren in de waepenen, en tussen de nieuwe en oude brug komende, was 'er een Walvis in 't waeter dryvende, daer Neptunus, de God der Zee, op zat, en benevens hem een Maegt cierlyk opgeschikt, den Oosterschen Handel verbeeldende, met de waepens van de Oostersche Hoofdsteden, en andere vertooningen en bedryven meer. Op den Dam aen land tredende, wiert de Prins door de Burgemeesters ontfangen, begroet, en op het Stadhuys gebragt: vervolgens quaemen alle de Schutteryen met de twee Vendelen van het krygsvolk

De Prins reist naer Amsterdam. Daer hy heerlyk word ingehaelt.

volk in goede ordre aentrecken, en naer 1580.
een kort verblyf wiert de Prins van daer geleid naer het Huys, 't welk tot ſyn Herberg was geſchikt, gaende tuſſen de ryen van de Schutters door. Des avonds, en tot drie avonden achter een, wierden de geheele Stad door Pektonnen gebrand, en Vreugdevueren aengeſteeken. Het moet buyten twyffel een groot genoegen voor de Prins zyn geweeſt, ſig ſoo heerlyk, en met ſoo veel teekenen van achting en liefde, ingehaelt te ſien in een Stad, die hem te voren ſoo vyandig was geweeſt, en de voornaemſte oorſaek, waerom hy dikwyls in de uyterſte benaeuwtheit des harten hadde moeten leven. Het is ook een klaer bewys, hoe dat de Prins van een uytnemende goede inborſt moet zyn geweeſt, en een wonderlyke bequaemheit hebben gehad, om de harten der menſchen in te nemen, en tot ſig te trecken, en derſelver haet en afkeer in liefde en achting te doen veranderen.

Verbreeking van de Beelden en Altaeren tot Utrecht.

In die tyd ontſtont 'er een beroerte binnen de ſtad Utrecht, want als men hoorde, dat de Graef van Rennenberg ſig meeſter van de ſtad Groeningen had gemaekt, en hoe dat men daer op binnen Deventer, Swol, en in verſcheide plaetſen van Vriesland de Beelden had

1580. gestormt, en de verdagte Roomsgesinden uytgejaegt, wierden de Gereformeerden tot Utrecht, niet minder op de Roomsgesinden verbitterd, daer ook gaende gemaekt, en eenige burgers bestonden vervolgens, op haer eige gesag, te gaen in de Roomsse Kerken, daer men, ingevolge van het verdrag, de openbaere oeffening van die Gesintheit nog deed, ende aldaer af te werpen de Beelden, Altaeren en andere vercierselen meer, deselve alle te saemen verbryselende; en hoewel dit bestaen aen vele mishaegde, durfde echter niemant sig daer tegen stellen. De Overheit sogt het door sagtheit te beletten, maer te vergeefs: nae dat sy haer werk verrigt hadden, wierden sy door goede woorden, en door het inwilligen van eenige versoeken, tot bedaeren gebragt, en het overige wiert tot het goedvinden van de Prins uytgestelt. Als men vernam, dat de Prins tot Amsterdam was aengekomen, sonden de Heeren Staeten van Utrecht eenige Gemachtigde uyt den haeren derwaerts, om aen hem kennis te geven, van alle 't gene aldaer was voorgevallen: en daer benevens versogten hem de Roomsse Geestelyken, dat de openbaere oeffening van haer Godsdienst voortaen aen hen onverhindert toegelaeten mogt werden, soo uyt

De Prins word versogt daer in te voorsien.

uyt kragt van de Pacificatie van Gent, 1580.
als van de algemeene Unie daer op gevolgt, en wel bysonder van het Verdrag van voldoening, dat de Prins selfs met die van Utrecht had gemaekt, en van de Religions Vrede; daer by vertoonende, dat sy, in 't minst nog in 't meest, iets daer tegen hadden begaen, van haer zyde bereid zynde naer te komen en te onderhouden, het gene soo plegtig was verdraegen. Ende voor soo verre men haer verdagt wilde maeken, als of sy een heimelyk verstand met den vyand waeren houdende, versogten sy, dat men dienaengaende scherp ondersoek wilde doen, sig de swaerste straffe onderwerpende, ingevalle iets daer van quam te blyken. De Prins op alles gelet hebbende, en bevindende, dat het grootste gedeelte van de burgery tegen de Roomsse Geestelyken seer was ingenomen, vond niet raedsaem in desen iets te doen, dat oorsaek van meer ongemacken en moeyelykheden mogt wesen, derhalven deed hy een uytspraek, voor die tyd, en tot dat anders by de Staeten Generael, die in korten binnen Antwerpen by een stonden te komen, goedgevonden zoude werden. *Dat die van de Roomsse Godsdienst, nae den inhoud van de Religions Vrede, de Kerken van St. Geertruyd en van*

Syn uytspraek.

1580. *van de Predikheeren behouden zouden, om de openbaere oeffening van haer Gods-dienst daer in te mogen doen. Dog dat alle andere Kerken, soo wel van de Collegiën als Cloosters, binnen de voorschreve Stad, gesloten zouden blyven, sonder dat aldaer ofte elders eenige oeffening van de voorschreve Roomsse Gods-dienst openbaerlyk gedaen zoude mogen werden.* De saeken aldus geschikt hebbende, vertrok de Prins van Amsterdam nae den Haeg.

Verschil van de Prins met de Staeten van Zeeland.

Te dier tyd geraekte de Prins wederom in verschil met de Heeren Staeten van Zeeland over de wyse van Regeering aldaer, want hy vergenoegde sig niet met de Opdragt van de Hooge Overheit, en dienvolgende met de magt en gesag, dat hem aldaer uyt krachte van dien, in plaets van de Graef, toequam, maer hy stelde nog daer en boven alles geduerig in 't werk, om sig volslaegen meester van de Staeten te maeken, en derselver besluyten genoegsaem van syn welbehaegen te doen afhangen. Ten dien einde hadde hy seeker ontwerp van vermeerdering en verandering der Instructie van de Heeren Gecommitteerde Raeden van Zeeland, en van de ordre, op de Vergaedering van de Staeten te houden, doen opstellen, en hy

hy liet het selve vervolgens aen de Staeten overgeven, om derselver goedkeuring daer op te erlangen. In het hooft van dat ontwerp was gestelt, dat syn Soon, de Graef van Bueren, als eerste Edele van Zeeland, ofte syn Gecommitteerde, by de Prins gestelt ofte nog te stellen, omme de praeéminentiën en gerechtigheit van syn Genaede aldaer te bewaeren, zoude praesideren in alle de Vergaederingen, soo van de Staeten, als derselver Gecommitteerde Raeden mitsgaeders van de Admiraliteit. Daer en boven waeren in dat ontwerp van Instructie verscheide saeken ingevloeid, die aen desen aen te stellen Praesident al te grooten magt en gesag gaeven, waer door hy alle de Leden van de Staets-Vergaedering genoegsaem onder syn bedwang zoude gekregen hebben. Men merkte de toeleg haest, en ontdekte het voornemen van de Prins, soo dat 'er by de Staeten geen genegentheit was om dat ontwerp goed te keuren, in tegendeel wierden daer soo veel bedenkingen en swaerigheden tegen voorgestelt, dat het ontwerp bleef steeken. 1580.

HET

HET LEVEN VAN WILLEM DE I. PRINS VAN ORANJE &c.

ELFDE BOEK.

INHOUD.

BEsluyt van Holland en Zeeland, om met den Hertog van Alençon niet te handelen. De Conink af te sweeren, en de hooge Overheit aen de Prins op te dragen. De Conink van Spanjen doet de Prins in den Ban. Inhoud van deselve. De Aerts-Hertog is gestoort over de onderhandeling met den Hertog van Alençon. De Staeten besluyten met den Hertog van Alençon te handelen. Ordonnantie van de Prins op de Regeering van Zeeland. Byeenkomst van de Staeten Generael tot Delft. Besluyt tot oprechting van den Land-Raed. De Prins doet syn Apologie tegen den Ban des Coninks opstellen. Hy send deselve aen alle Vorsten van Europa. Voornaemste inhoud van de Apologie. Aenmerkelyke vermaening van de Prins aen de Staeten Generael. De Prins word Stadhouder van

Vries-

Vriesland. De Prins koopt Vlissinge en Vere. Breda word door de vyand by verrassing ingenomen. De Staeten Generael verklaeren den Conink vervallen te wesen van de Heerschappy der Nederlanden. De Land-Raed word opgerecht. Swaerigheden tegen het affetten en affweeren van den Conink gemaekt. Aenmerking op de affetting van den Conink. Dat het geen nieuwigheit is. Beswaeringen tegen den Conink. Dat het besluyt van de Staeten tegen den Conink wettig is. Swaerigheit tegen den eed van affweering gemaekt. De Overheit van Middelburg weigert het Placcaet van affetting te publiceren. De Land-Raed doet het in Vriesland afkondigen. De Aerts-Hertog vertrekt uyt het Land. De geheime verstandhouding van de Prins aen 't Hof van de Conink word ontdekt. Aenspraek van de Prins aen de Staeten Generael. Nationale Synode tot Middelburg beroepen. Bedenking van de Prins over de handelingen van die Synode. Vertoog van die van Leiden daer tegen. De Hertog van Alençon komt tot Vlissinge, en word door de Prins aldaer ontfangen. De Hertog vertrekt uyt Zeeland naer Antwerpen. Hy word aldaer gehuldigt. Aenmerking op de onderhandeling met den Hertog,

tog. De Prins word gevaerlyk gequest. Verbaestheit daer over binnen Antwerpen. Groote genegentheit van de burgery van Antwerpen tot de Prins. Straffe tegen de schuldige en medepligtige. De Prins spreekt voor haer tot versagting van straffe. Groot gevaer van de Prins. Vreugde over syn genesing. De Prins verliest syn derde huysvrouw. De Hertog sorgt voor de Roomsse Godsdienst. Vreemde bejegening door de Heer de St. Luc aen de Prins gedaen. De Prins verselt den Hertog nae Vlaenderen. Oprechting van den Hoogen Raed in Holland. Verschil van de Prins met de Staeten van Zeeland over het verkiesen van een Lid in de Raed van Staete. De Hertog van Alençon tragt sig tot een onbepaelt Heerscher te verheffen. Syn aenslag op Antwerpen, en andere Steden meer. De Prins blyft de saek van den Hertog van Alençon begunstigen. Syn advys, waer in hy de versoening met de Hertog aenraed. Het wort quaelyk genomen, en hy geraekt deswegen in den haet. De Staeten van Holland nemen het insgelyks quaelyk, en vermaenen hem daer van af te sien. Aenmerking daer op. De Prins verlaet Antwerpen, en trekt nae Zeeland, en vervolgens naer Holland. Hy trouwt

voor

voor de vierdemael met Vrouw Louiſe de Coligny. Voortgank van de Prins van Parma. De Raed van Staete wort opgerecht. Graef Willem Lodewyk van Naſſau wort aengeſtelt tot Luytenant Stadhouder over Vriesland.

De reis van de Prins van Oranje naer 1580.
Holland, en byſonder naer Amſterdam en Utrecht, waer van wy in 't vorige Boek hebben geſprooken, geſchiede niet ſoo ſeer, om de vereiſchte ordre op eenige ſaeken van den Lande te komen ſtellen, als wel om op ſyn eige belangen te letten, om de gemoederen der Regeerders te ondertaſten, te bereiden, en eindeling daer toe te leiden, dat hem nog eens de Hooge Overheit opgedraegen mogt werden, opdat hy daer door gelegentheit mogt krygen, om een verdere ſtap te doen tot het bekomen van het Graeffchap van Holland en van Zeeland, en de Souverainiteit van het Stift Utrecht, dat nu eenigen tyd lang het voorwerp van ſyn begeerte was geweeſt.
Syn reis naer Utrecht was niet vrugteloos Den 28.
geweeſt, want de Heeren Staeten van Maert.
die Provincie beſloten kort daer nae, om Bor. 2. D. 13. B.
de Hooge Overheit aen de Prins op te draegen: maer niet tegenſtaende het goed onthael, en de eerbewyſingen, die hy tot

1580. Amſterdam hadde onſangen, is het daer nae gebleeken, dat hy die machtige Stad tot ſyn belangen en inſigten niet heeft konnen overhaelen.

De onderhandeling met den Hertog van Alençon wiert in die tyd ſterk voortgeſet, en door de Prins begunſtigt; hy nam ook die gelegentheit op een behendige wyſe waer, om Holland en Zeeland voor ſig te behouden, en daer nae tot Graef van die twee Landen te werden verheven. Zedert die tyd wiert de ſaek van de Opdragt van het Graefſchap van Holland en Zeeland door alle wegen en middelen gedreven, de Prins was daer over met de Staeten en voornaeme Regeerders geduerig in een heimelyke onderhandeling, en hy verloor dat voorwerp noyt uyt ſyn geſigt, hoewel hy gedurende een langen tyd ſoo veel traegheit en ſwaerigheit daer ontrent ontmoete, dat het de geduldigſte menſch verdroten zoude hebben, en dat een ander van dat voornemen zoude hebben afgeſien. Wy hebben beſt gedagt, om daer van afſonderlyk, en in een ſaemenhang achter een te ſpreeken, om ons verhael daer door niet te dikwyls te moeten afbreeken.

Den 19. Maert. De Prins had de Staeten van Holland en van Zeeland geſaementlyk in den

Hae-

Haege doen beschryven, en de Vergaedering byeengekomen zynde, wiert besloten, dat men met den Hertog van Alençon niet zoude handelen, nog hem erkennen. Ende verders, dat men voortaen met den Conink van Spanjen niet meer zoude handelen, maer dat deszelfs naem uytgedaen en achtergelaeten zoude werden, soo wel in het stuk van de Rechtspleging, als alle andere saeken, en in plaets van dien, dat men de naem van de Prins van Oranje en van de Staeten, als de Hooge Overheit verbeeldende, zoude gebruyken, en aen deselve eed doen, en dat men ten dien einde alle Beampten van haer vorigen eed, aen den Conink gedaen, zoude ontslaen, dat niemant met den Conink, ofte syn Aenhangers, tot naedeel deser Landen, zoude mogen handelen, en dat alle de gene, sulks doende, als vyanden van het Vaederland gestraft zouden werden. Dat alle onwillige, om den voorschreven eed te doen, uyt den Lande moesten vertrecken, dat de zegels van den Conink verbroken zouden werden, en andere gemaekt. Vervolgens wiert de Prins versogt, om te wesen een volslaegen Over-Heer en Beschermer der voorschreve Landen van Holland en Zeeland, onder alsulke Voorwaerden, als men met syn

1580.

Besluyt van Holland en Zeeland, om met den Hertog van Alençon niet te handelen.

De Conink afte sweren, en de Hooge Overheit aen de Prins op te dragen.

1580. Vorstelyke Genaede zoude konnen verdraegen en overeenkomen, tot behoud en welvaeren der voorschreve Landen. De redenen, die de Staeten verklaerden haer daer toe te hebben bewogen, waeren dese. Omdat de Doorluchtige en Hooggebore Vorst en Heer, de Prins van Oranje, syn lyf en goed voor de Ingesetenen derselver Landen goedwilliglyk, en in alle vromigheit en getrouwheit hadde gewaegt, boven den dienst en verlies van syn Heeren Broeders, in dienst van den Lande gebleven. Omdat 'er geen Christelyker, getrouwer, aengenaemer, nog ervaerener Vorst tot de bescherming en Hooge Overheit van dese Landen wiert gevonden, nog aengestelt kon werden; boven en behalven, dat alle de Ingesetenen deser Landen altyd een hooge achting en eerbied jegens de persoon van syn Vorstelyke Genaede hadden gedraegen. Eindeling wiert de Prins ook versogt en gemachtigt, om met den Hertog van Alençon te mogen handelen, ofte ook wel met andere Mogentheden, en soodaenige Verbonden met haer te maeken, als hy met raed van de Staeten zoude goedvinden. Dit was noodig, want, gelyk hier onder haest sal blyken, waeren syn gedagten, om by de aenstaende onderhandeling met den Her-

Hertog van Alençon, de Graeffchap- 1580.
pen en Landen van Holland en Zeeland en het Stift Utrecht voor fig felven te bedingen.

Men kan uyt de omftandigheden befpeuren, dat het in de Vergaedering van de Staeten, nopende de gemelde Opdragt van de Hooge Overheit aen de Prins, foo gemackelyk niet toeging. Men noemde eenige Gemagtigde om de Opdragt des anderen daegs de Prins te gaen aenbieden, dog als het tyd was om ten dien einde by hem te gaen, bleven eenige van defelve achter, foo dat men hêt tot den volgenden dag moeft uytftellen: en als men het befluyt van de Vergaedering des anderen daegs zoude overfien, vielen 'er verfcheide bedenkingen, en daer wierden foo veel fwaerigheden voortgebragt, dat men eindeling, tot geruftheit van de gene, die verfogt waeren om de voorfchreve Opdragt de Prins te gaen aenbieden, moeft beloven, alles geheim te fullen houden, en aen niemant iets daer van te openbaeren. Selfs moeft het befluyt by alle de aenwefende Afgefonde ter Staetsvergaedering, hooft voor hooft, werden geteckent, gelyk fy alle deden. Men fal ligt vraegen, waerom de Prins heeft goedgevonden, dat hem nog eens de Opdragt van

1580. de Hooge Overheit van Holland en Zeeland wierde gedaen, daer het albereits te voren was geschiet, en wel bysonder, by de Unie tussen Holland en Zeeland? Maer men moet weten, dat de eerste maer voor een tyd, te weten gedurende den oorlog, en sonder eenige verdere verbintenis, was geschiet, en in tegendeel dese laeste Opdragt onbepaeld en voor altyt, onder een soort van verbintenis, dat men over de voorwaerden van die Opdragt verders met hem zoude handelen. Hier uyt siet men klaer, dat men met die woorden het Graefschap in 't oog heeft gehad, men heeft als doen, om de haetelykheit van de saek, nog niet goedgevonden gehad, om sig nopende de tytel van Graef opentlyk te verklaeren, maer in de grond legt het daer in, en de Prins had nu maer een stap meer tot de Graeffelyke waerdigheit te doen.

De saeken aldus nae syn genoegen in Holland, Zeeland en Utrecht geschikt hebbende, vertrok de Prins uyt den Haege naer Antwerpen, daer hy met groot verlangen wiert te gemoet gesien. (Den 7. April.)

De Vergaedering van de Staeten Generael quam tot Antwerpen by een, en hoewel de Prins te voren sulke naedrukkelyke Vertoogen aen deselve had ge-

daen,

daen, in verwagting, dat de Afgesonde 1580.
beter gelaſt konden weſen, was het dog alles te vergeefs, en hy bevond tot ſyn leedweſen, dat 'er niet veel met vrugt gevordert kon werden. Om ſig echter, ſoo veel in hem was, van ſyn pligt te quyten, ſtelde hy nog eenige ſaeken aen de Vergaedering voor, die de meeſte ſpoed vereiſchten, om een vaerdig beſluyt daer op te nemen, maer de tyd verliep met langwylige beraedingen ſonder beſluyt.

Terwyle de Prins van Oranje ſteets beſig was met ſyn maetregels te nemen, om ſig in toekomende van den Conink van Spanjen onafhankelyk te maeken, en alles deed, wat hy kon, om de Nederlanden tegen hem te waepenen, en hem alomme vyanden te verwecken, ſtelde de Conink van ſyn zyde het uyterſte en buytengewoon middel in 't werk, om hem te verderven, naementlyk, hy deed hem opentlyk in den Ban, en ſtelde een belooning van vyf en twintig duyſend goude Croonen op ſyn lyf, voor de gene, die hem gevangen konden leveren, ofte ter dood brengen. Dit was een openbaere blyk, dat hy, niet tegenſtaende ſyn groote en wyd uytgeſtrekte magt, wanhoopte, om de Prins door de waepenen t'

De Conink van Spanjen doet de Prins in den Ban.

Gegeven tot Maeſtricht den 15. Maert, dog in Juny eerſt afgekondigt.

1580. onder te brengen: ook bekende hy in den Ban, dat syn aenbiedingen, ten tyde van de Vredehandeling tot Ceulen aen de Prins gedaen, van hem groote voordeelen te besorgen, als hy sig maer in Duytsland ter plaetse van syn geboorte wilde vertrecken, geen ingank by hem hadden gevonden. Derhalven sag hy nu, dat hy de Prins door geen geweld kon magtig werden, door geen list verstricken, en door geen belosten aftrecken, dienvolgende was 'er voor hem niet meer overig, als syn toevlugt tot een versoeyelyk middel te nemen, om de Prins door de hand van een eerloose moordenaer te doen vellen, een middel, dat by de geweldenaers van de Roomsse Republic eerst is uytgevonden, dat niet gebruykt wort, dan tegen openbaere roovers en moordenaers, en hoofden van Banditen, die men niet en kan achterhaelen.

Inhoud van den Ban. De inhoud van den Ban is seer scherp, en de Prins wort daer in gehandelt als de eerlooste en ondeugendste aller menschen, waerom hy niet sonder reden daer door is geraekt geweest, en sig verpligt heeft geacht, om sig in 't openbaer daer tegen te moeten verantwoorden. Naer een korte opstelling van de gunst en vordering, die de Prins van

Key-

Keyser Caerel V. en van de Conink selfs had genooten, hoewel hy andersints een vreemdeling in de Nederlanden was, wort hem te last gelegt, hoe dat hy korten tyd, nae dat de Conink uyt den Lande was vertrocken, door alle listige en boose aenslaegen gepoogt had te winnen en tot sig te trecken alle de gene, die hy wist quaelyk gesint te wesen, belast met schulden, vyanden van recht, en lief hebbers van nieuwigheden, bysonder die ter saek van de Godsdienst verdagt waeren, deselve liefkosende, aenhaelende, en met schoone woorden en beloften tot hem treckende. Dat hy de voornaemste Insteller en oproerder was geweest van het Versoekschrift, dat door een hoop jonge Edellieden, syn huys en taefel daegelyks hanterende, was overgelevert, zynde de saemensweering en verbintenis ten synen huyse gemaekt, met hulp van syn Broeder, Graef Lodewyk van Nassau, die een groot Ketter was. En niet tegenstaende hy de aenleider was van alsulke aenslaegen en voorstellingen, was hy echter daegelyks in den Raed tegenwoordig geweest, om daer over mede te helpen raedplegen, waer uyt men syn getrouwheit en quyting van syn eed kon bespeuren. Dat hy de valsche Predica- 1580.

1580. tiën in dese Landen hadde ingevoert, en dat de Ketters by syn weeten en raed de Beelden hadden gebroken, en de Kerken, met al wat Heilig was, geschonden. Des niet tegenstaende, als de saeken door de voorsigtigheit van de Hertogin van Parma in die Staet te regt waeren gebragt, dat hy genoodsaekt wiert, het Land en syn Stadhouderschappen te verlaeten, hy niet sonder groote toorn, en met bedreiging van sig daer over te willen wreeken, was vertrocken, 't welk hy daer nae ook met de waepenen poogde te doen, dog dat hy soo dapper door het Leger des Coninks wiert vervolgt, dat hy uyt den Lande verjaegt was geworden, sonder sig ergens te konnen bergen. Maer wanneer onder de Regeering van den Hertog van Alba een groot misnoegen was ontstaen, hadde de Prins van Oranje een toeleg gemaekt, om in dese Landen te mogen wederkeeren, waer toe hy nogtans niet ontfangen was geworden, sonder eerst de Staeten van den Lande ende Steden ten Heiligen gesworen te hebben, dat hy deselve by de gehoorsaemheit des Coninks zoude handhaeven, sonder iets in de Roomsse Godsdienst te zullen veranderen, deselve alleenlyk als Stadhouder bystaende, en beschermende tegen den Her-

Hertog van Alba. Maer dat hy naeuw- 1580.
lyks in de Regeering was ontfangen, of
hy begon door fyn dienaers en uytlende-
lingen de valfche Predicatiën in te bren-
gen, vervolgende de goede Paftoren en
Geeftelyken, die hy in een feer groot ge-
tal had verjaegt, en verfcheide van hen
jammerlyk had doen vermoorden, ofte
immers door de vingeren fiende, dat fy
door fyn dienaers wierden vermoort,
tot dat de Staeten, grootelyks over ful-
ke wreetheit geftoort zynde, begeer-
den, dat daer over recht wierde gedaen,
wanneer hy fig geliet een mishaegen
daer aen te hebben. Dat hy niet te min
daer nae tot fyn eerfte voornemen we-
dergekeert was, de Roomsgefinden, en
alle die fyn voornemens tegen waeren,
mishandelende, fig behelpende met de
raed van Ketterffe dienaers, foo uyt-
heemffe als inlandfe, veranderende de
Overheden en Wethouders, die hy wift
dat fyn aenflaegen niet begunftigden, en
voorts de vryheit van confcientie, dat
is verwarring van Godsdienft invoeren-
de. Waer uyt gevolgt was, dat de Gee-
ftelyken openbaerlyk verjaegt, en ver-
volgt waeren geworden, Kerken èn Cloo-
fters afgeworpen, en de Geeftelyken, foo
mans als vrouwen, quaelyk gehandelt,
gebannen en verdreven, foo verre fy
haer

1580. haer Godsdienst niet en wilden versaeken, of sig ten huwelyke begeven, gelyk hy selfs ook gehuwlykt was, syn tweede huysvrouw nog levende, met een Nonne en Abdisse, door Bisschops handen plegtig gewyd, 't welk de allerschandelykste, oneerlykste en eerlooste saek was, die men mogt doen. Dat de Staeten der Nederlanden eens uyt alle die ellenden willende geraeken, en daer toe van hem overreed zynde, veinsende, dat hy niet anders begeerde, dan den welvaert, rust en vrede der Landen, en om deselve te ontlasten van de uytheemsse krygslieden, die in de gehoorsaemheit des Coninks te behouden, en de Roomsse Godsdienst te bewaeren, hy met hen gemaekt had het Verdrag tot Gent, steunende op twee gronden, de gehoorsaemheit des Coninks, en de oude Godsdienst. Dat Don Jan daer op in den Lande gekomen zynde met voornemen, om alle de Beroerten te stillen, toegevende alle 't gene de Ondersaeten wenschten, en het Verdrag van Gent bekrachtigende, de Prins dat in de plaetsen van syn Stadhouderschap niet had willen afkondigen. Ende omdat hy voorgaf, dat hy eerst in syn Stadhouderschap geheel en al herstelt moest werden, en dat de Steden, daer toe behoorende, onder

der syn gehoorsaemheit gebragt moesten 1580
werden, hadden de Staeten, syn bedrog, list en meineedigheit nog niet kennende, hem dienaengaende voldoening gegeven, mits hy in de Roomsse Godsdienst niet en zoude veranderen, en dat hy ten dien einde ook voldoening aen de Wethouders en burgers moest geeven. Maer deselve onder syn bestier gebragt zynde, hadde hy, in plaets van eed en beloften te houden, in tegendeel syn Predikanten en Calvinisten aenstonds daer in gebragt, en de voorvlugtige Ketters daer in doen wederkeeren, deselve vryheit van Godsdienst vergunnende, verjaegende aller eerst de Biddende Ordres, daer nae de Overheden en Wethouders, ook de goede Pastoren, tot dat hy eindeling de Roomsse Godsdienst had te niet gedaen; en terwyle hy dat deed, hadde hy syn gewoone hypocrisie en geveinstheit gebruykt, seggende, dat hem sulks mishaegde, maer dat hy het niet en kon beletten, daer hy nogtans dien oproer heimelyk door syn dienaers en aenhangers verwekte. Ende om beter tot syn oogmerk te geraeken, dat hy tegen het Verdrag, met de Steden aengegaen, bezetting van krygsvolk daer in had gelegt. Dat hy niet en hadde opgehouden met syn gewoone listen en practyken

(waer

1580. (waer mede hy ſig zeer wel wiſt te be-
helpen) ſulk een wantrouwen tuſſen Don
Jan en de Staeten te verwecken, dat
men daer van niet anders en kon ver-
wagten, dan een aenſtaende moort, ſulks
Don Jan, om dat, ofte ten minſten ſyn
gevangenis te verhoeden, genoodſaekt
wiert ſig in de Stad en Caſteel van Nae-
men te vertrecken. Dat de Prins als-
doen alle ſyn magt en liſt in 't werk ſtel-
de, om de Landen tot een openbaeren
oorlog tegen Don Jan te brengen, maer
ſiende, dat hem ſulks door het tuſſen-
ſpreeken van veel voortreffelyke Luyden
mislukte, en de ſaeken in tegendeel ſoo
verre waeren gebragt, dat men tot een
goed Verdrag zoude zyn gekomen, de
Prins als een gemeene vyand en ver-
ſtoorder van de ruſt en vrede, ſiende,
dat hy die verzoening uyt Holland, daer
hy was, niet en kon beletten, ſig ge-
ſpoed had, om nae Bruſſel te komen,
ſig gelaetende, als of hy de Vrede be-
geerde, maer te gelyk nieuwe voorwaer-
den voorſtellende, waer door hy tot
ſyn voornemen quam, breekende alle
't gene, waer over men albereits was
overeengekomen. Ende als het nu tot
een wreeden oorlog was uytgeborſten,
hadde hy ſig met geweld, en door op-
roer van de Gemeinte, tegen wil van de

Stae-

Staeten, voor Ruwaerd ofte Schermheer 1580.
van Braband doen verklaeren, en daer nae tot tweede Stadhouder van alle de Nederlanden: gelyk hy ook ten laetsten door oproer van die van Gent, en seekere andere Steden en plaetsen, hem tot Stadhouder van Vlaenderen had laeten verkiesen, hebbende ook syn Broeder en Schoonbroeder, beide Uytlanders, doen komen, om andere Gouvernementen te hebben, terwyle de Onderdaenen, door hem en de syne, met allerhande schattingen en afperssingen wierden verdrukt, de hardste en tyrannigste, die oyt gehoord ofte gesien waeren, dewelke hy met de waepenen en geweldiger hand opgeheven, en ingevordert had, sonder bewilliging van de Ondersaeten, en sonder eenige reekening daer van te doen. Als nu de Vredehandel tot Ceulen wiert gehouden, hadde hy, om deselve tegen te gaen, en het goed voornemen van den Keyser en van den Conink te doen verydelen, en de saeken buyten alle hoop van herstel te brengen, een Vergaedering van Afgesonde van ettelyke Landen, die hy onder syn magt had, doen houden, om aldaer een nieuw Verbond en openbaere saemensweering te maeken, met gruwelyke eeden en woorden, en dat hy om sulks te doen sig behielp

met

1580. met syn Broeder en Schoonbroeder, en andere toegemaekte persoonen; dat hy bestaen had de Gemagtigde van den Keyser op de Vredehandel tot Ceulen te hoonen, en de voorslaegen van Vrede, by hen gedaen, langen tyd doen achterhouden, en als deselve niet langer konden verholen blyven, hy niet alleen belet had, dat deselve niet aengenomen wierden, maer ook versorgt, dat daer tegen veel schandelyke boekjes, vol leugenen en lasteringen, uytgegeven waeren geworden, en dat hy vervolgens met de Afgesonde van syn soort, die hy tot Antwerpen had, verscheide andere onbillyke artykelen had geeyscht, vol leugenen en lasteringen tegen God en den Conink, haer natuerlyken Heer. Dog bevindende, dat hy door syn lasteringen, listen en overreedingen, alle die Afgesonde de tot Antwerpen niet en kon winnen, was hy van daer vertrocken, en getogen binnen Utrecht, om alle saeken te verwarren, en syn saemensweeringen uyt te voeren. Dat hy met alle de Geestelyken, en met den voornaemsten Adel van den Lande soo hard had gehandelt, dat sy genoodsaekt waeren geworden te vertrecken, en haer Vaederland te verlaeten, opdat hy des te beter, de goede luyden verdreven zynde, onder de oproe-

roerige geesten van het Gemeen mogt 1580.
heerschen.

Ende alsoo men opentlyk sag, dat alle de verwarringen en plaegen, die de Landen waeren lydende, voortquaemen door den raed, daed, opstel en ingeven van dien boosen Hypocrit, die door syn ongeruste geest al syn geluk was stellende in het ongeluk en beroerte van de Ondersaeten, en dat voorts meer als kennelyk en openbaer was, soo lang hy sig binnen dese Landen was onthoudende, dat 'er geen rust of vrede aldaer te verwagten was, alsoo hy alle saeken gronde op een eeuwig mistrouwen, dat hy altyd in de mond had ('t welk alle boose menschen gemeen was, wier conscientiën doorknaegt worden met Cain en Judas en haers gelyke.) Gemerkt ook, dat alle aenbiedingen, die hem door de Gemachtigde van den Keyser gedaen waeren geweest, tot syn groot voordeel, om te vertrecken ter plaets van syn geboorte, by hem waeren verworpen, hebbende liever, een vreemdeling en uytlander als hy was, dese Landen te bederven, dan sig te voegen, tot het gene voor het welvaeren van de ingebore Ondersaeten noodig was.

Derhalven gebruykende het gesag, dat de Conink als Overheit over hem hadde,

1580. uyt kragte van de eeden van Hulde, trouw en onderdaenigheit, die hy dikwyls had gedaen, en acht gevende op alle syn boose en ergerlyke stucken, en dat hy alleen het Hooft, Insteller en Vorderaer van alle dese beroerten was, en om kort te gaen, de gemeene pest van de Christenheit, verklaerde de Conink hem als schelm en verraeder, en vyand van syn Landen, stellende hem in den Ban, verbiedende een iegelyk met hem te handelen, verkeeren of spraek te houden, in 't heimelyk ofte openbaer, nog hem in haer huysen te ontfangen, ofte hem te gerieven met eenige eetelyke waeren, drank of vier. Begeerende, dat alle en een iegelyk, het zy Ondersaeten ofte andere, hem souden aentasten, verseekeren en beschaedigen, soo wel aen syn lyf als aen syn goederen, overleverende en bloot stellende denselven Willem van Nassau ter beliefte, spot en proye van een iegelyk, als vyand van het menschelyk geslagt, gevende een iegelyk alle syn goederen, waer die gelegen mogten wesen, wie deselve konde nemen of bekomen. Ende opdat sulks met meer spoed en vlyt volbragt mogt werden, en de Ondersaeten des te spoediger van de Tyranny en onderdrucking te verlossen, opdat de deugt

deugt en vroomheit gepresen, en de 1580.
boosheit en misdaed gestraft wierden, beloofde de Conink te sullen geven een somme van vyf en twintig duysend goude croonen, aen de gene ofte syn erfgenaemen, die soo grootmoedig en soo yverig zoude wesen, dat hy die Ordonnantie ter uytvoering zoude stellen, en den Conink van dien pest ontlasten, den selven levendig ofte dood overleverende, met verdere belofte aen hem, soo hy eenige misdaeden had begaen, deselve te zullen vergeven, en soo hy van geen Adel was, hem edel te zullen maeken. Wy zullen hier onder haest sien, wat de Prins op dien Ban heeft geantwoord.

In dit jaer wiert, soo door de Prins van Parma, als door de Staeten Generael, weinig van belang uytgerecht, de kleine tochten en ondernemingen wederzyts deden weinig uytwerking: het swaerste van den oorlog wiert door de Graef van Rennenberg in Vriesland, Overyssel en Groeningen gevoert. De Graef van Hohenloo wiert door Maerten Schenk geslaegen: de belegering van de stad Groeningen, door de Staeten ondernomen, moest opgebroken werden, nae dat Bartel Entens, gewese Luytenant van de Graef van der Mark, daer voor dood was gebleven.

1580. De Aerts-Hertog Mathias vernemende, dat de onderhandeling met de Hertog van Alençon stond voortgeset en tot besluyt gebragt te werden, was daer over seer misnoegt, want hy kon ligt begrypen, dat het tot syn naedeel zoude strecken, en syn verblyf in dese Landen voortaen onnut wesen: hy gaf het de Staeten ook te kennen, en hy deed syn beklag daer over, haer voor oogen stellende de verpligting, die sy aen het Huys van Oostenryk hadden, en haer waerschouwende, dat sy sig soo ligtveerdig niet aen een vreemdeling zouden onderwerpen. De Staeten gaeven hem op een heusche wyse tot antwoord, dat sy sig door de uyterste nood geperst vindende, en sig van een iegelyk verlaeten siende, gedrongen wierden, om de bescherming van den Hertog van Alençon te versoeken, erkennende niet te min de groote verpligting, die sy aen den Aerts-Hertog en de Keyser, syn Broeder, hadden, belovende ten eersten te zullen voorsien op de betaeling van het gene hem was toegelegt, verschoonende de verachtering door haer slegte staet en onvermogen, waer mede de Aerts-Hertog sig te vrede moest stellen.

De Aerts-Hertog is gestoort over de onderhandeling met den Hertog van Alençon.

Vervolgens gingen de Staeten Generael met de saek voort, en nae veel by-

De Staeten besluyten

een-

eenkomsten, overleggingen en twisten, 1580
wiert eindeling besloten, dat men dese met de
Landen, op seekere voorwaerden, den Hertog
Hertog van Alençon zoude aenbieden, van Alen-
en de Gemagtigde wierden benoemt, om çon te
ten dien einde nae den Hertog te reisen. handelen.
Onder deselve wort 'er niemant uyt Holland gevonden, maer uyt Zeeland, Caspar van Vosbergen, Bailliuw der stad Vere. De Gemachtigde reisden nae Vrankryk, daer sy met den Hertog tot Plessis le Tours handelden, en het Verdrag sloten. Den 19. September.

De bewegingen en voortgank van de Graef van Rennenberg maekten ondertusschen een groote verslaegentheit in Vriesland en Overyssel, en daer benevens gaf de Prins van Parma aen de Staeten soo veel werk, dat sy niet wisten, waer sy sig best keeren zouden. Het gebrek van geld was wederzyts even groot, maer aen de zyde van de Staeten was 'er boven dien nog tweedracht, gebrek aen gesag en onderwerping, twist en mistrouwen, dat door de uytsendelingen van den vyand, door quaedmeenende en onrustige menschen van binnen, nog kragtig wiert aengestookt en gevoed, sulks men niet sonder reden bekommert was, dat 'er onder de Regeerders, en selfs in de Vergaedering van de Staeten

1580. Generael menschen waeren, die alle goede besluyten met een quaed opset sogten tegen te gaen, op te houden, ofte om verre te werpen: ook die twist tussen de Provinciën verwekten, en de eene over de andere wilden doen heerschen. De Prins van Oranje sag dat quaed met groot verdriet aen, het smerte hem, dat 'er niets van belang wiert uytgerecht, hy deed syn best, om alles te recht te brengen, hy vermaende de Provinciën tot eendragt, en tot een vaerdig besluyt op alle saeken, hy vertrooste de eene, gaf moed aen de andere, stelde hier goede ordre, en ging daer de verkeerde handelingen van quaelyk gesinde menschen tegen. Hy vreesde, dat 'er uyt die tweedragt en het mistrouwen een scheiding en scheuring tussen de Provinciën mogt ontstaen, 't welk aen haer alle, en wel bysonder aen hem, doodelyk zoude zyn geweest. Derhalven vond hy dienstig, dat een Algemeene Vergaedering van alle de Provinciën, die nog by het Verbond van de Unie waeren gebleven, binnen de stad Delft wierde beschreven, om aldaer, in syn bywesen, een goed en vaerdig besluyt op alle saeken van gewigt te nemen, versoekende, dat de Provinciën haer Afgesonde ter Vergaedering soodaenig geliefden te gelasten en te

mach-

machtigen, dat sy op alle saeken aldaer voorkomende een vaerdig besluyt mogten helpen nemen, sonder dat sy naeder ofte breeder last van haer Heeren en Meesters daer op hadden te wagten. *Dit was*, seide hy, *het eenig middel, om tot een goede en vaste Staet in de Regeering te komen, en om alle wanordre voor te komen, dewyle men klaer uyt de Staet van de Regeering kon bespeuren, dat het gebrek van volkome last, tot nog toe alle de irresolutiën, en onheilen, daer uyt spruytende, had veroorsaekt, 't welk, sonder een spoedige voorsiening, het gantsche verderf van den Lande nae sig zoude slepen.* Ingevolge van die vermaening gingen de Staeten van Vlaenderen andere met een goed voorbeeld daer in voor, en sy machtigden haer Afgesonde, om alles met de andere Provinciën aenstonts en met 'er daed te helpen besluyten, wat tot dienst van den Lande mogt wesen, sonder andere last daer op te verwagten. Dit behaegde de Prins, en hy vermaende de andere Provinciën, dat sy het goed voorbeeld van die van Vlaenderen daer in wilden naevolgen. 1580.

In een nieuwe Regeeringswyse zyn de saeken dikwyls nog soo wel en ordentelyk niet geschikt, als het wel behoort,

1580 de tyd en ondervinding doed de gebreken en mislaegen gewaer worden, waer tegen dan door goede wetten en schickingen moet werden voorsien. In de Vergaedering van de Heeren Staeten van Zeeland waeren de Leden het somtyts niet eens, waer door de saeken, tot merkelyken ondienst van den Lande, slepende wierden gehouden, sommige Leden sig niet willende onderwerpen, aen het gene by de meerderheit wierd goedgevonden. Om derhalven daer in te voorsien, deed de Prins een uytspraek, uyt krachte van de Unie tusschen Holland en Zeeland opgerecht, ende naer alvorens daer op ingenomen te hebben, soo hy seide, het goedvinden van de Heeren Staeten van Holland en van Zeeland.

Ordonnantie van de Prins op de Regeering van Zeeland.

Dat voor die tyd, en tot dat anders daer in zoude wesen voorsien, in alle Vergaederingen van de Staeten van Zeeland, wettelyk beschreven zynde, op de voorstellingen, die aldaer gedaen wierden, besloten zoude werden by meerderheit van stemmen, en dat het gene, 't welk ten minsten by het meerder gedeelte goed en oirbaer gevonden zoude werden, syn uytvoering moest hebben, en verstrecken voor eendragtig Besluyt, Staetsgewyse genomen, 't welk oversulks ter uytvoering moest werden gebragt,

Boxhorn Chron. van Zeeland 2. D. p. 60.

bragt, soo wel over de genen, die 1580.
van andere gedagten was geweest, als over de gene, die uytdruckelyk daer in hadden bewillgt, en sulks in alle saeken, hoedaenig deselve mogten wesen, die by de Staeten verhandelt zouden werden, uytgesondert alleen het heffen van schattingen, en opstellen van nieuwe belastingen, het maeken van Verbonden van oorlog of vrede, en verandering van Regeering, in welke saeken het verschil gestelt moest werden ter uytspraek van hem, als Stadhouder, met den genen, die hy daer toe wilde nemen. Als men die uytspraek op sig selven aenmerkt, was deselve dienstig, nut en ordentlyk, maer als men daer by acht geeft, dat de Prins, als soo genaemde eerste Edele van Zeeland, selfs een Lid van de Vergaedering was, soo moet die uytspraek seer vreemd voorkomen, dewyle hy daer door alle de saeken van belang in syn eyge magt was houdende. Hy kon door syn Gemagtigde daer in van de andere Leden verschillen, soo dikwyls als het hem goed dagt, en met syn belangen overeenquam, en de uytspraek van het verschil stond aen hem selfs.

De Graef van Rennenberg ging in 't laest van dit jaer Steenwyk belegeren,

 hy

1580. hy wilde die Stad innemen, seide hy, of hy zoude het leven daer voor laeten, hoopende als dan syn overwinning in Overyssel voort te setten, maer hy deed nog het een nog het ander. De Prins en de Staeten maekten alle noodige schickingen tot het ontzet, en moedigden de belegerde tot een wackere wederstand aen; sy queten sig ook seer wel, en niet tegenstaende Rennenberg hevige stormen op de Stad deed, wiert hy t'elkens afgeslaegen. Nogtans bleef hy hardnèckig aenhouden, en sette de belegering tot in de winter voort, waer door syn volk, soo wel als die van de Stad, groote koude, armoede en gebrek moesten uytstaen, tot dat hy, op het aennaederen van der Staeten volk, daer Norrits het bevel over voerde, genoodsaekt wiert, om de belegering met groot verlies en schande op te breeken. Dit goed gevolg gaf wederom moed, en herstelde aen die zyde eenigsints de vervalle saeken van de Vereenigde Provinciën.

Den 23. February 1581.

Byeenkomst van de Staeten Generael tot Delft.

Ondertussen was de Vergaedering van de Staeten Generael binnen Delft byeengekomen, deselve bestond als doen uyt de Afgesonde van Braband, Gelderland met het Graefschap Zutphen, Vlaenderen, Holland, Zeeland, Doornik, U-

Utrecht, Mechelen, Vriesland, Over- 1580.
yssel, en de Vriesse Ommelanden, zyn-
de de stad Groeningen in de magt van
den Vyand. Nae veel overleggingen,
wiert eindeling, tot beter en veerdiger
beleid van de saeken van den Lande,
vastgestelt en besloten, een algemeene Oprechting van den Land-Raed.
Land-Raed op te rechten, echter maer
by provisie, en voor den tyd van een
half jaer, t'einden welke de Staeten
Generael gehouden waeren te vergaede-
ren, om als dan een naeder besluyt, soo
op de verlaeting, als op de continuatie
van denselven Land-Raed, te nemen.
Waer uyt het schynt, als of men eerst
een proeve wilde nemen, hoe dat het daer
mede zoude toegaen. Daer waeren
ook eenigsints redenen toe, want de
magt, die by de Instructie aen den Land-
Raed wiert gegeven, was in sommige
saeken al vry breed, en daer konden be-
denkingen vallen, of het gesag van den
Land-Raed eens gevestigt zynde, en de-
selve kragt en aensien verkregen hebben-
de, de voorschreve Land-Raed somtyts
aen het recht van de Provinciën niet te
nae zoude komen.

De Prins van Oranje had middelerwy-
le syn beraed genomen op den Ban, die
van wegen de Conink van Spanjen tegen
hem was afgekondigt, en over al ge-
meen

1580. meen gemaekt, waer in hy soo leelyk wiert afgebeeld. Eer den Ban nog was afgekondigt, hadde hy albereits van het voornemen van den Conink, en van den inhoud van den gemelden Ban opening gekregen. Daer op deed hy aen de Staeten van Holland en van Zeeland kennis geven. Hoe dat hy uyt seekere afgeworpe brieven van den Cardinael Granvelle had vernomen, dat de Conink en syn Vyanden van voornemen waeren, om hem, syn goederen en aenhangeren in den Ban te doen, en te proscriberen, opdat sy haer gedagten daer op wilden laeten gaen. Daer nae sond hy een afschrift van den Ban, soo aen de Staeten in 't gemeen, als aen ieder van de Leden der Vergaedering affonderlyk, versoekende der Staeten goeddunken daer op te mogen verstaen, en te gelyk in bedenking gevende, of deselve niet wilden goedvinden, dat de voorschreve Ban op de naem van de Staeten wierde beantwoord, dan of hy het alleen op syn naem behoorde te doen, met verder versoek, dat syn gewoone Guardes, soo te voet als te paerd, versterkt, en maendelyks richtig betaelt mogten werden. Hier op gaeven de Staeten tot antwoord, dat de Ban door de Prins selfs wederlegt en beantwoord behoorde te werden, byson-

sonder, aengaende de saeken, die hem alleen waeren raekende: dog in andere saeken, die de Generaliteit aengingen, zoude men Staetsgewyse van stuk tot stuk konnen antwoorden, bysonder op de gene, daer van de Prins ten onrechte beswaert wiert. Verders bewilligden sy, dat men de Guardes van de Prins, naar syn goedvinden, ten laste van de Generaliteit zoude versterken. De Prins was echter te gevoelig aen den Ban, om deselve onbeantwoord te laeten, hy nam alvorens daer op in de gevoelens van verscheide verstandige en vermaerde mannen, bysonder ook van de voornaemste Raeden deser Landen, die hem alle tot antwoord gaeven, dat 'er geen ander middel voor hem was, om syn eer en goede naem voor te staen, en de quaede indruksele, die de Ban van hem mogt hebben gegeven, weg te nemen, dan dat hy sig daer tegen, door een openbaer geschrift verantwoorde. Derhalven deed hy syn verantwoording ofte Apologie opstellen, en alsoo de Conink van Spanjen syn Ban in verscheide taelen had laeten oversetten, drucken, en alomme door Europa doen versprei den, deed de Prins van gelyken. Hooft verhaelt, dat de Prins de Staeten Generael versogt, dat dese syn verdediging,

1580.

De Prins doet syn Apologie opstellen.

Hooft Nederl. Histor. 17. B.

soo

1580. soo syse in recht en reden gegrond kenden, van hunnen 't wege in 't ligt wierde gebragt, maer dat 'er swaerigheit in wierde gemaekt, vermits sommige sig aen de schorheit eeniger sinleden wreeven, seggende, ook geen bysondere seekerheit te hebben, van de schandvleckken, waer mede het huys van Bourguonje, (Oostenryk moet het wesen) besprenkelt wiert. Maer volgens het verhael van Bor, zoude de Prins alleen versogt hebben, dat syn Apologie met het goedvinden en gedoogen van de Staeten Generael wierde in 't ligt gebragt. Misschien sal Hooft het versoek te voren aen de Staeten van Holland en Zeeland gedaen, waer van wy hier boven hebben gesprooken, gestelt hebben, als of het aen de Vergaedering van de Staeten Generael was gedaen. De Prins bood dan syn Apologie de Staeten Generael, binnen Delft vergaedert, aen, seggende, dat hy haer alleen in dese weereld voor syn Overheeren erkende, en versoekende te willen goedvinden en gedoogen, dat syn Apologie door den druk in 't ligt wiert gebragt, ten einde niet alleen sy, maer ook de geheele weereld, van de billykheit van syn saek, en de ongeregtigheit van syn tegenpartye, onderrigt mogten werden. De Staeten

ten gaeven daer op tot antwoord, dat 1580.
ſy geſien hebbende den Ban, onlangs by de vyanden tegen hem afgekondigt, waer by ſy hem leelyke en onbetaemelyke misdaeden tragteden op te leggen, om hem in den haet te brengen, als of hy ſig door quaede wegen, en verkeerde handelingen hadde aengemaetigt de Staeten en Eer-Ampten, waer in hy tegenwoordig was geſtelt, ook overwogen hebbende ſyn verantwoording, ſy bevonden, dat alle die misdaeden en laſteringen hem ten onrechte wierden opgelegt, volgens het gene in deſe Landen in der waerheit was voorgevallen, gelyk aen een iegelyk van de Staeten kennelyk was. In 't byſonder, dat de Staet van Luytenant Generael, en de Stadhouderſchappen aen hem by voorgaende wettige keure waeren opgedraegen, dat hy deſelve niet had willen aenvaerden, dan door haer ernſtelyk daer toe verſogt en gebeden zynde, verſoekende hem nogmaels daer in te willen volharden, met belofte, van hem alle hulp en byſtand te doen, ſonder eenige van haer middelen te ſpaeren, ende hem alle gehoorſaemheit te bewyſen. Daer benevens, alſoo ſy wel verſeekert waeren van ſyn getrouwe dienſten, en nog meer van hem waeren verwagtende, en dat den Lande ſoo veel aen ſyn behoud

was

1580. was gelegen, boden sy hem aen, om te syn meerder verseekertheit, boven syn gewoone Lyfwagten, te onderhouden een Cornette paerden, versoekende, dat hy deselve wilde aennemen van de gene, die sig verpligt en verbonden waeren houdende, om hem te beschermen.

Hy send syn Apologie aen alle Vorsten van Europa.

Vervolgens sond de Prins syn Apologie door een brief aen alle de Coningen en Vorsten van Europa, versoekende, dat sy dese syn verantwoording voor goed wilden aensien, en verseekert wesen, *Dat hy geen schelm nog verraeder was, maer Gode lof, een Edelman van goede en seer ouden Huyse, mitsgaeders een man van eer, waeragtig in alle 't gene dat hy beloofde, niet ondankbaer nog ontrouw, ook niet gedaen hebbende, waerom dat een Heer en Ridder van syn Staet te regt mogt gelastert en gestraft werden.*

Hooft Nederl. Hist. 17. *B. Grotius Lib.* 3. *Annal.*

Tot het opstellen van die Apologie gebruykte de Prins den dienst van Villers, syn Fransse Hof-Prediker: men sal ligt seggen, dat het schryven van sulk een Apologie het werk van een Predikant niet en is, maer veel eer van een man van Staet en van een Rechtsgeleerde, dog men moet weten, dat Villers een Rechtsgeleerde was, die tot de studie van Godgeleertheit overgegaen zynde, daer nae

Pre-

Predikant was geworden, en die de Prins 1580.
niet alleen als Fransse Hof-Prediker, maer te gelyk als geheime Raed diende, sulks hy een groote kennis van saeken van Staet en Regeering by die gelegentheit had verkregen: ook sal de Prins hem selfs onderricht hebben, van alle het gene tot het opstellen van die Apologie wiert vereischt, waer van niemant beter kennis dan hy selfs had: sulks het ontwerp aen de Prins selfs toegeschreven moet werden. De Apologie is te gelyk seer bondig, cierlyk en kragtig, maer niet te min seer vinnig opgestelt, sonder eenig ontsag voor de Coninklyke Majesteit, nog schroom voor syn groote magt en verbolgentheit. De President de Thou heeft *Lib. 71. Historiar.*
ook aengemerkt, gelyk het waer is, dat de Prins in deselve op een bittere en onmaetige wyse tegen den Conink uytvoer. Men zouw verwondert wesen, hoe de Prins het durfde doen, maer aengesien de Conink hem in den Ban had gedaen, zynde het uyterste quaed, dat men kon bedenken, soo heeft de Prins waerschynelyk geoordeelt, dat hy niet erger meer had te vreesen, en dat hy bygevolge nog eerbied nog ontsag meer voor hem behoefde te hebben. Hooft verhaelt, dat *Nederl: Historien 17. B.*
de Heer van St. Aldegonde, als doen in Vrankryk zynde, bericht van die Apo-

1580. logie gekregen hebbende, gesegt zoude hebben, *nu is de Prins een dood man.* Ook handelt de Prins den Conink doorgaens in die Apologie, als de onwaerdigste aller menschen, en hy spreekt met een groot vertrouwen op de goede diensten van syn Voorouders, op syn eige, en syn goede saek, niet als een Onderdaen tegen syn Vorst, maer als gelyk tegen syns gelyken, en Souverain tegen Souverain. Hy heeft ook wel bespeurt, dat men die aenmerking daer op kon maeken, en daerom schreef hy in syn brief aen de Coningen en Vorsten. *Dat hy door de lasteringen en smaedelyke woorden in den Ban soodaenig wiert gehoont, dat geen Edelman, selfs van de geringste, die kon ofte vermogt te verdraegen: dat het hem vry stond syn eer, die hem, en allen oprechten adel, veel liever behoorde te zyn dan eigen leven of goed, door alle gevoeglyke middelen voor te staen. Dat hy door de onrechtveerdige sententie des Coninks te voren, en door de berooving van alle syn Landen en Heerlykheden, van alle verpligting aen hem was ontslaegen. Dat hy een Vryheer geboren was, van niemant anders, dan alleen van het Ryk houdende, gelykerwys de Vorsten en andere Heeren van*

Duyts-

Duytsland en Italien doen, en dat hy 1580.
daer en boven mogt voeren den tytel van Prince absolut, hoewel syn Vorstendom niet seer groot was.

De Apologie is te wydloopig, om ons nae vereisch van saeken, en van stuk tot stuk, daer mede op te houden: hy beantwoord in deselve alle de betichtingen, die hem in den Ban te last wierden gelegt, en dewyle hy grondige kennis van de gesteltheit, Wetten, Voorrechten en Vryheden deser Landen had, als mede van het quaed voornemen der Spanjaerden, en van haer listige handelingen tot onderdrucking van de Vryheit, soo geeft syn Apologie veel ligt aen de Geschiedenissen van die tyd, en is waerdig, om met aendagt gelesen te worden. In den beginne betuygt hy, dat hy sig gewilliglyk en naer syn vermogen had begeven en toegeeygent, tot het wederkrygen der Vryheit, en tot voorstand van de persoonen, goederen en conscientiën der Ingesetenen, en dat hy ten dien einde grooter geacht, en meer gesogt had de algemeene welvaert van het Land, dan het gene hem selfs was raekende. *De Spanjaerts*, seide hy, *meinden hem by die schandelyke verbanning een groot leed en spyt aen te doen, maer deden hem in tegendeel veel eer, en gaven hem*

Voornaemste inhoud van de Apologie.

1580. *reden om sig te verblyden, dewyle hy daer door gelegentheit had verkregen, om sig te mogen verantwoorden, en de regtveerdigheit van syn voornemen voor de gantsche weereld te doen blyken. Want wat kon 'er ter weereld aengenaemer wesen, insonderheit den genen, die voorgenomen had, sulk een groot en uytnement werk te volbrengen, als daer is de wederkryging van de Vryheit van sulken goeden Volk, door soo snoode luyden verdrukt, dan tot 'er dood toegehaet te werden, van syn en des Vaederlants vyanden, en door haer eigen mond belydenis te ontfangen, en een loffelyke getuygenis te verkrygen van syn getrouwheit tot den synen, en stantvastigheit tegen de Tyrannen, en tegen de gene, die de gemeene rust zyn verstoorende. Ende hoewel hy soo weinig lust had, om andere luyden te schelden, en te bestraffen, dan om sig selven te beroemen, wiert hy nu echter tegen syn dank genoodsaekt, om soo het een als het ander te doen.* Nopende het verwyt van de groote weldaeden, die hy, soo van den Keyser als van den Conink, ontfangen zoude hebben, en syn ondankbaerheit jegens deselve, betuygde hy. *Dat hy de gedagtenisse van den Keyser altyd in de hoogste eer en waerde was houdende, soo om de groot-*

grootheit van syn naem en daeden, als 1580.
omdat syn Keyserlyke Majesteit hem die eer gedaen had, van hem, den tyd van negen jaeren lang, in syn Caemer op te trecken, des niet tegenstaende, verklaerde hy, niet te weten, dat hy eenige weldaeden van den Keyser hadde ontfangen, maer in tegendeel, dat hy in syn dienst groote en merkelyke schaede daer by had geleden. Gelyk hy vervolgens van stuk tot stuk gaet aentoonen. Daer nae gaet hy over, om te bewysen, dat syn Voorsaeten, uyt het Huys van Nassau, seer groote en merkelyke diensten aen dat van Oostenryk hadden gedaen, zedert de Aerts-Hertog Maximiliaen in dese Landen was gekomen, en in 't bysonder, seide hy, *Dat 'er niemant in dese Landen was geweest, die meer arbeid en moeite had gedaen, en sig beter had beneerstigt, om den Keyser te dienen, dan syn Oom, Graef Hendrik van Nassau, tot soo verre, dat hy de Keyserlyke Croon voor hem had verkregen, en hem die op het hooft geset, waer door aen den Keyser de weg wiert gebaent, om soo veel machtige Landen en Heerlykheden te verkrygen. Waer tegen men niet kon toonen, dat syn Huys van dat van Spanjen eenige merkelyke voordeelen ofte weldaeden had ontfangen.* By

1580. die gelegentheit roemt hy seer op de oudheit van syn geslagt, en op de vroome daeden van syn Voorouders. Nopende de Eer-Ampten, die hy van den Conink ontfangen zoude hebben, toont hy, voor soo veel de Ridder-Order van het Gulde Vlies aenging, dat hy daer over aen den Conink niet gehouden was, want dat de Keyser en de andere Ridders hem daer toe haer stem hadden gegeven: en aengaende syn Stadhouderschappen, was hy aen niemant gehouden, dan alleen aen den Keyser, die voor syn vertrek uyt dese Landen het selve alsoo gewilt en geschikt had, kennende syn neerstigheit en trouw. Eindeling, voor soo veel het Stadhouderschap van Bourguonje raekte, kon hy met waerheit seggen, dat hy van het selve noyt iets en had ontfangen, behalven, dat syn Voorsaeten altyt beweert hadden, dat het hen erffelyk toequam. Het was wel waer, dat de Conink hem vergunt had, te wesen een Lid van den Raed van Staete, maer hy hadde albereits te voren (by syn verantwoording in 't jaer 1567. uytgegeven) getoont, dat de Cardinael Granvelle sulks alleen had bevordert, om syn verkeerde handelingen onder des Princen naem by den Volke te bedecken.

De

De Prins scheen uytnemende gevoelig te wesen, omdat sy de eer van syn Gesellinne (de Princes syn Huysvrouw) hadden geraekt, en lasterlyk van syn huwelyk met syn tegenwoordige Huysvrouw, de Princes van Montpensier, hadden gesprooken. Hy seide, *dat de gene, die bereid is van andere quaelyk te spreeken, selfs eerst van alle misdaed vry behoorde te wesen:* en hy beweerde, *dat syn huwelyk was heilig, eerlyk, wettig en Goddelyk, en aengegaen volgens de wetten van de Kerk Gods. Was het dan niet een groote beestachtigheit en bottigheit*, vervolgde hy, *hem sulk een verwyt te durven doen, daer sig daegelyks voor haer aller oogen vertoonde een Conink met bloedschande bevlekt, wie maer een half Lid van Maegschap ontbrak, om een andere Jupiter te wesen? Die, om tot sulken huwelyk te geraeken, syn eigen Wyf, een Dogter en Suster van de Coningen van Vrankryk, soo wreedelyk had vermoord: als mede, syn eigen Soon, de eenige erfgenaem van syn Staeten? En soo hy, Prins van Oranje, nu rond uyt wilde verklaeren, dat hy niet geregeert begeerde te werden van sulken bloedschandigen Conink, en de vermoorder van syn eigen Wyf en Soon, wie zoude hem te recht daer over konnen beschuldigen?* 1580.

1580. Hier op verweet hy den Conink nog al verder, *dat ten tyde, als hy met de Infante van Portugael, moeder van Don Carlos, ging trouwen, hy gehuwt was met Donna Isabella Osorio, by dewelke hy ook twee ofte drie kinderen had verwekt. Ende ten tyde, als hy met de Dogter van Vrankryk trouwde, hy in overspel had geleeft, en gewoonlyk huysgehouden met Donna Eufrasia, die van hem ook bevrugt zynde, hy den Prince van Ascoli dwong om haer te trouwen, welke Prins daer nae van ongenoegte, siende, dat een anders bastaert syn erfgenaem moest worden, quam te sterven.* Vervolgens keert de Prins van Oranje nog eens weder tot de verdediging van de wettigheit van syn huwelyk, en op de tegenwerping, die men maekte, dat de Paus van Roomen te voren syn dispensatie verleent moest hebben, om de Princes, syn huysvrouw, van haer geloften, die sy by het aenvaerden van den Geestelyken Staet had gedaen, te ontslaen, vaert hy seer hevig tegen den Paus uyt, seggende. *Het was soo verre van daer, dat hy syn toevlugt zoude willen nemen tot den genen, die hem alle het quaed had gebrouwen, dat hy in tegendeel nog vastelyk hoopte, dat hem God die genaede zoude verleenen, om dat soo wonderlyk en verbolen*

Ryk,

Ryk, door hem in ſyn ſpelonk van Roo- 1580.
men opgerecht, en waer uyt hy over de gantſche Aerde was heerſchende, de Coningen en Vorſten ſyn pantoffel te kuſſen gevende, jae een Keyſer onder de voeten tredende, nae ſyn vermogen in de grond te helpen verdelgen en vernielen.

Nopende het verwyt, dat hy een Uytlander was, toonde hy, dat hy geen Vreemdeling in deſe Landen geacht kon werden, en dat ſyn Voorouders, van dewelke hy in rechte mannelyke Linie afkomſtig was, albereits over twee hondert jaeren te voren, Graeffchappen en Heerlykheden in deſe Landen hadden bezeten.

Voorts bragt hy aen den dag de liſtigheit en valſche aenſlaegen der Spanjaerts, om de Nederlanden onder de ſlaeverny van Spanjen te brengen, hoe dat Keyſer Caerel haer nog in toom had gehouden, maer dat Conink Philip II. aen de Regeering gekomen zynde, hy aenſtonts ſyn vyandig hart tegen deſe Landen hadde ontdekt. Verhaelende te gelyk, hoe dat hem het voornemen, om de Gereformeerde uyt te roeyen, door den Conink van Vrankryk, op de jagt zynde, wiert ontdekt, en hoe dat hy wedergekeert zynde,

1580. de Staeten bewoog, om den Conink van Spanjen te versoeken, dat hei Spaens krygsvolk uyt den Lande mogt vertrecken.

Vervolgens spreekt hy in 't breede van het overgeven van 't Request der Edele aen de Hertogin van Parma, van de openbaere Vergaederingen der Gereformeerde, van de Beeldstorming, en van syn vertrek uyt den Lande, van het ongelyk door den Conink hem aengedaen, de rechtveerdigheit van syn waepenen, de wreetheit en hoogmoed van den Hertog van Alba, en van syn geweldige handelingen ontrent het invorderen van den Tienden en Twintigsten Penning, en verders, van alle 't gene merkwaerdig in de Nederlanden tot die tyd toe, voornaementlyk in opsigt van syn persoon, was voorgevallen, waer van hy seer goede redenen tot syn verantwoording geeft.

Men moet bekennen, dat de Conink seer quaelyk beraeden is geweest, van sulken Ban tegen de Prins te laeten afkondigen, want boven en behalven, dat het een openbaere bekentenis van syn onmagt was, soo had de Prins te veel vat op hem, en als men met redenen en verantwoordingen te werk moest gaen, en met de penne stryden, had de

Prins

Prins ſoo veel en meer voordeel daer in 1580.
tegen den Conink, als de Conink met de waepenen tegen hem had. Maer niet is 'er buytenſporiger in den Ban, als dat de Conink beloofde, dat hy den genen, die door ſyn vroomheit en grootmoedigheit den Ban tegen de Prins zoude uytvoeren, derſelven te zullen Edel maeken, indien hy anderſints van geen Adel was. Waer op de Prins niet onaerdig antwoorde. *Of het ſelfs gebeurde, dat een Edelman ſulken daed quam te begaen, dat'er geen rechtſchaepe Edellieden in de weereld waeren, byſonder niet van ſulke Volkeren, die weeten, wat den Edeldom is, hoe ſlegt of veracht deſelve mogten weſen, die met ſulken ſnooden en ſchandelyken ſchelm, die iemant om geld de kele had afgeſteeken, ſlegts zouden willen eten. Indien dog de Spanjaerts ſulke Luyden voor Edel waeren houdende, was het geen wonder, het gene de gantſche weereld geloofde, dat het meeſte deel van de Spanjaerden, inſonderheit die ſig ſeggen Edel te weſen, van den bloede of geſlagt der Maranen, en van de Joden waeren, die deſe byſondere deugd van haer Voorouders behouden hadden, dewelke het leven onſes Heeren en Zaeligmaekers, met goede gereede penningen van Judas hadden gekogt.*

Ein-

1580. Aenmerkelyke vermaening van de Prins aen de Staeten Generael.

Eindigende, vermaende hy de Staeten Generael op een seer ernstige wyse, tot voorstand van de goede saek en verdediging van Vryheit, onder anderen met dese krachtige woorden, die alle Regeerders van de Republic, en Hooge en laege Overheden, wel behooren te onthouden, en in haer gemoed te prenten, jae die met Gulde Letteren in de Zaelen der Hooge Vergaederingen geschreven mogen werden. *Sy moesten nu met 'er daed volbrengen, het gene sy altyd in de mond hadden, en met het bundelken Pylen, in haer zegel gegraveert, waeren verbeeldende; Naementlyk, dat geen Lid in dit schoon Lichaem behoorde aen te sien, het gene dat syn eigen was, maer 't gene dat het gantsche lichaem toebehoorde, en dat het eene deel tot sig alleen niet behoorde te trecken de spyse, die voor het gemeene lichaem toebereid was. Zoude het ons niet eeuwiglyk te verwyten staen, indien wy, sulken schoonen Staet in handen hebbende, en daer toe soo veel middelen, door een rampzaelige gierigheit, en begeerte van gemak, ten naedeel van onse Landgenooten, ons in een oogenblik van onse doodvyanden jammerlyk en moedwilliglyk lieten overvallen en verdrucken? Myn Heeren, die tegenwoordig alhier vergaedert zyt, op dewelke*

al

al dit goede Volk ſig is verlaetende en 1580.
beruſtende, toont uw te weſen haer Vaeders en Beſchermers. Wilt dog met uw ſelven medelyden hebben, en ſoo uw dat niet en kan bewegen, ſoo hebt ten minſten mededoogentheit met ſoo groote menigte volks, en met ſoo veel arme weduwen en weeſen, die uw toevertrouwt zyn, en anderſints tot in de grond bedorven zouden werden. Laet ons derhalven geſaementlyk, met eendrachtige harten en wille, de beſcherming van dit goede Volk by de hand nemen.

Voorts beſloot hy ſyn Apologie op een Oratoriſche wyſe, met de naervolgende woorden. *Ende wat my aengaet, gy ſiet, dat het al meeſt om dit hooft te doen is, en dat is het, 't gene ſy voor alle dingen ſoeken, dat ſy op ſulken hoogen prys hebben geſtelt, en voor ſoo groote ſomme gelts ter dood geſchikt; indien myn dood ofte eeuwige ballingſchap uw een oprechte verloſſing uyt alle die quaelen kon te wege brengen, hoe aengenaem zoude ons ſoodaenige Ban weſen, en hoe geern zouden wy ſulken dood willen lyden? Want wat is de oorſaek, waerom dat wy alle onſe goederen als tot een roof hebben geſtelt, is het om ons daer mede ryk te maeken? waerom hebben wy onſe eige Broeders verloo-*

1580. *looren, die ons liever waeren dan ons leven, is het geweest, om andere terstont te vinden? Waerom hebben wy soo langen tyd onsen Sone in hechtenis gelaeten, is het in uwe magt, om ons een anderen te geven? Waerom hebben wy ons leven soo dikwyls gewaegt? wat prys ofte loon is'er van onse langduerige moeite en arbeid, tot in onsen ouderdom toe, met verlies van alle onse goederen? konnen wy anders verwagten, dan het gene wy begeeren, om selfs met onsen bloede, soo het noodig is, uw een Vryheit te gewinnen en te koopen? Soo gy dan meent, Myn Heeren, dat ons afwesen, ofte ook onse dood, uw iets dienen kan, wy syn bereid uw gehoorsaem te wesen: send ons slegts henen, en gebied ons tot aen het einde der weereld te gaen. Siet daer is ook ons hooft, over 't welk geen Vorst magt heeft, dan gy alleen, doet daer mede, wat uw gelieft, en tot welvaert van uwen Staet zy. Dog is't, dat gy acht, dat wy eenige liefde den Vaederland zyn draegende, en dat wy eenigsints bequaem zyn om goeden raed te geven, soo gelooft vastelyk, dat dit het eenige middel is, om ons te verlossen en te bevryden.*

De Prins word Stadhou- Ondertussen had Sonoy de Stad en het Casteel van Stavoren in Vriesland be-

bemachtigt: maer de ſaeken ſtonden in 1580.
die Provincie ſeer verwart, meeſt door der van
de twiſt en oneenigheit van de Gede- Vriesland.
puteerde Staeten met het Hof Provin-
ciael, die ieder naer het hoogſte geſag
ſtreefden, waer door niet alleen het aen-
ſien van de Staeten wiert gekrenkt,
maer te gelyk de Rechtsvordering bleef *Schotanus*
ſtille ſtaen. Men twiſte over de Re- *geſchiede-*
geering en de Heerſchappy, daer de *niſſen van*
Gemeene ſaek zieltoogde, en in 't uy- *Friesland*
terſte gevaer lag, en het was te ver- 23. *B.*
wonderen, dat deſelve Lieden, die de
onmaetige Heerſchappy der Spanjaerden
hadden tegen geſtaen, nu, terwyle ſy
in haer plaets waeren verheven, ook
nae deſelve ſtonden. Derhalven wiert
de Prins wederzyts gebeden, om het
Stadhouders ampt van Vriesland te wil-
len aenvaerden, en aldaer ordre op de
ſaeken te komen ſtellen: en het Hof
vaerdigde ten dien einde haer Griffier
François Baudimont aen hem af. De
Prins liet ſig daer toe bewegen, mits
dat hy een Luytenant Stadhouder mogt
ſtellen, alſoo hy ſelfs daer niet tegen-
woordig kon weſen, vervolgens vertrok
hy, te ſaemen met de Princes ſyn huys-
vrouw, met ſyn ſes Dogters en ſyn
natuerlyke Soon, nae Vriesland, en wiert
tot Harlingen, daer hy aenquam, door
de

1580. de Gedeputeerde van de Staeten ve wellekomt, en tot Leeuwaerden m groote blydschap ingehaelt. Het voo naemste geschil tussen de Gedeputeerd Staeten en het Hof bestond hier in, dat het gemelte Hof begeerde gesag t hebben, nevens de Gedeputeerde Staeten in de Regeering des Lants, op een gely ken voet, en dat de verkiesing van de Grietsluyden, en het geven van deselver Commissie, aen haer zouw staen. Dit begeerden de Gedeputeerde Staeten niet in te willigen, maer bleven sig houden by de last, die hen by de Staeten des Lants was gegeven. De Prins vond sig hier in verlegen, maer om de saeken ten besten en sonder verwydering te schicken, vond hy by provisie goed, dat de Gedeputeerde Staeten by haer last zouden blyven, stelde een Ordonnantie op, tot beleid der saeken in Vriesland, tot dat daer in anders by de Algemeene Lantsdag zoude werden voorsien, en hy vond onder anderen daer by goed, dat syn Luytenant Stadhouder, by syn afwesen, als het Hooft van de Justitie erkent zoude werden. Voorts dat het beleid van de Gerechts-Oeffening den Hove Provinciael alleen, en sonder verhindering, gelaeten zouden werden, dog, dat het selve Hof sig geen saeken van den oorlog,

Den 15. April.

of-

ofte van 'sLants Regeering zoude mogen 1581.
aentrecken: om sig daer mede te bemoeyen, ten waere haer raed ofte goeddunken daer op wiert versogt. En aengaende de Grietenyen, als een van deselve quam open te vallen, dat de Ingesetenen van die Grietenye drie persoonen zouden benoemen, die sy hem, als Stadhouder, ofte, in syn afwesen, syn Luytenant Stadhouder, zouden aenbieden, om een daer uyt by hem, met overleg van den Hove Provinciael, en van de Gedeputeerde Staeten, tot Grietman verkoren te werden. Dit alles geschikt hebbende, vertrok de Prins wederom naer Holland, en korte tyd daer nae ontfing hy syn Commissie als Stadhouder van Vriesland van de Aerts-Hertog Mathias, als Gouverneur Generael, en vervolgens stelde hy tot syn Luytenant Stadhouder, Bernard van Merode, Heer van Rumen.

By Commissie van den 11. Juny.

In en ontrent die tyd verkreeg de Prins by koop de twee Steden Vlissinge en Vere, die te voren, te saemen met verscheide andere Heerlykheden, in het Eiland van Walcheren gelegen, het Marquisaet van ter Vere hadden uytgemaekt. Wy hebben albereits hier boven daer van gesprooken, en getoont, dat die twee Steden uyt den boedel van Heer Maximiliaen van Bourguognen, by

De Prins koopt Vlissinge en Vere.

2. *D. 8. B.*

1581. Decreet voor den Grooten Raed tot Mechelen te koop geveild werdende, de koop door en van wegen Philip II. Conink van Spanjen, als Graef van Zeeland, om de groote aengelegentheit van deselve Steden, was overgenomen. Voorts, dat de Prins, naer het overgaen van Middelburg, om die van Vlissinge en Vere voor haer goede diensten te beloonen, een Voorrecht-brief aen ieder van deselve had gegeven, waer by dat hy, onder anderen, als Stadhouder, en uyt naem van de Conink, beloofde, dat die twee Steden voortaen niet meer ter Leen uytgegeven, nog op eenigerhande wyse van de Graeffelykheit vervreemd mogten werden. Ingevolge van dien, waeren die twee Steden, nu ontslaegen zynde van alle Leenroerigheit, als Leden van de Hooge Vergaedering van de Heeren Staeten van Zeeland ontfangen, en daer in toegelaeten geworden, sulks het gewese Marquisaet van ter Vere door alle 'tselve geheel en al was vernietigt, soodaenig dat gemelte twee Steden, sonder nieuwe uytgifte van den Graef, niet meer Leenroerig gemaekt konden, nog, behoudens haer Voorrechten, mogten werden. Men had reden om daer op gerust te wesen, en niemant kon vermoeden,

den, dat die twee Steden andermael, 1581.
sonder uytgifte van den Souverain, en tegen wil van de Overheit en Gemeente van deselve, die sig by haer Voorrecht-brief, door de Prins selfs gegeven, was houdende, wederom Leenroerig gemaekt zouden werden. Nogtans geschiede het op de naervolgende wyse.

De Prins kreeg sin om het gewese Marquisaet van ter Vere voor sig te verkrygen, en sig van de twee steden Vlissinge en Vere, onder die naem, meester te maeken, het zy, dat syn oogmerk is geweest, om een Marquisaet voor syn Soon, Graef Maurits, verwekt by Vrouw Anna van Saxen, te koopen, dat hy volgens den inhoud van de huwelykse voorwaerden gehouden was te doen, ofte wel, om sig door middel van die twee Steden, een groot gesag in de Hooge Regeering van Zeeland aen te maetigen, en die Provincie gelyk als in syn bedwang te houden, soo als men uyt veel omstandigheden kan bespeuren, dat sulks syn oogmerk altyd is geweest.

Het was niet waerschynelyk, dat de Prins opentlyk tot syn oogmerk kon geraeken, want of hy wel een groot aensien en gesag in Zeeland had, konden de Staeten niet toestaen, dat twee Leden van haer Lichaem wierden afgescheurt: en hoe

1581. was het te denken, dat die van Vlissinge en Vere, die sig soo mannelyk voor de Gemeene saek hadden gequeten, en haer nieuw Voorrecht, als een belooning van haer dappere daeden aenmerkten, nu soo lafhartig zouden wesen, dat sy, ten gevalle van de Prins, en alleen om syn bysondere belangen en insigten, van haer welverkrege recht zouden afgaen?

Derhalven gebruykte de Prins in desen syn gewoone bedekte en listige wyse van handeling. Men dient te weten, dat de Heeren Staeten van Zeeland in die moeyelyke tyden geen gelegentheit ofte vermogen hadden, om de Renthessers en Schuldeisschers van dat gewese Marquisaet soo richtig te doen betaelen, als het wel behoorde, te meer, omdat alle goederen seer afgeslaegen ofte bedorven waeren. Dat gebrek van betaeling, hoewel nog seer gering, wist de Prins tot syn oogmerk te gebruyken. Want men maekte onder de hand eenige geringe Renthessers op, om de steden Vlissinge en Vere in rechten te doen decreteren en verkoopen. Vlissinge wiert, ten versoek alleen van twee bysondere persoonen, over drie jaeren verschene renten van drie geringe Rentebrieven, en waer van de achterstallige renten te saemen in 't geheel niet meer quaemen te bedrae-

draegen, dan twee en veertig ponden 1581.
Vlaems, gedecreteert en verkogt. En Vere wiert insgelyks gedecreteert en verkogt, alleen op versoek en aenspraek van een eenig persoon, over twee Rentebrieven, waer van negen jaeren renten waeren verloopen, en de t'achterheit te saemen niet meer quam te bedraegen, dan een en tachtig ponden Vlaems. Men zouw verwondert moeten staen, hoe dat men twee sulke voornaeme Steden, en die Leden van de Hooge Staetsvergaedering van Zeeland waeren geworden, voor sulken geringen somme ging en liet verkoopen, soo men niet en wist, dat sulks aldus nae de sin en de belangen van de Prins wiert gericht, dat hy begeerig was om deselve te verkrygen, en dat syn voorstanders en gunstelingen alles waeren aenwendende, om hem syn oogmerk daer in te doen bereiken.

Het schynt, dat men in den beginne van de procedueren van het Decreet niet en heeft verwagt, dat men met de verkooping zoude voortgaen, aengesien de geringheit van de somme, en omdat 'er andere goederen genoeg waeren, die men rechtelyk daer voor kon aenspreeken en uytwinnen, sonder eenige de minste noodsaekelykheit om tot de verkooping van die twee Steden selfs te komen. Maer de Heeren Staeten van Zee-

1581. land in vervolg bespeurende, dat het daer mede ernst was, en dat de dag van verkooping by Decreet was vastgestelt, begonden om te sien, en deswegen bekommert te worden, niet te min sig seer verlegen vindende, alsoo men wel vermoede, dat sulks het werk van de Prins was, dat hy het onder de hand alsoo had besteeken, en dat hy op die wyse gelegentheit sogt, om die twee Steden voor sig te verkrygen.

Maer dit voornemen van de Prins, ruchtbaer geworden zynde, baerde groot naedenken, men voorsag de quaede gevolgen van sulke handelingen, en bespeurde ligt, waer sulke Staetzuchtige ondernemingen van de Prins zouden henen gaen. De Aerts-Hertog Mathias, als doen nog in 't Land zynde, daer op ingenomen hebbende het goeddunken van de Raed van Staete, van den Geheimen Raed, en die van de Financiën, nevens hem zynde, vond die saek van sulk een aengelegentheit, dat hy sig verpligt achte, om de verkooping tegen te gaen, en te doen ophouden. Hy schreef derhalven aen den Hove Provinciael van Holland, Zeeland en Vriesland. *Hoe dat het niet alleen tot naedeel van den Graeve van Holland ende Zeeland zoude strecken, maer ook van alle de andere*

By syn Brief van den 1 Mey. 1581.

Geu-

Geunieerde Provinciën, ingevalle de 1581.
Steden Vlissinge en Vere quaemen te vallen in handen van particuliere persoonen, 't welk verhoed diende te werden. Dat hy daer benevens wiert onderricht, hoe de Renthessers dat vervolg doende, seer weinig in getal waeren, haer eisch van geringe waerde, immers niet te vergelyken by sulke twee Steden van aengelegentheit, en dat sy procedeerden met seer kleine schyn van recht. Dat hy derhalven van meining was, om sulks aen de Heer Prins van Oranje, aen de Staeten Generael, en ook aen die van Holland en Zeeland in 't bysonder, door seekere Gemachtigde, die hy daer toe wilde affsenden, te doen vertoonen. Dat hy oversulks amptshalven het Hof versogt, en niet te min beveelde, de interpositie van het Decreet nog eenigen tyd in staet te houden, immers tot 'er tyd en wylen toe, dat daer op anders by de Staeten Generael, en by die van Holland en Zeeland in 't bysonder, op goeddunken van de Prins van Oranje, besloten en voorsien zoude worden. Opdat alle ongemacken, die andersints door de verkooping en vervreemding van die twee Steden mogten komen te spruyten, verhoed wierden.

Dese Brief aen de Hove Provinciael

1581 behandigt zynde, ſond het gemelde Hof de Raetsheeren Pelgrim van Loon, ende Nieuwburg aen de Vergaedering van de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland, als doen tot Amſterdam byeengekomen zynde, daer de Afgeſonde van Zeeland ter Generaliteit, om het groot gewigt van de ſaek, mede geroepen wierden, om daer van kennis aen deſelve te geven, ten einde ſy het goeddunken der Heeren Staeten van Zeeland daer op mede zouden vraegen. De Afgeſonde van het Hof vraegden aen de Vergaedering, *hoe ſy ſig, ten opſigt van het ſchryven van de Aerts-Hertog, zouden gedraegen, en of ſy 't ſelve hadden te gehoorſaemen? des ſy wel vertrouwden van neen.* Verſoekende te gelyk. *Dat de Staeten wilden overleggen, wie ſy aengenaem zouden houden, om den koop te mogen doen, ofte niet.* Hier over rees een groot verſchil tuſſen de Leden in de Vergaedering van Holland: de vertrouwelingen van de Prins ſogten de voortgank van de verkooping door te dryven, ſeggende, dat daer in geen belet gedaen moeſt werden, en dat het voor al dienſtig was, daer over met de Prins te ſpreeken, en te overleggen, wie men tot die koop voor aengenaem zoude houden, ofte niet. Andere vertoonden daer tegen. *Dat het*

Brief van de Gedeputeerde van Zeeland aen de Staeten, van den 21. Mey.

voor

voor den Lande dienstig en gansch noodig 1581.
was, om alle gevaer van afscheuring der Leden van Zeeland te vermyden, dat die verkooping verhoed bleve: dat men ongemacken moest voorkomen, die nu ofte naemaels uyt die verkooping stonden te spruyten, ingevalle die twee Steden in handen van bysondere Heeren, Staeten, Steden ofte Landen quaemen te vallen. Dat de Staeten van Holland en van Zeeland derhalven best zouden doen, t'haeren last te nemen de t'achterheit, ter oorsaek van welke de verkooping stond te geschieden, dewyle men dog verstond, dat het maer een geringe somme was. Dit advys wiert door verscheide in de Vergaedering ondersteund, en getoont dat het best en seekerst voor den Lande was. De Afgesonde van Zeeland op dat stuk niet gelast zynde, en niet wetende, hoe dat aldaer opgenomen zoude werden, vonden sig daer mede seer verlegen. Niet te min vertoonden sy aen de Vergaedering van Holland. *Dat sy de saek oordeelden te wesen van sulk een grooten aengelegentheit en gevolg, en den Lande van Zeeland soo nae gaende, gelyk alle verstandige Liefhebbers des Vaederlants, om verscheide redenen, wel konden denken, dat sy oordeelden, hier in by de Heeren Staeten van Hol-*

 land

1581. *land niets gedaen nog besloten behoorde te werden, dan by rype overweging, en met goedvinden van de Staeten van Zeeland, aennemende te gelyk, om hoog-gemelde Staeten ten spoedigsten van alles kennis te zullen geven.* De Heeren Buys, van der Myle en andere voerden daer op de Afgesonde van Zeeland te gemoet, *naedien de saek van soodaenigen gewigt was, als sy seiden, dat de verkooping by myn Heeren de Staeten van Zeeland voorgekomen kon werden, mits de achterstallen, waerom de verkooping quam te geschieden, t'haeren laste nemende, wesende de Impetranten niet meer als twee persoonen, soo uyt haer eigen naem, als uyt naem van eenige weesen, soo sy verstonden.* Dat was de rechte weg, en die raed was de beste, maer waerom dat men die weg niet heeft ingeslaegen, is ons onbekent; waerschynelyk, hebben de Heeren Staeten van Zeeland niet konnen doen, wat sy wilden, omdat de Prins syn belang in die verkooping had, en hy selfs het eerste Lid, als eerste Edele, van de Staets-Vergaedering van Zeeland was, en derhalven gelegentheit genoeg had, om de beste raedslaegen te doen mislucken. Eindeling nam de party van de Prins in de Vergaedering van Holland en West-

Vries-

Vriesland de overhand, en daer wiert goedgevonden en besloten. *Dat de bevelen van syn Hoogheit* (de Aerts-Hertog Mathias) *over Holland en Zeeland geen plaets hadden, dat die van den Hove onder deszelfs gebied niet en stonden, en dat sy daerom, ten daege dienende, met de verkooping zouden mogen voortgaen. Niet te min aenmerkende, hoe grootelyks de Gemeene saek, en de verseekertheit van den Lande, daer aen gelegen was, dat die goederen en Heerlykheden niet en quaemen in handen van den genen, waer door eenige perykelen aen dese Landen mogten overkomen, men daerom verstond, dat by de interpositie van den Decrete, daer op van wegen de Staeten gelet zoude werden, dat geen kooper daer in toegelaeten zoude werden, dan met toestemming van de Staeten van Holland en Zeeland.* Hier uyt bespeurt men aen de eene zyde, dat 'er soodaenige maetregels wierden genomen, dat niemant dan de Prins eigentlyk kooper kon werden, en aen de andere zyde, dat syn voorstanders en gunstelingen alles deden, wat sy konden, om de verkooping te doen voortgaen, opdat de Prins die twee Steden machtig kon werden. Nae de wyse der Hovelingen gebruykten sy daer toe een schoon

1581.

Resolutie van de Staeten van Holland, genomen tot Amsterdam, den 20. Mey. 1581.

voor-

1581. voorwendsel, *opdat hem des te meer aen Zeelands behoudenis gelegen waer*: ofte anders; *opdat Zeeland hem tot een Beschermer mogt hebben.* Even eens, als of de Prins door een geschenk van die twee Steden bewogen en aengeprickelt moest werden, om voor het behoud van Zeeland te waeken. Daer nogtans syn eige welvaeren, syn eenigste behoud en heyl in het behoud van Holland en Zeeland bestond, en derhalven hadde hy geen andere prickel daer toe noodig. Want hoe dat de saeken ook gingen, hy leefde daer altyt als een groot Prins, met een aensienlyk Hof, en selfs Lyfwagten, meer en beter dan hy oyt te voren had gedaen; ook bragten hem syn eerloonen en andere voordeelen aldaer meer op, dan hy oyt te voren van syn goederen had getrocken. Holland en Zeeland verloren gaende, was hy boven alle andere bedorven, en indien hy de wraek en verbolgentheit van de Conink van Spanjen kon ontvlieden, was 'er echter voor hem niet meer overig, dan als een arm Prins in Duytsland te gaen leven. Dus siet men, hoe dat 'er dikwyls een schyn aen de weereldsche saeken wort gegeven, om de onkundige en eenvoudige menschen te misleiden.

Hooft Nederl. Hist. 16. B.
Meteren 10. B.

Vervolgens naemen de Heeren Staeten

ten van Zeeland die saek mede in ern- 1581.
stige overweging, en gelet hebbende op de middelen, die tot het ophouden en tegengaen van de verkooping best konden dienen, wiert eindeling met eenpaerigheit besloten. *Dat men aen de Afgesonde ter Generaliteit zoude schryven, ten einde sy aen de Prins van Oranje, aen den Hove Provinciael, ofte ook wel aen de Generaele Staeten zouden versoeken, dat die verkooping voor den tyd van vyf ofte ses maenden wierde geschorst, ofte voor sulken anderen tyd, die genoeg mogt wesen, om binnen den selven met de schuldeisschers en Rentheffers te verdraegen, en aen deselve sulken genoegen te geven, als in reden mogt bestaen, of de middelen en inkomsten van dat pand mogten bedraegen: dog ingevalle sy sig nae redelykheit niet en wilden voegen, dat men als dan van wegen de Provincie van Zeeland voor die twee Steden zoude versoeken alsulke middelen van quydschelding ofte uytstel, als men zoude bevinden te behooren, en gelyk als men van sulks, in alle verachtering van Steden en Landen, gewoon was te doen.* Ende om te toonen, dat het haer ernst was om die verkooping te verhoeden, schreven de Staeten aen

haer

1581. haer Afgesonde, tot deselver naerichting. *Dat het lang verloop van die renten eensdeels was veroorsaekt ten tyde en geduerende den oorlog van Holland en Zeeland tegen den Spanjaert, geduerende welke, alle de inkomsten van de Domeinen van Vlissinge en Vere gansch en gaer gebruykt waeren tot den nood van den oorloge, sulks de Rentheffers, ingevolge de Pacificatie van Gent, goedwillig behoorden quyt te schelden de renten, soo de gene die te voren, als die middeler tyd vervallen waeren, te meer, alsoo het meestendeel van deselve sig in de Landen, die tegenpartyders van Holland en Zeeland waeren, hadden opgehouden. Ende ten anderen, omdat de Zeewerken van die twee Stede, geduerende den oorlog, soodaenig vervallen waeren, dat het geheele inkomen der Domeinen van de voorschreve Steden, niet alleen tot herstel van deselve, was besteed, maer dat de Staeten selfs in die nood, en om het geheele verderf voor te komen, boven dien uyt haer eige middelen daer toe hadden besteed, meer dan dertig duysend guldens: door welk hoognoodig herstel en onderhoud het pand van de Rentenieren was behouden en verbetert. De Staeten derhalven, soo om dese als meer andere re-*

redenen, meenden, als dat de proceduëren van de Renthessers waeren al te voorbaerig, en sonder eenig aenschouw ofte ontsag voor Steden en plaetsen van sulk een grooten aengelegentheit, die men aldus ging verkoopen. Indien men desen weg wilde inslaen, seiden sy, in een tyd, daer de Steden soo veel schaede en verderf hadden geleden, en andere wilden sulk een voorbeeld volgens scherpheit van rechten naevolgen, zoude naeuwlyks eenige Stad ofte Land staende konnen blyven. 1581.

Verders gaeven de Staeten aen haer Afgesonde, tot bereiking van sulken oogmerk, naedruckelyke last. *Dat sy de schorssing van de verkooping ten spoedigsten zouden sien uyt te werken, selfs, des nood, de Prins versoeken, om ten dien einde met syn gesag tussen beiden te komen.* Maer het was te vergeefs, de belangen van de Prins gingen voor, het versoek van de Staeten kon geen ingank vinden, selfs niet tot soo verre, dat de verkooping voor een korten tyd wierde uytgestelt, en men ging op de bestemde dag daer mede voort. De Stad Vlissinge, te saemen met de Ambachts Heerlykheit van Oud-Vlissinge, en met alle de eige allodiale goederen, onder de Jurisdictie van deselve Stad gelegen, wiert by

1581. die gelegentheit door de Prins van Oranje gekogt voor de somme van seventig duysend en een honderd guldens. En de Stad Vere, met het Casteel Sandenburg, de Heerlykheit van de Polder, de Stad en Vryheit van Sandyk, wierden te saemen mede door de Prins gekogt voor vier en seventig duisend en vyf hondert guldens.

Blykt by Brieven van Decreet. Hooft Nederl. Hist. 18. B. Boxhorn in syn Chronyk pag. 205. en 236. heeft een misslag ontrent de Koopsom, gelyk mede S. van Leeuwen, Batav. Illustr. p. 136.

De Heeren Staeten van Zeeland waeren over die verkooping seer t'onvrede, en hoewel de Prins in die Provincie hoog geacht, en seer wel gesien was, en boven dien een groot gesag aldaar had, wiert het seer quaelyk genomen. Men kon ook met geen onverschilligheit aensien, dat twee Leden van de Hooge Vergaedering van de Staaten, tegen de voornaemste en wesentlykste inhoud van haer Voorrechtbrieven, door de Prins selfs aen haer, tot belooning van derselver goede diensten voor de Gemeene saek, gegeven, in diervoegen gelyk als van het gemeene lichaem van Staet afgescheurt, en van de Graeffelykheit ontvreemd wierden.

De koop geschiet zynde, was de Prins van voornemen, om in Zeeland te komen, en sig tot Vlissinge en Vere als Marquis te laeten huldigen, en bezit te neemen. De Heeren Gecommitteerde

Rae-

Raeden van Zeeland, daer van kennis be- 1581.
komen hebbende, beschreven de Vergaedering van de Staeten, tegen de tyd, dat de Prins zoude overkomen. Maer, het zy de Prins beducht was, dat men sig tegen de huldiging mogt stellen, ofte wel, dat de Staeten hem een onaengenaem versoek, ofte beklag tegen de koop zouden doen, hy quam voor de bestemde tyd over, en hy spoede sig soodaenig, dat de Huldiging albereits was geschiet, en hy wederom uyt Zeeland vertrocken, eer de Staeten byeenquaemen.

De Staeten waeren gewoon, de Prins, wanneer hy in Zeeland quam, te onthaelen, ende verders van alle onkosten van verteering, en van syn vertrek met schepen uyt die Provincie vry te houden. Nu waeren 'er veel onkosten op de huldiging tot Vlissinge en Vere gevallen, die men onder de kosten van de verteering wilde laeten doorgaen, maer het schynt, dat de andere Leden van de Vergaedering op die van Vlissinge en Vere misnoegt waeren, ter saek, dat sy de huldiging hadden laeten geschieden: immers, men verstond in de Vergaedering, dat de onkosten by de Prins tot Middelburg gemaekt, en die van syn vertrek met schepen nae 't Zas van Gent, tot

1581. laste van den Lande zouden komen; blyvende de verdere onkosten, gedaen binnen Vlissinge en Vere, ten laste van die twee Steden alleen, als gedaen zynden ter saek van de Huldiging van de Prins.

De verkooping en huldiging geschiet, en de Prins in 't bezit van die twee Steden geraekt zynde, saegen de Staeten van Holland en Zeeland te laet, van wat naedeelige gevolgen die vervreemding in toekomende kon wesen, en toonden niet lang daer nae, by de eerste gelegentheit, dat sy de saek geern in syn geheel herstelt saegen gebragt. Want onder de Voorwaerden van de Opdragt van 't Graefschap van Holland aen de Prins, bedongen de Staeten van die Provincie. *Dat het Markgraefschap van Vere en Vlissinge, de stad Briel met den Lande van Voorn, Putten, Stryen, te saemen met alle andere Steden en Heerlykheden, aen het Graefschap van Holland en Zeeland gehegt moesten blyven, sonder daer van gescheiden te mogen werden by vervreemding, verpanding ofte andersints. Ende alsoo de Prins de Steden van Vlissinge en Vere albereits by koop had verkregen, dat men daer over met hem zoude handelen.* Insgelyks stelden de Staeten van Zeeland

land in de Voorwaerden van de Opdragt 1581.
van dat Graefschap aen de Prins. *Dat de steden van Vlissinge en Vere, met haer gevolg, wederom gebragt zouden werden onder het Lichaem van Zeeland, sonder, het zy onder wat tytel, in andere handen te mogen komen, dan van den Graeve van Zeeland, dewyle sulks, om veelerhande ongemacken voor te komen, noodig was, en dat die twee Steden daer door zouden worden en zyn Graeffelyke Steden.*

Dit koopen van Vlissinge en Vere *Busbequius Epist.* 20.
door de Prins maekte selfs buyten 's Lands gerugt, men sag het aen, als een openbaere stap, die de Prins tot het bekomen van het Graefschap van Holland en Zeeland deed, en dat hy de voornaemste toegank ter Zee tot de Nederlanden door die twee Steden in syn magt had.

De Prins had naeuwlyks tyd gehad, Breda word door de Vyand by verrassing ingenomen.
om sig te bedaeren van de ontsteltenis, die hem de schandelyke Ban van den Conink had toegebragt, of hy wiert door een andere onverwagte tyding seer gevoelig getroffen, te weten van het verlies van syn Stad en Baronnie van Breda, het beste stuk van alle syn goederen. De Stad was niet nae behooren bezet, zynde maer een half Vendel voetknegten

1581. ten daer binnen, en naeuwlyks veertig mannen tot bewaering van het Casteel gelaeten, sulks het te verwonderen is, dat de Prins syn eige Stad niet beter had bewaert. Charles de Gavere, Heer van Fresin, wiert op het Casteel in een heusche gevangenis gehouden, waer door hy gelegentheit kreeg, om ses ofte acht krygsknegten van de bezetting om te koopen, en een aenslag op de Stad te maeken. Hy gaf daer van kennis aen de Prins van Parma, die Hautepenne en Maerten Schenk met eenig volk derwaerts sond, welke de Stad en Casteel by nagt verrasten en innaemen. De burgery, onder het beleid van haer Burgemeester Montens, weerde sig dapper, verschanste sig in de Stad, en betwiste langen tyd de overwinning aen den Vyand, tot dat sy eindeling door het groot getal vyanden wierden overmant. De Prins verloor by die gelegentheit veel van syn beste goederen en huyscieraeden, mitsgaeders syn papieren en reekeningen, boven en behalven een goed jaerlyks inkomen. Na dat de Vyand syn overwinning eenige daegen lang, op een wreede wyse, had misbruykt, verleende de Prins van Parma aen de Stad en Gemeinte van Breda, ter oorsaek deselve gevallen was, soo hy seide, in de

straf-

straffen van gequetste Oppermacht, soo 1581.
Goddelyke als menschelyke, een algemeene vergiffenis, met uytsluyting nogtans van eenige der voornaemste uyt de Regeering en Gemeinte, en onder voorwaerde, dat de Stad op haer eige kosten de Kerken en Cloosters met de Capellen moest herstellen in die Staet, en met deselve vercierselen, daer in die te voren waeren geweest; mits ook betaelende de kosten van de inneming.

Dit en meer andere verliesen en wederwaerdigheden, die de Prins steets moest ondergaen, en die hem daegelyks overquaemen, waeren echter niet machtig, om hem ter neder te werpen, ofte den moed te doen verliesen: in tegendeel beurde hy sig tegen de stroom van syn ongevallen op, hy liet sig niet verbaesen, en ging steets syn gewoone gang, doende en dryvende met ernst, wat hy voorgenomen had. In die tyd hadde hy verders syn groot werk by de hand genomen. De afsetting van Conink Philip II. De Staeten Generael hadden te voren, en wel bysonder in de Vergaedering tot Amsterdam, haer gedagten daer over laeten gaen, en op een saek van sulk een gewigt rypelyk haer beraed genomen, maer omdat sommige Provinciën sig niet recht uyt verklaerden, en haer

De Staeten Generael verklaeren den Conink vervallen te wesen van de Heerschappy

1581. haer Afgesonden geen genoegsaeme last
der Nederlanden. Den 26: July. daer toe en hadden gegeven, soo wiert het besluyt tot de aenstaende Vergaedering in 's Graevenhaege uytgestelt. Deselve aldaer byeengekomen zynde, naemen de Staeten Generael een plegtig besluyt, waer by sy verklaerden, den Conink van Spanjen vervallen te wesen van de Heerschappy en Hooge Overheit der Vereenigde Nederlanden, met verbod van syn naem en zegel in deselve Landen meer te gebruyken. Ende opdat de gantsche weereld van de rechtveerdigheit van haer saek overtuygt zoude werden, deden sy de redenen, die haer daer toe hadden bewogen, in het Besluyt stellen, en met den druk gemeen maeken. *Een Vorst*, seiden sy onder anderen, *is van God gestelt tot Hooft over syn Ondersaeten, om deselve te bewaeren, en tegen alle ongelyk, overlast en gewelt te beschermen, gelyk een Herder is gestelt tot bewaering van syn Schaepen. Daer tegen zyn de Onderdaenen van God niet geschaepen tot behoef van den Vorst, om hem in alles, wat hy beveelt, of het Goddelyk ofte ongoddelyk, recht ofte onrecht zy, onderdaenig te wesen, en als Slaeven te gehoorsaemen en te dienen. Maer de Vorst om de Ondersaeten wille, sonder dewel-*

ke

ke by geen Vorst is, om deselve met 1581.
recht en reden te regeeren, voor te staen en lief te hebben, als een Vaeder syn Kinderen, en een herder syn schaepen. Maer wanneer hy sulks niet en doet, en in plaets van syn Onderdaenen te beschermen, deselve soekt te verdrucken, overlast te doen, haer oude Vryheit, Voorrechten en Wetten weg te nemen, en haer te gebieden en gebruyken als Slaeven, moet hy niet gehouden werden als een Vorst, maer als een Tyran, bysonder, wanneer de Onderdaenen syn hart, met haer ootmoedige beden en vertooningen, niet konnen vermurwen, nog syn tyrannig opset keeren, en derhalven geen ander middel overig hebben, om haer eige, haerer huysvrouwen, kinderen, en naekomelingen aengebore Vryheit, daer sy volgens de Wet der Natuer goed en bloed schuldig zyn voor op te zetten, te beschermen, gelyk verscheide maelen uyt gelyke oorsaeken in veel Landen was geschiet, waer van de voorbeelden genoeg bekent waeren. Dit behoorde nog wel het meest in dese Landen plaets te hebben, die van alle tyden geregeert zyn en moeten werden, ingevolge den eed, by de Vorsten, ten tyde van haer Huldiging, gedaen; hebbende meest alle dese Landen haer Vor-

1581. *sten ontfangen op seekere Voorwaerden, verdragen, en wederzyts verbintenissen, welke verbreekende, sy, nae rechten, van de Heerschappy deser Landen quaemen te vervallen.*

Vervolgens gaen sy over tot een kort, dog te gelyk bondig en omstandig verhael, hoe dat de Conink steets alle middelen had gesogt en gebruykt, om de Nederlanden uyt haer oude Vryheit, in een Slaeverny, onder het bestier der Spanjaerden, te brengen. Hoe dat hy het Vertoog van den Adel, en van meer andere aen hem daer tegen gedaen, niet alleen had verworpen, maer selfs de gene, die de Vertoogen gedaen hadden, doen verklaeren wederspannig, en schuldig aen de misdaed van gequetste Oppermacht: hebbende selfs de Gesanten, aen hem in Spanjen gesonden, tegen alle gemeene rechten, ook onder de wreetste Tyrannen altyd onverbreekelyk onderhouden, doen vangen, dooden, en haer goederen verbeurt verklaeren. Dat de Beroerten echter gestilt zynde, en de Conink geen oorsaek ter weereld meer hebbende om dese Landen met geweld van waepenen te overvallen, hy nogtans den Hertog van Alba met groote heyerkracht nae dese Landen had geschikt, om deselve te o-

ver-

vervallen, alle de Voorrechten te niet 1581.
te doen, en die nae den wille der Spanjaerden als de Indiën te bestieren. Ende of wel de Hertog van Alba sonder slag of stoot in den Lande quam, en met alle eerbied wiert ontfangen, dewyle de Ingesetenen niet als genaede en goedertierentheit van den Conink waeren verwagtende, die men hen soo dikwyls te voren, soo geveinsdelyk, door brieven had belooft; soo hadde hy nogtans sig aenstonds vyandig gedraegen, de voornaemste Steden met syn volk bezettende, Casteelen en sterkten in de machtigste bouwende, om deselve daer mede in onderwerping te houden, de voornaemste Heeren doende vangen, door een onwettige Rechter veroordeelen en ter dood brengen. Voorts verhaelen sy kortelyk het geweld, en de verdrucking, die dese Landen steets door den Hertog van Alba en syn opvolgers hadden geleden, seggende daer nae. *Dat dese Landen nu meer dan twintig jaeren lang door haer Conink verlaeten waeren geweest, en gehandelt, niet als Ondersaeten, maer als Vyanden, haer soekende met kracht van waepenen t'onder te brengen. Dat sy des niet tegenstaende niet naegelaeten hadden, de voornaemste Vorsten van het*
 Chri-

1581. *Christenryk te versoeken, dat sy haer voorspraek by den Conink tot verzoening wilden wesen, gelyk sy laest, door tussenspreeken van den Keyser en van de Ceurvorsten, die op de Vredehandeling tot Ceulen tegenwoordig waeren, nog gehoopt hadden een verseekerde Vrede te verkrygen, met een redelyke Vryheit van Godsdienst, maer sy hadden by ondervinding geleert, dat sy niets van den Conink konden verwerven, en dat de Vredehandeling alleen diende, om de Landen onderling twistig te maeken, en van een te doen scheiden, om des te gevoeglyker, de een voor en de andere nae, t'onder te brengen. Dat de Conink nu, om haer nog meer tot wanhoop te brengen, en haer des te meer haetelyk te maeken, syn Ban, ofte Placcaet van Proscriptie had laeten uytgaen, waer by sy, en alle Ingesetenen der Vereenigde Nederlanden, en haer party volgende, verklaert wierden voor wederspannige, en verbeurt te hebben lyf en goed, settende daer en boven op het lyf van de Heer Prins van Oranje een groote somme gelds, soo dat sy ganschelyk van alle middelen van verzoening waeren wanhoopende. Om alle welke redenen, door den uytersten nood gedrongen zynde, verklaerden sy, by eenpaerige bewilliging*

en

en besluyt, den Conink van Spanjen ver- 1581.
vallen te wesen van syn Heerschappy, gerechtigheit en erffenisse van de voorseide Landen, en dat sy voortaen niet van meening waeren, om denselven te kennen in eenige saeken, den Prince, syn Hoogheit, Jurisdictie, en Domeinen raekende, en syn naem, als Over-Heer meer te gebruyken. Verklaerende alle Beampten, Heeren, Leenmannen en Ingesetenen deser Landen voortaen ontslaegen te wesen van den eed, die sy den Conink van. Spanjen, als Heer van dese Landen, gedaen hadden Bevelende voorts aen de Raeden van de Hooge Gerechts-Hoven, Reekenmeesters, Wethouders, en alle andere Beampten, dat sy sig ontslaegen houdende van den eed, die sy aen den Conink van Spanjen, ingevolge haer Commissie, hadden gedaen, sy in handen van de Staeten des Lants, waer onder sy behoorden, een nieuwen eed zouden doen, en getrouwheit sweeren aen de Staeten Generael tegen den Conink van Spanjen en syn Aenhangers..

Wy moeten in 't voorbygaen alhier iets tot onderrichting van den Leser aenmerken, naementlyk, dat het bovengemelte besluyt niet is genomen, alleen by de tegenwoordig seven Vereenig-

1581. nigde Provinciën, maer dat de Vergaedering van de Staeten Generael als doe bestond uyt de Afgesonde van de Provinciën van Braband, Gelderland met het Graefschap Zutphen, Vlaenderen, Holland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Overyssel en Mechelen.

Daer nae stelde men ook den Eed op, die een iegelyk van de Ingesetenen gehouden was te doen, waer by sy moesten sweeren. *Dat sy den Conink van Spanjen niet meer Onderdaenig souden wesen, nog hem voor haer Over-Heer erkennen, maer sig ontslaegen waeren houdende van alle pligten en verbintenissen, waer mede sy hem te voren eenigsints verbonden waeren geweest. Belovende de Staeten Generael der Vereenigde Nederlanden, den Land-Raed, en Overheit, by de Staeten gestelt, getrouw en Onderdaenig te wesen, en deselve alle hulp en bystand te doen tegen den Conink van Spanjen, syn aenhangers, en alle andere des Lants vyanden.* Dit gedaen zynde, wiert een Land-Raed opgerecht, en de Leden door de Provinciën, daer toe verkoren, wierden by de Staeten Generael aengestelt, en men sond last aen alle Overste en Bevelhebbers, dat sy den selven Land-Raed zouden hebben te erken-

De Land-Raed word opgerecht.

kennen en te gehoorsaemen: daer mede 1581.
scheide de Vergaedering van de Staeten
Generael, en de Prins vertrok nae Braband, daer syn tegenwoordigheit seer
noodig was.

Als het ruchtbaer was geworden, dat de Staeten Generael in overweging naemen om den Conink af te sweeren, baerde het een groote beweging, en dat voornemen vond op veel plaetsen groote swaerigheden en bedenking. Want voor eerst was 'er gevaer, dat men den Keyser daer door niet alleen groot misnoegen zoude geven, maer te gelyk tot een vyand maeken, dewyle die saek het Huys van Oostenryk aenging. Tot Antwerpen vond het de meeste tegenstand, soo wel by de Overheit, als by de Burgery, en daer over wiert seer hevig getwist, en geen wonder, want de Conink had den Coophandel op Spanjen, niet tegenstaende de beroerten en oorlog, onverhindert aen de Nederlanders laeten dryven, en nu vreesde men niet alleen, dat deselve ter oorsaek van de afsweering verboden zoude werden, maer ook, dat de persoonen, schepen en goederen der Nederlanders in Spanje en elders aengehouden zouden werden.

Swaerigheden tegen het afsetten en afsweeren van den Conink gemaekt.

Languet lib. 1. ad Aug. Epist. 183. 184. 186. *Meteren* 10. *B.*

Het was niet alleen in de Nederlanden, maer selfs gansch Europa door,

dat

1581. dat die daed van affetting en affweering van den Conink veel opspraek en gerucht maekte, en veel stoffe tot redeneringen verwekte, nae dat de menschen gesint waeren. Reid verhaelt, dat de Prins deswegen is gehaet geweest en vervolgt geworden van de meeste groote Vorsten van het Christendom, jae dat eenige Coningen en Vorsten, nog Spaens nog Pausgesind, daer door een afkeer van hem hebben genomen, sorgende, dat de waepenen der Onderdaenen tegen haer Heeren mogten vorder kruypen: niet aensiende de wettige oorsaek der Nederlanders, en dat andere Princen beter regeerende, dan Conink Philip II. niet te vreesen hadden. Die aenmerking van Reid is wel gegrond, want de goede Vorsten, en selfs alle andere, die maer eenigsints wel weten te regeeren, hebben selden in dien opsigt swaerigheit van haer Onderdaenen te verwagten, en sy hebben sig al soo weinig daer over te bekommeren, als de eerlyke burgers en Ingesetenen sig zouden aentrecken de straffe, die den Rechter opentlyk tegen de boosdoenders komt te oeffenen, want in tegendeel is haer eige behoud en veiligheit daer aen gelegen. De straffe der Tyrannen raekt de goede Vorsten niet, maer het is veel eer haer eige belang,

3. B.

dat fulke wreedaerts en boosdoenders, 1581.
die maer tot een fchandvlek van de Coninklyke Oppermacht verftrecken, en die de Coninklyke naem en Regeering, door haer boos en verkeert gedrag, by het gantfche menfchelyk geflagt haetelyk maeken, werden geftraft. Daerenboven verhaelt de wydberoemde Prefi- *Lib.* 74.
dent de Thou, dat de meefte menfchen, *Hiftor.*
op het hooren van die daed, felfs de gene, by wie de Spaenffe naem gehaet was, daer van een afkeer toonden te hebben, overdenkende, hoe fy door het verwerpen van haer wettige Vorft, en het aennemen van een ander, fig in een poel van oneindige rampen en ellenden quaemen te werpen: ook dat'er veele waeren, die fig in haer gemoed daer over befwaert vonden. Selfs fchynt de vermaerde Hugo de Groot een bedenking te hebben, feggende, *men heeft een vonnis uytgefprooken tegen den Conink, met wie, als wy de waerheit zullen feggen, wel negen jaeren te voren, den oorlog is gevoert:* hoewel hy dit befluyt met korte woorden, door de voorbeelden van andere Volkeren, tracht te regtvaerdigen. Dog dat fy negen jaeren lang daer mede gewagt hebben, dient veel eer tot verfchooning der Nederlanders, dan dat fy het van den beginne aen hadden gedaen.

Nu

1581. Nu is haer gedrag in allen deele regelmaetig en wettig, en het blykt, dat sy het niet voorbaerig hebben gedaen, maer gelyk als ongaern, nae lange jaeren gedult, en nae dat haer alle hoop van verzoening, gelyk op het laest by de Vredehandeling tot Ceulen nog was gebleeken, was afgesneden geworden. De Spanjaerts met haer aenhangers, en alle Voorstanders van de onbepaelde macht der Vorsten, hebben dit Besluyt van de Staeten, als een gruwelyk schelmstuk, en een schending van de Coninklyke Oppermacht uytgekreten, en hadden de weereld te gelyk geern doen gelooven, dat het een ongehoorde daed was. Maer als men de saek wel en dieper insiet, is het daer mede alsoo niet gelegen, en dat besluyt kan niet alleen met veel voorbeelden van andere gemanierde Volkeren, en met recht en reden worden verdedigt, maer te gelyk verdient het veel eer gepresen te werden, en wy hebben reden, om ons over de grootmoedigheit, wysheit en voorsigtigheit van de Prins van Oranje en van de Staeten, in dien opsigt, te verwonderen. Laet ons, om het groot gewigt van de saek, nog een weinig daer op blyven staen, en eens onderzoeken, wat men voor redenen, bewysen en voorbeelden

Strada Decade 2. lib. 4.

den kan bybrengen, om het gedrag van 1581.
de Prins en van de Staeten in desen voor de gantsche weereld te wettigen.

Men zoude een vreemdeling in de Geschiedenissen moeten wesen, soo men dagt, dat de afzetting en afsweering van Conink Philip II. een ongehoorde nieuwigheit was. In de Griekse Geschiedenissen zyn de gevallen al te menigvuldig en bekent, om ons daer mede op te houden. De Romeinen hebben haer laesten Conink Tarquinius Superbus verdreven, en den oorlog tegen hem gevoert, ook een vast besluyt genomen, van in toekomende niet meer te dulden, dat 'er een Conink tot Roomen zoude heerschen. Als de Romeinsse Raed sig in staet bevond, om een vry besluyt te mogen nemen, heeft deselve den Keyser Nero voor vyand van het Land verklaert. De Switzersse Cantons hebben sig ook tegen de onderdrucking van het Huys van Oostenryk gestelt gehad, het jok van dienstbaerheit van haer hals geworpen, en sig, soo wel als de Vereenigde Nederlanden in Vryheit gestelt. Verders zyn 'er soo veel voorbeelden van quaede en wreede Coningen en Vorsten in Europa, die uyt haer gebied zyn gestelt geworden, soo wel by de Spanjaerts selfs, als by de Fransse, Engelsse, Denen,

Aenmerking op de afzetting van Conink Philip II.

Dat het geen nieuwigheit is.

1581. Sweeden en andere, dat men ſig over die daed van de Nederlanders niet en behoeve te verwonderen, veel minder deſelve als nieuw en ongehoort aenmerken. In 't byſonder is het bekent, dat de Spanjaerts van haer Conink Don Pedro, bygenaemt de Wreede, zyn afgevallen niet alleen, maer hem te gelyk van ſyn Ryk en leven hebben berooft. De Prins van Oranje heeft dit voorbeeld ook aengehaelt, en daer door beweert; Indien de Onderdaenen niet bevoegt waeren, om de waepenen tegen een Vorſt, die een Tyran is geworden, op te nemen, dat Conink Philip II. als dan geen wettig Conink van Caſtilien was, want dat zyn Voorſaet Conink Hendrik, een Baſtaert was, die opſtond tegen den wettigen erfgenaem, ſyn Broeder en Heer, dien hy ook met eigen handen om 't leven bragt. *Wat recht dan had deſe Baſtaert, de Out-Grootvaeder van Conink Philip II.* ſeide hy, *om nae de Croon te ſtaen? Daer op antwoorden ſy, dat Don Pedro, ſyn broeder, een Tyran was, en ſy plegen hem gewoonlyk den naem van el crudele, de wreede, te geven. Maer ſoo Conink Philip by ſoodaenigen tytel het Coninkryk van Caſtilien is bezittende, en ſiet hy niet, dat men hem even met deſelve maete kan meten, daer by*

In ſyn Apologie pag. 80.

an-

andere mede gemeten heeft? Want ſoo 1581.
oyt wreeder Tyran gevonden word; die meer des Lants Voorrechten, en met meerder verwaentheit, ook met minder reſpect vertreden en verbrooken heeft, dan even deſe Conink Philip, is hy dan niet veel onweerdiger de Croon te draegen, dan Don Pedro? Mariana dit geval van Don Pedro verhaelende, verre van het te mispryſen, ofte daer over uyt te vaeren, heeft het naervolgende daer op aengeteekent. *Gelyk ſyn leven doodelyk voor Spanjen was geweeſt, ook ſyn dood aldus heilſaem was geworden, en hy had door een merkweerdig voorbeeld getoont, dat de boosheit en ondeugd der Vorſten door geen groot getal krygsvolk veilig kan weſen. Waer uyt de naekomelingen moeſten leeren, hoe dat de ſchelmſtucken der Vorſten haer niet alleen aen den haet van het Volk, en aen een ſeeker verderf bloot ſtellen, maer dat ſy ook in de geſchiedeniſſen worden gebrandmerkt, ſoo dat haer gebeugenis by de naekomelingen in vervloeking is.*

In Hiſtoria Hiſpaniæ lib. 17. cap. 13.

Beſwaeringen tegen den Conink.

De redenen van beſwaering, tegen Conink Philip II. door de Staeten in haer Beſluyt aengehaelt, ſyn ſeer gewigtig, het zyn geen kleinigheden, en geen byſondere daeden, tegen deſe ofte gene van de Ingeſetenen aengerecht, maer tegen

1581. het gantsche Volk, en die tot omkeering en geheel verderf van den Staet, en te gelyk van het Volk quaemen te strecken.

By Bor 2. D. in 't byvoegs. p. 45. Wy zullen nog een korte schets daer van geven, getrocken uyt een brief van de Heeren Staeten van Holland, geschreven aen de Staeten van de andere Provinciën, en vervat onder anderen in de naervolgende woorden. *Soo geschiede het nogtans, dat, seer kort daer nae, de Hertog van Alba met gewaepender hand en groote magt van Spanjaerden herwaerts over werde gesonden, dewelke ook terstont alle dese Landen voor wederspannig was houdende, als begaen hebbende de misdaed van geschonde Oppermacht, beide Goddelyke en Weereldlyke, en hy begon die ook als soodaenige te handelen, tegen alle oude Wetten, gebruyken, rechten en Voorrechten van den Lande, instellende nieuwe Rechtstoelen, de oude te niet doende, en ommestootende alle het gesag aan de Overheden der Steden en Provinciën, en van de Stadhouders van de Landen, jae in 't kort gesegt, handelende niet min met de Landen, als nieuw verkrege Provinciën, die men tot slaeverny wil houden, plantende aldaer met kragt van waepenen de Inquisitie, het Concilie van Trenten, de nieuwe Bisschoppen, en den Raed der Be-*

Beroerten, oprechtende Casteelen, en 1581.
ter dood verwysende de voornaemste Heeren, Edellieden, Burgeren en Coopluyden, en alle soort van volk, sonder onderscheid van geslagt, staet ofte jaeren, invoegen dat niemant en sag, dan beulen te velde, bloedzuygers in de Rechterstoelen, geveinsde vrienden, en Seven Stuyvers Penningen (soo wierden de Verklickers van de Inquisitie genoemt) *binnen de gemeene huysen, die niet en deden, dan te luysteren naer alle saemenspraeken, en deurwroeten de geheimen, omme te weten, waer eenig goed voor handen was, om sig met de verbeurtmaeking van het selve te konnen verryken &c.*

Verders kan het niet geloochent werden, dat Philip II. Conink van Spanjen niet bevoegt was, om het vreemd en Spaens krygsvolk, gelyk hy deed, tegen wil van de Staeten, in de Nederlanden te laeten blyven, ofte daer in te brengen: nog minder, om de Rechtbank van de Inquisitie aldaer in te voeren, en daer door een verderffelyke inbreuk aen de Voorrechten van alle de Rechtbanken en Overheden in 't gemeen te doen, en het gantsche Volk te onderwerpen aen een buytengewoone rechtspleging, de wreetste en hardste, die 'er in

1581. de weereld bedagt kan werden, en die onder de menschen geen plaets behoorde te hebben. Ook was hy niet bevoegt, om, sonder voorgaende bewilliging van de Staeten, de nieuwe Bisdommen op te rechten, en daer door een groote beswaernis aen de Abten, die selfs Leden van de Staeten waeren, toe te brengen. Alle die saeken moeten niet alleen ieder op sig selven werden genomen, maer te saemen gevoegt zynde, en vergeleeken werdende met syn gantsche gedrag, en handelingen tegen, syn Volk, sal daer uyt genoeg komen te blyken, dat hy naer een onbepaelt gebied stond, en dit is eigentlyk te seggen, dat hy alle Wetten, Voorrechten, en oude Herkomens van het gantsche Volk, die hy gesworen had te zullen onderhouden, en handhaeven, te niet wilde doen. Door de Onderdaenen, en wel bysonder, door de voornaemste Edele van den Lande ootmoedig gebeden zynde, om van dit syn gedrag afstand te willen doen; insgelyks, door de Raed van Staete versogt en gewaerschouwt zynde, heeft hy niet alleen syn ooren voor de regtveerdige klagten van syn Volk gestopt, en daer en boven is hy in syn quaed voornemen blyven volharden, maer hy heeft de Edele, ter oorsaek van dat Vertoog, ver-

verklaert begaen te hebben de misdaed 1581.
van geschonde Oppermacht. De Afgesonde van de Gouvernante, de Hertogin van Parma, en van de Raed van Staete, te weten, de Markgraef van Bergen op den Zoom, en de Heer van Montigny, die, uyt naem van het gantsche Volk, den ellendigen staet van het Land quaemen vertoonen, heeft hy tegen het recht der Volkeren gevangen gezet, en daer nae, den eenen door vergif, en den anderen door het swaerd doen sterven. Ende niet tegenstaende korten tyd daer nae alle de Nederlanden, door het kloek beleid van de Hertogin van Parma, en door de schrik voor syn groote magt, niet alleen waeren bevredigt, maer selfs volslaegen aen syn onbepaelde wil onderworpen waeren geworden, niemant sig meer tegen syn bevelen durvende bewegen, is hy echter in syn boos voornemen voortgegaen, en hy heeft de Nederlanden, door een Leger van vreemd krygsvolk, onder het bevel van den Hertog van Alba, doen overvallen en innemen: ende hoewel hy geen wederstand ontmoete, dat niemant sig tegen hem stelde, maer een iegelyk hem met de uyterste onderwerping ontfing, heeft hy, uyt een enkele wraeklust, het gantsche Land, als een overwonne Land-

1581. schap gehandelt, sulks hy als doen met 'er daed getoont heeft, dat hy een openbaere Vyand van syn Volk was geworden. Ende vervolgens heeft hy sig niet als een Vorst, maer als een wreede overwinnaer gedraegen, om naer uytroeying van alle, die in Edeldom, eer, deugd ofte goederen waeren uytmuntende, en na een vernieting van alle Voorrechten des Volks, in toekomende als een onbepaelde Opper-Heerscher te gebieden. Hy heeft niet alleen gewenscht, gelyk den dollen en bloeddorstigen Caligula heeft gedaen, dat het gantsche Volk maer een hals mogt hebben, om het selve te gelyk met een slag van het leven te berooven, maer hy heeft ook met 'er daed getragt sulks uyt te voeren, door de Nederlanders en het gantsche Volk in 't gemeen te doen verklaeren, begaen te hebben de misdaed van gequetste Oppermacht, en dat ongehoorde bloedvonnis met alle strengheit tegen het beste en voornaemste gedeelte van dat Volk te doen uytvoeren. Als men in de Geschiedenissen leest, hoe veel duysende dat 'er door de Inquisitie op de wreetste wyse zyn ter dood gebragt, hoe veel de Hertog van Alba door beuls handen heeft doen ombrengen, hoe veel de Spanjaerts, dikwyls sonder wederstand en met koelen moede

de hebben vermoort, hoe veel Steden en Landen sy hebben geplundert, bedorven en verwoest, jae selfs, hoe dat de Conink de schepen der Nederlanders, die op syn vrygeley nae Spanjen voeren, om aldaer te handelen, dikwyls heeft aengehaelt, en het volk als slaeven op de Galeyen doen werpen; en hoe men de arme visschers ter Zee, die dog niemant misdeden, onder de luyken in haer schuyten heeft gespykert, en deselve daer nae in de grond geboort, om haer aldus alle te saemen te laeten verdrinken, sal men niet alleen met schrik daer over ingenomen werden, en verbaest moeten staen, maer te gelyk overtuygt worden, dat 'er geen Volk oyt in de Weereld is geweest, voor soo veel sulks in de geschiedenissen bekent zy, dat door syn eigen Vorst op sulk een wreeden en quaedaerdigen wyse is mishandelt geworden. 1581.

Dit soo zynde, en daer uyt vastgestelt werdende, dat Conink Philip II. een volslaege Tyran en vyand van syn Volk was geworden, valt 'er nu een bedenking, of de Staeten van den Lande, die buyten twyffel het lichaem van het Volk verbeelden, en die uyt dien hoofde, ten tyde van syn Huldiging als Graef ofte Heer, een plechtig Verdrag met hem uyt naem

Dat het besluyt van de Staeten tegen den Conink wettig is.

1581. naem en van wegen het Volk hadden aengegaen, en syn eed tot bevestiging en getrouwe naerkoming van het selve van hem hadden ontfangen, niet bevoegt en gerechtigt waeren om te verklaeren, gelyk sy deden, dat hy van de Oppermacht en Heerschappy der Vereenigde Nederlanden was vervallen. De redenen, die by de Staeten Generael in het besluyt en Placcaet van Afzetting werden bygebragt, om haer gedrag in desen by alle Volkeren te rechtveerdigen, zyn soo krachtig en bondig, dat deselve by alle redelyke menschen ingank moeten vinden, en niet wedersprooken konnen werden, ten zy men van alle edelmoedige gevoelens afstand wil doen, en sig het jok onderwerpen, ofte weerloos ter slagting overgeven, gelyk het domme onvernuftige vee doed. Het is genoeg bekent, hoe hevig en hoe dikwyls dat men over die stoffe, te weten, de bepaelde onderwerping aen de Vorst, en het recht van wederstand aen Tyrannen, heeft getwist, en hoe veel daer over is geschreven: ook is het, om de waerheit te seggen, een steekelige en te gelyk haetelyke stoffe, want als men het recht van de Vorsten te hoog wil opvyselen, vervalt men tot enkele slaeverny, en dan zyn de Onderdaenen geen vrye menschen meer, maer

slae-

slaeven, wier leven, vryheit en goede- 1581.
ren alleen van het welbehaegen van de Vorst afhangen, en die niet eigen hebben, dan soo lang het de Vorst belieft. En soo men in tegendeel het recht van het Volk te sterk, en buyten de wettige paelen, binnen welke men voorsigtig moet blyven, wil voorstaen, vervalt men ligt tot oproer en wederspannigheit, beide de uyterste quaelen, die men voor al behoord te vermyden.

De groote Voorstanders van de Coninklyke Oppermacht zouden ons geern wys maeken, dat de wil van de Vorst de eenigste wet is, dat haer een onbepaelde macht toekomt, dat sy aen de wetten niet zyn gebonden, dat het gene sy gebieden, voor God geoorlooft, en by de menschen recht is, dat het heil van den Staet en van het Volk alleen in de persoon van de Vorst bestaet, en dat hy aen syn eige belangen, aen syn grootheit, staetzucht, vermaeken, en wat dies meer is, het leven en de goederen der Onderdaenen mag opofferen, dat sy in allen deele gehouden zyn, om sig aen syn bevelen te onderwerpen, en dat sig niemant daer tegen mag verstouten, om te seggen, wat doet gy. Want hier komt het eygentlyk op uyt, dat de slaefsche Staetkundige gewoon zyn, volkome gehoor-

Stratocles, Assentator Demetrii, Athenis legem promulgari fecit, ut quicquid jussisset Demetrius, id apud Deos fas, & apud homines jus esset Plutarchus in vita Demetrii.

1581. hoorsaemheit te noemen, dog dat by ons gemeenlyk, en wel te recht, de blinde gehoorsaemheit wort geheeten. Ingevalle dit gevoelen wel gegrond en met de waerheit overeenkomende was, zoude God niet dan slaefse boeyen en banden voor het gantsche menschelyk geslagt hebben toebereid, 't welk echter van de Goddelyke wysheit en goedheit niet en is te denken: en in dat geval zoude het waer wesen, dat de Poëet Lucanus niet onaerdig heeft gesegt, dat het geheele menschendom alleen voor weinige leeft, te weten, dat een groot Volk alleen arbeid, ploegt en slaeft voor den dienst en vermaek van een eenig mensch.

Lib. 4. Pharsal. Procerum motus haec cuncta sequuntur. Humanum paucis vivit genus.

Wy hebben hier boven getoont, dat Machiavel de Vorsten heeft gaen onderwysen, hoe dat sy best Tyrannen souden worden; wy zouden dat aen de Italiaensse staetkundige konnen overlaeten. Maer in de vorige eeuw, is 'er een geleert man in 't midden van ons Land, daer hy echter een vreemdeling was, opgestaen, die moedig op syn Grieks en Latyn, dog geen de minste kennis van een goede Staetkunde ofte Rechtsgeleertheit hebbende, bestaen heeft het recht der Tyrannen te verdedigen. Het lot van het menschelyk Geslagt is waerlyk te beklaegen, alles neigt sig waer al te veel

By de Inleiding voor het tweede Deel.

Salmasius, in syn Boek, Defensio Regia.

tot

tot een volſlaege onderwerping aen het 1581.
onbepaeld geſag der Vorſten, en de Vryheid der Volkeren wort hoe langer hoe meer beſnoeyt: moeten dan, een groot ſtaetkundige als Machiavel, en een geleerd man als Salmaſius, nog daer en boven haer pennen daer toe leenen, om de Vryheit te onderdrucken, en aen de Vorſten veel ſchaedelyker leſſen voor het Volk, en veel gevaerlyker voor haer eigen ſelfs te geven, dan de Hoofſche Vleyers gewoon zyn te doen? Wat Machiavel tot ſulk een buytenſporigen werk heeft bewogen, is ons onbekent, hy is anderſints tot een Vrye Regeering genegen geweeſt. Miſſchien heeft hy aldus geſchreven, en Cæſar Borgia, de grootſte aller guyten en Tyrannen, tot een voorbeeld ter naevolging geſtelt, om de Coninklyke Oppermacht aen de Volkeren haetelyk te maeken. Maer wat Salmaſius belangt, het is bekent, dat Milton hem opentlyk heeft verweten, dat hy ſig door een goudbeurs daer toe had laeten omkoopen. Een voortreffelyk Overyſſels Edelman heeft Salmaſius ook ſeer bondig wederlegt, en daer by te recht aengemerkt, dat hy daer door groot ongelyk deed aen de Vorſt, dien hy verdedigde, want met het recht der Tyrannen aldus voor te ſtaen,

Radbod Herman Scheels, Heer van Veenbrugge &c. In Tractatu poſthumo

1581. ſtaen, ſcheen hy te onderſtellen, dat die Vorſt niet anders verdedigt kon werden, en bygevolge, dat hy een Tyran was geweeſt. De Heeren Staeten van Holland en Weſt-Vriesland hebben dat boek van Salmaſius doen verbieden: die man had reden, om ſig over de ſagtmoedigheit van haer Ed. Gr. Mog. te bedanken, want volgens ſyn grond en ſtellingen was de wederſtand door onſe Voorouders tegen Conink Philip II. en het Beſluyt van Afzetting, daer wy van ſpreeken, ganſch onwettig, derhalven verdiende hy voor het minſt, dat men hem, als onweerdig om in een Vrye Staet te leven, met ſyn Slaefs Boek onder den arm, uyt den Lande had geleid. Ofte liever, om hem voor ſyn moeite wel en nae behooren te beloonen, moeſt men hem nae Griekenland, onder het gebied van den Turcq, hebben gevoert, daer kon hy uyt de puynhoopen van Athenen en Lacedæmon, en van ſoo veel andere machtige Steden, daer Griekenland eertyts, gelyk Holland tegenwoordig, mede was vervult, en op kon roemen, hebben geſien, hoe dat die eertyts volkryke en in Vryheit bloeyende Landen en Steden, door de hardigheit van een onbepaelde Regeering zyn ontvolkt, verwoeſt, en tot de uyterſte ellen-

De Jure Imperii.

By Placcaet van den 17. Januarij 1650.

lende gebragt, ſoo dat Griekenland daer 1581.
ter plaetſe niet meer en is te vinden. Daer kon die geleerde man de uytwerkſelen van ſyn verkeerde grondregels en Staetkunde hebben geſien, en hy had geen andere wederlegging noodig, om tot inkeer en beter gedagten te komen.

Dat de Heidenſche Coningen en Vorſten eertyts een onbepaelde magt, tot verderf van Landen en Steden, en dikwyls tot haer eige ondergank hebben misbruykt. Dat de Ooſterſſe Volkeren met hardigheit en als ſlaeven werden geregeert, dat die van Aſiën en Syriën dienſtbaer zyn, raekt de Chriſtenen niet. Wy zyn uyt den aert en door een edelmoedige inborſt meer tot de Vryheit genegen, en daer en boven uyt het woord Gods beter geleerd. De onbepaelde macht over het menſchelyk geſlagt komt geen menſch, maer God alleen toe, zoude het God behaegt hebben, een ontelbaere menigte van menſchen aen de wille van een eenig menſch alleen te onderwerpen, die dikwyls nog wysheit, nog bequaemheit heeft om ſig ſelven, men laete ſtaen om ſoo veel Landen, Steden en Volkeren te beſtieren, die daer door op een gladden baen word geſtelt, om ſig door dat onbepaeld gebied te laeten misleiden, en een quaed gebruyk daer van te mae-

1581. maeken? Wat is 'er veranderlyker, ongeregelder, mislyker, en dikwyls onredelyker, dan de wille van den mensch. Indien het God behaegt had, om de Coningen en de Vorsten met grooter gaeven ende bequaemheden, soo nae lichaem als nae gemoed, geboren te laeten worden, dan de Onderdaenen, zoude men konnen denken, dat God een onbepaeld gebied aen haer, als de uytnemenste, over minder volmaekte menschen hadde aenbevolen; maer nu siet men, dat sy deselve swakheden en gebreken, soo in opsigt van het lichaem als van het gemoed, gelyk alle andere menschen onderworpen zyn. Niemant van de Christenen sal durven ontkennen, dat de Vorsten, soo wel als de Onderdaenen, aen de Tien Geboden Gods gehouden zyn te gehoorsaemen, en haer leven en gedrag daer nae te richten. Dit soo zynde, waer blyft de onbepaelde macht der Vorsten? Een Vorst vermag geen Afgodendienaer te wesen, en een valsche Godsdienst voor te staen, veel minder is hy bevoegt om syn Onderdaenen met geweld en wreede pyningen daer toe te dwingen. Hy is niet bevoegt om syn eed, selfs aen syn Onderdaenen gedaen, te mogen breeken, ofte hy maekt sig voor God en de menschen schuldig

aen

aen openbaere meineedigheit. Hoe kan 1581.
men dan Conink Philip II. verschoonen, daer hy in 't openbaer en in alle deelen den eed, die hy by syn Huldiging plegtig aen het Volk had gedaen, heeft verbroken? Sal men seggen, hy sig te voren door de Paus van Roomen daer van had laeten ontslaen, dat kan niet gelden, en indien sulks al mogt geschieden, moesten de Onderdaenen, soo wel als de Vorst, van haeren eed ontslaegen werden, gelyk de Prins van Oranje in dien opsigt wel heeft aengemerkt. *In syn Apologie pag. 86.*
Het komt een Vorst niet toe, al is 't dat hy door geen grondwetten van het Land daer in is bepaelt, om syn Volk met onmaetige lasten en schattingen te beswaeren, en haer daer door het levens onderhoud voor haer en haer vrouwen en kinderen te onttrecken, sonderling als het niet en geschiet tot behoud van den Staet, maer tot het uytvoeren van syn Staetzuchtige voornemens, en kostelyke Hofhoudinge, en andere geldverquisting tot syn vermaek: soo hy het doet, maekt hy sig schuldig aen roof tegen syn Onderdaenen: het vorderen van den Tienden en Twintigsten penning kan niet anders aengemerkt worden.

Als het Volk, sig te veel beswaert vindende, by den Conink om verlichting

1581. komt smeeken, sal een onbesonne Rehabeam mogen seggen? *Myn vaeder heeft uw met geesselen gekastyd, maer ik sal uw met scorpioenen kastyden.* En sal het Volk niet mogen antwoorden. *Wat deel hebben wy dan aen uw, want gy zyt nog van God, nog van de menschen daer toe gestelt, gy gaet uw macht en pligt te buyten.* Hoe is het dan te verschoonen, dat Conink Philip II. de voornaemste Edele van het Land, die ootmoedig om verlichting, niet van schattingen, maer van sulke hooggaende verdruckingen, quaemen smeeken, verklaert heeft, begaen te hebben de misdaed van gequetste Oppermacht, en haer deswegen wel wreedelyk met scorpioenen heeft gekastyd? De Keyser Antoninus Pius heeft eertyts bevolen, dat men de slaeven, wanneer sy te recht de hulp der wetten quaemen smeeken, tegen de wreetheit, honger en onverdraegelyke hardigheit van haer heeren, te hulp zoude komen, met last om haer te doen verkoopen, om deselve aldus van onder de magt van sulke wreede meesters te ontslaen. Sal dit dan aen de Onderdaenen worden geweigert, en sal men haer erger dan slaeven mogen handelen? Het is soo verre daer van daen, dat in tegendeel de Coningen en Vorsten soo doende, en haer On-

Ulpianus in l. 2. ff. de his, qui sui vel al. jur. sunt.

Onderdaenen met onmaetige laſten be- 1581.
ſwaerende, en met hardigheit en wreetheit handelende, niet alleen haer pligt te buyten gaen, maer daer door ſelfs ophouden Coningen ofte Vorſten van het Volk te weſen. Sy moeten haer Onderdaenen als haer even menſchen, en als Leden van een Lichaem met haer aenmerken, die ſy met ſagtheit en beſcheidentheit moeten handelen, haer voorſtaen, onderhouden en voeden, gelyk het Hooft verpligt is de Ledemaeten van ſyn Lichaem te doen. Sy moeten aen niemant hard ofte verſchrickelyk weſen, dan aen de boosdoenders en verſtoorders van de gemeene ruſt. Voor het overige behooren ſy altyd voor oogen te hebben de vermaeningen, die in Gods woord aen haer werden gedaen. *Dat ſy haer harte niet en verheffen boven haere broederen, dat ſy van Gods geboden ter rechter nog ter ſlinker hand afwyken, dat ſy haer paerden, wyven en ſilver niet vermenigvuldigen: opdat God de daegen voor haer en voor haer ſoonen in het Coninkryk verlenge.* Die vermaening raekt ook de Chriſten Vorſten, en by tegenſtelling mag men daer uyt beſluyten, dat de Coningen en Vorſten, die geen acht daer op komen te geven, niet beſtendig zullen weſen, en

Deuteronomium cap. 17.

1581. dat God de daegen, het zy van haer ofte van haer soonen, in het Coninkryk niet en sal verlengen. Dit is, boven meer andere, ook wel bysonder aen de Soonen en Naekomelingen van Conink Philip II. gebleeken, die steets achter uyt zyn gegaen, swak en magteloos, en op het laest veracht zyn geworden, tot dat die gedugte Heerschappy van Spanjen ten val is geraekt, van een gescheurt, en voor het overige in een ander geslagt is overgebragt geworden, en wel in sulk een Geslagt, te weten van Hendrik IV. Conink van Vrankryk, daer dese Conink Philip II. de ergste vyand van is geweest.

De Voorstanders van het recht des Volks gaen dikwyls ook te verre, en sy vorderen soo veel deugden en bequaemheden in de Vorst, met verloochening van syn eige voordeelen en belangen, om alleen voor het behoud en welwesen van het Volk te waeken, dat 'er geen Coningen en Vorsten soo volmaekt gevonden werden, die sig daer nae konnen richten. Ende als een Vorst in allen deele aen syn verpligting niet en komt te voldoen, zoude men hem daerom soo aenstonts de schuldige gehoorsaemheit weigeren? waer zoude dat henen gaen, dan tot geduerige twist, op-

stand

ſtand en verderf van den Staet? Ontrent 1581.
de wederſtand, die men aen de Vorſt in
een wettige ofte bepaelde Regeering mag
doen, moeten wy ons, met het recht
van het Volk voor te ſtaen, niet te ver-
re laeten afleiden. Als een Vorſt by
ſyn Huldiging plegtig heeft belooft, dat
hy volgens de Voorrechten, Wetten,
en oude Herkomens van het Land in 't
gemeen, en van de Steden en Leden in
't byſonder, ſal regeeren, en hy komt
hier ofte daer, en in deſe of gene by-
ſondere gevallen, daer tegen eens aen te
gaen, moet men ſoo aenſtonts over het
verbreeken der Voorrechten niet ſchreeu-
wen, veel min, eenige bewegingen, die
dikwyls tot oproer ſtrecken, daer tegen
maeken: de gevolgen zyn te ſwaer, en de
onheilen daer uyt ontſtaende zyn by die
byſondere gevallen niet te vergelyken,
het is beſt, wat met geduld te verdragen,
en de Vorſt ondertuſſen met bidden en
ootmoedige vertoogen te ondergaen.
Maer ſoo ſy uyt ſyn ganſche gedrag een
boos voornemen toont om den gehee-
len Staet des Lants te veranderen, met
verbreeking van alle Voorrechten en
Wetten in 't gemeen, en verdrucking
van de Vryheit ſyner Onderdaenen, en
hy wil nae de ootmoedige vertoogen en
vermaeningen, die daer tegen werden ge-

1581 daen, niet hooren, maer blyft in syn quaed voornemen volharden, is het niet aen ieder der bysondere Onderdaenen, maer aen de Staeten en Overheden geoorlooft, om sig daer tegen te mogen stellen, en ook, des nood, de Vorst met de waepenen te dwingen, en binnen de wettige paelen van syn gebied te houden. In de vrye ofte bepaelde Regeeringen, gelyk die van de Nederlandse Vorsten is geweest, is 'er by de Huldiging een plegtig Verdrag tussen de Vorst en het Volk gemaekt, en wederzyts met eede bevestigt. Dat Verdrag is, buyten alle tegenspreeken, wederzyts verbindende, en tot naerkoming van dien, heeft het Volk soo wel recht tegen de Vorst, als dese tegen het Volk. Het Volk is dienvolgende alle gehoorsaemheit volgens de wetten aen de Vorst verschuldigt, en soo het weigerig is te gehoorsaemen, en sig wederspannig tegen hem aenstelt, is hy bevoegt, om het Volk, des nood, met de magt van waepenen, tot behoorlyke gehoorsaemheit en tot haer pligt te dwingen. Maer in tegendeel, als de Vorst volslaegen weigerig blyft, om volgens de wetten te regeeren, niet in dese ofte gene gevallen, maer in 't algemeen, en hy verbreekt opentlyk het verdrag, dat hy met syn Volk

Volk heeft aengegaen, ſonder nae haer 1581.
ſtemme te willen hooren, is hy weder-
ſpannig tegen ſyn Volk, en dat heeft,
uyt hoofde van het verdrag, het ſelve
recht tegen hem, dat hy tegen haer
heeft.

Maer laet ons nu eens een Vorſt be-
ſchouwen, die een onbepaelt gebied o-
ver ſyn Onderdaenen heeft, en aen geen
verdrag met ſyn Volk nog grondwet-
ten van Staet is gebonden; en vervol-
gens eens onderſoeken, of en in welke
gevallen men aen ſulk een Vorſt ook
wederſtand mag bieden. Ten dien ein-
de moet men ſig verbeelden, gelyk het
ook in der daed is, dat het Lichaem
van Staet door de Vorſt en door het
Volk word te ſaemen geſtelt en uytge-
maekt, dat de Vorſt het Hooft van dat
Lichaem is, en de Onderdaenen de ver-
dere Ledemaeten, ieder min of meer
weerdig, nae ſyn ſtaet ofte beroep. Dit
ſoo zynde, konnen ſy geen afſonderly-
ke, veel min eenige tegenſtrydige belan-
gen hebben, want ſy zyn alle Leden
van een Lichaem, de eene nogtans meer
in hoogheit verheven ofte weerdiger,
dan de andere. Het behoud van de
Vorſt is het welvaeren van het Volk,
en wederom het heyl van het Volk
is de kroon, roem en verſeekertheit

1581. van de Vorst. Hy moet syn Onderdaenen noyt als verachte slaeven, ofte als onvernuftige lastdraegende dieren, veel min als schaepen ter slagting bereid aenmerken, maer als medeleden van syn lichaem, sonder welke hy geen Hooft kan wesen, die hy niet alleen verpligt is, maer wiens belang het ook is, deselve wel te bestieren, voor te staen, en te voeden nae behooren. Aen de andere zyde, moeten de Onderdaenen sig aen den Vorst, als haer Hooft, met eerbied onderwerpen, syn bevelen met schuldige gehoorsaemheit achtervolgen, voor deszelfs behoud en welstand waeken, ende hem tegen alle geweld en overlast helpen beschermen. Het besluyt is hier uyt haest op te maeken, naementlyk, als dat Hooft t'eenemael ongesond ofte uytsinnig is geworden, als het quaedaerdig en wreet is, als het tegen syn eige Lichaem woed, syn Ledemaeten verscheurt, of aen deselve haer behoorlyk voedsel weigert te geven; met een woord, als dat Hooft, ofte de Vorst een volslaege vyand van syn eige lichaem, dat is, syn Volk, is geworden, en geen beden nog vermaeningen hem te recht konnen brengen, gelyk Nero, Caligula, en meer andere diergelyke hebben gedaen, sal men dat Hooft aldus in syn

woe-

woede laeten voortgaen, en ſal men hem 1581.
het ganſche lichaem van Staet laeten verderven en verdelgen? dit durven de grootſte voorſtanders van de Coninklyke Oppermacht niet beweeren, want het zoude niet alleen tegen recht en reden ſtrydig weſen, maer ſelfs tegen het recht der Natuer. Sulk een Vorſt en is geen wettig Vorſt meer, hy is een Geweldenaer geworden, en tegen geweld is een iegelyk, volgens het recht der Natuer, bevoegt, ſig te verweeren en te beſchermen. Niemant is by de Roomsgeſinde meer in hoogheit en onbepaelt geſag verheven, dan de Paus van Roomen, nogtans heeft men opentlyk in het Concilie van Baeſel beweert, volgens het verhael van Æneas Sylvius, die *De Geſtis Concilii Baſileenſis. lib. 1.* daer nae ſelfs Paus, onder de naem van Pius de tweede, is geweeſt. Dat de algemeene Kerk boven de Paus is, dat hy door deſelve, als hy quaelyk regeert, kan afgeſneden, en afgezet werden. Ende indien hy eenige bekende misdaed had begaen, waer uyt groote ergernis quam te vloeyen, dat hy daer over vermaent, en ſoo hy ſig niet wil beteren, beſchuldigt en afgezet kan werden.

Verders, als men de Afſweering van *Swaerigheit tegen den eed van af-* den Conink, als Vorſt en Heer der Nederlanden, ingevolge het beſluyt van de

Hh 5 Stae-

1581. Staeten, in 't werk zoude gaen stellen, vond het op veel plaetsen groote swaerigheit en tegenstand, en soo men Strada mag gelooven, vielen de menschen van haer selfs, als sy den eed zouden doen, en van den Conink waeren afvallende, maer geen wonder, want Strada spreekt soo jammerlyk van die Afzetting en afsweering, als of hy een Tragædie schreef. Hoewel het soo breed niet en is, als Strada voorgeeft, en den eed van Affsweering in 't algemeen doorging, is het echter waer, dat 'er op verscheide plaetsen, en by sommige menschen, dog uyt verscheide insigten, daer tegen swaerigheit wiert gemaekt. Sommige waeren daer toe onwillig, omdat sy den Conink in haer hart toegedaen bleven, andere, omdat sy kleinmoedig waeren, en bevreest voor de wraek en verbolgentheit van den Conink, weinige, omdat sy in haer gemoed eenige swaerigheit en bedenkingen tegen den eed hadden. De Heeren Staeten van Holland naemen een besluyt, waer by het Hof Provinciael wiert gemachtigt, om alle onwillige Beampte tot het afleggen van den eed voor haer te ontbieden, en by weigering van dien, haer te verklaeren vervallen te wesen van haer Bedieningen, en gehouden daer van ont-

swecring gemaekt. *Decade* 2. *lib*. 4.

Resol. van den 13. *Septemb.* 1581. *by Bor in 't Byv.* 2. *D. p.* 37.

ontslaegen te wesen: ende in opsigt van 1581.
de Ambachts-Heeren, die mede weigerig wierden bevonden, haer te verbieden de aenstelling van Schout en Schepenen en andere Bediende in haer Heerlykheden, mitsgaeders, dat sy sig nae de plaets van haer wooning niet weder mogten begeven, sonder oorlof van de Staeten. De Raetsheer van der Nieuwburg onder anderen, gesonden zynde naer Enkhuysen, om den nieuwen eed aldaer te doen afleggen, maekten de Schepenen van die Stad swaerigheit daer in, seggende, dat sy bedenking hadden, of sy sulks in goeden gemoede konden doen, en sig van den eed, aen den Conink gedaen, ontslaegen mogten houden. Waer op de Staeten tot antwoort gaeven. *Vermits de Conink van Spanjen over dese Landen had getyranniseert, en syn eed verbroken, waer mede hy aen deselve was verbonden, men ook aen dien Conink geenen dienst nog gehoorsaemheit meer schuldig was te bewysen, maer dat sy sig, nae rechten, daer van ontslaegen mogten houden.* Vervolgens wiert de Raetsheer van der Nieuwburg versogt, om een Deductie van Rechten, daer toe dienende, te willen opstellen, dewelke oversien zoude werden door Mrs: Pie-

Resol. van Holland 22. January 1582. by Bor. 2. D. in't Byv. p. 38.

ter

1581. ter van der Meer, en Johan van Olden-Barneveld, en vervolgens naer Enkhuysen overgesonden, om sig daer mede voldaen te houden. Maer het gene men niet en zouw verwagten, een Luthers Predikant tot Woerden maekte daer tegen veel moeyelykheit, hy voer in syn predicatie seer hevig tegen de Staeten uyt, seggende onder anderen, dat het haer niet geoorlooft was, om den Conink van Spanjen, haer natuerlyke Erf-Heer, om desselfs ontrouw en tyranny, aftesetten, en dat den eed, die op sulken affetten gegrond was, in goeden gemoede niet gedaen kon werden. De Staeten van Holland daer van verwittigt zynde, versogten de Overheit van Woerden, om sig daer op te laeten onderrichten, en aen haer over te schryven, wat van de saek was. De man bekende, dat hy aldus had gepredikt, beweerende, dat hy sulks op goede gronden had gedaen, en dat het hem amptswegen toequam, om sulken onrecht te bestraffen. De Staeten sogten hem met sagtheit te onderrichten, en op de rechte weg te brengen, en deden hem seggen, dat het hem niet geoorloft was, om sig met saeken van Staet en Regeering te bemoeyen, daer hy geen verstand nog kennis van had: dat hy, een vreem-

vreemdeling zynde, de Voorrechten van 1581.
het Land, en de magt van de Staeten niet en kende. Dat de Conink van Spanjen in dese Landen geen hooger tytel had, dan van Hertog, Graef ofte Heer, en de Landen moest regeeren op seekere Voorwaerden, ingevolge de Voorechten, en dat hy sulks niet doende, verviel van het recht, dat hy daer aen hadde. Maer het mogt niet helpen, hy was te onverstandig om die redenen te vatten, ofte koppig om te wyken, derhalven wiert hem bevolen, uyt den Lande te vertrecken. Om de swakke gemoederen te versterken, en de onwetende beter te onderrichten, wiert goedgevonden, eenige boeken te doen schryven, en door den druk gemeen te maeken, om te beweeren, dat men een Vorst, die een Tyran geworden is, mag versaeken en affetten, en dat het besluyt van de Staeten Generael op goede en gewigtige gronden en redenen was steunende.

De Overheit van Middelburg weigert het Placcaet van afzetting te publiceren.

In Zeeland weigerde de Overheit van Middelburg opentlyk om het Placcaet van Affetting te laeten afkondigen, en den eed van Affweering ingevolge van dien te doen; gevende voor reden, dat haer Stad eerst herstelt moest werden in de Voorrechten en Gerechtigheden, die deselve, ten tyde van het overgaen,

wae-

1581. waeren benomen. Misschien, dat 'er de belangen van de Coophandel op Spanjen, en andere plaetsen onder het gebied van den Conink, ook onder schuylden. Sommige van de andere Steden, siende de weigering van die van Middelburg, naemen ook uytstel: dit baerde groote bedenking, en derhalven wiert de Prins door de Staeten versogt, om tussen beiden te komen, en het misverstand van die van Middelburg door syn gesag weg te nemen. Des niet tegenstaende bleven sy in haer weigering volharden, en sonden de redenen van haer beswaering tegen de afkondiging van het Placcaet aen de Prins. Het zy dat hy met de saek verlegen was, of dat hem andere gewigtige besigheden hebben opgehouden, men vind geen vervolg daer van, en het Placcaet is noyt tot Middelburg afgekondigt.

De Land-Raed doed het in Vriesland afkondigen.

De Land-Raed, sig als doen tot Leeuwaerden ophoudende, deed de waepenen des Coninks alomme in Vriesland afwerpen, zyn zegels plat kloppen, en den eed van afsweering door alle Overheden en Wethouders doen. Het gebeurde, als men de Raeden van den Hove van Vriesland den eed wilde laeten doen, dat een van deselve, genaemt Focko Ralda, een verstandig man, en die andersints de saek van de Staeten wel toe-

toegedaen was, een beroerte kreeg, terwyle hem den eed wiert voorgeleſen, en op ſtaende voet daer aen, in tegenwoordigheit van den Land-Raed, ſtierf. Hoewel dit gebeurt kan weſen, ſoo wel uyt geſtalte van het lichaem, als uyt ontſteltenis van het gemoed, om dat het echter geſchiede op het voorleſen van den eed, heeft het groot gerucht gemaekt, en Strada aenleiding gegeven om te ſchryven, als of de menſchen in ſlaeuwte vielen, wanneer ſy den eed deden. 1581.

Voorts ſonden de Heeren Staeten van Holland en Weſt-Vriesland haer Gedeputeerde op den Ryksdag tot Augsburg, om de affweering van den Conink van Spanjen, met den aenkleven van dien, te rechtveerdigen, en het gedrag van de Staeten dienaengaende tegen alle quaede beveſtigingen te verdedigen. *Deductie over de Acte van Seclusie, p. 78. en 308.*

De Aerts-Hertog Mathias ſiende, dat de Staeten Generael beſloten hadden om den Conink van Spanjen te verlaeten, en hem af te ſweeren, ook dat het Verdrag, met den Hertog van Alençon geſloten, eerſtdaegs ter uytvoering ſtond te werden gebragt, ſoo dat ſyn verblyf in deſe Landen niet alleen onnut, maer ſelfs laſtig was geworden, en dat hy ſonder kleinachting niet langer kon blyven, beſloot te vertrecken. Hy deed derhalven afſtand De Aerts-Hertog vertrekt uyt het Land.

van

1581. van het Gouvernement Generael der Nederlanden, en ſtelde het wederom in handen van de Staeten Generael, die het dankelyk aennaemen, betuygende daer benevens een welgevallen in ſyn goede dienſten te hebben gehad, en hem tot dankbaerheit daer voor vereerende een ſomme van vyftig duyſend guldens jaerlyks, waer op hy nae Duytsland vertrok. Maer door het verloop van ſaeken in de Nederlanden is hy in 't vervolg daer van niet betaelt geworden. En vermits de afſtand van de Aerts-Hertog wiert de Prins van Oranje ook ontſlaegen van ſyn Staet, als deſſelfs Luytenant Generael: niet te min wiert hy verſogt, om den laſt van de Regeering met den Land-Raed nog op ſig te willen nemen, tot de aenſtaende overkomſt van den Hertog van Alençon.

De Prins van Parma had de ſtad Cameryk ondertuſſen ingeſloten, van voornemen zynde, om deſelve uyt te hongeren, dog de Hertog van Alençon wilde toonen, dat hy in ſtaet was om de Nederlanden te beſchermen, hy verſaemelde een leger in Vrankryk, ontzette en ſpyſigde die Stad, waer nae hy wederom met ſyn volk te rug trok. Maer hier door kreeg de Prins van Parma wederom gelegentheit om Doornik te gaen

be-

belegeren, nemende ſyn tyd waer, dat 1581.
de Prins d'Epinoy met een deel volk van de bezetting daer uyt getogen was. De Princes, ſyn Huysvrouw, die een Suſter was van den Heer de Montigny, weerde ſig in afweſen van haer man ſeer dapper, verdedigde de Stad, en ſtelde ſig als een heldin aen het gevaer bloot, de burgers aldus door haer voorbeeld moed gevende. Maer de Prins van Parma taſte de Stad ſoo geweldig aen, dat ſy genoodſaekt wiert, om deſelve by een eerlyk verdrag over te geven.

De geheime verſtandhouding van de Prins aen 't Hof van de Conink wort ontdekt.

De Prins van Oranje wiſt altyd achter de geheimen des Coninks, die ſyn perſoon en de Nederlanden raekten, te komen, en ſelfs had hy kennis van de cyffers, die de Spanjaerden gebruykten, waer door hy dikwyls gelegentheit had om de afgeworpe brieven te ontcyfferen, en de geheimen, tot groote verwondering van den Conink, aen den dag te brengen: eindeling wiert ſyn geheime kondſchap ongeluckig ontdekt. Hy had, door een belooning van drie hondert croonen jaerlyks, omgekogt de voornaemſte Clerk van de Secretaris des Coninks, die met de ſaeken der Nederlanden in Spanjen was belaſt, deſe ſchreef hem over alle de beſluyten en maetregels, die ten Hove, ſoo tegen de Nederlanden als tegen

1581. hem wierden genomen; en fond hem t'elkens de cyffers. De saek ontdekt zynde, wiert de Clerk als een verraeder door vier paerden van een gescheurt.

Aenspraek van de Prins aen de Staeten Generael.

Dewyle de saeken van het gemeene Land hoe langer hoe meer verachterden, soo dat het verderf oogenschynelyk aenstaende was, deed de Prins nog een krachtige aenspraek aen de Vergaedering van de Staeten Generael tot Antwerpen. *Ik waerschouw uw voor myn afscheid,* seide hy, *dat wy zullen vernielt worden, soo God ons syn genaede niet en verleent van daer in te voorsien, terwyle het nog tyd is. Vraegt gy, wie men daer over sal beschuldigen? Soo antwoorde ik, Uw, Myn Heeren, en alle de gene, die myn raed veracht hebben. Een iegelyk is meer genegen tot syn eigenbaet, dan tot het Gemeen en tot 's Lants welvaeren: iedere Provincie, jae bynae iedere Stad, heeft syn eige Raed, syn bysonder krygsvolk en geld, soo dat het gene veel was voor alle, klein is voor ieder alleen. Het is waer, dat men een Land-Raed heeft gestelt, maer die heeft geen gesag; want nimmermeer sal 'er magt ofte gesag wesen by den genen, die niet eenen armen stuyver gelds kan uytgeven, gelyk ik en de Land-Raed niet en hebben. En wat het Volk aengaet,*

het

het en denkt niet eens, dat hem den oor- 1581.
log raekt, even of men niet en ſtreed voor haer Vryheit, lyf en Godsdienſt. Ik bidde uw, dat gy dog op alle die misbruyken wilt letten, en ſulks den Volke te verſtaen geven, opdat ſy my hier naemaels niet en verwyten, dat ik myn pligt niet en hadde gedaen, en my de ſchuld van het verderf van den Lande niet opleggen. Het gene de Prins hier van de Land-Raed meld, dat deſelve niet eenen armen ſtuyver gelds en had om uyt te geven, quam daer van daen, omdat die Raed geen eige middelen had, gelyk de Raed van Staete tegenwoordig uyt de inkomſten van de Generaliteit heeft, maer de Provinciën moeſten de penningen, volgens haer aendeel, aen de Land-Raed ten dienſt van 't Gemeen opbrengen, 't welk ſy niet en deden, en bygevolge kon die Raed geen ſtuyver gelds hebben, om ten dienſt van den Lande uyt te geven. De Afgeſonde van de Provinciën ter Vergaedering van de Staeten Generael naemen aen, om dit alles aen de Heeren haer Committenten bekent te maeken. Ondertuſſen wiert 'er een Beſending aen den Hertog van Alençon gedaen, die ſig als doen in Engeland bevond, om hem den nood van deſe Landen te kennen te geven, met verſoek,

1581. van syn overkomst te willen verhaesten.

Nationale Synode tot Middelburg beroepen. De Kerkelyke hadden in dit jaer wederom op haer eige gesag een Nationale Synode binnen de stad Middelburg in Zeeland beschreven, en dat gedaen hebbende, quaemen sy aen de Vergaedering van de Staeten Generael, als doen tot Amsterdam byeengekomen, daer van kennis geven, versoekende, dat hooggemelte Staeten eenige uyt den haeren wilden machtigen, en daer by senden, om alle de handelingen van de Synode met haer gesag te richten en te bestieren. Men gaf haer tot antwoord, dat de Staeten het goed en Christelyk voornemen van deselve sig wel lieten gevallen, en versogten, de Synode te willen houden, en daer mede voort te gaen, sonder eenige Afgesonde van de Generaliteits wegen daer op te verwagten, overmits de Heeren Staeten geen andere gedagten van haer hadden, dan dat sy alle hunne handelingen, soo in de aenstaende Synode als andersints, tot Gods eer en stigting der Kerken zouden richten. Met dit heusch bescheid liet men haer gaen. Maer over de besluyten en verdere handelingen van die Synode vielen veel bedenkingen, en volgens het verhael *In syn Apologie* van Hugo de Groot, zoude de Prins

van

van Oranje daer ook geen behaegen in 1581.
hebben gehad. Want bemerkende de Cap. 3.
groote precysheit in die Synode ge- Bedenking van
bruykt, en het misnoegen daer over ge- de Prins
resen, verklaerde hy aen de Heeren over de handelingen van
Staeten van Holland, *ten waeren met be-* die Synode.
hoorlyke ordre daer in wierde voorsien,
het geschaepen zoude wesen, dat de Gereformeerde Godsdienst, en het Land daer en boven, in geheel verderf zouden komen. Ende dat die woorden van de Prins naemaels gestelt wierden in de eerste Commissie, by de Staeten van Holland en West-Vriesland gegeven, om een Kerkelyke Ordonnantie te beraemen, alwaer gesegt wiert. *Dat deselve Ordonnantie zoude dienen tot behoud van de Christelyke Vryheit, en omme te verhoeden, dat met eenige Decreten en Constitutiën geen oorsaek van calumniën en oneenigheden, soo in de Godsdienst, als anders, wierden gegeven.* De Heeren van Leiden, meenende ook, dat de Synode te nae was gekomen aen het recht en gesag der Overheit, en aen de Vryheit van de Godsdienst, of gelyk als sommige oordeelden, dat de Kerke- Vertoog
lyke hun gebied in die Synode nog ver- van die van Lei-
der tot naedeel van het burgerlyk gesag den daer
hadden uytgebreid, dan sy oyt te voren tegen.
hadden gedaen, gaeven een vinnig ver- *Te vinden by Bor.* 2.

1581. toog daer tegen in de Vergaedering van Holland over, beweerende, dat de Synode niet wettig was beroepen, omdat de Staeten van elke Provincie daer over niet en hadden beraedslaegt, nog in de Vergaedering tot Amsterdam niet bevoegt waeren geweest om sulks, sonder uytdruckelyke last van haer Meesters, te mogen doen. Seggende onder anderen. *Van de Overheit, die uw tot een Synode gemachtigt zoude hebben, en is ons tot nog toe geen goed bescheid gedaen. Wy hebben wel behoord, dat het voor een Nationael Synode uytgaet, gelyk gy het daer voor houd, maar veele, en onder die, wy, niet alsoo met uw Lieden. Wy en verstaen niet, hoe dat sulke Beschryving met wettige toestemming deser Provincie zonden wesen geschiet, daer in wy, als een Mede-Lid der Staeten, tot nog toe onse bewilliging niet gegeven en hebben. Wy verstaen uw practyken wel, die sommige niet heimelyk konnen houden; alsoo meent men, sal men sig allengskens in 't bezit stellen, waer tegen wy liever in tyts voorsien willen, om die possessie te weeren, als dat wy onse kinderen soo veel moeite, als wy tegen het versleete Pausdom gehad hebben, zonden naelaeten.* In opsigt van de naeuwe bepaeling der leerstucken des

stuk, in 't Bywoegsel p. 116.

Ge-

Geloofs, feiden sy. *Ons heeft een krank-* 1581.
heit bevangen, een heilige krankheit der opinien, waer mede wy malkanderen verteerende, ten laesten selfs verteert zullen worden, by aldien wy niet in tyts raed gebruyken. Door de sterkte van dese krankheit der opinien zyn soo veel duysende en duysendmael duysende dood gebleven, derhalven hebben wy liever God, onsen behoeder, de eere te geven, die hem toekomt, en ons in onse swakhiet voor syn hooge Majesteit te verootmoedigen, dan dat wy ons in vreemde opinien sterk houdende, andere zouden bedroeven, in 't gunt, waer in wy gaern bekennen, dat wy dwaelen konnen. En wy danken God deser kennis, zyn daerom ook wel rypelyk geresolveert, om geen Religionsdwank, in 't klein ofte in 't groot, te verstaen, nog om eenige Statuten of Decreten daer toe aen te nemen. Ende in opsigt van de Vryheit der Godsdienst. *Ten laesten heeft de goedertierne God in dese Provincie Vryheit gegeven, en ons gesterkt, dat wy tot nog toe het Land tegen den vyand behouden hebben. Die ons hier toe geholpen hebben, die haer lyf en leven by ons gewaegt hebben, die op onse poorten, vesten, en waer 't van doen was, als muylen gearbeid, en met leeu-*

1581. *wen harten gestaen hebben, die en syn niet allemael luyden van eender gesintheit geweest, maer veel eer waeren daer onder, die nu sommige (die het minst by ons opgeset hebben) geern zouden, soo-als het schynt, benaeuwt sien. Wy vinden ook geen magt, waer uyt wy straffelyk tegen die procederen zouden, die sig in haer burgerlyke handel en wandel niet anders als eerbaerlyk met ons gedraegen. Wy konnen ook niet anders verstaen, als dat het tot behoud der Policie beter is, dat een iegelyk syn opinie in 't bysonder behoudende, wy alle te gelyk vereenigt blyven, om de gemeene saek te bevorderen, daer toe dan een iegelyk, het zy met opbrengen van geld ofte anders, soo veel te gewilliger bevonden sal werden, als hy siet, dat het om vryheit der conscientie te doen is, en dat hem de beul van de nek sal geweert werden. Dan dat wy door gedwonge eenheit, met veel nieuwe Decreten en scherpe Placcaeten, door schelden en ketteren, onse naebueren en verwanten, jae mogelyk de vrouwen in onse armen, de kinderen van onsen bloede, wy swygen, de luyden van onse burgery, tot haet verwecken, en van ons afkeerig maeken zouden. In tegendeel, daer het om Kettery uyt te roeyen te doen*

is,

is, en is geen beter middel, dan koel- 1581.
heit, want wy hebben dikmaels gesien, wiens boeken weinig geacht waeren, deselve als dan in-aansien quaemen, en gesogt wierden, als de autheuren vervolging leden, en verkettert wierden.

De Prins van Oranje vernomen hebbende, dat de Hertog van Alençon gereed stond, om nae de Nederlanden te komen, en dat hy syn reis uyt Engeland nae Walcheren zoude richten, maekte sig gereed, om hem wel te ontfangen, en vertrok ten dien einde van Antwerpen nae Middelburg, verzelt van een groot getal Nederlandse Heeren en Edellieden. Als de Hertog met syn schip voor Vlissinge ten anker was gekomen, voer de Prins van Oranje, te saemen met de Prins van Epinoy en veel andere Heeren, onder het losbranden van het geschut, soo op de wallen van de Stad, als uyt de schepen, aen syn boord, om hem te verwellekomen; en als hy tot by den Hertog was genaedert, viel hy hem met groote onderdaenigheit te voet, seggende. Dat hy verheugt was dien geluckigen dag te hebben gesien, waer in hy syn Hoogheit mogt ontfangen en begroeten, om hem syn leven, goederen en dienst aen te bieden, verhoopende, dat hy door syn tegenwoordigheit, dapperheit, en bystand, de

De Hertog van Alençon komt tot Vlissinge, en word door de Prins aldaer ontfangen.

Thuanus lib. 75. Hist.

1581. Nederlanders, die nu soo lange jaeren met haer tegenspoed en ellenden geworstelt hadden, zoude verlossen, en die, soo eertyts machtige en bloeyende Landen, in haer vorige welvaert herstellen.

Op de overkomste van de Hertog schreef de Land-Raed een brief aen alle de Provinciën, bysonder ook aen Holland, te kennen gevende, dat het noodwendig wiert vereischt, een aensienlyk en heerlyk Gesantschap aen hem te senden, om hem te begroeten, en binnen den Lande te verwellekomen, voorslaende, dat de Prins van Oranje als het Hooft van deselve, daer toe gebruykt mogt werden, soo om de eer van den Lande te bewaeren, als om syn Hoogheit alle eerbied te bewysen, en dat by de Prins uyt elke Provincie gevoegt mogten werden eenige van den Adel, en van de voornaemste Regeerders, als de Burgemeesters van de eerste Steden. Maer de Staeten van Holland stelden geen vertrouwen in den Hertog, selfs was de reis van de Prins nae Zeeland, om hem te ontfangen, tegen haer sin, en alle de Leden van de Vergaedering verklaerden eenpaeriglyk het groot naedenken, dat sy daer van hadden, seggende, dat sy het vertrek van de Prins, om den Hertog te gaen ontfangen, waeren houdende, als een

een saek van verre insien, swaerigheit en 1581.
gevaer, en daer aen den Lande van Holland sonderling was gelegen. Dat de vorige gevallen in Vrankryk, bysonder het gene tegen den Admirael de Coligny was begaen, aen de Staeten groot naedenken gaeven. Derhalven besloten sy aen de Prins voor te draegen. Hoewel men een goed vertrouwen op den Hertog van Alençon had, dat hy nogtans door de laegen van den vyand misleid kon werden, en dat men daer onder wel iets kon verbergen en uytvoeren, 't gene tot naedeel van de persoon van de Prins, en verderf der Landen van Holland en Zeeland mogt strecken; en daer benevens ernstelyk te versoeken, dat hy van syn reis wilde afsien, sig daer van verschoonende soo goed hy kon, en in tegendeel, dat hy wederom naer Holland wilde komen, aenbiedende, met hem te willen voltrecken, het gene nopende de Opdragt van de Hooge Overheit met hem reets was begonnen. Ende om de Prins des te beter daer toe te overreeden, sonden sy ten dien einde aen hem twee Heeren uyt de Vergaedering. Maer dit versoek van de Staeten van Holland was te vergeefs, het zy de Prins geen swaerigheit in de reis vond, en sig verpligt achte, om den Hertog

Resol. van de Staeten van Holland van den 12. Sept. 1581.

1581 tog te gaen ontfangen, en te begroeten, waer van hy sig niet gevoeglyk kon ontslaen, of wel, dat het versoek te laet, en nae syn vertrek wiert gedaen.

De Hertog van Alençon quam tot Vlissinge aen land, verselt van een groote stoet Hovelingen, en van veel Engelsse Heeren, wie de Coningin belast had, hem tot in Zeeland te geleiden; hy wiert met groote teekenen van eer en vreugde ontfangen, en soo tot Vlissinge, als tot Middelburg prachtig ingehaelt, door de Staeten van Zeeland verwellekomt, en ter maeltyd onthaelt. Vervolgens voer hy met vier en vyftig jagten en schepen, met haer Prinsse Vlaggen verciert, onder het bevel van Willem van Blois, geseid Treslong, Luytenant Admirael van Zeeland, naer Antwerpen, verselt werdende door de Prins van Oranje en andere groote Heeren meer. Tot Antwerpen wiert hy insgelyks met veel eer en vreugde ontfangen, en wegens de Staeten van Braband verwellekomt. Een iegelyk sag hem aen, als de Beschermer der Nederlanden tegen de verdrucking van de Conink van Spanjen, en beloofde sig veel goeds van syn Regeering: ook seiden de Afgesonde van de Staeten van Braband in haer aenspraek. Dat sy in hem, naest God,

De Hertog van Alençon vertrekt uyt Zeeland naer Antwerpen.

gan-

ganſchelyk geſtelt hadden alle de hoop 1581.
van haer verloſſing, en de wederkryging
van haer ruſt en Vryheit. Maer by de
uytkomſt bleek het wel haeſt, dat ſy ſig
in haer verwagting hadden bedrogen,
en dat de verandering van Heer niet altyd is de herſtelling van de Regeering,
ruſt en Vryheit. Vervolgens wiert hy met veel pragt tot Hertog van Braband gehuldigt, en deed een heerlyke intrede binnen Antwerpen. Maer hy ſchepte niet veel behaegen in de Huldiging, als hy uyt den inhoud van de Blyde Inkomſt, die hy moeſt beſweeren, vernam, dat hy gehouden was te regeeren, niet nae ſyn eige welgevallen, maer volgens de Wetten en Voorrechten van het Land.

Hy word aldaer gehuldigt.

Mezeray en Henry 3.

De onderhandeling was te voren met de Hertog van Alençon aengevangen op een beſluyt van de Staeten Generael, en het verdrag was op derſelver naem met hem geſloten. Volgens het eerſte artykel van het ſelve wiert de Hertog beroepen en verkoren tot Vorſt en Heer van de Nederlanden, onder ſulke eernaemen van Hertog, Graef, Markgraef en anderſints, als de voorgaende Heeren deſer Landen hadden bezeten. In de volmagt, by de Staeten Generael aen derſelver Afgeſonde gegeven, wort geſegt,

Aenmerking op de onderhandeling met den Hertog.

dat

1581. dat de Provinciën van Braband, Vlaenderen, Holland, Zeeland, Mechelen, Vriesland en Omlanden bewilligt hadden, om te senden aen den Hertog van Alençon, en met den selven te handelen en te verdraegen, en hoewel eenige Provinciën, als Gelderland, Doornik, Utrecht en Overyssel als nog geen besluyt daer op hadden genomen, dat des niet tegenstaende alle de Provinciën hadden bewilligt, om een einde daer van te maeken. Hier uyt blykt het, dat de onderhandeling ook uyt naem en van wegen de Provinciën van Holland, Zeeland en Utrecht was gehouden, en het Verdrag gesloten: ingevolge dan van het selve moest de Hertog van Alençon Graef van Holland en Zeeland, en Heer van Utrecht wesen, en derhalven zouw de Prins van Oranje niet anders dan de Stadhouder van de Hertog over die drie Provinciën zyn geweest. Dog hy had geen de minste gedagten daer toe, syn groot voornemen was, om den Hertog, door de Opdracht en overgifte van het Hertogdom van Braband, Graefschap van Vlaenderen, en de andere Nederlandse Provinciën, tot bescherming van de Nederlanden in te wickelen, maer Holland, Zeeland en Utrecht voor sig te behouden. Dewyle hy nu de hande-

deling met den Hertog begunstigde, en 1581.
de meining van die van Braband, Vlaenderen en de overige Provinciën was, dat het Verdrag door alle de Provinciën gesaementlyk moest werden gesloten, en dienvolgende, dat de Hertog door alle deselve te gelyk tot Vorst en Opper-Heer aengenomen moest werden, soo kon de Prins daer niet van eissen, maer wiert genootsaekt het Verdrag, soo wel op de naem van Holland, Zeeland en Utrecht, als van de andere Provinciën te laeten sluyten. Om niet te min syn oogmerk te bereiken, bragt hy te weeg, dat by de Staeten van Holland en Zeeland een geheim besluyt wiert genomen, van in de handeling met den Hertog van Alençon niet te bewilligen, nog hem tot Overheer te zullen ontfangen, maer in tegendeel de Hooge Overheit de Prins selfs aen te bieden. Hier door kreeg hy gelegentheit om affonderlyk met den Hertog te handelen, en hem door den Heer van St. Aldegonde te doen verstaen, dat die van Holland, Zeeland en Utrecht wel opentlyk, nevens de andere Provinciën, in de onderhandeling met hem hadden bewilligt, om de voorschreve andere Provincien dat door van hem niet af te trecken, maer dat sy in de grond niet genegen waeren, om hem

tot

1581. tot Graef ofte Heer te ontfangen. Het is waerschynelyk, dat de Prins door syn vertrouweling, den Heer van St. Aldegonde, die het Hooft van de Besending was, daer over heimelyk met den Hertog van Alençon heeft laeten handelen, immers hebben het de Heeren Staeten van Holland ook alsoo begrepen, wanneer haer Ed. Gr. Mog. naemaels hebben gesegt. *Het gene de Heer van St. Aldegonde, uyt last van syn Pr. Excell. van wegen die van Holland en Zeeland, by den Hertog van Alençon heeft te wege gebragt, met groot geheim zy behandelt, is haer Ed. Gr. Mog. wel bewust. Ook wiert die handeling soo geheim gedreven, dat 'er weinig persoonen in de Vergaedering van de Staeten van Holland en Zeeland waeren, die van het geheim wisten.* Dit is immers seeker, dat de Prins by die onderhandeling de Landen van Holland, Zeeland en Utrecht in 't geheim voor sig heeft bedongen, en dat de Hertog, vermits het Verdrag, gelyk wy gesegt hebben, ook op de naem van die drie Provinciën met hem was gesloten, belooft heeft, aen de Prins daer van een tegenverklaering, ofte Renversael, soo als men het noemt, te geven. Maer de Hertog sogt de Prins van den beginne aen te leur te stellen,

Deductie op de Acte van Seclusie 1. D. cap. 6. Hooft Ned. Hist. 19. B.

het

het zeurde hem, ſegt Hooft, Holland, 1581.
Zeeland en Utrecht aen de Prins te laeten; hy ſogt geduerig uytſtel, ſoo dat de Prins het vereyſchte Renverſael van hem niet machtig kon werden, als eenigen tyd nae dat de hulding albereits was geſchiet. Strada verhaelt, dat de Prins *Decade 2. lib. 4.* deſe Brieven van Renverſael den Hertog, gelyk als met liſt, afhandig maekte; want als hy gequeſt was, dat hy uyt ſynen naem, en te gelyk uyt naem van de Princes, ſyn Huysvrouw, aen den Hertog, door de Heer van St. Aldegonde, liet verſoeken, dat hy hem de Brieven van Renverſael dog wilde overgeven, opdat ſyn Kinderen, nae ſyn dood, iets door ſyn gunſt mogten hebben, om daer van te konnen leven, en dat de Hertog meenende, dat de Prins zoude ſterven, hem die vertrooſting op ſyn uyterſte wel had willen geven. Wat hier van zy, zullen wy in 't midden laeten.

Als de Hertog wiert gehuldigt, moeſt *Hooft 19. B. Grotius lib. 4. Annal. Reid 2. B.* de geheime onderhandeling van de Prins aen den dag komen, want de Afgeſonde van Holland, Zeeland en Utrecht weigerden den eed aen den Hertog te doen, ſeggende, daer toe van haer Meeſters niet gelaſt te weſen, waer uyt men eindeling de bedekte handeling van de Prins verſtond. Dit baerde een groot

1582. mistrouwen en naedenken tegen hem, te meer, omdat hy de handeling met den Hertog, tegen de sin van de meeste Provinciën, soo sterk had gedreven, waer door men hem naegaf, dat hy het aldus tot syn eigen belang had gericht, en de Nederlanden met den Hertog te saemen had verdeeld, de sterkste Provinciën voor sig behoudende. Eindeling wiert de Hertog bewogen, om het vereischte Renversael aen de Prins behoorlyk over te geven, op versoek, soo hy seide, van de Afgesonde van Holland, Zeeland en Utrecht op de Vergaedering van de Staeten Generael tot Antwerpen. Hy verklaerde daer by, *dat hy, niet tegenstaende het Verdrag tot Bourdeaux gesloten, en ten wederzyden bevestigt, daerom niet verstond of wilde, dat uyt krachte en ten aensien van den Eed, Zegel en Tytel, ofte saeken hangende aen het voorschreve Verdrag, sy verder gehouden of Verbonden waeren, als gesegt was, te weten, om met de andere Provinciën te onderhouden een goede en oprechte overeenkomst, eenigheit en verdrag, om sig met deselve te voegen in 't gunt belangde het beleid van den tegenwoordigen oorlog, en op te brengen pro rato haer aendeel, mitsgaeders sig met deselve te gedraegen op den voet en loop van de Munt,*

By syn Brieven van den 22. February.

Munt, als ook in alles wat betreffen zoude de wederzydse handhaeving van de voorrechten: invoegen sy niet verbonden zouden wesen tot andere last en jurisdictie, selfs niet, in 't gene zoude mogen aengaen de bediening der Policie van Steden en Dorpen, maer blyven in deselve staet, als sy geweest waeren by de Pacificatie van Gent, volgens de belofte, die hy den Prince van Oranje gedaen hadde. Willende en verstaende, dat sy in hun geheel zouden blyven, sonder dat hy, onder schyn van den eed, sig iets verders wilde ofte vermogt te vermeten. Dit Renversael aldus bekomen hebbende, gaf de Prins door een brief daer van kennis aen de Staeten van Holland en Zeeland, seggende, dat niet tegenstaende den nieuwe eed tot Antwerpen gedaen, de Hertog verstond, dat Holland, Zeeland en Utrecht onder syn gebied zouden blyven, met de Domeinen daer toe behoorende, ingevolge de Pacificatie van Gent. 1582.

Hoewel het scheen, dat de Prins van Oranje den Ban des Coninks niet veel en achte, gevoelde hy nogtans wel haest de droevige uytwerking daer van. Want op een Sondagmorgen in de Kerk ter Predicatie geweest zynde, en wedergekeert in 't huys, daer hy syn verblyf had ge-

De Prins word gevaerlyk gequetst.

Den 18. Maert.

1582. genomen, ſtaende binnen het afgeworpe Caſteel, wiert hy des naemiddags, als hy uyt ſyn eetſael naer een voorkaemer wilde gaen, en verſelt werdende van veel Heeren en Edele, door een onbekend Jongman met een piſtool door het hooft geſchoten: het was met een lood gelaeden, dat onder ſyn rechter oor inging, en wederom aen ſyn ſlinker kaek uytquam, de kogel door het verhemeltſel van ſyn mond doorgaende: eenige Edellieden, daer tegenwoordig zynde, hadden de onvoorſigtigheit van den moordenaer met haer degens eenige ſteeken door het lyf te geven, en ſyn Hellebardiers ſloegen hem voorts dood. De Prins, gelyk hy daer nae vertelde, wiſt niet, wat 'er gebeurde, want hy gevoelde in 't eerſt niet, dat hy geſchoten was, maer meende, dat 'er een ſtuk van het gebouw inſtorte, ſyn geſigt verduyſterde, daer by had de moordenaer het piſtool ſoo digt aen ſyn hooft gehouden, dat ſyn hayr door de vlam verzengt was geworden; ſoo dat hy begon te begrypen, dat hy door een ſchoot gewond was. Hoorende ondertuſſen aen 't gerugt, dat men beſig was met den moordenaer te dooden, riep hy, dood hem niet, ik vergeve hem myn dood, en ſig naer eenige Franſſe Heeren wendende,

ſei-

seide hy. *Och wat verliest syn Hoog-* 1582.
heit een getrouwen dienaer aen my! Vervolgens wiert hy onder de armen gehouden, want hy was nog staende gebleven, en in syn kaemer gebragt.

Verbaestheit taer over binnen Antwerpen.

Het gerucht van dit voorval verspreide sig aenstonts de gantsche Stad door, en maekte de uyterste verbaestheit: de Stads poorten wierden geslóten, de burgery quam in 't geweer, en de ketenen wierden langs de straeten gespannen. Omdat men in den beginne niet en wist, door wie de daed was begaen, wiert de Hertog van Alençon en de Fransse daer van verdagt gehouden, men seide, dat sy een andere Parysse moort in de sin hadden, en gelyk sy die met het quetsen van den Admirael de Coligny hadden begonnen, sy het nu met het dooden van de Prins van Oranje ook deden: het Volk riep langs de straeten, dat men die moordenaers van de Parysse Bruyloft moest dood slaen, want dat sy daer gekomen waeren, om van gelyken te doen. Dit voorval geschiede op de geboortedag van den Hertog van Alençon, die een groote toestel had doen maeken, om deselve met allerley spelen en vermaekelykheden te vieren. De tyding gekomen zynde in de Abdy van St. Michiels, daer hy syn

Thuanus lib. 75. Historiar. Mezeray. en Henry 3. Memoires de Sully. Tome 1. ch. 17.

1582. Hof was houdende, baerde het een groote verslaegentheit, niet soo seer uyt een bekommering ofte genegentheit voor de Prins, tegen wiens groot gesag de Hertog een naeryver had opgevat, als wel, omdat hy hoorde, dat men hem en syn volk daer van verdagt hielt, sulks hy met syn Hofgesin in groot gevaer was: want de ontsteltenis der gemoederen was soo groot, dat hy, door het minste onverstand en voorbaerigheit van de verbaesde Gemeinte, gevaerlyke aenstoot kon lyden. In de gedenkschriften van de Hertog van Sully wort verhaelt, dat de beweging van de Gemeinte soo verre gink, en de Hertog soo verbaest was geworden, dat hy sig in de Abdye van St. Michiels niet veilig oordeelde, maer op de raed van de syne, sig in het huys van de Prins van Oranje ging bergen. Als de daeder bekent was geworden, en men wist, dat de Fransse geen deel daer aen hadden, quam de Gemeinte tot bedaeren, en de Overheit van Antwerpen ging sig by den Hertog verschoonen, van het gene in die ontsteltenis door het Gemeen tegen hem en de Fransse gedaen ofte gesegt mogt zyn: niet te min meint men, dat dit voorval den Hertog, onder anderen, ook aengeprickelt heeft, om syn vyantlyke aenslag daer

daer nae tegen Antwerpen te onderne- 1582.
men.

Ondertussen had Graef Maurits van Nassau, hoewel hy nog geen vyftien jaeren oud was, terwyle een iegelyk by de Prins, syn Vaeder, was, het doode lichaem van den moordenaer gaede geslaegen, en het laeten betasten en ondersoeken, men haelde eenige boekjes en papieren uyt de sak, die de Heer van St. Aldegonde, daer by komende, doorsag, waer uyt men bevond, dat de daeder een Spanjaert was, waer over men seer verblyd was, omdat alle achterdogt op de Fransse daer mede wiert weg genomen. De wonde van de Prins ondersogt werdende, schepte men eenige hoop tot syn genesing, maer men was verwondert, hoe dat de schoot niet gantsch doodelyk was, dewyle de kogel door sulke deelen des hoofts gegaen was, dat het ongeloofselyk scheen, dat de Prins daer van niet aenstonts was dood gebleven. En het gene aenmerkelyk was, een van de aderen der kele was in stucken geschoten, waer van het bloed beswaerlyk gestelpt kon werden, en de Prins gevaer moest loopen van dood te bloeden: maer omdat de moordenaer het pistool soo digt aen syn hooft had gehouden, had de vlam niet alleen syn hayr en baerd ver-

 sengd,

1582. sengd, maer ook de aderen verschroeyt, soo dat het bloed daer door van selfs wiert gestelpt.

Groote genegentheit van de burgery van Antwerpen tot de Prins.

De roep ging eerst in de Stad, dat de Prins dood was, en om recht te weten, hoe dat het met hem gestelt was, quam een Burger Hopman aen syn Hof, vraegende, of de Prins levend ofte dood was, en begeerende daer van seekerheit te hebben; men antwoorde hem, dat de Prins leefde, en dat 'er hoop van genesing was, maer hy seide, dat hy hem selfs wilde sien en spreeken, want dat de Gemeinte andersints niet gerust zou wesen. Derhalven wiert men genootsaekt, om hem in de kaemer van de Prins te laeten komen, opdat hy hem selfs mogt sien en spreeken. De Prins belaste hem aen de Gemeinte te seggen, dat sy sig stil zouden houden, en soo God hem beliefde te haelen, dat sy haeren Hertog gehoorsaem en onderdaenig wilden wesen, want hy geen beter nog bequaemer Heer voor hen wist. De Overheit van Antwerpen deed een openbaere Vast- en Bededag houden, om God voor de genesing en gesontheit van de Prins te smeeken, en die Biddag wiert met sulk een vierigen yver, en met soo groote toevloed en menigte van menschen in alle Kerken gehouden, dat men noyt iets

dier-

diergelyks had gesien, ieder een gaf o- 1582.
penbaere blyken van syn liefde tot de Prins, en smeekte God met veel zugten en traenen voor syn behoud en opkomst. Waerlyk een groote vertroosting voor hem in syn ongeval en lyden. De Coningen en Overwinnaers mogen zegepraelen over haer voorspoed en overwinningen, dog die zyn dikwyls dier genoeg, ten koste van het goed en bloed haerer Onderdaenen, verkregen, en die gaen gemeenlyk verzelt met de zuchtingen van weduwen en weesen, die haer mannen en ouders in den oorlog hebben verloren, of van arme menschen, die door den oorlog bedorven zyn geworden, sulks de toejuchingen dikwyls valsch ofte gedwongen zyn. Maer de liefde van het Volk tot de Vorst, en deszelfs ongeveinsde zugt en betuyging tot syn behoud en welwesen, is de heerlykste en aengenaemste toejuyching, die een Vorst kan ontfangen.

By het ondersoek, dat de Wethouders van Antwerpen deden, bevond men, dat de moordenaer, genaemt Jan Jauregui, voor knegt had gedient by een Spaens Koopman, Caspar d'Anastro: dese door verscheide verliesen in verlegentheit geraekt zynde, en siende, dat hy syn schuldeisschers niet en kon vol-

Straffe tegen de schuldige en medeplichtige.

1582. doen, had door middel van twee Spanjaerden een verdrag met den Conink gemaekt, waer by hy aengenomen had den Prins van Oranje te zullen ombrengen, en bedongen, dat de Conink hem daer voor zoude betaelen tachtig duysend Ducaeten in geld, ofte de waerde van dien in Renten geven, en boven dien nog een Croisade van St. Jacob, waer van hy een verdrag had, met des Coninks hand geteekent. Anastro dat voornemen selfs niet ter uytvoering durvende stellen, had syn dienaer daer mede belast, die sulks aengenomen had te doen. Boven dien had hy de moed niet om de uytslag daer van selfs af te wagten, maer hy vertrok vyf daegen te voren uyt Antwerpen over Brugge nae Calais, op voorwendsel, dat syn Factoor aldaer gestorven was, en van daer begaf hy sig by den Prins van Parma. Als men had vernomen, waer de daeder t'huys hoorde, sonden de Wethouders van Antwerpen naer het huys van Anastro, daer men deszelfs Cassier, zynde een Spanjaert, genaemt Antonio Venero, en een Munnik van de Ordre der Predikheeren, genaemt Antony Timmerman, gevangen nam. De gemelte Venero had kennis van de aenslag, en bekende alles. De Munnik onder-

dervraegt zynde, bekende mede, dat 1582.
Jan Jauregui hem syn voornemen in de biegt had geopenbaert, en dat hy aen den selven daer op tot antwoord had gegeven, dat hem sulks geoorlooft was, als hy het deed ter eeren Gods, en uyt yver voor de Roomsse Godsdienst, maer niet om geld ofte goed, dat hy hem vervolgens daer van had geabsolveert, en het Sacrament daer op gegeven. Verklaerende verders van gevoelen te zyn geweest, dat men de Prins in goeden gemoede mogt ombrengen, en dat sulks uyt krachte van den Ban des Coninks van Spanjen geoorlooft was. Niet te min wederriep hy dit syn gevoelen voor de Rechters, en betuygde, dat hy, nu beter onderricht zynde, daer van afstand deed. Het doode lichaem van Jan Jauregui wiert het hooft afgehouwen, en in vier stucken gedeeld, die op verscheide plaetsen ten toon wierden gestelt. Venero en de Munnik Timmerman wierden by vonnis van Schepenen van Antwerpen veroordeelt, om aen een pael gewurgt te werden, het hooft vervolgens afgehouwen, en het lichaem in vier stucken gedeelt te werden, gelyk sulks ook uytgevoert wiert. De Prins hoorende dat sy veroordeelt waeren om te sterven, schreef met syn eige hand een

De Prins spreekt voor haer tot versagbrief

brief

1582. brief aen de Heer van St. Aldegonde, waer by hy verklaerde, dat hy de gevange, soo veel in hem was, geern wilde vergeven, het gene sy tegen hem misdaen hadden, versoekende, dat hy de hand daer aen wilde houden, al was het soo, dat sy een groote straffe verdient hadden, ten einde de Heeren van de Wet sig mogten vergenoegen met een dood, en sonder veel pyningen de misdaedige aen te doen.

ting van straffe.

Uyt de papieren, die by den moordenaer wierden gevonden, sag men, dat hy een onverstandig en verblind mensch was, die door een verkeerde Godsdienstige yver wiert gedreven, en meinde, dat hy den Hemel zouw verdienen, als hy de Prins kon vermoorden. Het leven der Coningen en Vorsten is door sulke verblinde yveraers altyd in het grootste gevaer, voornaementlyk als de Roomsse Geestelyken, ingevolge de leer van de Jesuit Mariana, meinen bevoegt te wesen, om sulke booswigten in haer gruwelyk voornemen te mogen sterken, haer daer toe aen te moedigen, en de absolutie te geven, gelyk in 't vervolg aen twee Coningen van Vrankryk, Hendrik de derde en de vierde, klaer is gebleeken.

Het gerucht ging in den beginne, dat de Prins dood was, en de tyding wiert

wiert met groote ſnelheit in alle omleg- 1582.
gende plaetſen, en wel byſonder tot Doornik, daer de Prins van Parma was, overgebragt: hy deed aenſtonts door verſcheide poſtloopers daer van kennis geven aen den Conink van Spanjen, aen den Paus van Roomen, en verſcheide andere Vorſten meer. Die Prins ſogt ook aenſtonts ſyn voordeel te doen met de verſlaegentheit, die dit voorval alomme in 't Land veroorſaekte, en hy ſchreef brieven aen verſcheide voornaeme Bevelhebbers, om haer te noodigen, dat ſy ſig nu voor den Conink wilden verklaeren. Maer hy vond geen ingank, in tegendeel was 'er niemant, die hem een woord wilde antwoorden, vermits die daed, aen de Prins van Oranje begaen, in 't algemeen wiert verfoeyt, en een iegelyk toonde een afkeer daer van te hebben, ſulks de afkeer en verbittering tegen den Conink daer door nog grooter wiert.

Als men nu hoopte, dat de Prins buyten gevaer was, ontſprong 'er een ader in de wond, die ſoo veel bloed uytſtorte, dat 'er geen hoop meer was, om hem lang in 't leven te konnen houden; dog hy wiert door de vlyt en getrouwe byſtand van Leonard Botalli, heelmeeſter van den Hertog van Alençon, en van Doctor Michaëli van Luca, behouden,

Meteren 11. *B.* *Busbequius Epiſt.* 2. *Hooft* 19. *B.* Groot gevaer van de Prins.

1582. den, het bloed wiert gestelpt, en hy wiert eindeling wonderbaerlyk en tegen alle verwagting genesen. Hooft verhaelt, dat de strotader ontsprong, en over de twaelf ponden bloed uytstorte, en dat men, om het te stuyten, de Prins nog wel twee ponden bloed aftrok, dog sonder vrugt; dat men het verband niet wel kon leggen, omdat het, te styf gespannen zynde, de keel te veel benaeuwde, en te slap zynde voor het bloed week, en dat men eindeling, nae veel middelen te vergeefs te hebben aengewend, geen beter raed wist, dan dat verscheide persoonen, malkanderen steets verpoosende, den duym op de ader zouden houden, waer door het bloed allengskens wiert gestremt. Dit duerde, volgens het schryven van Busbeek, den tyd van ses en dertig ueren lang. De schryver van het Leven van de Heer de Plessis verhaelt nog eenige andere omstandigheden, die onse opmerking verdienen. De heelmeesters hadden in den beginne een wiek soo diep in de wond gesteeken, dat sy deselve daer niet wederom uyt konden krygen, waer door de ader echter wiert gestopt en het bloed gestelpt, Maer de wonde aen het sweeren geraekt zynde, wiert de wiek door den etter daer uyt gedreven, soo dat de ader daer door

Vie de Monsr. de Plessis. Livre 1.

door wederom wiert geopent, sulks de 1582.
Prins soo veel bloed quyt geraekte, dat men voor syn leven vreesde. De heelmeester van den Hertog van Alençon drukte met syn duym op de ader om het bloed op te houden, dog het selve daer door wederhouden werdende viel in sulk een menigte op de maeg, dat de Prins op een morgen wel vyf ponden bloed overgaf. Het spreeken was hem op die tyd verboden, en meenende, dat hy daer aen zouden sterven, schreef hy een briefje aen de Heer de Plessis, waer door hy het laeste affcheid van hem nam, hem te gelyk versoekende, dat hy in deselve genegentheit, die hy altyd te voren aen de Princes, syn huysvrouw, had bewesen, wilden volharden, deselve met haer kinderen, mitsgaeders syn soon, Graef Maurits, aen syn goede sorg bevelende. Verders in dit uyterste zynde, vroeg de Prins, uyt een beweging van syn gemoed, aen syn Fransse Predikant Villers. *Hoe dat hy aen God reekenschap van soo veel vergote bloed zoude konnen geven?* Waer op de Predikant hem vertrooftede met de goede saek, die hy had voorgestaen, en dat de onheilen, daer uyt ontstaen, aen hem niet te wyten waeren, soo riep de Prins uyt. *Ik neem myn toevlugt tot de barmhartigheit Gods, in de ont-*

1582. *ontferminge Gods alleen bestaet myn zaeligheit.*

Vreugde over de genesing van de Prins.

Als de Prins syn kerkgang deed, om God voor syn genesing en verlossing opentlyk te danken, geschiede het op een Biddag, en de toeloop van volk, om hem te sien, was soo groot, dat men naeuwlyks uyt, nog in de kerk kon komen, en veele weenden van blydschap, omdat sy hem behouden saegen.

De Prins verliest syn derde vrouw

Maer nu trof de Prins nog een ander ongeluk, dat hem boven maeten smertelyk viel. De Princes, syn huysvrouw, Charlotte de Bourbon, beminde hem teederlyk, en sy wiert door het ongeval, aen de Prins haer man overgekomen, soodaenig verschrikt en ontstelt, dat sy daer van siek wiert, sy leefde alleen op de hoop van syn opkomst, en nae maete, dat men daer goede ofte quaede verwagting van had, beterde ofte verergerde sy ook. Maer als nu de ader van de wond was ontsprongen, en men de Prins wederom in groot gevaer achte te wesen, kon sy het niet langer uytstaen, sy onstelde sig wederom soodaenig, dat haer siekte verergerde, soo dat sy korten tyd daer nae den geest gaf, om tot een weerdig voorbeeld van getrouwe huwelyks liefde te verstrekken. De droefheit, die de Prins daer over gevoelde,

Den 5. Mey.

want

want ſy was hem een lieve en beminne- 1582.
lyke huysvrouw, verachterde ſyn geſondheit, ſoo dat hy eenigen tyd lang ſeer ſwak bleef, en niet kon bekomen, maer ſyn gewoone ſtantvaſtigheit in alle rampen en wederwaerdigheden, en ſyn onbeſweeke moed beurden hem wederom op, ſoo dat hy daer nae in geſondheit wiert herſtelt. De Princes was een vrouw van veel verdienſten, en met veel deugden begaeft, ſoo dat haer verlies by een iegelyk wiert beklaegt, ſy liet de Prins, haer man, weduwenaer met ſes dogters uyt haer geboren.

De Hertog van Alençon had de Regeering naeuwlyks aenvaerd, of hy ſorgde voor het behoud van de Roomſſe Godsdienſt, en ſprak daer over met de Prins, begeerende dat men aen de Roomsgeſinde, ontrent de oeffening van haer Godsdienſt, genoegen zoude geven, te meer, omdat hy ſelfs belydenis daer van deed, en het derhalven billyk was, dat men die toegeventheit voor hem, als Vorſt, gebruykte. De Prins vond het goed, en oordeelde het dienſtig te weſen, dat men ſulks, in aenmerking van de nieuwe Regeering van de Vorſt, en om alle verwydering voor te komen, toeſtond: en daer op wiert de St. Michiels Kerk aen de Roomsgeſinde, tot de openbaere oef-

De Hertog ſorgt voor de Roomſſe Godsdienſt.

Thuanus lib. 75. Hiſt.

1582. fening van haer Godsdienst, overgegeven.

De Keyser had te dier tyd een Ryksdag tot Augsburg uytgeschreven, en de Hertog van Alençon was van voornemen om een Ambassadeur uyt synen naem, als Hertog van Braband, derwaerts te senden, dog vernemende, dat men swaerigheit maekte om syn Ambassadeur aldaer te erkennen, soo vonden de Staeten Generael best, dat 'er een Gesantschap uyt haer naem naer Augsburg wierde gesonden, vervolgens wierden daer toe benoemt de Hertog van Bouillon, Philip de Mornay, Heer van Plessis, en Mr. Johan van der Warke, Pensionaris der Stad Antwerpen. Men gaf haer een breed vertoog mede, om de afsweering van den Conink van Spanjen, en de aenneming van den Hertog van Alençon te verdedigen, en te regtveerdigen. De Prins van Parma, sulks vernemende, sond van syn zyde derwaerts den Graef van Aremberg: dog daer wiert op de Ryksdag niet veel uytgerecht, want deselve wiert haest vrugteloos gescheiden.

De Staeten van Gelderland hadden sig tot hier toe op de aenneming van den Hertog van Alençon nog niet verklaert gehad, maer nu naeder met hem gehandelt

deſt hebbende, naemen ſy hem aen, en 1582.
erkenden hem voor Hertog van Gelder en Graef van Zutphen. Van gelyken naemen die van de Ommelanden hem voor haer Heer aen.

Ontrent die tyd gebeurde het, dat de Prins van Oranje aen het Hof en in de kaemer van den Hertog van Alençon zynde, de Heer de St. Luc, een van de Hovelingen des Hertogs, aldaer woorden kreeg met een ander Frans Edelman, en ſig ſoodaenig door gramſchap liet vervoeren, dat hy hem, in tegenwoordigheit en ten aenſchouwen van den Hertog, een vuyſtſlag gaf. De Prins, die een goed Hoveling was, opgebragt en geoeffent aen 't Hof van Keyſer Caerel V., kon die oneerbiedigheit niet verdraegen, en ſig niet onthouden van aen den Hertog te ſeggen, dat ſulke buytenſporige daed, in ſyn tegenwoordigheit begaen, niet ongeſtraft behoorde te blyven, en dat Keyſer Caerel, als hy leefde, het niet verdraegen zoude hebben, maer den daeder, van wat ſtaet hy ook mogt weſen, daer over wel ſtrengelyk zoude hebben doen ſtraffen. Dat het Hof en de Kaemers der Vorſten onſchendbaer moeſten weſen, en niemant ſig behoorde te verſtouten van eenige hoon ofte ongelyk aldaer aen een ander

Vreemde bejegening, door de Heer de St. Luc aen de Prins gedaen.

Busbequius Epiſt. 11.

1582. te doen. St. Luc hier door geraekt zynde, en in syn hevigheit voortvaerende, voer tegen de Prins uyt, seggende, *wat spreekt gy my hier van Keyser Caerel? indien hy leefde, waert gy lang uw kop te saemen met uw goederen quyt geweest*, en daer mede ging hy uyt de kaemer, laetende een iegelyk verwondert over syn hevigheit en onbesonne tael: ondertussen moest de Prins den hoon opkroppen. Hier uyt kan men bespeuren, hoe weinig de Prins, niet tegenstaende syn goede diensten, by den Hertog en de syne wiert geacht, en wat voor ongeregelt volk de Hertog by hem had.

De Prins verselt den Hertog na Vlaenderen.

Hier nae vertrok de Hertog van Alençon, verselt van de Prins van Oranje en veel Heeren, over Vlissinge nae Brugge, daer hy een Staetelyke Intrede deed. De Prins verscheen aldaer in een staet, die een Oppervorst betaemde, want voor hem ging een bende paerden, tot syn Lyfwagt geschikt, met de standaert en trompetters, daer op volgden syn Harquebusiers, en op het laest syn Hellebardiers, die, wegens den rouw van de Princesse, alle in 't swart gekleed waeren. Het Volk toonde sig seer verheugt over de komst van den Hertog, maer wel voornaementlyk, omdat sy den Prins van Oranje, die men voor dood

ge-

gehouden had, soo wel gestelt, kloek 1582.
en gesond saegen. Maer terwyle sy tot Brugge wel onthaeld wierden, ontdekte men een toeleg tegen het leven van den Hertog en van de Prins te gelyk; gesmeed door een Spanjaert, genaemt Salsedo: hy wiert, op de begeerte van de Conink van Vrankryk, nae Parys gesonden, alwaer hy daer nae, by vonnis van het Parlement van Parys, wiert veroordeelt om met vier paerden van een gescheurt te werden. De Graef van Egmont was ook in de saemensweering ingewickelt, en hy wiert gevat, de Prins deed hem op het Casteel van Sluys gevangen setten, maer om syn jonkheits wille, en uyt aenmerking van syn geslagt, en van syn oude vriendschap met deszelfs Vaeder, vergaf hy het hem, en deed hem daer nae ontslaen.

Ondertussen waeren de Staeten, ofte de vier Leden van Vlaenderen, binnen Gent byeengekomen, om alles aldaer tot de Huldiging van den Hertog gereed te maeken, waer op hy te saemen met de Prins derwaerts trok, sy wierden mede seer prachtig ingehaelt, en de Hertog vervolgens tot Graef van Vlaenderen gehuldigt: 't welk geschied zynde, vertrocken sy over Dendermonde naer Antwerpen.

Geduerende dit jaer wiert niet veel

1582. van belang uytgerecht, men had gehoopt, dat de Hertog van Alençon nu gehuldigt, en als Hertog, Graef ofte Heer door de Provinciën erkent en aengenomen wesende, nu groote pogingen gedaen zoude hebben, om syn Landen te beschermen, en den vyand daer uyt te verdryven, maer hy deed niet met allen, het zy dat het hem aen de wil ofte aen het vermogen heeft ontbroken. Hy had wel een ander voornemen, tot verderf der Landen, in 't oog, 't welk hy kort daer nae in 't werk stelde, ook was hy en syn gevolg van Fransse niet in 't Land gekomen om het haere, tot bescherming van het selve, daer by op te zetten, maer alleen om haer vordering en voordeel aldaer te soeken. De Prins van Parma maekte ook geen groote beweegingen nog voortgank, als alleen, dat hy Oudenaerde veroverde; ook nam de vyand Steenwyk by verrassing in.

Oprechting van den Hoogen Raed in Holland.

Vermits het gesag van den Grooten Raed tot Mechelen, en dat van den Geheimen Raed, door de Beroerten en verloop van saeken genoegsaem quam op te houden, hadden de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland eenigen tyd herwaerts haer gedagten laeten gaen, om een Hoogen Raed van Appel, in plaets van den grooten Raed tot Meche-

chelen, binnen haer Provincie op te rech- 1582.
ten. Men hadde een Instructie daer toe ontworpen, en de Prins van Oranje aengeboden, die deselve goedkeurde, en vervolgens op syn naem, *als represen-* Gegeven *terende en aen hem gedefereert zynde* tot Antwerpen, *de Hooge Overheit en Regeering der* den laetsten Mey. *Landen van Holland, Zeeland en Vriesland*, liet uytgaen. 1582 Men stelde tot President Mr. Jan van Treslong, negen Raeden, en een Griffier. Dit geschied zynde, sonden de Heeren Staeten van Holland twee Gemachtigde nae Mechelen, om de stucken van de Processen, de Ingesetenen van Holland raekende, en voor den Grooten en Geheimen Raed gehangen hebbende, aldaer te lichten en over te brengen. Als men in den beginne de gedagten in Holland liet gaen om den Hoogen Raed aldaer op te rechten, was de meening, dat deselve soo wel het Rechtsgebied over Zeeland als over Holland zoude hebben, soo en in diervoegen, als het Hof Provinciael het heeft, derhalven hadden de Heeren Staeten van Holland van dit haer voornemen kennis laeten geven aen de Heeren Staeten van Zeeland, en derselver bewilliging en medewerking daer toe versogt. Maer dewyle in die tyd, gelyk hier boven is gemelt, een groot misverstand tussen Hol-

1582. land en Zeeland was gerefen, naemen de Heeren Staeten van Zeeland in tegendeel in overweging, om in haer Provincie affonderlyk een Hoog Gerechtshof op te rechten, gelyk fy met de Reekenkaemer en Munt te voren albereits hadden gedaen, fulks men, verre van te komen in de oprechting van een gemeenen Hoogen Raed, van voornemen was, en maetregels nam, om de Ingefetenen van Zeeland te onttrecken van het rechtsgebied van het Hof Provinciael, met Holland, Zeeland en Vriesland tot nu toe gemeen geweeft zynde. Om daer toe te komen, wiert een fchriftelyk vertoog opgeftelt, en aen alle de Leden van Zeeland ter overweging gefonden, om aen te toonen, hoe noodig en dienftig het was, dat de Gerechtsoeffening voortaen binnen de Provincie door een eige Raed en Gerechtshof wierde bedient. In dat vertoog worden veel en gewichtige redenen gevonden, waerom fulks behoorde te gefchieden, en onder meer andere faeken beweerde men daer in: *Dat het met den dienft van de Provincie, gemak en gerief der Ingefetenen niet overeenquam, een gemeen Gerechtshof met Holland te hebben, gelyk tot nu toe was gefchiet. Den Haeg was verre afgelegen*, feide men, *en de In-*

Ingezetenen van Zeeland konden sulk een reis, voornaementlyk in de winter, niet minder dan in ses daegen heen en weder doen, tot groote kosten en ongemak van deselve; en wat was 'er verders niet altyd en moeite noodig, om syn Advocaet en Procureur te onderrichten, om deselve tot het voortzetten van de saek aen te porren, en dan nog, om het bekomen van een vonnis te blyven aenhouden buyten de Provincie, tot haer groot verdriet en ongemak niet alleen, maer ondertussen ook met stilstand van haer neering en bedryf. Daer by wierden de processen, door vermeerdering van de Inwoonders en Koophandel, door de verouderde listigheit, ontrouw en krygelheit der menschen, soodaenig vermeerdert, dat een Provinciaele Raed, die beide de Graefschappen van Holland en van Zeeland tot nog toe berecht had, deselve niet en kon afdoen, sulks de processen, met groote moeite, kosten en verdriet, in staet van wysen gebragt zynde, de saek nog naeuwlyks ten halven was, en men om een vonnis te verkygen noodsaekelyk moest overkomen, en geheele maenden lang naeloopen, invoegen het doorgaens beter waere, het proces te laeten dryven, de helft quyt te schelden, of ongelyk en onderdrucking te lyden, dan 1581.

1582. *het gereede naer het ongereede te werpen. Behalven dat partyen, die geen magt ofte middelen hadden, om soo verre buyten 's Lants te reisen, en soo lang aldaer te verblyven, meest vergeten wierden, en haer saeken, hoewel bereits geinstrueert, en met groote moeite en kosten in die staet gebragt, aen de houte naegels geraekten, en aldaer bleven hangen. Dat albereits voor het Hof soo veel saeken, in staet van wysen gebragt, waeren berustende, dat die alleen binnen den tyd van twee ofte drie jaeren niet berecht konden werden: waer tegen de processen daegelyks meer en meer aengroeyende, bleek het, dat 'er altyd veel meer zouden zyn, als het Hof kon afdoen. Dat het vervolg van de processen in Holland daegelyks kostelyker en swaerder vallende, deselve soo veel te meer zouden aengroeyen, door frivole appellatien van krakeelige eisschers, en van quaedwillige en quaede betaelders, om de goede en eenvoudige menschen daer door te quellen, deselve tot een onredelyk verdrag te dwingen, ofte van haer deugdelyk recht t'eenemael te versteeken, door het proces aen een naegel te doen hangen.* Dit en diergelyke vertoogen vonden soo veel ingank in Zeeland, dat 'er by de Staeten besloten wiert, een af-

affonderlyke Provinciaele Raed binnen die 1582.
Provincie op te rechten, die bestaen zoude uyt een President, en seven Raeden, waer van een mede Procureur Generael zoude wesen, een Griffier en verdere mindere Bedienden. Vervolgens wiert de Instructie, met alle 't gene tot oprechting van die Provinciaele Raed was dienende, opgestelt, en ter overweging van de Heeren Staeten van Zeeland overgegeven. Dog hier mede bleef de saek voor die tyd steeken, waerschynlyk, omdat de Prins van Oranje tussen beiden is gekomen, vreesende, dat de verwydering tussen Holland en Zeeland daer door nog grooter zoude worden. Naer het overlyden van de Den 18. Decem-
Prins wiert de saek nog eens op de Ver- ber. 1585.
gaedering van de Staeten voortgebragt, en aen de Leden indagtig gemaekt, hoe verre men te voren met het oprechten van een Provinciaele Raed reets was gevordert, en hoe dat men een afschrift van de Instructie aen een iegelyk van de Leden had gesonden. Dog de verwydering tussen Holland en Zeeland was ondertussen weggenomen, en derhalven was men ook van gedagten verandert, want alle de Leden gingen van het vorige ontwerp af, en verklaerden bereid te wesen, om sig onder het Rechtsgebied van den Hoogen Raed te onderwerpen, aen-

1582. aennemende te gelyk, om sig op de eerste Vergaedering, nopende de Voorwaerden en de wyse, waer op het zouw geschieden, te verklaeren, behalven de Heeren van Middelburg die sig alleen daer tegen stelden, weigerende sulks te doen, en seggende, dat sy sig by haer Voorrechten waeren houdende. Sy bleven nog eenigen tyd daer by volharden, en de reden eigentlyk daer van was, omdat sy begeerden herstelt te worden in alle haer Gerechtigheden, die haer door de Prins, ten tyde van de overgaeve van die Stad, gelyk boven gemelt is, waeren benomen, waer aen sy by alle gelegentheden meer saeken quaemen te hegten en te stremmen. Maer de andere Leden verklaerden uytdruckelyk, dat sy bereid waeren om sig, voor den tyd van drie naetstkomende jaeren, aen het Rechtsgebied van den Hoogen Raed te onderwerpen, begeerende, dat 'er een besluyt van opgemaekt zoude werden. Die van Middelburg wilden sulks niet gedoogen, betuygden daer tegen, en verklaerden het selve niet aen te sien als een Besluyt Staetsgewyse genomen, maer als een advys van de andere Leden, 't welk aen haer Recht niet naedeelig kon wesen. Niet te min gingen de andere Leden daer mede voort, en quaemen in onderhandeling

ling met de Heeren Staeten van Holland, 1582.
om de swaerigheden te vereffenen, ende voorwaerden vast te stellen, 't welk de Heeren van Middelburg siende, sig eindeling lieten bewegen, om daer in toe te komen, en vervolgens wiert het Verdrag met de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland, over de oprechting van den Hoogen Raed, voor den tyd van drie jaeren, gesloten. Welke tyd daer nae by onderling Verdrag en bewilliging is verlengt. Sulks de Hoogen Raed tot op heden toe, onder eenige voorwaerden, het Rechtsgebied over beide de Provinciën komt te oeffenen.

Den 3. Augusti. 1587.

De Prins van Oranje geraekte wederom in verschil met de Heeren Staeten van Zeeland, by gelegentheit, dat 'er iemant wegens die Provincie verkoren moest werden, om te wesen een Lid van de Raed van Staete, die nevens den Hertog van Alençon tot Antwerpen wesen soude. Hy droeg daer toe aen de Staeten van Zeeland voor Jonkr. Arent van Dorp, met ernstig versoek, van hem daer in te willen believen, maer de Staeten weigerden het te doen, seggende, dat Dorp in Zeeland niet geboren was. Ende om de Prins alle hoop te benemen, van vreemdelingen in Zeeland te vorderen, soo wiert in tegendeel besloten, dat men

Verschil van de Prins met de Staeten van Zeeland, over het verkiesen van een Lid in de Raed van Staete.

sig

1582. sig voortaen naer den inhoud van het Groot Privilegie van Vrouw Maria van Bouguognen zoude richten, ten waere men om merkelyke redenen goedvond, en dienstig oordeelde, daer van af te gaen. Ende vervolgens, niet tegenstaende de ernstige voorspraek van den Prins, wiert Jan Vaillant, Burgemeester van Middelburg, daer toe verkoren. Dit wiert echter te verre getrocken, en het Privilegie van Vrouw Maria quam hier niet te pas, want volgens de uytdruckelyke inhoud van het selve, worden de ingebore van Holland, Zeeland en Vriesland met malkander gelyk gestelt, en voor vreemdelingen worden alleen gereekent de gene, die buyten de voorschreve Landen zyn geboren. Bygevolge mag volgens dat Privilegie een Hollander in Zeeland tot Staet en Bediening werden gevordert, en daer tegen wederom een Zeeuw in Holland en Vriesland. Maer dit quam eigentlyk daer van daen, gelyk wy hier boven aengemerkt hebben, omdat men in Zeeland op de Prins misnoegt was, over het koopen van Vlissinge en Vere, en dat men wel gelegentheit wilde hebben, om hem spyt aen te doen, te meer, omdat Dorp sig in die saek van de verkooping had laeten gebruyken, om de Prins daer in dienst te doen,

doen, ſulks men hier door wilde toonen, 1583.
dat men daer over misnoegt was.

De Hertog van Alençon tragt ſig tot een onbepaelde Heerſcher te verheffen.

De Hertog van Alençon begon dit jaer met een ſeer ſlegte en lafhartige daed, die hem, te gelyk met een groot gedeelte van het Land, in ſyn verderf ſtorte. Het verdroot hem, dat de Prins van Oranje ſoo veel geſag en aenſien, ſoo by de Staeten als by het Volk, had, waer door hem dagt, dat ſyn glans en eer wiert verduyſtert: en nog meer, dat hy Holland, Zeeland en Utrecht aen de Prins had moeten laeten, hy had berouw, dat hy de Brieven van Renverſael aen de Prins had overgegeven, en hy begeerde de Brieven wederom te hebben, om ſoo wel Meeſter van die drie Provinciën te weſen, als van alle de andere. Hier uyt kan men ligt begrypen, dat 'er haeſt misnoegen, twiſt en tweedragt tuſſen die twee groote Hoofden moeſt ryſen, en dat ſy niet lang, vermits haer Staetzucht en tegenſtrydige belangen, konden overeenkomen. Hoewel by onſe ſchryvers niets byſonders daer van wort vermelt, ſoo ſiet men echter uyt twee brieven, geſchreven door den Heer de Pleſſis, de eene aen de Heer van der Myle, en de andere aen de Heer van Buzanval, dat 'er een groot misverſtand tuſſen den Hertog en de Prins was ontſtaen, waer uyt men

Meteren 11. B.

Memoires de Monſr. de Pleſſis. Tome 1. p. 162. 163.

groo-

1583. groote onheilen te gemoet sag, en niemant durfde sig daer mede bemoeyen, ofte tussen beide gaen, om de twist neer te leggen, want, schreef de Heer de Plessis, *het is gevaerlyk sig daer in te mengen, het is een twist als tussen man en wyf.* Waerschynelyk siende op het Verdrag en de naeuwe verbintenis, die sy met malkanderen heimelyk, tot verdeeling der Nederlanden, hadden aengegaen. Daer en boven was de Hertog ook t'onvrede, omdat hem de Oppermacht op een bepaelde wyse, hoewel onder de selve Voorwaerden, als altyd te vooren aen de Hertogen van Braband en Graeven van Vlaenderen was geschiet, opgedraegen was; hy wilde aen sulke verbintenis niet gehouden wesen, nog tussen die enge paelen besloten blyven. De onbepaelde Oppermacht was het voorwerp van syn begeerte, niet indachtig zynde, dat de Nederlanders om die reden de waepenen tegen Conink Philip II. hadden opgevat, den oorlog gevoert, en hem verklaert hadden van de Heerschappy vervallen te wesen. Maer op die wyse was syn daed van openbaer geweld en trouwloosheit niet te verschoonen, derhalven nam hy het voorwendsel van de Godsdienst by de hand, en het was hem te doen, seide hy, om de herstelling van de

de openbaere oeffening der Roomsse Godsdienst. Hy besloot derhalven, om door middel van syn Frans krygsvolk, dat in verscheide Steden in bezetting lag, en dat hy ten dien einde ook voorbedagtelyk, onder verscheide voorwendselen, in deselve gelegt had; sig op een dag meester van de voornaemste Steden van Braband en Vlaenderen te maeken. Dog syn onbesonne voornemen mislukte hem, voornaementlyk tot Antwerpen, daer hy selfs tegenwoordig was, en syn verblyf was houdende: Het is bekent, hoe dat syn krysvolk door de dapperheit van de Antwerpse Burgery wiert tegengestaen, en wederom uyt de Stad gedreven. De Hertog kon syn voornemen soo geheim niet houden, of daer lekte iets van uyt, soo dat men naedenken kreeg. Ook schreef de Heer de Plessis aen de Prins, dat men voor een diergelyke onderneming bekommerd was, en hy waerschouwde hem daer van: maer in den beginne kon de Prins het niet gelooven; hy had nog te goede gedagten van den Hertog, selfs scheen het, dat sulk een naedenken hem onaengenaem was. Daegs voor de uytvoering ontstont 'er een gerugt in de Stad, dat de Hertog van voornemen was om een poort te overweldigen, en sig, door middel van syn Swit-

1583. Syn aenslag op Antwerpen en meer andere Steden.

Den 17. January.

Memoires de Plessis. Tome 1. p. 166. 167.

1583 zers en van syn Frans krygsvolk, meester van de Stad te maeken. Dit wiert de Prins door eenige Overste en Hoplieden van de burgery aengedient, waer op hy verklaerde, het selve gerucht ook te hebben gehoort, en om alle gevaer en onheilen voor te komen, raede hy haer, dat sy de wagten zouden versterken, de ketenen in de straeten spannen, en by nagt lantaerns uythangen, gelyk men gewoon was te doen, als 'er onraed wiert gevreest: maer opdat de Hertog sulks niet quaelyk mogt nemen, vond hy dienstig, dat alles op de gevoeglykste wyse aen hem wierde bekent gemaekt. Ingevolge van dien geschiede het door een Burgemeester van de Stad, maer de Hertog wist al te wel te veinsen, om daer door verlet te worden, in tegendeel betuygde hy, dat men geen redenen van mistrouwen tegen syn volk had, dat alleen gekomen was om haer en den Lande dienst te doen, en haer uyt alle gevaeren te verlossen. Niet te min, op de bestemde dag van de uytvoering vervolgde dat gerucht nog meer, de Prins van Oranje ging selfs by de Hertog, en toonde syn ongerustheit deswegen, dog de Hertog in syn voornemen en ontveinsing voortvaerende, verseekerde hem, dat hy geen de minste gedagten daer toe

had,

had, daer by voegende, dat hy geern 1583.
wilde weten, wie ſulke geruchten had
verſpreid, en ſeggende, dat men geen nae-
denken tegen ſyn krygsvolk behoorde
op te vatten, daer en boven ſyn groote
genegentheit, die hy den Lande, en wel
byſonder de ſtad Antwerpen toedroeg,
in 't breede uytmetende, wiſt de Prins
niet, wat hy daer tegen zoude inbren-
gen, en geen bewys daer van hebbende,
moeſt hy ſig daer mede te vreden laeten
ſtellen, niet wetende, wat hy daer van
moeſt denken. Ook is het naeuwlyks te
gelooven, dat de Hertog, ſyn aenſlag ge-
noegſaem ontdekt ſiende, en te voren
wel onderricht zynde, dat men op ſyn
hoede daer tegen was, de ſtoutheit zou-
de hebben, van ſyn aenſlag ter uytvoe-
ring te willen brengen: maer men moet
weten, dat hy ſig genoodſaekt vond om
daer mede voort te gaen, en alles te
waegen: want hy hadde niet alleen
den aenſlag op Antwerpen gemaekt, maer
op verſcheide andere Steden te gelyk, en
die moeſt op een en deſelve dag over al
uytgevoert worden: nu was de tyd te
kort, om ſyn bevelen daer toe af te ſen-
den, dat men daer mede zoude ſtille
ſtaen, en bygevolge moeſt hy de kans
tot Antwerpen waegen, ſiende, dat ſyn
aenſlag dog aen den dag moeſt komen.

1583. Niet tegenstaende de ontkentenis en betuygingen van den Hertog, bleef de Prins een groot naedenken van hem houden, en om syn voornemen naeder te ontdecken, raede hy den Hertog, dat hy op dien dag, gelyk hy vastgestelt had, niet nae buyten zoude gaen, om syn Leger te besien: 't welk hy, onder verscheide opgesogte voorwendselen, weigerde te doen, sulks de Prins daer door in syn achterdenken versterkt moest werden. De Hertog wel wetende, hoe veel hem daer aen gelegen was, dat hy de Prins in sulk een geval in handen mogt hebben, versogt hem vriendelyk en met veel ernst, dat hy hem dien dag wilde versellen, en met hem nae buyten ryden, om het Leger ook te besien: maer de Prins had geen lust daer toe, hy was niet gewoon sig te laeten verstricken, en derhalven verschoonde hy sig daer van, soo goed als hy kon.

Memoires de Sully. Tome 1. *Chap.* 17. De Heer de Rosny, daer nae door Conink Hendrik de Vierde verheven tot Hertog van Sully, en onder die naem in de geschiedenissen bekent, was te dien tyd ook onder de Hovelingen van den Hertog van Alençon, en op het geval, tot Antwerpen tegenwoordig. In syn Gedenkschriften word verhaelt, dat hy, ontrent drie ueren te voren, eer dat on-

ge-

geluckig voornemen ter uytvoering wiert 1583.
gebragt, ſig bevond in de kaemer van de Prins van Oranje, en hem, tegen den Heer van St. Aldegonde hoorde ſeggen, ook in 't bywefen van ſyn Franſſe Predikant Villers. *Dit volk heeft een quaed voornemen in de ſin, gevaerlyk, ſoo wel voor haer, als voor ons, maer ſy zullen haer reekening daer by niet vinden, want men heeft van alles kondſchap.* Ende, dat hy ſig tot den Heer van Rosny keerende, tot hem ſeide. *Myn Heer, gaet niet weg, maer houd uw by my en in myn Huys.*

De Hertog van Montpenſier, die van *Reid* 2. B.
alle deſen handel niet en wiſt, ſiende den aenſlag, die den Hertog van Alençon ging ondernemen, en ontdeckende, wat 'er geſchiede, wiert bekommert voor het leven ofte voor de vryheit van de Prins van Oranje, ſyn Schoonſoon, en derhalven ging hy nae den Hertog van Alençon, om hem te bidden, dat de Prins dog geen leet mogt wedervaeren, waer op de Hertog hem beloofde daer voor ſorg te zullen draegen, maer hy ſond den Heer de Fervaques met een hoop van hondert paerden naer het Caſteel, ſoo hy ſeide, om de Prins te behouden, maer waerſchynelyk, om ſig van hem te verſeekeren. De Heer de Fervaques ver-

1583 volgens met ſyn bende ruyters in de Stad
Mezeray in Henry 3. gedrongen zynde, trok langs de wallen naer het Caſteel, daer de Prins ſyn verblyf was houdende, maer hy wiert door vyf hondert burgers, by de St. Joris poort, die ſig aldaer verſchanſt hadden, geſtuyt. Ondertuſſen wiert hy nog door twee benden voetvolk onderſteunt, die de burgers van daer ſogten te verdryven, maer ſelfs te rug gedreven wierden: terwyle ſy aldus handgemeen waeren, quam de Prins met een hoop volks op het gerucht toeſchieten, hy deed hem van achteren aengrypen, verſtroyde ſyn volk, nam Fervaques ſelfs gevangen, en deed hem, met de armen achter de rugge gevleugelt, nae de gevankenis leiden. Aldus wiert de gene, die gesonden was, om ſig van de Prins van Oranje te verſeekeren, door hem ſelfs gevangen genomen. Alle de Burgers van Antwerpen, ſonder onderſcheid van ſtaet, geſindheit, ſexe of ouderdom, quaemen op de been, en vereenigden ſig tot gemeene beſcherming tegen de Franſſe. De Hertog van Alençon van verre ſiende, dat eenige menſchen, die gejaegt wierden, over de Stads mueren in de veſt ſprongen, ſchepte daer groot vermaek in, meenende, dat het burgers waeren, die door ſyn volk

volk wierden gejaegt en vervolgt, maer 1583.
hy wiert wel haeſt het tegendeel gewaer, door eenige kanonſchoten, die men uyt de Stad onder ſyn volk deed. In die beroerte en onder het moorden, wende de Prins van Oranje, verſelt van ſyn Lyfwagt en van een groot getal goede burgers, ſyn uyterſte vlyt aen, om de bloedſtorting te beletten, en hy redde veel Franſſe uyt de handen van de verſtoorde burgery, hy bragt 'er veel in ſeekerheit, en ſtelde aenſtonts goede ordre om de gequetſte te hulp te komen, en haer te laeten geneſen.

Deſe trouwloosheit van de Hertog, ſchreef de Heer de Pleſſis, was grooter, als die te voren by de Paryſſe moort wiert begaen, want die geſchiede uyt een voorgaende haet, geſproten uyt den oorlog, en dus wiert een glimp daer aen gegeven, als tuſſen vyanden geſchiet zynde. Maer deſe wiert begaen aen menſchen, die den Hertog eerſt tot haer Vorſt quaemen aen te nemen, die ſyn vrienden en Onderdaenen waeren, en de waepenen voor hem voerden, om hem in ſyn nieuw verkrege Oppermacht te veſtigen. Hy betaelde het ook dier genoeg, want deſe ſyn onbeſonne vermetele daed koſte hem wel vyftien hondert van ſyn volk, die dood *Memoires de Pleſſis tome 1. p. 166.*

1583. bleven, waer onder ontrent drie hondert voornaeme Heeren en Edele waeren, en twee duysend gevange, die beter en met meer roem tegen den vyand gebruykt waeren geworden. Daer nae wiert hy met syn volk over al uyt gesloten, men sag hem aen als een openbaere vyand, men weigerde hem toevoer van levensmiddelen voor syn volk, waer door hy in honger, koude en verdriet moest omswerven, sulks syn volk wiert afgemat, en van koude en honger verging.

Wat staet is 'er op het plechtigste Verdrag van het Volk met de Vorst te maeken, en wat gerustheit kan men hebben, dat dierbaerste eeden en beloften naergekomen zullen werden? De Hertog van Alençon komt in de plaets van Conink Philip. II. die het Verdrag, by de Huldiging met syn Volk aengegaen, had geschonden, en die, om tot een onbepaelde Heerschappy te geraeken, een vyand van syn Volk was geworden. De Hertog was op de selve Voorwaerden aengenomen en gehuldigt, en hy is naeuwelyks in 't bezit van de Oppermacht gekomen, of hy breekt in 't openbaer syn eed en beloften, en gebruykt het geweld van waepenen tegen syn Volk. De onbe-

pael-

paelde Heerschappy moet wel groote 1583.
aenlokselen voor de Vorsten hebben, dat sy soo uytnemende begeerig daer nae zyn, en dat sy, om daer toe te geraeken, verbreeken en vertreden niet alleen de plegtigste verbintenissen en Grondwetten van het Land, maer selfs alle verfoeyelyke list en geweld ten dien einde gebruyken. Nogtans komt het niet haer, maer God alleen toe, gelyk wy elders hebben aengemerkt, en boven dien is het haer ook niet voordeelig, nog dienstig: want het is een gladde baen, en het is seer moeyelyk, wanneer men aen het gebied van de Oppermacht geen paelen stelt, sig te maetigen, en een goed gebruyk daer van te maeken. Hoe veel Coningen en Vorsten hebben sig aen die gevaerlyke klip niet gestooten, en hoe veel zyn 'er, die sig selven te gelyk met haer Volk, door dat heylloos voornemen, ongeluckig hebben gemaekt, sig in oneindige rampen en wederwaerdigheden hebben gestort, en daer door te gronde zyn gegaen? Ende hoe menige zyn 'er boven dien, die een quaed gebruyk daer van hebben gemaekt, tot verderf van haer Onderdaenen? Geluckig zyn in tegendeel de Vorsten, die het verstand en gematigtheit hebben, van haer Oppermacht aen de Wetten te onderwerpen,
 pen,

1583. pen, en die een middelweg weten in
slaen, tussen de Rechten van haer Cro
en de Vryheit van het Volk.

De Hertog aldus met schande afgew
sen en uytgedreven zynde, vond sig
de uyterste verlegentheit, hy schreef e
brief aen de Prins van Oranje, aen
Staeten Generael, en aen de Overh
van Antwerpen, om aen deselve te ve
soeken, dat aen de syne, die hy achterg
laeten had, en die gevangen waeren, ge
leet mogt geschieden. De Prins sogt h
misnoegen te versagten, en alles ten b
sten te schicken, en bragt te weeg, d
hem alle syn goederen wierden toege-
sonden, en de gevange losgelaeten, daer
en boven, dat 'er eenige Gemachtigde
aen hem wierden gesonden, om syn mei-
ning te verstaen, en met hem te hande-
len, dog het was sonder vrugt: onder-
tussen schreef de Hertog nog eens aen de
Prins, om sig by hem te verschoonen,
en die antwoorde hem op een vrymoedi-
ge wyse, seggende onder anderen, dat
hy op die wyse syn grootheit en eer niet
en zouw vermeerderen. Syn daed wiert
ook in 't algemeen, soo binnen als buy-
ten 's Lants, mispresen, en hy kon desel-
ve op geenerhande wyse verschoonen,
als met voor te wenden, dat hy het ge-
daen had, om de Roomsse Godsdienst
bin-

binnen Antwerpen te herstellen, daerom 1583.
oordeelde de Heer de Plessis ook te recht, *Memoires*
dat hy waerschynelyk sig voortaen in de *de Plessis. Tome 1. p.*
handen der Roomsgesinde zoude werpen, 175.
en een grooter voorstander van de Paus worden. Ondertussen vertrok hy nae Vrankryk, soodaenig met schaemte en schande overlaeden, dat hy sig niet en *Mezeray en Henry 3.*
durfde vertoonen: nog aen het Hof van de Conink, syn broeder, wederkeeren, hy verbergde sig, en dwaelde van de eene plaets nae d'ander, als of hy syn sinnen byster was, konnende selfs de tegenwoordigheit van de Coningin, syn Moeder, die hem was gaen soeken, niet verdraegen.

Als de tyding van dit voorval in Vrankryk was gekomen, was de Conninginne Moeder daer over seer ongerust, en het schynt, dat sy naedenken had tegen de Prins van Oranje, als of hy den Hertog daer mede een verkeerde trek had gespeelt, sy sond derhalven den Heer de Mirambeau aen de Prins, met een brief van haer eige hand, waer in sy aen hem schreef: *Wy achten uw eerlyker man te wesen, dan dat gy een soo groote ondankbaerheit tegen myn Soon zoud gebruyken, en dat gy hem te lief hebt gehad, om sulken quaeden trek te spelen aen een Prins, die sulk een steunsel, als een Conink van Vrankryk is, heeft, die*

syn

1583. *syn gevoelen altyd daer over kan toonen. Maer, tot dat ik de waerheit verneme, sal ik de goede hoop niet verliesen, die ik altyd gehad hebbe, dat gy myn Soon niet geroepen hebt, of gy wilt hem wel dienen, 't welk doende, sult gy altyd erkent worden van alle de gene, die hem aengaen.* Het schynt dat die brief ingank by de Prins vond, of dat hy een groot ontsag voor het Hof van Vrankryk had, want hoewel de daed van de Hertog in geenen deele te verschoonen was, dat een iegelyk tegen hem was verbittert, en men in toekomende geen gerustheit kon hebben, om hem in het minste te vertrouwen, soo bleef de Prins echter de saek van den Hertog nog al begunstigen, immers op een naeder onderhandeling en verzoening met hem aendringen, want syn grondregel van Staet in die tyd was, dat 'er geen behoud voor de Nederlanden was te verwagten, als door de hulp van Vrankryk. De Overheit van Antwerpen, seer t'onvrede zynde, dat de Hertog de schuld van het voorgevalle op haer wilde seggen, daer sy hem in 't minste geen reden toe hadden gegeven, versogt de Prins, dat hy haer met syn goede raed wilde dienen, en syn goeddunken seggen, soo nopende de voorgevalle swaerig-

De Prins blyft de saek van den Hertog van Alençon begunstigen.

Vie de Monsr. de Plessis Livre 1. *p.* 76.

righeden, als het gene in toekomende 1583. best te doen stond. Hy verschoonde sig in den beginne daer van, maer het schynt, dat hy daer toe gebeden wilde wesen, en het anderfints geern deed, want hy liet sig haest, op het ernstig aenhouden van de Staeten Generael, daer toe bewegen, en gaf aen deselve een wydloopig schriftelyk advys dienaengaende over. Voor eerst beklaegde hy sig daer in. *Hoe dat hy verscheide reisen had bespeurt, wanneer God dese Landen wilde besoeken, dat allerley klagten, lasteringen en beschuldigingen tegen hem waeren uytgestroyt, en alleen op syn rugge gevallen, gelykerwys als het binnen Antwerpen geschiede, wanneer Maestrigt ingenomen wiert, en tot Gent, als Doornik wiert overgegeven. Dog het was aen hem niet te wyten*, seyde hy, *die soo weinig magt en middelen in handen had, en daer by soo weinig gehoor vond, soo dat hy noyt een eenige Stad met soodaenigen voorraed had mogen voorsien, als hy wel begeerde.* Spreekende vervolgens van het aennemen van den Hertog van Alençon, beweerde hy, *Dat hy niet alleen was, die dese saek had bevordert, maer dat het met gemeen en ryp overleg van alle de Provinciën, Steden en Leden van dien, was geschiet.* Hy be-

Syn Advys, waer in hy de verzoening met den Hertog aenraed.

1583. beriep ſig op de Acten van de Vergaedering, ſeggende, *Dat daer uyt moeſt blyken, hoe dat hy haer menigmael gebeden en vermaent had, dat ſy hem wilden verklaeren, of ſy ook eenige andere byſtand begeerden, ofte iemant bequaemer daer toe wiſten, dan den Hertog.* Voorts verhandelde hy drie vraegen. Eerſtelyk, of men ſig met de Spanjaert kon verzoenen? ten tweeden, of men ſulks met den Hertog van Alençon kon doen? ende ten derden, of ſy ſig helpen en beſchermen konden met haer eige magt tegen de gene, die haer wilden overvallen? Nopende het eerſte, toonde hy, dat ſulks niet en kon, nog behoorde te geſchieden. Ende op het tweede, dat hy niet en kon loochenen, of, de Hertog was, nae den inhoud van het Verdrag, van ſyn recht en Heerſchappy vervallen; daer en boven was hem de quaede raed, die de Hertog gevolgt had, wel bekent, en hy wiſt daer benevens ook wel, in wat gevaer hy ſelfs en alle de ſyne te dier tyd waeren geweeſt; ook voorſag hy wel, indien de Hertog in toekomende van geen beter raed wiert gediend, dat hy haer nog meer zoude beſchaedigen, dan hy te voren had gedaen, en dat 'er altyd een groot miſtrouwen zoude overblyven. Dit alles niet

tegenstaende was hy, onder voorwend- 1583.
sel van eenige glimpige redenen, van ge-
voelen, dat men sig met den Hertog kon
verzoenen. Ende op het derde toonde
hy, wat 'er al vereischt wiert, als dese
Landen sig selven wilden beschermen.
Tot besluyt seide hy, dat het laetste het
best was, en te wenschen was, dat de-
se Landen in staet mogten wesen, om
sig sonder hulp van vreemde Mogenthe-
den te verdedigen, maer hy toonde te
gelyk aen, hoe weinige hoop daer toe
was, aengesien de traegheit van de Pro-
vinciën, soo in het nemen van een goed
en veerdig besluyt, als in het opbrengen
van de vereischte geldmiddelen. Met de
Spanjaerts, vervolgde hy, sal ik nimmer-
meer goedvinden, ofte geraeden achten,
in handeling te treden. Voorts wilde hy
niet opentlyk te kennen geven, en hy
en durfde het ook nog niet doen, dat
men wederom met den Hertog van Alen-
çon behoorde te handelen, maer hy ver-
klaerde sig, gelyk als van ter zyden, seg-
gende. *Ingevalle wy met syn Hoogheit
zullen moeten handelen, sal het van noo-
den wesen wel toe te sien, dat men geen
Stad in gevaer stelle, dat men sig van het
oorlogsvolk verseekere, sonderling van de
Hoofden, dat sy de Staeten aengenaem
zyn, en dat sy aen deselve den eed doen,*
ge-

1583. *gelyk mede de Raedslieden van den Hertog.* Dit Advys van de Prins wiert by veele seer quaelyk genomen, ook moet men bekennen, dat syn redenen van geen klem waeren, want vooronderfteld zynde, dat de Nederlanden in geen staet waeren om sig selfs, en sonder de hulp van een vreemde Mogentheit, te beschermen, was het echter waer, dat de Hertog in geen staet daer toe was, en in alle gevalle, dat het hulpmiddel erger was dan de quael. Wat kon de Landen erger wedervaeren, dan het gene de Hertog hadde ondernomen? indien syn voornemen, soo tot Antwerpen, als in de andere Steden hem was gelukt, zouden die Steden niet alleen in een bloedbad hebben gestaen, geplundert en bedorven zyn geworden, maer hy zoude te gelyk de Roomsse Godsdienst met de onbepaelde Oppermacht in 't Land hebben gevestigt. Wat kon de Nederlanders erger van de Spanjaerts overkomen? Wie zouw daer voor konnen instaen, dat hy in toekomende beter syn woord zoude houden, daer hy het te voren, uyt enkele trouwloosheit, en sonder dat hem eenige de minste reden van misnoegen was gegeven, had verbroken? Alle de middelen, die de Prins voorsloeg, zyn in der daed maer swacke pogingen tegen een

Het word quaelyk genomen, en hy geraekt deswegen selfs in den haet.

Vorst

Vorst die verkeerde wegen wil inslaen. 1583.
De Gemeinte, en voornaementlyk tot Antwerpen, was tegen den Hertog van Alençon boven maeten verbittert, gelyk men ligt kan denken, die morde niet alleen tegen de Prins ter saeke van dat advys, en omdat hy den Hertog wederom wilde inhaelen, maer daer benevens wiert een boekje door de een ofte d'ander Spaensgesinde uytgegeven, waer in de Prins over dat advys leelyk wiert gehavent: in 't bysonder wiert syn Fransse Hofprediker Villers daer in afgemaelt, als een guyt en ongerust mensch, die sig door den Hertog liet omkoopen, en die het advys van de Prins had opgestelt. De Burgery van Antwerpen, die de Prins altyd te voren met alle teekenen van liefde, trouw en achting hadde ontmoet, wiert hier door geheel en al van hem vervreemd, men hielt hem verdagt, als of hy de saek der Nederlanden verliet, en de overige Provincien aen syn eigenbaet en Staetzucht opofferde, om syn Heerschappy alleen in Holland en Zeeland te vestigen. Men verhaelt, als de Prins op het Stadhuys tot Antwerpen in de Vergaedering van de Staeten Generael was, en de verzoening met den Hertog van Alerçon aenraede, dat sulks ter ooren van het Volk

Busbequius Epist. 17. 21. & 23. 24.
Thuanus lib. 77. Hist.

1583. gekomen zynde, het Gemeen daer over op de been quam, roepende en dreigende voor het Stadhuys, dat sy den genen, die de Fransse wederom in de Stad wilde brengen, uyt de vensters van het Stadhuys zouden werpen. Waer door de Prins soodaenig wiert verschrikt, dat hy niet naer huys durfde gaen, maer op het Stadhuys bleef vernachten. Het misnoegen jegens hem wiert door syn vyanden en door de Spaensgesinden nog al meer gaende gemaekt, en hy geraekte soodaenig in den haet, en de achterdogt, die men van hem had, was soo groot, dat 'er een beroerte tot Antwerpen daer uyt ontstond. Want by gelegentheit van seekere afpaeling, die op het plein voor het Casteel wiert gemaekt, verspreide men onder de Gemeinte, dat de Prins van Oranje de Fransse heimelyk in 't Casteel had gebragt, en dat sy sig aldaer tegen de Stad sogten te beschanssen en te begraeven. Het Gemeen, hier door gaende gemaekt zynde, liep gewaepend naer het Casteel, doorsogt alle hoeken en plaetsen, en niet tegenstaende geen Fransse aldaer wierden gevonden, was het misnoegen en de ongeregeltheit echter soo groot, dat sy de Prins opentlyk voor een Verraeder, en een Medestander van de Fransse uytmaekten.

On-

Ondertussen sond de Conink van 1583. Vrankryk den Heer de Bellievre aen de Staeten Generael, om deselve met den Hertog te verzoenen, doende groote bedreigingen, ingevalle sy sig daer toe ongenegen toonden, en om de Nederlanders een vrees aen te jaegen, deed hy alle de goederen van deselve, die in syn Ryk wierden gevonden, in beslag nemen. Insgelyks schreef de Coningin van Engeland aen de Staeten Generael, om haer te vermaenen en te raeden, dat sy de saek met den Hertog op de beste wyse zouden inschicken. Het is seeker, dat men de gunst van die twee Mogentheden hoognoodig had, en dat het een onbesonne daed van de Staeten Generael geweest zoude zyn, ingevalle sy sig niet een weinig met voorsigtigheit daer nae hadden geschikt, en om die reden kan men het gedrag van de Prins in dien opsigt wel eenigsints billyken. Door die tussenspraek wiert derhalven soo veel te wege gebragt, dat 'er een provisioneel Verdrag wiert gesloten, waer by onder anderen wiert bedongen, dat de Hertog sig nae Duynkerken zoude begeven, en dat de Staeten haer Gemachtigde derwaerts zouden senden, om verders met hem te handelen. Dat men het Franse krygsvolk zoude betaelen, en alles tot

1583. haer optocht richtig maeken, de goederen van den Hertog wedergeven, en de Fransse, tot Antwerpen gevangen, ontslaen. Daer tegen moest de Hertog besorgen, dat de bekommering, op de schepen en goederen der Nederlanders in Vrankryk gelegt, wederom afgedaen wierde.

Daer nae sond de Hertog den Heer d'Eprunaux aen de Staeten, om aen deselve uyt syn naem voor te draegen. Hoe dat hy nu gemaekt was Luytenant Generael van de Conink van Vrankryk, syn Broeder, hebbende alle de Sterkten van het Ryk in syn handen; hoe dat de genegentheit, die hy dese Landen was toedraegende, nog niet en was verkoelt, en dat hy nu beter, dan ooit te voren, middel had, om de Nederlanden te verlossen: dat hy selfs niet sonder hoop was, dat de Conink, syn Broeder, ten dien einde den oorlog tegen den Conink van Spanjen zoude verklaeren. Derhalven noodigde hy de Staeten, om haer Gesanten aen hem tot Parys te senden, daer sy alle vorige geschillen en misnoegen zouden ter nederleggen, ende op nieuws in alle vriendelykheit handelen. Maer of de Hertog schoone belofte en voordeelige aenbiedingen deed, het mogt niet veel helpen, de

won-

wonde was te versch, en den haet tegen 1583.
hem en de Fransse te groot geworden. Op die aensoeking ontstont 'er wederom een nieuwe ontsteltenis in de gemoederen der Nederlanders, want eenige waeren tot de verzoening en wederaenneming van den Hertog genegen, en dreven dat werk sterk voort, dog de meeste waeren daer tegen. De Prins van Oranje bleef de saek van den Hertog nog al begunstigen, en de voorstanders van de verzoening waeren menschen van syn aenhang; hier door verviel hy wederom in den haet van het Volk. Men schreef verscheide boekjes voor en tegen, en in een van deselve wiert de Hertog met levendige verwen afgebeeld, en te gelyk, het vorig advys van de Prins nog eens wederlegt. Dit geschiede, seide men, opdat de Prins en meer andere sig in toekomende niet wederom en zouden vergrypen. Men vermaende de Prins te gedenken, hoe trouwloosly̆k het Hof van Vrankryk, ten tyde van het beleg van Henegouwen, met hem had gehandelt, en men vroeg hem, of hy dat nu al vergeten had. Men erinnerde hem, hoe dat de Conink belooft had, hem en syn Broeder, Graef Lodewyk van Nassau, te zullen bystaen, maer dat die bystand niet langer geduert had,

1583. dan tot de moort van Parys, wanneer de Conink den Graef van Mandesloo bevel gaf, dat hy hem in syn handen zoude leveren, 't welk de Graef, tot groot geluk van de Prins, weigerde te doen. Het was niet alleen in Braband en tot Antwerpen, dat men over het gedrag van de Prins misnoegt was, maer selfs ook in Holland, want de Heeren Staeten van die Provincie vernomen hebbende, dat de Prins nog al voortging, van de verzoening met den Hertog, en syn wederaenneming te dryven, waeren daer over seer t'onvrede, en vonden, nae rype overweging, best, eenige uyt den haeren aen hem te senden, om hem te versoeken, dat hy geen vertrouwen meer op de handeling met den Hertog wilde stellen. De Afgesonde, by de Prins tot Antwerpen gekomen zynde, gaeven hem, uyt naem van de Staeten, ingevolge haer last, een schriftelyk vertoog over, waer in sy hem op een vrymoedige wyse verklaerden. *Hoe dat de Gemeinte in de Steden van Holland seer ontroert wiert, omdat de handeling met den Hertog van Alençon by een iegelyk ten quaedsten wiert genomen, zynde veele van oordeel, dat hy, niet tegenstaende syn groote voorsigtigheit, door den handel met de Fransse bedrogen zoude werden: ende*

De Staeten van Holland nemen het insgelyks quaelyk, en vermaenen de Prins daer van af te sien.

om

om hem vrymoedig de waerheit te seggen, dat de Gemeinte in 't algemeen een schrik en gruwel van dien handel had, en daer van niets wilde hooren, ook geen goed daer uyt was verwagtende. Derhalven waeren sy hem ernstelyk versoekende en biddende, dat hy dog niet verder met dien handel wilde voortgaen, nog sig eenigsints daer op betrouwen, maer in tegendeel de saeken van den Lande houden in die staet, als of deselve alleen, door de hulp van God Almachtig met het houden van goede ordre, en het gebruyken van behoorlyke middelen, beschermt en behouden moesten werden: te gelyk aenbiedende het heffen van de noodige schattingen, het opbrengen van geld, en het bewilligen van alsulken staet van oorlog, als de Prins selfs zoude oordeelen noodig te wesen. 1583.

Wat de Prins daer op aen de Afgesonde van Holland tot antwoord heeft gegeven, word niet gemelt, maer het schynt dat het voor een korten tyd van goede uytwerking is geweest, want hy deed het Fransse en Switzerse krygsvolk, dat onder het bevel van de Marschalk de Biron nog in de Nederlanden was gebleven, na Vrankryk trecken. Maer uyt syn gedrag sal wederom haest blyken, dat hy syn verbintenis met den Hertog van Alençon

1583. nog niet en kon laeten vaeren, en dat hy, tegen alle regelen van een goede Staetkunde, tegen alle menschelyke voorsigtigheit, en te gelyk in weersin van de Nederlanders in 't gemeen, en van die van Holland in 't bysonder, andermael de onderhandeling met hem deed hervatten, en hem nog eens poogde in te haelen, tot dat het God behaegde dat voornemen, door de dood van haer beide, te doen verydelen. Wy konnen van dat merkweerdig Vertoog van de Heeren Staeten van Holland soo niet scheiden, sonder een weinig daer op te blyven staen, en sonder haer heldachtige en recht Christelyke gevoelens aen de naekomelingen tot opmerking en naervolging voor te draegen, en aen te prysen. De Prins deed in der daed seer quaelyk, en syn gedrag in desen is in geenen deele te verschoonen, het is ook de grootste misslag geweest, die hy in syn leven heeft begaen, en waerschynelyk heeft hy sig door een al te groote Staetzucht laeten misleiden. Het is een seer bekommerlyke en beklaeglyke Staet, wanneer men syn toevlugt tot een vreemde Mogentheit moet nemen, het Land is in het uyterste gevaer van verloren te gaen, wanneer men begint te wanhopen, en geen andere raed weet, als sig in de armen van

Aenmerking daer op.

een

een uytheemsch Vorst te werpen. Want 1583.
men moet sig niet verbeelden, dat de Vorsten sig alleen door edelmoedige gevoelens, om de ellendige en verdrukte in den nood te hulp te komen, laeten bewegen, men heeft geen reden, om sig daer mede te vleyen, weinige werden 'er in de geschiedenissen gevonden, die tot die top van eer en deugd zyn opgestegen: maer in tegendeel richten sy haer gedrag nae haer soo genaemde reden van Staet, en nae haer eigen voordeel en belangen. De Hertog van Alençon bood syn dienst en hulp de Nederlanders niet aen uyt eenige edelmoedige insigten, ofte uyt genegentheit en gunst, die hy aen deselve was toedraegende, maer alleen om de Heerschappy te verkrygen, bereid zynde, om sig by de eerste gelegentheit tot een onbepaelt Opper-Heerscher te verheffen, om sig de weg met gewelt daer toe te baenen, en de Vryheit te gelyk met de Godsdienst soo wreedelyk te onderdrucken, als Conink Philip de tweede oyt te voren had gedaen, syn Staetsdienaers, Hovelingen, Oversten en Bevelhebbers van syn krygsvolk quaemen hier niet, om haer leven voor het behoud van de Nederlanden te waegen, maer alleen om in het erfdeel der Nederlanders te vallen, om t'haeren koste te leven,

1583. en sig met haer goederen te verryken, misschien al op deselve wyse, als de Spanjaerts hadden gedaen. Dit is het, dat men uyt de hulp van een vreemde Mogentheit heeft te wagten, wanneer men selfs geen ordre op syn saeken stelt, wanneer men door eigen belangen, door twist en oneenigheit tussen de Provinciën en Steden, en door de een op den anderen de last van de Regeering te schuyven, en sig de gemeene bescherming te onttrecken, tot een Staet van magteloosheit komt te vervallen, soo dat men sig eindeling in de armen van een vreemde Mogentheit moet werpen, gelyk het te dier tyd met de Nederlanden gestelt was, en aldaer toeging, 't welk uyt de geduerige Vertoogen van de Prins van Oranje, waer van wy hier boven gewag hebben gemaekt, overvloedig komt te blyken. Men segge niet, dat de groote overmagt van de Conink van Spanjen de Nederlanders tot die engte had gebragt; want in tegendeel is het waer, indien sy maer een Leger van dertig duysend mannen hadden op de been gebragt en goede ordre op de betaeling gestelt, 't welk de Provinciën gemackelyk konden doen, zouden sy in Staet geweest zyn, om selfs, en sonder de hulp van den Hertog van Alençon, de Spanjaerts geheel en al uyt den Lande te ver-

verdryven. Als men op de geschiede- 1583.
nissen van die tyd let, en de bovengemelte Vertoogen van de Prins van Oranje met opmerking leest, sal men haest overtuygt werden, dat het geheel verval van saeken in de Nederlanden, en de noodsaekelykheit om nae de hulp van een vreemde Mogentheit te moeten omsien, alleen uyt de oneenigheden in de Regeering sproot. Maer nu was de Hertog van Alençon ook de man niet, tot wien men syn toevlugt kon nemen, hy had nog de wil, nog het vermogen, om het Land uyt den nood te redden, het te behouden en wel te regeeren, in tegendeel had men door een schaedelyke ondervinding syn verkeerden aert en handelingen klaer ontdekt, en daer was geen reden, om in toekomende beter verwagting van hem te hebben, soo dat het buyten twyffel een seer onbesonne, onvoorsigtige, ofte wanhopige daed van de Prins van Oranje was, den Hertog van Alençon wederom te willen inhaelen. Maer de Heeren Staeten van Holland begrepen de saek veel beter, sy toonden recht edelmoedige gevoelens te hebben, en sy deden, wat goede Christelyke Overheden in gevaerlyken tyden en verloop van saeken schuldig zyn te doen. Sy verklaerden, dat sy op den vleesselyken arm van een

vreemd

1583. vreemd Vorst niet en wilden steunen, maer dat sy haer vertrouwen op God Almachtig in de voorstand van haer goede saek wilden stellen: dat sy ondertussen bereid waeren, om te gelyk waeksaem en werksaem te wesen, om goede ordre op 's Lants saeken te stellen, om de noodige schattingen te heffen, en geld op te brengen, en daer benevens een behoorlyk getal van krygsvolk te onderhouden. Dat syn de rechte gevoelens, die alle Christelyke Oppermachten behooren te hebben, en soo doende, hebben sy den zegen van God Almachtig te verwagten. Gelyk het te vergeefs en te gevaerlyk is alleen op een vleesselyken arm, en op de hulp van een uytheemsse Mogentheit te steunen, soo is het, aen de andere zyde, ook met God te bidden en te smeeken niet te doen, als men ondertussen met slappe handen en geboge knyen blyft zitten, en de bloeyenste Romeinsse Historie Schryver heeft te recht aengemerkt, dat men te gelyk werksaem en wacker moet wesen, en syn raedslaegen en daeden ten dienst van 't Gemeen richten, soo men de hulp van God in syn voornemens wil verkrygen, want dat God andersints de gebeden niet en hoort, maer steets verstoord blyft.

Sallustius.

De

De Prins van Oranje siende, hoe dat hy by het Volk allesints in den haet was geraekt, en bysonder van die van Antwerpen, kon het verwyt, dat hem wierd gedaen, niet hooren, nog aenschouwen het verstoord gelaet van de Gemeinte, die hem pleeg toe te juychen, en derhalven besloot hy de stad Antwerpen met syn gantsche Hofgesin te verlaeten, en nadat hy alvorens ordre op de Regeering van die Stad had gestelt, en gemaekt, dat de Heer van St. Aldegonde aldaer tot Burgemeester wiert verkoren, opdat hy sig van de getrouwheit derselver Stad, daer hem soo veel aengelegen was, verseekert mogt houden, vertrok hy uyt Antwerpen, alwaer hy de laetste ses jaeren meestentyd syn verblyf had gehouden, naer Zeeland, en vervolgens van daer naer Holland, om noyt weder te komen, dewyle hy genoeg voorsag, dat Antwerpen de eerste aenstoot zouw lyden, en in gevaer was, om met Braband en Vlaenderen te gelyk verloren te gaen. Hy had de Staeten van Zeeland tot Middelburg beschreven, in schyn om op eenige saeken van de Regeering ordre te stellen, maer in der daed, om de Leden van de Vergaedering te ondertasten, nopende syn vordering tot Graef van Zeeland, en deselve daer toe te overreeden.

1583. De Prins verlaet Antwerpen, en trekt na Zeeland, en vervolgens naer Holland. *Grotius lib. 4. Annal. Thuanus lib. 77. Hist.*

Het

1583. Het schynt, dat de Conink van Navarre, naemaels de wydberoemde Hendrik IV. Conink van Vrankryk, ook lust kreeg, om op het tooneel der Nederlanden te verschynen, want als hy het geval van Antwerpen had vernomen, fond hy den Heer Calvart aen de Prins van Oranje, met een geheime last, om aen hem voor te slaen, dat hy tot Luytenant Generael, ofte Stadhouder van den Hertog van Alençon, aengenomen mogt werden, aenbiedende drie regimenten voetvolk, ieder van vyftien hondert koppen, en vyf hondert ruyters, op syn eige kosten, den tyd van drie maenden lang, tot hulp der Nederlanden, te zullen onderhouden, onder verseekering te gelyk, dat syn Overste en Bevelhebbers alle van de Gereformeerde Godsdienst, en de Staeten aengenaem zouden wesen. Dog men vind niet, dat die aenbieding van gevolg is geweest, nog wat 'er op is geantwoort.

Memoires de Plessis. Tome 1. p. 369.

De Prins trouwt voor de vierdemael met vrouw Louise de Coligny.

De Prins van Oranje nu voor de derdemael weduwenaer zynde, en gewoon het knypen syner veelvuldige sorgen door het geselschap van een vriendelyke echtgenoot, en door de eerlyke liefkosingen van een huwelyk te verlagten, was wederom gesint en genegen geworden, om sig voor de vierdemael in den huwe-

ly-

lyken ſtaet te begeven, en ten dien 1583.
einde hadde hy ſyn gedagten geveſt op vrouw Louiſe de Coligny, Dogter van de vermaerde Heer de Coligny, in ſyn leven Admirael van Vrankryk, ſyn groote vriend: ſy was nu oud dertig jaeren, en te voren getrouwt geweeſt met den Heer de Teligny, die geroemt wiert de volmaekſte Edelman van Vrankryk te weſen, en die te ſaemen met den Admirael, ſyn Schoonvaeder, in de Paryſſe moort was omgebragt geworden. Derhalven ſond de Prins iemant van ſynen 't wege nae Vrankryk, om haer ſyn genegentheit te verklaeren, en over een huwelyk met haer te handelen, 't welk vervolgens met oorlof van de Conink van Vrankryk geſloten zynde, voer ſy uyt Vrankryk over Zee nae Zeeland, alwaer ſy eenige daegen uytgeruſt hebbende, naer Holland vertrok, en tot Delft aenquam, daer ſy plegtig wiert ontfangen en onthaelt. Des anderen daegs wiert het huwelyk, op de wyſe in de Gereformeerde Kerk gebruykelyk, opentlyk beveſtigt, zynde de gewoonlyke kerkgeboden, op drie volgende ſondaegen, albereits voor haer komſt gegaen. Het Bruylofts-Feeſt wiert ook met veel vreugde gehouden; maer de Spaensgeſinde ſogten de Prins, ter oor-

Den 11. April.

Hooft in ſyn Nederl. Geſch. 20. B. ſegt, dat ſy tot Antwerpen trouwden, dog het is een misſlag, want de Prins is nae ſyn vertrek

ſaek

1583. saek van dat huwelyk, by de Gemeinte nog meer haetelyk te maeken, seggende, dat men nu wel sag, hoe seer hy voor Vrankryk genegen was, en dat hy alle syn pogingen in 't werk stelde, om het Land onder de magt van de Fransse te brengen. Onder meer andere pligtplegingen over het geslote huwelyk schreef de Conink van Navarre ook aen de Prins, om hem en de Princes veel geluk en zegen in den huwelyken staet te wenschen, seggende onder anderen. *Dat het God behaegt hadde, twee Luyden van eer en deugd van soo verre by een te verbinden.*

noyt meer tot Antwerpen geweest.

Memoires de Monsr. de Plessis. tome 1. p. 235.

Ondertussen maekte de Prins van Parma een groote voortgank, en bemachtigde, onder meer andere, de Steden Duynkerke en Nieuwpoort, waer door geheel Vlaenderen in groot gevaer wiert gestelt: daer tegen was 'er binnen 's Lants een groote verlegentheit van geld en onvermogen, en het gene altyd gewoon is daer uyt te spruyten, wanordre, twist en tweedragt. Hier by quam nog, dat de stad Zutphen door den Oversten Tanis by verrassing wiert ingenomen, geplundert, en seer mishandeld, 't welk een groote verslagentheit in de omleggende Steden verwekte, sulks het met de saeken van de

Voortgank van de Prins van Parma.

de Staeten en van de Prins seer slegt 1584.
begon te staen, waer uyt hy wederom een voorwendsel nam om nog eens met den Hertog van Alençon te handelen, en te beweeren, dat het Land, sonder de krachtige bystand van een uytheemsse Mogentheit, niet behouden kon werden. Voorts sogt de Prins syn heyl by Holland, Zeeland en Utrecht, en maekte sig aldaer sterk, soo veel hy kon: ook versogten die drie Provinciën hem te gelyk, om de Regeering van den Lande als Opperhooft op sig te nemen nevens den Raed van Staete daer toe te stellen, om de overige Provinciën daer door op te wecken, dat sy van gelyken wilden doen, en de saeken van den Lande en van den oorlog meer behartigen. Ten dien einde wiert de Raed van Staete opgerecht, bestaende uyt twaelf Leden, te weten, seven wegens Holland en West-Vriesland, drie wegens Zeeland, en twee wegens Utrecht, ook wiert de Instructie voor den selven Raed beraemd en vastgestelt. Aldus aenvaerde de Prins met den Raed van Staete het beleid der krygsfaeken van die drie Provinciën, dog alvorens begeerde hy, dat men eerst met het krygsvolk, dat als doen in dienst was, zoude afreekenen. Hier uyt heeft de tegenwoordige Raed

De Raed van Staete word opgerecht.

1584. van Staete der Vereenigde Nederlanden ſyn oorſpronk en begin genomen, de overige Provinciën hebben ſig in 't vervolg daer by gevoegt.

Graef Willem Lodewyk van Naſſau word aengeſtelt tot Luytenant Stadhouder van Vriesland.

Alſoo Bernard van Merode, Heer van Rumen, die te voren door de Prins van Oranje tot ſyn Luytenant Stadhouder over Vriesland aengeſtelt was geweeſt, nu van die laſt ontſlaegen begeerde te weſen, ſoo ter oorſaek van ſyn hooge jaeren, als omdat hy ſag, dat veel Edellieden geen behoorlyk ontſag voor hem hadden, hem niet hooger als haers gelyke achtende te weſen, ſoo ſtelden de Heeren Staeten van Vriesland in deszelfs plaets tot Luytenant Gouverneur, ofte Stadhouder van de Prins, en tot Collonel van het krygsvolk te Lande aldaer, Graef Willem Lodewyk van Naſſau, Soon van Graef Jan van Naſſau, Broeder van de Prins, ende vervolgens verleende hem de Prins daer toe ſyn Commiſſie.

HET

HET LEVEN VAN WILLEM DE I. PRINS VAN ORANJE &c.

1584.

TWAELFDE BOEK.

INHOUD.

DE Prins word een Soon geboren. Verhael van de onderhandeling met de Prins over de Opdracht van de Hooge Overheit aen hem. Voorwaerden van de Opdragt. Handeling over de Opdragt van het Graefschap van Zeeland aen de Prins. Voorwaerden van de Opdragt. Handeling over de Opdragt van het Stift Utrecht. Aenslag tegen het leven van de Prins door een Coopman tot Vlissinge. Raed en voorsiening van de Prins tot behoud van Antwerpen. De handeling met de Hertog van Alençon wort hervat, en andermael tot besluyt gebragt. Syn dood. Sorgvuldigheit van de Prins op 't laest van syn leven. Syn dood. Aenmerking op de wyse van syn dood. Groote ontsteltenis over syn dood. Straffe over de moordenaer. Begraeffenis

1584. *van de Prins. Heerlyk gedenkteeken voor hem opgerecht. Syn seldsaeme gerustheit. Syn gestalte en levenswyse. Syn prachtige Hofhouding. Waer door syn Boedel met veel schulden was beswaert. Syn beleeftheit en gemeensaemheit. Syn goedaerdigheit. Stilswygentheit. Bequaemheit om de menschen in te nemen. Geheugenis. Verstand en onbesweeke moed. Ligstigheit. Onthoudentheit. Staetkunde. Schranderheit in het ontdecken der geheimen. Staetzucht. Moedigheit op syn Geslagt. Syn Godsdienst. Verdediging van de Prins tegen de Cardinael Bentivoglio en Strada. Gemaetigtheit van de Prins in het stuk van de Godsdienst, en verdraegsaemheit. Getuygenis der Historie-schryvers tegen hem en voor hem. Syn huwelyken, en kinderen. Bastaert. Aenmerking op het Stadhouders-Ampt. Verpligting van de Nederlanden in 't gemeen, en van Holland en Zeeland in 't bysonder aen de Prins. Verpligting van het huys van Oranje en Nassau aen de Vereenigde Nederlanden in 't gemeen, en aen Holland en Zeeland in 't bysonder. Of de Prins gehouden moet werden voor de Stichter van de Republicq der Vereenigde Nederlanden. De Prins is in meest alle syn ondernemingen ongeluc-*

luckig geweeft. Dat defe Republicq door een byfondere voorfienigheit Gods is opgerecht. Vergelyking van de Republicq der Vereenigde Nederlanden by die van Achajen. Vergelyking van de Prins by Aratus. Devis van de Prins van Oranje. Syn fpreuken. Befluyt.

IN den beginne van dit jaer wiert het huwelyk van de Prins van Oranje met de geboorte van een jonge Soon binnen Delft gezegent tot overgroote vreugde van de Hovelingen, burgers en alle rechtfinnige Hollanders, die, volgens het verhael van Hooft, het hart open ging, door het denken, dat fy nu een Hooft van defen bloede, uyt hunnen eigen Landaert te verwagten hadden, fulks daer over groote vreugde wiert bedreven. Het Kind wiert eerft in de maend Juny daer aen ten heyligen Doop gebragt, en genaemt Fredrik Hendrik, nae twee Coningen, die de Prins de eer deden, van door haer Gefanten als Gevaeders ofte getuygen over den H. Doop van dat kind te ftaen, naementlyk, Fredrik de tweede, Conink van Denemarken, en Hendrik de Bourbon, Conink van Navarre, daer nae onder de naem van Hendrik IV. Conink van Vrankryk vermaert. De ge-

1584. De Prins wort een Soon geboren. Den 29. January.

Hooft Nederl. Hift. 20. B.

1584. boorte van dat Kind is daer nae voor de Vereenigde Nederlanden seer gelucкig geweest: het is door een kloeke, deugdsame en verstandige Moeder opgevoed, en door de Heeren Staeten van Holland en van Zeeland met veel sorggaede geslaegen, opgetogen, en gevordert, als of men voorsag, dat de inborst, beide van de Prins syn Vaeder, en van syn Grootvaeder, de vermaerde Admirael de Coligny, in hem zouden herleven. Men is in die verwagting ook niet bedrogen geworden, want hy is te gelyk een wacker en verstandig Vorst, een gemaetigde en bescheiden Stadhouder, en een dapper Krygs-Overste geworden.

Verhael van de onderhandeling met de Prins, over de Opdragt van de Hooge Overheit aen hem.

Wy hebben tot hier toe uytgestelt, om van de Opdragt der Hooge Overheit, of te liever, van de Graefschappen van Holland en van Zeeland, en van het Sticht Utrecht, aen de Prins van Oranje te spreeken, om den draed van ons verhael niet t'elkens te moeten afbreeken, maer in tegendeel, om alles, wat daer ontrent is voorgevallen, te gelyk en in syn saemenhang af te handelen. In het voorgaende Deel hebben wy uyt verscheide omstandigheden doen sien, dat het voornemen van de Prins al in den beginne, wanneer hy eerst in syn Stadhouderschap

was

was herstelt geworden, en het grootste 1584.
gedeelte van Holland en Zeeland sig voor
hem had verklaert, is geweest, om die
twee Graefschappen, mitsgaeders het
Stift Utrecht, voor sig te verkrygen. De
stappen, die hy steets, om dat oogmerk te
bereiken, heeft gedaen, hoe dat hy sig
de Hooge Overheit heeft laeten opdrae-
gen, en Holland en Zeeland by de Paci-
ficatie van Gent affonderlyk heeft gehou-
den, en hoe dat hy by het Verdrag, met
den Hertog van Alençon gesloten, heime-
lyk heeft bedongen, dat de drie boven-
gemelte Provinciën onmiddelyk onder
syn gebied zouden behooren, hebben
wy hier boven op syn tyd en plaets ver-
haelt, en het komt ook verder te bly-
ken uyt seekere Brief, door de Heeren *Te vinden*
Staeten van Holland aen de Staeten Ge- *by Bor 2.*
nerael daer over geschreven. Ende al- *D. in 't*
soo hy sag, dat hy alleen en op sig sel- *Byvoegsel*
ven met Holland, Zeeland en Utrecht *pag. 45.*
niet wel in staet was, om sig tegen de
overmagt van de Conink van Spanjen
staende te houden, sogt hy de Nederlan-
den met de een ofte de ander machtig
Vorst te verdeelen, opdat hy denselven
tot een Medehelper en beschermer mogt
hebben, dat quam aen de eene zyde
met syn belangen en insichten over een,
en aen de andere zyde wierden Holland,

1584. Zeeland en Utrecht daer door in veiligheit gestelt, dewyle de geheele magt van Spanjen voor eerst op Braband en Vlaenderen, en andere voorleggende Provinciën, moest aenkomen. Dit is eigentlyk de reden geweest, waerom hy de onderhandeling met den Hertog van Alençon heeft aengevangen, soo krachtig voortgeset, en in weersin van genoegsaem alle de Provinciën wederom hervat. Hy gebruykte daer toe den dienst van den Heer van St. Aldegonde, syn vertrouweling, die de gantsche saek, naer het oogmerk van de Prins, heeft beleid en behandelt, die door syn brieven de goede hoedaenigheden van den Hertog by uytnementheit wist aen te prysen, en by de Nederlanders van syn groote macht breed opgaf, en die de Graefschappen van Holland en Zeeland, met het Stift Utrecht, in 't heimelyk voor de Prins bedong. Maer omdat sulks te veel opspraek zoude gemaekt hebben, ingevalle het ruchtbaer wiert, liet hy de onderhandeling ook over en van wegen die drie Provinciën, soo wel als van de andere, opentlyk voortgaen, maer hy besprak te gelyk, dat de Hertog hem daer van een soo genaemt Renversael moest geven, waer van hier boven ook breeder is gesprooken. Ende opdat het veel eer van

de

de Staeten selfs , als van hem , zoude 1584.
schynen voort te komen , en hy sig daer mede voor de weereld mogt verschoonen, wist hy het soo te schicken , dat 'er by de Afgesonde op de Vergaedering van Holland en West-Vriesland een besluyt wiert genomen , dat men nu nog tot geenen tyde met den Conink van Spanjen zoude handelen, maer dat men syn waepens en naem alomme binnen den voorschreven Lande met 'er daed, en ten allereersten doenlyk, zoude uytdoen en achter wege laeten, soo wel in het stuk van de Justitie , als van de Ampten , en dat in plaets van dien de naem van de Prins van Oranje en van de Staeten, als verbeeldende de Hooge Overheit, gebruykt zoude werden. Voorts, dat men de Hooge Overheit aen de Prins zoude opdraegen , onder alsulke voorwaerden , als men met hem best zoude konnen overeenkomen. Daer en boven wiert de Prins gemachtigt , om sig te mogen voorsien van de allerbequaemste wegen en middelen van onderstand en hulp, tot bescherming van dese Landen dienende, ook, om met den Hertog van Alençon, ofte met andere Mogentheden te mogen handelen , en met deselve sulke Verbonden te maeken, als hy, met goeddunken van de Staeten, goed

Bor 2. D. 15. B. in 't begin, en in 't Byvoegs. der Auth. Stukk. achter het 2. D.

1584. en noodig zoude oordeelen te wesen. Wy hebben hier boven van dit Besluyt ook gewag gemaekt, en getoont, dat de Staeten niet sonder veel swaerigheit en groote bedenking daer toe quaemen. Dit nu gewonnen hebbende, wiert hem de weg tot syn voornemen gebaend: want ingevalle hy voor sig selfs affonderlyk, en sonder dat de Hertog van Alençon in de saek van de Nederlanden wiert gemengt, de Graefschappen van Holland en Zeeland met het Stift Utrecht voor sig had willen verkrygen, en hy had opentlyk moeten te werk gaen, zoude hy naer alle waerschynelykheit te veel beletselen ontmoet hebben gehad, want de afsweering van de Conink van Spanjen, die eigentlyk de grondslag was, waer op syn verheffing tot Graef wiert gebouwt, was soo veel bedenking en tegenstreving onderworpen, dat hy daer mede noyt affonderlyk te recht geraekt zoude hebben, indien deselve door alle de Vereenigde Nederlanden niet tegelyk was geschiet. Dit gedaen zynde, beweerde men met glimpige redenen, dat de andere Nederlandse Provinciën, sig onmachtig siende om door haer selven wel te regeeren, en sig alleen tegen de magt van Spanjen te beschermen, den Hertog van Alençon, tot haer Hertog, Graef

Graef ofte Heer, soo als elke Provincie 1584.
te voren een Vorst hadde gehad, verkoren hadden, welk voorbeeld die van Holland, Zeeland en Utrecht behoorden nae te volgen. Want hoe konden sy in die gelegentheit van saeken anders doen? waeren sy wel machtig om sig in die moeyelyke tyden beter te regeeren? en hoe konden sy den oorlog sonder een Vorst, die volkome macht had om te gebieden, voeren? Maer nu was de Hertog van Alençon een vreemd Vorst, en van een andere Godsdienst, als die men albereits in Holland en Zeeland had vastgestelt, jae in tegendeel een vervolger van de Gereformeerden, het was niet raedsaem, de voorsigtigheit en het belang van de Godsdienst lieten het niet toe, dat men sig aen hem zoude onderwerpen. Dewyle men nu de Conink van Spanjen hadde afgeswooren, en men voortaen niet meer met hem kon handelen, en dat men dog een Graef ofte Heer noodig had, door wie het Land, onder seekere voorwaerden en op een bepaelde wyse, van outs geregeert was geworden, en nu nog geregeert behoorde te werden, wie kon men dan beter daer toe verkiesen en verheffen dan de Prins van Oranje? een Vorst, die alles met het Land hadde opgeset, die een Voorstander

1584. der was van de Vryheit en Voorrechten van den Lande, die de vereischte bequaemheden, en bysondere wysheit, voorsigtigheit en gemaetigtheit had, om de Landen wel te regeeren, ende onder wiens bestier de Vryheit, Voorrechten en oude Herkomens ten vollen in verseekertheit gestelt zouden werden.

Als de saek voor de eerstemael in de Vergaedering van Holland voorquam, viel'er veel bedenking, en de meeste Leden toonden sig daer toe niet seer gereed te wesen, 't welk men uyt der selver advysen klaer genoeg kan bespeuren. De Ridderschap en Edele verklaerden, dat het hen seer swaer voorquam, om van Vorst te veranderen, 't welk niet, dan met goede kennis van saeken, gedaen behoorde te werden. Sommige Steden spraeken niet klaer genoeg, gebruykten dubbelsinnige woorden, ofte gingen de saek van de Opdragt der Hooge Overheit met stilswygen voorby. Maer het schynt, dat die van Amsterdam te dier tyd tot de Prins meer genegen waeren, dan sy in 't vervolg zyn geweest, want sy adviseerden rond uyt. *Dat men syn Excellentie het Gouvernement van Holland alvoren zoude aenbieden onder alsulke Titulen, als 't hem gelieven zoude te aenvaerden, e-*

ver-

vermits hy lyf en goed voor dese Landen hadde opgeset : en om dat'er geen Christelyker, ervaerener nogte getrouwer genomen mogt werden. Naer overweging van de advysen der Leden, wierden de Afgesonde ter Vergaedering versogt, ende sy naemen aen, om elk in den synen te doen opstellen seekere Artykelen en Voorwaerden, waer op de Hooge Overheit van Holland opgedraegen en aengenomen zoude mogen werden, met behoud van de Vrydommen, Voorrechten en Gerechtigheden van den selven Lande. 1584.

Dit was van die uytwerking, dat de Hooge Overheit nog eens aen de Prins volslaegen wiert opgedraegen, op de selve Voorwaerden, als te voren in de Unie tussen Holland en Zeeland waeren begrepen. In het hooft van de Opdragt wiert andermael als een grondregel gestelt. *Dat alle Gemeenschappen en goede Republyken met eenigheit meest onderhouden, gesterkt, en bevestigt worden, dewelke niet wel en kan zyn by veelen, in wille en gemoed meest verschillende, en mitsdien noodig is, dat de Regeering van dien aen een Hooft en Overheit gestelt werde en bevolen &c.* Niet te min verklaerden die van Amsterdam uytdruckelyk, dat sy daer Den 15. Maert 1581.

in,

1584. in, het zy in het geheel ofte ten dee-
le, niet en quaemen te bewilligen, ver-
soekende tyd en een afschrift, om op de
eerste Vergaedering derselver antwoord in
te brengen. Dog op de volgende dag
quaemen sy daer in toe, behoudens haer
Voorrechten en Satisfactie, en daer op
wierden Commissarissen benoemt om al-
les te oversien, en middelen van inschik-
Den 18. April. king te soeken. Hier na wiert besloten,
dat de Acte van de Hooge Overheit aen
de Prins overgelevert zoude werden,
en daer in verders gestelt, dat men met
de Prins zoude handelen over het bestier
van de Domeinen, en het stellen van een
Den 30. Mey. Luytenant in syn afwesen. Maer nu
maekten die van ter Gouw en Schiedam
wederom swaerigheit, de eerste verklaer-
den geen last te hebben tot het overge-
ven van de Acte van de Hooge Overheit,
versoekende een afschrift van het Besluyt
te mogen hebben. En de laetste betuyg-
den, dat sy by haer vorig gevoelen ble-
ven, naementlyk, dat'er geen verande-
ring van Heer ofte Eed gemaekt behoor-
de te werden. Waer op die van Amster-
dam verklaerden, dat sy in het verande-
ren van den eed alleen quaemen te be-
willigen, soo de andere Provinciën sulks
ook deden, en wel bysonder die van ter
Gouw en Schiedam. Uyt alle 't welk

met

men klaer kan bespeuren, dat alle de vorige Besluyten, de Opdragt van de Hooge Overheit raekende, by meerderheit van stemmen wierden genomen, en oversulks, dat het maer bloote ontwerpen waeren, die daernae by de Leden, die daer in niet bewilligt hadden, wierden tegengesprooken. Ondertussen won 'er de Prins dit mede, dat men t' elkens voortging en vorderde, om de saek te bereiden, te schicken, en de swaerigheden, die daer tegen ingebragt wierden, weg te nemen, opdat, alles in diervoegen richtig gemaekt zynde, men de verschillende Leden genoegen zoude geven, ende overreeden, om de saek, door haer toekomst, te bekrachtigen. 1584.

Hier nae deden de Gecommitteerde van de Staeten verslag van het gene by haer, nopende de Opdragt van de Hooge Overheit, was overwogen, gevende te gelyk in bedenking, of het niet best was, voor als nog stille te staen met den Conink van Spanjen voor vyand te verklaeren, en of men die saek niet behoorde uyt te stellen, tot dat de Hertog van Alençon in den Lande zoude zyn gekomen, om het als dan met meer verseekertheit te doen, te meer, dewyle'er als doen wel twee hondert schepen uyt dese Landen in Spanjen en Portugael wae- Den 6. Juny.

1584. waren gekomem, waer op meer dan drie duysend bootsgesellen wierden gevonden, die daer door in gevaer gestelt souden werden van aengehouden, en in de gevankenis geworpen te werden. Die reden en bedenking was van groot gewigt, en derhalven wiert besloten, dat men de naem van den Conink in alle Politique saeken wel achterwege zoude laeten, en het zegel veranderen, maer dat men voor een tyd zoude uytstellen, om hem voor vyand te verklaeren. Vervolgens quaemen die van ter Gouw en Schoonhoven toe, en voegden sig by het Besluyt, dat op den 15. Maert te voren, nopende de Opdragt van de Hooge Overheit aen de Prins, was genomen. Maer daer en tegen gingen die van Amsterdam wederom achter uyt, en deden een stap, die de Prins gansch niet en behaegde; want sy verklaerden, hoe sy de saek van dat gewigt oordeelden te wesen, dat deselve eerst de Hoofden van deSchutteryen voorgehouden moest werden. Ingevolge van dien schreef de Overheit van die Stad aen de Staeten, dat sy besloten hadden, om de saek van de Opdragt der Hooge Overheit te brengen aen de overweging van de Hoplieden der Schutteryen en Gildens, maer dat sy het niet werkstellig wilden maecken, sonder

Den 27. Juny.

het

het goeddunken van de Prins selfs daer 1584.
op te hebben verstaen. Hier op wiert derhalven besloten, eenige uyt de Vergaedering aen de Prins te senden, om syn mening dienaengaende in te nemen: De Afgesonde, daer over met hem gesprooken hebbende, maekten aen de Vergaedering bekent; dat de Prins het geensints raedsaem vond, overmits de gevolgen, die daer uyt konden ontstaen, des te meer, omdat de Hooge Overheit albereits te voren aen hem opgedraegen was, en nu niet meer vereischt wiert, als dat besluyt ter uytvoering te brengen. Dit wiert by de Vergaedering ook best Den 18. daer aen.
geoordeelt; maer het schynt, dat de Prins sig met dat voornemen van de Heeren van Amsterdam seer verlegen vond, en om dat tegen te gaen, wierden Mr. Paulus Buys, Advocaet van 't Land, en Nicolaes Bruyninks; Raed en Secretaris van de Prins, wegens de Staeten naer Amsterdam gesonden, om de Overheit van die Stad daer van af te leiden, en te vertoonen het gevaer en de ongemacken, die daer uyt mogten rysen, ingevalle de Gemeene Lants saeken, en bysonder; het stuk van de Opdracht der Hooge Overheit, de Schutteryen en Gildens voorgehouden wierden.

In die tyd was de Prins steets ern-

1584. stig aenhoudende om een einde van de saek te maeken, te meer, omdat de Hertog van Alençon eerstdaegs in Zeeland wiert verwagt, en hy derwaerts moest reisen om hem te gaen ontfangen, en dat hy die saek voor de komst van den Hertog eerst geern vereffent sag. Maer veele, wien de saek tegen de borst was, en die echter de ongenaede van de Prins niet geern op haer hals wilden laeden, bleven achter, sulks men bevond, dat veel Afgesonde van de Steden ter Dagvaert niet en waeren verschenen, wanneer de Vergaedering by een moest komen, om de saek van de Prins te vorderen. Derhalven wiert besloten, de Leden naeder te beschryven, met versoek, van daer toe gelast te willen komen. Vervolgens quaemen die van Amsterdam toe, en bewilligden in de Opdragt van de Hooge Overheit aen de Prins, ingevolge het Besluyt van de ses en dertig Raeden van die Stad, behoudens, dat de Satisfactie en alle andere Acten, door de Prins aen haer te voren verleent, in kragt en wesen zouden blyven. Die van Delft maekten een kleine swaerigheit ontrent de belastingen van de Hooftneeringen, en die van Leiden verklaerden, dat die Opdragt moest geschieden, onvermindert het Verbond en

Den 1. July.

Den 3. July.

Unie

Unie met die van Zeeland gemaekt. 1584.
Maer nu quaemen die van den Briel met een andere swaerigheit voor den dag. Sy beweerden, dat die Stad, te saemen met het Land van Voorn, was, en van oude tyden altyd was geweest, een Vrye Heerlykheit, sonder aen de Graeffelykheit van Holland onderhoorig te zyn geweest; dog dat het in 't vervolg, by erffenis aen Hertog Aelbrecht van Beyeren, als Graeve van Holland, Zeeland en Vriesland, was gekomen, die deselve Heerlykheit afsonderlyk en op sig selven had doen regeeren, volgens haer oude Handvesten en Voorrechten. Dat deselve veele jaeren haer eige Overheit, Stadhouders en Souverainen Raed, affonderlyk van Holland, hadde gehad, tot dat die in 't vervolg, om de groote onkosten te vermyden, onder den Stadhouder in den Hove van Holland, soo veel de rechtspleging aenging, wiert gebragt, blyvende echter in alle haer andere gerechtigheden, Regeering wyse, en wel bysonder in de belastingen, van Holland afgesondert; soo dat de Graeven van Holland, en nog laest Conink Philip II. in die qualiteit, een afsonderlyke Commissie over den Briel en den Lande van Voorn aan haer Stadhouders hadde gegeven. Derhalven verklaerden sy, dat

1584. sy sig in het gemeen met Holland, in de Opdracht van de Hooge Overheit aen de Prins, niet konden inlaeten, niet te min aenbiedende, sulks aen de Prins afsonderlyk te doen, soo veel die Heerlykheit aenging, mits hy die van den Briel en Lande van Voorn insgelyks in diervoegen zoude aennemen, en eed doen, van haer te laeten by haer oude Voorrechten en Gerechtigheden; mitsgaeders, dat die qualiteit bysonder in de Commissie van de Prins gestelt zoude werden, soo als in andere Commissien van de Stadhouders te voren gedaen was geweest. Alle de Leden van de Vergaedering stelden sig eenpaerig daer tegen, seggende, sulks niet te konnen toestaen, maer dat die van den Briel gehouden wierden voor een Lidmaet van Holland. Verders wiert op die Vergaedering niet anders besloten, als dat men de Graeffelyke Domeinen, eer men deselve aen de Prins zoude overgeven, van alle lasten en schulden daer op staende zoude zuyveren.

Den 5. July. In de volgende Byeenkomst van de Staeten wiert de Acte van de Opdragt der Hooge Overheit aen de Prins, die albereits op den 15. Maert te voren was vastgestelt, nog eens met eenige weinige verandering goedgekeurt: ende ingevolge van dien verklaerden alle de Leden

een-

eenpaeriglyk, volkomen last te hebben, 1584.
om de Opdragt van de Hooge Overheit volkomentlyk ter uytvoering te brengen, den eed aen de Prins daer op te doen, en die wederom van hem te ontfangen. Des niet tegenstaende, seiden die van Amsterdam, te blyven by haer vorige verklaering nopende haer bewuste Satisfactie, en derhalven wierden eenige Gemachtigden benoemt, om daer over met de Prins te gaen spreeken, en met hem te overleggen, of men, dien onvermindert, met de Opdragt der Hooge Overheit niet en zoude voortgaen. Wat de uytslag van die beraeding met de Prins is geweest, wort niet gemelt, maer het schynt, dat hy van voornemen was, om, niet tegenstaende alle tegenstrevingen, met de saek voort te gaen, want niet lang daer nae wierden alle de Leden van Holland eindeling daer toe gebragt, dat sy den eed van getrouwheit en gehoorsaemheit aen de Prins quaemen af te leggen, behalven die van Amsterdam en ter Gouw. In den eed stond onder anderen ook het naevolgende. *Ende houden ons oversulks ontslaegen van den eed en alle pligt, daer mede wy den Conink van Spanjen, als eertyts Graeve van den Lande voorschreven, verbonden zyn geweest.* Insgelyks verklaerden de Pre-

Den 24. July.

1584. fident en Raeden van den Hove Provinciael, en die van de Caemer van Reekening, dat sy afgingen van haer voorgaende de eed en pligt, waer mede sy aen den Conink van Spanjen verbonden waeren geweest, en sy deden den vereischten eed aen de Prins.

Voor het afleggen van den eed, deed de Prins een aenspraek aen de Staeten, waer by hy de groote gunst en genegentheit, die hy altyd tot het welvaeren van den Lande had gedraegen, in 't breede vertoonde, seggende daer benevens. *Dat hy tot nog toe geen kosten, moeite, nog gevaeren hadde ontsien, maer gewillig-lyk syn lyf en goed daer voor had gewaegt en bloot gestelt; en hoewel hy gehoopt hadde, om daer van eenigsints te werden ontheven, ofte daer in verligt, hy echter, siende de ernstige begeerte, en het versoek van de Staeten, ten einde hy in het Gouvernement zoude blyven volharden, soo als het selve hem was opgedraegen, hy genegen was om dat aen te nemen, overmits de hoogdringende nood, mits het de Staeten believen mogt, alle goed verstand met hem te onderhouden, en hem in de Regeering te helpen, en by te staen.* Dat waeren Hoffelyke woorden en pligtplegingen, en daerom moet men uyt deselve niet besluyten, dat

de

de Hooge Overheit aen de Prins, gelyk 1584.
als tegen syn wil en dank, wiert opgedraegen, en dat men hem gebeden had, om dat lastig pak, aengesien die groote nood, ten dienst van den Lande te willen aenvaerden.

De Prins deed eerst den eed aen de Staeten, belovende, *dat hy de Graeffelykheit, Landen en Ingesetenen van Holland, Zeeland en Vriesland, gehouw ende getrouw zoude wesen, en sig richten naer alle 't gene, dat by hem, in 't aennemen der Regeering van die Landen, was belooft.* Men gebruykte hier wederom de naem van Zeeland, daer nogtans de Staeten van die Provincie nog geen besluyt op hadden genomen, en selfs groote swaerigheit daer tegen maekten. Wel is waer, dat, wanneer het besluyt nopende de Opdragt van de Hooge Overheit aen de Prins, eerst in de Vergaedering van Holland wiert genomen, aldaer vier Afgesonde van Zeeland, te weten, Mr. Jacob Valcke, Willem Roelsius, Caspar van Vosbergen, en Richart Barradot, alle gunstelingen van de Prins, tegenwoordig waeren, die daer in mede quaemen te bewilligen, maer waerschynelyk, sonder eenige last van haer Heeren en Meesters daer toe te hebben, gelyk het met die gantsche saek ook

Bor 2. *D.* 14. *B.*

1584. ook in de Vergaedering van Holland toeging. Ende hoewel de naem van Zeeland aldus wiert gebruykt, baerde het echter een groot naedenken in Holland, dat de Staeten van die Provincie vertraegden, om daer aen toe te komen.

Den 18. January 1582. Derhalven wiert besloten, eenige nae Zeeland te senden, om aen de Staeten aldaer te versoeken, dat sy mede den eed aen de Prins, als Hooge Overheit, wilden afleggen, te meer, omdat haer Afgesonde te voren in het besluyt, nopende de Opdragt van de Hooge Overheit, hadden bewilligt.

Maer het schynt, dat de gantsche weg tot de Hooge Overheit voor de Prins met distelen en doornen was beset, want de eene swaerigheit weggenomen zynde, ontstond'er wederom een ander. Nu waeren die van ter Gouw niet alleen weigerig om den eed te doen, maer bleven selfs van de Dagvaerd, en waeren

Den 25. January. de Gemeene Lants schattingen selfs inhoudende, de reden wort niet gemelt, die echter van gewigt moet zyn geweest; waerschynelyk heeft haer die gantsche handeling met de Prins niet aengestaen, en dat sy sig om die reden achterwaerts waeren houdende. De Staeten sonden eenige derwaerts, om de Overheit van die Stad te overreeden. Ondertussen

han-

handelde de Prins met die van Amster- 1584.
dam, gaf hen genoegen ontrent de verleende Satisfactie, sloot ook een nieuw Verdrag met deselve, en daer op deden sy den eed van afsweering, en die van getrouwheit aen de Prins. Of die van ter Gouw insgelyks op het voorbeeld van Amsterdam tot den eed zyn gekomen, wort niet gemelt, maer daer is reden om het te gelooven.

De Opdragt van de Hooge Overheit aen de Prins geschied zynde, de voorwaerden van deselve vastgestelt wesende, en alle de Leden van de Vergaedering van Holland en West-Vriesland, ingevolge van dien, den eed aen hem gedaen hebbende, zoude men immers mogen denken, dat alles op een behoorlyke wyse was voltrocken, en 'er niet meer aen ontbrak: nogtans was het verre daer van daen, want het was een bekuypt en gedwonge werk, dat genoegsaem in 't algemeen tegen de borst van alle eerlyke Regeerders en van het Volk was, dat door de vertrouwelingen van de Prins door alle wegen en middelen heimelyk wiert voortgedreven, en door syn groot gesag wiert ondersteunt; en daerom is het geen wonder, dat sommige, die het geern wilden beletten, en het niet opentlyk durfden doen, onder de hand alle swae-

1584. righeden t' elkens deden voorkomen, om de Prins te leur te ſtellen, en ſyn voornemen te verydelen; en dat andere, ſig achterwaerts waeren houdende, met de ſaek niet te doen wilden hebben, en ſelfs uyt de Vergaedering bleven. Daer by quam nog, dat de Vroedſchappen ſomtyts niet wilden goedkeuren, het gene door haer Afgeſonde aldus heimelyk en buyten haer laſt was verhandelt. Alle 't welke uyt de naervolgende omſtandigheden klaer genoeg ſal blyken.

Alſoo de ſaek wederom eenigen tyd lang bleef ſtille ſtaen, wiert in de Vergaedering goedgevonden, de Burgemeeſteren van de Steden Dordrecht, Haerlem, Delft, Leiden, Amſterdam, Gouda, Rotterdam, Schiedam, Briele, Alkmaer, Hoorn en Enkhuyſen, ofte de gene, die te voren het Beſluyt, nopende de Opdragt van de Hooge Overheit, hadden helpen nemen, ende het hadden geteekent, te beſchryven, om tegen den derden April in den Haege te komen, en die ſaek te helpen vorderen, als nae behooren. Maer waerſchynelyk is die Byeenkomſt vrugteloos geweeſt, want men vind daer van op den beſtemden dag niets aengeteekent, het zy dat de Burgemeeſters zyn achtergebleven, ofte dat men als doen niet verders heeft konnen be-

Den 28. Maert.

ſluy-

ſluyten. Om de ſaek echter niet te laeten ſteeken, wierden daer nae ſes Gemagtigde by de Staeten benoemt, om de ſtucken en voorwaerden, tot de Opdragt dienende, te ontwerpen, met laſt, ſig van alles te willen voorſien, wat tot vordering van die ſaek beſt mogt dienen; ende opdat ſy door haer achterblyven de voortgank van die ſaek niet wederom zouden vertragen, wierden ſy vermaent, om ſig op den beſtemden dag ten dien einde in den Haege te laten vinden, of dat ſy, by gebrek van dien, geacht zouden werden als quaede Patriotten, en de Gemeene ſaek niet toegedaen te weſen. Ook wiert verklaert, dat die Gemachtigde niet gehouden zouden weſen, om ſelfs daer van kennis aen de Burgemeeſters en Regeerders in den haeren te geven, ofte dat te openbaeren, maer dat ſy de Penſionariſſen daer toe mogten gebruyken. Echter wiert hier mede al wederom niet gevordert, want eenigen tyd daer nae ſiet men, dat'er aengaende die ſaek een groot mistrouwen tuſſen de Leden was gereſen: waerſchynelyk ſal men naedenken gekregen hebben, ter oorſaek men in Zeeland en tot Utrecht niet veel in die ſaek vorderde, waerom ook goedgevonden wiert, om eenige derwaerts te ſenden, en met de Staeten

1584. Den 14. April.

Den 29. Juny.

van

1584. van die twee Provinciën daer over te spreeken.

Tot hier toe was de overlegging alleen maer opentlyk gegaen, om de Hooge Overheit aen de Prins op te draegen, in schyn, als of hy maer personelyk de exercitie van de Hooge Overheit zoude hebben, sonder de naem en tytel van Graef; maer nu bleef het daer niet by, syn gedagten gingen hooger, en de vorige onderhandeling had maer tot een voorwendsel gedient; waerschynelyk heeft hy gedagt, dat hy op die wyse syn oogmerk des te beter zoude bereiken, en dat hy de kragt van de Oppermagt in handen gekregen hebbende, het hem gemackelyk zoude vallen, om een stap tot verkrygen van de Graeffelyke eernaem te doen. De Staeten gaeven last aen haer Afgesonde op de Vergaedering van de Staeten Generael tot Antwerpen, om over seekere saek met de Prins te handelen, waer van haer een heimelyke last was gegeven, ten einde daer van eerstdaegs verslag mogt werden gedaen, sonder dat men daer uyt kan merken, waer in die geheime last bestont: maer uyt het antwoort van de Prins, dat daer op volgt, siet men, dat het is geweest, om de Hooge Overheit aen de Prins, onder den eernaem van Graef, op te draegen, want hy geeft het klaer

By Resol. van den 23. July 1582.

Den 14. Augusti 1582.

klaer te kennen, seggende. *Ons mitsdien ernstelyk versoekende, de Graeffelykheit, Hoogheyt, ende Heerlykheit der voorschreve Landen, metten aenkleven van dien, te willen aennemen, regeeren, ende administreren, in der qualiteit, onder den naeme, en eigentlyke titule, als Graeve en Heer der selver Landen.* Vervolgens nam hy de aenbieding aen, reisde wederom nae den Haege, en zette de saek soo ernstig voort, als hy kon: maer het gene opmerkelyk is, de Staeten vergaderden op het Hof, in syn Caemer, ofte, soo als'er eigentlyk Staet, *in de Salette van syn Excellentie*, en wel bysonder, *aengaende de saek van syn Excellentie;* dog men kan niet sien, wat'er verders is verhandelt, en besloten, dan alleen, dat'er een seeker Renversael wiert vastgestelt, waer op eenige Leden echter niet gereed waeren. Hier op bleef de saek wederom eenigen tyd lang steeken, maer de Prins sulks siende, en, soo het schynt, daer over verdrietig geworden zynde, deed de Vergaedering aendienen, *Dat hy, overmits de menigvuldige aenslaegen van den vyand, noodig vond, dat syn saeken gevordert wierden.* Ingevolge van dien wiert daer op besloten, dat men aen alle de Steden zoude schryven, om daer van kennis te ge-

1584.

Den 11. Novemb.

Den 14. Maert 1583.

1584. geven, met versoek, dat sy eenige
machtigde op de aenstaende Vergaede
wilden senden uyt de gene, die by
vorige handelingen tegenwoordig wa
geweest, en de beste kennis van de
van de Prins hadden, en dat aen dese
volkome last dienaengaende mogt w
den gegeven. Daer op wiert het we
in de volgende Vergaedering, soo
scheen, schielyk volbragt, want
wiert besloten, dat het soo gena
Renversael, ofte de Aenneming va
Prins tot Graef, overgelevert ende be
gelt zoude werden, 't welk moest
schieden by de drie oudste uyt de Ed
en by alle de Steden, sonder na
van elks gerechtigheit, ofte ordre in
stemmen en voorzegelen. Ende om s
ter uytvoering te brengen, wierden e
ge benoemt, om in alle de Steden
reysen, en dat Renversael alomme
laeten bezegelen, als nae behoore,
waer van twee eensluydende stucken ge
maekt en bezegeld moesten werden, het
een voor de Prins, en het andere voor he
Land. Ende opdat de Afgesonde da
Den 26. Maert. in geen tegenstand mogt ontmoeten
wierden alle Overheden niet alleen ve
sogt, maer ook alle Hoplieden en Be
velhebbers van het krygsvolk belast,
Afgesonde van de Staeten daer in al
hul

hulp, vordering en bystand te doen. Alle 't welke vervolgens ook behoorlyk wiert volbragt. 1584.

Maer de verheffing van de Prins tot Graef ruchtbaer geworden zynde (want men hadde tot hier toe alles heimelyk behandelt, en door de bezegeling wiert het openbaer) baerde een groot naedenken tegen hem, en een mistrouwen tegen Holland; want in de andere Vereenigde Provinciën meende men, dat de Prins met Holland en Zeeland uyt de Unie sogt te scheiden, sig de Gemeene lasten van de Unie te onttrecken, en syn saeken affonderlyk van de andere te houden. Binnen Holland wiert'er, soo onder de Overheden van de Steden, als onder de Gemeinte, verscheidentlyk van geoordeelt en gesprooken, nae dat ieder gesind was, en het veroorsaekte veel bedenking en twistredenen. Selfs kan men uyt het antwoord van de Prins klaer bespeuren, dat'er seer naedeelige redenen, ten synen laste en tot syn beswaering, wierden gevoert, en dat hy daer over by de Gemeinte niet alleen, maer selfs by de Staeten, en by eenige Leden van deselve in achterdenken quam te vallen. Om alle die quaede indrukselen weg te nemen, ofte voor te komen, vonden de Heeren Staeten van Holland dienstig, om

Vervat in de Resol. van den 14. Sept. 1583.

By haer Brief van den 6.

1584. om daer over aen de andere Vereenigde Provinciën te schryven; en in de brief openbaerden sy de onderhandeling, daer over met de Prins van tyd tot tyd gehouden, verheften de verdiensten van de Prins seer hoog, en rechtveerdigden haer gedrag, met betuyging te gelyk, dat sy des niet tegenstaende bereid waeren om de Unie in allen deele onverbreekelyk te onderhouden.

Mey 1583.

Geschreven den 17. Mey 1583.

Vervolgens bedankte de Prins de Staeten door een brief, voor de sonderlinge liefde en genegentheit, die sy hem aldus met 'er daed waeren bewysende, met belofte, dat syn oprechte goede yver en genegentheit, die hy den Lande van Holland en haerlieden van alle tyden had toegedraegen, daer door vermeerdert zynde, hy niet zoude naelaeten syn beroep sulks nae te komen, gelyk als van den beginne aen altyd syn meining was geweest: dat hy ook alle saeken met haer goede raed en overleg, tot Gods eer, tot dienst van den Lande, voorspoed en welvaeren van de goede Ondersaeten, zoude bestieren.

Daer nae wiert aen de Vergaedering van de Staeten verslag gedaen, dat de Brieven van de Opdragt der Hooge Overheit by de Edele en alle de Steden waeren bezegeld, uytgesondert die van

den

den Briel,overmits de vorige verklaering, 1584.
by haer gedaen. Hier op wiert goedgevonden, die van den Briel te beschryven, ten einde sy voor Gemachtigde van de Staeten en van den Hove Provinciael zouden verschynen, op dat de saek aldaer afgedaen mogt werden; als nae behooren. Voorts wiert besloten, dat de Brieven van de Opdragt, aldus bezegelt zynde, gestelt zouden werden in handen van den Advocaet van 't Land, ter tyd toe, dat op de overlevering van dien zoude werden voorsien en besloten. Ook wierden eenige Gemachtigde by de Staeten benoemd, om de stucken van het Verdrag met de Prins te ontwerpen en op te stellen. Ende eindeling wiert vastgestelt; dat de Brieven van de Opdragt niet overgelevert zouden werden; dan binnen de Provincie van Holland; in handen van de Prins selfs; ofte van den genen, die hy daer toe machtig zoude maeken.

Nu zoude men eindeling konnen denken, dat de Opdragt der Hooge Overheit aen de Prins, onder de eernaem van Graef aldus besloten; en met de zegels van de Edele en van alle de Steden en Leden van Holland en West-Vriesland bekrachtigt zynde, het een gedaene saek was, dat de Prins nu Graef was gewor-

1584. den , en dat'er voortaen niet meer ont-
brak, dan de Huldiging te doen, waerom
Hugo de Groot niet te onrecht heeft ge-
segt , dat hy zedert die tyd niet meer
Stadhouder was, maer de Oppermagt in
handen had. Echter bleef het werk we-
derom steeken , en het volbrengen van
de huldiging wiert door verscheide ge-
maekte swaerigheden opgehouden, sulks
het in allen deeleft , en hoe langer hoe
meer bleek , dat die saek vele tegen de
borst was, en dat men nog gewillig nog
gereed was, om de Vrye Staets-Regee-
ring , met soo veel goed en bloed dier
gekogt , en nog naeuwlyks verkregen,
af te staen, en sig aen een nieuwen Heer
en Graef te onderwerpen. Om dit wel
te begrypen, moet men weten, dat die
geheele saek van de Opdragt der Hooge
Overheit aen de Prins, en syn verheffing
tot Graef, soo geheim wiert gehouden,
en soo heimelyk behandeld, dat'er maer
weinige vertrouwelingen waeren, die
daer van kennis hadden, en dat het voor-
nemen van de Prins voor eerst aan nie-
mant wiert geopenbaert , dan aen de
Afgesonde ter Vergaedering van de Sta-
ten , die daer van geen opening aen de
Vroedschap van haer Stad gaeven, nog
eenig verslag daer van deden, dan alleen
in 't bysonder aen weinige voornaeme
Re-

Neque tunc Praefectura, sed summum Imperium penes illum fuit. lib.4. Annal.

Bor 14. B. pag. 182. Bor 18. B. p. 404. alwaer klaer blykt, dat, het gene Staetsgewyse hier in wiert besloten, by de Vroedschappen

Regeerders, vertrouwelingen van de Prins zynde: en nae dat de saek door dese en gene swaerigheden en beletselen eenigen tyd lang opgehouden was geweest, wiert het besluyt plotseling ter Vergaedering doorgedreven; sonder dat men tyd had om de Voorwaerden, waer op de Prins als Graef gehuldigt zoude werden, alvorens vast te stellen. De Prins beloofde alleen in een algemeene bewoording: *Dat hy bewilligde in alsulke artykelen en Voorwaerden, als de Hertog van Alençon by het Verdag, tot Bourdeaux gesloten, dese Landen in 't gemeen, en die van Braband in 't bysonder, toegestaen had, het zy in 't geheel ofte ten deele, voor söo veel sulks op de saeken van Holland en Zeeland kon werden gepast: ende nog daer en boven alle soodaenige voorwaerden, als daer nae, by syn hulding, recht en billyk bevonden zouden werden, tot vermeedering van Gods eer, tot welvaert, rust en verseekertheit van den Lande; en de Ondersaeten van dien.* Waer uyt men klaer bespeurt, dat de Voorwaerden, waer op de Prins tot Graef gehuldigt moest werden, nog niet opgesteld ofte gereed waeren.

1584.

nog goedgekeurt en bevestigt moest werden.

Den 26. Mey 1583.

Wanneer nu die saek, aldus langen tyd heimelyk behandelt, door de beze-

1584. geling openbaer en weereldkundig was geworden, kon het niet anders wesen, of daer moest, nae den aert der menschen, en voornaementlyk van sulke, die de onderdrucking ontworstelt zynde nu eerst de sagtheit van een Vrye Regeering begonden te smaeken, een groote beweeging ontstaen, en algemeene opspraek veroorsaekt werden, en waerschynelyk zullen'er vele opgewekt zyn geworden, om dat voornemen van de Prins tegen te gaen. Daer en boven deed sig nu een andere swaerigheit op, die van soodaenigen gewigt was, dat de voortgank van de huldiging daer door alleen wiert opgehouden, en bleef steeken. In den beginne had men in Holland geen andere gedagten, en de Prins was ook selfs in die verwagting, dan dat Zeeland sig in desen nae de meening en maetregels van Holland zoude richten, en derhalven, dat men aldaer de Prins te gelyk tot Graef van Zeeland zoude aennemen, maer sy vonden sig in haer verwagting bedrogen. Het is wel waer, dat vier Afgesonde van Zeeland, waer van wy hier boven hebben gesproken, naementlyk, Roelsius, Valcke, Vosbergen en Barradot, sig, uyt naem en van wegen de Staeten van Zeeland, in het eerste geheim besluyt, waer by de Hooge Overheit aen de Prins wiert op-

Van den 30. Maert 1580.

opgedraegen, hebben ingelaeten, maer 1584.
waerschynelyk hebben sy geen last van *Bor 2. D. 14. B.*
de Staeten, haer Heeren en Meesters,
daer toe gehad. Echter ging men in
Holland, op die grond, met de onder-
handeling voort, niet alleen over die
Provincie, maer ook over Zeeland, son-
der bywesen van eenige Afgesonde uyt
die Provincie, en oversulks sonder toe-
stemming van de Staeten van deselve.
Eindeling wiert besloten, het Graefschap
van Holland, Zeeland en Vriesland aen
de Prins op te draegen, gelyk de Acten
daer van luyden. Dog niet tegenstaende
alle de pogingen en overreedingen van
de Prins, en syn groot vermogen in
Zeeland, ontmoete die saek aldaer ook
groote tegenstand, sulks de Staeten tot
geen besluyt konden komen, gelyk wy
hier achter daer van zullen spreeken.

Als men in Holland sag, dat die van
Zeeland tot geen besluyt quaemen, en
dat de verheffing van de Prins tot Graef
bleef steeken, baerde het een groote
swaerigheit en bedenking; het was de
meening niet in Holland, om die twee
Graefschappen van een te scheiden, die
te voren, soo veel eeuwen lang, onder
een en deselve Graef en Heer vereenigt
en verbonden waeren geweest. Want
indien men de Prins affsonderlyk van

1584. Zeeland, tot Graef van Holland en West-Vriesland alleen wilde verheffen, wat had men van Zeeland niet te vreesen? en hoe kon men sig verseekert houden, en gerust wesen, dat die Provincie geen party, tot naedeel van Holland, mogt kiesen? Daerom verstonden de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland niet, soo sy seiden, om een Verdrag met de Prins affonderlyk te maeken, ofte hem tot Graeve van Holland, buyten die van Zeeland, aen te nemen. In die verlegentheit oordeelde men de beste en seekerste weg te wesen, dat de Prins selfs nae Middelburg, daer het wel meest haeperde, zoude gaen, onder voorwendsel, van de Vergaedering der Staeten Generael aldaer te beschryven en by te woonen, om door syn tegenwoordigheit alle swaerigheden en verhinderingen aldaer weg te nemen, opdat vervolgens een Verdrag by Holland en Zeeland gesaementlyk met de Prins mogt werden gesloten, en tot de Huldiging voortgegaen, als nae behooren. Ingevolge van dien wierden de Afgesonde van Holland op de Vergaedering tot Middelburg gelast, om de Prins daer in by te staen, die saek te vorderen, en die van Zeeland op de beste wyse te helpen bewegen, om daer in met die van Holland op een gelyke

Resol. van den 28. Juny 1583.

en

en eenpaerige voet te handelen. 1584.

Maer alle die pogingen waeren te vergeefs, want het ging in Zeeland gansch niet nae de sin van de Prins, en men vorderde daer mede niet veel, meest door de tegenstreving van die van Middelburg. Als men in Holland daer van bericht kreeg, wiert men hoe langer hoe meer met de saek verlegen, en verscheide Leden gingen achterwaerts. Men begon nu op te merken, dat men met de Prins tot hier toe, soo wel op de naem van Zeeland als van Holland, had gehandelt, en dat men het werk op die wyse niet en kon voltrecken, sonder een groot misnoegen, opschudding en selfs wederstand by die van Zeeland te verwecken, tot grooten ondienst van 't Land, verachtering van de saek, en kleinachting soo van de Staeten als van de Prins selfs. Men kan klaer bespeuren, dat'er een groote verlegentheit en ontsteltenis over die saek in de Vergaedering van Holland was ontstaen, en daer wierden niet als voorslaegen gedaen, sonder iets te besluyten. Eerst, om des niet tegenstaende met de saek op de naem van Holland en Zeeland voort te gaen, en die aldus te voltrecken. Maer de Leden waeren daer op niet gelast, sulks men dienstig vond, en waerschynelyk om tyd te win-

Uyt de Resol. van den 15. Septemb. 1583.

1584. nen, daer over alvorens met de Prins, die sig als doen tot Dordrecht bevond, te spreeken, en syn goede meening daer op te verstaen. Daer nae, om den Hoogen Raed, het Hof Provinciael, en de Caemer van Reekening op de Voorwaerden van de Huldiging te hooren, al eer men die met de Prins zoude voltrecken, aengesien de saek was van groot insigt en gevolg, voornaementlyk in het stuk van de Hooge Overheit en Domeinen van Holland. Eindeling om die van Zeeland nogmaels te vermaenen, ten einde sy sig eerstdaegs in die saek met die van Holland wilden schicken. Het is wonder, dat'er op het laetste geen besluyt en wiert genomen, en dat doet vermoeden, dat'er in Holland veel waeren, die daer uyt sogten te scheiden, en wel wenschten, dat de Prins syn hooft in Zeeland mogt stooten.

Tegen den 16. October 1583. De Afgesonde van Holland met de Prins naeder over de saek gesprooken hebbende, wiert goedgevonden, de Leden van Holland en Zeeland gesaementlyk te beschryven, op voorgeven, om te saemen te helpen besluyten, soo op de saeken van Regeering, als op de middelen van schattingen en onderstand, tot bescherming van den Lande noodig zynde, maer eigentlyk, soo als uyt het laetste

Lid van de Beschryving blykt, om een 1584.
besluyt te helpen nemen, hoe en op welke wyse men, ingevolge de beloften aen de Prins te voren gedaen, zoude voortgaen tot de overlevering van de Brieven van Renversael, en tot het voltrecken van de Huldiging. De Prins sag wel, soo de saek met eenpaerige bewilliging van alle de Leden moest geschieden, dat hy noyt tot syn oogmerk zouw geraeken, en daerom wende hy syn gedagten daer henen, om het by overstemming te doen. Ten dien einde wierden de Leden versogt, om haer Gemagtigde niet alleen volkomen gelast op de Vergaedering te senden, maer ook aen haer te laeten om sig nae de meeste stemmen te mogen richten.

Hoe wel men vind, dat de Leden van Zeeland, soo wel als van Holland, beschreven wierden tegen den 16. October, blykt echter niet, dat sy op dien dag zyn verschenen, nog dat'er iets op die tyd is besloten, het zy, dat deselve sig hebben achter gehouden, ofte dat 'er niets met vrugt is verricht of besloten geworden. Maer op den 24. derselver maend wort gesegt, dat by de meeste stemmen wiert verstaen, dat'er met de saek van de Prins zoude werden voortgegaen, ook tot overlevering van het

Renversael benevens die van Zeeland. Verders staet aengeteekent; dat die van Amsterdam het besluyt, by haer op den 13. October laestleden genomen, inbragten, waer by sy bleven volharden, sonder dat'er gemelt wort, wat de inhoud daer van was.

Drie saeken waeren'er nog overig, die volbragt moesten werden. Het overleveren van het bezegelde Renversael, soo als men het noemde, ofte de Opdragtbrieven van de Hooge Overheit aen de Prins, want deselve waeren, ingevolge het besluyt van de Staeten, nog in handen van den Advocaet van 't Land gebleven. Het vast stellen van de Voorwaerden, waer op de Prins, als Graef, gehuldigt moest werden. Ende de Huldiging selfs. Nu gebruykte de Prins alle bedenkelyke overreeding, om de Leden van de Vergaedering daer toe te krygen, en sloeg verscheide wegen in, die tot bereiking van syn oogmerk konden dienen, eerst, met een voorslag, dat het overgeven van de Brieven geschieden zoude onvermindert het recht van den Lande van Holland: daer nae, met als van ter zyden aen de hand te doen geven, of die van Holland niet gehouden waeren met de saek voort te gaen, ook sonder de toestemming en medewerking van die van Zee-

Resol. van den 25. October 1583.

Zeeland. Ende eindeling, met het senden 1584.
van syn Raed en Secretaris Bruyninks aen de Vergaedering, om te vertoonen, dat de Prins eerstdaegs nae Zeeland zoude reisen, en voor syn vertrek wel onderricht wenschte te wesen van de meining van Holland, soo op de saeken van Regeering, als van de Opdragt der Hooge Overheit. Dog alles te vergeefs, want op de twee eerste voorstellingen verklaerden de Leden niet gelast te wesen; en nopende het laetsten, gaeven sy in algemeene bewoording tot antwoord, dat sy verhoopten de Prins dienaengaende goed genoegen te zullen geven.

Niet tegenstaende alle aengewende moeite, en geduerige aenhouding en overreeding, en dat de saek t'elkens in de Vergaedering wiert gebragt, kon'er nogtans niet veel werden gevordert, soo dat de Prins over sulke langduerige beraeding onverduldig geworden zynde, nu syn gedagten liet gaen, om het besluyt by overstemming door te dringen. Derhalven wierden by meerderheit eenige Den 17.
Gemagtigde benoemt, om de Voorwaer- October.
den, waer op de Huldiging gedaen zoude werden, op te stellen, een ontwerp te maeken, en ter Vergaedering daer van verslag te doen. Maer de Afgesonde van Amsterdam stelden sig opentlyk daer

te-

1584. tegen, seggende, daer in niet te konnen bewilligen, en beweerende, dat 'er in die saek geen overstemming viel, jae daer tegen betuygende. Daer en boven versogten sy tyd, om aen haer Meesters daer van kennis te konnen geven, en van alle 't gene, nopende die saek, ter Vergaedering was voorgevallen. Des niet tegenstaende ging men des anderen daegs nog verder, en de meeste Leden bewilligden, dat het Renversael, ofte de Brieven van Opdragt, aen de Prins overgelevert zouden werden, en dat men zoude voortgaen tot het sluyten van het Verdrag met de Prins, te saemen met die van Zeeland, mitsgaeders dat die gantsche saek, voor het vertrek van de Prins uyt Holland, met hem voltrocken zoude werden. Maer de Steden Delft, Leyden, Amsterdam, Goude, Rotterdam, Schiedam en Briele, verklaerden daer toe te wesen ongelast, en naemen de saek over. Het schynt, dat die Steden daer in nog swaerigheit quaemen te maeken, ter oorsaek, ofte op voorwendsel, dat die van Zeeland daer in niet wilden bewilligen, want men sond eenige uyt de Vergaedering aen de Prins, om met hem daer over te spreeken, en die deden vervolgens haer verslag. *Dat aen haer door de Prins vertoont was seeker pleg-*

tig

tig Besluyt van de Staeten 's Lants van 1584.
Zeeland, van den 20. September 1582. onderteikent by de Pensionaris Roels, ende aen hem overgelevert, waer by deselve Staeten, als daer toe beschreven en volkomentlyk gelast zynde, hadden besloten, dat men aen syn Excellentie, voor hem ende syn erven, aenbieden zoude de Graefschappe van Zeeland in eigendom, ende alsulke voorwaerden en Verdrag, als by haere Gecommitterde Raeden zouden ontworpen werden, en dat men daer op tot de Huldiging zoude voortgaen. Wat van dit Besluyt zy, zullen wy hier achter toonen, maer wy moeten op dese plaets aenmerken, dat het in Zeeland met de saek op deselve wyse, als in Holland, was gestelt, dat de verheffing van de Prins tot Graef vele tegen de borst was, en dewyle men dit syn voornemen niet opentlyk kon, ofte misschien durfde tegengaen, wiert'er dikwyls een besluyt daer toe genomen, maer als men tot de uytvoering van het gene daer toe noodsackelyk wiert vereischt zoude komen, wierden'er van ter zyden soo veel swaerigheden op de baen gebragt, dat de saek t'elkens daer door wiert opgehouden, en bleef steeken. Ook schynt het, dat de Heeren Staeten van Holland daer niet veel acht op gaeven,

1584. ven, want in het Besluyt staet alleen aengeteekent, *de Gedeputeerden van de Steden van Holland verstaen, dat daer op naeder gelet sal worden.* Het was in Holland niet onbekent, dat men in Zeeland de afsweering van den Conink nog niet en had gedaen, 't welk de grondslag van de gantsche onderhandeling met
Resol. van den 15. Sept. 1583. de Prins was, en dat te dier tyd de naem van deConink aldaer nog wiert gebruykt, sulks het bovengemelde Besluyt niet voldoende was. Daer en boven was men genoeg onderricht, dat die van Middelburg in de Opdragt der Hooge Overheit aen de Prins niet en begeerden te bewilligen, ten zy die Stad alvorens door hem wierde herstelt in de Voorrechten, die deselve voor de overgaeve hadde gehad.

Ter selver tyd wiert goedgevonden, dat'er eenige Heeren uyt de Vergaedering naer Amsterdam gesonden zouden werden, om de Overheit en Vroedschap van die Stad ernstelyk voor te houden, en te vermaenen, om de saek van de overlevering van het Renversael aen de Prins niet langer te willen ophouden, waer in de Edele en het meeste deel der Steden reets hadden bewilligt, ende vervolgens om te treden tot het sluyten van het Verdrag, waer toe albereits

ee-

eenige uyt de Vergaedering waeren gemagtigt, die ten eersten in 't werk stonden te treden. Dat sy dog in het voltrecken van de saek met de Prins geen swaerigheit wilden maeken, aengesien soo dikwyls te voren daer op besluyt was genomen, met het gene daer op verders was gevolgt, sulks die saek niet verder uytgestelt nogte naegelaeten mogt werden, sonder groote quetsing van de eer en achting, niet alleen van de Prins, maer ook van den Lande, dienst en verseekertheit van het selve. Ende alsoo de Gemagtigde van Zeeland op de Vergaedering van de Staeten Generael tot Dordregt stonden te komen, wiert mede goedgevonden, dat met deselve over de saek van de Prins gesprooken zoude werden, en dat men uyt haer zoude tragten te verstaen den last, die sy dien aengaende mogten hebben. Ondertussen wierden de Voorwaerden van de Huldiging opgesteld, en ter Vergaedering van Holland overgebragt, en vervolgens hadden nu alle de Leden in het overgeven van het Renversael aen de Prins bewilligt, behalven die van Amsterdam en ter Gouw.

1584. Den 15. Novemb. 1583.

Om de Afgesonde van Zeeland en van Utrecht op de Vergaedering tot Dordregt te bewegen, om ook in die

1584. saek toe te komen, deed men haer voorhouden; Dat de Staeten van Holland besloten hadden, en van meining waeren om het Renversael aen de Prins over te leveren, 't welk nu by de Edele en Steden was bezegelt geworden, om de Prins tot Graef van Holland en Zeeland aen te nemen, en dat men, om sulks te voltrecken, dag had genomen op den seventienden November aenstaende. De Afgesonde van Zeeland en Utrecht, sulks verstaende, verklaerden, het selve hen seer aengenaem te wesen, dat sy daer over verblyd waeren, en niet naelaeten zouden, van, ieder in den synen, daer van verslag te doen, opdat sy ten selven daege haer Afgesonden insgelyks op de overlevering van het Renversael derwaerts schicken mogten, ten einde de saek van de Prins in alles gevordert mogt werden, als nae behooren. De Afgesonde van Zeeland en Utrecht gaeven aldus goede woorden, en beloofden meer, dan sy konden uytwerken, ofte naerkomen. Maer niet tegenstaende men soo breed daer van aen de Afgesonde van die twee Provinciën opgaf, was het echter met die saek in Holland nog soo klaer niet. Want de dag van den 17. November wiert verlegt op den eersten December,

en als die dag nu was gekomen; waeren 1584.
uyt het Lid van de Ridderschap en Edele
achter gebleven de Heeren van Duy-
venvoorden, Poelgeest, Noortwyk en
Swieten, waarschynelyk, gelyk men uyt
het volgende besluyt kan afnemen, om
sich achterwaerts te houden; willende
met de saek niet te doen hebben. Men Den 1. Decemb. 1583.
nam derhalven een scherp besluyt tegen
haer, dat sy op den sesden December
daer aen in den Haege zouden hebben te
verschynen, *om de saeken van de Prins
sonderling te helpen vorderen, sonder
daer van in gebreke te willen blyven;
soo lief als sy luyden haer eer en goede
naem, mitsgaeders des Gemeene Lants
dienst en welvaeren in goeden aensien en
achting zouden mogen hebben, gemerkt
ook andersints wiert verstaen, dat de
gebrekige, sonder wettige verschooning,
die by de Edele aengenomen mogt wer-
den, niet verder als een Lidmaet van
de Edele in 't Collegie gehouden zoude
werden.*

De bestemde dag van den sesden De-
cember gekomen zynde, wiert nog eens
besloten, dat het ontwerp van het Ver-
drag met de Prins, benevens het Ren-
versael, aen hem overgelevert zoude
werden, dog die van Amsterdam stelden
sig daer tegen, blyvende by het vorig be-

1584. sluyt, door de Vroedschap dienaengaende genomen, soo wel op de verzegeling van het Renversael, als op de gevolgen van dien, waer van sy seiden, de Staeten op nieuws kennis te moeten geven. Dog het Besluyt wiert des naemiddags, in weerwil van de betuygingen van die van Amsterdam, doorgedrongen.

Daegs daer aen ging men het Renversael met het Verdrag van de Huldiging aen de Prins overgeven. Dit was hem seer aengenaem, maer hy gaf te kennen, dat hy vyf ofte ses swaerigheden in dat ontwerp had gevonden, waer over hy naeder met de Staeten begeerde te spreeken, en ten dien einde wierden eenige Gemagtigde door de Vergaedering aen hem gesonden. Niet tegenstaende men aldus met de saek voortgink, vind men op die dag aangeteekent, dat niet alleen Amsterdam, maer ook ter Gouw en Hoorn daer in niet en quaemen te bewilligen, ofte swaerigheit te maeken.

De Afgesonde van Amsterdam, siende, hoe dat men, niet tegenstaende haer betuyging, steets met de saek voortging, vonden raedsaem om met de Prins selfs daer over te gaen spreeken. Sy gingen hem dan begroeten, hem overgevende de negen stucken van beswaering, met

ver-

verſoek, dat hy als nog met de ſaek van 1584.
het Graefſchap wilde ſtille ſtaen, betuy-
gende te gelyk op een heuſche wyſe, dat
ſy het niet uyt ongenegentheit tot hem,
deden, maer dat ſy bekommert waeren
voor de Regeering der Franſſen: ook dat
de Opdragt geſaementlyk door Holland
en Zeeland gedaen moeſt werden, want
dat Holland anderſints in Spanjen alleen
als vyand aengeſien zoude werden, met
verbod van den koophandel, die daer
door nae Zeeland getrocken zoude wer-
den. Dit was eigentlyk de ſwaerigheit,
waer door die van Amſterdam wierden
bewogen, om ſig tegen de Huldiging te
ſtellen. De Prins gaf op die ſwaerighe-
den niet veel acht, en ging maer met ſyn
ſaeken voort. Men nam de ſtueken van
het Verdrag wederom by de hand, men
verſeekerde de Prins, dat hem dienaen-
gaende genoegen zoude werden gege-
ven, men deed die nog eens overſien,
en nam de gedagten van den Hoogen
Raed en van den Hove Provinciael daer
op in, en vervolgens verſtond men, dat
de ſtucken aen de Edele en Steden over-
geſonden zouden werden, nogtans dat
het heimelyk, en met alle behoorlyke
discretie, moeſt geſchieden, opdat deſel-
ve niet ruchtbaer mogten werden, nogte
geopenbaert, dan daer het noodig was.

1584. Insgelyks; dat men van deselve ook kennis aen die van Zeeland zoude geven, ten einde de saek van de Prins aldaer ook des te meer gevordert mogt werden.

Te vinden by Bor 2. D. 15. B. Het sal niet noodig wesen, dat wy het geheel Verdrag, waer op de Prins tot Graef gehuldigt moest werden, van woord tot woord alhier inlassen, en derhalven zullen wy ons maer met de voornaemste en wesentlykste inhoud van het selve besig houden.

Eerst en alvorens moeten wy in het algemeen aenmerken, dat het, voor het wesentlykste, gericht is nae den inhoud van het groot Privilegie van Vrouw Maria van Bourguognen, en dat het hooft is gestelt op de naem van de Staeten van de Landen en Graefschap vau Hollaud, Zeeland en Vriesland, daer nogtans de Staeten van Zeeland tot hier toe nog niet in hadden bewilligt, en in tegendeel, verre daer van daen, van een Verdrag gesaementlyk met Holland te maeken, hadden de Staeten van Zeeland een affonderlyk Verdrag doen ontwerpen, om de Prins daer op tot Graef van die Provincie te huldigen.

Voorwaerden van de Opdragt. *By dat Verdrag wiert de Prins van Oranje aengenomen tot Graef en Heer van die Landen, met macht, waepenen en tytel, soo als de vorige Graeven de-*

sei-

selve hadden bezeten , en hy moest die als een Vry Graefschap houden en beschermen , sonder eenig Overheer daer in te erkennen , ofte aen iemant hulde , trouw ofte manschap te sweeren. 1584.

Hy moest goedkeuren en naerkomen de Verbonden en verbintenissen, die de voorschreve Landen te voren met Uytheemsse Heeren, ofte andere Nederlandse Provinciën hadden gemaekt , en wel bysonder de Unie van Utrecht , sonder dat hy die mogt te niet doen ofte veranderen , dan met bewilliging van de Staeten.

Hy moest onderhouden de Voorrechten, Vryheden , Rechten en oude Herkomens van den Lande in 't gemeen , en van de Edele, Steden en Leden van dien in 't bysonder, voor soo veel sy daer van in deugdelyk bezit waeren.

Ook in tegendeel, alsoo men by ondervinding van vorige tyden had geleert; dat, ter oorsaek van het vergunnen van Voorrechten en Vryheden door de Graeven in der tyd, veel twist en oneenigheit tussen de Steden en Leden was geresen, vermogt de Prins niet eenige Voorrechten ofte Vryheden te geven, dan met overleg en bewilliging van de Staeten, daer toe beschreven zynde.

De Grensen en paelen van den Lande mogten niet werden vermindert , nogte

1584. *eenige Steden ofte Heerlykheden de Souverainiteit van den Lande, rechtspleging en schatting werden onttrocken.*

De Landen van Holland, Zeeland en Vriesland; met den gevolge van dien, en wel bysonder het Markgraefschap van Vlissinge en Vere, de Stad van den Briele, de Landen van Voorn, Putten, Stryen, en alle andere Steden en Heerlykheden, met de Domeinen en inkomsten van deselve, moesten onscheidbaer by een werden gehouden, sonder op eenig voorwendsel van vervreemding, verpanding, ofte andersints, van malkanderen te mogen werden gescheiden. Ende alsoo de Prins de twee steden Vlissinge en Vere nu albereits by wege van koop had verkregen, zoude men deswegen met hem handelen, en hem daer voor genoegen geven. Dit siet niet alleen op het vervreemden van de Domeinen in 't algemeen, als wel bysonder op de Steden den Briel, Vlissinge en Vere, die niet lang geleden stem en zitting in de Vergaedering van de Staeten hadden verkregen. Men hadde, soo in Holland als in Zeeland, altyd staende gehouden, ende het was ook van ouds aldus onderhouden geweest, dat de Steden, die de Hooge Staetsvergaedering hielpen uytmaeken, vrye Leden moesten wesen,

en

en niet onderworpen aen een byſonder 1584.
Leenheer. Nu was het ſomtyts onder de Regeering van de Graeven gebeurt, dat eenige Steden, Leden zynde van de Staetsvergaedering, aen een jonger Soon van den Graef voor ſyn erfgoed wierden uytgegeven, ofte ook wel aen andere voor een ſomme gelds verpand, waer door ſy, als aen de magt van een byſonder Heer onderworpen zynde geworden, haer ſtem en zitting in de Vergaedering quaemen te verlieſen, tot groot nadeel en kleinachting van ſulke Steden. Om dat ongemak te verhoeden, was dit beding hier nodig, en wel byſonder in opſigt van Vliſſinge en Vere, welke twee Steden, gelyk hier voren is vermelt, in handen van de Prins waeren geraekt, en die aen een jonger Soon uytgegeven werdende, daer door, en by verloop van tyd, dikwyls in handen van een vreemd Heer ofte Mogentheit konden komen, tot grooten ondienſt van den Lande. De Heeren Staeten van Zeeland hebben die Voorwaerde insgelyks, by haer ontwerp van Verdrag, waer van wy hier achter gaen ſpreeken, voorgeſtelt, en van de Prins willen bedingen.

De Prins moeſt de hand houden aen de waere Chryſtelyke Gereformeerde Godsdienſt, en beſorgen, dat eerſtdaegs

1584. *op de oeffening van deselve sulke ordonnantie, met goeddunken van de Raeden en bewilliging van de Staeten, wiert gemaekt, als tot Gods eer, rust en vrede, eenigheit en welvaeren van den Lande zoude dienen. Niet te min vermogt hy niet, om iemant, ter saek van syn geloof, bysonderlyk in syn conscientie te doen ondersoeken, achterhaelen, ofte tot het aennemen van eenig Geloove ofte Godsdienst te dwingen, nogte gedoogen, dat iemant daer in bedwongen wierde.*

Boven dien zoude hy verpligt wesen, om de Presidenten en Leden van den Hoogen, en Provinciaelen Raed, mitsgaeders de Overheden van de Steden, en ten platten Lande, voor te staen, en in haer gesag te handhaeven, soo aengaende de saeken van Justitie als Policie, sig daer en boven selfs aen de Justitie te onderwerpen, en sorg te draegen, dat onpartydig recht wiert gedaen tussen de Landen, Steden, en Gemeenschappen, sonder dat hy bevoegt zoude wesen, om den voortgank van de Justitie, ofte de uytvoering van deselve, in eeniger manieren te verhinderen.

Daer benevens mogt hy niet gedoogen, dat jegens iemant binnen dese Landen geprocedeert wierde, nog in civile, nog

in

in criminele ſaeken, op een andere wyſe, 1584.
dan men nae rechten, voorrechten, gewoonten en handveſten in deſelve Landen tot nog toe gedaen had; ook niet toelaeten, dat eenige gevangen buyten den Lande wierden vervoert. Dit ſiet op de buytengewoone Rechtbanken, die alle, overmits het Voorrecht van de Ingeſetenen, *de non evocando*, dat ſy van haer daegelykſe ofte wettige Rechter niet afgetrocken mogen werden, voor onwettig werden geoordeelt. Men had ſoo kort te voren de ſchaedelyke uytwerking daer van geſien, en met'er daed bevonden, dat de gedelegueerde Rechtbank van den Raed der Beroerten, anders van den Bloedraed, mitsgaeders van de Inquiſitie, het werktuyg van de tyranny en onderdrucking was geweeſt.

Verders moeſt hy den Hoogen, en den Provinciaelen Raed, mitsgaders de Reekenkaemer van de Domeinen van Holland, Zeeland en Vriesland, in den Haege houden, ſonder deſelve te mogen verplaetſen, als met bewilliging van de Staeten. Daer benevens een Leenhof oprechten. De ordonnantie op het ſtuk van de Juſtitie en Policie doen onderhouden.

Wanneer de ſtaet van Preſidenten, Raeden, Griffiers en andere Bedienin-

1584. gen van de Gerechtshoven, van Bailluwen en meer andere, quaemen open te vallen, zouden de Staeten de benoeming van drie persoonen hebben, uyt dewelke de Prins een zoude verkiesen.

In den gank, gehalte en gewigt van de Munt mogt de Prins geen verandering maeken, dan met voorgaende kennis en toestemming van de Staeten.

Hy mogt niet verhinderen, dat de Staeten van de twee Provinciën in 't gemeen, ofte in 't bysonder, zouden byeenkomen, en Staetsgewyse vergaederen, soo dikwyls en t' allen tyden, als het hen zoude goeddunken, ende aldaer besluyten nemen op alle 't gene, wat sy tot welvaerd van den Lande zouden vinden te behooren. Ook was hy gehouden, om selfs de Staeten alle jaeren, tegen den eersten dag van Mey, te beschryven, op een bequaeme plaets, binnen den Lande gelegen.

Hy moest de Staeten bevestigen in haer oud gebruyk, en daer en boven van nieuws toestaen, dat sy tot verval van de lasten mogten omslaen sulke schattingen, als sy onderling zouden overeenstemmen: welke omslaegen, ende in 't algemeen alle middelen en schattingen, tot onderhoud van den oorlog en bescherming van den Lande dienende, moest hy door syn gesag

doen

doen innen en naerkomen. 1584.

Hy zoude niet bevoegt wesen, om selfs over dese Landen, Steden, Dorpen, Gemeenschappen, ofte bysondere Persoonen eenige omslaegen te doen, sonder eenpaerige bewilliging van de Staeten; al waere het soo, dat het meerendeel van de stemmen sulks hadde ingewilligt. Dog de kosten, tot onderhoud van den oorlog en noodige bescherming van den Lande, mogten omgeslaegen werden en geinnet op de bewilliging van twee derde deelen van de stemmen der Leden van de Vergaedering, ten goeddunken en ten overstaen van hem selfs. De geschillen, die daer uyt tussen de Leden mogten rysen, zouden gestelt worden ter beslegting van hem, met eenige Leden uyt den Hoogen Raed, by hem selfs daer toe te verkiesen.

Als hy eenige Beden, ofte onderstand van geld tot onderhoud van syn Staet, en voor syn bysondere saeken, wilde versoeken, was hy gehouden, om ten dien einde selfs in persoon binnen elke Provincie te komen, om aldus aen de Staeten, daer toe Staetsgewyse vergaedert zynde, syn bede te komen doen.

Hy mogt de Staeten niet beschryven, dan binnen de Provincie, en geen brieven, geschriften ofte voorstellingen

aen

1584. *aen de selve overgeven, dan alleen in de Nederduytsche tael.*

Alle het gene by de Staeten was gedaen en besloten, zedert den jaere 1572. soo wel op de naem van de Conink van Spanjen en de syne, als op die van de Staeten, moest hy goedkeuren, bondig en van waerde houden.

De Staeten mogten selfs op de bewaring van haer papieren en geschriften, raekende de Voorrechten van den Lande, ordre stellen.

De Prins moest den Scheepvaert en Coophandel, daer het welwesen van den Lande in bestaet, voorstaen en allesints helpen bevorderen, en tot beter bescherming van deselve zoude hy voor sig behouden het Admiraelschap; niet te min zoude het aen de Steden, elk in den synen, vry staen, om des nood, sig ter zee te mogen waepenen, soo wel tegen de zeeroovers, als tegen de vyanden, en de Prins moest, des versogt zynde, daer toe Commissie geven aen soodaenige Capiteinen, als de Steden hem zouden voordraegen.

De Staeten zouden nevens de Prins stellen een Raed van twaelf persoonen, waer by hy ook van synen 't wege twee Raeden mogt voegen, met welke hy zoude raedplegen over saeken, de be-

scher-

scherming en bewaering van den Lande 1584.
raekende.

Hy moest het meerendeel van de voornaemste Amptenaeren, en Edellieden van syn Huys, mitsgaeders van zyn Lyfwagt, aennemen uyt ingebore van den Lande.

Hy vermogt geen Oorlog aen te vangen, geen Vrede ofte Bestand te sluyten, nog geen Verbonden met uytheemsse Mogentheden te maeken, dan met voorgaende bewilliging van de Staeten.

Hy moest syn verblyf houden binnen een van de Provinciën, sonder buyten deselve te mogen gaen, ofte uyt den Lande te vertrecken, als met toestemming van de Staeten.

Voorts zoude hy t' allen tyde, des versogt zynde, aen de Staeten moeten vergunnen alsulke verdere Voorwaerden, als by de Blyde Inkomst van de Hertogen van Braband, en by het Verdrag door de Nederlanden met de Hertogen van Alençon tot Bourdeaux gesloten, was bedongen.

Tot onderhoud van syn Staet, als Graef ende Heer, zoude hy aenvaerden en genieten de Graeffelyke Domeinen van Holland en Zeeland en Vriesland, in de staet, soo als de selve waeren, en soo als die in vorige tyden bestiert waeren geweest.

En-

1584. *Ende of het gebeurde, dat de Prins tegen de stucken van dit Verdrag iets dede, en het selve met'er daed niet en beterde, daer toe alvorens versogt zynde, soo zouden de Staeten, Overheden en Ingesetenen deser Landen van alle eeden en beloften aen hem gedaen met'er daed bevryd en ontslaegen wesen, de Domeinen widerom nae sig mogen nemen, ende voorts op de Regeering van het Land selfs voorsien.*

De Staeten beloofden daer en tegen, nae syn overlyden, als Graef van denselven Lande te zullen ontfangen een van syn wettige Soonen, die sy daer toe de bequaemste zouden oordeelen te wesen, behoudens, dat hy by syn Huldiging ook aen de Staeten zoude moeten beloven en sweeren, alle de stucken, in dit bovenstaende Verdrag begrepen, mede te zullen onderhouden, mitsgaeders alsulke, als de Staeten naemaels, nae gelegentheit des tyts en gesteltenis van saeken, zouden oordeelen te behooren.

Alle 't welke hy moest sweeren, wel en getrouwelyk te zullen onderhouden. Waer tegen de Staeten in 't gemeen, en de Overheden in 't bysonder, zouden beloven en sweeren, hem gehouw en getrouw te zullen wesen, en hem te gehoorsaemen als nae behooren.

Ter

Tot besluyt wiert daer by gevoegt ; 1584.
dat de Prins in de bovenstaende stucken en voorwaerden had bewilligt , en dienvolgende , dat op alle deselve Staetsgewyse wiert besloten. Echter volgt daer nae. *Welverstaende , dat alle 't selve by de Vroedschappen van de Steden goedgekeurt en bevestigt sal werden. Aldus gedaen by syn Excellentie en de Staeten voornoemd , in den Haege , op den naest lesten dag van de maend December des jaers* 1583.

Hier uyt blykt wederom klaer , dat het nog geen vast Besluyt was, maer veel eer een ontwerp , daer de Vroedschappen van de Steden nog geen kennis van hadden, veel min , daer sy haer beraed en vast besluyt op hadden genomen, soo dat het nog al van geen kragt was , voor dat alle de Vroedschappen van de Steden haer beraed daer op hadden genomen , en sulks goedgekeurt.

Als men alle die Voorwaerden en bepaelingen van de Opperste Magt overweegt , sal men moeten bekennen , dat de Vryheit van de Staeten en van het Volk daer door ten vollen wiert verseekert , soo men op de plegtigste Verbonden , eed en woord van de Vorsten staet kon maeken. Als die Voorwaerden door de Vorst ter goeder trouwe wierden naerge-

1584. gekomen, soo leefden de Staeten, Overheden en het Volk soo wel in een volle Vryheit, als onder een Vrye Staetsregeering, daer selfs geen uytsteekent Hooft is. Jae men moet bekennen, dat de Oppermagt van de Graef, door alle die Voorwaerden en bepaelingen, al te veel wiert besnoeyt, en dat de gantsche klem van de Regeering bleef in handen van de Staeten. Maar wie sal aen de Overheden en het Volk borg blyven, en daer voor instaen, dat de Vorst alle 't selve getrouwelyk sal naerkomen? en indien hy het niet en doet, wie sal hem tot syn pligt houden, en doen beteren, het gene door hem, jae selfs door syn Staetsdienaers en Hovelingen, is misgaen? Als de vermaeningen en gebeden van het Volk niet en helpen, en de Vorst opentlyk toont, dat hy sig aen sijn woord en beloften niet en begeert te houden, en dat het plegtigste Verdrag met syn Volk hem niet en verbind, en maer een doode letter is, wie sal hem met geweld daer toe dwingen? en soo men het wil doen, is het by de ondervinding dikwyls genoeg gebleken, dat het niet geschieden kan sonder groote onheilen en bloedstorting, met verderf van Land en Steden. Het is gemackelyk te bedingen, gelyk alhier geschiede, dat, *soo de Vorst, tegen eenige*

van die Voorwaerden , iets dede ; en het 1584.
selve met'er daed niet en beterde , daer toe versogt zynde , dat de Staeten en Overheden , van alle eeden en verbintenis aen hem gedaen , ontslaegen zouden wesen &c. Maer het is seer moeyelyk dat ter uytvoering te brengen , en het komt uyt de geschiedenissen genoeg te blyken, dat de Overheden, die de Vorst tot syn pligt durven vermaenen , en hem binnen de paelen van syn wettig gebied tragten te houden, tot een slagtoffer voor de Vryheit verstrecken; en dat het Volk, in geval van wederstand , hoe rechtmaetig en billyk ook de redenen van haer beswaering zyn , altyt als wederspannig wort gehandelt. De andere Nederlandse Provinciën , en wel bysonder Braband , hadden kort te voren diergelyk Verdrag met den Hertog van Alençon aengegaen ; maer hy bevond sig daer door soo naeuw besloten , en dat was hem soo ongemackelyk , dat hy , korten tyd nae syn Huldiging , openbaer geweld daer tegen gebruykte. De Prins van Oranje was wel een vyand van sulke geweldige handeling , ook had hy te veel wysheit en bescheidentheit daer toe , niet te min , hier van nae syn aert en gedrag oordeelende, zouden wy durven besluyten , indien hy op die Voorwaerden tot Graef was aen-

1584. genomen en gehuldigt geworden, en hy had eenigen tyd daer nae mogen leven, dat hy waerschynelyk door beleeftheit, overreeding, beloften, hoofsche vleyery, gaeven en vordering, en daer het noodig was, door syn gesag en de magt van waepenen, die hy in handen had, het soo verre gebragt zoude hebben, dat alles genoegsaem van syn welbehaegen afgehangen zoude hebben. Niet te min is het ook waer, dat hy geen quaed gebruyk van de onbèpaelde Oppermagt zoude hebben gemaekt, en men hadde hem als dan by Philip de goede, Hertog van Bourguognen, mogen vergelyken.

Den 17. January 1584. Hier nae quaemen die van Hoorn toe, en verklaerden mede te bewilligen in het overleveren van het Renversael aen de Prins, sulks die saek nu alleen opgeschort bleef aen de toekomst van die van Amsterdam en ter Gouw. Ende voorts aen de Provincie van Zeeland. Derhalven

Den 5. Mey. wiert in overweging genomen, of men niet eenige uyt de Vergaedering nae Zeeland, mitsgaeders naer Amsterdam en ter Gouw zoude schicken: ook deed men een voorslag, dat de Prins eenige uyt den Hoogen Raed, en uyt het Hof Provinciael daer toe zoude verkiesen, wie de Staeten commissie zouden geven, mits dat de Prins ook eenige van synen

'twe-

't wege daer by zoude voegen, maer daer 1584.
op wiert als doen niet besloten. Het schynt, dat de Prins als nog geen kans sag, om syn oogmerk in Zeeland te bereiken, en derhalven wende hy alleen syn gedagten naer Holland, om het aldaer affonderlyk door te dringen, derhalven wiert besloten, met de saek voor Den 4.
al, en onophoudelyk voort te vaeren, Juny.
ende ten dien einde eenige Gemagtigde naer Amsterdam en ter Gouw te senden, om de Regeerders van die twee Steden opentlyk aen te seggen, *dat, by verdere weigering van in die saek toe te komen, de Staeten, des niet tegenstaende, niet zouden naelaeten, van daer mede ten uytersten voort te gaen, soo als sy tot behoud en welvaeren van haer Steden, bescherming van den Lande, en het onderhouden van goede ordre, bevinden zouden te behooren.* De President Adriaen vander *Hooft Ne*
Myle, en Jonkr. Johan van Mathenes, *derl. Hist.*
nevens een derde, die de Prins daer by *20. B.*
zoude voegen, wierden ten dien einde naer Amsterdam gesonden: en nae ter Gouw Jonkr. Rutger van den Boetzelaer, en de Raetsheer Sebastiaan Loosen, met een Heer uyt Leiden.

Als de saek in de Vroedschap van Amsterdam was voorgedraegen, en aldaer wiert overwogen, deed de Heer Corne-

1584. lis Pieterſſoon Hooft, als doen Oudſchepen en Raed van die Stad, een vertoog tegen de verheffing van de Prins tot Graef van Holland en Weſt-Vriesland, ſteunende voornaementlyk op drie redenen. Eerſtelyk, dat den Lande daer mede geen dienſt kon geſchieden, want dat hy te voren aen eenige voornaeme perſoonen, de Prins wel gezint zynde, had gevraegt, wat voordeel ſy ſaegen, dat het Gemeene Land daer uyt mogt genieten? maer dat hy geen goed bericht van deſelve daer op had konnen bekomen. Ten tweeden, dat het tegen de Unie van Utrecht was ſtrydende. Ende ten derden, dat het ſonder die van Zeeland niet en behoorde te geſchieden, want te vreeſen was, dat de ſchepen, uyt Holland te ſaemen met die van Zeeland op Spanjen vaerende, aldaer aengehouden zouden werden, en het volk tot ſlaeven gemaekt, en vyantlyk gehandelt, daer men in tegendeel die van Zeeland vry zoude laeten vaeren.

Uyt het antwoord, dat die van Amſterdam op de voorſtelling van de Afgeſondegaeven, ontdekt men nog meer, hoe dat die gantſche handeling ſeer bedekt wiert gedreven, ſelfs in ſoo verre, dat het bovengemelde Verdrag, waer op de Huldiging moeſt geſchieden, het weſentlyk-

lykste stuk van de gantsche handeling, 1584.
voor de Vroedschappen van de Steden verborgen wiert gehouden, sulks sy geen kennis van den inhoud van het selve hadden; een saek, die bynae ongelooffelyk voorkomt. Die van Amsterdam gaeven dan tot antwoord, *dat sy een afschrift van het Verdrag versogten te mogen hebben, met belofte, van het aen niemant te zullen mededeelen, nog selfs een afschrift daer van te nemen, alleen om te ondersoeken, of het niet en strekte tot naedeel der Gerechtigheden en Voorrechten van haer Stad; soo eenige swaerigheit daer in wiert gevonden, dat men sulks de Staeten ten spoedigste zoude voordraegen. Niet te min, dat men het Verdrag van wegen haer Stad niet en zoude onderteikenen, voor en al eer het quam te blyken, dat die van Zeeland mede soo verre met de Prins hadden gehandelt, als Holland reets in die saek had gedaen, en dat het Verdrag van Holland in handen van die van Zeeland, en wederom dat van Zeeland in handen van die van Holland zoude zyn gelevert, op dat niemant van syn recht wierde versteeken. Alle 't welk in handen van Burgemeesteren gelevert zynde, men als dan een Besluyt op de onderteekening van het Verdrag zoude*

1584. *nemen, en aen de Staeten overgeven, nae dat alles met de Schutteryen en voornaemste van de Burgery overlegt zoude wesen.*

De Afgesonde, die ter Gouw waeren geweest, deden aen de Vergadering verslag, *dat die van ter Gouw by haer vorige verklaeringe bleven volharden, dat by hen geen swaerigheit gevonden zoude werden, soo wanneer by Zeeland daer in soo verre gevordert zoude wesen, als by die van Holland.* Dit geschiede den sesden July, en des anderen daegs wiert daer over met de Prins geraedpleegt, maer de draed syns levens wiert op den tienden daer van afgesneden, *waer door het God behaegt heeft* (wy spreeken met de woorden van de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland) *de Ingesetenen deses Lands te behoeden voor de nieuwe onderwerping, daer inne de selve albereits genoegsaem waeren gestort.* Want waerschynelyk zoude men die saek by meerderheit van stemmen, en in weerwil van die van Amsterdam en ter Gouw, tot besluyt hebben gebragt, en vervolgens met de Huldiging hebben voortgegaen.

Deductie over de Acte van Seclusie. 2. P. cap. 1.

Blykt ook uyt de Propositie daer nae by Prins Maurits aen de Staeten gedaen. By Bor 19. B. p. 488.

Aldus gesprooken hebbende van de onderhandeling, die door de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland met de

Handeling over de Opdragt

de Prins van Oranje, over de Opdragt van de Hooge Overheit en van het Graefschap, is gehouden, soo als wy het getrocken hebben uyt de stucken by Bor te vinden, zullen wy nu overgaen tot de onderhandeling, die de Prins insgelyks met de Heeren Staeten van Zeeland heeft gehouden, soo als ons sulks, uyt de echte stucken daer van zynde, is gebleeken. Dit sal des te meer noodig wesen, omdat de handeling van de Prins in Zeeland niet minder opmerkelyk is, en omdat het beletsel van syn verheffing tot Graef eigentlyk uyt Zeeland is voortgekomen. Hier by komt nog, dat het verhael van de onderhandeling, door de Prins in Zeeland gehouden, by Bor ontbreekt, en die saek tot nu toe onbekent is gebleven, sulks het naervolgende tot een Byvoegsel van de stucken, die achter Bor werden gevonden, kan dienen.

1584. van het Graefschap van Zeeland aen de Prins. *In het Byvoegsel van de Auth. stucken achter het 2de stuk.*

Als de Afsweering van Philip II. Coninck van Spanjen door de Staeten Generael was besloten, en het Placcaet vastgestelt, om hem te verklaeren vervallen te wesen van de Heerschappy der Nederlanden, soo wiert het onder anderen mede nae Zeeland gesonden, om aldaer in de Steden, als nae gewoonte, afgekondigt te worden, en de afsweering ingevolge van dien te werden gedaen. De

1584. Heeren Staeten van Zeeland ten dien einde beschreven en vergaedert zynde, weigerde de Overheit van Middelburg openlyk, om de afkondiging van het gemelte Placcaet te laeten doen, en derhalven wiert by de anderen Leden ook uytstel daer toe genomen. Die van Middelburg gaeven als doen geen andere reden van haer weigering, dan dat het zoude strecken tot krenking en vermindering van haer Voorrechten, sonder sig uyt te laeten, hoe of waer in derselver Voorrechten daer door wierden benaedeelt. De Heeren Gecommitteerde Raeden van Zeeland, gelyk mede de Prins van Oranje door syn brieven, versogten en vermaenden die van Middelburg, dat sy haer beswaeringen, die sy dienaengaende mogten hebben, wilden voordraegen, maer te vergeefs, en dienvolgende wiert de Prins versogt, om het misverstand van die van Middelburg te helpen wegnemen. Hier op deed de Overheit van die Stad aen de Vergaedering bekent maeken, dat sy haer beswaernissen tegen de afkondiging van het Placcaet van Afsweering hadden doen opstellen, en dat sy deselve eerstdaegs aen de Prins zouden senden.

Den 15. Novemb. 1581.

Den 6. January 1582.

Vervolgens wiert de Opdragt der Hooge Overheit van Zeeland aen de Prins

in uytschryving gebragt, maer die van 1584. Middelburg verklaerden wederom, dat sy tot de afkondiging van het Placcaet, en vernieuwing van den eed nog niet en konden verstaen, vermits de redenen aen de Prins, tot Antwerpen zynde, overgeschreven, en nog onlangs vervat in seeker vertoog, aen de Prins selfs tot Middelburg overgegeven. Die van Tholen verklaerden de afkondiging van het Placcaet albereits te hebben gedaen, en die van Vlissinge betuygden bereid te wesen om het ten eersten te doen, en daer by bleef de saek wederom steeken.

Ondertussen schreef de Prins aen de Staeten, om kennis te geven, hoe dat Den 22. Mey. de Hertog van Alençon by gelegentheit van syn Huldiging had verklaert, dat Holland, Zeeland en Utrecht onder het gebied van hem Prins van Oranje souden blyven, alles ingevolge de Pacificatie van Gent.

De Heeren Gecommitteerde Raeden en de Raed Pensionaris van Zeeland waeren in de belangen van de Prins, en begunstigden syn oogmerk, soo veel sy konden; opdat de saek dog een goede uytslag ten genoegen van de Prins mogt hebben, naemen sy een besluyt, dat een iegelyk van haer soude reisen nae dat Lid, ofte Stad, waer uyt hy was gecommitteert,

1584. om die ſaek aen de Overheit aldaer ten beſten, met de redenen daer toe dienende, ſelfs voor te draegen, en een beſluyt ten genoegen van de Prins uyt te werken, opdat de Leden, die te gelyk daer op beſchreven wierden, gereed mogten weſen, om op de eerſte Vergaedering een Beſluyt te helpen nemen. Dat was een ongewoone handeling van de Heeren Gecommitteerde Raeden, en waerlyk een ſaek van veel bedenking. Men ſtelde te-gelyk een Inſtructie op, vervattende de redenen, waerom de Hooge Overheit aen de Prins opgedraegen behoorde te werden, welke Inſtructie aen een iegelyk van de Gecommitteerde Raeden medegegeven zoude werden, om de ſtucken daer in vervat te openen, ende te vertoonen aen Burgemeeſters, Schepenen en Vroedſchappen, daer ſy uyt gecommitteert waeren.

De inhoud van die Inſtructie is aenmerkelyk. Naer een verhael van het gene met de Hertog van Alençon was verhandelt, en hoe dat de ſaek, te dier tyd, by eenige liefhebbers van het Vaederland in Holland en Zeeland ſoo was begrepen, dat de aenneming van den Hertog, in opſigt van die twee Provinciën, niet noodig en oirbaerlyk was, gaet

men

men aldus voort. *Soo hadden die van* 1584.
Holland en Zeeland bedagt en overwogen de groote trouw en vaederlyke genegentheit, die sy met'er daed in den Doorlugtigen Furst, de Prins van Oranjen, in soo menigvuldige swaerigheden en gevaeren, en soo langen tyd gedurende, gelyk aen alle de weereld bekent was, hadden gevonden. Waer door de Heeren Staeten van Holland bewogen waeren geworden, vermits de affweering van den Conink van Spanjen, en dat geen Land ofte Republic sonder wettige Overheit kon bestaen, om aen syn Furst. Gen. de Hooge Overheit, Graeffelykheit en Heerschappy van den Lande van Holland aen te bieden en op te draegen, volgens de Acte daer van zynde.

Dat sulks ook was geschiet met kennis van de Gedeputeerden van Zeeland, die als doen in 's Graevenhaege waeren, en daer over wierden geroepen, dog alles onder beding van secreetheit, soo als de gelegentheit van saeken, om vele respecten, was vereisschende, behoudens het selve eenige vertrouwde persoonen te mogen openen, in gelyke secreetheit.

Alle 't welke als doen by de Gedeputeerden aen het Collegie van de Geeommitteerde Raeden was geopenbaert, en by die wederom aen eenige andere, wel-

ver-

1584. *vertrouwde en notabele persoonen in den haeren respectivelyk.*

Naer een opening van het gene verders dienaengaende in Holland was verhandelt, wiert de saek van de Prins daer in op de naervolgende wyse kragtig aengedrongen.

Alle 't welke overgemerkt zynde, sal werden vertoont het groot voordeel, dat den Lande van Holland en Zeeland sal toegebragt werden door het beleid van de saek, sulks als voorschreven is, en om veel swaerigheden te verhoeden. De goede gaeven en deugden van syn Princ. Excell. zyn alle de weereld bekent, dewelke die van Holland en Zeeland particulierlyk meer als andere is toegesonden van God Almachtig, ende sulks van Gods hand behoort in dank aengenomen te werden, en geen occasie voorbygelaeten, van daer op te mogen besluyten, volgens de goede genegentheit, die alle, soo in Holland als in Zeeland, tot syn Excell. zyn draegende, en syn vaederlyke liefde tot den Lande aen ieder een bekent zynde, opdat in allen gevalle, gelyk alle menschelyke saeken onseeker zyn, het Land van wettige Overheit mag zyn voorsien, oversulks ook alle uytstel, om verscheide redenen, seer gevaerlyk was.

Dat

Dat daerom die saek in goede aendagt 1584.
genomen mogt werden, soo als de nood-saekelykheit was vereisschende, en dat het Myn Heeren geliefde, om tegen den 18. September 1582. hunne Gedeputeerden ter Vergaedering van de Staeten, daer toe eigentlyk beschreven, te laeten verschynen, volkomentlyk geautoriseert, om daer op in den naem des Heeren, met gemeenderhand, een besluyt te maeken, 't welk tot Gods eer, en der Landen welvaeren mogt strecken.

Wat daer op vervolgens zy besloten en voorgevallen, is niet klaer genoeg bekent, want op het Regifter ftaet aengeteekent. *De Resolutien van de Staeten desen aengaende zyn aengeteekent op het Secreet-Boek van de Staeten en de Raeden, en zyn van dato den 20. Septemb.* 1582. Dog, soo wy onderricht zyn, is dat Secreet-Regifter tegenwoordig niet meer te vinden. Maer de Prins heeft dat selfs aen de Afgesonde van de Heeren Staeten van Holland vertoont, soo als wy hier boven daer van gewag hebben gemaekt. De inhoud van dat Befluyt gaet uytdruckelyk daer henen, voor soo verre het selve by Bor is te vinden. *Om aen de Prins, voor hem en syn erven, het Graefschap van Zeeland in eigendom op te draegen.* Maer het is

1584. te vermoeden, en uyt het gene hier nae sal volgen, komt het klaer genoeg voor, dat het gemelde besluyt, of maer een enkel ontwerp is geweest, of dat het, in weerwil van die van Middelburg, by overstemming is genomen. Altyd, uyt de propositie van de Secretaris Bruyninks, waer van hier achter gewag sal werden gemaekt, komt het te blyken, dat de Staeten van Zeeland, het bovengemelde besluyt door den Raetsheer Valcke aen de Prins laetende overgeven, te gelyk deden verklaeren, dat de meening was, alvorens het selve ter uytvoering te brengen, om eerst af te wagten, wat voor besluyt de Heeren Staeten van Holland op dat stuk zouden nemen.

Als de Prins ondertussen sag, dat'er in Zeeland niet verder met de saek wiert gevordert, en dat hy in Holland groote wederstand quam te ontmoeten, onder voorwendsel, dat die van Zeeland onwillig daer toe waeren, en dat die saek gesaementlyk door beide de Provinciën gevordert, en tot besluyt gebragt moest werden, wende hy nu alle mogelyke vlyt aen, om de Heeren Staeten van Zeeland daer toe te bewegen: ten dien einde sond hy syn Raed en Secretaris Bruyninks derwaerts, en die quam eerst in overleg met de Gecom-

mit-

mitteerde Raeden, gaf aen deselve een 1584.
wydloopig Vertoog over, behelsende de redenen, waerom de Prins tot Graef van Zeeland verheven behoorde te werden, en maekte de vereischte schickingen, om die saek tot een gewenscht einde te brengen. Vervolgens wiert door de Gecommitteerde Raeden wederom besloten, dat een afschrift daer van aen de Leden gesonden zoude werden, en dat de Vergaedering van de Staeten daer op zoude werden beschreven, mitsgaeders, dat een iegelyk van haer nog eens nae syn Stad zoude reisen, om aldaer naeder opening van de saek te geven, en die ten genoegen van de Prins te richten. By dat geschrift gaf de Secretaris Bruyninks, ingevolge de begeerte van de Heeren Staeten van Zeeland, by het overleveren van derselver Besluyt van den 20. September te voren aen de Prins verklaert, de vereischte kennis en onderrichting, hoe verre de Prins met die saek in Holland was gevordert, seggende onder anderen.

tegen den 24. January 1583.

Ende alsoo het de Heeren Staeten van Holland zedert belieft heeft, aen syn Excellentie af te veerdigen Dr. François Maelson, en Mr. Buys Claesz. Pensionaris van Amsterdam, om syn Excellentie van het Besluyt, in haer Vergae-

de-

1584. *dering van den 21. November genomen; te verwittigen, en volkomentlyk te onderrichten, soo heeft het syn Excellentie, tot voldoening aen syn gedaene belofte, gelieft, my herwaerts te schicken, met uytdruckelyke last, om UW Ed. de vriendelyke dienst van syn Excellentie aen te bieden, met genaedige verseekering van syn goedwillige vriendschap, en alle 't gene syn Excellentie best en liefst vermag. Waer van een iegelyk van de Staeten, en van de Leden in 't bysonder, hen wel verseekert mogen houden.*

Hebbende voorts syn Excellentie belieft, my te belasten UW Ed. aen te dienen, hoe dat de bovengemelte twee Gedeputeerden van de Staeten van Holland, dese voorlede daegen tot Antwerpen aengekomen zynde, hem van wegen en by last als boven verklaert hebben, hoe dat, den de Staeten van Holland in haerlieder laeste Vergaedering voorgedraegen zynde alsulke Acte, als syn Excellentie belieft hadde, t' haeren versoek en ernstige begeerte, henlieden op de 14. Augusti laestleden uyt Brugge te verleenen, ende daer by gesien hebbende de goedertierne verklaering van syn Excellentie op 't aennemen van de saeken van Holland en van Zeeland,

als

als Graeve derselver Landen, volgens 1584.
het versoek ten dien einde by de selve Staeten van Holland, ten overstaen en goeddunken van de Afgesonde van Zeeland, achtervolgens de voorgaende Communicatie ten verscheide tyden met haer gehad, aen syn Excellentie te voren nog gedaen, de voornoemde Staeten van Holland daer inne boven maeten seer verheugd waeren geweest. Syn Excellentie daer omme seer bedankende, voor de goede genaedige wille, sonderlinge liefde en genegentheit, die hy, boven alle voorgaende weldaeden, de Landen van Holland en Zeeland, tot der selver, en der Ingesetenen van dien, nut, welvaert en verseekertheit, daer mede was bewysende, willende by alle wegen en middelen, en nae haer uyterste vermogen, altyd arbeiden, om 't selve met oprechte getrouwheit, en onderdaenigheit, ten genoegen en welbehaegen van syn Excellentie voort te zetten: houdende de voornoemde Staeten van Holland henlieden diervolgende, mits de bovengemelde verklaering van syn Excellentie, van nu af aen als Ondersaeten reciproquelyk verbonden aen hem, als haer wettige Overheit, Heer en Prince, onder den tytel als Graeve der voorschreve Landen, en de Voorwaerden in de

1584. *voorseide Acte verhaelt, biedende dienvolgende aen, van haer zyde, behoorlyke wederbrieven ofte Renversael op de voorschreve Acte en verklaering van syn Excellentie te doen opmaeken, onder de zegels van de Steden, en die aen hem ter handen te stellen t' allen tyde, als het hem believen zoude, soo als alle 't selve naeder en breeder by den Brief, door de Heeren Staeten van Holland, op den 26. November dienaengaende aen hem geschreven, mitsgaeders ook by de Instructie van de voorgemelde haer twee Gedeputeerden, was vermelt.*

Uyt kragte en volgens den inhoud van welke, deselve Gedeputeerden syn Excellentie ook hadden verklaert het seer groot verlangen, goedwilligheit en uyterlyke begeerte van de Staeten, om alle de saeken, de Graeffelykheit aengaende, naer inhoud der voorschreve Acte, voort te mogen voltoyen en voleinden, soo tot dienst en verseekertheit van syn Excellentie, als tot de welvaert en gerustheit van den Lande, en Ingesetenen van dien.

Immers dat deselve Staeten verstonden, ook getrouwigheit en voorgaenden eeds halven niet en konden naelaeten syn Excellentie te adverteren, meer dan tyd en noodig te zyn, dat de voorschreve

ve

ve saeken met den eersten en op het spoedigste afgehandelt en ten einde gebragt wierden, omme verscheide hoogwigtige redenen en insigten, by haer in 't breede verklaert. Daer by doende, dat in het verder achterhouden en bedecken van die saek niet weinig swaerigheit was gelegen, in tegendeel, dat sy in het openbaeren van deselve geen gevaer konden vinden. 1584.

Voorts, de Prins gedienstiglyk biddende, dat hy dog ten eersten syn overkomst in Holland, of ten minsten in Zeeland wilde verhaesten, om alles te voleinden en te sluyten, en dat hy tyd en plaetse geliefde te verklaeren, om haer Renversael-brieven, en alle andere saeken daer toe gereed te maeken.

Alle 't welke de Prins gehoord, en daer op gelet hebbende, hadde hy die twee Gedeputeerden wederom naer Holland afgevaerdigt, met een Instructie en Brieven van dankseggingaen de Staeten van Holland voor het sonderling groot en oprecht vertrouwen, dat sy op hem stelden, en voor haer goede wille en sonderlinge liefde tot hem.

Dat de Staeten daerom vastelyk verseekert mogten wesen, indien hy haer oyt een aengenaemen dienst had gedaen, dat hy tot den einde syns levens daer in be-

1584. geerde te volharden, en syn goed en bloed, met alle 't gene God hem verleent hadde, tot haer welvaeren, nut en voorspoed aen te leggen. Verhoopende de Regeering, die hem in handen wiert toevertrouwt, onder Gods genaede, en met haer goede raed en hulp, soo te beleiden, dat sy alle in 't gemeen, en een iegelyk in 't bysonder, een goed genoegen en welbehaegen daer in zouden hebben.

Hebbende voorts de Staeten doen verklaeren, belangende haer aenbieding van de wederbrieven ofte Renversael aen hem over te geven, hy van meening was, en vriendelyk begeerde, dat hy de Staeten ten aller eersten daer mede wierde voortgevaeren, met belofte, dat hy tegen den 15. February toekomende in Holland ofte Zeeland zoude komen, om alles wederzyts dienaengaende af te handelen, en tot besluyt te brengen.

Van alle 't welke de Prins niet en had willen naelaeten aen de Staeten van Zeeland bysondere onderrichting te laeten geven, hem Secretaris Bruyninks wel uytdruckelyk gelast hebbende, haer verders aen te dienen, dat de Prins, tot vrugtbaere vordering van die saek, geheel noodig achte te wesen, dat deselve by de Staeten van Holland en Zeeland te gelyk, en op een eenpaerige voet, wierde

de behandelt, en voltrocken, en hy ten 1584.
dien einde begeerde, dat de Staeten van Zeeland ten spoedigste door de Gecommitteerde Raeden wierden beschreven.

Dat de Staeten vergaedert zynde, de voorschreve Gecommitteerde Raeden deselve van wegen, en uyt naem van de Prins hooglyk wilden bedanken voor de sonderlinge goedhartigheit, die gemelde Staeten tot de Prins waeren draegende, en het groot vertrouwen, dat sy in hem stelden. Dat de Gecommitteerde Raeden vervolgens met de Staeten geliefden te overleggen alle gevoeglyke middelen, die tot het voltrecken van de saek in Zeeland nut en dienstig gevonden souden werden, doende ten dien einde opening van alle 't gene door hem Secretaris Bruyninks van wegen de Prins was voorgedraegen, op dat sy, daer op gelet hebbende, sulk een verderen besluyt in de saek mogten nemen, als sy tot voorspoed en welvaeren van den Lande van Zeeland vinden souden te behooren, te rugge stellende en schuwende alle oorsaeken van swarigheden ofte misverstand, soo dat een iegelyk mogt bemerken, dat men in die saek anders niet en hadde voorgehad nog gesogt, dan de eere Gods, mitsgaeders de rust en het welvaeren der Landen.

1584. *Ende opdat dese saek met te meer vrugt gehandelt mogt werden, achte de Prins het geheel noodig, dat by de Staeten van Zeeland stille gestaen wierde, immers voor als nog, met het oprechten van een Provinciaele Raed binnen Zeeland, 't welk in de Vergaedering van de voorschreve Staeten scheen verhandelt en besloten te wesen, overmits syn Excellentie 't selve by dese gelegentheit niet geraeden en vond om verscheide gewichtige redenen, die hy Secretaris mondeling te verstaen zoude geven.*

Ter selver tyd hadden de Heeren Gecommitteerde Raeden van Zeeland ontworpen en opgestelt de stucken en Voorwaerden, die men alvorens van de Prins moest bedingen, en waer op hy vervolgens tot Graef aengenomen en gehuldigt zoude werden, behelsende voor het wesentlykste het naervolgende.

Dat de Prins, aennemende het Graefschap van Zeeland, gehouden zoude wesen te beloven, dat hy die Graeffelykheit zoude hebben en houden voor een Land en Graefschap afsonderlyk, sonder begrepen te wesen onder het Graefschap van Holland.

Dienvolgende, dat de Staeten van Holland in geenerhande saeken zouden mogen gebruyken de naem van Zeeland,

ge-

gelyk sy gedaen hadden, het en zy by de Staeten van Zeeland Staetsgewyse hun naem daer toe wierde verleent. Behoudens nogtans de Unie, tussen de twee Landen van Holland en Zeeland wesende. 1584.

Dat het daerom aen de Staeten ook vry zoude staen, de oprechting van een Provinciaele Raed, tot gerief en welvaeren van hun Gemeinte, dewelke op de naem en van wegen de Prins, als Graef van Zeeland, de Onderdaenen recht zoude doen.

Dat de Prins niet zoude mogen gedoogen, dat de Graeffelykheit van Zeeland in haer Landen en paelen, hoogheit en geregtigheden wierde verkort, maer in tegendeel moest doen herstellen alles, daer het Land van Zeelaad, zedert de komst van den Hertog van Alba, in was verkort geworden.

De steden Vlissinge en Vere, met hun gevolg, moesten wederom gebragt werden onder het lichaem van Zeeland, sonder in andere handen te mogen komen, onder wat tytel dat het zy, dan alleen van den Graeve van Zeeland, alsoo het selve, om velerhande ongemacken voor te komen, noodig was, en dat de voorschreve Steden daer door zouden werden, en zyn, Graeffelyke Steden.

1584. *De Domeinen van Zeeland moesten altyd binnen de Provincie werden behandelt en bedient, en de Leenen aldaer mede verheven en berecht worden: tot welken einde, en tot bewaering van de gerechtigheit van Zeeland, zoude de Prins gehouden wesen, om alle de chartres, papieren en stucken, Zeeland alleen raekende, en in de Reekenkaemer van den Haege en tot Utrecht berustende, te doen overbrengen in Zeeland; en van sulke stucken, die de Landen van Holland en Zeeland gesaementlyk raekten, de noodige afschriften te laeten maeken, om tot gebruyk van de Staeten van Zeeland bewaert te mogen werden.*

Dat de Prins en syn Naekomelingen de Domeinen van Zeeland niet en mogten vervreemden, verpanden ofte belasten, sonder uytdruckelyke toestemming van de Staeten.

In het begeven van eenige Staeten ofte Bedieningen over Zeeland, zoude de Prins daer toe moeten nemen inboorlingen van die Provincie, ofte soodaenige, die by de Staeten van Zeeland, daer toe Staetsgewyse vergaedert zynde, daer toe bequaam en aengenaem verklaert waeren, en ook ter benoeming van de Staeten. Dat de Dykgraefschappen vergeven zouden werden, ter benoeming van de

de Steden, die aen deselve het meestgelegen waeren. 1584.

Dat de Prins, tot beter vordering van de Justitie, en om de lankheit, menigvuldigheit en kosten van de processen te schuwen, de Graeffelyke Steden van Zeeland (van sulks niet zynde voorsien) zoude geven executie van hunne vonnissen by provisie, en niet tegenstaende appellatie, in sacken ten definitiven reparabel zynde. Mitsgaeders, dat van de Dorpen ten platten Landen geappelleert zoude werden aen de naestgelege Graeffelyke Steden, hebbende stem in de Staeten, mits, dat elk der voorschreve Steden tot hunnen Raede zouden moeten hebben ten minsten twee regtsgeleerden.

De Prins moest niet gehengen, dat by die van Holland opgestelt wierden eenige lasten, waer in sy lieden vry, en die van Zeeland belast zouden wesen, als die van Holland gedaen hadden met opstelling van de binnenlandse Convoyen, en nog doende waeren met den turf, uyt Holland nae Zeeland komende. Mits die van Zeeland van gelyken niet en zouden mogen doen, en wederzyts afgedaen wierde, het gene in tegendeel was opgestelt.

Dat alle middelen en schattingen, door

1584. *door Holland en Zeeland gesaementlyk, ofte door Zeeland bysonder, ingewilligt, over al eenpaeriglyk gehevén zouden werden. En wanneer by de Staeten van Zeeland eenige Bede wierde bewilligt, dat het deselve vry zoude staen, die te doen heffen en innen, by alsulke wegen en middelen, als sy oirbaerlykst en daegelyks zouden bevinden.*

De Vergaedering van de Staeten van Zeeland hier op in 't bysonder beschreven, en byeengekomen zynde, was het ondertussen gebeurt, dat de Hertog van Alençon syn aenslag op Antwerpen hadde ondernomen; waer uyt de Leden, het zy een regtmaetige bedenking, ofte wel een voorwendsel, quaemen op te vatten, om met de saek te blyven stille staen, en die tot beter gelegentheit uyt te stellen. Ondertussen bleef de Secretaris Bruyninks steets aenhouden, soo dat korten tyd daer nae de Vergaedering van de Staeten wederom ten dien einde wiert beschreven: echter waeren de Leden nog al traeg, en konden niet goedvinden, om tot een eindelyk besluyt te komen. Wy zullen de woorden van dat Besluyt hier zelf ter neder stellen, luydende als volgt. *Op de propositie, of men als nu zoude behooren te vorderen die Overdragt en gifte van den Graefschappe*

Den 27. January. 1583.

Den 3. February.

van

van Zeeland aen syn Excellentie; naer 1584.
communicatie en deliberatie op de propositie van wegen syn Excellentie aen de Gecommitteerde Raeden dienaengaende by den Raetsheer van syn Excellentie Bruyninks gedaen, ende de Staeten als nu voorgehouden, mitsgaders op de Conditien en bespreeken, by de Gecommitteerde Raeden beworpen, die men met syn Excellentie in de voorschreve Overdragt zoude doen, heeft elk aengenomen rapport in den synen te doen, om, naer gelegentheit van saeken, by de Gecommitteerde Raeden hier op, conform den laetsten recesse, beschryvinge te werden gedaen.

Het schynt, dat de Secretaris Bruyninks met dit Besluyt, en over de geduurige uytstel, die 'er genomen wiert, niet te vreden was, want hy versogt gehoor in de Vergaedering van de Staeten, leverde over syn Brieven van Credentie van de Prins, en vertoonde daer op de goede voortgank en vervolg van de handeling, nopende de Opdragt van het Graefschap aen de Prins, versoekende Acte en verklaering van de uyterlyke meening van de Staeten daer op. Hier op wiert naeder besloten, dat men dienaengaende aen de Prins selfs zoude schryven, met betuyging, dat men bleef

vol-

1584. volharden by het besluyt van de Staeten van den 20. September te voren, ieder in den synen, en in 't algemeen, sooals het selve besluyt was inhoudende, en dat men eerstdaegs een nieuwe Beschryving, tot eindelyke afhandeling van die saek, zoude doen. Uyt den inhoud van den brief, die daer over aen de Prins wiert geschreven, bespeurt men klaer genoeg, dat 'er in der daed aen dat geheim besluyt van den 20. Septemb. iets ontbrak of haeperde, want daer wort tot verschooning bygebragt, *dat die van Middelburg een particuliere opinie hadden opgevat, veroorsaekt uyt geschillen, tussen haer lieden en andere Steden van Walcheren, waer van sy een afschrift aen de Prins sonden.*

Ingevolge de belofte aen de Prins gedaen, dat men eerstdaegs, tot vriendelyke afhandeling van die saek, een nieuwe Beschryving zoude doen, wiert de Vergaedering van de Staeten, eenigen tyd daer nae, wel bysonder op dat stuk beschreven. De Heeren Gecommitteerde Raeden gebruykten nogmaels de beste redenen, die sy konden bedenken, om de saek aen de Leden smaekelyk te maeken, en om het vorige besluyt ter uytvoering te doen brengen. Onder anderen, dat de aenneming van de Prins tot

Grae-

Graeve van Holland nu vastelyk besloten 1584.
was, en met de zegeltochten van de
groote en kleine Steden bekragtigt was
geworden, jae dat de Heeren Staeten
van Holland alle de Vereenigde Nederlanden door een brief daer van hadden
verwittigt, oversulks de saek nu klaer
en bekent zynde, het ten hoogsten noodig was, dat deselve ook ten eersten in
Zeeland wierde gevordert. Men deed
gelyk als van ter zyden sien, dat Holland aldus met de saek voortgaende, eer
Zeeland nog gereed was, daer door de
gunst van de nieuwe Graef en Heer stond
te verwerven, en of het derhalven niet
best was, die van Holland met een veerdig besluyt daer in voor te komen. Maer
alle dese en diergelyke vertoogen waeren te vergeefs, en het bleek hoe langer
hoe meer, dat sommige Leden van de
Vergaedering, de Prins daer in niet opentlyk durvende tegen gaen, de saek maer
sleepende sogten te houden. Die van Den 18.
Middelburg bleven by haer vorig besluyt, en 27. Ju-
nopende de herstelling van haer Voor- ny. 1583.
rechten. Die van Zierikzee *verklaerden, voor het best te houden, dat de vordering van die saek in dese gelegentheit
van tyden nog wierde opgehouden, het en
waere, dat by de andere Steden gesaementlyk anders wierde goedgevonden, in welken*

1584. *ken gevalle*, *sy 't selve hunne Gemein-te zouden voorhouden.* En die van Goes, *bedenking hebbende, dat de vordering van die saek verstaen zoude mogen werden, te wesen contrarie die pointen van de naedere Unie, en oversulks by de andere Provinciën quaelyk opgenomen zoude werden*, waeren van advys, *dat men de andere Vereenigde Provinciën daer van zoude adverteren, om, hunne meening dienaengaende verstaen zynde, verder met gemeene toestemming een besluyt te nemen.*

Dus gingen die van Zierikze en Goes wederom achter uyt, en haer advysen baerden een nieuwe belemmering in de Vergaedering, daer men mede verlegen was, en uyt het gene die van Zierikzee seiden, *dat sy 't selve hunne Gemeinte zouden voorhouden*, schynt men te konnen afnemen, dat sy met die van Amsterdam daer in te raede gingen. Men overreede dan de Afgesonde van die twee Steden, dat sy een keer naer Huys wilden doen, om te sien, of sy de Heeren, haer Meesters, niet tot beter toekomste konden brengen. Maer deselve kort daer nae wedergekeert zynde, verklaerden die van Zierikzee, *dat de Burgemeesters, Schepenen en Raeden van haer Stad, als nog van advyse waeren, dat*

men

men de vordering van die saek nog zou- 1584.
de ophouden, overmits de gesteltheit der saeken in Braband en Vlaenderen, het en waere alle de andere Leden gesaementlyk anders verstonden, in welk geval sy hen met deselve zouden conformeeren, en 't selve hunne Gemeente voordraegen. En die van ter Goes, *dat sy, afstaende van het schryven aen de andere Provinciën, in haer voorgaende advys vermelt, van oordeel waeren, dat men alleen neerstelyk zoude vernemen, hoe die saek by de andere Provinciën zoude werden verstaen, verklaerende daer benevens, by soo verre de vordering van die saek by alle de andere Leden als nu goedgevonden wierde, mits het selve hun Gemeinte voordraegende, sy van gelyken zoude doen.*

Dese advysen gehoord zynde, verklaerden die van Middelburg, *dat, voor soo veel hun aenging, sy die saek tot twee verscheide reisen haer Gemeinte hadden voorgedraegen, en geen swaerigheit by deselve daer tegen hadden bespeurt, soo haer Stad in alle haer Voorrechten wierde herstelt, en het daerom alvorens noodig was, de gemelde Voorrechten weder te geven, om, 't selve gedaen zynde, die saek andermael haer Gemeinte voor te houden, en als dan haer goeddunken, tot vor-*

1584. *vordering van deselve in te brengen.* Hier mede scheide de Vergaedering, sonder iets verders op de saek te hebben besloten, en daer by is het gebleven.

Handeling over de Opdragt van het Stift Utrecht aen de Prins.

Terwyle de Prins in Holland en Zeeland handelde, om sig de Hooge Overheit te laeten opdraegen, en tot Graef verheven te werden, was hy te gelyk besig, om het Stift Utrecht, als Heer, voor sig te verkrygen, en hy bragt te weeg, dat de Heeren Staeten van die Provinçie, ontrent ter selver tyd als die van Holland, een besluyt naemen, om de Hooge Overheit van den Lande van Utrecht de Prins aen te bieden, aengesien sy niet en konden verstaen, om den Hertog van Alençon tot een Erf-Heer aen te nemen. Op de grond van dat besluyt ging men voort om te overleggen, op welke Voorwaerden men de Hooge Overheit aen de Prins zoude opdraegen, en waer over men met hem zoude handelen: om deselve op te stellen, wierden eenige Heeren, soo uyt het Lid van de Geestelykheit, als uyt de Ridderschap, mitsgaeders uyt de Stad Utrecht benoemt, en gemachtigt. De stucken en Voorwaerded wierden, ingevolge van dien, door deselve opgestelt, en vervolgens in de Vergaedering van de Staeten gesien en overwogen, ook sond men eenige naer

Den 28. Maert. 1580. *Bor 15. B.*

Antwerpen aen de Prins, om hem kennis van die Voorwaerden te geven, en syn goeddunken daer op in te nemen, gelyk sy deden, dog soo het schynt kon men het over deselve niet eens worden, en nae dat die dan eens waeren verandert, dan vermeerdert en vermindert, en nae dat daer over veel beschryvingen waeren gedaen, en veel Vergaederingen gehouden, even en al eens, gelyk het in Holland en Zeeland was toegegaen; liep de saek eindeling te niet door de oneenigheit tussen de Staeten, de Regeerders van die Stad, en de Burger-Hoplieden; jae daer wiert soo sterk tegen gewerkt, dat de Heeren Staeten van Utrecht aen die van Holland schreven, dat veel menschen niet ten besten naemen, dat de Hooge Overheit door Holland aen de Prins wierde opgedraegen, selfs dat eenige quaedwillige daer uyt een voorwendsel naemen, om de Gemeinte tot een scheiding van de geswore Unie en het Verbond der Generale Staeten te verwecken. Om die swaerigheden weg te nemen, schreven de Heeren Staeten van Holland een wydloopigen brief tot antwoord, waer in sy de Heeren Staeten van Utrecht in 't breede van de waerheit der saek gingen onderrichten, en voorts haer handeling rechtveerdigden. 1584.

1584. De Prins handelde tot Utrecht al soo heymelyk en bedekt, als hy in Holland en Zeeland deed, soo dat de Burgery van Utrecht daer over een misnoegen quam op te vatten, te meer, omdat deselve in de belangen van de Prins was, en begeerde, dat men hem by de Voorwaerden van de Opdragt soo naeuw niet en bepaelde, seggende in seeker Vertoog, dat de Burger-Hopliedén aen de Overheit van Utrecht quaemen over te geven, *dewyle dat men nu ettelyke jaeren met syn Princelyke Excellentie, nopende het aennemen van de Hooge Overheit, gehandelt hadde, 't selve nogtans soo bedektelyk en by seer weinig persoonen was gedreven: ook dat hem sulke bepaelde Voorwaerden waeren aengeboden, die naeuwlyks een persoon van seer kleine Staet zoude konnen goedkeuren. Dat de stucken, soo veel men kon onthouden, dienden tot handhouding van de Geestelyken, en van het gesag van de Ridderschap, sonder dat in 't allerminste, immers seer weinig, tot voordeel van de rechten en Vryheit de Burgeren, wiert gesorgt, wie nogtans 't selve voornaementlyk aenging, en sulks in tyd van nood, met lyf, goed en bloed moesten bevestigen: versoekende derhalven, dat een afschrift van 't verhandelde in het-*

handen van haer Hoplieden ofte Gemagtigde gelevert mogt werden, opdat ter gelegener tyd daer in verder mogt werden gedisponeert met kennis van saeken, tot voorstand der Burgeren en van haer Vryheit en Voorrechten, sulks de Gemeente daer by niet verkort, ofte in haer Vryheit verhindert mogt werden. 1584.
Hoewel van wegen de Staeten hier op wierd geantwoord, *dat die saek opentlyk was behandelt, dat 'er veel beschryvingen, soo in 't gemeen, als by de stad Utrecht over waeren gedaen, en by gevolge, dat 'er meer dan hondert persoonen daer over geroepen, en daer op gehoord waeren geweest.* Soo bespeurt men echter uyt het tweede antwoord van de Staeten, waer het eigentlyk haeperde, naementlyk, dat de Voorwaerden van de Opdragt seer geheim wierden gehouden. Dog de Staeten verschoonden sig daer mede. *Dat sulks de wille van de Prins was geweest, die niet begeerde, dat de saek wydloopig gemaekt wierde, sulks dat niemant van alle de Leden van de Staeten daer van een afschrift hadde gehad, bysonder, omdat te dugten was, dat het afschrift van die artykelen komende in handen van de Gemeente, sommige sig daer tegen gestelt zouden hebben, en tegenstrydige maetregels genomen.* Het

1584. antwoord, dat de Staeten gaeven op de beswaering, *dat 'er sulke bepaelde voorwaerden aen de Prins waeren voorgeschreven*, is aenmerkelyk; en weerdig alhier gemelt te werden. *De artykelen*, seyden sy, *waeren soo redelyk gevonden, dat 'er weinig waeren, die met reden konden wederlegt ofte tegengesprooken worden, ten waere, dat men, om de Vryheit dus lang gevogten hebbende, sig in een nieuwe dienstbaerheit soude willen begeven.* Of 'er eenige verdere onderhandeling hier op is gevolgt, is ons onbekent.

Aenslag tegen het leven van de Prins, door een Koopman tot Vlissinge.

Om nu tot het verhael weder te keeren, daer wy het gelaeten hebben, zullen wy de Prins van Oranje wel haest nae syn einde sien spoeden, want men bevond hoe langer hoe meer, dat de Ban, wegens den Conink tegen hem afgekondigt, hem op het laest de dood zoude toebrengen. Een welgegoed Koopman tot Vlissinge hadde een aenslag gemaekt, om de Prins, wanneer hy in Zeeland mogt komen, en als nae gewoonte op het Raedhuys van Vlissinge quam huysvesten, door buskruyd in de lugt te doen vliegen, en ten dien einde een kelder onder syn vertrek te hueren: ofte, soo hem dat mislukte en onuytvoerlyk was, hem op de'een ofte de an-

de-

dere wyse om 't leven te brengen. Dit 1584.
verraed ontdekt zynde, wiert de schuldige, op syn bekentenis, daer over binnen Vlissinge met de dood gestraft. Dit diende de Prins tot een waerschouwing verstrekt te hebben, om sig beter te wagten, en niet in syn gewoone onbekommertheit voort te gaan, gelyk hy deed.

Alsoo de Prins voorsag, dat het grootste geweld van den Hertog van Parma op de stad Antwerpen zoude aenkomen, en hy wel wist, van hoe groote aengelegentheit hem die Stad was, stelde hy alles in 't werk, wat hy kon, om sig van gemelte Stad geheel en al te verseekeren, en de selve tegen den vyand te sterken. Hy bragt te weeg, dat de Heer van St. Aldegonde tot Burgemeester van Antwerpen wiert verkooren, van wiens trouw hy sig verseekert kon houden, en de Burgery wiert soodaenig opgewekt en aengemoedigt, dat deselve wel bereid was om alles liever uyt te staen, dan sig wederom onder Spanjen te begeven, en veel eer alles met de Prins te waegen. *Busbecq. Epist. 30. & 32.*

By dese gelegentheit komt ons seer opmerkelyk voor de goede kondschap, die de Prins altyd van de voornemens van den vyand had, en syn sonderlinge voorsiening en opmerking. Ter gelegentheit dat syn jongste Soon den Heiligen Doop

1584. binnen Delft met veel plegtigheit zoude
Bor 19. B. ontfangen, had de Prins een groot Feest aldaer aengerecht, en daer op wel bysonder door syn brieven genoodigt den Heer van St. Aldegonde, als doen Burgemeester van Antwerpen zynde, en Martini, Griffier van die Stad: naer het eindigen van het Feest, als sy by de Prins quaemen om haer afscheid te nemen, en wederom naer Antwerpen te keeren, deed hy haer alleen in een vertrek gaen, om in 't heimelyk met haer te spreeken. *Ik wenschte wel*, seyde hy, *dat gy beide nog eenige daegen alhier mogt blyven, maer uw vertrek is gansch noodig, gemerkt ik seekere tyding heb, hoe de Prins van Parma van voornemen is, om Antwerpen te belegeren, en die Stad soodaenig aen te tasten, dat se genoodsaekt sal werden, om sig in syn handen over te geven, hebbende gebruykt dese woorden. Ik wil de byl aen de wortel van den boom leggen, want ik achte, dat alles van die Stad is afhangende, als de geene zynde, die den oorlog wel voornaementlyk onderhoud. Deselve veroovert werdende, vertrouwe ik, dat Holland en Zeeland daer door soo verslaegen zullen wesen, dat sy wel haest tot een goed Verdrag zullen komen, waer toe ik sulke redelyke en aengenaeme voor-*

Raed en voorsiening van de Prins tot behoud van Antwerpen.

waer-

waerden sal aenbieden, jae tot de oeffening van haer Godsdienst toe, dat sy het niet zullen konnen weigeren. Ende wat de Prins van Oranje aengaet, het was onseeker, of hy lang zoude leven, of dat syn gesag bestendig zoude wesen, immers het is waerschynelyk, dat de Gemeinte, als haer redelyke voorwaerden aengeboden werden, in die verslaegentheit niet genegen sal wesen, om den oorlog langer, om de wille van een man alleen, te blyven voeren. Hier van ben ik verwittigt, voer de Prins van Oranje voort, *door een man van aensien, die selfs daer tegenwoordig is geweest. Maer ontset uw daer niet over, in tegendeel, spreekt de Burgery een moedig hart in 't lyf, en verseekert, soo de Prins van Parma de Stad komt belegeren, dat ik die binnen den tyd van twee maenden sal komen ontsetten.* Als Martini daer op tot de Prins seide, dat het niet noodig was sulk een haest te maeken, alsoo de Stad wel voor een jaer van levensmiddelen was voorsien, antwoorde de Prins daer op. *Neen, want soo ik de Stad binnen twee maenden niet kan ontsetten, soo sal de Prins van Parma sig soo sterken, en den oever van de Rivier soodaedig met geschut voorsien, dat men quaelyk daer door sal konnen breeken.* 1584.

1584. *Maer gaet, en draegt voor al sorg, dat den Dyk van Blauwgaern,* (leggende aen dees zyde van Lilloo, op het einde van de Schelde, daer de rivier sig op de Zeeuwsche stroomen verspreid) *ten eersten werde doorgesteeken, opdat de scheepen daer door konnen vlotten, daer sal waerschynelyk een groote scheuring en diepte komen, het land is laeg, en daer zyn veel kreeken en poelen, soo dat de schepen daer door zullen konnen vaeren naer Oosterweel, tot voor de poort van Antwerpen toe.* Dese en meer andere redenen, alle tot behoud en ontset van Antwerpen dienende, voerde de Prins aen die twee Heeren te gemoet, en waerlyk zoude syn raed, om den Dyk van Blauwgaern door te steeken, voor het behoud van Antwerpen heilsaem zyn geweest, indien men die in tyds had gevolgt, de Heer van St. Aldegonde bleef ook niet in gebreke van de saek aen de Overheit van Antwerpen voor te draegen, maer die durfde het, sonder toestemming van de Burger-Hoplieden en Gilden, niet doen; en dese stelden sig daer tegen, om de groote schaede en verderf, die daer door veroorsaekt stond te werden.

De handeling met de Hertog. Niet tegenstaende het groot misnoegen van de Gemeinte, en de ernstige vermaenin-

ningen aen de Prins, door de Heeren Staeten van Holland te voren gedaen, bleef hy nog al voor de wederaenneming van den Hertog van Alençon genegen, sulks de handeling door syn raed en beleid met den Hertog, op naem van de Staeten Generael, wiert hervat en voortgeset, en eindeling nog eens tot besluyt gebragt. De Staeten Generael hadden ten dien einde drie Gemagtigde aen den Hertog nae Vrankryk gesonden, om naeder met hem te handelen, en vervolgens schreven sy aen de gemelde Staeten Generael, als doen binnen Delft vergadert zynde, dat sy eindeling met den Hertog waeren verdraegen, en dat syn Hoogheit aengenomen had, om dese Landen, met hulp van den Conink, syn broeder, te komen ontzetten, daer by voegende, dat sy, in tegenwoordigheit van de Coninginne Moeder, alles hadden verkregen, wat sy, ingevolge haer last, van den Hertog hadden versogt. De Prins en de Staeten Generael toonden sig over die goede tyding, soo sy meenden, seer verheugt. Daer nae quaemen de Afgesonde wederom uyt Vrankryk binnen Delft, om aen de Staeten Generael verslag van haer verrichting te komen doen, en bragten ook brieven van den Hertog mede, vol van goede woorden en

1584. van Alençon word hervat, en andermael tot besluyt gebragt.

1584. van beloften. Maer het behaegde God niet, de hand van sulk een lafhartig en trouwloos Vorst te gebruyken, om deze Landen te verlossen, want de Hertog, naer het mislucken van syn aenslag op Antwerpen, langen tyd quynende geweest zynde, verviel in een swaere siekte, waer aen hy quam te overlyden.

Syn dood.

Den 10. Juny.

Des niet tegenstaende ging de Prins van Oranje nae syn gewoone sorgvuldigheit voort, met over al goede ordre te stellen, soo op de versterking, voorsiening en bezetting van de Steden, als op de krygstugt van het oorlogsvolk, soo te waeter als te lande. Ook maekte hy een nieuwe Instructie op het beleyd der Admiraliteit in Zeeland, waer nae de Raeden en Bedienden sig zouden hebben te richten. Dog onder alle die besigheden, sorgen, overleggingen en groote voornemens, quam hem de dood op een onverwagte en geweldige wyse overvallen, en weg rucken.

Sorgvuldigheit van de Prins op 't laest van syn leven.

Een Jongman, genaemt Balthazar Gerarts, oud ses ofte seven en twintig jaeren, geboren tot Villefans, in 't Graefschap Bourguognen, door een onverstandige en verkeerde yver voor de Roomsse Godsdienst, en bittere haet tegen de soo genaemde Ketters gedreven zynde, en daer nae, door de belooning in den Ban

Syn dood.

van den Conink van Spanjen tegen de 1584.
Prins, aengelokt, hadde albereits van de tyd der Pacificatie van Gent de wil gehad, om de Prins te vermoorden, en hoewel hy de Prins niet en kende, door hem noyt en was beledigt, en hy ook geen verstand had, om van de saeken der Nederlanden te konnen oordeelen, en het syn beroep ook niet en was, om sig daer in te mogen mengen, soo was nogtans syn dolle drift soo groot, en syn verblinde yver voor de Roomsse Godsdienst ging soo verre, dat hy een bittere haet tegen de Prins quam op te vatten, sulks hy albereits ses jaeren te voren, binnen Dole, ten huyse van een syner bekende, tot die buytensporigheit verviel, van met syn blooten degen in een deur te steeken, seggende, *ik wenschte wel, dat die steek door het hart van de Prins van Oranje ging*. En als hy daer over door een ander, daer by staende, wiert berispt, die hem te gemoet voerde, *dat het hem niet toequam de Vorsten te vermoorden*, bleef hy des niet tegenstaende in syn heylloos voornemen volharden, en sogt steets nae gelegentheit, om op het een ofte ander voorwendsel by de Prins te konnen komen, en toegank tot hem te verkrygen. Eindeling geraekte hy in de maend Mey te voren binnen Delft, sig noe-

1584. noemende François Guyon, Soon van Pieter Guyon, die gewoont had tot Besanson, en aldaer, ter oorsaek van de Gereformeerde Godsdienst, was ter dood gebragt, met verbeurtmaeking van syn goederen: ende om toegank te krygen, deed hy de Prins aendienen, dat hy ontrent twee jaeren te voren van Besanson nae dese Landen was gereist, om sig in syn dienst te begeven, dog dat hy tot Luxemburg gekomen zynde, aldaer door syn bloedverwant was opgehouden, die Secretaris was van de Graef van Mansvelt, en dat hy als Clercq by hem had gedient, waer door hy gelegentheit had gekregen, om eenige afdruksels van het zegel van den Graef magtig te werden, meenende, dat men daer mede een aenslag op de een ofte de andere Stad zoude konnen maeken.

De Prins, die uyt den aert goedertiern was, en sig ligt over de verdrukte, voornaementlyk die ter saek van de Godsdienst leden, ontfermde, bestelde hem in den dienst van Noël de Caron, Heer van Schoonewallen, die wegens de Staeten Generael aen den Hertog van Alençon nae Vrankryk wiert gesonden. En als die Hertog korten tyd daer nae quam te overlyden, sond de Heer van Schoonewalle desen gewaenden François

Guyon,

Guyon, die sig van selfs daer toe aenbood, naer Holland met brieven aen de Prins, om kennis van des Hertogs dood te geven. Nae dat de Prins de brieven door hem medegebragt had gelesen, liet hy hem in syn kaemer komen, daer hy nog te bedde lag, om hem, nopende eenige omstandigheden te ondervraegen, daer hy de Prins goed bescheid van deed. Daer nae heeft hy bekent, dat hy de Prins by die gelegentheit op syn bedde vermoort zoude hebben, in gevalle hy als doen van een dagge ofte ponjaert voorsien had geweest. Geduerende syn verblyf tot Delft ging hy neerstig ter Predicatie, en in de avond Gebeden, draegende opentlyk syn psalmboek onder den arm langs de straet, sig gelaetende, als of hy sig steets in de Gereformeerde Godsdienst oeffende: onder dat voorwendsel sogt hy ondertussen kennis te maeken met de dienstboden van de Prins, dog hem wiert gesegt, dat hy aldaer niet langer te doen had, en best zoude doen van te vertrecken: waer op hy te kennen gaf, dat hy geen geld had, en daer by geen koussen nog schoenen, die dogten, en wanneer dit de Prins wiert aengediend, gaf hy last aen een van syn Secretarissen, om hem eenig geld te verstrecken, en hem weder- 1584.

1584. derom te senden met de brieven van afveerding, die hy noodig had. Dit geschiede, maer de schelm gebruykte dat geld om de Prins te vermoorden, want hy ging aenstonts twee pistoolen daer voor koopen, van twee soldaeten van de wagt, en hy kreeg nog verschil met een van deselve, omdat hy begeerde gekapt lood te hebben, en de andere hem weigerde dat te maeken. Het is te verwonderen, dat men daer door geen quaed vermoeden tegen hem opvatte, te meer, omdat hy een vreemdeling was.

Om syn voornemen uyt te voeren, quam hy de Prins des morgens aen syn Hof, in het Clooster van Ste. Aegthen binnen Delft, daer hy syn verblyf pleeg te houden, opwagten en aenspreeken, versoekende een paspoort van hem te mogen hebben, 't welk hy met ontsteltenis en een bevende stemme deed, als verbaest zynde door de overdenking van syn aenstaende schelmstuk. De Princesse, die daer tegenwoordig was, merkte het, en vroeg derhalven aen de Prins haer gemael, wie die man was, daer byvoegende, dat hy haer niet aen stond, en dat hy een quaed gelaet had, dog de Prins sloeg daer geen acht op.

Den 10. July. Nae de maeltyd, des naemiddags ten twee ueren, quam hy aen de deur van de

zael,

zael, daer de Prins gegeten had, ſtaen, 1584.
als of hy hem wilde opwachten, en de Prins uytkomende vroeg hy nae ſyn paspoort, te gelyk ſyn piſtool van onder de mantel haelende, doorſchoot hy hem daer mede. De Prins getroffen zynde, berſte in deſe woorden, in de Franſſe tael geſprooken, uyt *Heere God weeſt myn ziele genaedig, ik ben ſeer gequetſt, Heere God, weeſt myn ziele en dit arme Volk genaedig!* waer op hy begon te zuyſelen, ſoo dat hy door zyn Stalmeeſter, Jacob de Malderé, daer tegenwoordig zynde, wiert onderſteunt, en op de trappen nedergezet, waer nae de Graevin van Swartzenburg, ſyn Suſter, toeſchoot en hem aenſpraek, vragende, of hy ſyn ziel niet en ſtelde in de handen van Jeſus Chriſtus, daer hy, jae, op antwoorde, en niet meer ſprak. Vervolgens opgenomen, en in ſyn kamer te bedde gebragt zynde, gaf hy kort daer aen den geeſt. De Princes was niet verre daer van daen, en ſiende de Prins haer man doodelyk gequetſt, borſte zy in jammerlyke klagten en traenen uyt, haer droevig lot beklaegende, als die haer Vaeder, en twee Mans door een geweldige dood had verlooren.

Dit verhael is getrocken uyt de eenpaerige getuygenis van onſe Schryvers, dog

Aenmerking op de wyſe van ſyn dood.

1584. dog wy moeten twee aenmerkingen daer op maeken. Eerstelyk, dat niemant van deselve heeft gemeld, hoe de Prins is gequetst, ofte in welk deel van syn lichaem hy geschoten en getroffen is geworden: dat 'er een van de edele deelen syns lichaems geraekt moet zyn geweest, is buyten twyffel, omdat hy soo kort daer aen is overleden. Petit verhaelt, dat de Prins dwers doorschoten is geweest, de kogels van de slinker zyde ingaende, en aen de rechter zyde uytkomende, de maeg en edele deelen doorboort hebbende. En Strada, dat hy in het hart getroffen is geweest. Waer mede overeenkomt de tyding, die van dat geval buyten s' Lants is geschreven, *dat de Prins, komende van de maeltyd nae syn kaemer, met een kort vierroer in 't hart doorschoten was, soo dat hy aenstonts steen dood was gevallen &c.* Ten anderen, dat 'er geen heerlyker woorden van een stervenden Christelyken Held gesprooken konnen werden, dan de gene die hier voren worden gemeld, woorden, die te gelyk een waere Godvrugt, en een innerlyke liefde tot het Volk, dat hy soo lang getrouwelyk had voorgestaen en beschermt, ongeveïnsdelyk te kennen geven. Niet te min zy het ons geoorloft, om de waerheit van de Historie niet te kort te doen,

Petit Chronique de Hollande &c. 2. part. Liv. 13. Hier mede stemt overeen la Pise en Guilleaume IX. Strada Decade 2. lib. 5.

to

te seggen, dat die woorden eenige be- 1584.
denking onderworpen zyn, of de Prins
die wel heeft gesprooken, ofte konnen
spreeken. De tyding hier boven vermelt,
dat hy aenstonts steen dood was gevallen, Strada Decade 2.
word door Strada en Bentivoglio bevestigt, ook segt de laetste wel uytdruckelyk, lib. 5.
dat hy terstont ter neder wiert gevelt, sonder dat hy in syn sterven eenig woord kon spreeken. Bentivoglio Nederl. Hist. 2. D. 2. B. op het einde.
Het is wel waer, dat die tyding, en de getuygenis van Bentivoglio Voeg hier
en Strada, by ons geen ingank nog geloof by Dinothus de Bello Civ. Belg. lib. 5.
zoude vinden, tegen de eenpaerige getuygenis van onse Historieschryvers, ten
waere haer verhael alleen steunde op de Meteren
getuygenis van Malderé, Stalmeester van 12. B.
de Prins, die alleen by dat voorval tegenwoordig was geweest, en verklaerde Goudboeven Chron. 6. Deel.
die woorden te hebben gehoort. Maer In de sententie over
het gene de meeste bedenking baert, is, de Moordenaer uytgesprooken
of iemant, wiens hart door twee ofte
drie kogels doorboort wort, de magt of- wort gete het beseffen heeft, om, in sulk een segt, dat
schielyke overval en op dat uyterste, sulke by het eene sinkroer
woorden te konnen spreeken. Wat met drie,
hier van zy, wy willen het eene niet be- en het andere met
vestigen, nog het andere loochenen, twee looden heeft
maer zullen het liever aen het bescheiden gelaeden
oordeel van den Leser selfs overlae- gehad.
ten. Bor. 18. B.

De tyding van dit ongeval ruchtbaer Groote

1584. geworden zynde veroorsaekte niet alleen tot Delft, maer ook door het gantsche Land, een algemeene verslaegentheit en droefheit, geen Vorst, geen vaeder, geen weldoender, wiert oyt met sulke heete traenen beweent: ieder een vervloekte dien heylloosen moordenaer, en beklaegde het verlies van dien algemeenen Vaeder, den eenigen steun en beschermer van het Vaederland. Selfs wiert de daed door de Ingesetenen der Nederlanden, onder de heerschappy van Spanjen staende, en het gene te verwonderen is, door het Spaens krygsvolk selfs, versceyt, en men bespeurde aldaer geen de minste blydschap daer over. Alleen konden de Roomsse Geestelyken sig niet maetigen, maer het is aenmerkelyk, dat sy op sommige plaetsen, daer over vreugde willende bedryven, door de Gemeente daer in belet wierden. Men verhaelt, dat de Canonniken van 's Hertogenbosch sulks willende doen, en siende, dat het Gemeen hen daer in tegenstond, sig in de Domkerk, met het singen van het gewoone *te Deum laudamus*, daer over gingen verheugen, en dat een schrickelyk onweer van donder en blixem des anderen daegs opquam, op de Kerk nederviel, en den toorn verbrande, sonder eenig huys in de Stad te beschaeden. Voorts wiert

Ontsteltenis over syn dood.

tot

tot Douay een boekje in de Fransse tael 1584.
gedrukt, waer in de moordenaer als een heerlyke Martelaer wiert verbeeld, en de Prins in tegendeel op het schandelykste gelastert; ook wiert daer nae tot Salamanca in Spanjen door Alphonso de Villegas een boekje geschreven, genaemt, *Flos Sanctorum*, waer in de moorder seer hoog wiert gepresen, en gestelt onder de gene, die gecanoniseert behoorden te werden.

Hoewel wy op geen voorteekenen ofte voorseggingen acht willen geven; moeten wy echter, om de bysonderheit van het geval, iets met de eige woorden van de Chronyk van Hoorn, alhier melden. *Vier ofte vyf daegen voor de dood van de Prins, gebeurde het, dat een sperwer door de glaesen in de Vrouwe Kerk, in welke des Princen waepenen eerst nieuw geschildert waeren, heen vloog: hy quam van voren in, en vloog achter weder uyt, en brak beide dese waepenglaesen aen stucken; dit geschiede nae de middag, als veel menschen, in de Kerk zynde, ooggetuygen daer van waeren. Een ieder, die door waen van eige wysheit, ofte bygeloovige voorbeteekenis syn herssenen beswangert vond, voorspelde hier uyt, dat sulks een gewis voorteeken van des Princen ontydige dood geweest zy.*

Chronyk van Hoorn pag. 109.

 Stra-

1584. Strada verhaelt, en men heeft reden om hem daer in te gelooven, want niemant kon beter, dan een Jesuit, daer van onderricht wesen, dat op deselve tyd, als de Prins wiert vermoort, vier verscheide persoonen, te weten een Fransman, Lotharinger, Engelsman en een Schot, alle van die volkeren, daer de Prins geen quade gedagten van had, sig alleen voor Italiaenen en Spanjaerts wagtende, sig binnen Delft waeren ophoudende, om op het leven van hem toe te leggen, sonder dat de een iets van den anderen wist, en dat dese Bourguonjer haer alle daer in was voorgekomen.

Decade 2. lib. 5.

De moordenaer gevat zynde bekende alle de omstandigheden van syn toeleg, en onder anderen, dat hy syn voornemen aen een Jesuit tot Trier in de Biecht had verklaert, en daer nae aen een Minnebroeder binnen Doornik. Insgelyks, dat hy op de raed van den Jesuit tot Trier daer van kennis had gegeven aen de Prins van Parma, door middel van den Raetsheer d'Assonville, die in 't breede met hem over de saek had gesprooken, en hem belooft, dat de Coninck, ingevalle hy die daed quam te volbrengen, hem geven zoude alle het gene hy in den Ban had toegesegt, niet te min hem vermaenende, soo hy op de daed

Straffe over de Moordenaer.

daed achterhaelt en gevat mogt werden, 1584.
dat hy de Prins van Parma daer mede
niet en zoude beſwaeren. Hy wiert vervolgens te recht geſtelt, voor eenige Gemagtigde ſoo uyt den Hoogen als Provinciaelen Raed,en Schepenen van Delft, die hem by derſelver vonnis veroordeelden, om met een gloeyend yſer ſyn rechterhand, daer hy de moord mede had bedreven, te werden afgeſchroeyt, en op ſes verſcheide plaetſen van ſyn lichaem het vlees afgenepen te werden, en vervolgens ſyn lichaem nog levende, in vier ſtucken te werden gedeelt, en opentlyk op verſcheide plaetſen opgehangen te werden. Het vonnis wiert aldus aen hem uytgevoert, en hy leed de ſtraffe met groote ongevoeligheit.

Nae dat het lichaem van de Prins te voren gebalſemt was geworden, en eenigen tyd lang ten toon had gelegen, wiert het, volgens beſluyt van de Heeren Staeten van Holland, Zeeland en Utrecht, ſeer heerlyk en plechtig in het Choor van de Nieuwe Kerk tot Delft begraeven. Voor de Begraeffenis wiert in de Vergaedering van de Heeren Staeten van Holland en Weſt-Vriesland in overweging genomen, op de vraeg, door de Hofmeeſters van de Prins gedaen, of de waepenen van het Græfſchap van Holland mede op de

1584. uytvaert gebruykt mogten werden. De Ridderschap en Edele en verscheide Steden bewilligden daer in, aengesien het gene tussen de Staeten en de Prins, nopende de Opdragt van de Hooge Overheit, was verhandelt. Maer verscheide andere Leden begeerden niet daer in te bewilligen. Voorts ontstont 'er een verschil tussen de Staeten van Holland, Staeten Generael, en Raed van Staete, over de voorrang op de Begraeffenis: de eerste beweerden, dat het geschiede in haer Provincie, daer sy de Hooge Overheit waeren, en dat sy derhalven de voorrang moesten hebben. De Staeten Generael in tegendeel, dat sy nu ter tyd de Hoogste Overheit waeren, en geen andere boven haer en kenden. De Raed van Staete beweerde ook voor te moeten gaen, mits sy waeren Raeden van de Prins, soo sy seiden. Eindeling stonden de Staeten van Holland van haer eisch af, de Staeten Generael gingen voor, die van Holland volgden daer op, en de Leden van de Raed van Staete gingen onder de Provinciën, waer uyt sy ieder waeren gecommitteert.

Resol. van Holland van den 26. July. by Bor 2. St. in 't Byv. p. 57.

Een groote menigte van menschen uyt alle oorden deser Landen quam toevloeyen, om de begraeffenis te sien, en alsoo de Prins by het Volk seer vierig was

be-

bemint geworden, wiert de droefheit by 1584.
die gelegentheit nog eens vernieuwt. Men erinnerde malkanderen ſyn goede hoedaenigheden, maer wel voornamentlyk, hoe dat hy, te ſaemen met deſe Landen, tot weering van de onderdruckking en overheering der Spanjaerden, lief en leed had uytgeſtaen, dat hy het Land, tot in de uyterſte nood, niet en had begeven, noyt en had gewankelt, nog raedeloos was geworden, hoe dat hy de vervalle ſaeken altyd met een goed beleid wiſt te recht te brengen, en de beſweeke gemoederen met goede raed en trooſt wederom aen te moedigen en op te beuren.

Heerlyk gedenkteeken aen hem opgeregt.

Daer nae hebben de Heeren Staeten Generael der Vereenigde Nederlanden, om de geheugenis van dien voortreffelyken Vorſt te vereeuwigen, en opentlyk voor de gantſche weereld te betuygen, hoe ſeer ſy in hem gehouden waeren, hem een heerlyke Grafſtede aldaer laeten oprechten, ten deele van wit marmer, van gemengeld marmer, van toetſteen, en van bronſe ofte metael, gemaekt door den vermaerden konſtenaer en Beeldhouwer, Meeſter Hendrik de Keyſer, woonende tot Amſterdam, daer geen koſten aen zyn geſpaert, en die het werk heerlyk heeft uytgevoert en vol-

1584. trocken, sulks de konst nog de stoffe te boven gaet, en de Grafstede voor een van de cierlykste en heerlykste van Europa is te houden. Het Grafschrift, hem ter eeren daer in gestelt, is in de Latynsse tael het naervolgende.

D. O. M.

ET ÆTERNÆ MEMORIÆ

„Guilielmi Nassavii, Supremi Arau-
„sionensium Principis, Patris Patriæ,
„qui Belgii Fortunis suas posthabuit &
„suorum; validissimos exercitus ære plu-
„rimum privato bis conscripsit, bis in-
„duxit Ordinum auspiciis. Hispaniæ
„tyrannidem propulit, veræ religionis
„cultum, avitas Patriæ Leges revocavit,
„restituit: ipsam denique Libertatem,
„tantum non assertam, Mauritio Prin-
„cipi, paternæ virtutis Hæredi Filio, sta-
„biliendam reliquit. Herois vere pii,
„prudentis, invicti, quem Philippus II.
„Hispaniarum Rex, ille Europæ ti-
„mor, timuit, non domuit, non ter-
„ruit, sed empto percussore fraude ne-
„fanda sustulit. Fæderatæ Belgii Pro-
„vinciæ, perenni Meritorum Monumen-
„to P. C. C.

Dit

Dit Grafschrift luyd in onse tael aldus. 1584.

TER EEREN VAN GOD ALMACHTIG.

Ende

TER EEUWIGER GEDAGTENIS

„ *Van Willem van Nassau, Prins van* „ *Oranje, Vaeder des Vaederlants, die* „ *het welvaeren der Nederlanden meer* „ *geagt heeft, dan syn en syner Maegen ei-* „ *ge belangen, die tweemael, meest ten* „ *koste van syn eige middelen, magtige* „ *Legers heeft geligt, en onder het ge-* „ *sag van de Staeten te velde gebragt:* „ *die de onderdrucking van Spanjen heeft* „ *afgekeert, de waere Godsdienst en de* „ *oude 's Lants Herkomens en Wetten* „ *herstelt: eindeling die selfs de Vryheit,* „ *bynae wedergekregen zynde, aen syn* „ *Soon, Prins Maurits, de erfgenaem* „ *van syn Vaeders deugden, heeft over-* „ *gelaeten, om die te bevestigen. Een* „ *Held waerlyk Godvrugtig, voorsigtig,* „ *onverwinnelyk, wien Philip. II. Co-* „ *nink van Spanjen, die schrik van Eu-* „ *ropa, heeft gevreest, en niet t' onder-* „ *gebragt, non konnen verschricken,* „ *maer die hem, door de hand van een* „ *gehuerde moordenaer, met schendig*

1584. ,, *bedrog heeft omgebragt. De Vereenigde Nederlanden hebben dit, ter eeuwiger gedagtenis van syn verdiensten, doen stellen.*

Syn seldsaeme gerustheit.

Het is grootelyks te vewonderen, dat de Prins van Oranje, door ondervinding wetende, hoedat 'er geduerig op syn leven wiert toegelegt, hoe de Conink van Spanjen door syn Ban alle booswigten, vertwyffelde en onbesonne menschen, alle verkeerde Godsdienstige yveraers, die door de RoomsseGeestelyken ligt daer toe aengedreven konden werden, hadde aengelokt om een wanhoopige daed te ondernemen, de een om een tydelyke belooning te ontfangen, en de andere, om een gewaende Martelaers kroon te beërven, waer van hy niet lang te voren tot Antwerpen de smertelyke uytwerking had gevoelt, sig soo weinig heeft gewagt en soo achteloos is geweest, van aen onbekende menschen, selfs vreemdelingen van geen naem, en die in haer wesen en gelaet toonden het quaed, dat sy in haer hart verborgen hadde, gelyk dese moordenaer was, sulken gemackelyken toegank tot syn Hof, en tot syn persoon, selfs tot in syn bedkaemer toe, te verleenen, daer het hem nogtans aen geen lyfwagten, nog aen Hellebardiers en Bedienden

len ontbrak. Hy is hier in gelyk geweeft 1584.
ien Julius Cæsar, die gewoon was seer Appianus lib. 2. de Bellis Civ.
gemeensaem met een iegelyk om te gaen,
en meest in 't openbaer te verschynen
sonder krygsvolk, sonder lyfwagten,
alleen verselt van de voornaemste Heeren
van den Raed, van syn vrienden en
huysgenooten, seggende, *dat 'er in de
weereld niet ellendiger was, dan altyd
bevreest te leven, en met lyfwagten om-
ringt te moeten gaen.* Dit deed de Prins
van Oranje ook, en hy had deselve ge-
voelens, maer dat heeft, menschelyker
wyse, syn dood verhaeft. Hy wiert dik-
wyls daer van gewaerschouwt, en gerae-
den, dat hy sig beter behoorde te wag-
ten, maer hy antwoorde, sulks onmo- Bor. 18. B. op 't einde.
gelyk te wesen, seggende, *als 'er een is,
die getroost is om met my te sterven, soo
helpt geen toesigt.*

De getrouwheit van syn hond ver-
dient alhier gedagt te werden; als de Beschryving van Delft p. 292.
Prins overleden was, wilde het beest
van hem niet scheiden, en onthielt sig
daer nae van eten en drinken, soo dat
het ten laesten uyt enkele rouw over syn
Meester, en van honger en dorst, syn
leven eindigde. Ter gedagtenis daer
van, heeft men op de Grafstede het
beeld van den hond aen de voeten van
des Princen beeld vertoont.

De

1584. *R eid 3. B. op het eide.*
Syn geſtalte en levenswyſe.

De Prins van Oranje is geſtorven in het twee en vyftigſte jaer van ſyn ouderdom, hebbende geleeft een en vyftig jaeren elf maenden en ſeſtien daegen. Hy was van een middelmaetige lengte, bruyn van verwe, met levendige en vriendelyke oogen, ſeer minnelyk en aentreckende, ſoo in 't ſpreeken als in ſyn ommegang, ſeer genoeglyk en vrolyk, ſelfs tot jok en boertery toe, byſonder over taefel onder de maeltyd, daer hy de ſorg en kommer, die hy dikwyls in 't hart verborgen had, ſogt te verdryven, ſig gelaetende, als of hem niets ter weereld en deerde, waer aen ſommige neuswyſe ſig quaemen te ergeren, niet wetende ofte overdenkende, dat hy in de uyterſte ſwaerigheden en rampen een vrolyk gelaet moeſt toonen, en dat het veeltyts maer een gedwonge vrolykheit was, omdat de oogen van het gantſche Volk op hem geſlaegen waeren, en dat een iegelyk de redenen van hoop ofte wanhoop, van blydſchap ofte vreeſe, by veel gelegentheden, uyt ſyn gedrag en gelaet ſchepten. Nae de gewoonte der Duytſchers en Nederlanders dronk hy over de maeltyd een goed glas wyn, tot vervrolyking toe, en meer als den dorſt vereiſchte, niet te min noyt tot overdaed, en

al-

altyd syn volle verstand en achtbaerheit houdende. Ook was hy gewoon, al syn vermaek en uytspanning onder de maeltyd te nemen, daer buyten was hy altyd arbeidsaem, sig steets met het overleggen van gewigtige saeken van Staet en Regering, met die van den oorlog en gemeene bescherming, besig houdende, en sig met een onvermoeide arbied teenemael daer aen overgevende, sonder sig eenigsints met de gewoone uytspannigen en vermaeken der Vorsten en groote Heeren, als met danssen, spelen, vertooningen, schouwspelen, ryden en jaegen op te houden. Hy was sterk van lichaem, en gesond van gesteltenis, soo dat de Geneesmeesters, syn lichaem nae syn dood balsemende, het selve, en de edele deelen en ingewanden, soo gesond en welgestelt bevonden, als die van een frisch mensch in 't bloeyen van syn jaeren, sulks het te verwonderen was, dat syn geduerige ongemacken, moeite, arbeid, sorg en verdriet, nog de pest, waer aen hy siek had gelegen, nog de gevaerlyke wonde, die hy tot Antwerpen had gekregen, met het verlies van soo veel bloed, syn lichaem niet en hadden gekrenkt, nogte verswakt. 1584.

Hy was in syn levenswyse en Hofhouding altyd seer prachtig, soo dat hy daer

Syn pragtige Hofhouding

1584. daer in niet alleen boven alle andere Nederlandse Groote Heeren uytmunte, maer selfs de staet van een machtig Vorst by nae te boven ging. In de tyd, dat hy tot Brussel sijn Hof was houdende, hadde hy, tot de gewoone diensten van syn Huys, vier en twintig Edellieden, en achtien Edeljongens, ofte Pages, boven en behalven een groot getal andere Bediende. Syn taefel wiert soo wel voorsien, en daer wiert soo overvloedig opgedischt, dat hy niet alleen steets alle uytheemsse Vorsten, Gesanten en Heeren, die aen het Hof van de Keyser, en daer nae van de Conink, en van de Hertogin van Parma, quaemen, prachtig ter maeltyd kon onthaelen, maer selfs alle voornaeme Nederlandse Heeren en Edellieden, die haer Hof quaemen maeken, ofte iets te versoeken hadden, die hy daerenboven, door syn voorspraek, soo veel hy kon, te recht hielp. Aen syn Hof was altyd overvloed van spyse en drank, van den ontbyt af tot het avondmael toe, gereed, daer hadden alle vreemde en Nederlandse Edellieden, Regeerders van de Steden, en voornaeme Ingesetenen, die ten Hove iets te doen hadden, een vrye toegank, en sy wierden met veel beleeftheit en vriendelykheit onthaelt, waer door hy de harten van de

en levenswyse.

Flor. van der Haer de Init. Tumult. Belgicor. lib. 1. c. 14. & 17. Stradæ Decade 1. lib. 1.

de menschen won, die niet naelieten, 1584.
wanneer sy in haer Stad ofte Land weder-
quaemen, de eer en lof, en de goede hoe-
danigheden van de Prins van Oranje o-
veral te verbreiden, sulks men niet ten
onrecht van hem heeft gesegt, dat hy
door syn beleeftheid, vriendelykheit en
goed onthael, aen den Conink van Span-
jen meer afbreuk heeft gedaen, dan door *Vander*
syn wapenen. Men kan ligt begrypen, *Haer d. l.*
dat hy, sulken overvloedigen taefel hou-
dende, van veel koks voorsien moet
zyn geweest: men verhaelt, dog het
schynt wat te breed opgegeven te we-
sen, dat hy op seekere tyd syn al te kost-
baere Hofhouding willende verminde-
ren, en bysonder syn overvloedige taefel
wat besnoeyen, wel acht en twintig
koks te gelyk afdankte. Daer en bo-
ven, dat de meeste Duytsche Vorsten
haer koks uyt syn Hof haelden, als
of syn keuken de beste leerschole voor
de koks was. Maer laet ons de Prins
selfs van syn kostelyke Hofhouding en
taefel hooren spreeken. *Alle die in die* *In syn Apo-*
tyden geleeft hebben, seide hy, *en son-* *logie p. 71.*
derling ten tyde des Coninks, konnen
nog wel indachtig zyn, hoe machtigen
edeldom van veele en verscheide Volke-
ren 't Hof altyd gevolgt heeft, ende
het meeste deel uyt Duytsland. Ook
weet

1584. *weet een iegelyk wel, hoedat ons Huys steets openstond, en dat wy gewoonlyk moesten hebben alle 't gene, daer van 't Hof geern af hadde ontlast geweest, en niet te min geern gesien, dat men se kostvry hadde gehouden, soo dat wy veele van des Hofs kosten hebben moeten draegen, omdat van 's Coninks wege soo quaede ordre daer in gestelt wiert. Voorts soo is een iegelyk kennelyk, hoe groote en buytengewoone kosten dat wy moesten doen op de reise, als wy tegen onsen wille, en nae veele betuygingen aen den Keyser, en aen de Coninginne van Hongaryen gedaen, gedwongen wierden de Keyserlyke Kroon nae den Keyser Ferdinand te draegen, dewyle het ons niet redelyk en dagt, dat wy de Kroon van onses Meesters Hooft, die onse Voor-Ouders daer op geset hadden, elders souden gaen wegdraegen. Daer nae deden wy de reyse nae Vrankryk, alwaer wy, als een van de Gysels, gesonden wierden, dewelke ons ook een groote somme geld heeft gestaen. In der voegen, dat wy met de waerheit konnen seggen, dat dese drie artykelen, mitsgaeders de kosten gedaen in de leste tochten, en insonderheit die van Philippeville en van Charlemont, daer wy Generael van het Leger waeren, belooppen*

pen de somme van meer dan vyftienmael 1584. *hondert duysend guldens, daer 't nogtans wel blyken zal by de Reeken-Caemer, dat wy voor alle dese diensten noyt van eenen penning belooning hebben gehad.*

Dit soo zynde, dat de Prins een prachtig Hof, en kostelyke taefel heeft gehouden, dat hy, ten gevalle van den Conink, sulke groote onkosten heeft moeten doen, soo in het onthaelen van vreemde Heeren, daer de Conink geern van ontlast wilde wesen, als in het uytvoeren van Gesantschappen, en in het Opperbevel over het Leger, sonder een penning daer voor te genieten, behoeft men sig niet te verwonderen, dat hy, ten tyde als hy uyt vrees voor den Hertog van Alba het Land moest verlaeten, in seer groote schulden en lasten was vervallen. Die kostbaere wyse van leven en Hofhouding heeft hy daer nae, als hy wederom in 't Land was gekomen, vervolgt, bysonder in Braband, soo tot Brussel, als tot Antwerpen, wanneer hy Ruwaert van Braband, en Luytenant Generael van de Aerts-Hertog was geworden, en hy heeft die daer nae tot syn dood toe blyven uythouden. Selfs hadde hy op het laest van syn leven, ter gelegentheit, dat syn jongste Soon Fredrik

1584. Hendrick den H. Doop quam te ontfangen, sulk een pragt en staetsie gehouden, en sulk een heerlyken gastmael daer over aengerecht, dat Hackius, Predikant tot Leiden, opentlyk daer op predikte, seggende, dat daerom de straffe over hem was gekomen.

Bor 19. B.

Waer door syn boedel met veel schulden was beswaert.

Als men hier benevens aenmerkt, dat de Prins gansch niet geldgierig was, en altyd verre van alle quaede en verkeerde wegen en middelen om sig te verryken, soo behoeft men niet verwondert te wesen, dat hy een beroyden boedel heeft naegelaeten, en dat deselve met soo veel lasten en schulden was beswaert, dat de erfgenaemen sig lang moesten bedenken, of sy den boedel wilden aenvaerden, ofte niet, en ondertussen wiert'er een Curator in gestelt, en syn huysraed, silver en goud, jae de kleederen van syn lyf, openbaerlyk, tot betaeling van syn schulden, verkogt. Ook moesten de Heeren Staeten van Holland en Zeeland sorg voor het onderhoud en Hofhouding van de Princes, syn Weduwe, en van alle syn Kinderen draegen, bysonder ook voor Prins Maurits selfs, die in dese tyd op de Studie in de Hooge School tot Leyden was, en die niet en had om van te konnen bestaen, soo dat de Heeren Staeten van Holland, Zeeland en Utrecht,

Reid 3. B.

Bor 19. B.

op

op het laest van het leven van de Prins, 1584.
te saemen een jaerlykse toeleg aen hem, tot het voortsetten van syn Studien, moesten geven.

Niet alleen, dat de Prins niet onderhevig was aen de ondeugden en gebreken, die doorgaens aen de Vorsten en groote Heeren gemeen zyn, bysonder ook niet aen de hoogmoed en hoovaerdy, de gewoone haetelyke smet en vlek der Edellieden, 't welk te verwonderen is, aengesien hy van der jeugd aen opgevoed was aen het Hof van Keyser Caerel V. en hy met de Hovelingen van allerley landaert altyd had verkeert, soo was hy in tegendeel in geheel syn gedrag en ommegang seer bescheiden, beleefd, gemeensaem en vriendelyk, waer door hy de harten van groote en kleine quam te winnen.

Syn beleeftheit en gemeensaemheit. *Burgundus lib. 1. Hist. Belg. p. 37. & 48.*

Bysonder was hy seer goedaerdig, en een geslaege vyand van alle boosheit, wreetheit, onderdrucking en geweld, daer benevens ook seer lydsaem en geduldig, om het quaed hem aengedaen te verdraegen, en geen wrok nog wraekgierigheit in syn hart voedende, 't welk een klaer bewys is van een verheve geest en zuyvere deugd, sulks hy sig te recht heeft mogen beroemen. gelyk hy deed, seggende. *Gy weet, dat wy veel meer be-*

Syn goedaerdigheit.

In syn Apologie.

1584. *beschuldigt en gelastert zyn geweest van wegen onse groote sagtsinnigheid en lydsaemheid, omdat wy menige snoode geesten verdraegen hebben, die onse saeken, door haer konsten en practyken, mitsgaeders door haer heimelyke raedslagen waeren verachterende, dan dat wy van onsen vyand van rouwigheit en stuursheit beschuldigt worden; des niet te min, soo en is 't ons nog niet berouwen, dat wy alsoo met hen geleeft hebben, en zullen ons altyd verblyden, van dat wy liever hebben gehad, dat ons ongelyk zoude geschieden, dan dat wy 't anderen*
Reid 3.B. *zouden begeert hebben te doen.* Verders verhaelt men tot een blyk van syn goedaerdigheit, dat hy de misdaedige, die de dood verdiend hadden, en ter dier oorsaek wierden veroordeelt, deswegen beklaegde, en somtyts by de Rechters tot versagting van straffe was aenhoudende: selfs, dat hy die van de Wet van Antwerpen liet versoeken, dat de twee misdaedigen, die over den toeleg op syn leven, wanneer hy door het hooft wiert geschoten, ter dood waeren veroordeelt, niet levendig gevierendeelt mogten werden, gelyk het vonnis was inhoudende.

Hy was openhartig en spraeksaem, daer het paste, maer maekte andersints niet

veel

veel woorden te vergeefs, ſoo dat hy doorgaens ſtilſwygende was, waerom ſommige hem Willem de Swyger hebben genoemt. En gelyk hy een ſeer Staetkundig Heer was, wiſt hy ſyn gedagten en voornemens uytnemende wel te ontveinſen, en hy bezat ſig daer ontrent ſoodaenig, dat men ſyn geheimen niet ligt kon doorgronden, nog achter ſyn voornemens geraeken. Als hy moeſt ſpreeken, deed hy het wel te pas, en ſeide niet, dan het gene ter ſaeke was deinende: daer by hadde hy een wonderlyke bequaemheit om de menſchen in te nemen, te overreden, en tot ſyn gevoelens en voornemens over te haelen: maer nog allermeeſt, om het gemeene Volk door minſaemheit en gemeenſaemheit tot ſig te locken, en aen ſig te verbinden, waar door hy de geheele tyd van ſyn leven, tot ſyn dood toe, en op alle plaetſen, daer hy heeft gewoont, ofte ſig onthouden, door de burgery en Gemeente ſoodaenig is geagt, geeert en bemint geworden, dat hy, gelyk als een Afgod, door deſelve wiert aengebeden en gehoorſaemt, behalven in een geval op het laeſt tot Antwerpen, wanneer hy in den haet van het Gemeen verviel, omdat hy den Hertog van Alençon en de Franſſen te ſterk bleef aenkleven.

1584. Stilſwygentheit.

Bequaemheit om de menſchen in te nemen.

1584. Daar by hadde hy een sterke geheugenis, soo dat hy niet alleen alle voornaeme saeken en geschiedenissen kon onthouden, maer ook ontallyke naemen van persoonen, die hy noyt gekent, ofte maer eens gesien had, en van plaetsen, daer hy noyt was geweest.

Geheugenis.

Listigheit.

Hy was by uytnementheit listig en doortrapt in alle syn handelingen. waerom de Cardinael Bentivoglio hem niet ten onrecht aldus heeft afgebeeld. *In alle handelingen was niemant boven hem., die beter de sinnen der menschen kon schicken, deselve omzetten, de dekmantels verbloemen, den handel verhaesten, ofte deselve afmatten, nog die beter, ofte listiger, syn voordeel met alles wist te doen. Daer en wiert noyt iemant gevonden, die met listigheit soo de lieden wist te draeyen en te keeren, nog beter syn bysondere begeerten en belangen te bekleeden met den yver voor 't Gemeen, dan hy.*

Verbaelboeken 2. B. pag. 60.

Verstand, en onbesweeke moed.

Wy behoeven hier niet breed aen te merken, dat hy een man van groot verstand, en onbesweeke moed is geweest, want hy heeft het in geheel syn beleid, en in alle syn daeden, genoeg doen blyken. Een ander van minder geest en bequaemheit zoude dikwyls raedeloos zyn geworden, en onder de last hebben be-

ſweeken, ofte wanhopig uyt het Land 1584.
geloopen, want hy heeft ſig dikwyls in de uyterſte benaeuwtheit gevonden. Maer gelyk ſyn lichaem ſterk en welgeſtelt was, om alle ongemacken van legertogten, reiſen en ryden, moeite en arbeid te konnen verdraegen, ſoo beſweek ſyn geeſt nog veel minder, en men ſag hem noyt moedeloos nog raedeloos worden.

Hoewel de gierigheit, die vuyle luſt Onthoudentheit.
en begeerte om alles nae ſig te ſchraepen, en ſig ſteeds door regt en onrecht te verryken, die een van de verfoeyelykſte quaelen en ondeugden is, welke de ſaemenleving der menſchen ſtoort, doorgaens ſulke menſchen alleen maer bezit, die van een laege en ontaerde geeſt zyn, ſoo is het echter waer, dat een eerlyk man, jae de zuyvere deugd ſelfs, wanneer men ſig in verlegentheid bevind, ſomtyts voor de bekooring van het geld en goud komt te beſwyken. Maer hier siet men wel het meeſt het verſtand en de zuyvere deugd van de Prins uytblinken, want hy heeft ſteeds door ſyn gedrag, ſyn gantſche leven door, getoont, dat hy verre van alle geldzucht was, en dat hy ſig daer door niet en liet misleiden; jae wy hebben in het naeſpeuren van ſyn gantſche levensloop niet het minſte kon-

1584. nen ontdecken, waer uyt men eenig naedenken deswegen tegen hem zoude konnen opvatten. Derhalven zullen wy hem die rechtveerdige lof geven, dat hy met 'er daed in 't werk gestelt en naergekomen heeft, het gene hy seide voor een

Apologie pag. 80.

lesse te hebben geleert. *Dat de gene die eenig bevel heeft, voor alle dingen behoort zuyvere handen te hebben, jae, waere het mogelyk, ook vry wesen van alle quaed vermoeden.*

De Prins was genoeg ervaeren in de saeken van den oorlog, en het ontbrak hem aen geen beleid, moed nog dapperheit, niet te min is hy daer in doorgaens ongeluckig geweest, syn twee krygstoggten tegen den Hertog van Alba zyn of ongeluckig ofte vrugteloos afgeloopen, zedert die tyd heeft hy maer een verweerende oorlog gevoert, en geen gelegentheit gehad om den vyand selfs te gaen aentasten, want hy had genoeg te doen met sig te verweeren, en sig selfs met het Land dikwyls uyt de grootste benaeuwtheit te redden, en sig tegen den vyand staende te houden, derhalven moet men hem veel eer onder de groote Staetkundige, dan onder de Krygs-Oversten stellen.

Staetkunde.

Hy is ook in der daed de grootste Staetkundige geweest, die oyt in de Geschiede-

deniſſen bekent ofte vermaert zyn gewor- 1584.
den, waer toe hy alle de vereiſchte bequaemheden en hoedanigheden bezat. Hy was niet alleen verſtandig en opmerkende, en hadde een groote ervaerentheit in de ſaecken van Staet en Regeering aen de twee Hoven van Keyſer Caerel V. en van Conink Philip II., verkregen, maer hy hadde ook een ſeer doordringend oordeel: daer by was hy ſeer neerſtig, ſteets beſig met alles te overleggen, te bedenken, en tot ſyn oogmerk te ſchicken, ſtilſwygende, ingetogen, verre ſiende, liſtig by uytnementheit, en niet minder ſtandvaſtig om ſyn voornemens uyt te voeren, daer by te blyven, niet aftelaeten, aen te houden, en alle middelen te gebruyken, alle wegen in te ſlaen, die tot het bereiken van ſyn oogmerk konden dienen: als hy op de eene wyſe niet door kon, dan wederom de ſaek op een andere boeg te wenden en te keeren, glimpige voorſlaegen te doen, de ſaek een andere naem te geven, ondertuſſen middelen van inſchicking voorſlaende, die echter op ſyn oogmerk waeren paſſende, de menſchen door ſyn vertrouwelingen in 't byſonder doende aenſpreeken en overreeden, ſulks men ſomtyts daer over verbaeſt moet ſtaen, en nog meer, wanneer men aenmerkt,
 dat

1584. dat hy in eenige gevallen, hoe machtig hy ook in 't Land was, en bysonder in syn handeling om het Graefschap van Holland en van Zeeland voor sig te verkrygen, soodaenig wierd overdwarst, en soo lang te leur gestelt, dat de besaedigste mensch van de weereld syn gedult verlooren zoude hebben, nogtans heeft men hem altyd met syn gewoone besaedigtheit daer in sien volharden en voortgaen. Maer men moet hem daer benevens die lof geven, dat hy een sagtsinnige, en om soo te spreeken, soo veel de saek het kan lyden, een eerlyke Staetkundige was, en niet nae de leer van Machiavel, want dewyle hy uyt den aert een vyand van alle wreetheit, geweld en onderdrucking was, soo heeft men noyt gesien, dat hy sig, tot het uytvoeren van syn staetkundige voornemens en insigten, daer in heeft misgaen.

Syn goede staetkunde, verstand en beleid is daer in voornaementlyk uytgeblonken, in het maeken van Verbonden, Vereenigingen en Verbintenissen, daer hy een wonderlyke bequaemheit toe had, bysonder in het sluyten van de Pacificatie van Gent, in de Unie tussen Holland en Zeeland, maer wel voornaementlyk in de Unie van Utrecht.

Het

Het is ook seer opmerkelyk, hoe dat 1584. hy niet alleen syn gedagten, overleggingen en voornemens wist te verbergen, maer dat hy daer en tegen alle de geheimen van den Conink, in opsigt van de saeken der Nederlanden, wist nae te vorsschen, steets besig zynde met een heimelyk verstand te onderhouden, soo aen het Hof en in de Secretarye van den Conink selfs, als by Don Jan, en de Prins van Parma, waer door hy alle voornemens en aenslaegen van den vyand te voren wist, en onderricht wiert van alle 't gene tegen hem aen 't Hof omging. De Conink stond dikwyls verbaest, als hy vernam, dat syn geheimen niet alleen aen de Prins geopenbaerd wierden, maer dat hy selfs naeuwlyks een vry woord aen syn Hof, in opsigt van de Prins en de saeken der Nederlanden, kon spreeken, of het wiert de Prins overgeschreven. Ende als nog iets daer aen ontbrak, ofte de Prins sulks tot syn voornemens dienstig oordeelde, wist hy het soo te bestellen, dat de brieven des Coninks van de postloopers, als sy door Vrankryk gingen, afgenomen wierden, en hem toegesonden, en dewyle hy het geheime cyffer des Coninks ook in handen had weten te krygen, wierden die brieven wel haest oncyffert, en alomme

Schranderheit in het ontdecken der geheimen.

rucht-

1584. moet alhier acht geven, dat Lobel dit Opdragt aen de Prins, selfs tot Antwerpen tegenwoordig zynde, niet als met syn voorgaende kennis sal hebben gedaen, en dat hy wel bewust is geweest, dat de Prins, syn Meester, met de eernaem van *Stadhouder Generael van de Nederlanden*, wiert gedient.

Ook hadde hy een sonderlinge bequaemheit, om alle syn handelingen en voornemens, selfs, die tot syn eige vordering en grootheit waeren streckende, met een groote yver voor den dienst van 't Gemeen te bedecken, en te wettigen: als men hem somtyts hoort spreecken, zoude men seggen, dat hy in alle syn ondernemingen alleen den dienst van den Lande, en de voorstand van de Vryheit en Godsdienst, heeft betragt; daer het nogtans klaer is, dat het verlies van alle syn goederen, syn eige belangen en vordering, gelyk hier onder naeder sal blyken, hem daer toe hebben aengedreven, en dat'er geen andere heyl nog steun voor hem meer overig was, dan sig in de armen van Holland en Zeeland te werpen.

Syn Godsdienst. De Prins is geboren van Ouders, die belydenis deden van deProtestantseGodsdienst, en is in syn kindse jaeren daer in opgevoed geworden, tot dat Keyser Carel

rel V. gelyk wy in 't eerste Deel hebben 1584.
verhaelt, hem van syn Ouders heeft genomen, om hem in de Roomsse Godsdienst te laten optrecken. Maer het is te denken, dat de beginselen van de Protestantse Godsdienst, die hy van sijn Ouders reets hadde ontfangen, sulke diepe wortelen geschoten zullen hebben, dat die in 't vervolg niet geheel uytgeroeyd konden werden, sulks hy, tot syn mannelyke jaeren gekomen zynde, wanneer hy de vryheit had van het te konnen doen, tot de Protestantse Godsdienst is wedergekeert. Hy spreekt daer selfs van op dese wyse. *Wy belyden geern, dat wy de Protestantse Godsdienst noyt gehaet en hebben. Want aengesien dat wy van jongs op in de voorschreve Godsdienst waeren opgetrocken, en dat onse Heer Vaeder daer by heeft willen leven en sterven, hebbende de misbruyken der Kerke uyt syne Heerlykheden uytgeroeyt, wien kan het soo vreemd bedunken, dat dese Leering in ons hart van doen af soo diep geprent en ingewortelt zy geweest, dat se t' haeren rechten tyde heeft begonnen haere vrugten voort te brengen, &c. Dewyle wy soo weinig middel hadden, om in de Godsdienst recht onderwesen te werden, veel meer aen de waepenen, aen de jacht en andere*

In syn Apologie p. 77.

1584. *re oeffeningen van jonge Heeren gedagten, en die naeder ter harten trocken, dan 't gene dat onse zaeligheit was belangende. Nogtans, wy hebben groote oorsaek om God te danken, dat hy dit Heylige saed, 't welk hy selve in ons gesaeyd hadde, niet en heeft laeten versticken.*

In de tyd van Keyser Caerel V., en geduerende het aenwesen van Conink Philip II. in de Nederlanden, heeft hy sig wel gewagt van syn gevoelens te openbaeren; in tegendeel heeft hy als doen alle uyterlyk blyken van syn aenkleving aen de Roomsse Godsdienst gegeven. Maer naer het vertrek van den Conink, en onder de Regeering van de Hertogin van Parma, wel bysonder, nae syn huwelyk met de Princes van Saxen, begon hy te toonen, wat hy in syn hart verborgen had, want hy begunstigde de Protestantse en Gereformeerde Godsdienst onder de hand, soo veel hy kon; en hoewel hy te dier tyd sig nog uyterlyk geliet de Roomsse Godsdienst toegedaen te wesen, en neerstig ter Misse ging, soo hadde hy echter een Luthersse Hof-Prediker in sijn dienst en aen syn Hof, die opentlyk daer voor bekent was, en die, onder voorwendsel van den H. Dienst voor de Princes te doen, binnen

syn

syn Hof genoegsaem in 't openbaer pre- 1584.
dikte, Graef Lodewyk van Nassau en syn Susters gingen daer opentlyk te Kerk. Dit gaf niet alleen een groot naedenken tegen de Prins, maer maekte te gelyk een groote opschuddinge onder de yverige Roomsgesinde, want de Protestanten en Gereformeerden wierden te dier tyd nog wreedelyk vervolgt, en die Luthersse Hof-Prediker was, in spyt van alle de bloedige Placcaeten en Inquisitie, de eenige in 't Land, die daer voor opentlyk was bekent. Gelyk wy in 't eerste Deel verhaelt hebben, was de Cardinael Granvelle daer over uytnemende gestoord, en hy bulderde daer tegen, soo veel hy kon, maer de Prins stoorde sig niet veel daer aen, en ging syn gang.

Vander Haer de Init. Tumult. Belg. lib. 1. pag. 168. 258. 277.

Om echter in geen al te grooten naedenken by den Conink te vervallen, betuygde hy nog opentlyk in den Raed van Staete, dat hy sig aen de Roomsse Godsdienst wilde houden; dog hy verklaerde rond uyt, *Dat hy niet kon goedkeuren, dat de Vorsten over de zielen der menschen wilden heerschen; en hun benemen de Vryheit van Geloof en Godsdienst.* Maer het is aenmerkelyk, dat hy ter selver tyd in syn Prinsdom Oranje van synen 't wege een Placcaet deed afkondigen, waer by dat hy, om syn

Viglius Grondig Bericht van de Nederl. Oproer.

La Pise Hist. des Princes d'Orange. pag. 282.

1584. Onderdaenen, soo hy seyde, in de gehoorsaemheit der H. Kerk te houden, gebood, dat niemant, het zy in 't heimelyk ofte openbaer, zoude mogen prediken, sonder oorlof van syn Gouverneur en Parlement daer toe te hebben; op de verbeurte van lyf en goederen. Waerschynelyk heeft hy dit uyt redenen van Staet gedaen, en misschien uyt ontsag voor den Conink van Vrankryk, wiens gunst hy noodig had; ook is het waer, dat het Placcaet niet lang is achtervolgt geworden.

Nae dat de Prins in 't Land was wedergekeert, en een groot gedeelte van Holland en Zeeland sig voor hem hadde verklaert, heeft hy sig opentlyk tot de Gereformeerde Godsdienst begeven, en hy heeft het H. Avondmael des Heeren met hen gehouden. Nogtans is het seer waerschynelyk, dat hy in syn hart altyd van de Protestantse Godsdienst, nae de Belydenis van Augsburg, dat is Luthersch, is geweest, en dat hy in die Gesintheid, daer hy door syn Ouders in opgevoed is geworden, is gebleven. Hugo de Groot, die hem naeder heeft gekent, spreekt van hem aldus. *De hooggemelde Heer Prince heeft selfs de Religie van de Confessie van Augsburg, die men de Lutherse noemt, gehouden voor een Religie met de Gereformeerde,*

In syn Verantwoord. pag. 30.

niet

niet jegenstaende de differenten, die onder de Leeraers waeren; oversulks sal men dikmaels vinden in syn Apologie en Geschriften, dat hy hem seid te zyn van de Gereformeerde Religie, en nogtans te wesen van de Religie van syn Vaeder, die notoirlyk is geweest van de Confessie van Augsburg: deselve Prins, als ook syn Broeder, Graef Lodewyk, en de Heer van Brederode hebben seer ernstelyk geraeden de Gereformeerden van dese Landen, te gebruyken den naem en tytel van de Confessie van Augsburg &c. 1584.

De Cardinael Bentivoglio en de Jesuit Strada hebben de Godsdienst van de Prins seer verdagt gemaekt, seggende, dat men hem van Godsdienst sag veranderen, nae dat het eigen belang veranderde. Dat het onseeker was, of hy sig niet by de Calvinisten had gevoegt, omdat hy derselver hulp als doen noodig had. En het voorts waerschynelyk was, dat hy de Godsdienst maer tot een voorwendsel had genomen, en die, niet anders als een kleed, nae de gelegentheit von tyden en saeken, hadde aengetogen en uytgetrocken, jae dat hy in der daed aen den Hertog van Alençon had geschreven, dat men maer voor soo verre belang in de Godsdienst moest nemen, als deselve tot het verkrygen, ofte het vestigen

Bentivoglio Neerl. Hist. 2. D. 1. B. Strada Decade 1. lib. 2.

Verdediging van de Prins tegen de Cardinael Bentivoglio en Strada.

1584. *gen van de Heerschappy kon dienen. Alle 't welk de Prins voor seeker uyt de verkeerde lessen van Machiavel geleert moest hebben, dewyle hy seer neerstig was in die te lesen, gelyk de Cardinael Granvelle in syn brieven bevestigde.* Wat van die gevoelens van de Prins zy, weet God alleen, die een kenner der harten is, maer voor soo veel het uyterlyke aengaet, en voor soo verre men menschelyker wyse uyt het gedrag van de Prins kan oordeelen, durven wy wel verseekeren, dat het niet als enkele lastering van Strada is. Hy segt daer benevens, dat hy het gedeelte van den brief van de Prins, die saek raekende, op syn plaets aen den dag zoude brengen, en op de kant teikent hy het jaer 1581. aen. Nogtans hebben wy niet konnen vinden, dat hy dien brief, het zy op het jaer 1581. ofte daer nae heeft voortgebragt, en derhalven moet hy in desen van quaede trouw verdagt werden gehouden. Daerenboven is'er geen de minste waerschynelykheit, dat de Prins dit zoude hebben geschreven, dewyle hy te veel verstand en ingetogentheid daer toe had: want al hadde hy by sig selven sulke gevoelens gehad, en hy hadde die heylloose grondregel in syn boesem gevoed, was hy soo onbesonnen niet, van sulks

te laten blyken, men laete ſtaen, van 1584.
dat opentlyk aen den Hertog van Alençon te ſchryven, die t'eeniger tyd een quaed gebruyk ten ſynen naedeel daer van kon maeken. De grootſte booswigten, die ſulke gevoelens hebben, en ſteets door haer gedrag toonen, dat ſy recht en onrecht, het heylige en het weereldlyke aen haer Staetzucht opofferen, zullen ſig nogtans wel wagten van diergelyke gevoelens te laeten blyken, want dan zouden ſy niet langer haer voordeel daer mede konnen doen, en alle haer geloof en vertrouwen by het Volk verlieſen. Wat naedenken kan'er dan op de Prins van Oranje vallen, die te veel verſtand had, en te voorſigtig was, om ſulke dingen aen een vreemd Heer te ſchryven. Het is ook beſpottelyk, dat Strada ons wil wys maeken, dat de Prins, volgens de getuygenis van de Cardinael Granvelle, een naevolger van Machiavel was, en ſyn ſchriften neerſtig was leſende; dat paſt wel in de mond van een Jeſuit, welkers ſtaet-en zedekunde immers al ſoo erg is, als die van Machiavel: en de Cardinael Granvelle zal ons hier voor getuyge verſtrecken, hy, die een geſlaege vyand van de Prins is geweeſt, en nog boven dien ſelfs bekent is voor de grootſte Staetkundige, nae de

1584. leer van Machiavel, die'er oyt in dese later tyden hebben geleeft. Dus siet men, dat de gene, die een Historie willen schryven, uyt haet van een Godsdienst ofte Gesintheit, en die uyt partyschap haer driften daer onder mengen, gelyk Strada heeft gedaen, dikwyls tot de grootste ongerymtheden komen te vervallen.

Syn gemaetigtheit in de saeken van Godsdienst, en verdraegsaemheit.

De gemaetigtheit en bescheidentheit van de Prins van Oranje in de saecken van de Godsdienst is boven al te prysen, en verdient de opmerking van alle goede Overheden en Regeerders. Want gelyk hy een vyand van alle wreetheit en onderdrucking in 't weereltlyke was, soo was hy het ook wel voornamentlyk in 't Geestelyke, en ter saecke van de Godsdienst, *Wy hebben noyt behaegen gehad*, seide hy, *in die wreede straffen, soo wel met den viere en swaerde, als in 't waeter te versmooren, ofte te delven en andere diergelyke. Het blinken en glinsteren van de vieren, in dewelke soo veel arme Christenen zyn gepynigt, is onse oogen noyt soo aengenaem geweest, als het de Hertog van Alba en de Spanjaerden wel verblyd heeft, en wy hebben altyd geraeden, dat de vervolging in de Nederlanden zoude ophouden.*

Apologie p. 77. en 83.

Niet alleen dat hy een vyand van alle ver-

vervolging was, maer hy was selfs een groot Voorstander van een gematigde vryheid van Godsdienst. Hy kon de naeuwgesetheit van sommige Predikanten niet goedkeuren, en wilde niet lyden, dat sy de menschen te veel aen haer wetten en instellingen zouden binden, om aldus over de conscientien der menschen te heerschen. *Indien daer tegen niet behoorlyk werde voorsien*, seyde hy, *is het te vreesen, dat dese Landen te saemen met de Gereformeerde Godsdienst in haer geheel verderf zullen geraeken.* Ook prees hy het seggen van seeker Munnik. *Dat de pot van de Gereformeerde nog soo lang niet te vier had gegaen, dan die van de Roomsgesinde, maer eer de tyd van twee hondert jaeren verloopen zoude wesen, dat de kerkelyke Heerschappy als dan op een voet zoude staen.* 1584.

Korten tyd nae dat de Gereformeerde de vervolging, en het vier en stael der Roomsgesinde waeren ontworstelt, en naeuwlyks adem begonden te scheppen, wierden 'er onder deselve gevonden, die sig tegen de Mennoniten ofte Doopgesinde stelden, en van voornemen waeren om haer het Land te doen ruymen. Die menschen hadden nogtans, soo wel als de Gereformeerde, jae meer, *De Groot Verantw. 3. Cap.*

1584. de bitterste vervolging der Roomsgesinde uytgestaen, en sig steets in alles als goede Ingesetenen gedraegen, en aen de Prins selfs, tot het voortsetten van syn ondernemingen om het Land te verlossen, geld verstrekt. Des niet tegenstaende wiert 'er door onbesonne yveraers een toeleg gesmeed, om haer des Lande uyt te jaegen. Men nam tot een voorwendsel, dat sy weigerig waeren, om den burger-eed te doen, men wilde haer noodsaecken, dien eed afteleggen, om, ingevalle sy by haer weigering bleven volharden, haer de Stad en het Land te ontseggen. De Heer van St. Aldegonde had sig door die yveraers laten innemen en bewegen, om de Prins daer toe te overreden, maer verre van daer in te bewilligen, of de hand daer aen te leenen, antwoorde hy scherp genoeg aan de Heer van St. Aldegonde. *Dat daer in niet bewilligt kon werden sonder naedeel der Kerke: en de Staeten niet lyden zouden, dat men een Wet maekte, die sy geensints oorbaer voor het Gemeenebest waeren houdende: jae dat sulks voor desen de oorsaek was geweest, dat de Kerkenraeden in afgunst by de Staeten quaemen.* En als de Heer van St. Aldegonde des niet tegenstaende bleef aenhouden, begon de Prins tegen hem

Hooft Nederl. Hist. 12. B. Epist. a Belgis vel ad Belg. Cent. 2. Ep. 51.

te

te kyven, seggende. *Men lag daer op toe, dat de Geestelyke sig het gebied over de conscientien der menschen mogten aenmaetigen, pogende door haer wetten en instellingen alle andere aen haer te onderwerpen.* 1584.

Omdat de Prins sulk een groot Voorstander van de Religions Vrede was, en, soo veel in hem was, de vryheit van Godsdienst steets bewaerde en beschermde, wiert hy deswegen door eenige onbesonne yveraers dikwyls gelastert, en selfs verdagt gemaekt, als of hy geen Godsdienst had, maer hy bekommerde sig weinig daer over, steunende op een goed gewisse, en op de goedkeuring van alle verstandige Overheden. In den beginne schynt hy niet alleen genegen te zyn geweest tot de Tolerantie, maer hy heeft selfs beweert, dat twee verschillende Godsdiensten in een Land te gelyk opentlyk beleden konden werden, en ten dien einde deed hy door de Rechtsgeleerde Balduinus een verhandeling daer over schryven. Ook heeft hy in 't eerst de Roomsse Godsdienst in Holland en Zeeland staende gehouden, en syn meening is geweest, dat deselve ook in de openbaere Kerken hier te Lande zoude werden geleert, maer daer nae is hy, in opsigt van de Roomsgesinden, van andere ge-

De Groot Verantw. cap. 2.

1584. gedagten geworden, dewyle hy by on-
In syn Apologie p. 83. dervinding quam te leeren, dat men sig op deselve niet en kon verlaeten.

Getuygenis der Historie-schryvers tegen hem.

De menschen zyn gewoon nae haer eigen aert, en bevatting, door voor-oordeel en partyschap veel eer, dan nae de rechte waerheit, soo van de weereldsche saeken, gevallen en geschiedenissen, als van andere menschen, en het gene sy bedreven hebben, te oordeelen. Men laete staen, dat selfs mannen van een verheve geest, en beproefde deugd, de tanden van de nyd en de lastertongen der quaedspreekers niet en hebben kunnen ontgaen. Derhalven is het geen wonder, dat'er niet alleen seer verscheidentlyk van de Prins van Oranje in de weereld is gesprooken en geoordeelt, maer dat de Spaensgesinde Schryvers daer en boven hem op de schandigste wyse hebben afgebeeld. Soo men haer wil gelooven, is hy niet alleen een man geweest sonder Godsdienst, en die deselve alleen tot een dekmantel voor syn staetzuchtige voornemens deed dienen, maer te gelyk vol van staetzucht en bedrog, die syn verheffing op de ondergank van het Gemeen bouwde, en alleen geboren was om de Nederlanden in een poel van rampen te storten: jae dat men uyt syn rampzaelige dood kon bespeuren de straffe,

Bentivoglio Nederl. Hist. 1. D. 1. Boek en 2. D. 2. B. Strada Decade 1. lib. 2. Decade 2. lib. 5.

die

die voor sulke bewaerd wert, welke, alle eerbied tot de Wetten en tot God verloorende hebbende, hier beneden altaeren voor de Staetzucht en goddeloosheit komen op te rechten. Hoewel hy een Leenman geboren was, vlogen syn gedagten echter soo hoog, dat sy hem niet in rust konden laeten, dan in de staet van een Vorst. De wackerheit, neerstigheit, mildheit, welspreekentheit, en doorsigt in alle handelingen, quaemen hem niet minder te staede, dan de staetzucht, bedrog, stoutheit, roofgierigheit en hervorming in alle gedaenten. Hy was de grootste Staetkundige van syn eeuw, en wist sig van alles tot syn oogmerk te bedienen, daer by wiert hy verslonden door een onmaetige Staetzucht, die hy onder een geveinsde gematigtheit wist te verbergen. Hy was gemeensaem, werksaem, ondernemende, en het ontbrak hem noyt aen middelen en uytvindingen, om in de uyterste nood talryke legers op de been te brengen. Hy wiert aengebeden door het Volk, bemind door de Groote, en geacht by de Vreemdelingen. Hy was een listig en doortrapt man, geveinst, stilswygende, sonder geloof, woord, ofte trouw, een muytmaeker en verraeder: door syn listige handelingen wist hy in korten tyd den Adel van de

1584.

Vie du Duc d'Albe. Tome 1. Livre 6.

Histoire d'Espagne, Tome 7. pag. 322.

Ne-

1584. Nederlanden te bederven. Dat men de Prins uyt haet en partyschap soo leelyk heeft afgebeeld, sal niemant twyffelen, die maer gelieft te letten op de rechtveerdigheit van de saek der Nederlanden, die hy heeft voorgestaen, en die seer haetelyk is geweest aen alle yverige voorstanders soo van de Roomsse Godsdienst als van de onbepaelde Heerschappy der Vorsten, soo dat het geen wonder is, dat sulke menschen op die wyse tegen hem hebben uytgevaeren. Maar een van die spreekt sig geweldig tegen, als hy segt, *Dat de Prins aengebeden wiert door het Volk, bemind door de Groote, en geacht by de Vreemdelingen*, want die liefde en achting, voornaementlyk buyten 's Lants, kan door geen ondeugden nog quade konsten werden verkregen.

Getuygenissen voor hem. Opdat men niet en segge, dat wy de Prins hier voren alleen hebben afgebeeld nae de getuygenis, die onse Historieschryvers van hem hebben gegeven, soo zullen wy de getuygenis van drie uytheemsse Schryvers alhier bybrengen, en deselve stellen tegen Strada, Bentivoglio en diergelyke. De onvergelykelyke President de Thou, verhaelt hebbende, hoe de Prins wiert doorschoten, en hem, nae syn gewoonte, zullende gaen afbeelden, spreekt seer weinig van hem, 't

welk

welk te verwonderen is, aengesien de Prins sulk een grooten gerugt in de weereld heeft gemaekt. Waerschynelyk heeft hy hem niet willen lasteren nog schenden, gelyk de Spaensgesinden deden, om veel tot syn voordeel te seggen, om syn eer en roem op te haelen, is hy te voorsigtig geweest, want hy kon niet onbewust wesen; hoe haetelyk de saek vau de Prins by alle voorstanders van de Roomsse Godsdienst en onbepaelde Oppermagt der Vorsten was. Dog verre van de Prins ergens in te beswaeren, heeft hy hem in weinige woorden een welverdiende lof gegeven, seggende. *Hy was de Protestantse Godsdienst tot het laetst van syn leven seer toegedaen: door verstand van syn saek, en uyt wanhoop van oyt genaede by de Spanjaerts te zullen verwerven, is hy syn gantsche leven door in de burgerlyke beroerten en oorlogen geslingert geworden. De Staeten betreurden syn dood ten hoogsten, en vreesden, dat het met haer saeken gedaen was, ter oorsaek sy dien voorsigtigen beschermer en bestierder hadden verlooren.* 1584. *Thuanus lib. 79. Historiar.*

Nicolaus Burgundus, die veel eer onder de Spaensgesinde Schryvers, als onder de onse gereekent moet werden, spreekt aldus van hem. *De Prins van Oranje had den Adel soo wel als het* *Historiae Belgicae lib. 1. pag. 48.*

Volk

1584. *Volk geheel en al aen sig verbonden. Hy*
was beleefd, mild, prachtig, geen ve-
achter van menschen, en verre van d
hoovaerdy, het gemeene gebrek van de
Adel, seer vriendelyk aen het Volk,
een gemeensaem in syn omgank en woor-
den; hy groete altyd beleefdelyk, self
het laegste slag van menschen, sulks hy
sig in al syn doen geheel en al schikte,
om het Gemeen te behaegen. En sul
goede gaeven waeren vermengt met voor-
sigtigheit en list, en hy had se door d
ondeugden, die doorgaens aen de Vorsten
gemeen zyn, niet bedorven. Hy spra
noyt te vergeefs, kon uytnemende we
veinsen, en was gewoon iets anders o
de tong, en anders in syn hart te dra-
gen.

De Bello Civili Belgico lib. 5. Maer de Afbeelding die Richard Di-
nothus, een Fransman, van hem heef
gemaeckt, is seer opmerkelyk. *De Prin*
van Oranje, seyd hy, *was een man va*
een sagte en vriendelyken aert, bysor-
der toegedaen aen het welvaeren van h
Gemeen, en van het Volk, om het we-
ke voor te staen, hy sig niet en bee
ontsien den haet van de Grooten te onde
gaen en sig in de uyterste gevaeren t
werpen. Hy was soo lief en aengenaem
aen het gemeene Volk, dat sy, onder ma
kanderen van hem spreekende, ge-

wae-

waeren, hem Vaeder Willem te noemen; als hy over gewigtige saeken zoude raed plegen, was hy gewoon, het gevoelen van een iegelyk der Leden van den Raed ofte Vergaedering in 't bysonder daer over in te nemen, en met haer te ondersoeken de redenen, die sy daer voor ofte tegen hadden: aldus haer gevoelen wetende, en de redenen met haer overwogen hebbende, stelde hy de saek in den Raed voor, en bediende sig van de redenen, die hy in het bysonder van een iegelyk had vernomen, waer door hy te voren verseekert was van de uytslag van 't gene hy wilde voordraegen, te gelyk verkreeg hy aldus de naem van een man te wesen van een wonderlyke bequaemheit, en doordringend oordeel: boven dien voerde een ieder geern uyt, ofte hy wiert ernstig versogt uyt te voeren, het gene aldus met een onderling goedvinden was besloten. Op die wyse verkreeg hy niet alleen de roem van wysheit en voorsigtigheit, maer hy bestierde ook de saeken der Nederlanden nae syn welgevallen. Hy leefde altyd in goed verstand, door middel van de Heer van St. Aldegonde, met de groote Heeren en de Hoofden der Gereformeerde Godsdienst in Vrankryk, mitsgaeders met de Kerken en de Consistorien. In de Steden die

1584

syn

1584. *ſyn party volgden, ſtelde hy Overheden va de Gereformeerde Godsdienſt, door welke hy ſig bynae een Coninklyk geſag aenmatigde. De Steden, daer hy ſig niet volkomen op betrouwde, verſeekerde hy door bezetting van krygsvolk. De verdagte Burgers deed hy, onder geſogte voorwendſelen, de Stad ontſeggen. De Conſiſtorien waeren hem uytnemende toegedaen, en de Predikanten wiſten het Volk te leiden, ſoo en waer hy begeerde. Aldus heeft hy de Godsdienſt, de wapenen en polityke Regeering der Nederlanderen, als een volſlaegen Opper-Heer in handen gehad, en hy was het alleen, die door ſyn gunſt en geſag alles vermogt.*

Syn Huwelyken en kinderen.

De Prins is viermael getrouwt geweeſt: ſyn eerſte huwelyk was met Vrouw Anna van Egmont, Graevin van Bueren &c. by dewelke hy twee kinderen heeft gewonnen, ſyn oudſte Soon, Philip van Naſſau, en ſyn opvolger in het Prinsdom van Oranje, ſonder wettige kinderen nae te laeten, overleden. En Vrouw Maria van Naſſau, getrouwt geweeſt met Graef Philip van Hohenloo, mede ſonder kinderen geſtorven.

Syn tweede Huysvrouw was vrouw Anna, Princes van Saxen, eenige Dogter van Maurits, Ceurvorſt van Saxen, die

die hem gebaerd heeft Maurits, Prins 1584.
van Oranje, Graef van Nassau, syn Opvolger in het Stadhouderschap en Hooge Bedieningen, gestorven sonder wettige kinderen nae te laeten. En twee Dogters; Vrouw Anna van Nassau; in huwelyk met Graef Willem Casimier van Nassau, haer volle Neef, ofte Ooms Soon, Stadhouder van Vriesland &c. Sy is binnen 's jaers van haer huwelyk sonder kinderen overleden. En Vrouw Æmilia van Nassau, die tegen de sin van Prins Maurits, haer Broeder, trouwde met Don Emanuel, Prins van Portugael; by den welken sy ses kinderen; drie Soonen en drie Dogters heeft gewonnen.

Syn derde Huysvrouw was Vrouw Charlotte de Bourbon, Dogter van Lodewyk, Hertog van Montpensier, van Coninklyken bloede van Vrankryk, die hem ses Dogters heeft gebaerd. Louise Juliana van Nassau, getrouwt geweest met Frederik de Vierde, Ceurvorst Paltzgraeve aen den Rhyn &c. Vaeder van Frederic de vyfde, verkoren tot Conink van Bohemen. Elisabeth van Nassau, die in huwelyk was met Henry de la Tour, Hertog van Bouillon &c. Catharina Belgica van Nassau, getrouwt met Philip Louis, Graef van Hanau. Charlotte Brabantina van Nassau, die Huys-

1584. vrouw was van Claude, Hertog de la Trimouille en Thouars. Flandrina van Nassau reisde met haer Suster, de Hertogin van la Trimouille, nae Vrankryk, en vervolgens tot de Roomsse Godsdienst overgegaen zynde, wiert sy Abdisse van St. Cruys binnen Poitiers. Sy was kort van gestalte en seer hard hoorende. En de laeste Æmilia van Nassau, getrouwt met Frederic Casimier, Hertog van Lansberg, uyt het Huys van Twee-brugge.

De vierde en laeste Huysvrouw van de Prins is geweest vrouw Louise de Coligny, Dogter van de vermaerde Admirael de Chatillon, die hem een Soon heeft gebaerd, Frederic Hendrik van Nassau, Prins van Oranje, &c. Opvolger van syn Broeder, Prins Maurits, in het Stadhouderschap en andere Hooge Ampten van de Republic.

Bastaert. Boven en behalven de gemelde twaelf wettige kinderen, heeft de Prins nog een Bastaert Soon naergelaeten, die daer voor opentlyk is erkent geworden, genaemt Justinus van Nassau, wiens Moeder echter onbekent is. Hy was een goed Krygs-Overste, en is eerst geweest Lt. Admirael van Zeeland, en daer nae Gouverneur van Breda.

Aenmer- Het sal nu niet ondienstig wesen, dat

wy

wy ons een weinig met het Stadhouders Ampt, dat de Prins van Oranje, en syn Kinderen en Naesaeten hebben bekleed, ophouden. Het woord Stadhouder, gelyk bekent is, beteekent eigentlyk iemant, die een anders plaets bekleed. In de tyden der eerste Graeven uyt den Huyse van Holland, is die Bediening onbekent geweest, en deselve was'er ook niet noodig, soo lang de Graeven, geen andere Landen bezittende, haer wooning en Hof binnen de Provincie waeren houdende. Maer als sy in 't vervolg meer Landen hadden verkregen, en wel bysonder, als Philip de Goede, Hertog van Bourguognen, die te gelyk ook Hertog van Braband, Graef van Vlaenderen &c. was, de Graefschappen van Holland en Zeeland aen Vrouw Jacoba hadde afgedwongen, dewyle hy veel Landen beheerschte, en doorgaens syn Hof tot Brussel was houdende, en derhalven selfs niet tegenwoordig kon wesen, om op de saeken van Regeering en Rechtspleging, en veel andere deelen van de Oppermagt, selfs te voorsien, was het noodig, dat hy iemant binnen de Provincie stelde, die syn plaets geduerende syn afwesen aldaer kon bekleeden. Dit hebben de andere Vorsten uyt de Huysen van Bourguognen en Oostenryk, vermits sy sig

1584. king op het Stadhouders Ampt.

1484. dikwyls buyten 's Lants waeren houdende, naegevolgt, sy hebben van tyd tot tyd Stadhouders gestelt, en op die wyse is de Prins van Oranje door Conink Philip II., op syn vertrek nae Spanjen staende, tot syn Stadhouder over Holland, Zeeland en Utrecht aengestelt geworden.

Maer nae de afzetting en affweering van Conink Philip II. quam het Stadhouderschap van de Prins te vervallen, want de Principaele geen recht, Souverainiteit ofte gebied in den Lande meer hebbende, quam de Prins, die syn Stadhouder was, en hem in syn Bediening verbeelde, daer door ook van syn Ampt te vervallen, sulks het selve niet meer en kon bestaen, ten waere hem een nieuwe Commissie ten dien einde by de Staeten was verleent geworden, dat niet en is geschied. Ook was het Stadhouderschap in een Staetse Regeering niet meer noodig, want de Souverainiteyt gevallen zynde in den boesem van de Staeten, en de Vorst niet meer uytlandig nog afwesend zynde, was'er niemant noodig, om den selven te verbeelden, en de oeffening van de Oppermagt by syn afwesen in syn plaets waer te nemen. Nae de affweering van den Conink van Spanjen bestond de Oppermagt van het Land in de

Ver-

Vergaedering van de Staeten, gelyk die 1584.
tegenwoordig nog daer in bestaet; nu konnen de Staeten alles doen, en selfs alle de Rechten van de Oppermagt oeffenen en gebruyken, die daer toe behooren, sonder een 's Lants Momboir, ofte Stadhouder daer toe te verkiesen, ofte noodig te hebben. Wel is waer, dat de Vergaedering van de Staeten niet altyd by een is; en dat men bygevolge daer uyt zoude konnen beweeren, dat de Souverain afwesig is, en dienvolgende, dat'er een Stadhouder behoort te wesen, om de Regeering geduerende die tyd waer te nemen, en de plaets van den Souverain te verbeelden: maer de Staeten hebben al in den beginne daer in voorsien; door het oprechten van de Collegiën der Gecommitteerde Raeden, ofte van Gedeputeerde Staeten, soo als men die in andere Provinciën noemt, die de Staeten in haer afwesen verbeelden, wie de sorg is toevertrouwt, om de bevelen en Resolutiën van de Staeten ter uytvoering te doen brengen, en wie verscheide saken, tot de Oppermagt van de Staeten eigentlyk behoorende, zyn aenbevolen, die ook in alle voorvallende saeken van gewigt de Vergaedering van de Staeten beschryven, sulks niet gesegt kan werden, dat de Souverain oyt afwesig is,

1584. ofte belet word, en nog minder onbequaem gemaekt, om op alle saeken, van de Souveraine Macht afhangende, door sig selfs de vereischte ordre te stellen.

De Prins van Oranje voorsag selfs wel, dat syn Stadhouderschap moest ophouden, en dat die Hooge Bediening in de nieuwe Regeeringswyse der Staeten niet meer te pas zoude komen, en daerom heeft hy ook geen gedagten gehad, om voortaen Stadhouder te blyven, ofte sulk een Staetsgewyse Regeering, onder een Stadhouder, op te rechten, als 'er nae syn dood is uyt gesproten. In tegendeel heeft hy al in den beginne, gelyk wy op syn plaets hebben verhaelt, sorg gedragen, dat de Hooge Overheit hem door de Staeten van Holland en Zeeland wierde opgedragen; en vervolgens heeft hy getragt, om sig tot Graef van Holland en Zeeland, en tot Heer van Utrecht te verheffen. Wanneer de Prins nu was overleden, schynt men eenigen tyd in onseekerheit te zyn geweest, wat men zoude doen; en of men in Holland en Zeeland een anderen Stadhouder in syn plaets zoude verkiesen; immers heeft men ontrent sestien maenden lang daer mede gewagt, tot dat, de Graef van Leicester als Gouver-

verneur Generael in het Land ſtaende 1584.
te komen, men dienſtig oordeelde, Prins Maurits tot Stadhouder van Holland en Zeeland te vorderen, om voor te komen, dat die Graef miſſchien niet iemant anders aen de Staeten tot haer Stadhouder zoude opdringen, gelyk het vermoeden was. Ook was de Graef over de vordering van Prins Maurits ſeer geſtoort. *Reid 5. B*

Nae de dood van de Prins van Oranje, ſtonden de ſaeken in de Republic, en wel byſonder mede in Holland en Zeeland, ſeer verward, gelyk men wel kan denken, en daer was een groote verlegentheit in 't Land, hoe men ſig beſt tegen de overmagt van den Conink van Spanjen zoude ſtaende houden. De onderhandeling met Vrankryk en Engeland, te dier tyd gehouden, is genoeg bekent, ſulks men ligt kan begrypen, dat 'er ſoo aenſtonts geen beſluyt is genomen, nogte een vaſte voet beraemt, hoe men de Hooge Regeering zoude inſtellen. Uyt de handelingen van die tyd, en omſtandigheit van ſaeken, ſchynt het, dat men mag denken, dat de gedagten daer henen gingen, om Prins Maurits van Naſſau tot Capitein Generael aen te ſtellen, en de uytvoering van de ſaeken van Staet en oorlog, volgens het beſluyt by de Stae- *De Inſtructie is te vinden by*

1584. Staeten Generael alvorens daer op te nemen, aen den Raed van Staete toete
Bor 19. B. vertrouwen, waer van Prins Maurits het Hooft zoude wesen, die sig echter in alles naer het goedvinden van den Raed moest richten. De Heeren Staeten van Utrecht naemen soo weinig acht op Prins Maurits, dat sy hem voorbygingen, en tot Stadhouder over haer Provincie af-sonderlyk aenstelden den Heer van Villers. Graef Willem Lodewyk van Nassau was te voren door de Prins van Oranje aengestelt tot syn Luytenant Stadhouder over Vriesland, en hy wiert nu ook door de Heeren Staeten van die Provincie tot haer Stadhouder in syn plaets verkoren; sulks Prins Maurits aldaer ook wiert voorbygegaen.

De Prins van Oranje en syn Naevolgers hebben, onder de naem van Stadhouder, niet alleen de klem van de Regeering, maer selfs genoegsaem alle de deelen van de Oppermacht, die eertyts aen de Graeven van Holland en Zeeland wettig was toebehoorende, in handen gehad: behalven alleen, dat de Verbonden met uytheemsse Vorsten, en de saeken van Staet en Oorlog, behandelt en gesloten wierden op de naem van de Staeten Generael der Vereenigde Nederlanden, en niet op die

van

van den Stadhouder; dat de Placcaeten en Ordonnantiën gemaekt en afgekondigt zyn op de naem van de Generaliteit, in saecken deselve raekende, ofte op de naem van de Staeten van de byſondere Provinciën. En dat de Munt insgelyks is geſlaegen op de naem van de Staeten Generael, en van elke Provincie. Echter in alle die saeken, en meer andere, soo die in de Generaliteit in 't gemeen wierden behandelt en besloten, ofte in elke Provincie in 't bysonder, hadden de Heeren Stadhouders ook altyd een groote invloed en gesag; soodaenig, dat 'er niets van belang sonder haer goedvinden ofte toeſtemming wiert besloten. Derhalven heeft de Cardinael Bentivoglio te recht aengemerkt, *dat het gesag, 't welk de Stadhouder had, en de eer, die hem wiert aengedaen, seer groot was, en dat hy derhalven van dienaer, gelyk hy pleeg te zyn, het Hooft van de Provincie was geworden.*

1584.

In syn Verhaelboeken 1.B.4.cap.

De Commiſſie en Inſtructie, die door de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland aen Prins Maurits wiert gegeven, was seer bepaeld, want in de saecken van Juſtitie moeſt hy alles doen met advys en goedvinden van den President en Raeden van Holland, Zeeland en Vriesland;

De Commiſſie en Inſtructie is te vinden by Bor. 20. B.

1584. land: ende in de saeken van Oorlog en Policie insgelyks alles met advys en ten overstaen van de Edele en Raeden uyt de Landen van Holland, Zeeland en West-Vriesland by hem te voegen, sulks hy eigentlyk in die Instructie word aengemerkt, als het Hooft van de Collegiën van de Gecommitteerde Raeden, en van de Hoven van Justitie. Des niet tegenstaende is hy, nog syn Opvolgers, de Heeren Prinssen van Oranje, binnen sulke enge paelen niet gebleven, want het gesag der Heeren Stadhouders is met 'er tyd meer en meer aengegroeit, alle, die sig daer tegen wilden stellen, moesten buygen, ieder arbeide gelyk als om stryd, om deselve te verheffen, en alles, wat tot haer luyster, gesag, grootheit en voordeelen kon dienen, aen haer toe te brengen, en alles schikte sig in het gantsche Land nae de wil, sinnelykheit en belangen van den Stadhouder, niet anders, dan of hy een Souverain Vorst van de Vereenigde Nederlanden was geweest. En de Stadhouder trok op het laest soodaenig alle de eer en luyster van de Regeering en van de gantsche Republic nae sig, dat 'er aen de Staeten van de Provinciën en aen de Hooge Collegiën niet veel van overig bleef, jae soodaenig, dat de President van de Vergaedering van haer Hoog.

Mo-

Mogende, die buyten tegenspreeken de eerste persoon van Staet voor die tyd is, en eenigsints de gantsche Republic der Vereenigde Nederlanden verbeeld, gewoon was, sig des morgens, voor het byeenkomen van de Vergaedering, te begeven nae de Antichambre van de Stadhouder, om desselfs gedagten in te nemen, ofte syn bevelen te ontfangen. Het krygsvolk van den Staet stond volslaegen onder syn bevel, niet alleen aengaende den krygsdienst, maer selfs omtrent het geven van de patenten; hy fond het daer hy wilde, en gebruykte het met een Souveraine macht, daer en soo hy begeerde, en alle de krygs-ampten wierden door hem begeven, waer uyt van selfs volgt, dat hy, hoewel niet met de naem, echter met 'er daed de Opper-Heer van 't Land was; want die de macht van waepenen onafhankelyk in handen heeft, is daer door altyd meester van den Staet, en hy kan sig tot Opper-Heer stellen, wanneer het hem gelieft. Ook hadden de Heeren Stadhouders sulke Hooge Ampten in de Republic, sy trocken sulke groote wedden, jaerloonen en voordeelen, dat sy daer in staet waeren, om een pragtig Hof te houden, sulks sy daer in met machtige Souveraine Vorsten gelyk gestelt konden werden,

1584.

Wicquefort Hist. des Prov. Unies. Livre 4.

soo

1584. soo sy deselve niet te boven gingen: ja wy durven bevestigen, dat geen Graef van Holland en Zeeland, buyten en behalven de Vorsten uyt het Huys van Oostenryk, diergelyken Staet en Hof hebben gehouden. Tot luyster, eer en verseekertheit van den Stadhouder onderhielden de Vereenigde Nederlanden een Guarde du Corps, ofte Lyfwagt te paerd, sterk twee hondert sestien paerden, welkers Officieren en gemeene ruyters hooger rang hadden, en meer besolding ontfingen, dan andere. Daerenboven nog een Guarde te paerd van ses Compagniën, ider sterk acht en sestig paerden. Mitsgaeders een regiment Guardes te voet, van ses en twintig Compagniën, waer van de Lyfcompagnie sterk was twee en 't negentig koppen, die van de Collonel 't negentig, en de overige ieder tachtig koppen. Alle op den Staet van oorlog, ten laste der Provinciën, uytgetrocken en gebragt. Boven en behalven de Stadhouders tractementen, die elke Provincie in 't bysonder betaelde, had de Stadhouder nog een tractement op den Staet van oorlog, als Capitein Generael, van hondert en twintig duysend guldens jaerlyks, en tien duysend guldens daer en boven voor schuyt-en waegenvragten.

De

De verpligting, die de Vereenigde Nederlanden in 't gemeen, en Holland en Zeeland in 't bysonder, aen de Prins hebben; is seer groot, en men kan niet ontkennen, dat deselve ten hoogsten aen hem zyn gehouden. Want voor eerst was het in die tyd voor dese Landen volslaegen onmogelyk, om op sig selfs en sonder een uytsteekent Hooft, sig tegen de onderdrucking der Spanjaerden te stellen, en sig uyt alle die swaerigheden te redden; en dat niet alleen, maer daer was selfs geen de minste hoop nog menschelyke verwagting, om te konnen bestaen, en daer in te recht te geraeken, sonder een Heer tot Hooft te hebben, die alle de uytmuntende gaeven van moed, beleyd, wysheit, standvastigheit en geduld bezat, als de Prins van Oranje; in tegendeel zouden de Vereenigde Nederlanden, sonder de kragtige medewerking van de Prins, in plaets van de verloore Vryheid weder te krygen, in de uyterste slaeverny, beide in de Burgerstaet en in de Godsdienst, zyn vervallen, en onderhevig geworden niet alleen aen een uytheemsch Vorst en Volk, maer ook aen derselver onbepaelde Heerschappy en verdrucking, en aen die verschrickelyke en naere Geloofsdwang van de Inquisitie, dat

1584. Verpligting van de Nederlanden in 't gemeen, en van Holland en Zeeland in 't bysonder, aen de Prins.

is

1584. is te seggen, sy zouden geheel en al in haer verderf zyn gestort, en daer in hebben gebleven, sonder eenige hoop van herstelling. Derhalven mogen wy, menschelyker wyse gesprooken, wel vast stellen, dat dese Republic noyt zoude zyn geboren, nog wy tegenwoordig het geluk hebben gehad van onder een Vrye en gematigde Regeering te mogen leven, en onse zuyvere Godsdienst te belyden, sonder de hulp en dienst van de Prins van Oranje, waer toe hy oneindige sorg, moeyte, angst en verdriet heeft uytgestaen, waer voor hy alles, wat hy nog overig had, heeft opgeset gehad, drie Broeders verloren, en eindeling selfs het leven heeft gelaeten. Derhalven hebben de Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland, aen syn groote verdiensten recht doende, op de naervolgende heerlyke wyse van hem getuygt. *Dese Prins was voorwaer de gene, door wiens wys beleyd, nevens de groote moeyte, angstige sorgen en geduerige bekommering van de Heeren Staeten van Holland ende Zeeland, de fondamenten van de Vryheyt van desen Staet zyn gelegt in die tyden, dat dese Landen waeren in foodaenigen postuer, dat welgemelde Heer Prince, niet soo seer daer van autoriteit en*

Deductie over de Acte van Seclusie 2. D. cap. 6.

m. luyster kon trecken, als wel door syn presentie en directie aen den Staet selfs autoriteit en luyster toebrengen moest, in die tyden, dat den soberen staet der Landen niet toeliet, dat syn Princ. Excell. uyt de middelen van den Staet, tot behoorlyke belooning, groote sommen van penningen soude hebben geprofiteert. Dese Prince was de gene, dewelke, naer dat hy door onuytspreekelyke yver, arbeid en 's levens gevaer, dese Landen nu had begonnen te brengen in dien staet, dat hy scheen in toekomende eenige vrugten van den voorschreven synen arbeid te sullen konnen trecken, tot loon van alle 't gene hy voor onse behoudenisse had gedaen, door een moordaedige hand, by de vyanden omgekogt, schielyk het leven wierde benomen. 1584.

Maer hoe groot en uytnemend ook de dienst is, die de Prins van Oranje aen desen Staet heeft gedaen, en hoe seer de Republic deswegen aen hem en syn Huys is verpligt geweest, soo is nogtans de dankbaerheit, erkentenis en vergelding, soo aen hem als aen syn kinderen en naesaeten, jae aen syn gantsche Geslagt bewesen en gedaen, nog grooter, en deselve gaet de verpligting verre te boven. Verpligting van het Huys van Oranje en Nassau, aen de Vereenigde Nederlanden in 't gemeen, en aen Holland en Zeeland in 't bysonder.

Men moet de Prins alhier niet aenmer-

1584. merken als een magtig Vorst, die uyt ontferming over de harde verdrucking deser Landen, uyt enkele liefde tot deselve, en uyt een edelmoedige beweging, sonder insigt van eyge belangen, syn krachtige hulp en dienst komt aenbieden, om syn leven en goederen daer voor te waegen; met dat oogmerk, om een Vrye Staet aldaer op te rechten. Maer in tegendeel als een verdreve Vorst, wiens goederen door den Hertog van Alba waeren aengeslaegen; die in het Land alles had verlooren, die niet meer overig had, om daer van te konnen leven, maer tot de uyterste armoede stond te vervallen; die niet alleen een gemeen belang met het Land had, maer tot wanhoop was gebragt, en geen andere raed meer wist; dan sig in de armen van Holland en Zeeland te werpen, en alles met die twee Provinciën te waegen; met deselve tot een afval van den Conink te brengen. Hy was waerlyk in die staet gebragt, dat hy, verre van de Landen te konnen helpen, selfs haer bystand van nooden had; hy kon sonder de hulp van Holland en Zeeland niet meer bestaen; waerom hy syn heil en toevlugt tot de selve moest nemen, en met haer bestaen, ofte sonder haer te gronde gaen. Behalven het weinige, dat Graef Johan van

Naf-

Nassau, syn Broeder, hem leende, en het 1584.
gene hy van de verkooping ofte verpanding van syn kostelyke Hofcieraeden maekte, 't welk tot syn eerste tocht wiert besteed, en op verre nae niet en kon toereiken, hadde hy niets ter weereld meer overig om met het Land op te setten en te waegen, dan syn leven, goede raed en dienst. Ende het einde, daer hy nae tragte, en het geluk, dat hy daer mede beoogde, was soo wel de grootmaeking van sig selven en van syn Geslagt, als het behoud van het Land. Maer laet ons de Prins selfs hooren spreeken, en daer van getuygen, op de naervolgende wyse.

Dewelke dingen niet tegenstaende (te *In syn Apologie p. 79.*
weten de harde en wreede verdrucking der Nederlanden) *alsoo wy geen middel en saegen, om deselve van soodaenige ellendigheit te verligten, wy hielden ons vredelyk en stille. Ende omdat sy in den Ban willen seggen, dat geduerende de laetste Vredehandeling tot Colen, ons van 't selve presentatie gedaen zoude zyn geweest, dat wy ons zouden willen vertrecken ter plaetse van onse geboorte, soo moeten sy wel weten, dat se hen doe wel hadden mogen te vrede houden met onse gewillige Ballingschap, sonder ons vorder te vervolgen: selfs gemerkt, dat wy hen hadden doen weten, by see-*

1584. *keren persoon van qualiteit, die nog by leven is, waer 't dat sy bestonden, om aen onse eer ofte goederen aen te tasten, dat se ons daer door zouden bedwingen, naer ons vermogen sulke ordre in onse saeken te stellen, als de nood zoude vereisschen &c. Sy vervolgen ons by daegementen, opteekening en aenveerding van onse goederen, en dryven ons met geweld soo verre, dat wy bedwongen werden veel dingen voor te nemen, daer wy binnen ons leven noyt aen gedagt en hadden &c. Daer by kan men sien, hoe dat sy, doe wy niet dan rust en sogten, de troubelen hebben verwekt, en als wy stonden nae de Vrede, dat sy ons bedwongen hebben tot den kryg te komen, jae tot sulk een kryg, die voorgenomen is, om onsen Sone te verlossen, om ons leven te beschermen, en onse goederen weder te krygen, en 't gene dat ons 't liefste, en daer ons 't meeste aen gelegen is, om onse eer te verdedigen: sonder alhier nog iets aen te roeren van 't gene, dat de Gemeene saek aengaet.*

Het is wel waer, dat drie Broeders van de Prins het leven in 's Lants dienst hebben verloren, en dat hy eindeling ook is omgekomen, en syn leven daer voor heeft gelaeten. Ook dat het leven is het dierbaerste, dat de mensch kan waegen;

gen, en tot een anders dienst besteden, 1584.
sulks de Prins deswegen ten hoogsten is te prysen: maar hier in heeft hy en die van syn Geslagt niet uytnemend boven alle andere goede Ingesetenen van Holland en Zeeland en van de Nederlanden, want sy waegden alle te saemen soo wel haer leven en goederen, met het welwesen van haer vrouwen en kinderen en van haer gantsche Geslagt; als de Prins van Oranje; en in tegendeel konden sy noyt sulke groote voordeelen daer door behaelen, nog sulke uytsteekende vorderinge voor haer en haer Geslagt verkrygen, als de Prins. Wat zyn 'er niet menige voortreffelyke Edellieden, Regenten, Burgers en Ingezetenen geweest, die alles met de Prins opsettende, haer leven en goederen hebben verloren, in ballingschap en armoede hebben omgeswerven, en die met haar gantsche geslagt zyn te gronden gegaen, sonder voor haer ofte haer naekomelingen eenige merkelyke wordering ofte belooning te hebben genooten? Om van een menigte menschen en gevallen niet in 't bysonder te spreeken, wat zyn'er in de belegering van Leyden niet veel dappere en standvastige Overheden, en Burgers gevonden, die alles hebben gedaan en uytgestaen, wat van de aller onverschrokste

1584. en kloekmoedigste krygshelden kon werden verwagt, sonder welker beleid, moed en standvastigheyt de Prins niet magtig geweest zoude hebben, om het Land te behouden; maar het selve moeten verlaeten? Wat zyn 'er by de beleegering en inneming van Haerlem niet een menigte van mannen, jae selfs vrouwen, gevonden, die sig dapperlyk voor den Lande hebben gequeten, en die door den vyand zyn gesneuvelt, ofte jammerlyk vermoort geworden? Wat hebben die van Alkmaer niet moedig gestreden, sonder sig door het ellendig geval van die van Haerlem te laeten verschricken? wat zyn 'er door het innemen, overvallen en plunderen van Steden en plaetsen, en door den overlast van het krygsvolk, te gelyk van vriend en vyand, ten platten Lande, niet een oneindige menigte van menschen omgekomen, verjaegt en bedorven? Sulks alles wel overwogen zynde, sal men bevinden, hoewel den dienst van de Prins, aen dese Landen gedaen, seer groot is geweest, dat de trouwhartige hulp en kloekmoedige bystand van die van Holland en Zeeland tot het behoud van het Land niet minder was, en dat zy, en de overige Nederlanders, soo wel voor de belangen, voordeelen, en voor het welwesen van de Prins en

van

van syn Geslagt, hebben gestreden dan 1584.
voor haer eyge en voor het Gemeene Land.

De onkosten van de twee Legers, die de Prins, tot het verlossen der Nederlanden, tegen den Hertog van Alba heeft te velde gebragt, heeft hy alleen niet gedraegen: want de Nederlanders hebben hem daer toe veel geld opgebragt, 't welk hy binnen 's Lands heimelyk liet versaemelen: ook heeft hy van de brandschattingen, en bysonder van de Vrybuyters ter Zee veel geld getrocken: daer benevens heeft de Conink van Vrankryk hem tot de tweede veldtocht onderstand van geld gedaen. De penningen, die syn Broeder, Graef Johan van Nassau, hem tot syn twee heyertochten heeft verstrekt en geleent gehad, worden by het Verdrag, daer over gesloten, begroot op veertienmael hondert duysend guldens, die volgens het gemelde Verdrag betaelt zyn geworden, met sesmael hondert en vyf en veertig duysend guldens. De Prins heeft in syn leven by de Staeten aengehouden, dat de schulden, die hy ter saek van syn heyertochten, en van andere goede diensten tot verlossing der Landen had gemaekt, aan hem voldaen mogten werden. Of het geschiet zy, is ons niet gebleeken, ook gaet de uytreekening, die de

By Bor op het einde van het 18. Boek.

1584. Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland hebben doen maeken, en achter de Deductie over de Acte van Seclusie te vinden is, soo verre niet. Echter vind men in de publique Registers, dat eenige Provinciën verklaart hadden, daer aen genoeg gedaen te hebben, en dat de andere van gelyken zouden doen.

Prins Maurits was in den beginne, naer het overlyden van de Prins, zyn Vaeder, soo arm, dat de Staeten syn schulden, die hy tot het voortzetten van syn Studiën op de Hooge School tot Leyden, daer hy ten koste van Holland en Zeeland was onderhouden, en die hy boven dien aldaer had gemaekt, moesten betaelen, en dat hy t'elkens om onderstand van geld by de Staeten moest komen aenhouden. Maer in korten tyd daer nae was hy soo ryk geworden, dat hy, volgens het verhael van Bentivoglio, niet alleen grootelyks geeert en ontsien wiert, maer ook een groote schat van geld bezat, en meer dan een millioen gouts, treckende van de wedden van syn Ampten alleen wel tweemael hondert duysend guldens jaerlyks.

In syn Verhael-boeken 3. B. 1. Hoofdst.

De Heeren Staeten van Holland en West-Vriesland hebben de verpligting, die het Huys van Oranje aen den Lande had, aldus vertoont. *Haer Ed Gr.*

Mog.

Mog. vinden haer tot het afweeren 1584.
van soo een sensibele reproche (te weten van ondankbaerheit jegens het Huys van Oranje) *geperst, hier nevens voor oogen te stellen de voordeelen en belooningen, die de successive Heeren Princen van Oranje, in de voorgaende haer digniteiten van den Staet, soo overvloediglyk hebben genooten. Als dat deselve Princen allenshalven wierden gerespecteert en geeert, even als of sy wettige Princen van den Lande waeren geweest; jae dat hen, in verscheide pointen, de autoriteit en magt was gedefereert die selfs eenige Princen van den Lande by Capitulatie, ofte artykelen van Blyde Inkomste, expresselyk is benomen geweest. Dat deselve Princen door de luyster van de voorschreve digniteiten, en de autoriteit hen als boven gedefereert, by andere Coningen, Princen en Potentaten in groote achting zyn gekomen, van deselve met excessive schenkagien, hooge titulen en teekenen van eere zyn begiftigt geweest, jae ter dier oorsaeke Coninklyke huwelyken hebben weten te contracteren. Dat ook de waepenen van den Staet, (wel is waer, somtyts het Gemeenebest sulks vereischte) zyn geemployeert, om op den vyand te conque-*

Deductie over de Acte van Seclusie 2. D. cap. 6.

1584. *steren Baronnyen en Heerlykheden deselve Prince toebehoorende: dat by Tractaten van Treves en van Vrede voor deselve Princen onwaerdeerlyke goederen en Landen zyn bedongen. Dat Steden en Plaetsen, deselve Princen aenkomende, selfs buyten het ressort van desen Staet gelegen, met garnisoenen tot koste van den Lande zyn bezet geworden: behalven, dat deselve Princen ook geen geringe Tractementen, Pensioenen, Buytgelden en ordinaris giften van den Staet in 't gemeen, en van de Provincie van Holland en West-Vriesland in 't bysonder, hebben genooten, bedraegende volgens provisioneele ondervinding, geduerende den tyd van de Heeren, Maurits, Frederik Hendrik, ende Willem, boven de extraordinaris giften van de Oost en West-Indische Compagniën deser Landen, boven de vereeringen van eenige Provinciën of Steden in 't particulier, boven de profyten van de veldtochten, die onwaerdeerlyk zyn, en excessive sommen zouden uytbrengen, en boven meer andere profyten, ontrent tweemael hondert tonnen gouts, ofte twintig millioenen guldens. Hebbende de bovengemelde Princen ook daer en boven, met hun gantsche Familie, en die daer aen geallieert zyn geweest, genooten vrydom*

van

van alle 's Lands impoſten, mitsgaeders 1584.
ook van alle extraordinaris ſchattingen, 't gunt mede een exceſſive ſomme zoude komen te bedraegen. Wy zullen hier alleen byvoegen, dat de Heeren Staeten Generael in 't gemeen, en de Heeren Staeten van Holland en Zeeland in 't byſonder, niet alleen haere erkentenis en dankbaerheit aan het Huys van Oranje en Naſſau van tyd tot tyd overvloedig hebben doen blyken en beweſen, maer dat ſy ſig ook alleſints als rechte Vaeders, Voorſtanders en Weldoenders van dat Huys hebben gedraegen, ſulks aen de Hooge Ampten, waer mede die van dat Huys voorſien zyn geworden, aen de jaergelden, belooningen en vereeringen, nog maet nog einde te vinden zoude weſen. Ende ingevalle men een ſtaet en uytreekening daer van wilde opmaeken tot het overlyden van de laetſte Heer Stadhouder toe, zoude het vry meer dan twintig millioenen guldens beloopen.

Of de Prins gehouden moet werden voor de Stichter van de Republic der Vereenigde

Hier nevens ſal niet ondienſtig weſen te onderſoeken, of Prins Willem de eerſte voor de Stichter en Grondlegger van de Republic der Vereenigde Nederlanden gehouden moet werden. Dit kan men alleen in een ſeekere ſin beweeren, naementlyk, dat deſe Republic uyt de Unie

1584. van Utrecht is gesproten, en dat deselve haer grondslag daer in heeft: dewyle het nu bekent is, dat hy de Insteller, bevorderaer en beschermer van die Unie is geweest, soo volgt daer uyt, dat hy voor de Grondvester van dese Republic gehouden zoude moeten werden. Maer als men alles wel insiet, en wanneer men syn gedrag, syn oogmerk en meening, waer nae hy heeft te werk gegaen, in 't bysonder ondersoekt, zal men moeten bekennen, dat hy eigentlyk daer voor niet en kan werden gehouden. Want voor eerst is het klaer, en wy hebben het hier voren met syn eige woorden getoont, dat hy syn dienst en hulp aen dese Landen niet heeft aengeboden, alleen met dat oogmerk en in die meening, om deselve uyt die harde verdrucking van Spanjen te verlossen, en een Vrye Republic aldaer te stichten, gelyk'er nae syn dood uyt de Unie van Utrecht is gesproten, 't welk voor al noodig was, indien men hem voor de Stichter van deselve wilde houden; maer in tegendeel, dat hy den oorlog heeft ondernomen, tot verlossing van syn Soon, tot bescherming van syn eige leven, tot het wederkrygen van syn goederen, en tot voorstand van syn eer. En hy voegt daer by, *sonder alhier nog iets aen te roeren van 't ge-*

Neder-landen.

ne;

ne, dat de Gemeene saek aengaet. Echter laet hy sig dien aengaende niet verder uyt; sulks de belangen van de Gemeene saek door hem maer als in 't voorbygaan werden aengeroert, en derhalven maer als een tweede oorsaek konnen voorkomen. Ende ten tweeden is uyt alle syn handelingen gebleeken, waer van wy op syn plaets gewag hebben gemaekt, dat syn voornemen van de beginne aen is geweest, om een gedeelte van de Nederlanden voor sig te verkrygen, en wel bysonder, ten tyde van de Pacificatie vau Gent, en daer nae tot syn dood toe, om sig tot Graef van Holland en van Zeeland, en tot Heer van Utrecht te verheffen, welk voornemen hy reets soo verre had gebragt, dan niets dan syn ontydige dood sulks meer kon beletten. Alles derhalven wel ingesien zynde, moet men bekennen, dat 'er van de Prins van Oranje niet en kan werden gesegt, het gene eertyts op Epaminondas, de Veldheer der Thebaners, wiert gepast, *imperium non sibi, sed Patriæ quæsivit. Hy heeft het gebied niet voor sig selven, maar voor syn Vaderland verkregen ofte gesogt.*

1584.

Justinus lib. 6. Hist. cap. 8.

Het verdient ook een sonderlinge opmerking, dat de Prins van Oranje in meest alle syn ondernemingen ongeluckig

De Prins is in meest alle syn ondernе-

kig

1584. kig is geweest. De tocht door syn Broeder, Graef Lodewyk van Nassau, op syn bevel, met syn Leger over de Eems tot in de Provincie van Groeningen en Ommelanden ondernomen, scheen in den beginne wel iets te beloven, maer hadde in 't vervolg een ongeluckige uytslag. De eerste tocht van de Prins, met syn Leger over de Maes, liep te niet, en strekte veel eer, om den Hertog van Alba in syn tyranny te bevestigen, en hem aen te spooren, om alles te durven ondernemen, dan om het Land te verlossen. De tweede tocht van de Prins met syn Leger, tot ontset van Bergen in Henegouwen, was niet alleen vrugteloos, maer selfs naedeelig aen het Land, en doodelyk aen de Steden Mechelen, Zutphen en Naerden. Het innemen van den Briel door de Waeter-Geusen, is niet alleen sonder syn voornemen en bevel, maer selfs, wanneer hy het hoorde, tegen syn sin geschied: nogtans is de eerste omkeering van saeken in Holland daer door veroorsaekt, sulks men het innemen van den Briel als het begin van de Vryheit moet aanmerken. De opstand van die van Vlissinge, waer door gelyke omkeering in Zeeland is gewekt, kan al soo weinig aen het beleid van de

mingen ongeluckig geweest.

Prins

Prins werden toegeschreven. De Stad Haerlem, daer soo veel aan gelegen was, heeft hy in soo langen tyd, dat deselve sig verweerde, en wanneer het Spaensse Leger, door groot verlies in het bestormen van de Stad geleden; door koude en ongemak seer was verswakt geworden, niet konnen ontsetten, maer jammerlyk sien verloren gaen. Alkmaer is door de vyand selfs, alleen uyt schrik voor het waeter, verlaeten. Dat Leiden is ontset geworden, is veel eer' aan een wonderlyke, en sichtbaere bestieringe Gods, dan aen een menschelyke hand, ofte aan de kracht en vermogen van de Prins toe te schryven. De kloekmoedigheit en standvastigheit van de Overheit en van de Burgery der Stad, de trouwhartige bystand van de naebuerige Steden, die liever de dyken wilden doen doorgraeven, de sluysen openen, en haar land oversulks onder waeter setten, met verlies van vrugten en vee, en gevaer van het gantsche Land, dan Leiden verloren laeten gaen, mitsgaeders het beleyd, wackerheit en bystand van den Admirael Boizot, met de Zeeuwen, hebben menschelyker wyse daar toe meer geholpen, dan de Prins van Oranje. In tegendeel is het aenmerkelyk, dat de Prins ten 1584.

ty-

1584. tyde, dat de toebereidselen van het ontzet wel het meest zyn gereed gemaekt, aen de peststiekte heeft gelegen, en derhalven buyten staet is geweest, om syn gedagten daer over te laeten gaen, en de noodige ordre daer toe te stellen.

De laetste tocht van syn Broeder, Graef Lodewyk van Nassau, met syn Leger tot bystand van dese Landen, is voor hem, en voor syn Broeder, Graef Hendrik, ook voor het grootste gedeelte van syn Leger, doodelyk geweest, sonder dat dese Landen eenig voordeel daer van hebben genooten, dan dat de Spaensse, volgens haer gewoonte, nae de overwinning aan het muyten geraekten.

Dat dese Republic door een bysondere voorsienigheyt Gods is opgeregt.

Uyt alle 't welke, en veel meer andere omstandigheden, die in de Geschiedenissen voorkomen, men klaer kan bespeuren, dat de Vryheit is verkregem, en dese Republic is opgeregt, niet door de magt ofte bystand van de Prins van Oranje, maar door een bysondere en wonderlyke voorsienigheit Gods, die in veel gevallen sigtbaer is gebleeken, die het verlies van de Prins, en de rampen aen den Lande overgekomen, dikwyls ten besten heeft gekeert, die het Land in verscheide tyden, wanneer het tot in de uyterste benaeuwtheit was gekomen, en als alle menschelyke hulp en verwagting

te

te vergeefs was, onvoorsiens, en door 1584.
syn magtige hand alleen, daer uyt heeft
gereddet. Derhalven mogen wy daer
uyt besluyten, dat het God Almagtig
heeft behaegt, het Volk der Vereenigde
Nederlanden uyt de harde verdruckingen
van een tweede Pharao te verlossen,
om in dese Landen een Vrye Regeering
op te rechten, de beste, sagste en gematigste,
soo in de Burgerstaet als in
de Godsdienst, die'er in de Weereld is,
ofte oyt bekent is geweest: om daer benevens
syn Heylig Woord zuyver en
eenvoudig in deselve te laeten verkondigen,
om ons daer in gerust, onder syn
genaedige bescherming, te laeten wonen;
ons daerenboven soodaenig met
syn tydelyke en geestelyke zegeningen
overstroomende, dat'er geen Volk oyt
in de weereld is geweest, selfs niet het
Joodse Volk, aen het welke God syn
gunst en zegen soo mildelyk heeft bewesen,
en met alle het gene voor den mensch
hier op aerden aengenaem en wenschelyk
is, rykelyk heeft gezegent.

Dese aenmerking moet ons alle opwecken,
om de bysondere voorsienigheit
en magtige hand Gods hier in te leeren
kennen, om syn onwaerdeerlyke
gunst en weldaeden, voornaementlyk in
opsigt van onse Godsdienst, met dank-

baer-

1584. baerheit te erkennen, hem in alles de eer te geven, en om ons gedrag, byſonder in de Regering van Staet en Kerk, in het Geeſtelyke en Burgerlyke, ſoodaenig te richten, dat wy niet alleen dankbaer, maer ook weerdig bevonden mogen werden, om ſyn gunſt, zegen en beſcherming te genieten. Laet ons derhalven in geheel ons gedrag arbeidſaem, nugteren en waekſaem weſen, laet ons geſaementlyk alle onſe gedagten, woorden, werken en raedſlaegen, ieder in het ſyne, ten dienſt van het Gemeen, tot behoud van Staet en Godsdienſt, en tot voorſtand van de Vryheit, dewelke God onder ſyn gunſt en zegen aen ons heeft verleent en toevertrouwt, beſteden, dat wy dit groote goed, en onwaerdeerlyke ſchat, DE VRYHEIT, BEIDE IN DE BURGERSTAET EN GODSDIENST, te recht leeren kennen, en nae haere waerde ſchatten, ons wel wagtende van uyt dertelheit en brooddronkentheit achter uyt te ſlaen, ofte deſelve te verwaerloosen. Dan zullen wy recht voorſpoedig weſen, dan behoeven wy op geen vleeſſelyken arm te ſteunen, dan ſal God ons ſyn verdere byſtand en beſcherming niet weigeren, dan mogen wy met geruſtheit hoopen en verwagten, dat God ons ſal beſchermen en bewaeren, ons Land en Regeering

ze-

zegènen, en tot het laetste der eeuwen voorspoedig maeken. 1584.

De Republic der Vereenigde Nederlanden heeft veel overeenkomst, en is in meest alle syn deelen gelyk aen de vermaerde Republic van Achajen in Griekenland. Het is alhier de plaets niet om in 't breede daer van te spreeken, wy zullen ons derhalven vergenoegen met als in 't voorbygaen, te seggen, dat gemelte Republic uyt verscheide Steden en Volkeren, alle onafhankelyk van malkanderen, bestond, die tot haer gemeene bescherming in een Verbond waeren getreden. Dat die Steden en volkeren te voren, iedet door haer bysondere Coningen en Vorsten waeren bestiert geworden, die een wettige en bepaelde macht hadden, maer alsoo sy sig, in 't vervolg, van wettige Vorsten tot onbepaelde Opper-Heerschers stelden, en Tyrannen wierden, dat die Volkeren haer Vorsten hebben verdreven, het gebied haer afgenomen, en een vrye Regeering ingevoert. Dat sommige sig tot haere gemeene bescherming verbonden hebbende, andere naeburige Volkeren sig daer by hebben gevoegt, waer door die Republic in korten tyd soo magtig en bloeyend was geworden, dat de grootste Coningen en Vorsten, tot die van Egypten toe, haer

Siet Martini Schoocki Respublica Achaeorum. Plutarchus in vita Arati.

Vergelyking van de Republic der Vereenigde Nederlanden by die van Achajen.

1584. vriendschap sogten, verbonden met haer maekten, en haer steets met het senden van Gesanten vereerden: jae selfs, dat de nabuerige Volkeren, in de nood, haer toevlugt, als tot een gemeen Asylum, ofte Bergplaets van de Vryheit, tot haer naemen. Dat sy een Stad hadden, daer de Afgesonde van de Bondgenooten op gesette tyden byeenquaemen, om gesaementlyk over de saeken van haer Verbond, over het onderhouden van het selve, over de verschillen die daer uyt mogten ontstaen, en over haer gemeene bescherming raed te plegen. In die Vergaedering wierden de Gesanten van uytheemsse Vorsten gehoord, Verbonden met deselve gesloten, en insgelyks Gesanten uyt naem van de Gemeene Republic gesonden. Dat sy te saemen een Prætor hadden, die het bestier van de saeken in de Republic had, volgens het besluyt by de Bondgenooten in de Vergaedering genomen, en die te gelyk haer Opperste Veld-Heer, ofte Capitein Generael was. Dat sy insgelyks een Staetsdienaer ofte Griffier hadden. Maer opdat de hooge Bediening van Prætor niet t' eeniger tyd aen de Vryheit naedeelig mogt worden, hadden sy wyslyk vastgestelt, dat de Prætor maer voor een jaer mogt dienen, en dat hy een jaer lang

meest

moest stille staen, eer hy wederom verkoren mogt werden. 1584.

Aratus is de Hersteller van de Republic van Achajen, die voor syn tyd seer begon te vervallen, geweest, hy heeft veel nabuerige Volkeren tot het Verbond gebragt, het kragtig ondersteunt en voorgestaen, en vervolgens die Republic tot de hoogste top van macht, eer en roem opgebeurt. Door syn diensten hadde hy een groot gesag in deselve verkregen, soo dat hy over het ander jaer tot Prætor wiert verkoren, en alles met syn raed en door syn bestiering quam te geschieden. Uyt alle de Doorlugtige Mannen van de Oudheit, is'er niemant, by wie de Prins van Oranje beter kan werden vergeleeken, dan Aratus, *Hy word ons door* Plutarchus aldus beschreven. *Aratus was een man van veel verstand en bequaemheid, beleefd, mild, grootmoedig, op de saeken van het Gemeen veel meer lettende dan op syn bysondere, een hevig haeter der Tyrannen: hy richte syn vriendschap en vyandschap ten dienst van 't Gemeen, en was soo seer geen standvastig vriend, als wel een sagtmoedig vyand: hy wist sig nae gelegentheit van tyden in alle gedaenten te veranderen, maer voornaementlyk sag hy niet liever, dan eendragt tussen Steden* *In vitâ Arati.*

1584. *en Landen, een onderling vertrouwen onder deselve, en een Vergaedering, die niet als een eenpaerige stemme en woord uytbragt. Op den oorlog was hy soo seer niet afgerecht, liet sig niet ligt tot een openbaere veldslag in, want hy vertrouwde het sig niet al te wel toe. Maer om syn saeken heimelyk, door beleid, list en laegen, voornaementlyk tegen Steden en Tyrannen, uyt te voeren, was hy seer bequaem. Hy verkreeg een wettig gebied en groot gesag in de Republic, niet door magt ofte geweld van waepenen, maer door syn beleid en deugd. En niet tegenstaende hy een haeter en verdelger aller Tyrannen was, en daer door in den haet van vele was gevallen, sulks 'er laegen op syn leven wierden gelegt, sag men hem nogtans gemeensaem onder het Volk verkeeren, en ongewaepend met syn vrienden wandelen, achtende, dat 'er geen beter nog veiliger lyfwagt van een Vorst kan wesen, dan de liefde van het Volk. En daer de Tyrannnen met haer Geslagt zyn t' ondergegaen, heeft hy onder de Grieken syn eige Geslagt voortgeplant, waer uyt voortreffelyke Naekomelingen zyn gesprooten.* En volgens

Lib. 4. *Hist.* c. 8. de getuygenis van Polybius, was hy in het beleid van saeken, in alle deelen een volmaekt man, welspreekend, verstandig,

lig, stilswygend, die een sonderlinge 1584.
bequaemheit had, om de menschen tot sig te locken, om de burgerlyke verschillen by te leggen, en bondgenooten tot sig te trecken: daerenboven, die seer kloeksinnig was, om de saeken heimelyk en met list te beleggen, den vyand werk te geven, laegen te leggen, en voor al onvermoeid en arbeidsaem om uyt te voeren, het gene hy had bedagt en besloten. Meest alle 't welke volkomentlyk op de Prins van Oranje ook kan werden gepast.

Aratus heeft het Verbond van de Republic von Achajen vernieuwt, bevestigt, voorgestaen, en veel Steden en Landen daer toe gebragt, waer door hy die Republic in een bloeyende Staet heeft gestelt, en machtig gemaekt. Aldus heeft de Prins van Oranje, eerst de Unie tussen Holland en Zeeland te wege gebragt, daer nae de Pacificatie van Gent bevordert, en eindeling de Unie van Utrecht ontworpen, voortgeset en doen sluyten, veel Landen en Steden daer toe gebragt, deselve bekragtigt en voorgestaen, waer uyt de Republic der Vereenigde Nederlanden in 't vervolg is gesproten.

Aratus achte, dat de Landen en Steden, die te voren swak waeren, en op sig selven niet en konden bestaen, maer

1584. ten proye wierden of aen Tyrannen, of aen machtiger Nabueren, door haer Verbond en eendragt machtig wierden, en gesaementlyk daer door wierden behouden: dat sy haer gemeene veiligheit, sekerheit, en selfs voordeel en gemak daer by vonden, even als de leden van een lichaem, die niet en konnen verswakt, bedorven ofte vaneengescheurt werden, sonder ondienst, smerte of verderf, jae selfs ondergank van het gantsche lichaem. De Prins van Oranje heeft dat selve gevoelen gehad, dat steets ingeplant, en die selve redenen dikwyls tegen de Vereenigde Nederlanders gevoert.

De Coningen van Macedonien hadden langen tyd getragt om die van Achajen, ten deele door list, en ten deele door geweld, onder het jok van dienstbaerheit te brengen, en ten dien einde het Verbond van haer vereeniging los te maeken, ende te doen verbreeken; gelyk de Romeinen in 't vervolg ook hebben gedaen, waer door de ondergank van die voortreffelyke Republic op het laetst is veroorsaekt. Maer Aratus heeft in tegendeel syn best gedaen, en al syn verstand en bequaemheit in 't werk gesteld, niet alleen, om het Verbond van haer Unie te bevestigen, en sterker te maeken, maer wel bysonder, om de Coningen

van

van Macedonien in toekomende buyten 1584.
Achajen en Peloponesus te houden. Aldus heeft de Prins van Oranje mede getragt, om de Unie van Utrecht te bevorderen, te sterken en voor te staen; en daer benevens is syn groot oogmerk altyd geweest, om de Spanjaerts, die de Vryheit der Nederlanden steets belaegden en onderdrukten, daer uyt te verdryven, en deselve in 't toekomende buyten de Nederlanden te houden.

Voorts is Aratus door bevel van Philip II. Conink van Macedonien, omdat hy hem in syn voornemen tot onderdrucking van Griekenland altyd tegenstond, en in de weg was, met vergif omgebragt. En den Prins van Oranje is om die selve reden, uyt last van Philip II. Conink van Spanjen vermoort geworden.

Dit onderscheid is echter tussen beiden, dat Aratus de Republic van Achajen, geduerende syn leven, in een magtige en bloeyende Staet heeft gebragt, en de vrugten van syn arbeid genooten, daer de Prins van Oranje in tegendeel, niet als de beginselen van de Republic der Vereenigde Nederlanden heeft gelegt, en door de dood is weggerukt, eer hy den loon van syn arbeid heeft konnen ontfangen: sulks de Republic eerst te

1584. recht nae syn dood is geformeert geworden, en in 't vervolg, naer het uytstaen van veel rampen en gevaeren, tot een bloeyende Staet geraekt.

Ten anderen is de Prins van Oranje veel grooter man geweest, dan Aratus, en hy heeft in alle deelen veel meer uytgestaen en uytgevoert dan hy. Want het is ongelyk ligter en gemackelyker, een Republic, die reets is geformeert en gevestigt, voor te staen, uyt te breyden, en in een beter staet te brengen, dan een Land, dat door overmagt en geweld word onderdrukt, uyt de slaeverny en geweld van den onderdrucker te verlossen, een wanhopigen oorlog, in de uyterste rampen en benaeuwtheit, tegen een magtig Conink te voeren, en te gelyk de gronden te leggen, waer uyt een nieuwe Republic is gesproten, gelyk de Prins van Oranje heeft gedaen.

Maer aen de andere zyde moet men ook bekennen, dat het oogmerk van Aratus veel zuyverder is geweest, dan dat van de Prins van Oranje: want Aratus heeft in alle syn daeden en handelingen alleen het welwesen van het Gemeen en den dienst en de belangen van de Republic voor oogen gehad, sonder iets voor hem, voor syn kinderen, ofte voor syn eige belangen te willen bedingen,

gen, ſig te vreden houdende met het 1584.
geſag, dat hem wettig toequam. en met
de Bediening van Prætor, die hem, over
het andere jaer wiert opgedraegen Daer
in tegendeel de Prins van Oranje den
oorlog tegen den Conink van Spanjen,
niet ſoo ſeer voor de Vryheit, als wel
voor ſig ſelven, en tot het wederkrygen
van ſyn goederen, heeft begonnen: en
daer nae, niet te vreden zynde met de
herſtelling in ſyn Stadhouders Ampt,
opentlyk heeft geſtaen naer het Graefſchap van Holland en van Zeeland, en
nae de Heerſchappy over Utrecht.

De Prins van Oranje heeft tot ſyn Devis gehad een Halçyon, zittende in ſyn neſt, in 't midden van de baeren der Zee, met deſe ſinſpreuk. *Sævis tranquillus in undis. Geruſt onder de woedende baeren.* 't Welk op de beſaedigheit van ſyn gemoed, en op de onſtuymige wiſſelvalligheden van de weereld, waer mede hy de meeſte tyd van ſyn leven had te worſtelen, uytnemend wel paſte. *Devis van de Prins.*

Voorts pleeg hy onder anderen, te ſeggen. *Dat de Vorſten geen geld met meer vrugt konden beſteden, als tot het ondecken der geheimen. Want dat dit de Philoſophie der Vorſten was, de geheimen van andere nae te vorſſen: laetende het aen de ledige menſchen over,* *Syn ſpreuken. Strada Decad. 1. lib. 5.*

1584. *om de geheimen der Natuer te ondersoeken.* Als mede, *dat de gene, die geern praet, geen geheimen kan verbergen.* Voorts seide hy, *De goedhartigheit, en goedwilligheit der Onderdaenen zyn de rechte middelen, waer door een Vorst syn Landen kan behouden.* Door die middelen heeft hy niet alleen getragt het Land te behouden, maer hy heeft te gelyk sig selven daer door staende gehouden: want sonder de liefde en goedhartigheit van het Volk, zoude hy haest genoodsaekt zyn geworden, om het Land te moeten verlaeten. Het was voor den dienst en behoud van het menschelyk geslagt te wenschen, dat alle Vorsten daer van insgelyks overtuygt mogten wesen, en haer leven en gedrag daer nae richten, sy zouden meer rust en genoegen in haer Regeering hebben, en met 'er daed bevinden, dat de zegen, heil en voorspoed van de Vorst en van syn Geslagt in de goedwilligheit en goedhartigheit van het Volk bestaet.

Hooft Nederl. Hist. 4. B. In syn Verantw. by Bor. 1. St. in 't Byvoegs. p. 4.

Besluyt. Eindeling konnen wy dese levens beschryving van de Prins van Oranje niet beter besluyten, dan met syn trouwhartige vermaening en goede raed aen de Republic der Vereenigde Nederlanden, die alle getrouwe Overheden behooren te betragten, en die alle Leden van de

Re-

Regeering van hooge en laege Staet in 1584.
acht mogen nemen. Dus seide hy tot de Vereenigde Nederlanders.

Wy willen uw wel vry waerschouwen, dat de Staet en gelegentheit des Lants sodaenig is, dat sonder de oeffening van de Gereformeerde Godsdienst, het Land geen drie daegen en kan bestaen. Apologie pag. 92. en 97.

Wy seggen uw nog meer, jae seggen het soo overluyd, en begeerden wel, dat niet alleen sy (de Spanjaerts) maer ook de geheele Weereld het hoorde. ONDERHOUD UWE UNIE WEL: BEWAERD UWE UNIE WEL. Dog siet neerstig toe, Myne Heeren, dat gy niet alleen met woorden ofte by geschrift, maer ook met 'er daed ter uytvoering brengt, ende in 't werk stelt, het gene dat het bundelken Pylen, met eenen band te saemen geknoopt en gebonden, het welk gy in uw zegel voert, medebrengt en beduyd, dat gy altyd in de mond hebt, en daer door te verstaen hebt willen geven. Dat geen Lid in dit schoon lichaem en behoort aen te sien het gene, dat syn eigen is, maer het gene, dat den gantschen lichaeme toebehoort; en dat het eene deel deszelven lichaems niet tot hemwaert en trecke de spyse, die voor het gantsche lichaem is toebe-
reid

1584. *reid. &c. En zoude het ons niet eeuwiglyk te verwyten staen, waere het, dat wy sulk een schoonen Staet in handen hebbende, en daer toe soo schoone middelen, door een rampzalige gierigheit en begeerte van eenig gemak ofte gerieflykheit, ten naedeel van onse Mede-Patriotten, treckende om 't seerste, de een een zyde, en d'ander over d'andere zyde, ons in een oogenblik van onse doodvyanden jammerlyk, en moedwilliglyk lieten overvallen en onderdrucken?*

E I N D E.

RE.

REGISTER

DER VOORNAEMSTE SAEKEN EN PERSOONEN.

A.

St.

ke

B.

C.

D.

E.

der

Foc-

G.

X. B.

GUYON,

H.

I

REGISTER.

I.

K.

L.

Gods

M.

Ma-

Stem-

N.

O.

voe-

P.

P.

Op-

Q.

R.

RECHT-

den,

T.

de

V.

Vos-

W.

Gods-

Hhh 2 teit

EYNDE.

